

Александар Тешић

Витез заточник

II
ИЗДАЊЕ

Aleksandar Tešić

VITEZ ZATOČNIK

Roman o Milošu Obiliću

TREĆI DEO

mami i tati

Glava prva - Leto 1363.

*„Život ću uvek žrtvovati moj,
Kad dođe doba za osvetni boj”*

Uska staza vijugala je visoko iznad korita Mileševke. Do Miloša je dopirao žubor njene uskovitlane vode ojačane snežnicom, koja se slivala njenim pritokama. Kanjonom hladan vetar zavija i stapa se sa hućanjem vode. Kad hujanje vetra nakratko mine, strmim liticama odjekuje Ždralinovo kopitanje ili pak kliktaj orlušina koje kruže nad kanjonom.

Ha usamljenost se momak teško privikavao. Sada je imao samo Ždralina. Uzdahnuo bi nad sudbinom i počeo da se priseća Goroja, Vukana, svog boravka u Obilovu... Jelice. Osećao je sve jače potrebu i želju da se vrati u Obilovo. Ali još ne toliko da bi smogao snage da to i uradi. Jednog dana će im se ipak vratiti, ali ne još. Sada je bio odlučan u tome da postane zatočnik. Želeo je da stekne slavu, da se o njemu pročuje i van granica carstva. Zato se sad uputio na dalek put, do Prilepa, koji je bio pod vlašću Vukašina Mrnjavčevića. Tamo se na Ilindan, 20. avgusta po starom kalendaru, održavao veliki viteški turnir i vašar. Goroje mu je pričao o tom divnom gradu u koji su zatočnici sa svih strana rado dolazili da odmeravaju svoju snagu i veštine. Nije zaboravio Teodoru, koju je smatrao svojom sestrom, i obećanje njoj dato. Ipak, osećao je nekakav srh u krvi koji mu je

stvarao nervozu. Da li će je zateći živu kad jednog dana dođe na sultanov dvor? I kako će to postići, čak i ako se proslavi kao zatočnik?

Goroje je imao i sreće da je nekome zapao za oko, hoće li i on uspeti u tome?

Držao je koplje Pobedonosca dok je drugom rukom vodio Ždralina. Malo-malo pa ga zagleda. Kuda će ga ono odvesti sad kada ga se domogao? Mnogo krvi je proliveno zbog njega. I tevtonske i srpske. Često mu je pred očima prizor valkira kako odnose duše njihovih palih ratnika. U očima njihovih bogova, oni su časno i hrabro poginuli. I Miloš je to poštovao. Borili su se za ono što su verovali da je časno iako su mu bili neprijatelji. Ali, Kijaran se sa nekolicinom svojih vitezova izvukao. Momak je znao da će se njihovi putevi uskoro opet ukrstiti. Ubio mu je brata Palmana i žudeće da mu se osveti. I koplja da mu se dočepa. Kamo sreće da se sve završilo na Crnoj steni.

Stari karavanski put, probijen visoko u klisuri bio je pravo graditeljsko čudo, deo dubrovačkog drumu koji je spajao Prijepolje i Sjenicu najkraćim, ali najtežim putem. Staza se postepeno pela u visinu dok na visini od više stotina metara nije prelazila u uzak drum uklesan u голу stenu. Povremeno bi se sužavao zbog čestih odrona, a na nekoliko mesta je bio proširen za odmorište putnika, pa su za tu svrhu često korišćene i prirodne pećine u koje se ulazilo sa drumu. Njime se samo danju putovalo i usput se moralo prenoćiti jer se nije mogao proći za jedan dan. Ni danju nije bilo ništa bezazlenije, razbojništva su bila česta jer je mesto bilo savršeno za zasede.

Desetak dana je Miloš vidao telesne i duševne rane u manastiru Mileševo pre nego što krenuo. Pokopavši Goroja zajedno sa ostalim palim čuvarima, momak više nije video svrhu da se zadržava. Starog zatočnika je sahranio sa njegovim mačem, ali štit sa okovanim orlovim perjem, nakon premišljanja, ipak nije spustio u raku. Dugo ga je držao u rukama, zagledao i gladio ulubljenja od bezbroj megdana. Sagao bi se da ga stavi u grob, a onda bi osetio tešku tišnju u prsima i nije mogao da ga ispusti. Nešto mu je govorilo da zadrži Gorojev štit,

da bi stari zatočnik to želeo, kao što mu ga je uvek rado pozajmljivao kad je momak megdanio. Vrhom mača je iščupao klinove koji su pričvršćivali dugačko orlovo perje, pa je njih spustio na pokrov kojim je njegov prijatelj bio umotan.

„Ti si ih zaslužio, Goroje” prošaputao je Miloš. „Ja ih tek moram zavredeti.”

Nije se lako odvojio od Gorojevog groba, sve dok u mislima nije uspeo da se oprostí od njega. Mislio je da se ovamo više neće vraćati, da mu na grob neće dolaziti. Nije mogao ni da zamisli koliko je njegova sudbina bila vezana za ovaj kraj. Kao da je imenom na neki način bio predodređeno vezan za manastir Mileševo, za reku Mileševku, za selo Mileševac - a sve u vidokrugu sudbinske Crne stene. Iako ga je bratija ispratila rečima da je manastir sad njegov dom i da je uvek dobrodošao, on je znao da mu je sudbina namenila sasvim drugo odredište. Koje, nije znao, ali prepustio se njenoj nevidljivoj ruci da ga vodi.

U sunčev smiraj, Miloš se zateče na istom mestu gde su se u dolasku on i Goroje odmarali. Uvučena u stenu bila je plitka pećina, u kojoj su putnici često noćivali. Isto zgarište okruženo kamenjem svi su koristili, a tavanica pećine iznad bila je crna od gara. Teška srca momak ubedi samog sebe da bi bilo pametnije ovde zanoćiti nego tražiti drugo mesto. U klancu mrak pada ranije jer sunce brže zađe iza visokih litica. Tada nastupi neprijatan muk koji samo remeti udaljeni žubor Mileševke iz dubine klisure. I hujanje vetra je minulo, kao da se i on sprema za počinak.

Sa svojim kresivom, kremenom i ognjilom, brzo je zapalio vatru. Prikupio je dovoljno drva da ima da loži celu noć. Znao je da ga opet čeka besanica. Često bi se tad setio reči Prosfora Suguba da je to zato što mu je Volos zaštitnik i da je noćni stvor. I zapitao bi se šta je sa tim mađionikom, kud li je nestao, u kakvoj li se rupi krio.

Ždralina je namirio davši mu zob koju mu je dala bratija iz Mileševa. Sedeo je kraj pucketave vatre i zubima kidao osušenu ovčetinu.

„E, moj Ždraline...” reče naglas Miloš, „šta nam se sve zbilo u poslednje vreme. Vide li ti to?... Izgiboše svi koji su bili sa nama, ostasmo samo nas dvojica. He mogu se čudom načuditi... Eto, do samo pre neki dan, ja sam sedeo ovde, a Goroje se žuljao na ovom kamenu” zagleda se momak u to mesto. „Trebalo bi da budem srećan zbog njega, dočekaao je kraj kakav je želeo... a ipak mi nedostaje. I Vukan mi nedostaje... Utoliko je ova samoća teža, valjda,” oči mu zagledane u tanke žute plamenove pa se priseti kako mu je Goroje tad pevušio dok su onomad sedeli u mrklini noći. Sećao se kako mu je plamen u očima sebao, da li samo kao odsjaj ili je pak iz njega izbijao:

„O čuješ li, srpski car-Stjepane,
eto dolje pod gradom Leđanom
Iziš'o je kraljev zatočnice,
Zove tebe Gorolome na mejdan junački!”

Miloš se nasmeja sam sa sobom, a srce hoće da mu prepukne. Katkad baci pogled na Gorojev štit, koji je bleštao od svetlosti jarkog plamena. Džara jednim ugarkom po vatri i gleda čudnu igru plamena i iskri. Ha zidu iza njega poskakuju senke čoveka i njegovog konja. Sve čudno odzvanja u kamenu, čuje se i najmanji šušanj, svaki uzdah. Ispružio se na ponjavi kraj vatre i zažmurio. Slušao je pucketanje vatre, koja ga je polako uspavljivala. Izvadio je iz nedara vrećicu u kojoj je bio kamen i grumen zemlje sa Crne stene. Vrteo ju je po rukama. Ta zemlja je sad bila natopljena i krvlju Goroja Goroloma. Beše to dostojan svršetak za takvog čoveka, ništa manje nije bio zaslužio. Zagleda Vukanov viteški prsten na ruci, a pred očima mu njegov mio lik. Zaspao je u neko gluvo doba noći, ni sam nije primetio kada su mu se oči sklopile i kad je skliznuo u miran san.

U ranu zoru momak je već tabanao po uskoj stazi. Vodio je za sobom Ždralina i pevušio. Jutro mu je bilo najlepši deo dana. Osluškivao je cvrkut brzokrilih gorskih lasta koje su se gnezdile u ovim liticama. Iz dubine klisure do njega je dopirao žubor Mileševke.

Aveti koje noć namakne, jutro rastera, pa je Milošu vedro osmehivanje zaigravalo oko usta.

Ali kad nad ponorom, u njegovoj visini, prelete grakćući Jedna crna vrana, Miloševo pevušenje zamuče. Mogao je jasno čuti šum njenih krila. On je isprati pogledom dok je graciozno letela uz put sve dok nije zamakla iza sledeće okuke. Dobro je osmotrio, viđao je on ovakvu i ranije. Najčešće u Toplici kod Jug-Bogdana.

„Smrdivrana me prati.. ” promrmlja Miloš setivši se Dragušlinih reči. „Moramo se čuvati, Ždraline... He ide ovo na dobro.”

Nastavi on dalje, ali sad stiska usta i razmišlja šta ga možda ispred čeka. Zaboravi on na pevušenje, na cvrkut lasta, već se mršti dok oseća kako ga obuzima mukla ljutnja. Više nije mogao da se opusti, napetost usled iščekivanja mu je unosila i nervozu. To mu je uvek bilo najgore, više voli da odmah raskrsti sa tim. Ali ta neizvesnost se odužila sve do podneva. Sunce je bilo iznad klisure i tuklo direktno u Miloša. Obično bi zatražio hlad, ali na ovoj stazi nije imao kud. Iako je proleće tek uzimalo maha i noći su bile prohladne, u klancu je stena umela da se zagreje. Skloniće se kad naiđe na sledeću pećinu, bila je blizu, sećao se.

No, kada je izašao iza te poslednje okuke, naiđe na razbacani tovar nekog karavana koji je tuda nedavno prolazio. Drveni sanduci behu porazbijani, vreće pocepane, šarene tkanine razbacane po zemlji, grnčarija polomljena, prosuto ulje i neka koještarija i đinđuve... Tu i tamo lokve sasušene krvi. Vreće soli rasute na sve strane.

„Razbojnici,” izusti tiho Miloš dok polako tuda prolazi.

Nigde nijedan leš ne vidi. Sigurno su bačeni u ponor jer otud dopire graktanje vrana i supova koji se goste njihovim ostacima. U udubljenju stene gde je isprva mislio da se skloni od sunca vidi ostatke hrane, kosti i komade pogače. Razbojnici su tu jeli, pomisli on. Ali začudi se što ostaviše vredne tkanine i što pokidaše vreće soli, obično su to odnosili i dalje prodavali. Nigde nije bilo ni traga od tegleće marve...

Obazrivo je tuda prošao i nastavio dalje. Osluškivao je ne bi li čuo

glasove ili rzanje konja, ali ništa se nije moglo čuti osim Mileševke i graktanje strvinara iz ponora.

Nije prošlo ni pola sata, kada se iza jedne okuke Miloš ukopa u mestu. Ha pedesetak koraka pred njim stajala je grupa od desetak tevtonaca sa isukanim mačevima. Ha čelu im jednooki Kijaran. Bili su ofucani, prljavi, na sebi više nisu imali svoje crne oklope. Ni kacige ni štitove, samo verižnjače na kojima su se videli tragovi borbe na Crnom kamenu i usirena krv. Nekima su umotane rane, pa drugima se vide sveži ožiljci. Ha prljavim licima još uvek je razmazana krv, ali po njima se videlo da su dane proveli u klisuri, gladni i žedni. I da su krivci za prepad na karavan. Stajali su smrknutih lica, zlovoljni što su ga morali čekati u ovom bespuću.

Milošu se uzburka krv i srce stade jako lupati kao da će mu iz grudi iskočiti. Pred njim je bio čovek koji je pokušao da ga otme kad je bio dete, onaj isti koji je ubio i Al-Mohada na Radan planini... i krivac za ko zna kakva još zlodela za koja Miloš nije znao, a za koja nije sumnjao da ih je bilo. Ali bilo je dovoljno da ga odavno zamrzi. I to mu je sad pokazivao sevajući očima prezirom i rešenošću da mu odvoji glavu od tela.

I Kijaran je dugo čekao ovaj trenutak. Nadao se da će sa njim ukrstiti mač na Crnoj steni i osvetiti mu se za smrt brata, da će se domoći prokletog koplja, zbog kojeg su svi zaveštali svoje duše drevnoj boginji Freji. Mnogo duže nego što je Miloš imao godina trajalo je mučno iščekivanje tevtonskih ratnika da osvane ovaj dan. Ali oni su istrajali, to je bila kletva tih duša koje je Freja iz svog Folkvanga vratila u život. Sa samo jednim zadatkom - da se po svaku cenu dočepaju koplja svetog Georgija.

I sada im je ono bilo nadohvat ruke, ali u čeličnom stisku Miloša Obilića. Njihova poslednja borba bila je pred početkom, odstupanja više nije bilo. Ili će izaći kao pobednici, ili će svi poginuti. Jer osramotiti se opet neće. Osećali su kako ih šiba pogled njihove gospodarice Freje.

„Predaj koplje i podarićemo ti brzu, vitešku smrt” procedi kroz

zube namrgođeni Kijaran.

Miloš pusti uzde Ždralina i isuka mač. Zakorači im u susret noseći koplje u levoj ruci. Njegov netremični pogled je bio tvrd, prodoran. Kao i ranije, stupao je odlučno i neustrašivo na megdan. Kada je bio na desetak koraka od njih, iznenadi ih kada nasloni njima dragoceno koplje uz stenu, ostavi ga i načini još nekoliko koraka ka njima.

„Uzmite ga,” reče im Miloš dok mačem seče vazduh, a Drakon zlokobno fijuče. „Ako možete...”

Kako ta neusahla vrela žudnja može da zaslepi čoveka! Kao odapete strele tevtonci poleteše ka koplju. Samo Kijaran osta hladnokrvno da stoji i da čeka. Nije stigao ni da digne ruku da ih zaustavi. Uz zaglušujuće pokliče i vitlajući mačevima oni se ustremišu. Prvog koji je pokušao da projuri pored Miloša dočeka strašan udarac Drakona iz zaokreta i njegova glava polete visoko uvis. Krv šiknu i poprska ga. Već je stigao da dočeka nalet mača drugog napadača. Snažno ga odgurnu i munjevito mu satera oštricu u vrat. Zatim ga nogom odgurnu i obori tevtonca iza njega. Staza je uska, nekoliko koraka široka, a pod njima zinula beskrajna provalija, odakle se čuje kako šišti voda. Miloš spremno presretnu sledećeg tevtonca i zadade mu dva-tri brzovita udarca koje ovaj nespretno odbi stojeći na samoj ivici ponora. Bio je dovoljan samo još jedan snažan, brzovit zamah Drakonom da ovaj izgubi ravnotežu i strmoglavi se uz jeziv vrisak. Napadači se stiskaju oko Miloša i napadaju ga kao osice. Ali momak spremno dočeka svaki njihov udarac ili ga vešto izbegne da bi onda on napao. Jednim takvim izbi mač iz ruke tevtoncu i pre nego što je mač pao na kamen, već mu je zario sečivo u grudi. Njegova verižnjača puče i rascveta se od siline uboda. No, nagrnuše ostali na momka. Zveket mačeva se razleže klisurom. Vika i dreka odjekuju. Miloš se sagnu da izbegne zamah jednog napadača i ubode ga u nogu, ovaj na tren klonu, dovoljno da Miloš već drugog spreman sačeka i odbije silovitim udarcima. Onda se okrenu i jednim zamahom obezglavi onoga koji se presamitio zbog ranjene noge. Sve traje dok oko trepne. Momak se žestoko i brzo kreće, ne stoji u mestu. Nasilnici

zamahuju u prazno, a već sledećeg trena osete hladan čelik u sebi. Krv pršti po njima i po kamenu, jedan preko drugog padaju. Miloš je kao senka brz, nijedan mač ga nije okrznuo. Sve što je bio naučio od Goroja i Vukana sada je došlo do punog izražaja...

I na kraju je ostao da stoji sam, pun sebe, sa krvavim mačem pred Kijaranom. Pod njegovim nogama leže krvavi trupci tevtonaca. Nijedan ne daje znake života. Po kamenu se šire crvene lokve.

Kijaran mu klimnu glavom.

„Dobro si savladao veštinu borbe” reče on. „Odajem ti priznanje.”

Miloš oćuta, a oči mu sevaju od srdžbe. Nestrpljiv je da okonča ovu borbu. On opet stade Drakonom da fijuče kroz vazduh. Zloslutno zviždanje unosi tevtoncu nervozu i strepnju. Momak pred njim blešti na suncu u zlatorujnom oklopu poprskan krvlju, a zmaj na njegovoj crnomodrikastoj kacigi kao da ga vreba i svakog trena će da poleti na njega. Kijaran više ne izdrža napetost i baci se na Miloša. Žestokim udarcima natera momka da odstupi nekoliko koraka unazad. Takvom brzinom zamahuje da Miloš jedva stiže da vidi iz kog pravca će se stušiti mač na njega. Odmah je shvatio da pred sobom ima vrsnog borca, neiskazane veštine. Miloš mu uzvрати serijom jakih udaraca koje Kijaran vešto zaustavi. Ruka bi mu ipak zadrhtala kao da munjevina sevne kroz nju. Tevtonac je osetio Miloševu veliku snagu. Znao je da mora da se čuva direktnih udaraca. Smenjivali su se u napadima. Svaki je bio jači i ubojitiji od prethodnog. Svaki je naizmenično pretio da bude odlučujući. Braneći se od takvog naleta tevtonskog teškog mača, Miloš neočekivano pređe u napad i uspe da ubode Kijarana u levo rame. Ciljao je u grudi, ali ovaj se u treptaju oka izmakao i primio ubod u rame.

Nasta kratak predah dok se Kijaran držao za rame pokušavajući da se sabere. Između prstiju mu je liptala krv. Rana je bila duboka. Obojica odmah shvatiše da je ovo ključni momenat. Miloš je znao da ovaj neće još dugo imati snage da silovito napada, a Kijaranu je bilo jasno da ako sad ne okonča borbu, neće još dugo ostati na nogama. Obojici oči zakrvavile, vratne žile nabrekle, a slepoočnue biju kao da

će pući.

Ali dugogodišnje iskustvo je bilo na tevtončevoj strani. Kijaran se baci besno na njega uz glasan poklič. Borio se kao niko s kim je Miloš dosad ukrstio mač. Nije bila u pitanju toliko njegova snaga, koliko brzina i neugodni uglovi pod kojim je udario. Iako je imao čelični stisak, momak je zbog toga jedva uspevao da zadrži mač u ruci. Kijaranovi udarci su Milošu previše odbacivali mač u stranu izlažući mu lice i grudni koš. A onda ga tevtonac lukavo okrenu licem ka suncu i ono ga zaslepi dok on silovito zamahuje mačem. Momak preneraženo shvati da tevtonac može svakog trenutka da mu zada koban udarac. Kijaran je još u borbi na Crnoj steni primetio kako se mačevi odbijaju o Milošev oklop i znao je da mora ciljati u otvorene mu delove tela. U trenutku nesmotrenosti, misleći da će ga Kijaran ubosti spreda, želeći da se zaštiti, a zaslepljen suncem, Miloš nespretno ispreči svoj mač, što tevtonac istog trena iskoristi i vešto mu ga izbi iz ruke. Već sledećim munjevitim zamahom nacilja da mu odseče glavu, ali Miloš se izvi unazad i pade na leđa.

Kijaran se sad naslađivao njegovom bespomoćnošću i iskezio mu se. Ubiće ga ko pseto. Osvetiće svog brata Palmana, osvetiće mu se za oslepljenje, za sve muke kroz koje je godinama prolazio... Miloš se pridignu i zakorači unatraške. Gleda svoj Drakon kako leži tevtoncu pod nogama. Nedohvatan mu je. Kijaran krenu polako ka njemu, Miloš uzmiče. Koplje mu je nadohvat leve ruke. Tevtonac je spustio svoj mač niz telo, opušten je, samouveren. Pobedio je. Askalon će napokon biti njegov. I kako Kijaran izusti:

„Predaj koplje i ...”

He stiže ni da dovrši misao, Miloš ga zgrabi i hitro, iz dva-tri skoka dohvati Gorojev štit na Ždralinu. Borba nije bila završena. Čvrsto stisnu levom rukom štit, a desnom Pobedonosca i koraknu odlučno ka Kijaranu. Miloš na sigurnom rastojanju stade da ga napada kopljem, a tevtonac ga odbija udarcem mačem. Miloš je vičan sa kopljem, sve ono što je naučio od Vukana sada je došlo do izražaja. Ubadanje, zamahivanje iz okreta, ispod i iznad štita, kao osica napada

i tera Kijarana na povlačenje. Ovaj je isprva zbunjen njegovom veštinom, brzinom kojom rukuje kopljem, a ne može nikako da mu priđe i da zada udarac mačem, samo se brani... A onda zastade. Miloš vidi da kipti od besa, zapet je ko strela, grozničavo smišlja kako da mu priđe. Uz poklič se baca na njega, zamahuje mačem, Miloš ga ubada kopljem, ali taman da ga probode kad Kijaran mu mačem odbija koplje i iz skoka se našao pred njim. Lice mu je zgrčeno u gnevnoj grimasi, oči mu zakrvavile. Opet zamahnu, a Miloš samo stiže da podmetne štit dok privlači koplje. Momak oseti strašan tresak o štit, ruka mu zabride i on se zatetura unazad. Kijaran pomahnitalo navaljuje i iz sve snage udara po štitu. Ili će mu ga izbiti iz ruke ili će Miloša oboriti na leđa. Koplje je dugačko i potreban mu je prostor. Miloš nema kud nego se celom težinom osloni na štit i baci se na Kijarana. Odgurnu ga nekoliko koraka nazad, ali tevtonac zaslepljen bezumnom mržnjom opet jurnu na njega zamahnuvši mačem. To je već bilo dovoljno da momak koplje isturi i snažno ga njime ubode. Puče mu verižnjača, rebra popucaše. Kijaran se ukoči dok još drži mač iznad glave. Uzmahnuo bi, ali snaga ga namah izda. Samo iskolači oči, ispusti oružje i preneraženo se uhvati za dršku koplja, za kojim je toliko žudeo. Miloš uz besan poklič zapne još jače i probi tevtonca te mu vrh izađe na leđa. Tek tada ga pusti i otkoraknu nazad. Kijaran polako pade na kolena. Krv mu kuljnu na usta i cedi mu se niz bradu.

„Eto ti ga.” procedi kroz zube Miloš.

Kijaranov unezveren pogled osta ukočen i on se presamiti napred preko koplja i osta mrtav tako iskrivljen.

Miloš glasno uzdahnu. Još uvek mu se telo treslo. Bilo je konačno završeno. Oči mu se zacakliše od uzbuđenosti i pomešanih osećanja straha i radosti koja ga obuzeše. Bio je blizu da pogine. Miloš je bio u zabludi da je savladao sve veštine borbe. Umislio je da ga trojedin čini nepobedivim. Shvatio je da nije bilo tako.

Doteturao se do ivice provalije i osetio povetarac na znojavom licu. Mišići su mu još uvek podrhtavali, a kolena klecala. Disao je duboko, prikupljao snagu. A onda, ona ista vrana prolete kraj njega

prkosno mu grakćući. Činilo mu se da je može rukom uhvatiti, mamila ga je. Ali umesto da posegne za njom, klisurom odjeknu njegov poklič:

„Sveti Georgije! Probudi se čeliku!”

Glava druga - August 1363.

*„Ovaj (Kalist) starešina više nikad neće videti
svoje stado jer za njim se čuje posmrtna pesma:
'Blago čovjeku koji ne ide na vijeće bezbožničko...'
(Maksim Kapsokalivit)*

Na dvoru u Seru te večeri vladalo je nezapamćeno uzbuđenje. Dolazio je carigradski patrijarh Kalist. Niko nije pamtio pripreme za ovakav svečani doček, bar od dolaska cara Dušana pre skoro deset godina. Svi na dvoru su užurbano privodili kraju glancanje, čišćenje, ukrašavanje. Unosile su se velike količine hrane, vina, piva... Dvorjani su paradirali u svečanim odeždama prema titulama koje su imali, nakinđurene dame su se šepurile u šarenim haljinama, a sve je blistalo od zlata, srebra i dragog kamenja. Dvor su ponajviše preplavili crkveni velikodostojnici iz Pečke patrijaršije sa patrijarhom Savom na čelu. Sa carskog dvora u Skoplju došao je samo Lazar Hrebeljanović, koji se poslednjih godina istakao vođenjem važnih državnih poslova. Tako je učestvovao u pregovorima sa Dubrovnikom i od njih bio nagrađen. Takođe je posredovao u razmeni teritorija između Vojislava Vojinovića i čelnika Muse, kada je Vojislav zamenio grad i župu Brvenik za grad i župu Zvečan, pa ga car Uroš spominje u svojoj povelji. To baš nije bilo po volji Vukašina Mrnjavčevića, koji je sumnjao da je on bio na čelu nedavne zavere kada su cara Uroša

nagovarali da zarobi njega i Vojislava Vojinovića. Ali, nije imao kud nego da ga sa poštovanjem primi kao izaslanika cara Uroša. Dok su se

Vukašin i Vojislav međusobno prepucavali i borili za carevu naklonost, stavilac Lazar Hrebeljanović je iskoristio priliku da im se ispreči i zauzme čvrst položaj kod Uroša.

„Zna li se kad stiže patrijarh Kalist?” nervozno će Jelena dok žuri hodnikom i usput strelja pogledom dvorjane. Svakog bi pogledala od glave do pete da proveri da li su propisno obučeni.

„Sutra oko podneva, carice majko” odgovara Uglješa Mrnjavčević dok jedva drži korak sa njom.

„Je li gradska straža upozorena?”

„Udvostručena je.”

„Gde ti je brat Vukašin?”

„U svečanoj dvorani, sa Lazarom Hrebeljanovićem... Čekaju te.”

„Dobro, dobro.”

Njih dvoje prilaze velikim vratima, straža ih otvara, a Jelena ulazi prva, za njom lepršaju haljine. Izgleda kao u najboljim danima sa carom Dušanom. Puna je energije i mladačkog poleta. Vedrog lica i nasmejana, odavno se nije osećala tako ispunjena i puna entuzijazma. Još uvek se osećala korisnom, a godilo joj je što su je još uvek svi smatrali nezaobilaznom u državničkim poslovima. Ova poseta carigradskog patrijarha bila bi kruna njene dugogodišnje diplomatske aktivnosti i ujedno ostvarenje sna njenog voljenog pokojnog supruga.

Kako Jelena i Uglješa uđoše, tako Vukašin i Lazar prestaju da se raspravljaju i začutaše. Pokloniše joj se. Njoj ipak nisu promakla njihova natuštena lica.

„Šta je sad?” uzviknu ona dok im prilazi i širi ruke u čuđenju. „Šta sad nije u redu? Nešto je zapelo u vezi sa sutrašnjom gozбом ili odajama za carigradsko poslanstvo?”

„Ne, gospodarice” reče Lazar. „Sve je u najboljem redu

„Je li sve spremno za sutrašnju gozbu?” opet će ona. „Ne smemo se obrukati

„Jeste, jeste... Mada znaš da sveštena lica nisu mnogo... ješna.”

umeša se Vukašin.

„Pa nećemo valjda da ih poslužimo poparom, crni ti?,” čudi mu se Jelena.

„Taman posla, ali...”

„Neka nam onda broje zalogaje!” odmahnu rukom ona. „E, kad se setim pokojnog Joanikija, bog da mu dušu prosti, taj je umeo da jede i da pije... He-he.”

„To je zato što je bio logotet našeg pokojnog cara pre nego što je postao patrijarh” reče Lazar.

Nasta kratak mukac. Jelena primeti kako se Lazar i Vukašin zgledaju ispod oka. Ona stade ispred njih i prekrsti ruke preko grudi.

„Da čujem.”

„Lazar Hrebeljanović mi kaže da knez Vojislav Vojinović opet navaljuje na našeg cara da se oženi njegovom kćerkom Jelisavetom.” reče Vukašin.

„Kako kad je već oženjen Ankom?” zbuni se Jelena u čudu.

„Ubeđuje ga da je vrati ocu” dodaje Lazar.

„Bože svašta!,” krsti se Jelena. „Ona je carica... He može je tek tako... oterati. Šta radi taj ludov?”

„Šta radi?,” začudi joj se Vukašin. „Namerio se da bude suvladalac, eto šta!”

„Dobro kaže Vukašin Mrnjavčević,” opet će Lazar. „Odlučan je po svaku cenu da vlada sa tvojim sinom, a onda...”

„Onda da ga zadavi na spavanju, je li?” potmuri se Jelena. „Ako ga ja prva ne zadavim! ”

„Moraćeš da požuriš” promrmlja Lazar.

„Zašto? Šta mi još niste rekli?,” duva kroz nos Jelena.

„Uroš je navodno rekao Anki da želi razvod,” reče Vukašin.

„Šta?U zabezeknu se carica majka.

„Ne navodno, svojim ušima sam to čuo,” upada Lazar. „Carica je očajna, rasplakala se preda mnom.”

„Ah!,” besno uzviknu Jelena i pogleda u nebesa. „Knez je prekardašio! Šta je on umislio? Da pored mene žive uzme carsku

krunu?”

„Moramo brzo delati, carice majko,” umeša se sad Uglješa. „Ne smemo dozvoliti da Vojislav Vojinović postane suvladar našem caru Urošu!”

„Odmah nakon posete carigradskog patrijarha idem za Skoplje gnevno će Jelena. „Popričaću sa njim u četiri oka i jednom za svagda ću rešiti to pitanje!”

Ona nervozno krši ruke i ušeta se pred njima. Lazar da bi je odobrovoljio, reče:

„Ako smem da primetim, carice majko, poseta carigradskog patrijarha je tvoj veliki uspeh i ostvarenje zamisli našeg pokojnog cara Dušana.”

„Jeste, Lazare Hrebeljanoviću” primiri se Jelena. „Ne mogu da opišem svoju sreću što se romejski car Jovan konačno urazumio i uvideo opasnost od Osmanlija!”

„Ovaj savez protiv njih koji on predlaže svakako će privući u druge vladare” reče Vukašin.

„Možda otvori oči i papi, pa nas podrži,” dodaje Uglješa.

„Vrlo je važno što će patrijarh Kalist skinuti anatemu sa nas,” ozbiljno će Jelena. „Opet će se bratski zagrliti naš patrijarx Sava sa vaseljenskim patrijarhom Kalistom!... To je velika pobeda. Moj Dušan bi bio presrećan. Konačno će zaživeti savez protiv Osmanlija.”

„Krajnje je vreme” reče Lazar. „Osmanlije su sve drskije...”

„Pitanje je dana kada će nas napasti.”

„Brinem se samo za život moje kćerke Teodore,” zamišljeno će Jelena.

„Iznudićemo njeno oslobađanje,” reče Vukašin. „Sultan će morati da popusti.”

„Šta ako zapreti da će je ubiti?,” zapeše Jeleni te reči.

„Tražićemo njeno puštanje u zamenu za... primirje,” pomalo neuverljivo reče Lazar.

„Hoće li car Jovan pristati na tako nešto ako već želi rat?” sumnjičavo će Jelena. „Ona njemu ništa ne znači.”

„Neka sultan nju pusti... a posle ćemo prekršiti primirje,” odlučno će Vukašin. „Kao da bi to bio prvi put da se prekrši dogovor!”

„O tom potom, gospodo” reče Jelena. „Prvo da čujemo kakvu još poruku patrijarh Kalist donosi od cara Jovana... Nećemo da prenaglimo.”

„Važno je da on skine anatemu sa nas i naše crkve. Niko od evropskih vladara ne gleda blagonaklono na tu kletvu, svi su nas izopštili” reče Lazar.

„A onda ću se pozabaviti našim drskim knezom” zamišljeno će Jelena.

Uto, otvaraju se velika vrata i ulazi patrijarh Sava. Čovek u sedamdesetim godinama ide čvrstim korakom i podštapa se crkvenom palicom sa velikim zlatnim krstom na vrhu. U drugoj ruci nosi neki svitak. Seda brada mu krije usta, a obrve mu se spustile do očiju. Ide polako, ali stameno.

„Ah, svetosti, upravo pričamo o dolasku patrijarha Kalista” vedro će Jelena.

„Da, deco, radostan je ovo dan za našu crkvu i narod” reče on dubokim glasom.

„Ispraviće se stara nepravda,” opet će ona.

„I učvrstiće se bratska veza dvaju naroda,” dodaje on. „Evo, napisao sam povelju koju ćemo obojica potpisati.”

„Je li po volji patrijarha Kalista?”

„Naravno, unapred smo se dogovorili šta da piše... Ovaj dan će ostati ubeležen u našem kalendaru.”

„Svi se tome radujemo, svetosti..

Jelenu prekide ponovno otvaranje vrata. Ovaj put ulazi stražar i najavi dolazak glasnika carigradskog patrijarha.

„Neka uđe, neka uđe!” radosno će Jelena, pa se obrati ostalima: „Sigurno donosi njegove pozdrave i najavljuje vreme dolaska poslanstva

Tada u dvoranu uđe čovek usplahirenim korakom i smrknutog lica. Ha čelu mu graške znoja, a odelo mu prašnjavo od puta. Stisnutih

ustiju i čvrstog pogleda im prilazi. Prisutni dah od neizvesnosti. On im se pokloni:

„Kapetan garde Fotija, visosti... svetosti.”

„Kakve nam... vesti donosiš, kapetane?” zebljivo će Jelena. „Jesi li za štogod popiti, vidim da...”

„Gospodarice, bojim se da nosim užasne vesti” reče ovaj promuklo, grlo mu suvo od žeđi i prašine, ali je sav kao zapeta strela.

„Govori, šta je?” uplaši se sad Jelena, a ostali pretrnuše od straha.

„Njegova svetost vaseljenski patrijarh Kalist i celo poslanstvo... Svi su otrovani!”

Nastupi tajac neverice. Svi razrogačeno gledaju u kapetana, koji i sam odmahuje glavom u šoku.

„Šta si rekao?” prvi se pribra patrijarh Sava.

„Svetosti... Upravo tako,” zbunjeno će on. „Patrijarh Kalist i poslanstvo... Svih deset crkvenih velikodostojnika je mrtvo... otrovani su.”

„Kako je to moguće?,” zavapi patrijarh.

Jelena je zanemela od zapanjenosti i ne može ništa da izusti.

I ostali zaprepašćeno gledaju u kapetana.

„U podne nam je stiglo vaše poslanstvo noseći darove za njegovu svetost. Između ostalog i hrana i vino... masline... Nakon što smo stali za podnevni ručak, njegova svetost i ostali velikodostojnici su se pogostili...” kapetanu zapeše reči u grlu. „Masline su bile zatrovane... Niko nije preživeo.”

„Jelena.” okrenu se patrijarh Sava carici majci, ali ona je u šoku. „Kakvi su to darovi?... Zar smo mogli da...”

„Svetosti, nismo mi slali nikakve darove” prekide ga Vukašin. „Niti smo slali bilo kakvo poslanstvo u susret vaseljenskom patrijarhu.”

„Je li to sigurno?,” opet će nepoverljivo patrijarh. „Kako onda...?”

„Nikoga nismo poslali njima u susret,” ponovi Lazar.

„Niko takav nije prošao kroz gradske kapije” dodaje Uglješa. „Straža ima naređenje da svakoga ko ulazi ili izlazi proveriti... znao

bih.”

„I niko nije preživeo?” sa neverovanjem će patrijarh Sava.

„Niko, svetosti... Baš niko od poslanstva!” grca sad u suzama kapetan Fotija. „Kakva nas zla kob zadesi!... A dolazimo vam sa najboljim namerama!”

„Kapetane, uveravam te da mi nemamo ništa sa tim!” iskorači prema njemu Vukašin. „Pobogu, čoveče, zašto bismo vam naudili kad... kad sa nestrpljenjem iščekujemo vašu posetu već nedeljama?”

„Ovo je trebalo da bude najradosniji dan za pas, kapetane,” umeša se Lazar. „Savez između naša dva naroda protiv nevernika!”

„I napokon pomirenje dveju crkava, kapetane,” dodaje patrijarh Sava.

Ali kapetan Fotija oborio pogled i samo u neverici klima glavom. Ni sam ne zna šta da pomisli, suviše je potresen i zatečen tako gnusnim i nečuvenim zločinom. Jelena sve vreme ćuti i bezizražajno gleda ispred sebe. Više ništa ne vidi niti čuje. Primeti to Vukašin pa pokaza Lazaru rukom da joj prinese stolicu, a onda je on pridrža da se spusti u nju. Jedva je stajala na nogama, svakog trenutka je mogla da se sruči.

„Šta će reći moj car na to.” zavajka kapetan.

„Sa vama će se vratiti naše poslanstvo koje će caru Jovanu sve potanko objasniti” reče Vukašin. „Krivac se mora pronaći i... i najstrože kazniti!”

„Nikada krivca nećemo moći da kaznimo” naposletku reče Jelena tihim glasom. Svi je gledaju. „Niti ćemo ikad dokazati ko je.”

„Zašto tako veliš, carice majko?” začuđeno će Vukašin. „Uhvatićemo ga i obesiti...”

„Ne.. ” odmahuje odsutno ona glavom. „Iza tog zverstva sigurno stoji... ona... Marija Paleolog.”

„Kako znaš da je ona?” upita Lazar. „Može biti i sam sultan Murat, njemu najmanje odgovara naš savez sa Romejcima.”

„Ne” odlučno će Jelena. „Znam da je Marija, ta veštica... Ona želi našu propast... Ona želi moju smrt i smrt moga sina... vašeg cara.”

Svi su stajali kao ukopani. Zanemelost i mučna tišina zavladaše dvoranom.

Glava treća - August 1363.

*„Kad Srbina mač pozove,
Tad je Srbin lav,
Kad se brani, kad megdani,
Svet ga pozna sav”*

U velikoslavni grad” kako je car Dušan nazivao Prilep, bio je pod vizantijskom vlašću do 1322. kada ga osvaja njegov deda kralj Milutin. Dušan je i tu imao svoj carski dvor, a od 1350. držao ga je njegov župan Vukašin Mrnjavčević. Jedan od najvećih srednjovekovnih gradova nalazi se na vrhu visoke stene koja ima četiri vrha: dva veća i dva manja. Ha onom najvišem, nalazi se glavna tvrđava, dok su onaj niži. kao i ona ostala dva, okruženi spoljnim bedemom. Vrhovi brda su velike stene koje su graditelji povezali zidovima i ojačali kulama. U podnožju tvrđave, na jugoistočnom delu, nalazila se varoš, podgrađe. U njemu je živelo više hiljada stanovnika, a u vreme praznika Ilindana umelo je tu zbog turnira i panađura da se sjati i dvadeset hiljada duša. Odasvud su dolazili trgovci i vešti cirkuzanti da prodaju, trampe robu i zabavljaju prost narod. Kao i svugde drugde, vašar bi se pretvorio u jednu veliku pijacu gde su se pazarile svaštarije. Tri dana i tri noći vrvelo je od ljudi i marve. Ali, Prilep je posebno bio privlačan zbog svog viteškog turnira, koji je svake godine organizovao Vukašin Mrnjavčević.

Tako je i te godine, na ledini pokraj vašara, podignuta od drvene građe velika galerija za gospodu i njihove gospe. Počasno mesto u sredini bilo je rezervisano za Vukašina i njegovu suprugu Jevrosimu, kao i za njihovu decu i bližu rodbinu. Ispred gledališta je bilo megdan polje sa tildom, koja razdvaja vitezove i sprečava lom, a sa druge strane, ograđen deo za narod koji se u velikom broju tiskao i gurao da bi gledao borbe. Ispod svečanih tribina nalazio se drveni stalak na kome je stajao jedan štit sa prikačena tri orlova pera na klinu. Ako ih iko bude zavredio, Vukašin bi ih predao pobedniku. Ali to se vrlo retko dešavalo. Poslednji koji se njima okitio bio je Goroje Gorolom.

Smotra raznobojnih zastava bila je prilika da se istaknu grbovi i druga šarolika znamenja. Vitezovi su na svojim kacigama nosili dugačke perjanice u bojama svojih zastava.

U najranijim danima, za takmičenje se koristilo pravo, oštro oružje zbog čega je bilo mnogo povređivanja, pa i ubijanja. Nešto kasnije, od početka 14. veka, vitezovi su se borili zatupljenim mačevima i kopljima. Ha turnirima su se nosili posebni, ojačani oklopi koji su se razlikovali od onih ratnih. Ovi su bili ojačani dodatnim pločama, posebno sa leve strane tela jer su vitezovi sa te strane projahivali jedan pokraj drugog. Tokom dvoboja, koji nije na smrt, ne postoji potreba za veštim pokretima, pa su ta ojačanja deblja i kruta. Zato je turnirski oklop bio masivniji i otežavao je kretanje. Svima je bezbednost bila najvažnija.

Ipak, poslednji dan, nakon svih takmičenja, bio je najzanimljiviji jer je bio predviđen za borbe zatočnika. A oni su se borili pravim oružjem, najčešće na smrt, mada je vitez uvek imao mogućnost da se preda i da, kao nagradu svom protivniku, prepusti svoj oklop, oružje i konja. Retko koji zatočnik je bio spreman na takvu sramotu. Taj dan se nazivao i Boj za pravdu, kada je vlastela je imala pravo da zahteva rešavanje međusobnih sporova. Kada bi jedan vlastelin optužio drugog za kojekakvu nepravdu, birali su svoje zatočnike koji bi u borbi rešavali nesporazum. Verovalo se da će Bog podariti pobedu onoj strani koja je u pravu, a poraženi je morao da ispravi nepravdu. I takve

borbe su mogle da se okončaju predajom, ali u žaru borbe malo ko je bio spreman i na to. Umesto skupih ratova, sve češće se pribegavalo ovakvom rešavanju sporova, pogotovo od smrti cara Dušana. Njegov sin Uroš nije uživao autoritet među vlastelom, i niko nije mogao da se osloni na pravedno presuđivanje. Okolnosti su se pogoršale opadanjem uticaja Vojislava Vojinovića, koji je koliko-tolikoko u početku imao potrebnu moć. Zbog svega toga, došlo je do porasta broja zatočnika i njihovog značaja.

Osim toga, treći dan je bio najzanimljiviji jer su tad učestvovali brojni strani vitezovi zatočnici. Dolazili su opasni Nemci, elegantni Francuzi, kočoperni Italijani, divlji Arbanasi, omraženi Ugari, susedni Bugari, Romejci... To su bili pustolovi, usamljeni ratnici, vitezovi lutalice, koji su kao prave megdandžije živeli putujući od jednog turnira do drugog i koji ay dolazili radi sticanja slave i u potrazi za novim izazovima. Ako bi se posebno istakli, mogli su i birati službu kod zainteresovane vlastele. Zbog svega toga, te borbe su bile najkrvavije u najneizvesnije.

Pravila su bila jednostavna. Pre nego što počne megdan, vitezovi paradiraju pred tildom, sluge sa rezervnim kopljima prate svoje gospodare. Ukoliko bi neka žena vlastelina mislila da se neki vitez o nečemu ogrešio ili počinio nekakvu krivicu, da nije dostojan da se takmiči, ona bi mu skidala kacigu i brisali bi ga sa spiska učesnika. Mogao je eventualno tražiti zadovoljenje trećeg dana, lično ili preko zatočnika. Prvo se vodila borba na konjima, sa dugačkim kopljima. Dva viteza punom Prčinom jurnu jedan na drugog, gledajući da zbace protivnika iz sedla jednim udarcem koplja. Poene zarađuje takmičar koji polomi koplje o protivnikov štit. Onaj koji padne sa konja gubi dvoboj. Ukoliko oba ostanu u sedlu, sjašu i prelaze na borbu mačevima. Svaki učesnik je smeo da uputi tačno određen broj naizmeničnih udaraca. Pored njih su stajali naročiti oklopnici, spremni da ih razdvoje, ukoliko borba izmakne kontroli i vitezi se razjare. Kad sjašu, protivnici prvo bacaju jedan na drugog sulice, tanka koplja sa oštrim gvozdenim šiljkom, pa onda potežu mač, sekiru ili buzdovan.

Međusobno se mlate dok prvi ne izgubi perjanicu sa kacige. Iako se borilo tupim mačevima, trebalo je skinuti drugom perjanicu zbog čega je većina udaraca bilo u glavu sa kacigom.

Gledaoci su svakog pobjednika nagrađivali aplauzom i klicanjem, a poraženi bi skinuo svoj oklop, neretko pozlaćen ili posrebljen, i kacigu i predao mu ga zajedno sa mačem i kopljem. Pobjeđeni bi onda gledao da od sramote što pre pobjegne sa megdana, a narod bi ga ispratio zviždanjem, podsmehom i ruganjem.

Miloš Obilić je u Prilep stigao dva dana pred početak turnira i na svoje veliko zadovoljstvo susreo se sa svim svojim prijateljima iz dečakčkog doba koje je proveo na dvoru cara Dušana. Vukašin Mrnjavčević ga je vrlo lepo ugostio i nudio mu odaje na svom dvoru, ali momak je ipak izabrao da noći u svom šatoru kraj megdan polja, pokraj ostalih vitezova koji su došli na turnir. Među njima su bili Milan Toplica, Ivan Kosačić, Relja Krilatica, Banović Strahinja i Ljutica Bogdan. Čak se i Marko Mrnjavčević smestio među njih iako je na dvoru imao svoje odaje. Njihov ponovni susret posle toliko godina prošao je u nerazdvojnem druženju, bančenju, šali i razgovorima do duboko u noć. Imali su što-šta jedni drugima da ispričaju jer je svakog život odveo u različitom pravcu. Ipak, sve njih je spajala jedna jaka veza, njihova zmajevitost.

Miloš Obilić nije učestvovao prva dva dana na takmičenjima, čuvao se za treći dan. Kao zatočniku, bilo mu je ispod časti da se bori zatupljenim oružjem gde se pobeđivalo zbacivanjem perjanice sa kacige. Ha takvim takmičenjima je uglavnom učestvovala vlastela koja se kočoperila pred brojnim damama, znajući da neće ipak pretrpeti ozbiljne povrede. Ipak, oni koji bi pobedili, imali su pravo da uzmu oružje i konja poraženom. Oni najveštiji mogli su i da zgrnu lepo bogatstvo.

Dane su provodili zajedno na turniru, gledajući borbe ili na vašaru, a noći sedeći oko logorske vatre, obilno jedući i ispijajući vino ili pivo. Teško je reći ko je u čemu prednjačio, osim što se Marko prvi napijao, ali su zato svi zadirkivali Miloša što i dalje pije samo mleko.

Noć pred treći dan turnira posebno je vesela i bučna. Sutradan, po završetku borbi, opet će se svi razići, svako na svoju stranu, svako svojim poslom. Ali samo prividno, jer sudbina je prela njihovu pređu tako što će je opet kasnije ukrstiti.

Sede oni tako oko vatre i u nerazumljivom žagoru pričaju međusobno. Ponekad bi neko prasnuo u obestan smeh. Zadirkuju jedni druge kako su se borili na turniru, komentarišu i kritikuju. Pri tom se nalivaju vinom iz mešina koje je Marko iz dvora. Pred njima tanjiri puni raskomadane prasetine i ovčetine. Mlataraju masnim rukama ili se gađaju komadima hrane. Ovaj ponovni susret probudio je nezrelost koja je još uvek tinjala njima. Svi su bili u dvadesetim, osim Miloša, koji je imao 19 godina. Svi su ga gledali kao svog najmlađeg brata. Ali najglavnijeg. O njegovom megdanu sa arbanaškim divom pod Skopljem još uvek se pričalo i prepričavalo.

„Ma, trebalo je da učestvuješ na turniru, brate,” kaže mu Milan Toplica dok mu iz usta viri svinjsko rebarce. Imao je dugu svetlosmeđu kosu i vrlo uredno podšišanu bradu i brkove. Krasnog lica, pravih crta, bio je veoma privlačan mlad čovek.

Od malena se dokazao kao vrstan strelac, a za to je važio i sad, mnogo godina kasnije. Ipak, nije bio ništa slabiji ni na maču. Zvali su ga Zmaj od Toplice. „Ako ništa drugo, mogao si da zaradiš nekoliko oklopa i konja, pa da ih prodaš na panađuru kao ja.” Mlati mu rebarcima pred nosom.

„Ja čekam sutrašnji dan, Milane” odmahnu mu rukom Miloš.

„Opasan je taj tvoj zanat” opet će Milan. „Kad si ono bio štočnik našem caru, mislio sam da više nećeš, kad ono - ti nastavio!”

„Borim se za srpsku slavu, želim da se svuda priča o meni kao najboljem srpskom vitezu zatočniku. He marim ti ja za bogatstvo. Svako me ugosti, šta će mi više?”

„Imao si najboljeg učitelja, doduše. Goroje Gorolom je dugo bio naš najbolji zatočnik.”

„Od Vukana sam naučio o duši, a od Goroja o veštini,” reče Miloš.

„Ah, da... Naša zmajska duša” zamišljeno zagloda rebarca.

„Mali brate.. ” munu ga laktom Ivan Kosančić sa druge strane, pa mu pokazuje rukom, „Čini mi se da si nekome zapao za oko.”

Miloš pogleda u tom pravcu, kad za susednom logorskom vatrom sedi poveća grupa nemačkih i ugarskih vitezova. I oni su bučni. Među njima jedan krupan Aleman upadljivo zuri u Miloša. Začkiljio očima, pa ga samo strelja pogledom. Spustio usta i stiska ih zadržavajući samo njemu znani gnev.

„Jest’ vala” baci nakratko pogled na njega Milan. „Izgleda da ćeš imati sutra sa kim da se boriš.”

I Nemač video da ga oni gledaju, pa naglo ustaje i onako smrknutog lica krene prema Milošu. Kad oni za njegovom vatrom to videše, znajući odmah šta je naumio, stanu klicati i dobacivati mu na njihovom jeziku reči ohrabrenja. Ovaj se na to još više okuraži, pa se sav narogušio kao da će odmah da izazove kavgu.

Kad Miloševa zmajska braća ugledaše grdosiju kako im prilazi, svi povikaše u odobravanju. Bio je običaj da se veče pred borbe vitezovi međusobno izazovu i tako bolje pripreme za sutrašnje borbe. Retko se dešavalo da na sam dan borbi izazivaju jedni druge.

Svi začutaše. Nemač stade nad Miloša, koji sedi i drži krčag sa mlekom. Kad ovaj to vide, lice mu se razvuče u neskriveni podsmeh i reče na nemačkom:

„Imaš lep oklop.”

Srpski zmajevi se zgledaju i sležu ramenima.

„Šta veli ovaj?”, pita ih Miloš.

„Uzeću ti oklop i kacigu” reče, pa pokazuje na sebe i na Milošev oklop.

„Čini se da mu je tvoj oklop zapao za oko... He-he,” smeška se Relja Krilatica.

„Bolje mu ga daj sad nego sutra, Miloše!,” smeje se naglas Strahinja.

„Vidi koliki je, i volu bi iščupao rep!” dobacuje Ljutica Bogdan.

„Što meni to ne kaže.. ” preteći će pripiti Marko.

„Sa živog ili mrtvog,” natmureno će Aleman, a nozdrve mu se šire dok usta krivi. „Do sutra.” Okrenu se i vrati se svojima koji ga dočekaše galamom odobravanja i čestitanja.

„Šta li napriča ovaj Aleman da mi je znati?” reče Miloš smejući se.

„Ja ga nisam ništa razumeo, ali mi je ipak sve jasno!” smeje se grohotno Milan Toplica.

„Svima nam je jasno!,” dodaje Strahinja, preke i žestoke naravi. „E, voleo bih da meni dođe jedan od njih!” pa nagnu mešinu vina.

Banović Strahinja je već bio poznatiji među megdandžijama niko nije bio zatočnik, odnosno to mu nije bio poziv. Ali je rado posećivao turnire i prihvatao megdanluke. Bio je neustrašiv borac koji je svoje borbe vrlo brzo završavao. Prošle godine je od Jug-Bogdana dobio ruku njegove kćerke Anđelije, a ona je u miraz donela jednog konja - ali kakvog konja! Koliko je Đogin bio dobar konj, najbolje govore da je Strahinja mnoge megdane dobio zahvaljujući njemu.

Zato nije ni čudo kada se jedan Ugarin, koji je sedeo do Alemana koji je izazvao Miloša na megdan, okuraži i ustade poklikujući, dok mu drugi podvikuju i vitlaju mačevima ili krčazima ohrabrujući ga. I za ostalim logorskim vatrama, kao zaraženi ovim ispoljavanjem junaštva, vitezovi kuraže jedni druge i grupe se međusobno izazivaju na dvoboje. Malo je ulja potrebno da se dolije pa da se vatra razgori.

Ugarin se smrkao kao da mu je Strahinja majku ubio, pa mu žustrim korakom priđe. Opet svi zamuknuše da čuju šta će ovaj reći. I nemalo se zmajevi iznenadiše kada mu on, pa doduše lošem srpskom, reče:

„Hoćeš mi predati svog konja sad... ili sutra?”

„Mog Đogina?” začudi se Strahinja, a ostali zmajevi se tobože uvrediše takvom pretnjom pa međusobno komentarišu.

„Da ti je bilo šta drugo tražio, pa da mu i daš” odmahuje glavom Toplica.

„Ja preko te uvrede ne bih prešao” širi ruke Relja.

„Ipak bih sutra da ti ga dam” snishodljivo će Strahinja Ugarinu.

Ugarin se vrati među svoje gde ga dočekuju tapšanjem po leđima i

čestitkama kao da je borbu već dobio. Malo-malo pa se za nekom drugom vatrom čuje slično poklikivanje. Vitezovi merkaju jedni druge, pa ohrabreni postupcima drugih i popijenim vinom, ustaju i izabranike izazivaju na dvoboj. Gleda to pripiti Marko Mrnjavčević, pa negoduje:

„Sve čekam da mene neko izazove na megdan, ali me zaobilaze kao da sam kužan! ”

„Kud će se neko usuditi kada si najkrupniji od svih ovde?,” smeje mu se Relja.

„Baah!” baci ljutito on mešinu sa vinom i ustade. „U se i u svoje kljuse! Ček’ prvo da si nađem nekog moje građe, da me posle ne zadirkujete što sam izabrao nekog sitnog i neuhranjenog!”

„Ooo!” svi će uglas, što odmah privuče pažnju ostalih grupa, pa svi dižu glavu da vide ko koga izaziva na megdan.

Marko je posle Relje najstariji od Dušanovih zmajeva, a kao sin Vukašina Mrnjavčevića, bio je i najimućniji. Ipak, to mu nije smetalo da bude jednak sa ostalim prijateljima, niti su ga oni zato gledali drugačije. Odrastanjem na Dušanovom dvoru i pored Vukana kao učitelja, mogli su samo biti jednaki.

Marko ugleda jednog Bugarina koji sedi njemu okrenut leđima, pa mu po širini ramena deluje kao neko njemu dostojan. Uputi se ka njemu ispraćen povicima ohrabrenja ne samo od svojih drugova već i od ostalih grupa. Stade iza njega, pa svojim dubokim glasom reče:

„Tvoj oklop izgleda da mi paše. Deder, bolje mi ga daj odmah nego sutra ulubljenog!”

Bugarin polako ustaje i okreće se Marku. Osmeh mu razvuče veliki ožiljak na levom obrazu, pa mu se lice učini još nakaradnijim. Duga, zamršena kosa mu pada na ramena, a kad zinu da odgovori, u ustima mu nedostaje pola zuba.

„Meni će tvoj oklop bolje stajati, Rašanine... Rado ću ga nositi krvavog! ”

Njegova grupa proprati klicanjem jasnu pretnju, a i ostali im dovikuju reči ohrabrenja. Zatim, klimnu glavom jedan drugom, pa se

Marko vrati svojim. No, nema ljutnje ni mržnje među megdandžijama. Zato Marko uze mešinu vina od Relje, pa se okrenu svima u glasno reče da ga svi čuju:

„Pre krvi, pre muka i divljeg megdanluka... Nazdravimo, junaci!”
podiže mešinu vina i nagnu je.

Mnogi i ne razumeju šta je rekao, ali njegov gest je svima bio očigledan, pa mu odgovoriše povcima i nazdravicama.

Sutra će mnogi od njih biti osakaćeni, a neki mrtvi. Ali svi će ostati upamćeni po svojoj hrabrosti. O borbama će se dugo još pričati. Bar do nekog narednog turnira.

Jutro je svanulo bez ijednog oblačka, i već izrana su zrikavci svojom cvrčanjem najavljivali jaru. Noći su bivale svežije i nagoveštavale blisku jesen, ali topli dani se još uvek nisu predavali. Još pre nego što je sunce granulo, u viteškom kampu svi su bili na nogama. Dok su se neki tek umivali hladnom vodom iz drvenih kofa, drugi su već glancali svoje oklope i oštrili mačeve. Treći su timarili svoje konje ili im čak stavljali glomazne oklope.

Slično je bilo i na vašaru. Roba se iznosila, vatre raspaljivane, marva za prodaju se hranila. Bivalo je sve bučnije. Svi su se pripremali za navalu naroda poslednjeg dana slavlja. A ljudi su rano počeli da pristižu. Reke naroda su se slivale iz podgrađa i tvrđave. Nije bilo ni osam sati izjutra, a već je bilo kao košnici. No, prve borbe na turniru zakazane su tek za deset sati. Razmažena vlastela duže spava, pa nije red započeti pre nego što ona stigne.

Zato su napetost i uzbuđenje dosegli vrhunac kada se galerija popunila do poslednjeg mesta, a velika masa naroda se stiskala preko puta. Pred početak borbi i vašar je skoro opusteo. Čak je pećina trgovaca ostavila svoje pomoćnike ili žene da vode brigu o poslu, a oni su pohitali da zauzmu dobro mesto u gledalištu. Gudurast prostor gde se održavaju borbe omogućava masi da sa visine ima lep pogled na megdanište.

Trube označiše početak turnira, a klicanje mase dočeka vitezove za prvu borbu. Počasni vitez, koji predstavlja borce uglednom gledalištu,

onaj je koji se prethodnog dana najviše istakao, a to je bio Ivan Kosančić.

„Gospodaru Prilepa! Gospodarice!” povika Ivan, a masa poče da se stišava. „Gospodo i dame! Predstavljam vam učesnike prve borbe prsa u prsa. Sa leve strane je Marko Mrnjavčević iz Prilepa, a sa desne Kubrat zvani Jurodiv iz Karvuna! Borba traje dok se jedan ne preda... Ako se uopšte preda! Neka Bog podari pobedu boljem vitez, a neka se smiluje poraženom!”

Ivan se skloni sa megdan polja, a narogušeni borci krenu jedan prema drugom. Za razliku od oklopa koji su se koristili u improvizovanim borbama i koji su ljudima pružali veću bezbednost na uštrb pokretljivosti, borci su sada na sebi imali ratne oklope, sa manje ojačanja i manje pokrivenosti.

Zato su se žestoko bacili jedan na drugog razmenjujući snažne udarce mačevima. Već pri prvom udarcu, gledalištem se zaori vika i klicanje. Borci su se isprva naizmenično napadali odmeravajući snagu jedan drugog, a onda predoše u kratke silovite nasrtaje nastojeći da jedan drugog obore na zemlju. Onaj koji bi pao imao je male izgleda da se izvuče. Izgledalo je kao da je Marko našao ravnog sebi jer je Kubrat bio vešt i snažan. Zveka čelika je odzvanjala megdan poljem i svakim udarcem sve više rasplamsavala navijanje mase. Ni u svečanoj loži nisu mogli ravnodušno posmatrati borbu. Vukašin se trzao na svaki ubitačni napad Bugarina, a poskakivao na nalete svoga sina. Borba je bila izjednačena dok neočekivano Bugarin ne izbi štit Marku iz ruku. Gledalištem prostruja uzvik razočaranja, ali Marko ne ustuknu, već naprotiv, udari mu besnom krv u glavu, raskrvari svoju gornju usnu što je radio u razjarenosti - i zalet se na Bugarina. Ovaj zamahnu mačem na njega, ali udari ga po ramenom štitniku poldronu. Marko u zaletu uspe da obori Bugarina, ali zajedno padoše na zemlju. Kubratu je na ruci još zakačen štit što ga omete da se brže pridigne, a Marko se uspravi na kolena, pa uzmahnu na njega. Ovaj ispreči štit, ali od snažnog udarca klonu na zemlju. Bio je dovoljan jedan jaki bočni udarac da ovome izbije štit iz ruke i da ostane bespomoćno da leži.

Marko se pridiže i stade nad njim spustivši vrh mača na njegovu kacigu.

„Predaj se! uzviknu on zadihano i obrisa krv s usta.

Bugarin malo okleva, ali vidi da je u nezavidnom položaju, pa baci svoj mač na zemlju. Narod dočeka pobeđu ovacijama, a Vukašin stoji, podigao ruke uvis i oduševljeno tapše. Kubrat nema kud nego kad se pridiže, skinu svoju kacigu i poče otkopčavati oklop. Kad siromah osta samo u dubletu, u postavljenoj košulji sa navoštenim uzanim remenima kojima se pričvršćuje različiti delovi oklopa, činio se ljudima kao puž golać, što svii dočekaše smehom i posprdno. Bugarin samo baci oklop na zemlju i brzim korakom pobeže sa megdan polja.

Marko pokupi svoj plen i ispraćen aplauzom takođe se udalji.

Tada opet istupi Ivan Kosančić na konju i najavi sledeću borbu:

„Pozivam da na megdan polje izađu Banović Strahinja, zvani Strahilo, i Ugarin Kristof, zvani Delivuk!”

Masa se zatalasa i uglas kliče na pomen Strahinjinog imena. Već je stekao slavu na turnirima i ljudi su voleli da gledaju kako brzo on završava borbu. Bio je izrazito vešt i brz, i umeo je već iz tri-četiri udarca da razoruža protivnika. A kako je sad naspram sebe imao jednog Ugarina, nije bilo onoga ko nije navijao za njega.

„Borba traje dok se jedan ne preda... Ako se uopšte preda!

Neka Bog podari pobeđu boljem vitez, a neka se smiluje poraženom!” povika Ivan pa se skloni vitezovima sa puta.

Krenuše Strahilo i Delivuk jedan prema drugom čvrstim korakom. Lica im se ne vide pod kacigama, ali pokreti su im žustri i odlučni. Kako su se svakim korakom sve više približavali, tako je publika sve glasnije galamila i klicala. I kao svaki put kada se Strahinja bori, pred sam sudar publika zaneme da joj ne bi promakli njegovi munjeviti udarci. Tako je i sad; dok su trepnuli, borci razmeniše nekoliko brzih udaraca. Stižu samo da vide kako Strahinja svojim štitom vešto odozdo odgurnu protivnikov, otkri ga, zamahnu još jednom snažno i udari ga po oklopnoj rukavici, gantli. Ugarin ispusti mač, sagnu se po njega, ali ga Strahinja tresnu svojim štitom posred vizira i ovaj pade

na leđa.

Od silne galame niko ne ču kad mu Strahinja reče da se preda. Činilo se da ni Ugarin to nije čuo, jer on dohvati svoj mač i brzo se pridiže i zauze borbeni položaj. Vidi Strahinja da će morati opet da ga razoruža. Uzmahnu on, Ugarin podmetnu štit. Od treska ovaj se zatetura unazad, ali odmah nagnu napred besno vitlajući i vičući pod kacigom. Strahilo podmetnu svoj mač, pa ga ivicom štita udari u vambras koji mu štiti podlakticu. Ugarin opet ispusti mač, ali Strahilo se tu ne zaustavi, već istim potezom odgurnu mu u stranu štit, a mačem ga tresnu po kacigi. Ovome toliko zazveča u glavi da se zatetura u stranu kao pijan i pade na kolena.

„Predaj se, poslednji put ti kažem!” povika Strahilo kad podiže svoj vizir.

Ali, Ugarin već uzdrman, napipa nekako svoj mač i oslonivši se na štit, pridignu se na klimave noge. Koliko su oklopi umeli da zaštite, toliko su bili teški i nezgrapni, i ljudi su se brže umarali.

Vidi Strahinja da će jedini ishod borbe biti smrt i zbog toga mu nije drago. Voleo je turnire, ali ne i da svog protivnika ubije. Ali čuje ga kako besni i duva pod kacigom, pa kad je ovaj skinu i besno baci u stranu, vide mu lice iskrivljeno u besnu grimasu. Masa zamuče svesna da je Ugarina spopao nekontrolisani gnev i bezdahno gledaju kako će da skonča. Besmisleno se zalete na Strahinju zamahnuvši mačem, ali ovaj mu podmetnu svoj štit, zatim mu širokim udarcem odbi mač, i već sledećim mu zari dugu oštricu pod bradu. Ovaj zakrklja i krv prvi put prsnu po zemlji. Svi nemo gledaju kako ovaj pade ničice na tlo, a lokva krvi se raširi pod njim.

Prvo pojedinačno, a onda sve jače odjeknuše povici radosnog klicanja.

Strahinja osta zadihano da stoji nad mrtvim protivnikom. Petorica pritrčaše i odnesoše mrtvog Ugarina sa megdaništa. Publika gromoglasno isprati Strahinju sa borilišta.

Nakon kratkog predaha, opet se pojavi Ivan Kosančić na konju. „Pozivam Miloša Obilića Zmaja i Urliha Zlogrdog! Borba traje dok se

jedan ne preda... Ako se uopšte preda! Neka Bog podari pobedu boljem vitez, a neka se smiluje poraženom!”

Vitezovi krenu jedan na drugog dok ih publika bodri i navija. Milošu jednoj ruci drži Drakon, a u drugoj koplje Pobedonosca i Gorojev štit. Ha glavi mu zmajaska kaciga. Posle nekoliko koraka on pobode koplje u zemlju, ostavi ga za sobom i jurnu na oklopljenog Nemca. Ljudi su na nogama, neki digli ruke iznad glave i kliču, drugi u oduševljenju skaču, a neki, pak, užasnuti gledaju ovu naizgled neujednačenu borbu.

Aleman samo stignu da podmetne svoj veliki štit, koji se ulubi pod strahovitim udarcima. Od siline se zatetura unazad i jedva osta na nogama. Miloš ga stade obilaziti i pred sobom mahati Drakonom. Sečivo seče vazduh i peva svoju zloslutnu pesmu. Aleman je zbunjen, zatečen ovakvim napadom, nešto mu govori da ovde nisu posve čista posla. Ko je bio ovaj golobradi momak koji se tako razmeće samouverenošću? Malo-malo pa mu pogled pada na a.patorujni oklop, na kome je uvijeni zmaj koji grize svoj pen i š.ružu sunce Ali krv mu proključa i on napade Miloša širokim zamasa. Možda je očekivao da će momak da mu blokira udarac, ali umesto toga Miloš ga izbeže... jednom, pa dvaput... i treći put. Onda mu podmetnu svoj štit znajući da ga ne može u nedogled nadmudrivati. Nemac sruči nekoliko snažnih udaraca.

Zatim, prede u napad i silovitim zamasa sa svih strana izbi Nemcu štit iz ruke, a odmah potom i mač, koji mu pade pred noge. Sve se tako brzo desilo da Aleman osta da stoji iznenađen.

„Predaj se” reče mu mirno Miloš.

Nemac odsečnim pokretima skide kacigu sa glave i baci je iza sebe. Niz njegovo zajapureno lice graške znoja klize, a slepoočne žile mu pulsiraju. U očima mu pogled koji Milošu sve govori. Viđao ga je toliko puta. Uvek kada bi neki nesrećnik prešao granicu bez povratka. Bez časti i dostojanstva svaki megdandžija se izvrće ruglu i podsmehu. Kom je vitez takav život još mio?

Zato se Nemac polako sagnu da dohvati svoj mač, ne skidajući

pogled sa Miloša. He zato što je strepio da će ga nenadano napasti dok je razoružan, to zatočnici nisu radili, već zbog bolne neverice da ga je ovaj momak uspeo nadjačati. Čim je šakom stegao balčak, on najednom razvuče preko lica besnu grimasu i uz urlik baci se na Miloša. Momak mu lako odbi napad i zadade mu dva-tri uzastopna udarca koje ovaj jedva zadrža, ali na kraju pade na leđa. Aleman puhće i sa mukom se pridiže. Miloš ga opet upozori:

„Predaj se... ili umri.”

Ali Nemač zaslepljen besom i sramotom ništa ne čuje. Nema on više šta da izgubi sad kad je ostao bez časti. Bolje mu je da hrabro pogine. Zato, zavitla još jednom mačem, ali umor i izbezumljenost mu uspore zamah. Miloš se izmakne i munjevito ga ubode pod bradu. Krv mu kuljnu na usta. Nemač se prvo spusti na kolena, a onda pade ničice na zemlju.

Nakon kratke neverice nastaje opšta eksplozija oduševljenja. Prilaze ista petorica i odvlače mrtvog Nemca, a Miloš odlazi da se pridruži svojim prijateljima, koji ga dočekuju čestitkama i tapšanjem po leđima.

Usledio je zatim veći broj duela između preostalih stranih vitezova koji su se zdušno krvoprolitno borili na radost gledalaca. Naoružani mačevima, buzdovanima ili nadžacima koji se na zapadu zvali polaks. Pucali su oklopi, prštala je krv, jauči se nisu čuli od skandiranja mase. Takve borbe nisu dugo trajale, po nekoliko minuta. Zato, malo-malo pa sa megdana odvuku nekog jasnika u okovanom oklopu koji zveči po neravnom tlu. Kada se istrošiše vitezovi, nastupi napeti tajac. Očekivalo se da će sad zavađena vlastela da traži boj za pravdu kako bi na megdanu razrešila svoje sporove.

Nakon kratkog komešanja, na megdan polje krupnim koracima odnekud izađe jedan vitez oklopnik na svom konju koji namah izmami uzdahe divljenja i čuđenja svih prisutnih. Niko nije znao ko je, niti odakle je došao, jer ko iz zemlje da je iskočio... ili sa neba da je pao. Jahač i njegov konj imaju isti oklop koji ognjeno sjaji, kao od sunca saliven, a prošiven kožnim remenima zlataste boje koji pločice čine

pomičnim kao da su srasle na koži. Ovakva strahobitna lepota dosad nije viđena, niti je mogla biti iskovana ljudskom rukom. Ha grudnom oklopu mu ugravirana velika figura Torovog čekića, oko kojeg plešu razigrane valkire. Za pojasom mu čudesni mač Mimung, za koji se govorilo da ima tako oštro sečivo da može odseći deo tela, a da žrtva to ne oseti. U ruci drži dugačko i neobično tanko valkirino koplje. Ma glavi mu zatvorena kaciga sa uskim otvorom za oči. Pod njim je konj Skeming, zver vilinskog porekla čije ime znači „kalup”, jer je bio stvoren za svog gospodara i bio deo njega. Ha glavi i duž grive je imao oklop bard sa spiralni šiljkom na čelu kao u jednoroga, a na grudima oklop pokriven zlatonitom tkaninom i izvezenim runama koje su značile „Što Bog hoće, tome težim.” Cela njegova pojava ulivala je strahopoštovanje i zloslutnost, pa i ne čudi što među hiljadama ljudi zavlada težak muk i nelagodnost.

Čuo je on priče o jednom malom narodu na Čvorištu, na Helmu, kako se Balkan u antici nazivao, koji je još jedini u Evropi poštovao zmajeve i uživao naklonost tih stvorenja strašnim ostalim narodima. Svugde drugde su zmajevi smatrani zlim i bili praktično istrebljeni... Ali samo su na Helmu istrajavali i živeli u zajedništvu sa njudima.

„Kakav je onda to narod, ti Rašani?,” pitao je on Freju. Sećao se njenog zamišljenog pogleda, tražila je prave reči.

„Kako zamišljaš zmaja, Vidriče?” odgovorila mu je pitanjem.

A on se zbuni, pa ipak reče:

„Neustrašiv stvor, skoro nepobediv i neprobojan, tvrdoglav u čuvanju svoga blaga.”

Freja mu klimnu glavom:

„Eto ti odgovora. Tračani su taj predeo nazvali Helm, što na njihovom jeziku znači lanac. Oni su neprobojni lanac oko uporišta.”

Mirnim, skoro drskim i samouverenim korakom tuđinac dojah do sredine megdan polja. Prilazi mu Ivan Kosančić. Svaki konjski korak, njihovo frktanje čuje se u grobnoj tišini.

„Vidrik..” reče neznanac i pokaza oklopnom rukavicom na sebe. „Miloš Obilić” pa zatim pokaza u pravcu momka.

Ivan okleva trenutak i merka ga. Nepoznat mu je ovaj vitez, nije ga viđao u njihovom kampu. Ima nešto u njegovoj pojavi što mu unosi nemir. Ipak, nema kud, naglas razglašava:

„Vitez Vidrik izaziva viteza Miloša Obilića na borbu prsa u prsa! ”

Masa se uskovitla, mrmelj prostruji gledalištem. Svi pogledi su uprti u momka koji stoji pokraj ograde i gleda u tajanstvenog stranca. Njegovi prijatelji ga okružuju, ali muklo stoje. Miloš uzima Pobedonosca i provuče se ispod ograde. Krupnim koracima im krenu u susret.

Vidrik sjaha, a njegov konj sam poslušno izađe sa megdaništa.

„Borba traje dok se jedan ne preda... Ako se uopšte preda! Neka Bog podari pobedu boljem vitez, a neka se smiluje poraženom! ” viknu Ivan, pa napusti megdan polje.

Vidrik i Miloš se poklone gospodaru Prilepa i okrenu se jedan prema drugom. Obojica samo drže koplja u rukama, mačevi im još u koricama. Zauzimaju položaj za napad, isturaju koplja, i počinju polako da se kreću u krug. He skidaju pogled jedan sa drugog. Milošu je uvek smetalo kad ne može da gleda protivnika u oči, jer je bez greške mogao da primeti sev pogleda koji prethodi napadu. Skriven ispod kacige, Vidrik je znao da ima prednost iznenađenja. Ali ispod sjajnog oklopa krilo se mnogo više od toga. Bio je sin čuvenog kovača Vejlanda, oženjenog valkirom Hervor Čudesnom. Brakovi sa valkirama, slično onim sa vilama, uvek su osuđeni na neuspeh, pa je nakon sedam godina ona njega napustila i ostavila mu sina Vidrika. Vilenjačkog porekla, dugovečni Vidrik je za sobom imao više ljudskih života i isto toliko iskustva. Pa zato ne čudi što je dok je dolazio, osećao apsolutno dostojanstvo i samouvaženje. Čak je i boginji Freji zamerio što ga šalje na zadatak koji je ispod njegove časti.

Ali tek kada je stao naspram mladog Miloša, obuze ga neprijatna nelagodnost. Njegovom oštrom i pronicljivom pogledu nije promakao trojedin. A ko se nije plašio zmaja? Ko nije znao kakav je zmaj u borbi?

Munjevito kao strela, Vidrik kopljem napade Miloša ciljaj mu

pravo u glavu. Momak mu ga kopljem odgurnu i uzvрати na isti način. Stadoše se koplјano boriti kao mačevima, nastojeći jedan drugog da ubodu. Ali zna Miloš da mu koplјem ne može mnogo nauditi jer je nepoznati vitez sav u čudesnom oklopu. Nema kud, ne sme da se lati mača dokle god ovaj drži koplјe. Retko se na megdanima mogla videti tako vešta borba kao što su je njih trojica prikazali. A ljudi zadržāše dah jer u neverici gledaju umešnost kojom su jedan drugog pokušavali da nadmudre. Brzim pokretima ruku bi koplјem ubadali, drškama se udarali. Miloš se vešto uvijao unazad, u stranu, saginjao se - sve da izbegne smrtonosni ubod oštrog vrha. Zna da neznanac ima veliku prednost i mora nekako da mu ga izbije iz ruke. Tupi udarci drveta od-pšnjaju neobično na megdanu posle zveketa čelika. Protivnici su sve vreme na rastoјanju dužine koplја i retko kad se uhvate u koštac. I jedan i drugi su primetili ne samo veštinu, nego i snagu onog drugog. Ipak, Vidrika ništa nije moglo da pripremi na jačinu udaraca ovog momka.

I ne čudi što mu Miloš izbi koplјe iz ruke. Osetio je Vidrik kako mu od siline udarca ruka zabride. Srećom po njega, niko nije mogao videti njegovu iznenađenost ispod kacige. Ipak, odmah se mašio svog mača, a kada je Mimunga izvadio iz korica, njegovo sečivo tako blesnu da zaslepi Miloša. I u tome beše jedna njegova čarolija. Da zaslepi protivnika dovoljno dugo da nesmetano i bezbolno svojim neobično oštrim sečivom raseče. I kako Miloš žmirnu i nesvesno okrenu glavu u stranu, tako Vidrik priskoči i njime munjevito uzmahnu posred momkovog oklopa. Ali crni Drakonver, od Videnove zmajotresine, izdrža darac i njegovo sečivo zaškripa dok vrcnuše ognjene varnice.

Miloš ga nagonski odbi svojim koplјem i ustuknu nekoliko koraka da se pribere. Minu čarolija Mimunga, a momak ljutito zabode Pobedonosca u zemlju i prihvati se svoga Drakona. Zauze čvrst stav s mačem iznad glave i prostreli pogledom Vidrika.

„Došao si po moje koplјe, znam” reče mu on. „Ko god da te je poslao, moraće mrtvog da te pokupi sa ovog megdaništa.”

I salete Vidrika opasnim udarcima koje ovaj povlačeći se jedva odbi. Od škripe dve oštrice varnice pršte, a udarci odjekuju kao čekić o nakovanj. Obojica naizmenično napadaju takvom silinom i brzinom da ljudi otvorenih ustiju i zabezeknuto jedva prate njihovo mačevanje. Hitro se kreću kao mačke, svaki korak i pokret im je odmeren i nepogrešiv. A onda zastanu i kreću se u krug, vrebaju priliku i neku slabu tačku kod protivnika. Zatim se opet bace jedan na drugog i svaki napad se čini kao konačan, kao koban za onog drugog. Pa ipak se drugi vešto odbrani i pređe u napad.

Nakon jednog od brojnih munjevidnih napada tokom kojih nije bilo moguće izbrojati udarce... Najednom zastadoše. I Miloš mirno vrati svog Drakona u korice. Svi se zapanjiše i ukočeno gledaju. Šta je sad? Ispod Vidrikove kacige, niz njegov sjajni grudni oklop nestvarno se razli krv. On ispusti mač iz ruke, ali ne ispusti ni glasa. Glava mu pade sa ramena i otkotrlja se.

Niko nije video taj munjevni udarac. Ni Vidrik. Tek kada je njegovo telo palo u prašinu, zaori se sa svih strana. Vlastela na galeriji skoči na noge, a narod preko puta u oduševljenju kliče: „Zmaje! Zmaje!”

Miloš stoji zamišljeno i gleda u protivnikovo beživotno telo. He čuje klicanje mase. Ko je bio ovaj neznanac, iz koje daleke zemlje je došao da bi sa njim podelio megdan? Gleda oko sebe. Sve očekuje da će možda opet videti ženu umotanu u plašt od sokolovog perja kao onomad na Crnoj steni pred kapelom sv. Georgija.

Ali, ona mu se nije ukazala. Iako je bezdahno posmatrala kako Torov čekić bezuspešno pokušava da razbije Helmov lanac.

Glava četvrta - Jesen 1363.

*„Još je na veće dostojanstvo uzdigao kneza
Vojislava Vojnova kad je uzeo jednu njegovu kćer za
ženu, i otpustio prvu ženu,
kćer vlaškog vojvode”
(Mavro Orbin)*

Knez Vojislav je sve ređe boravio na dvoru cara Uroša bojeći se zavere i kloneći se intriga koje je kovala vlastela oko njega. Nije on bio jedini, i Vukašin Mrnjavčević je retko odlazio na dvor. Ipak, Vojislav je još uvek imao veliki uticaj na cara i sad se spremao da jednom za svagda učvrsti svoju vlast da bi se zatim razračunao sa svim svojim protivnicima. A imao ih je mnogo. Toliko da se plašio i svoje senke. Zato je uglavnom boravio na svom dvoru u Tepavcu, u novovaroškom kraju. Tu se jedino osećao bezbedno. Čak bi i odatle često odlazio u utvrđenje Oštrik, na obližnjem vrhu, na pola sata jahanja oddmora, gde je kovao svoje planove protiv Balšića, Mrnjavčevića, Dubrovnika i svih onih koji su mu bili trn u oku. Toliko je bio obuzet vlastoljubljem i svojim zaverama da ga je supruga Goislava morala posećivati u Oštriku. Neretko ga je kritikovala što zanemaruje nju i porodicu, mada je i ona sama bila pohlepna i u početku ga je najviše nagovarala da beskrupulozno širi svoju vlast. Njena je bila ideja da po smrti brata Altomana protera njegovu ženu i

sina Nikolu iz Gackog, kao i da svoju kćer udaju za cara Uroša. Međutim, sada su više no ikad ranije počele kružiti glasine da mu neko radi o glavi. Knez je imao toliko neprijatelja da je svako mogao dići ruku na njega. Osim navedenih Balšića i Mrnjavčevića, mlada vlastela oko cara koja se borila za njegovu naklonost i uticaj bila je beskrupulozna i nije krila svoju netrpeljivost prema knezu. Sve više, kao najistaknutiji među njima, pojavljivao se Lazar Hrebeljanović. Oni nisu mogli zamisliti da na carskom prestolu bude iko drugi nego neko iz porodice Nemanjić. Ono što knez i kneginja nisu znali bilo je da niko od dotičnih protivnika nije osećao veći prezir prema njima od kneževog bratanca Nikole Altomanovića, koji je tad imao samo petnaestak godina. I Goislava se zbog svega toga opravdano plašila. Ako ga je u početku nagovarala da šire svoje teritorije i da gaze preko sviju, sada je odjednom postala svesna da je taj zalogaj bio prevelik i da su navukli vukove na sebe. Ali povratka više nije bilo. Knez Vojislav je bio toliko blizu da postane suvladar, pogotovo otkad je ubedio cara da otera Anku i uzme njegovu kćer Jelisavetu, da od silne ushićenosti nije primećivao opasnost koja se nadvila nad njim.

Tog kasnog jesenjeg oktobarskog dana, knez je bio u Oštriku i spremao se da isprati suprugu Goislavu natrag u Tepavac. On se pakovao za odlazak na carski dvor da bude prisutan kada car bude oterao Anku njenom ocu, vlaškom knezu Aleksandru.

„Koliko tamo ostaješ?” uznemireno krši ruke Goislava.

„Pitala si me to deset puta, ženo! nervozno će Vojislav dok u sanduk ubacuje poslednje stvari za put. „Kad car bude otposlao caricu, poslaću ti glasnika sa porukom da dođeš sa Jelisavetom. Budite spremne! Hoću da stignete pre prvog snega!”

Goislava se ušeta po sobi. Stiska usta, drhti kao list. Vojislav pokušava da je ignoriše, ali i sam je dovoljno nervozan. Ha kraju joj ipak reče:

„Šta je sad?”

„Ma, ne znam” drhtavim glasom će ona. „Imam neki loš predosećaj.”

„Nema razloga” pokušava on da je smiri iako i sam treperi iznutra. „Sve je sređeno.”

„Ko su oni što su juče došli iz Skoplja? Ko je taj Kraguj, koji ih predvodi?”

„Careva pratnja, ženo! Dug je put!” širi ruke u čudu knez.

„Car Uroš je poslao oružanu pratnju za mene. Vidiš, valjda, da je i njemu stalo da se ovo što pre završi.”

„Vodiš li i svoje ljude, Vojo?”

„Rekao sam ti već, sa mnom ide pedesetak konjanika, budi bez Origo.”

„Nikad ti car dosad nije slao pratnju.”

„Opet ti” zastade Vojislav i gleda je ljutito. „Njih je samo petorica...”

„Nikad ih dosad nisam videla. Ko su oni?”, uporno će Goislava.

„Došli su sa carskim pečatom. Šta je sa tobom?”

„Nema samo car takav pečat.”

„Opet nešto umišljaš” zatvori on poklopac sanduka uz tresak. „Ti si najviše navaljivala da udamo Jelisavetu za Uroša, a sad, kad je to gotovo, odjednom si se popišmanila. Nikad te neću razumeti.”

„I carica majka ima takav pečat, i Lazar Hrebeljanović koristi carev pečat za...”

„Ovo je prsten pečatnik cara Uroša i pismo napisano njegovom rukom.”

„Ali tog Kraguja i njegove ljude nikad nisam videla u njegovoj blizini.”

Oboje mukom zamukoše, a u glavi im se roje pak iste misli. Vojislav sebi neće da prizna da je neobično što car njemu šalje pratnju. Smatra to njegovom nestrpljivošću da što pre okonča ovaj neprijatan posao sa Ankom. I nema razloga da sumnja. Knez je njegova desna ruka i vodi ionako sve državničke poslove. Car mu je delovao ushićen zbog ideje da se oženi kneževom kćerkom. A zašto bi Vojislav strahovao od zavere kada ga je sam Uroš onomad upozorio na sumnjive namere mlade vlastele protiv njega i Vukašina?

Uostalom, kad mu već Anka nije mogla podariti nasljednika, njegova Jelisaveta će sigurno moći. To je dovoljan razlog> za razvod, i nije prvi put da se zbog toga car opet ženi.

„I kad polaziš?”

„Sutra izrana.”

„Hoćeš li svratiti do Tepavca da se pozdraviš sa mnom i sa decom?”

„Rekoh ti da hoću!,” uzviknu on dok prebira po nekim hartijama na stolu.

„Zašto se jediš na mene? Samo pitam.”

„Pitala si me deset puta... Imam posla, ženo, a ti me zamajavaš svojim glupostima.”

„Ne razumem zašto si toliko nervozan... Možeš da odložiš put ako...”

„Opet ti!” prostreli je pogledom suprug. „Kako ne bih bio nervozan? Pre tri meseca sam okupio vojsku protiv Balšića, svaki dan što ih držim košta me ko svetog Petra kajgana. Moraću da ih raspustim preko zime... Pa onda opet na proleće da idem u Dubrovnik...”

„Kako su Dubrovčani mogli prvo da ti obećaju galijske, a onda da odbiju?”

„Kažu da neće da se zameraju caru Urošu jer je on u savezu sa Balšićima... Ali, drugačije ću ja da razgovaram sa njima kad na proleće odem u Dubrovnik.”

„Ko zna zašto je to dobro, Vojo” tiho će Goislava. „Vidiš da obalom opet hara čuma... Možda se primiri do proleća.”

„To jeste.. ” odmahnu glavom knez. „Samo još treba da mi vojska pocrka pre nego što udarim na Balšiće.”

Goislava glasno uzdahnu. Gleda unezvereno oko sebe. He zna šta će sa sobom, iskočila bi iz kože.

„A da... prenoćim ovde?”

„Ne... imam posla. Samo što nisu došli moji kapetani. Moram sa njima da se dogovorim kako ćemo i kad da raspustimo vojsku... Planovi su mi se promenili!”

„Neću ti smetati...”

Knez uzdahnu nastojeći da prikrije bes i da zvuči utešno.

„Vrati se u Tepavac, ne zadržavaj se ovde, uhvatiće te mrak na putu” priđe joj i zagrlji je. „A ja ću sutra svratiti do vas... obećavam.”

Ona ga jako stisnu. Osetio je kako joj telo drhti. Ni njemu nije svejedno. Nikad ranije mu rastanak nije padao tako teško, uvek su znali da će se opet videti. Ovaj put neka bezrazložna nelagodnost beše pojačana velikom napetošću.

„Ajde-de” glas mu je podrhtavao lako i umilno. „Ne sekiraj se, sve će biti u redu

Ona oseti njegovo nespokoјstvo i čudan nemir.

„Znaš.. ” osmehnu mu se ona, „bilo bi u redu samo kada bih pošla sa tobom.”

Vojislav zinu da se pobuni, ali ona nastavi:

„Zašto da Jelisaveta i ja dolazimo naknadno i gubimo dragoceno vreme, kada možemo krenuti sa tobom i sve još brže završiti? Pa, ne kažem li dobro?”

Knez oseti kako mu kamen pade sa srca. Njene reči mu najednom unesoše mir u uskovitlanu dušu. Kao da mu je baš to bilo potrebno. On klimnu glavom.

„Dobro, Goislava,” osmehnu joj se. „Idi žurno i spakuj se ti i Jelisaveta. Bolje da putujemo zajedno, voleo bih to.”

Ona ga jako poljubi. Bila je presrećna. Poskočila je od radosti, lice joj se ozari.

„Idem odmah!” uzviknu ona ushićeno. „Bićemo spremne kad ujutru dođeš po nas! ”

„Ajde, trk, ženo, ne volim kad po mraku ideš, makar i do Tepavca.”

Ona bez reči istrča iz sobe. Isprati je on sa smeškom. Obuze ga neki neopisivi mir i spokoj. Da, ovo je bilo najbolje rešenje. Putovaće zajedno na carski dvor. Nije znao zašto mu je ova odluka najednom ulivala sigurnost.

Do duboko u noć knez je sa svojim vernim kapetanima razmatrao

vojnu situaciju i menjao planove. Zima je bila na pragu, a kuga je čarala jadranskom obalom. Nije bilo vreme za kaznenu kampanju, kako ju je on nazivao. Sačekaće proleće. Uostalom, okolnosti će se dotad bitno promeniti. Car Uroš će dotad već biti oženjen njegovom kćerkom. Odnos snaga će opet biti u njegovu korist. Možda neće biti ni potrebe da napadne Balšiće kada oni budu videli

da je knez praktično suvladar cara Uroša. I Dubrovnik će pevati drugu pesmu. Onda će on, veliki knez Vojislav Vojinović, da diktira svoje uslove. A neke glave će pasti.

Legao je u postelju zadovoljan sobom i odlukama koje je te večeri doneo. Opet je bio samouveren, osećao je da mu je pobeda nadohvat ruke. Kada se car Uroš oženi njegovom Jelisavetom, lako će ga ubediti da ga proglasi svojim koregentom. Bilo je to samo pitanje vremena.

Brzo i mirno je utonuo u dubok san. Slatki umor ga je namah savladao. Zato nije ni čuo kada su vrata škripnula otvarajući se. U polutmini blistala su dva uljana žiška na stolu slabo osvetljujući veliki mračni prostor. Tanki plamenovi zatreperiše od skoro neosetnog hladnog vazduha iz hodnika. Nekoliko senki nečujno skliznuše u sobu i stopiše se sa tamom. Jedna ruka poklopi lampe. Nejasni obrisi okružiše kneževu postelju. Koliko ih je bilo, četiri, pet...? Sve se desilo munjevito: jedan mu je prebacio jastuk preko glave, ostali su ga čvrsto držali za ruke i noge. Uzalud se knez batrgao, nepotrebno je viknuo iz sveg glasa. Jastuk je prigušio njegov krik. I vazduh do njegovih pluća. Koprcao se kratko, a onda je njegovo telo omlitavelo.

Kada su vrata opet škripnula zatvarajući se, u sobi je ostala grobna tišina. Veliki knez srpski ležao je uredno pokriven sa glavom na jastuku, mirnog izraza lica koje sniva ledeni san.

Vojislav Vojinović je sahranjen u manastiru Banja kod Priboja na Limu. Ha nadgrobnoj ploči piše:

„Meseca oktobra, 25. dana, prestavi se rab Hrista boga Stefan, a zovom veliki knez Voislav sve srpske, grčke i pomorske zemlje.”

Glava peta - Proleće 1363.

*Sastalo se zlo u gore,
da se malo dogovore”*

Na livacima u podnožju planine Krnjače pasu stada mlade lanadi. U senci moćnog Durmitora, njihovog divovskog Durmitorara, rasprostrle se livade prolećne, sočne trave. Mir i tišinu remetio bi samo vetrić, koji bi zalahorio kao hladan dah diva pa sa snežnom kapom, pa bi zašumile krošnje i zajedno se njihale. Nečujan šapat bi prostrujao kao opomena da se ne remeti vekovna čarobna uspavanka u Džinovoj dolini. Ili kao prekor onima koji bi da ometaju duboki san zlopakima zarobljenim u nedrima zemlje. Takva je čarolija toga mesta da nijedan stvor ne oseća njihovo prisustvo niti iko pamti davna leta kada je iz ove dolnine moglo pokuljati zlo koje ni sam Pakao nije želeo. Borba dobra i zla stara je koliko i svet, a svako njime želi zagospodariti. Ali ono što je bilo jakim magijama zabravljeno u nedrima Džinove doline prevazilazilo je po bezumnoj mržnji i razornosti svako zlo koje je ključalo i u najdubljem Adu. Beše to pošast koja ne želi zagospodariti svetom, niti njemu nametnuti svoju volju. Nju ne zanimaju bogatstva, ni roblje, čak ni ljudske duše oko kojih se bogovi i demoni bore i otimaju. Takva izopačenost zla usađena u usnule trokloke znala je samo za smrt i razaranje, u potpunu pustoš, za nepostojanje ničeg živog. He priznaju nijednog gospodara,

nemaju svoju volju - samo nezasitu glad i žeđ za krvlju. He prezaju da se okome ni na najgore demone iz Ada, ni na grdna čudovišta koja bitišu u večnom mraku. Ko bi zato želeo da takvo zlo ikad ugleda svetlost dana?

Vetar se u kovitla, zahuji ljutito, na šta lanad digoše glave i načuljiše uši. Nije to vihor kojim ume Durmitor da dune sa snežnih vrhova. Znaju ona to, pa umah sva poskočiše, hitrim skokovima i trkom umakoše u obližnju šumu. Vrtložni vazduh iznedri tri nejasne figure.

Iz njega teturavo ispade mali mađionik, posrćući levo-desno kao da je pijan. Rukama pokušava da se uhvati za šta bilo, ali se prostre po travi kukajući naglas.

„Uf! A-joj!” zastenja Prosfor Sugub dok oseća kako ga muka spopada. U glavi mu se sve vrti, ne može da se pridigne.

Kovitlac iznenada minu isto kao što je i započeo, a na njegovom mestu ostadoše da stoje Morana i Kubilgan. Šaman sa prezirom i gađenjem pogleda u malog stvora, koji se valjao po travi i stenjao.

„Nije trebalo da ga povedeš, gospodarice” reče on smrknutog lica. „Njegovo prisustvo mi se gadi!”

„Rekla sam ti već...” zakorači napred Morana. „Ne smem ga ostavljati samog.”

„Ne bi bio sam u Troglav planini, čuvaju ga tvoji psoglavi... Samo nam smeta!”

„Prepreden je to stvor, Kubilgane, umakao bi im i ukrao bi mi Almanah.”

„Zašto ga onda ne ubijemo?”, veli ovaj, jer i on priželjkuje da se dočepa knjige. „Ja ću da čuvam Almanah... Ionako je moj.”

„On sad pripada mom gospodaru” ošinu ga pogledom Morana. „Uostalom, rekla sam ti da ga ne možemo ubiti dok mi ne otkrije svih 40 tajnih napitaka.”

„Toliko o tvojoj zahvalnosti, Kubilgane!” promrmlja mađionik dok se sa mukom pridiže. „Ja te vratih iz mrtvih, a ti bi me ubio!... Ali ni tebe ne čeka bolja sudbina, znaj. Čim te iskoriste...”

„Diži se, crve,” prekide ga Morana gurajući ga nogom.

„Neće ti taj nikad sve otkriti, gospodarice” gleda ga gadljivo šaman. „Podmukao je... Kažem ti, ubijmo ga. He treba nam više.”

„Ne, ne... Hoću još iz mrtvih da vrati Balačka” reče Morana u krenu napred ostavljajući mađionika i šamana iza sebe. „Potreban mi je taj div.”

„Nećeš ti još dugo” tiho će šaman.

Mađionik ustaje i stresa travu i prašinu sa sebe.

„Da sam znao da si takav nezahvalnik, ne bih te vraćao iz mrtvih! Kakva si nakaza bio, a sad si opet čovek... Doduše, naopake duše, ali niko se iz mrtvih nije vratio sasvim svoj! ”

„Ti, bedniče...” diže ruku Kubilgan da ga udari.

„Dosta, vas dvojica!” podviknu im Morana. „Stalno se koškate!... Kubilgane, je li ovo to mesto? Dođite obojica ovamo.” Njih troje se preko livade uputiše ka jednoj steni koja je štrčala iz podnožja planine Krnjače. Oblasla je mestimično sasušenom mahovinom i gustim šibljem. He može joj se skroz prići. Visoka je skoro desetinu metara i srasla sa zemljom iz koje viri.

„Ne osećam ništa” reče zamišljeno Morana. „Trebalo bi da osetim njihovo prisustvo... ili bar te čarolije koje su tu na delu.”

„To je ovde, gospodarice” reče šaman gledajući oko sebe. „Sećam se dobro ovog mesta... Ono tamo je potok koji zovu Bela voda.”

„Dakle, ovde ste pobili moje psoglave.”

„Bitka ko bitka, gospodarice” reče ovaj. „Ali, iza ovog kamena se krije ulaz u pećinu u kojoj su bila očeta trokloka...”

„Svih pet hiljada, je li?”

„Tako je... Velika zla sila.”

„Nezaustavljiva horda za mog gospodara,” reče ona zagledana u stenu koja je zatvarala ulaz u pećinu.

„Kako ti kažeš, gospodarice” ponizno će šaman. „Tebi sad dugujem svoju vernost i zahvalnost... i biće kako ti i mračni gospodar ištete.”

„Hm...” pročisti grlo mađionik, pa ustručavo reče: „Moćna

gospodarice, ja nisam siguran da ti razumeš šta se krije u toj kripti...”

„Znam! He moraš mi ti kazati, Prosfore Sugube!” uzviknu Morana ne okrenuvši se ka njemu, i dalje je bila zagledana u stenu. „Moj gospodar će umeti sa njima.”

„Kako kad ih niko ne može obuzdati...?”

„Biće dovoljno da ih samo oslobodimo.”

„Niko ih neće moći zaustaviti kad se razmile! Tolika horda će uništiti sve na svom putu!” zavapi mađionik.

„I utrće put njegovoj sili iz Ada.”

„A ko će trokloke da zaustavi?”

„To nije tvoja briga, mađioniče” okrenu se Morana ka njemu i strogo ga pogleda. „Moj gospodar zna šta čini.”

„Kako ti kažeš, gospodarice” promrmlja sebi u bradu mađionik.

Sve troje priđoše najbliže što je moguće velikoj steni. Ćutke je posmatraju. Prosfor Sugub je opsednut samo svojim Almanahom i bekstvom iz Moraninog legla. Od prvog dana samo smišlja kako da se domogne svoje knjige i da umakne ovim zlotvorima. No, Morana ga je prozrela i ne ispušta ga iz vida. Niti se njeni psoglavi odvajaju od njega kada je ona odsutna. Zna on da joj njegov život ne znači ništa. He krije ona to od njega niti ga zavarava lažnim obećanjima. Odmah mu je dala do znanja da će umreti, pre ili kasnije, u mukama ili brzo i bezbolno. Nije imao nikakav izbor. Bolje što kasnije, jer možda mu se posreći i pobegne joj. Zato je lukavo odugovlačio i krio sadržaj 40 napitaka za vraćanje iz mrtvih. Neke joj je morao otkriti, druge joj je prećutao. Kad god bi ona ili Kubilgan pokušali da vrata diva Balačka iz mrtvih, eto „slučajno” ne bi im uspelo, u nečemu bi navodno pogrešili. Kubilgan nije imao strpljenja sa mađionikom, niti je shvatao zašto njegova gospodarica uporno želi da vrati tog mrtvog diva u život. Zagovarao ju je da se Prosfor odmah ubije... Ali Almanah krije mnoge tajne, ne samo vraćanje iz mrtvih, a mađionik bi ih jednu po jednu nagoveštavao kad god mu je život visio o koncu. A Morana ih je sve želela. Naravno, za svaki čarobni napitak ili obred, prethodilo je mukotrpno i dugotrajno sakupljanje raznih travki, artefakata i mirođija

uopšte. I taman kada se sve sakupi, ne lezi vraže, mora se čekati mlad mesec ili prva četvrt, ili uštap. Pa i kad se to desi, Prosfor bi insistirao kako je navodno potrebno da mesečina osvetli taj napitak. A, bože moj, nije on kriv što je oblačno, pa nema mesečine. Razvedri li se, onda su zakasnili pa moraju da čekaju drugu mesečevu menu. I tako u nedogled.

„I kažeš, Kubilgane.. ”zamišljeno će Morana, „ti znaš mađiju kojom se kriptu otvara?”

„Tako je, gospodarice. Potrebno je stati pred ulaz i iskreno, bez trunke sumnje i straha, poželeti da se ona otvori.”

„Samo to? To je bar lako! To mogu i ja! ”

„Čini ti se, gospodarice” odmahnu on glavom. „Imaš li i najmanju sumnju ili strah, kriptu se neće otvoriti. A ko je otvori, samo je isti može zatvoriti... ako umre u njoj. Ali, moćni Kurkil brani da se kriptu otvori. On me je kaznio smrću, a Itugen je sprovela njegovu volju u delo.”

„Sada, posle svega, više ne duguješ lojalnost njima, to ti je jasno” pogleda ga upitno Morana.

„Ti si sad gospodar mog života ili smrti, samo tebi sam odan” blago joj se pokloni šaman.

„Tvoji život i smrt su u rukama gospodara Hromog Dabe,” ispravi ga Morana. „A smrt od njegove ruke je... Pa, bolje da ne znaš. Zato ćeš je ti nama otvoriti.”

„He-he...” zakikota se mađionik, sve mu je jasno. Zatreba li da se kriptu zatvori, lako će Morana da žrtvuje ovog šamana.

Primeti opasku i Kubilgan, pa samo prostreli pogledom Prosfora. Ali ovaj mu se samo podrugljivo iskezi. He bi mu ipak prijatno da to čuje od nje iako joj je bezrezervno bio odan. Samopožrtvovanost ipak ima svoje granice. Podrazumeva poštovanje šora za koga se žrtvuje, a to Kubilgan nije osećao kod svoje nove gospodarice.

Morana začuta i zamisli se.

„Kažeš, unutra su usnuli trokloci.. ” ponovi Morana. „Znaš li kako da se probude iz tog sna kad otvorimo kriptu?”

„To je bar lako, gospodarice” brže-bolje će šaman. „Samo se očeta natope ljudskom krvlju.”

„Da... To je bar lako” klimnu glavom ona zagledana u stenu.

„Ali, ako mi dozvoliš, gospodarice,” klanja joj se šaman. „Savetujem ti da učinimo ono što sam ja uradio za Temudžina... Da pre no što trokloke dignemo iz sna, pogledamo u ogledalo Toli. U njemu ćemo videti ishod paše borbe.”

„Bojiš se da trokloke nećemo moći da zaustavimo?,” upita ga Morana.

„Ne možemo zasigurno znati... dok ne pogledamo u Toli.”

„Ja ne sumnjam u moć moga gospodara” namračí se Morana. „On će to umeti.”

„Ako ti tako misliš.. ” reče ponizno Kubilgan.

„A šta ako ne bude tako?,” brže-bolje se umeša mađionik strahujući da će šaman odmah otvoriti kriptu. „Šta ako se gospodar Hromi Daba razgnevi što ga niste na to upozorili kad ste mogli? Da zavirite u to... ogledalo.”

„Ali, kako da ga se domognemo kad je kod Itugen?” širi ruke šaman.

„Idi kod nje i zahtevaj da ti ga preda..” ceri mu se pakosno mađionik dok je Morana zamišljeno zagledana u kriptu.

„Ti hoćeš da me one ubije, je li...?” krenu šaman da ga ščepa rukama.

„Dosta!,” viknu Morana. „Znam ja kako ćemo je prisiliti.”

„Kako, gospodarice?”

„To se vas ne tiče. Uostalom, moga gospodara će zanimati da pogleda u Doba vatre i sazna ishod njegove borbe. Kad mu predam ogledalo u kome se vidi budućnost, steći ću još veću njegovu naklonost, a on prednost u odnosu na njegove neprijatelje” reče Morana i naglo se okrenu.

Podiže ruke ka nebu i kovitlac vazduha se ni od kuda diže. Obuhvati ih sve očás.

„Oh, ne opet...!” zgrozi se mađionik, ali ne stiže ni da zakuka jer

vetar besno zafijuka i podiže prašinu u kojoj sve troje nestadoše.

Glava šesta - Jesen 1363.

*„U visinu da većega nema,
U plećima poširega nema,
Kako li je lice u junaka!
Kako li su oči obadvije!”*

Pred Mitrovdan planine i brda stala već na se oblačiti u žuto ruho. Boje se smenjuju od žute preko crvene do zimzelene. Opalo lišće već pod nogama šušti po stazama i bogazama koje krivudaju po Vračevcu. Odavno više niko njih ne pohodi. I lovci ih uveliko zaobilaze iako sve vrvi od divljači. Vele, plaše se kletve ili da ne uznemire zlo koje se tamo pritajilo. No, odavno zla tamo više nema, ostale su samo strašne priče koje i dalje plaše okolna sela. Ipak, kada ljudi žigošu neko mesto, onda ga po pravili zauvek izbegavaju. Veruju da mesta svoje pamćenje, da zla koja se negde dese ostavljaju dubok trag i da ih onda pohode proklete duše.

A Milošu, čini se, Vračevac nikad lepši. Ili je to samo zbog radosti što mu se vratio posle pet godina. Iako je skoro ceo ogoleo i žuto lišće pod sunčevim zracima kao od zlata se sjaji, u vazduhu se oseća dremež i spokoj. Taj mir još samo remete ptice koje hitro preleću sa krošnje na krošnju, veverice koje pretrčavaju Ždralinu put ili pak detlići čije kuckanje odzvanja šumom. Milošu je to kao melem na bolnu dušu jer se priseća kako je ovakvim stazama šetao sa Vukanom i

dok bi jednim uvetom slušao njegovo mudrovanje, očima bi se naslađivao šumskim prizorima ili pratio Vilanovo ludovanje. Čak je u jednom trenu nesvesno zaustavio Ždralina da odgleda bravure jednog crvendaća koji čas lebdi, a čas vitla po vazduhu, da bi onda lepršao krilima po opalom lišću. Pri tom peva u sav glas dozivajući svoju ženku. Pesma mu je slična fruli, a prekida je glasnim ćurlikanjem. Kada je sleteo na obližnji truli panj, a on naduva grkljan pa mu se perje našušuri na grudima.

Nastavi Miloš dalje, nogu pred nogu, a mislima jezdi po ne tako davnoj prošlosti koja se njemu činila kao neki drugi život. Kada nešto glasno zašušta odnekud sa leve strane, on se prvo seti svog Vilana, koji je voleo da jurca po suvom lišću, pa ga mahinalno potraži pogledom. Ali to beše samo jedan jazavac koji je bežao u svoju rupu.

Pod naletom uspomena, zaokupi ga seta pa kad još pred sobom ugleda razrušenu Vijorikinu kolibu skrivenu obraslom puzavicom, on se ukopa u mestu. Pred očima mu skakutanje Jelice kao lepršanje leptira ili ples šumske vile. Uživala je u šumi i više od njega. Kao da je znala gde se koja ptica gnezdi, gde koji jazavac ima leglo, ili gde će koja srna da se pojavi. Jedva je čekao da je opet vidi. Najviše se njoj radovao.

Sjahao je sa Ždralina i laganim koracima priđe razrušenoj kolibi. Njegov dolazak uznemiri jato zeba koje su se nastanile u gustoj puzavici koja je obrasla staru daščaru. Zakoračio je unutra i stade razgledati oko sebe. Prepozna je Vijorikine stvari pod opalim lišćem i granjem koje je vetar vremenom naneo. Nogom ih razgrnu i na tlu otkri ostatke magičnog kruga oko ognjišta.

Hladan vetar na tren dunu i uskovitla lišće na tlu. Miloš primeti jednu od amajlija koje im je Vijorika one kobne noći dala. Ha konac je nanizano trnje crnog gloga, kao zaštita od vampira i vukodlaka. Ali kada ga on podiže, vide da je konac bio pukao i trnje se prosu po jednoj kori drveta, na kojoj je izbledeli otisak ravnokrakog krsta sa inicijalima među kracima ES OĐ IEE[⊕], „Isus Hristos pobednik? Rukopis iskrivljen, na njemu se vidi strah. Znala je Vijorika sa čim

ima posla, ali nije bila jača od te mračne sile.

On podiže koru i rukom obrisu prašinu sa natpisa. Uto, tišinu prekida graktanje jedne vrane iznad njegove glave. Potraži je pogledom i ugleda kako čuči na jednoj visokoj grani. To je ona peta koju je viđao nebrojeno puta dosad. Nije se mogao prevariti iako su sve vrane slične. Dugo ga ona prati... i nekome prenosi me što vidi. I nikad ne prođe dugo da ga neka nesreća ne zadesi.

Miloš ispusti koru sa natpisom i krenu polako prema Ždralinu. Ali ne spušta pogled sa vrane. Niti ona sa njega. Uzjaha on konja, pa pre nego što okrenu uzde, doviknu joj:

„Imaš sreće, zlogodnice, što Al-Mohad nije ovde! Skinuo bi te on svojom akonom kao što je skinuo onu tvoju vampirsku sestru! ”

A zatim podbode Ždralina i laganim kasom krenu ka Obilovu.

Nakon turnira u Prilepu, Miloš je narednih meseci sa Markom Mrnjavčevićem i Reljom Krilaticom lutao i posećivao vašare na jugu carevine. Nije bilo megdana na koji nije izlazio, bio veliki ili ne. Ostala dvojica su se uglavnom zabavljala bahatim provodima po krčmama dok je on samo želeo da učestvuje u borbama. Tako su nakon jedne pijanke, njih dvojica navalila da se sva trojica pobratime i da uvek budu jedan drugome na pomoći. Miloš je sa svakog megdana izlazio kao pobednik i nadao se da će njegovo ime kad-tad dospeti do turskih megdandžija i da će mu se jednog dana ukazati prilika da sa njima podeli megdan polje. Morao je nekako da dospe do sultana zbog svoje sestre Theodore. Vilki dan koji bi osvanuo plašio se da će joj biti poslednji, a pred počinak bi u mislima molio Boga da joj podari sreću... dok on ne stigne. Ipak, bio je svestan da je taj dan još uvek bio dalek, tešilo ga je primirje koje je još uvek bilo na snazi između dve carevine.

U kasno prepodne Miloš u daljini ugleda drvenu palisadu Obilova. A severni vetar, kao namerno, donese mu pomešani miris; ljudi, stoke, dima i pečenoga hleba. Setio se on toga mirisa sa kojim se budio svako jutro pre nego što bi mu Jelica upala odaje, puna priče o mestima koje treba da obiđu. Video je ljude koji, kao uvek u ovo doba

godine, dopremaju drva za ogrev, hranu za zimnicu i ostale potreštine. Već je mogao čuti kovača kako čekićem udara o nešto na nakovnju, a ubrzo začu i graju ljudi sa one strane palisade.

Srce mu svakim korakom sve brže udara. U grlu mu nešto zastalo, a u stomaku mu treperi od nervoze. Trebalo je izaći na oči Ugrinu i Ružici nakon pet godina, ali već dugo je u sebi nosio taj bol da bi nedavno shvatio da nikad neće naći mir dok im ne zatraži oproštaj što je bez reči otišao. I ne samo to. Dugo ga je vukla nostalgija da se vrati. Uželeo ih se, posebno Jelice. Ipak, i ovo je nazivao svojim domom, drugog nije imao. Svakako nije želeo i njega da izgubi.

Prvo su ga prepoznali stražari na kuli kapiji. Počeše jedan drugog laktom da gurkaju ili da se domahuju pokazujući na viteza u zmajskom oklopu i sa neobičnom kacigom. Miloš nesmetano prođe kroz kapiju i uđe u prostrano dvorište puno ljudi, puno poznatih lica. Prvi mu je prišao kovač Kovan, jedini čovek koga je Ždralin puštao da mu priđe i koji je brinuo o njemu. Bezbradi sredovečni čovek jakih mišica i šaka kao nakovanj mu je prišao i poljubio ga u čizmu. Oči su mu se zacaklile od radosti.

Ali nedostajali su samo Vukan i Goroje pa da može i sebe kao dečaka sa Vilanom da vidi među njima. Ali nije on više onaj dečak iz Obilova. U visini je veći od svih ovde, u ramenima najširi, u mišicama najjači. Lice mu anđeoski lepo, a oči mu kao u zmaja oštne i bistre.

U daljini, na istom mestu veliki drveni sto za kojim prepoznade Ugrina i Ružicu. Ista mila lica su starija, sa više bora, a kosa im belja. Pored Ružice stoji Jelica i pomaže majci da vezuje svežnje majčine dušice. A ona lepa kao neka od vila o kojima je stalno pričala. Izrasla u zrelu ženu. Žagor najednom zamre, a ljudi zastadoše gledajući ga. Prvo ga primeti Ružica. Lice joj se namah ozari, a osmeh joj zatitra na usnama. Ugrin se iznenađeno okreće da vidi šta joj je to privuklo pažnju, pa kada ga ugleda, lice mu samo na tren blesnu čuđenjem, ali odmah poprими ozbiljan izraz. Jelica poskoči od sreće i stisnu ruke pa grudi od uzbuđenja, pohitala bi Milošu u susret, ali je majka uhvati za ruku. Znao se red u kući.

Kako Ugrin ustaje sa stolice, tako Miloš sjaha sa Ždralina. Skida zmajsku kacigu sa glave, stavlja je pod ruku i stamenim korakom kreće ka Ugrinu. Pogled ne skidaju jedan sa drugog. Miloš pokušava u njegovim očima da dokuči njegova osećanja, ali to staračko lice je ozbiljno, nepredvidivo. Mnogo je prebacio preko svojih pleća da bi tako lako otkrio svoja osećanja. Za stolom, Ružica krši ruke dok joj suze liju niz lice, a Jelica nestropljivo poskakuje kao devojčica.

Ha nekoliko koraka jedan od drugog, zatočnik isuka mač, poljubi ga u sečivo i kleknu na jedno koleno. Položi Drakon na zemlju pred gospodarom Obilova. Pognute glave i malo drhtavim glasom glasno reče:

„Gospodaru, prihvati ovaj mač zatočnika kao moju prisegu vernoj službi dok sam pod tvojim krovom i tvoj hleb jedem. Ako svoju reč i moju prisegu slomim, neka me sam Bog i pogažena prisega slomi, tako mi moje časti i imena moga!”

Mučan tajac kao večnost da traje. Miloš gleda u svoj mač, koji stoji pred Ugrinovim nogama. He sme da podigne pogled. Oseća kako mu u ušima bubnji, a srce bi da mu iskoči iz grudi. Čini mu se da više ne diše u napetom iščekivanju.

Ugrin se sagnu i podiže mač, pa glasno grlo reče:

„Ustani, zatočniče, prihvatom tvoju prisegu. Dobrodošao je zatočnik tvoga imena i slave pod moj krov.”

Miloš se pridignu i pogledi im se sretoše. U suznim Ugrinovim očima on vide oproštaj. Gospodar Obilova mu dade mač, koji Miloš vrati u korice. Zatim se viteški poljubiše u ramena, ali Ugrin mu ne dade da se odvoji već ga jako stisnu u zagrljaj. Miloš zaroni lice u njegovo rame i celim telom zadrhta. „Vratio si mi se, sine.. ” uzbuđeno mu šapnu Ugrin.

Glava sedma - Zima 1365.

*„Mudra je lisica,
ali ipak se u gvožđa uhvati”*

Poseta Zlatne Veštice nikad nije slučajna ili bezrazložna” sumnjičavo gleda Itugen svoju neočekivanu gošću.

„I tvoja poseta meni svojevremeno je bila iznenađenje” prividno ravnodušno odgovara ova. „Pa ipak, primila sam te srdačnije nego ti mene sada.”

Itugen očuta, ali je žmirkavo posmatra. Pokušava da pronikne u njene namere koje svakako nisu bile dobronamerne. Meri je od glave do pete dok grozničavo razmišlja. Ha njoj je odora nakićena zlatom, a na glavi gizdava čelenka od ždralovog perja. Sva koža joj je prekrivena zlatnim prahom, pa se zlato pod treperavim svetlom baklji koje osvetljavaju pećinu. Samo dva crna oka svojim neprirodnim svetlucajem odudaraju od tog bleštavila, kao da izražavaju njenu pravu prirodu. Nadmena je i ohola, svesna je svoje moći i značaja. Njena sujeta je sad posebno dolazila do izražaja kada je držala Itugen u svojoj šaci. To je stara mongolska boginja naslućivala i sa zebnjom je čekala da čuje pravi razlog njene iznenadne posete.

„Oprostićeš mi jer posete Altan Sibeldaje, jedne od konkubina Arsana Dulaja, boga podzemlja, nisu razlog za radost,” sleže ramenima Itugen.

„Ali nisi tako mislila kada si došla meni, tražeći uslugu?” diže obrve veštica.

„Sklopile smo pakt, usluga za uslugu... Nije li tako?”

„Tako je... I Kurkil nam je svedok, a Beli Gavran jemči da ćemo ga ispuniti,” veštica se zagleda u Itugen, a oči joj svetlucaju obmanom. „No, kada sam te pitala čemu će ti služiti aždrahil i moji odkani, nisi mi htela reći.”

„Ne tiče te ce” Itugen izdržava njen prodoran pogled. „To su moja posla. Znaš da Kurkil zabranjuje mešanje u tuđe poslove.

Gde bi onda bio kraj našim zavadama? Ti možeš da prihvatiš ili da odbiješ moju molbu... Prihvatila si je.”

„Jesam... ne znajući šta smerаш.”

„Kako to menja naš pakt?” začudi se Itugen.

„Utoliko... što se pokazalo da imamo... donekle zajedničku korist.”

Itugen se smrknu i pretrnu od zebnje. Kad god bi se ime Zlatne Veštice i Arsana Dulaja negde spominjalo, zavlada bi jaka zla slutnja. Odavno se znalo za njihove naopake namere koje ni Kurkil nije odobravao. Kao po običaju, prevagu na kantaruravnotežene raspodele moći između gornjeg i donjeg sveta donosio je često prstohvat naročitih smrtnika oko čijih duša su se svi borili.

„Kakva li je to korist koju zajedno delimo, veštice?” nevešo se pravi naivna Itugen. „Nas dve se razlikujemo kao... nebo i podzemlje.”

„Ha-ha-ha!” nasmeja se zvonko ova zabacivši glavu unazad. Uživala je u svakom trenutku. „Ono što nas jedino sve spaja, Itugen... Ljudi.”

„Kurkil ne gleda dobronamerno na planove tvog mračnog gospodara Arsana Dulaja, ti to dobro znaš” prostreli je pogledom baba. „Uostalom, većina bogova se protivi tom ratu... I staće na stranu smrtnika.”

„Moga gospodara je briga šta drugi misle, niti se boji svih vas!” zlokobno se smeška veštica.

„Ali svi se bojite jednog smrtnika, nije li tako?” naceri se Itugen.

Veštica se najednom uozbilji i oči joj sevnuše gnevnim sjajem.

„Doći će mu glave kad tad, ne brinem,” sad se veštica nevešto pravi ravnodušna.

„Samo što još ne znate ko je Ratnik iz Proročanstva, zar ne? To je dobro čuvana tajna... A ne bi me čudilo da dugo najavljivani dolazak novog kosingasa ima baš veze sa tim.. ” na to se veštica iskezi pokazavši na tren svoje pravo lice nekakve strahotne ptičurine dugog kljuna. „A ne znate ni ko je on!” nastavlja Itugen ovu igru nadmudrivanja. „Mokoš je prepredena, vešto ih skriva... od svih nas. Da, da... I ja već dugo muku mučim sa njom... Poštujem je, kao nekoga ko je ravan meni... Ali vi, mrakače, ne-mate poštovanja ni prema kome! Udružili ste se... Ja sam naš mongolski narod uzdigla do carstva kakvo svet nije video, a vi hoćete sve to da uništite... Tako da nas dve nemamo ničeg zajedničkog... veštice.”

„Ah, imamo, imamo, Itugen!” smeška se veštica. „Gospodar Arsan Dulaj očekuje da ćeš mi predati ogledalo Toli.”

Itugen umah stisnu zube, izvi obrve i namrači čelo. To beše neočekivan zahtev. Zašto li je Zlatna Veštica sad to tražila? Zašto bi nju zanimalo to ogledalo koje vidi budućnost? I to posle toliko vremena otkad ga ona ima? I baš posle nedavne smrti Kubilgana? Krije li se nešto iza te slučajnosti?

„Zašto bih ti ga dala?” odgovori Itugen. „Ogledalo je moje.”

„Nas dve smo sklopile pakt” brže-bolje će ova. „Usluga za uslugu, tako jemči Beli Gavran, kakav god da je pakt posredi.”

„Drznula si se da tražiš protivuslugu, a da još nisi ispunila svoju!” besno će Itugen. „Nisi mi još predala aždrahil! ”

Ona sa leđa, iz pojasa, izvadi jedan dugačak i tanak bodež u koricama nalik krokodilskoj koži. Drška mu je bila od aždajinog roga, a jabuka od kristala u obliku oka te drevne zveri. Kada je veštica napola izvadila sečivo iz korica, oštrica je plamtela crvenilom rubinove boje koja je unosila nespokojstvo svakome ko bi je pogledao. Zato, ova odmah vrati sečivo u korice i pruži ga Itugen.

„Ovim ispunjavam moju uslugu tebi, Itugen.”

Baba okleva da joj priđe i uzme bodež. Zbunjena je, zatečena ovim

nepredviđenim preokretom. Otkud ovo zanimanje za njen Toli kad za njega zna već odavno i nikad ga dosad nije tražila? A sad je Zlatna Veštica to od nje tražila. Iako je žudela za izdrahilom, ipak nije posegla za njim.

No, Altan Sibeldaja je bila lukava. Spustila je samo bodež na pod.

„Ovim smatram da sam ti ga predala, Itugen. Ovo je tvoje... leglo” zlokobno se ova naceri. „Sada od tebe tražim protivuslugu... Predaj mi Toli.”

„Nikad!” besno viknu Itugen. „Ono je moje! Kurkil mi ga je obećao kao nagradu! Ja po njemu upravljam naš narod!”

„Onda ćemo pozvati Belog Gavrana da presudi u našoj zavadi,” reče mirno ova. „Pa koga on proglasi krivim, iskopaće mu oči.” „Beli Gavran je otelotvorenje pravde Kurkila, a on nikada neće presuditi u tvoju korist!”

„Kako god,” slegnu ramenima veštica, polako se okrenu da krene, ali na tren zastade i reče: „Pravda je jednaka za sve bogove, tako mora biti. To i sam Kurkil kaže.”

Veštica krenu ka izlazu iz pećine smeškajući se. Bila je zadovoljna kako je nadmudrila staru Itugen. Bilo je samo pitanje vremena kada će joj Itugen predati ogledalo. Pozvaće ona Belog Gavrana da presudi u njihovom sporu.

Baba je kiptela od besa i škrgutala zubima. Ha kraju joj doviknu, u glasu se osećala njena bespomoćnost:

„Moćni Kurkil će osujetiti vaše naopake namere, veštice! Znam da zato tražiš Toli!”

Ova zastade, namršti se i okrenu se babi sa rečima:

„Ja tebe poštujem i oslovljavam te imenom, a ti mene uporno nazivaš vešticom.”

„Ljudi te tako zovu,” naceri se baba.

„Znaš da sam ja veštica koliko si ti... vračara.”

„A kako onda da te zovem... Altan Sibeldaja?”

„Znaš da mi imamo mnogo imena... Može Altan Sibeldaja... Ili Morana, gospodarica Sibalbe.”

Glava osma - Zima 1365.

*„Vukašin poče ugnjetavati mnoge ličnosti
toga kraljevstva, istupajući kao da to čini
po uputstvu cara u radi učvršćenja
njegova carstva”
(Mavro Orbin)*

Kad kokoška stoji na pragu na jednoj nozi, biće zimni dani” setio se Miloš kada mu je Ugrin ne tako davno to rekao i kada se on smejao tom prizoru. Stari je bio u pravu. Stajao je tog jutra na prozoru svojih odaja i napajao dušu snežnim prizorom. Posle višednevnog snegopadnog oblačja konačno osvanu jedan lep sunčan dan. Belilom se zaogrnuo sav kraj pa mu oči žmirkaju koliko blešti. Ni dašak nije lahorio. pa je sve mirno i tiho. Zima stegla, pa studen ujeda. Iz usta sapa kao oblak izlazi i podseća Miloša koliko je zapravo hladno. Ali on kao da to ne primećuje, već je zagledan u dubok sneg koji je prekrrio celo dvorište dvora i stavio bele kape na svaki balvan palisade. Po njoj šeta straža ogrnuta medveđim krznima. Mraz stegao pa utabana staza po kojoj oni hodaju škripi im pod nogama. Čudno je kako se zimi, po mrazu i bez vetra, čuje svaki šum, svaki šapat.

Utoliko više odjeknu grak jedne vrane koja prelete njegov prozor. Isprati je Miloš sumnjičavim pogledom, pa onda sebe da razuveri, promrmlja:

„Dobro je govorio Goroje, vrana ko vrana... I ja ga vala preterah.”

Dve godine je bio uljuljkan u sigurnosti Obilova. Namah mu se činiše nestvarnim sve one nevolje koje su ga godinama pratile. Ili mu je samo domovanje u Obilovu pružalo taj lažni osećaj zaštićenosti. Kako god bilo, Miloš je samo ovde osećao mir i spokoj. Okružen ljudima koji su ga voleli i prihvatili kao svog, ušuškan između šumovitih planina i brzih žuboravih rečica. Ubrzo po njegovom dolasku, na jednom bezimenom potoku na Blizancu, Jelica ga je bratimila.

„Pred tvoje dolaženje u Obilovo, usnila sam krasotan san” rekla mu je tad. „Da si mi po rođenju brat, Miloše.”

„Kamo sreće da je tako, moja Jelice!,” uzdahnu on. „Ne bi me moja zmajska krv vukla da idem tamo-amo, već bih ostao na svom ognjištu.”

„Ali ako već nismo od istog oca i majke, mogu te bratimiti! ” pa mu nestašno razbaruši kosu. „Bi li me ti posestrio?”

A Miloš joj gleda lice kao jarko sunce, lepotom i čednošću zrači. Oduvek ju je sestrom već smatrao.

„Naravno da bih! ” osmehnu se Miloš.

„Bogom brate, moj Miloše” reče svečano Jelica, „da si mi brat sad pa do veka!”

„Bogom sestro, Jelice, triput te Bogom i svetim Jovanom pobratio!” uzvрати joj on.

Zatim, ona uze svoj maleni bodež, malo raseče njime svoju Milicu, pa kad i on isto učini, liznuše jedan drugome puštenu krv, poljubiše se i zarekoše se da će se uzajamno paziti i biti verni jedno drugom do smrti.

Sada mu se činilo, više no ikad, da Obilovu pripada. Toliko je želeo ovde da se skrasi. Nekad bi sebe zatekao kako mašta o normalnom životu, kako upravlja poslovima domaćinstva i da će jednog dana zasnovati svoju porodicu. Ali kratko bi to trajalo. Uhvatio bi se za svoj vučji beleg na desnoj mišici i zastrepeo od svoje sudbine.

Udahnu duboko hladan, rezak vazduh na prozoru dok gleda

snegovit pejzaž.

„Lep dan za lov” pomisli.

Već nekoliko dana radovao se odlasku u lov sa Ugrinom. Jedva je čekao da stari završi sa gatanjem o vremenu, što je radio, koliko on zna, svake godine u ovo vreme. Nije ni pokušao da ga ubedi da se ostavi toga i da odu u lov pre no što padne veći sneg. A sada ga je bilo već pola metra. Ugrin to gatanje nikada nije propuštao, smatrao je to svojom svetom dužnošću, obavezom prema svojim podanicima. Nešto što se od njega očekivalo bezmalo decenijama, bar otkad je postao gospodar ove oblasti i počeo prvi posle Božića da najavljuje kakvo se vreme očekuje naredne godine. Isprva je Milošu bilo smešno i nepojmljivo da neko danima i noćima bdi, zagleda nebo i sva zapažanja zapisuje na hartiju. Kada je malo porastao, taj običaj mu je postao drag. Bilo je nečeg u tome što je znao da je Ugrin svakog trenutka budan i bdi. I danju i noću. Ni Ružica nije bila mnogo pošteđena toga jer je dvorila supruga. On se praktično nije micao sa balkona dvora gde je sedeo umotan u medveđe krzno, postio je, a ona mu je donosila samo vodu i hleb. Trebalo je to izdržati, dvanaest dana i noći bez sna. Često je Ugrin govorio da za to uvek ima snage i volje, ali nekom drugom prilikom ili povodom ne bi izdržao ni tri dana. Naime, od davnina se gatalo o vremenu od 13. do 24. decembra, po starom kalendaru. To je period od 12 dana između dva Božića. Svaki dan je predstavljao jedan mesec, a vešt gatalac bi umeo i najmanje promene na nebu da ispravno protumači iz sata u sat i da ih pretoči u prognozu za taj mesec. Naravno, Ugrin je uvek nepogrešivo najavljivao kakvo će biti vreme za celu sledeću godinu.

Taman se Miloš obukao i umio hladnom vodom, kad začu napolju tupe udarce kao da neko cepa drva. On odmahnu glavom u neverici i krenu ka prozoru.

„Mora li tako rano?,” progundā sebi u bradu.

Opet otvori prozorske kapke i pogleda u dvorište. U drveni stub prekriven snegom koji je služio za vežbanje mačem ili o koji se kačila meta za gađanje strelom ili kopljem, momak, go do pojasa, bezumno

je mačem udarao. Imao je 17 godina, a već je bio visok i dobro razvijen. Duga, raspuštena crna kosa mu je padala na ramena. Lice povazdan potmureno, usredsređeno na napornu vežbu. U mislima je daleko od Obilova. He oseća mraz koji ga

ujeda, ni sneg koji pršti po njegovim golim prsima dok udara mačem u stub.

„Nikola je prava blesa,” reče Miloš. „Zapeo je ko sivonja.”

Odjednom on oseti zimoću kad ovog vide golog do pojasa, pa brže-bolje zatvori prozor. Dok se obuvao, oseti kako se ispod zatvorenih vrata probija miris pečenog hleba. Odmah mu se javi glad.

„Ne bih se sad go mlatio po snegu ni za živu glavu ” promrmlja Miloš i krenu ka vratima.

Dugo je Nikola Altomanović domovao u Obilovu, tačnije otkad ga je stric Vojislav Vojinović proterao sa majkom iz Gackog i pripojio sebi bratovljeve teritorije nakon što je ovaj ubijen. Često bi Miloš pomislio u kakvog bi momka Nikola izrastao da mu je sudbina bila naklonjenija. Ovako mu je duša bila ogrezla u iracionalnu mržnju čak i prema njegovom već mrtvom stricu i svemu njegovom. I Ugrin je mislio da će taj prezir nestati nakon Vojislavljeve smrti, ali nije. Sada je bio usmeren na njegovu suprugu Goislavu i njihovu decu. Što je bilo najgore, činilo se da se neće ni na njima završiti.

„Ali nas je zato oterao sa našeg ognjišta, uzeo nam zemlju i moja majka Ratoslava je umrla od tuge i očaja daleko od našeg doma,” govorio je gnevno Nikola.

Pokušao je Miloš da utiče na mladog momka od prvog dana kada se vratio u Obilovo. Čak je neko vreme mislio da su postali bliski prijatelji. Kada ga je Nikola zamolio da ga podučava ratnim i borbenim veštinama, Miloš je odmah prihvatio. Nadao se da će dopreti do njega i omekšati mu narav, da će na njega preneti nešto od onoga što je i sam od Vukana naučio, ali ubrzo je shvatio da se Nikola njemu ne otvara i da u sebi gomila jed koju će uskoro iskaliti na svoju strinu.

To je svima postalo jasno pogotovo kada je počeo da nestaje na

nekoliko dana, pa i nedelja. Isprva su se svi brinuli za njega, pogotovo Ugrin i Ružica, a onda su počele do njih da stižu priče kako mladi Nikola šuruje sa vlastelinčićima koji su imali svoje posede na severu teritorije koja je još pripadala Vojinovićima. Nakon smrti velikog kneza, car Uroš je Ratoslavi ostavio sve zemlje koje su pripadale njenom mužu. Ali, oni sitni vlastelini pod njom počeli su se buniti, željni slobode i većih poseda.

„Videla žaba da se konj potkiva pa i ona digla nogu” govorio je Ugrin.

Otimačina i rasparčavanje carstva već je dugo trajalo da bi se samo ubrzalo nakon smrti velikog kneza Vojislava. Posle velikaša koji su otkinuli velike teritorije i samo formalno priznavali vlast cara Uroša, počeli su i oni mnogo manji da se otimaju o mrvicu sa stola. A Nikola nije samo želeo da se osveti Vojinovićima, želeo je da povрати zemlju koja je pripadala njegovom ocu. Ali, ni to mu neće biti dovoljno.

Miloš, naravno, nije želeo da učestvuje u tim spletkama iako ga je isprva Nikola ubeđivao. Protivio se otimačini koja je slabila carstvo. Doduše, niko nijednom nije digao glas protiv cara Uroša, ali malo ko je verovao u njegov autoritet i snagu. Uostalom, svima u staroj Raškoj bilo je nepojmljivo da na prestolu bude neko ko nije bio iz loze Nemanjića. Čak i Nikoli Altomanoviću. Ceniće ga i poštovati do kraja. Ali ipak, nisu svi tako mislili.

Ha kraju, svi digoše ruke od mladog Nikole Altomanovića. Činilo se da je Jelica bila u pravu kada je povodom toga rekla da momak „ima neku zlu crtu na svog strica Vojislava Vojinovića.”

Zato se Miloš ponovo posvetio Jelici, koju je iz milošte zvao posestrima. Njegovim povratkom u Obilovo činilo se da su se i vratili stari dani njihovog drugovanja. Opet su njih dvoje lutali šumama i lomatali se po kamenjarima. Obilazili su Vijorikinu kolibu i ostatke zgarišta vodenice na Roginju. Ali najradije su odlazili na Dobri dub, gde su se družili i plesali sa vilama i lesnicima. Kao i ranije, Jelica je bila ta koja je uvek smišljala gde da se ide ili šta da se radi. Kao da se nimalo nije uozbiljila već je i dalje živela u svom vilinskom svetu.

I toga dana se, kao i Miloš, radovala što ide u lov sa svojim ocem. Kada se za stolom okupila porodica, ona je već bila obučena u svoje lovačko odelo i čizme, i bila je spremna da odmah krene. No, zatekoše Ugrina kako skupljenih sedih veđa zamišljeno jede i ne progovara, pa se i oni ućutaše i počеше da obeduju. Ha kraju, Ružica prekide neprijatan muk.

„Što si naturio mrve pa obrve? Čudan si od jutros

„Ah...” odvrati jetko Ugrin. „Onako, razmišljam.”

„Nije, valjda, opet o Mrnjavčevićima?” začudi se Ružica.

Ugrin samo nešto nerazgovetno promrmlja punih ustiju. Zvučalo je kao kletva.

„Ne možeš ništa da promeniš, zašto se time mučiš?” uporno će njegova supruga.

„Teško mi je da gledam kako propada sve što su Nemanjići izgradili” opet promrmlja Ugrin pognute glave dok drobi staru pogaču u mleko. „Još će nam na presto doći jedan nikogović.”

„Car Uroš i carica majka su tako želeli” slegnu ramenima Ružica.

„Ko su uopšte ta braća Mrnjavčevići?” širi ruke Ugrin, pa gleda u Ružicu kao da je ona kriva. „Pitam te, odakle su? Ko im je otac, taj Mrnjava? Do juče su bili konjušari cara Dušana!,” zatim se opet nagnu nad svoju činiju i zamišljeno drvenom kašikom meša i rezignirano reče: „Naš pokojni car se sad prevrće u grobu.”

„Bratu Urošu treba jaka ruka,” umeša se Miloš. „Ne može on sam da vlada... Kakav god da je knez Vojislav bio, ipak je obavljao sve poslove za njega.”

„Da.. ” zamišljeno gleda Ugrin u činiju, pa kao da mu se pred očima nižu prizori sa Vukašinovog krunisanja. „Sad kad nema kneza, dobar je i Vukašin, je li? Da ga samo vidite kako izgleda! Pravi pakosni starac! Nije ni trebalo da idem na njegovo krunisanje. He znam šta mi bi.”

„Otišao si da se ne bi zamerio kralju Vukašinu... A na poziv u molbu našeg milog cara Uroša. Znaš koliko mu je potrebna podrška stare vlastele.”

„Ah!..”ljutito će Ugrin. „Ne mogu ni da jedem... Sve je to opet Jelenino maslo, kažem ti! A ne verujem ni da je knez, onako zdrav ko dren, blago u Gospodinu usnuo!”

„Je l’ ti sam Uroš rekao da je čuo da ga je potkačila kuga?” „Ma kakva kuga ili čuma! He umire se ni od nje preko noći!... Hero, kažem vam, iza toga stoje ona braća Mrnjavčevići...!”

„Tiše, bog te ubio, Ugrine!” procedi Ružica kroz zube. „Hoćeš da kralj to čuje i da te baci u tamnicu? Vidiš da se obračunava sa svima koji su mu trn u oku?”

„Ne učutkuj me, ženo!,” povisi on namerno glas. „Ja ću pod svojim krovom da govorim šta ja hoću! ” a onda se naglo primiri, ali seva očima levo-desno. „Mrnjavčevići su prozreli kneza da hoće preko udadbe svoje kćerke da se zakralji, pa su ga ubili... E, sad je Vukašin to uradio! ”

„Nije mogao sam,” promrmlja Ružica. Ni ona nije odobravalala sve to.

„Naravno da nije, nego uz blagoslov carice majke... Zna Jelena da njen Uroš nije sposoban da vlada sam... Ali, upamti moje reči.. pa joj prethodi prstom, „praviće oni kneza od blata... Kao što kaže Miloš, nije on bio tako loš, poštovao je i cenio našeg cara... Doduše, jeste bio vlastoljubiv i oterao je Altomanove, ali... ali pokaži mi nekoga ko nije takav.”

„Ti nisi, Ugrine” reče Miloš.

„Da, tata, ti nisi pohlepnik” dodaje Jelica.

„Dobro, ja sam drugačiji, meni je najvažnija porodica” reče on, „ali vidite i po ovim vlastelinima sa kojima se Nikola sastaje, zaverili su se protiv Goislave... A još je mlad!”

„Čudi me da su ga ti stari vuci prihvatili tako golobradog,” reče Ružica.

„Zato što je neustrašiv i prvi uleće u borbu” reče Miloš. „Učinio si mu medvedu uslugu, sinko” reče Ugrin. „Nije trebalo da ga podučavaš ratnim veštinama... Sad ih koristi gde ne treba.”

„Kako god!” uzviknu Ružica. „To ništa ne bi promenilo... Sve se

oko nas raspada i treba samo sebe da gledamo.”

„Da ste samo mogli da vidite vlastelu na Vukašinovom krunisanju letos” zamišljeno će Ugrin. „Sem Uglješe Mrnjavčevića i šačice njima odanih ljudi, svi su bili natmureni i namrgođeni!”

„Uglješa je imao razloga da bude srećan” reče Miloš, „njegov brat, sad kralj Vukašin, odmah mu je dao titulu despota.”

„Hm!” glasno dunu kroz nos Ugrin odmahujući glavom. „Car Uroš se snuždio kao onomad na očevoj sahrani... A Lazaru Hrebeljanoviću je malo trebalo da započne kavgu!... On i Vuk Branković su otišli sa pola ceremonije.”

„Čujem da su otišli i sa dvora cara Uroša” začuđeno će Ružica. „Kažu, vratili se na svoju dedovinu... Lazar mu je ipak bio stavilac. Mnogi nisu ni došli na krunisanje.”

„Pa, kad nisu uspeli da ubede nekoga Uroša da u tamnicu baci i Vojislava i Vukašina, jedino im je to preostalo... Vukašin, sad kao kralj, sigurno će gledati da im se svima odmazdi za tu zaveru.”

„Pre deseterak dana bio došao jedan trgovac iz Sera,” smeška se tajanstveno Ružica. „Veli da se uveliko priča da Uglješa kani oterati caricu majku u manastir.”

„Nisi mi to rekla,” iznenadi se Ugrin. „Pa, da... Sad kada su u nju iskoristili, sada će je proterati... Ako bude i te sreće.”

„Teška vremena su pred nama,” reče zabrinuto Ružica.

„A kada su bila laka?,” pogleda je Ugrin. „Jedina je razlika da li se ratovalo pre ili kasnije, da li Crkva uzima više ili manje.”

„Ćuti, Ugrine,” opomenu ga Ružica.

Miloš se nije mešao. Znao je da su Ugrin i Ružica kao bogumili bili protiv ratovanja i velikih privilegija Crkve. A oni su pak bili svesni da su im car Dušan i Uroš gledali kroz prste dokle god nikome nisu bili trn u oku.

„To nije razlog da mi ne uživamo u lovu, zar ne?,” prekide mučnu tišinu Jelica.

„Da, da! ozari se Ugrin. „Ah... da mi je da ulovim tog vepra o kome svi pričaju!”

„Ja ne verujem u te priče,” smeje se Ružica. „Da je veliki kao tele! Ljudi svašta izmišljaju.”

„Pusti ti to,” odmahuje glavom Ugrin. „Video sam mu tragove... Krupna zver! ”

„Da nisi gatao o vremenu, mogli smo ga loviti pre snega,” kudi ga Jelica.

„Zna se šta je važnije, kćeri... Uostalom, neće taj vepar nikud da ode, ne prođe dan a da se neki kmet ne požali na njega.”

„Čudno je za vepra da toliko upada kmetovima na posede,” reče Miloš. „I da nema svoje krdo.”

„Nemoj ništa da te čudi, sinko,” reče Ugrin, pa pošto se oraspoložio, stade ubrzano da jede ne bi li što pre završio. „U šumi ima svakojakih zverki.”

„Hm...” zamisli se Miloš. „Znam... To me i brine.”

„Je li? To te brine, a ne brine te kad izlaziš nekoj grdosiji na megdan, zatočniče?,” grdi ga Ružica. „Ne volimo to što radiš, Miloše.”

Miloš oćuta iz poštovanja prema njima. Znao je da to ne opravdavaju, a nije ni očekivao da će ga razumeti, pa nije ni bilo svrhe ubeđivati ih. Čim završi sa jelom, Miloš usta od stola i reče:

„Idem da kažem Kovanu da osedla Ždralina, čekam vas napolju. Pitaću Nikolu hoće li sa nama u lov.”

„I ja sam završila! ,” brže-bolje će Jelica i odgurnu do pola nepojedenu činiju.

„Jelice...,” opomenu je majka, ali devojka je već na vratima pre Miloša.

Čim se zalupiše vrata za njima, Ružica reče Ugrinu dok ovaj srče mleko:

„Kćerka ti je još vetropirka, nikad se neće uozbiljiti... Kaniš li kad da je udaš?”

„Još je mlada,” reče Ugrin nagnuvši činiju da posrče mleko.

„Mlada?” začudi se majka. „Ko rosa u podne! Ja sam imala petnaest leta kada su me za tebe udali... A ona ima više od dvadeset!

Ko će je hteti tako matoru?”

„Čim joj nađem valjanog muža” promrmlja Ugrin ustavši od stola. To je bila tema koju nije voleo da vodi sa suprugom.

„To odavno govoriš,” započinje kavgu Ružica. Brinula se da joj kćerka ne ostane neudata. „Dolaze nam prosci, ali tebi nijedan ne valja.”

„Nisam ja kriv što su svi nagrđenjaci” ubrzava korak Ugrin ka vratima.

„Il’ ti očekuješ previše!,” dovikuje mu Ružica dok on zatvara vrata za sobom. „Ostaće usedelica.. ” reče kad osta sama.

Hladan vazduh iz hodnika je zapahnu i Ružica se na tren naježi. Sedela je u neprijatnoj tišini. Nekakav nejasni predosećaj nelagodnosti joj unese nemir. Činilo joj se kao da je nešto ušlo u prostoriju dok je Ugrin izlazio.

U belini brda Vareš iznad Obilova obrisi dve ljudske figure bili su neprimetni. Stoje na jednom malom uzvišenju okruženi jelama čije grane od težine snega dodiruju zemlju. Oko njih je mir i tišina, zimski pejzaž osunčan zubatim jutarnjim suncem. Jasno vide kako se kroz dubok sneg u podnožju brega probija mala kolona lovaca na konjima. Kao ptice grabljivice koje se spremaju da zaskoče svoj plen, prate svaki njihov pokret.

Umotana u ogrtač od sokolovog perja, Freja navreba svoju lovinu. Opčinjeno je zagledana u najkrupnijeg jahača koji predvodi kolonu. Sa lakoćom se Ždralin probija kroz pola metra snega i krči put Jelici, koja ide za njim, pa Ugrinu i nekolicini sluga. Netremice gleda Freja u koplje koje Miloš drži. Toliko ga želi da joj se razum pomuti i često uhvati samu sebe kasnije kako je nerazumno nešto smišljala ili pak činila. Beznade i očaj su kao okovi koji vuku davljenika u dubinu. Ni sad Freja nije bila svesna beznadežnosti svojih pokušaja da se domogne Askalona, koplja svetog Georgija kako ga drugde nazivaše.

Oberučke je prihvatila kada se njen ljubavnik Otar ponudio da joj pomogne. Za njega je još bilo shvatljivo što nije svestan onasnosti kada bogovi siđu među ljude. To je vrlo retko činio. Ali i Freja je

polako izgubila taj strah od preteranog mešanja ga smrtnicima. Navika često stvara lažan osećaj uljuljkanosti.

Nesvestan opasnosti u kojoj se našao, naočiti i narcisoidni Otar sad stoji kraj Freje i radoznalo gleda u te smrtnike koji se sa mukom probijaju kroz sneg kao što to čine kroz život. Za njega su to bezmalo bile samo životinje kao i sve druge, i nikad se nije mogao načuditi ljudskoj upornosti i borbi za preživljavanje kada je bilo lakše umreti i njima predati svoje duše. Potcenjivački je gledao na ljudski rod, kao na nešto čime se bogovi hrane.

Videvši da mu njegova draga Freja pati zbog opsednutosti nekakvim „glupim” kopljem, on joj se brzopleto ponudio da joj pomogne. He znajući kako više da dođe glave jednom zmaju, ona se zadovoljila i sa veprom. Da se ne bi odvajao od svoje ljubljene, a da ne bi upao u oči njenom ljubomornom mužu moćnom Odaru, Otar se pretvarao u svinju, koju je Freja često iz zabave jahala. Ali svinja Hildisvin ne beše sasvim obična, naravno. Mogla se pretvoriti u strašnog vepra, koji je bio nezaustavljiv, a oružje bi se odbijalo o njegove oštre čekinje.

Uspela je Freja da namami svoj plen da izađe sa dvora i krene u lov na tog vepra, koji je već nedeljama pričinjavao štetu kmetovima u okolnim selima.

„Vidiš li onog smrtnika na čelu kolone?,” upita ga ona ne skidajući pogled sa Miloša.

„Vidim” reče plavokosi Otar pomalo nestrpljivo.

„Ubićeš ga i uzeti mu koplje” kratko i bezdušno će Freja.

„Prvog u koloni, dobro... A ostali?”

„Čini kako ti je volja... Ma, pobij i njih.”

„Ha... Biće mi razonoda.”

„Ipak... čuvaj ga se... On nije običan smrtnik” najednom se pokoleba Freja i stade streljati pogledom po okolini, kao da traži nekoga skrivenog poput njih. „Miljenik je njihovih bogova”

„Nisu oni dorasli nama.. ” samouvereno će Otar.

Freja ga pogleda i kao da se trgnu iz svoje zanesenosti. Nije bilo

lepšeg lica i stasa u njenom kraljevstvu Folkvang od Otarovog. Njegove plave oči namah bi je razoružale, a od njegovog dodira nije bilo lepšeg osećaja. Ha sebi je imao srebrnkast oklop optočen raznobojnim prizorima iz lova u kojima se vepar sukobljava sa lovcem. I srebrnkasta kosa mu se prosula po prsima u nestašnim uvojcima koje je Freja volela da vrti prstima. Iako je volela svoga muža Odura, uvek se radije podavala svom ljubavniku. Sada kada ga je trebalo poslati na Miloša, ona se najednom pokoleba. Možda je ipak bila zaslepljena svojom nerazumnom željom. Ali ona je bila takva. Kada je nešto želela, nije birala sredstva da do toga dođe. Tako je i zbog čudesne ogrlice Brising spavala sa četvoricom patuljaka samo da bi je od njih dobila. Nije marila što su joj se svi posle podsmevali. Ponosno ju je nosila oko vrata. Tako će se ponositi i Askalonom svetog Georgija.

„Jesi li siguran da ćeš moći da ga ubiješ?” upita ga Freja.

„Naravno, znaš da je Hildisvin strah i trepet za smrtnike...”

Svi se ukoče od užasa kada ugledaju kako juriša na njih” smeška se Otar. „Vidiš kako prate trag koji sam im ostavio” pokaza on rukom na kolonu. „Vodi ih pravo u jarugu gde ću ih sačekati.”

„Možda nam ovo ipak nije trebalo, Otare” pokoleba se Freja. Šta ću ja... ako ti se nešto desi?” I stisnu ga zebnjivo za ruku.

„Ne brini za mene, već se raduj što ću ti koplje doneti.”

Kratko su se gledali. Ona je u njegovim očima videla iskrenu i bezuslovnu ljubav i odanost, a on u njenim - strah.

„Idem” reče kratko on i okrenu se. „On je običan smrtnik, Frejo... Doneću ti i njegovu glavu, pa ćemo iz njegove lobanje nazdravljati medovinom!”

Ispratila ga je zabrinutim pogledom, a neizvesnost pomešana s jakim nestrpljenjem najednom je obuze. Join nije shvatala da je to strah. Ubeđivala je sebe da je to samo napetost pred borbu. Da, kao onomad na Crnoj steni dok je gledala svoje tevtonce kako neustrašivo jurišaju na zmajevitog Miloša Obilića.

Naglim pokretom ogrtača od perja Freja se u tren oka pretvori u

sokola i klikćući vinu se u vazduh. Morala je da vidi kako njen Otari ubija neprijatelja. Toliko dugo traje njena želja za tim kopljem da je nerazum njome preovladao i iracionalna mržnja, njoj ipak strana, sad ju je zaslepljivala.

Kolona lovaca polako se probi kroz snegopadinu. Miloš na čelu prati dubok trag zveri u snegu. Po njemu se videlo da je životinja zaista bila neobično velika i snažna. Zato svaki čas staje i osmatra gustu četinarsku šumu, koja se savija pod težinom snega. Čvrsto stiska koplje spreman da ga upotrebi ukoliko odnekud iskoči ta zver. Zna on dobro koliko vepar ume da bude opasan ako se odmah ne ubije. Prvo će pokušati da umakne lovcu, ali ranjen uvek napada onoga koji ga je ustrelio. Ali ukoliko je zaista veliki, kao što se Miloš pribojavao, biće ga teško jednim pogotkom strele usmrtiti.

„Ugrine!” viknu Miloš ne osvrćući se. „Drži koplje spremno! ”

„Strela mi je u luku! ” odvrati ovaj iza Jelice.

„Ma, kakva strela, bog te ubio!” odmahuje glavom Miloš. „Nećeš ga njome ubiti, ovo je vrlo krupna zverka! ”

„Ne beri brigu, sinko!” veselo će ovaj. „Lovio sam ja njome i veće veprove! ”

„Drži ti koplje spremno, čuješ li šta ti kažem?” ponovi Miloš. „Da imaš čime da se odbraniš ako krene na nas!”

„Ajde, prestani zastajkivati svaki čas... Tragovi su sveži, blizu je!”

„To me i brine” promrmlja Miloš sebi u bradu.

Krepuše napred jedan za drugim. Trag ih je krivudavo vodio do ulaza u jednu jarugu koja se protezala iza šumarka po čistini. Vidi se da je u njoj još dublji sneg. Miloš okleva da ide dalje da se Ždralin ne bi zaglavio u snegobitini. Odmahuje glavom, ništa mu se ovo ne sviđa. Snežina blešti pod jakim suncem i zaslepljuje lovce, pa samo žmirkaju.

Ždralin uznemireno frknu i zamlatara glavom. Milošu je to bio dovoljan znak da nekakva opasnost pretila, ali taman da zine da kaže da se ne ide dalje, kad začu Jelicu iza sebe.

„Vidi, Miloše!” veselo će ona. „Jadniče se zaglavilo!”

Miloš pogleda u smeru gde ona rukom pokazuje i sa leve strane, na dvaestinu koraka, ugleda mladu srnu kako uzaludno zapinje da izađe iz dubokog snega. Dok on gleda čas u nju, čas ispred sebe u trag koji vodi u jarugu, Jelica potera svog konja ka zarobljenoj srni. Smetovi duboki pa joj konj posrće dok se probija napred.

„Kud’ si krenula?,” upita je on.

„Vrati se, Jelice” dobacuje njen otac.

„Neću je ostaviti da skonča ovako!”

Miloš je uzrujano gleda, ne zna šta pre da čini. Zbunljive okolnosti ukoče ljude i čine ih nesmotrenim. U ovako dubokom snegu na konju se oseća ranjivim, a ukoliko sjaše, još je gore.

Napeto gleda kako se Jelica probija do srne, koja se od iznemoglosti primirila i samo dahće dok joj para izbija iz gubice.

No, na nekoliko koraka od nje, konj pod Jelicom posrnu i ona smejući se pade u sneg. Sve joj je bila igra i razonoda. U svemu bi videla nešto lepo ili u najgorem slučaju zanimljivo. Bele joj se šubara i odelo, a ona se smeje iz sveg glasa što se i ona zaprti pa ne može da mrdne.

Miloš prevrće očima, nerazgovetno gundā i potera Ždralina ka njoj. Mora da je izvuče iz snega i vrati na konja. On ne vidi da mu iza leđa Ugrin prolazi napred, a za njim i tri njegova pratioca.

„Dok ja vas čekam, prođe mi dan.. ” promrmlja Ugrin u prolazu.

Miloš ga ne ču od Jelicinog smeha. Povrh svega, ona sad stade bacati grudve na njega i od ovoga praviti razonodu. Kad stiže do nje sagnu se prema njoj.

„Daj mi ruku da te izvučem...”

„Čekaj, čekaj...” kroz smeh će ona. „Prvo ovo jadniče da...”

Sad se ona probija kroz dubok smet do srne koja joj je skoro nadohvat. Govori joj umirujućim glasom da je još više ne zaplaši...

Miloša i Jelicu prenu vika iza njih. On se okrenu, ali nigde ne vidi Ugrina. Samo da su konji probili sneg po tragu u jarugu. Odmah potera Ždralina ne za njima, već uz kosinu jaruge.

Ugrin je odapeo strelu na vepra, koji je pred njega iskočio iza

jednog velikog smeta. Drvce se odbilo od njega kao da je borova iglica. Pratioci povikaše od straha i u uskoj jaruzi pokušашe da okrenu konje nazad. Ugrin osta hladan, uze svoje koplje i kada mu se zver približila, zavitla ga iz sve snage na njega. Oštrica samo zagreba oštre čekinje oko veprovog vrata. Ugrin sa užasom gleda kako se on sa lakoćom probija kroz sneg. Veliki je kao tele. Nestvarno rugoban kao đavo. Sa velikim kljovama i strašnom gubicom uzgoropadi se pravo na Ugrina. Sa dva udarca glavom, kljovaš rokćući obori mu konja pocepavši mu vrat kao piletu. Krv prsnu po belom, neugaženom snegu. Ugrin pade iz sedla pod vepra koji u njega zaroni svoje velike kljove. Besnim trzajima glave i ispuštajući roktave krike raspori mu utrobu i razbaca mu creva po snegu.

Ugrinovi pratioci izbezumljeno padaju sa uplašениh konja i batrgaju se u dubokom snegu bežeći od razjarene zveri. Miloš izbija na vrh jaruge, iznad strašnog krvavog pira đavolske zveri i za tren se ukoči od užasa. Ugrinovi krici mu paraju uši. Čovek mlatara rukama bezuspešno se braneći od čudovišta koje mu cepa i kida trup.

Tren kasnije, blesnu oštri vrh Miloševog ubojnog koplja i on ga iz sve snage zavrљаči na grdosnu zver. Koplje svetog Georgija lako probi oštre čekinje i debelu kožurinu, i zabode mu se duboko u telo. Vepar zaskviča i klonu glavom nad već mrtvim Ugrinom.

Uto se planinom prolomi užasan ženski vrisak, odjek se lomio i vraćao nekoliko puta dok nije utihnuo. Miloš se naježi pomislivši da je to Jelica, ali kada nju vide na konju kako se probija na ulazu u jarugu, shvati da vrisak nije njen. On odmah potera Ždralina niz strminu jaruge i priskoči Ugrinu. Odgurnu čudovišnu glavu vepra sa njega i užasnu se videvši njegovo rasporeno telo. Uto, pristiže Jelica i kada ugleda mrtvoga joj oca, ona vrisnu, skoči sa konja u krvav sneg, ali Miloš je presretnu.

„Nemoj, Jelice.. ” uhvati je on i čvrsto zagrli. Ona ridajući zari svoju glavu u njega. Telo joj se treslo od jecaja. „Isplači se... isplači,” reče joj ljubeći je u kosu.

On domahnu pratiocima koji su nemo stajali i pokaza im rukom da

odnesu Ugrinovo telo. Jedan od njih uze sa svog konja šatorsko krilo predviđeno za lovinu. Miloš nije dopustio da Jelica gleda izmrcvareno očevo telo već je okrenu leđima prema njemu. Posluga ga brzo umota i uz muke ga odvuče po snegu do jednog konja. Prebaciše ga preko sedla i polako krenuše natrag.

„Hajdemo odavde, Jelice,” šapnu joj Miloš.

Pridržavajući je odveo je do svog konja i pomože joj da ga uzjaše. Rukama je pokrivala svoje uplakano lice zacenjeno bolom. Miloš uzjaha Ždralina, pa vodeći njenog konja za uzde, krenu za pratiocima van jaruge.

Ćutke i slomljenog srca uputiše se nazad u Obilovo. Usput su se čuli samo kćerkini grcaji. Da se neko od njih tada okrenuo, mideo bi jednu ženu ogrnutu neobičnim plaštom od perja kako ukočeno stoji nad mrtvim telom čoveka u srebrnom oklopu oblivenom krvlju. Njene usko stisnute usne iskazivale su duboku žalost, kao da pritištu jecaj u sebi. Niz njene obraze linuše migane i duge suze. Iz nje se ne čuje jecaj, ali iznutra vrišti kletva.

Skrhana bolom za svojim ljubavnikom, Freja se suočila sa stvarnošću. Nikada se neće domoći Askalona. I više nije imala snage, ni volje. Nije to bio strah kukavice ni strah zbog malodušnosti. Preko dotadašnjih poraza je mogla i nekako da pređe, ubeđujući sebe da su krive naopake okolnosti. Ali sad, gledajući u mrtvo telo svog voljenog Otara, kao da je prvi put progledala svojim očima. I videla je nepobedivost zmaja. Njen muž Odur je odavno to shvatio.

Dok je poslednji put ispraćala pogledom Miloša Obilića, ona tiho izusti:

„I ne čudi što je lanac Helm oko Čvorišta nelomiv kad mu Zmajevi čine karike.”

Ni Miloš ni Jelica se, naravno, ne setiše srne kada su prošli pored mesta kada su skrenuli sa staze koja je vodila u smrt. I da jesu, samo bi videli da te bespomoćne životinje više tamo nije bilo i začudili bi se kako je uspela da se oslobodi iz čvrstog zagrljaja snega.

Glava deveta - Zima 1367.

*„Gde vuci sude,
onde ovce ne dođu do pravde”*

Na svetoj planini Sumbur, kraj Bajkalskog jezera, gde stoluje Kurkil, okupile se zavađene strane kako bi on kao oličenje njihove pravde presudio u korist one na čijoj strani je istina, ma kakva bila. U velikoj dvorani od belog mermera sa visokim prozorima po kojima je isprepletan bršljan, duž obe kolonade od granita stoje kipovi bogova koji su njemu potčinjeni: Abakan-kan, bog kiše, Asan Sagan Tengeri, bog munje, Galaj-kan, bog vatre, tu je i Itugen, boginja zemlje i plodnosti, kao i Umaj, boginja majka, i mnogi drugi. Iz bršljena dopire graja i cvrkut bezbroj vrabaca koji kao po komandi u jatima izleću ili uleću u njega. Oni predstavljaju duše ljudi koje su Kurkilu zaveštane i iz kojih on crpi moć. Jedni bez drugih oni više ne mogu. Ha kraju kolonade je presto izrezbaren u deblu pravog stabla, čija krošnja dodiruje plafon dvorane. Grane su mu zelene i bujne, lišću se ne zna broj, ali ponekad bi poneki list otpao i vijugavo se spustio na pod. Zato je oko prestola bilo nemalo suvog lišća. Ali Kurkil bi primetio svaki opali list jer je on predstavljao ljudsku dušu koja mu se omakla, koja je bila zaveštana nekom drugom bogu.

Iako je Mati stvorila svet, ljude i svakolike zveri na svetu, stvorila je i bogove da njima vladaju i upravljaju. Kako se ljudi na zemlji

odvajkada bore za prevlast da bi opstali i razvijali se, tako i među bogovima traje večna borba za premoć i za ljudske duše bez kojih oni ne mogu opstati. Jer Mati u svoj svojoj mudrosti nikome nije podarila apsolutno savršenstvo: ljudima je podarila dušu i smrtnost, a bogovima bezdušnost i besmrtnost. Ravnoteža je osnovni zakon kosmosa. Da bi bogovi ostali besmrtni, ljudi su im morali zaveštati svoje duše, a da bi oni to uradili, bogovi su to morali kod njih zavredeti. Ali, uravnoteženost podrazumeva uvek dve strane. Tako je božansko ustrojstvo podeljeno na gornji i donji svet, na noć i dan, na mrak i svetlo... Na dobro i zlo. Između njih, postojao je svet ljudi sa svim njegovim manama i vrlinama koji stoji kao jezičak na kantaruravnoteženosti. Često prstohvat ljudskih duša na jednoj ili drugoj strani može odneti prevagu. Bar trenutno.

Ali pravda uvek mora biti jednaka za sve.

Tako su toga dana pred tron Kurkila pravdu došle da traže zavađene Itugen i Altan Sibeldaja, Zlatna Veštica. Obe stoje smerno i ponizno pred njim, oborenog pogleda. Jer ne smeju ga u oči pogledati dok im on ne dozvoli. Tako su i ušle u mermernu dvoranu, pognutih glava i skrušeno, skoro pokajnički. Obe znaju da se pred moćnim Kurkilom i belim gavranom nijedna laž ne može sakriti.

A on je sedeo na svom tronu kamenog lica i tek kada bi svojim plavim očima trepnuo, davao je znake života. Imao je dugu sivu bradu, a na glavi je nosio ravnu plavu kapu. Bio je zaogrnut plavim plaštom, a u ruci je držao dugačak štap, koji se završavao korenastim žilama. Ha njemu je stajao jedan krupni beli gavran.

Posetiocima je upravo on najviše jeze unosio i svi su izbegavali njegov prodoran pogled. Crne krupne oči na beloju glavi upadljivo zrače nestvarnom grozom. On je otelotvorenje pravde Kurkila i nepogrešivo je procenjivao ko govori istinu, a ko ne. Bezmiłosno je kažnjavao krivce sletevši im na glavu ili rame i iskopavši im oči. Nijedan Kurkilu podređeni bog nije bio zaštićen od belog gavrana. I često bi svako bio spreman na bilo kakvu nagodbu samo da bude pošteđen takve kazne. Samo ukoliko bi mu gavran dozvolio. I sad će

Kurkil saslušati zavađene i ukoliko krivac odbije da ispuni obećano, Beli Gavran će mu odmah presuditi.

„Kojim poslom meni dolazite?” progovori Kurkil jednoličnim tonom.

„Gospodaru, odugovlačio si da nas obe pozoveš...” širi ruke Altan Sibeldaja, ali pognute glave. „Zar ja nisam tvoja podanica kao i Itugen?”

„Moji podanici ne šuruju s mračnim silama, Zlatna Veštice,” odvrati joj on. „Sada mi kaži zašto ste u zavadi?”

„Tvoja podanica presvetla i premudra Itugen ne kani da ispuni obećanje kao protivuslugu meni dato.”

„Itugen?” i dalje jednoličnim i bezosećajnim tonom govori Kurkil.

„Gospodaru, ako ispunim svoje obećanje, moraćeš da prekršiš obećanje meni dato.”

„Obećanja se moraju ispunjavati.. ” brže-bolje će Altan pogledavši je ispod oka i pognute glave.

„Tišina,” prekida je Kurkil ne povisivši glas.

Nakon kratkog tajca, on se opet oglasi.

„O čemu je reč, Altan Sibeldaja?”

„Nedavno je presvetla Itugen došla meni sa jednom molbom. Tražila je od mene odkane i aždrahil da joj dam ne rekavši mi zbog čega. Ha moje uporno insistiranje da mi kaže šta će joj moćni aždrahil, nije mi htela reći. Za uzvrat mi je obećala bilo kakvu protivuslugu, kad i koju ja budem tražila. Ja sam svoj deo nagodbe ispunila. Kada sam joj došla i tražila da uzvрати uslugom, ona je odbila.”

„Je li to istina, Itugen?” pita je Kurkil.

„Jeste, ali..

„Obećanja se moraju ispunjavati... Kaniš li to sad da učiniš?”

„Da...”

„O kom obećanju je reč?”

„Da mi preda ogledalo Toli,” reče Zlatna Veštica.

Tek tad Kurkil natušti svoje veđe i nagnu se napred.

„Zbog čega tražiš Toli, Altan Sibeldaja? Ima li to veze sa planovima mračnog gospodara?”

„Gospodaru, ni Itugen meni nije rekla šta će joj odkani i aždrahil, poštujući tvoj zakon o nemešanju u tuđe poslove...” Veli gavran ih pomno posmatra, kriveći glavu čas na jednu, čas na drugu stranu.

„Nastavi” reče Kurkil.

„Kao što ti i ja ne moramo znati čemu će joj moji odkani i aždrahil, tako ti i ona ne morate znati zašto ja želim ogledilo Toli... To je moje pravo... Nije li tako, gospodaru?”

„Ali, ja sam ogledalo obećao Itugen.”

„To je, gospodaru, između tebe i nje, ne odnosi se na mene „Itugen?”

„Gospodaru, ona i Arsan Dulaj žele ogledalo da bi videli ishod pohoda za koji se on sprema. Zbog čega ja vodim naš narod iz pobeđe u pobeđu da bi njih dvoje sada sve to uništili?”

„Tražiš li ogledalo zbog toga, Altan Sibeldaja?” pita je Kurkil.

„Moji razlozi su tebi nevažni” reče ona.

„Zbog čega inače želiš Toli?” upada joj u reč Itugen gledajući i je iskosa, pognute glave. „Ti i Arsan Dulaj ste se zaverili...”

„Tišina,” prekida je Kurkil.

Mučan tajac zavlada među njima. Samo se čuje zaglušujuća pirka vrabaca. Kurkil zamišljeno podiže pogled ka njima. U nedoumici je. Zakon mora biti jednak za sve iako je uvek na štetu nekoga ili protiv nečije volje. Makar to bila i njegova. Ali kako im dozvoli uništenje ljudi? Zna on da se ništa ne dešava slučajno. Pribojavao se proročanstva Doba vatre. Ad je ključao od zla i mržnje. Bližio se dan kada će pokuljati i izazvati uništenje ljudskog roda. Utroba zemlje je previrala, a ljudi i ne sanjaju šta im se sprema. On sam to ne može da spreči, niti se to od njega očekivalo. Sve je pak zavisilo od jednog smrtnika. Njegovo je da i dalje poštuje i sprovodi zakone i pravdu.

„Obećanja se moraju ispunjavati bez obzira na sve” reče on naposletku. „Ako si ti, Itugen, svojom nesmotrenošću unapred obećala protivuslugu, onda se moraš povinovati njenoj volji... A ti ćeš meni

posle polagati račune. To je moja konačna odluka.”

„Ali, ogledalo si obećao meni.. ” zavapi Itugen pognute glave.
„Tišina. Trebalo je misliti na vreme i ne obećavati ništa unapred.”

„Dakle, Itugen?”, pita je Altan Sibeldaja. „Predaćeš mi Toli?”

„Da, povinovaću se volji moćnog Kurkila.”

„Smatraš li da je Itugen sad ispunila svoj pakt, Altan Sibeldaja?”

„Smatram, gospodaru.”

„A sad odlazi” kako to reče, njih dve se okrenuše da krenu, ali Kurkil dodade: „Ti ćeš, Itugen, ostati.”

Kurkil sačeka da Zlatna Veštica izađe iz dvorane. Kada su se teška vrata sama zalupila za njom, on prostreli pogledom Itugen, a beli gavran preteći zagrakta šireći svoja krila. Ipak osta na vrhu Kurkilovog štapa. Mučan muk zavlada između njih dvoje. Kaznio bi je on, ali će prethodno još da je presliša. Ipak, ona je bila najzaslužnija što su Mongoli imali najveće carstvo na svetu.

„Kako si mogla biti toliko nesmotrena, Itugen?”, začudi joj se on.
„Zašto si uopšte tražila uslugu od Zlatne Veštice?”

„Jedan smrtnik se isprečio mojoj nakani da naš narod učinim još moćnijim, gospodaru.”

„Zar tvoj pakt sa Amuratom nije okončan? Nije li postao sultan kao što si mu obećala?”

„Jeste, jeste... Ali obećala sam mu da ću pokušati da ubijem njegovog usuda, a to mi ne polazi za rukom.”

„Okani se toga, onda.”

„Ali, obećala sam mu. Sklopili smo pakt...”

„Obećala si mu da ćeš pokušati, a ja sam svedok da si dala sve od sebe da to uradiš, ali to ti ne polazi za rukom. Valjda shvataš da ne možeš ispraviti drvo koje je u korenu već krivo... Pratim šta radiš, Itugen. Nemoj misliti da ne znam. Ono što od početka ne začnemo kao našu volju, posle ne možemo ispraviti. Sudbina ima svoj tok. Ti si propustila da na vreme osujeteš rađanje Amuratovog usuda. Onog trenutka kada se usud rodi, više ništa ne možeš da promeniš. Zašto se opireš kada si i sama stvarala usude? Nije li Amurat bio usud svojoj

braći?”

„Nije samo to, gospodaru” i dalje zbori Itugen pognute glave. Kod njega je jedna relikvija...”

„Znam i za to, Itugen... Šta kaniš sa njom?”

„Da je se domognem i predam je mom štićeniku.”

„Zašto Turcima? Oni su nam okrenuli leđa, izabrali su jednog boga. Daj to našem kanu Amiru. Privoli ga na našu stranu, vidiš da se jednobožje širi i među našim narodom.”

„Amir je slabić, Tamerlan će ga uskoro zameniti, a neka u međuvremenu Turci probiju put u Evropu, a za to im je potrebno koplje Askalon. Tamerlan će ga dobiti kasnije.”

Kurkil pogleda uvis ka lišću koje pada oko njega. Klimnu glavom negodujući i reče joj:

„Pogledaj ovo, Itugen... Šta će biti od nas kada stablo ostane bez lišća? Kada vrabaca ne bude više bilo? Jedan bog stiće sve više sledbenika. Zaborav će nas ubiti, Itugen... Moramo u narodu ojačati staru veru u nas.”

„Tamerlan će uz pomoć Askalona to učiniti, gospodaru.” „Nismo mi jedini koji hoćemo to koplje. Svi ga žele za sebe.

„I drugi su ugroženi od jednog boga.”

„Ne strahuj, gospodaru,” samouvereno će Itugen. „Obećavam ti da će koplje biti naše... A što se tiče Zlatne Veštice, sigurno želi Toli da preda mračnom gospodaru.”

„Zašto bi ga inače tražila” reče Kurkil. „Mračni gospodar hoće pomoću njega da predvidi ishod Doba vatre. Itugen... Po proročanstvu, osvanuće dan kada će se svi ljudi i bogovi udružiti v borbi protiv njega i kada će, bar tog jednog dana, biti zaboravljene sve razlike između nas. Samo ćemo zajedno moći da ga zaustavimo... Domogni se Askalona i iskupi se za gubitak ogledala, Itugen... I ne izazivaj gnev belog gavrana,” zapreti joj Kurkil. „Sad idi... i ispravi svoje greške.”

Glava deseta - Uskrs 1388.

*„Kao ognjeni zmaj doleteće,
i ako Gospoda ne poznaješ,
odleteće i više ga zaista videti nećeš.
Ustani, dušo moja, i ne spavaj no bdi”*

U est o njegovom dolasku došla je iznenada, nošena šapatom mladog vetra u krošnjama šumskim koje radosno zašumoriše. U prvi mah, taj nečujni glas sa nevericom prvo začuše vile, pa i same stanu sumnjičavo šaputati među sobom. Ha njihovim lepim licima ogleda se nedoumica, kao da izdaleka dopire nejasna tutnjava koja im se približava. Planinski brzaci svojim žuborom donesoše vest rusalkama, vodenjacima... Ni oni ne mogu da poveruju u nju, već začuđeno počinju da se raspituju. Glasina se širi poput besnog požara koji nikoga ne zaobilazi. Šume planine od šaputanja drveća, od cvrkuta svakojakih ptica. Ti radosni glasovi naglas najavljuju njegov dolazak, a uplašeni drhtavim šapatom u neverici ponavljaju.

I kao što vetar ume najednom da mine, tako i vest prominu dalje i zamre. Tada nastupi tajac, muk, a strepnja se uvuče svima u srce. Nekima od radosti da je vest možda lažna, drugima od žalosti i razočaranja. Ućuta se šuma, utišaše se potoci. Napetost je u vazduhu, potmuo tutanj se čuje kako dopire iz dubine zemlje i sve više se bliži.

Toga dana, na Uskrs, zemlja se blago zatresla. Ljudi se uznemiriše,

plašeći se Božjeg gneva na ovaj sveti dan. Ali taj bes nije Božji. Dopirao je iz dubine Ada. Ljudi to svakojako protumačiše, a skriveni stanovnici planina i šuma na jedan isti način... Kao krik razgnevljenog mračnog gospodara.

Zatim usledi pomračenje meseca. Ljudi užasnuto gledaju kako to svetlo nebesko telo nestaje kao iz tri zalogaja neke ogromne i nevidljive zveri. Neki naglas kukaju, drugi izlaze u mračnu noć pa stanu lupati u klepetala i zvona, da prave bilo kakvu buku, a žene neprestano bajaju. Svi nastoje da oteraju alu koja proždire mesec. Ali oni malobrojni koji poseduju tajna znanja znaju da to nije ala. Pribojavaju se mnogo strašnijeg stvora čije ime niko ne sme da izgovori. I koji nagoveštava skori početak Doba vatre nakon što nastupe tri pomračenja meseca:

„Od tri strahobne zveri
Koje po triput iz večeri,
Po svoj komad meseca otkine
Nakon što triput mesec mine,
Stvoriće se jezoviti šestaci
Po zlu i nakani bliznaci...”

I užas bi im se uvukao u kosti zbog takve strašne neizrečene pretnje da se sa Jastrepca ne oglasi Jarilov rog. Iz skrivene drevne utvrde Jastrebine Zmaja od Jastrepca, do koje samo vilinske staze vode, odjeknu duboki i dugi zvuk koji se začu u svim krajevima njegovog planinskog kraljevstva. Od njega se mrakače ježe, a drugima se duša ispunjava radošću. Kao odgovor na zloslutno predskazanje, vetar njegov glas odnese i van granica:

„Pojavio se kosingas.”

Ad uspija svoj gnev dok je na površini izliv radosti i sreće. Šar planina se veseli dolasku svog čuvara, a šuma jer će u njoj da domuje. Ptice će mu svojom pesmom najavlјivati zoru i pripremati ga za suton. Drveće će mu šaputati i davati mu krov nad glavom, a potoci mu

pevati i rashlađivati ga. Mahovina će mu se rasprostreti za postelju.

I zato vile te noći zaplesaše oko svojih viljokola, radosnije no ikad ranije, a lesnici zasviraše svoje melodije najveselije što su mogli. Svici igraju po obodima šuma i po zelenim livadama. U rojevima lete i jarko sijaju kao da su se zvezde spustile na tlo. Neki se tako šumski stanovnici otvoreno raduju, drugi prikriveno, a treći u strahu kopaju dublje jazbine.

Razlog više za ovoliko slavlje ili strah beše što svi znaju da pojava kosingasa najavljuje dolazak Doba vatre i Ratnika iz Proročanstva. I dok je rope veselje vrilo na sve strane, dole u Adu buktao je jar i žar osvetnički. Gnev užasni srditog božanstva jedva se suzdržavao da odmah ne izbiје na površinu. Dok se rope orilo od pesme i smeha, dole su odjekivali krici i jauci onih na koje se sručila bezmilosna kazna njihovog gospodara. Jer već sutradan, u sunčev smiraj, još jedna zapanjujuća vest prostruji šumom: kosingas je proveo 40 dana u Adu i pobegao mračnom gospodaru sa čudesnim mačem Kurjakom, za koji se hiljadu godina verovalo da je zanavek nestao! Više ne beše nikog ko nije verovao u ispunjenje starog proročanstva koje je najavljivalo kraj strahovlade gospodara Hromog Dabe i konačan slom njegovih hordi.

Iako ljudi takođe dobiše svog čuvara i delioca pravde, vest o njegovom dolasku se neuporedivo sporije širila među njima. Odvojeni ljudski svet više nema sluh šumskih stanovnika. Otušeni i pozavađeni zbog svojih gospodara, zamržeše jedni druge i boriše se braća protiv braće. Često ne znajući ni zašto jedan drugom kidišu za vrat kada su se do nedavno borili rame uz rame u vojsci cara Dušana. Zavadu podgrevaju pohlepnici i zlatoljupci obećavajući novac i titule svima koji im se pridruže u komadanju srpskog carstva. Zlatosjaj novca posta primamljiviji od bogosjaja vere, a Crkva nemo u tuzi gleda kako često u njeno ime ljudi krše božje zapovesti.

Možda zato vest o dolasku kosingasa najpre obradova prost i namučen narod o koga se otimaše razni vlastelini. Jer šta će kome pusta zemlja bez naroda na njoj koji će da je obrađuje, seje, žanje i

kopa? U bezakonju koje se pojačalo daljim usitnjavanjem carstva nakon krunisanja Vukašina Mrnjavčevića pojavili su se i brojni razbojnici koji su terorisali sela udaljena od gradova. Običnom čoveku je izgledalo da mu se zemlja otvara pod nogama.

Zato, kada ce jednom proču da je stigao kosingas i da će red Zmaja onet zablistati svojim starim sjajem sa novim, mladim licima, narodu ce vrati volja za životom i nada u bolju budućnost.

Ali, niko... kako u planini, tako i u selu, kako vila, tako i čovek, niko ce nije setio da pita: A kako ce zove taj čovek? Nikome to nije bilo važno, samo da je on kosingas i da je opet bio među njima.

Glava jedanaesta - Leto 1368.

*„Tri puta već ljupka boginja Vesna
odenu šume zelenom odorom
i tri puta ih tmura Morana
opet ogoli i pokri belom odorom ”*

Sačekaj još koju godinu, pa kad budeš mogao, ti otidi sam do nje” prisećao se Miloš reči Dušanovih kada mu je on rekao da želi da potraži svoju majku. „Tako valja da uradiš. Kad porasteš, sve će ti ovo biti jasnije i hladnije glave možeš stati pred majku, a ne ovako, da te ja vodim kao dete.”

I sada je bio na putu koji je vodio ka Ceru.

Upeklo podnevno sunce u dolini reke Jadar, pa se prašnjavi put koji krivuda uz reku usijao i treperi jarom. Miloš se sklonio u hlad jednog graba, ispružio se po mekoj travi i naslonjen uz drvo drema. Teško je podnosio vrućinu. Od kako je pre nekoliko dana krenuo iz Obilova, više je putovao noću nego danju. A kada sunce pripeče, on brže-bolje potraži neku debelu hladovinu, pa nadoknadi ono što je propustio od noćnog sna. I tako do smiraja dana, kada se sunce povuče iza planina i vetrić stane piriti sa okolnih brda. Tek onda nastavi svoj put.

Tako su mu i toga dana, na obali Jadra, uspavljujuće žuborenje vode i cvrka zrikavaca navukli tvrd san na oči. Ždralin ne diže glavu

sa sočne trave i samo repom tera dosadne muve. Prvih dana je Miloš bio veoma uzbuđen što je krenuo u potragu za svojim ocem i majkom. Dugo su tu njegovu želju potiskali i ometali raznorazni događaji. Ali nakon iznenadne Ugrinove smrti, on oseti neodoljivu potrebu da to napokon uradi. Najednom se uplašio da se nešto slično može desiti njegovom ocu i majci i da će propustiti priliku da ih upozna. I bio je Dušan u pravu, Miloš je to sada znao. Ako im je ranije pritajeno zamerao što su ga se odrekli i onako surovo ostavili u šumi, sada im više ništa nije prebacivao. He samo što se pomirio sa svojom sudbinom što je i dobro shvatao da je tako moralo biti, da u njegovom životu nije bilo slučajnosti. Sada je samo osećao neodoljivu želju da što pre zagrlji svoje roditelje. Neće ih ni pitati zašto su ga ostavili, odgovor je već dugo znao.

Želja da upozna svoje prave roditelje opsedala ga je sve jače nakon Ugrinove smrti, ali nije još dugo nije mogao da ostavi Jelicu i Ružicu same. Njih dve, skrhane bolom i tugom, nisu se mogle lako oporaviti. A onda su sva svoja osećanja prenele na Miloša kao na brata, na sina... kao na novu glavu porodice. Miloš se našao u ulozi koju nije ni želeo: da bude gospodar Obilova, da upravlja ne samo dvorom već i nekolicinom sela koja su potpadala pod Ugrinovo vlastelinstvo.

„Nije na meni da budem gospodar Obilova” govorio je Jelici. „Ja sam zatočnik, megdandžija... Ti moraš preuzeti očeve poslove.”

Jelica dugo nije htela za to da čuje. Znala je da to znači da će ih opet napustiti i krenuti nekim samo njemu znanim poslom. Isprva ga je nagovarala da joj sve ispriča, da joj otkrije svoje namere jer je bila svesna da joj je on nehotice otvorio onaj svet o kome je ona maštala. Otud nije ni mogla da shvati uzrok svih ovih strašnih događaja, ali je Miloš odbijao da joj kaže istinu plašeći se da će im tako samo navući još veću opasnost i jad. Bio je i uveren da je Ugrin zbog njega poginuo jer onakvog vepra nikada nije video, niti je verovao da može postojati. Bio se previše opustio tokom svog boravka u Obilovu, želeći da veruje da su sve strahote odranije prošle i neće se ponoviti. Njegovo otrežnjenje iz te uljuljkanosti beše bolno i grizla ga je savest što je

zbog njegovog nemara Ugrin stradao. Ali to nikome nije smeo da prizna, pogotovo ne Jelici i Ružici. Morao je to da zadrži u sebi i da to okaje gorko. Zbog svih tih razloga, Miloš je osetio nemir i potrebu da se ponovo otisne niz put koji ga je vodio ka njegovoj sudbini. Rastanak sa Ružicom i Jelicom bio je težak. Ispratile su ga njihove suze i morao im je obećati da će se vratiti. U dubini duše je znao da to neće biti uskoro.

Frktanje i rzanje Ždralinovo prenu ga iz dubokog sna. Strese se i obrisa znoj sa lica. Nesvesno se prihvati Drakona, koji je ležao na travi kraj njega i pridiže se. Protegnu noge i zagleda se u put sa koga se u daljini dizao oblak prašine. Neko je dolazio. Veliki broj ljudi u žurbi. Ha čelu kolone jahači, iza njih u prašini se gube pešadinci koji ih u laganom trku prate. Kako se približavaju, tako se sve glasnije čuje topot konja i zveket oklopa i oružja. Ubrzo nadjačaše zrikanje šturaka.

Dugačku kolonu predvodi pedesetak konjanika, većina ih na sebi nosi stare i pohabane oklope čiji se sjaj izgubio pre više decenija. Za njima iznemoglo trči skoro hiljadu pešaka, sve kmetovi u ritama, naoružani bilo čime što je moglo drugom naneti bol: drvenim vilama, zašiljenim motkama, sekirama, budacima, kukama, toljagama...

Kada među konjanicima na čelu ugleda Nikolu Altomanovića, Miloš vrati svoj mač u korice. Uto, jedna bradata grdosija duge, zapuštene kose i prašnjavog lica podignu ruku i na jedvite zaustavi celu kolonu. Prašnjava i znojava lica bezdahno pukću, neki se presamitiše od umora, drugi odmah posedaše po zemlji.

Miloš odmah zameti da je bradonja njihov vođa. Čovek neprijatnog izgleda prostreli ga pogledom i odmeri od glave do pete. Odmah je spazio njegov neobičan i očito vredan oklop i kacigu, a pogled mu se stalno vraćao na Drakon. Velikom šakom skide sa lica lepljivu prašinu i obrisa je o sebe netremice gledajući Miloša. Imao je neurednu bradu, a brkove je očito sam šišao da mu ne upadaju u usta, pa mu nakrivo stoje. Prašina mu još stoji nahvatana na debelim veđama i deluje smešno. Ali Miloš je ozbiljan, oseća kako zloba izbija iz ovog čoveka, da mu je duša do srži trula. Još kada ovaj iskorači

napred na svom konju, a ostali poslušno ostaše pozadi, Milošu je bilo jasno da je on strahovladom vodio svoje ljude. Ipak, poglednivao je Nikolu, koji ga je naoštreno gledao.

„Koj’ si ti?” upita bradonja Miloša.

„A ko pita?” odgovori Miloš.

Bradonja čkilji u njega i uspija ustima. Ipak reče:

„Ja sam Milun Vođ, iz Crniljeva, sa druge strane Vlašića,” reče on pa pokaza rukom ka planini koja se uzdizala duž Jadra.

„A koj’ si ti?”

„Miloš Obilić, iz Obilova” odgovori on.

„Iz Obilova, je li?” začudi se Milun, pa se okrenu u sedlu ka **petalima**. „Nikola... Je li ovaj iz tvog mesta?”

Nikola podbode konja i polako mu priđe. Kada stade pokraj njega, reče:

„Jes’, znam ga ja, Milune... On ti je zatočnik” i dunu Nikola podsmešljivo kroz nos.

„A je li?,” podiže bradonja obrve. „Zatočnik, veliš?” pa napući usta tobože kao u divljenju i klima glavom.

Miloš samo ćuti i gleda kako situacija postaje sve napetija. Ipak, čudi se što Nikola prezrivo nastupa prema njemu kada su kakvi-takvi prijatelji već nekoliko godina. Uostalom, Nikola mu je mogao samo dugovati zahvalnost što ga je Miloš tako revnosno podučavao ratnim veštinama. Bilo je očito da se mladi Nikola bio mnogo promenio od Ugrinove smrti. Najednom je počeo češće da odlazi u nepoznatom pravcu i da još ređe dolazi kući. Za ove tri godine, ako ga je Miloš video pet puta u Obilovu na nekoliko dana. Čuli su oni da Nikola druguje sa sitnim vlastelinima koji su se otrgli od vlasti Vojislavljeve žene Goislave, koja je nasledila kneževo vlastelinstvo. Svuda su sad sitne velmože dizale glave i otkidali njene zemlje gde god su stigli. Često su mogli čuti Nikolino ime kako se provlači u pričama o pobunama.

„A kome sad duguješ svoju vernost, zatočniče?” upita ga podrugljivo Milun. „Ili si upravo krenuo da tražiš novog gospodara

pošto ti je Ugrin onako sramno skončao na tvoje oči, a da ga nisi spasao?”

Miloš očuta, ali u njegovom glasu oseti Nikoline reči prekora. I kada ga pogleda, momčić se zlorado osmehnu. Zamerao mu je što nije sačuvao njegovog strica iako mu to nijednom nije rekao u oči nakon Ugrinove pogibije. Doduše, kod tog momka kamenog srca nikakva osećanja nisu se ispoljavala.

„Ja sam zatočnik, jeste, i kao takav jedini mogu da biram svog gospodara dok drugi to ne mogu,” reče Miloš gledajući u Nikolu. „Vama se gospodar nameće njegovom voljom i silom... a ja slobodno biram svoga.”

Milun se uzvrpolji u sedlu i ošinu ga pogledom jer je znao da se opaska odnosi na njega. Tada se Nikola uzdiže u sedlu i nagnu se ka njemu šapnuvši mu nešto, a ovaj se pakosno osmehnu.

„A jesi li ti veran svome caru, zatočniče?” iskezi se bradonja. „Il’ si možda veran ovom... novom kralju?”

„Car Uroš je meni polubrat” reče ozbiljno Miloš. „Dugujem mu ne samo vernost, već i moju naklonost... i njegov sam zatočnik zauvek.”

„Lepo.. ”podsmešljivo odobrava ovaj i klima glavom Nikoli. „Onda svakako bi mogao da nam se pridružiš, koristio bi nam... jedan zatočnik.”

„U koju svrhu da vam se pridružim, Milune?” upita Miloš mada već zna odgovor. „Kanite li da branite carevu čast? Jašete li u sretaj njegovom neprijatelju?”

„Da, da, branimo njegovu čast, lepo kažeš” tobože će ozbiljno ovaj.

„Ili ste krenuli u pljačku i paljevinu onih sela koje još čvrsto drži Goislava, a koja inače uživa zaštitu našeg cara Uroša?”

Milun opet začkilji očima i smrknu se. Uto se Nikola opet nagnu k njemu i došapnu mu nešto.

„Nakana nam je da povratimo svu zemlju koju je prisvojio omraženi knez Vojinović i da je vratimo caru na upravljanje!,” uzviknu on gordo da ga svi čuju, a ljudi se na to stadoše podrugljivo

zgleđati i osmehivati.

Miloš prelete pogledom preko kmetova u koloni. He zna se ko je jadniji od koga. Vrlo dobro zna zašto su krenuli za svojim vlastelinima. Nisu ovi morali ni da ih sile. Rat i pljačka su bili važni oblici privredne delatnosti. Beda i glad bili su veliki poslednjih godina. Carstvo se rasparčalo na male delove. Sitna vlastela koja je držala po nekoliko sela nije mogla dovoljno proizvesti za sebe, a kamoli za svoje ljude.

„Pre bih rekao da vam je važnija pljačka nego careva dobrobit” reče Miloš, pa onda pokaza na prašnjave i odrpane kmetove:

„Baš njih briga za našeg cara, oni su naumili da se u pljački dočepaju neke stoke, ili još bolje motika i trnokopa, a da ne govorim o sekirama! Video sam ja kako živi naš kmet. I ne čudi što jedna motika košta jedan perper, a vo za oranje ne više od deset!... Nije li tako?”

Milun i Nikola se uzvrpoljiše, a ni ostaloj vlasteli nije svejedno pa se krišom gledaju.

„A budak je još skuplji, zar ne?,” nastavi Miloš sa grdnjom.

„Nadaju se oni takvom bogatom plenu... Ali ne krivim ih ja, mora se od nečega živeti.”

U to vreme, za jednu motiku od dva po ili tri i po kilograma gvožđa moglo se kupiti pedeset kila pšenice ili šezdeset litara vina. Budak je bio još teži, četiri i po kilograma, a služio im je ne samo za krčenje zemljišta već i kao oružje. U pljačkama se retko nailazilo na novac ili zlato, pa je najvrednije bilo ono što ce koristilo za proizvodnju, kao i stoka.

„Dakle, odbijaš da nam ce pridružiš, Miloše Obiliću?” namrgođeno će Milun. „Svi ovde hoće da ce oslobode zlehude Goislave! Hoćemo da budemo slobodni, a ne da joj plaćamo ono što smo stekli našom krvlju i znojem!”

„Ne kanim da učestvujem u vašim pljačkama i ubijanju,” mirno Miloš, a primeti da Nikola opet nešto došapnu Milunu.

Bradonja zatim sjaha sa konja, protegnu noge i preteći zakorači ka Milošu.

„Neću da dangubim sa tobom, zatočniče. Ko neće sa nama, taj je protiv nas, taj je uz onu vragoženu!” i manu ce svog mača.

„Ne vadi ga na mene, Milune, ako boga znaš,” upozori ga Miloš. „Ostaćeš bez ruke, čoveče!”

„Ti ćeš meni da pretiš, kopile balavo!,” reče ovaj dok Miloš isuka Drakon.

Grdosija zamahnu preko glave mačetinom, a Miloš se hitro izmaknu i sečivo prozvižda. Ovaj opet izmahuje levo, pa desno, a svaki put Miloš se skloni i ne diže svoj mač. Nema volje da ubije ovog čoveka. No, ovaj je uporan pa nastavlja da navaljuje. Miloš podmetnu svoj mač i odgurnu ga unazad ne želeći da se bori.

„Povrh svega, još me pljuješ u lice!” zajapuri se Milun opet navalivši. „Bori se, kukavico!”

Grdosijast čovek zadade nekoliko snažnih udaraca koje Miloš vešto zaustavi. Ali i dalje se samo brani. To Miluna još više razdraži, pa mu se lice iskrivi u besnu grimasu, pa stade urlati dok zamahuje mačem i snažno navaljuje. Vidi Miloš da u njemu ima dobrog protivnika koji ima iskustva u vojevanju i da mu borba dobro leži u duši. Čuo je on za mnoge ovakve okrutne vlasteline koji bez mnogo razmišljanja ubijaju one koji neće da im se pridruže i koji neće da ih priznaju za vođe.

Milun je imao oko pedeset godina i svoje borbene veštine je stekao u pohodima cara Dušana, a krvoprolivanje mu se osladilo kasnije, tokom brojnih pljački za vreme otimačine zemlje. Uveren je da ovaj zatočnik ne predstavlja protivnika njemu doraslog. Uostalom, i sam je svojevremeno ubijao zatočnike koje mu je slala Goislava. Nadala se da će se tako lakše i jeftinije otarasiti te dosade nego da na njega šalje skupu vojsku. Ali, Milun se pokazao kao tvrd orah za nju. Niko neće njega vredati pred njegovim ljudima i brukati ga kada on njih vodi gvozdenom rukom.

Zato on samouvereno naleće na Miloša i sve jače i opasnije zadaje udarce. Stenje i nekontrolisano bali od besa koji ga sve više slepo obuzima. Ali Miloš svaki njegov udarac vešto zaustavi, napad blokira

i odbije. To još više razdraži bradatu i kosatu grdosiju.

„Bori se, proklet bio! više izbezumljeno.

Zveče mačevi, bleskaju na žarkom suncu. Znoj lipti i vreo zadah izbija iz obojice. Milun zato što se zadihao, a Miloš jer mu smeta kako bude sunce. Uvek mu je bilo teško boriti se po vrućini. Primećivao je da ga sve češće zbog toga spopada razdražljivost, a to je moglo biti opasno u borbi.

Zato Miloš odluči da što pre okonča ovu borbu iako i dalje ne želi da ubije ovog nesmotrenog čoveka. Ipak, pređe u napad zadajući mu tako snažne udarce da se Milun nađe u čudu i nemavši kud, stade da se povlači, skoro posrćući. Odjednom shvati da ovaj „balavac” ima nezaustavljiv napad i da jedva drži mač u ruci od njegovih udaraca. I kada mu na tren sinu u glavi da je pogrešio, Miloš mu izbi mač i drugim jakim zamahom odseče mu ruku u laktu. Krv šiknu i prsnu po prašnjavom putu. Milun zaurla od bola, uhvati se za ranu i pade na kolena. Između prstiju mu lipti krv, ali strašljivo gleda Miloša, koji stoji nad njim. Očekuje da će ga bezmilosno obezglaviti... kao što bi on njega samo da je imao priliku.

Ali, Miloš obrisa mač o njega, vrati ga u korice i sumorno reče Nikoli:

„Podvežite mu ruku da se smanji krvarenje, a onda mu vrelin gvožđem zatvorite ranu.”

„Šta čekate?” viknu Nikola. „Pomozite čoveku, iskrvariće dok blejite u njega!”

Momak iz skoka sjaha sa konja i pritrča Milunu, koji se klati od nemoći i bola pa ga pridrža da ne padne. Uto, prilazi i nekoliko vlastelina koji ga prihvatiše. Nasta pometnja oko ranjenika dok mu iz patrljka šiklja krv i prska po ljudima. Stegnuše mu odmah kaiš više rane i odvukoše ga ka reci. Miloš to mirno posmatra kad mu Nikola priđe i neprimetno ga za ruku povede u stranu, u hlad u kome se do malopre ovaj odmarao.

„Sednimo, Miloše,” reče ovaj i pokazuje na travu.

Miloš, pomalo zbunjen što Nikola tako naprasno promeni mu i

ponašanje, sede i opet se nasloni na stablo. Ispod oka nepoverljivo gleda Nikolu. Ovaj to vidi, pa mu se blago osmehnu.

„Ne zameri mi, prijatelju” reče, pa pogleda preko svog ramena da vidi da li ga ostali gledaju, ali svi su zauzeti oko Miluna, koji sad naglas ječi i kuka. Onda se opet okrenu ka Milošu: „Morao sam te iskoristiti da se otarasim ovog osionika. Dugo razmišljam kako da ga se rešim, a eto, ti si mi pomogao.”

„Kako sad to, Nikola? Šta je sa tobom?” začudi mu se Miloš.

„Kako, šta? Ništa,” sleže ramenima ovaj i zlurado se smeška. „Mnogi od njih su uz Miluna... Nisam smeo tek tako da ga ubijem, obušili bi se na mene.”

„Što bi ga ubio, crni ti?”

„Što? Da im budem vođa, zbog čega drugog,” reče Nikola. „Sad kad si mu odsekao ruku, lako ću ga se rešiti..” reče on pa se zamišljeno zagleda u jadnoga Miluna, koji se valja po zemlji. „Oni neće želeti sakatog vođu” osmehnu se Milošu.

„Lukav si, Nikola... Iskoristio si me, to mi nije drago” odmahuje glavom Miloš.

„Ah, rekoh ti, nemoj mi zameriti,” odmahnu mu ovaj rukom. „Teška su vremena, snalazimo se kako znamo i umemo.”

„Kuda ste krenuli?”

„Na Goislavu” smrknu se njemu lice odmah. „Oteću joj svu zemlju, a padne li mi u šake...”

He dovrši misao on, a nije ni morao. Milošu je jasno.

„A Stefan i Dobrivoje? Njena mala deca?”

„Šta sa njima?,” potmureno će ovaj.

„Valjda ćeš ih poštediti?”

„Zašto bih ih poštediti? Misliš da bi se oni smilovali meni?”

„Nisu ti ništa našao uradili...”

„Je l’ da ih poštedim, pa kad odrastu da me ubiju na spavanju?”

„Kao što ćeš ti njih?”

„Miloše, prijatelj si mi... Ali ne mešaj se ako već nećeš da mi pomogneš.”

„Kako da ti pomognem... u ovoj otimačini, crni Nikola?”

„Nije ovo otimačina... Hoću samo da povratim ono što je moje! uzviknu Nikola. „Sve ono što su oteli mom ocu! ”

„Ove zemlje ovde nisu pripadale tvom ocu..

„Ne mogu ja da sprečim ostale ako hoće da se oslobode od Goislave i njenog ugnjetavanja!”

„Koliko znam, ona je od kneževe smrti digla ruke od severnih teritorija, a car Uroš je i dalje uvažava” reče Miloš, ali Nikola samo odmahuje glavom.

„Ja poštujem našega cara,” ozbiljno će on, „i nikada se neću dići protiv njega... ali vreme njegovog carovanja prolazi. Znaš to i sam, Miloše. He okreći glavu... Vidiš li šta radi onaj Vukišin Mrnjavčević? Ponaša se nadmeno i osiono prema njemu. Piše ga nigde ne spominje u svojim odlukama, on sam vlada carstvom. Čak je i preselio prestonicu u Prištinu!... I gde je sad car Uroš? Hajde, odgovori mi!”

Miloš pokunjeno spusti pogled. Teško mu da prizna da je Nikola u pravu, a duša ga boli što Vukašin kinji njegovog polubrata Uroša. Čim ga je ovaj proglasio za kralja, lukavi starac se godinama vukao od jednog do drugog njemu odanog vlastelina gde je uživao njihovo gostoprimstvo. U početku su ga svi rado dočekivali, a vremenom su ga još radije ispraćali.

„Uroš je od prošlog leta u Solunu, kod Povića,” reče Nikola kad vide da Miloš ne odgovara.

„Đrđe Pović je nekada bio logotet cara Dušana” promrmlja Miloš.

„Čuo sam... I svaka mu čast što je do danas ostao veran njegovoj uspomeni i njegovom sinu... Kao što sam i ja,” reče Nikola, i Miloš ga pogleda u oči. Želeo je u njima videti laž za iskazanu vernost. Nikola nije sklonio pogled jer je govorio istinu. Setnim glasom nastavi: „Ti si, Miloše, bio blagosloven što si poznavao cara Dušana i što te je smatrao svojim sinom... I zato ja prema tebi osećam isto poštovanje i naklonost kao prema našem pokojnom caru. Žalosno je što nisam imao tu sreću kao ti... Ali, pamtim carevu sahranu... Da, da, moj otac Altoman me je poveo sa sobom... Njegov kameni lik sa nadgrobne

ploče mi je urezan u pamćenje... Ali, to je sad sve prošlost, a mi se sad borimo za naše živote.”

„Gazeći jedni preko drugih, Nikola?”

Uto se začu prigušeni krik Miluna dok mu usijanim gvožđem zatvaraju ranu. Njih četvorica ga čvrsto drže, a gurnuli mu njegov kožni opasač u usta da slučajno ne pregrize jezik od bola. Neki vlastelini ga ohrabruju da izdrži, dok se neki naglas smeju. Čim neko poklekne, ostali su spremni da ga rastrgnu.

„Misliš da sam ja najgori?” reče Nikola, pa pokaza na njih. „Misliš li da ovi drugi vlastelini ne razmišljaju kao ja? Dok ga ti nisi ubogaljio, svi smo mu ćutali i slepo ga slušali. Sada polovina njih u sebi misli da nema ni potrebe vidati Milunu ranu kada ni jutro neće dočekati. Ali ja ću ih preduhitriti, ja ću ga dokrajčiti i ubiću svakog ko se drzne na mene. Ako to ne uradim, neko će drugi mene sačekati u mraku... Čovek je čoveku vuk, a čopor ima samo jednog vođu, najjačeg mužjaka.”

„Nismo vukovi, no ljudi.. ” započe Miloš, ali Nikola ga prekide.

„Kažu da je vuk nama predak,” smeška se on, „ne kažu to zabadava.”

„I dokle ćeš ovako, Nikola?”

„Dok ne povratim sve što je moja dedovina,” ustaje polako Nikola. „Biću jak, da mogu da dočekam Mrnjavčeviće.”

„Zašto misliš da će Vukašin...?”

„Sad kada je Vukašin učvrstio vlast na jugu, sada će hteti da se obračuna sa nama na severu... Videćeš... Uostalom, zbog toga je preselio prestonicu na sever, u Prištinu.”

„Možda dobro kažeš, Nikola” ustaje sad i Miloš. „Znaš, tvoj stric knez Vojislav, koji ti je ostao toliko omražen i po svojoj smrti, ipak je imao više poštovanja prema caru nego Vukašin.”

„Verovatno je tako,” ozbiljno će Nikola. „Ali voleo bih da je poživio malo duže.”

Miloš podiže obrve, upitno ga pogleda.

„Ovako mi je neko uskratio zadovoljstvo da mu golim rukama

iščupam živo srce iz grudi!,” zgrči ruku i ispruži je kao da u njoj drži stričevu srce.

„Duša će ti ogreznuti u krvi, Nikola,” odmahuje glavom Miloš.

„Život mi je ogreznuo u mržnji” reče Nikola, a onda mu se blagodušno osmehnu, raširi ruke i u zagrljaj primače Miloša. Šapnu mu na uvo: „Car Uroš je srećan što ima tebe za brata i štočnika, voleo bih da si i meni brat” zatim se odmaknu i krenu ka Milunu, koji omlitaveo leži na travi dok mu se lice okupano u znoju i dalje pomalo grči od bolova. I doviknu on Milošu ne osvrćući se: „Ostaj s Bogom, Miloše! I čuvaj se vukova!”

He sačeka Miloš da vidi šta će biti sa ubogim Milunom, ali dok je osedlavao Ždralina, na tren samo oseti žalost i kajanje što je doprineo njegovoj lošoj kobi. No, Nikoline reči su mu još odzvanjale u ušima, a pred očima bi mu se u blesku vraćali prizori njegove borbe sa razjarenim bradonjom. Nije se ni upitao kako bi se Milun ophodio prema njemu da je on bio na kolenima. Odgovor je znao.

Zato, ni ne pogledavši skupinu ljudi koja se preteći nadvila nad ranjenikom, Miloš lagano potera Ždralina uz kolonu sada Nikoline vojske. A kmetovi posedali na travu pored puta, neki zalegli, i koriste svaki trenutak da se odmore. Sigurno nisu žalili za Milunom, ipak dobili su neočekivani predah. Miloš je pak žalio njih. Vlastela ih je vukla tamo-amo, razvlačila ih i otimala se o njih samo da bi napadali svoje susede. Dok su ovi gomilali teritorije, kmet se nadao da će se bar ovajčiti nekom motikom ili, kamo te lepe sreće, budakom.

Miloš je projahao pored kolone i nije se osvrnuo za njima.

Nad njim u daljini dizao se Cer. Razmišljajući naglas, Miloš reče:

„Dobro kaže Nikola, čovek čoveku je vuk, a vuk Milun je dolijao.”

Glava dvanaesta - Leto 1368.

„U strahu su velike oči”

Kubilgan je stajao zabačene glave i zatvorenih očiju ispred velike stene koja je zatvarala kriptu trokloka u Džinovoj dolini. Usredsredio se sav na beskrajnu želju da uđe u zabranjeno stanište tih ogavnih stvorenja od kojih su i bogovi strepili. A on nikako da ostvari želju svoje gospodarice. Nije mogao da je otvori, a Morana više nije želela da čuje njegove izgovore. Gospodar Hromi Daba joj je zapretio da mu više ne izlazi na oči dok to ne postigne. Njegov bes zbog pojave kosingasa nije se stišavao i više nije imao strpljenja ni za koga. Čak ni za Moranu. Za njega više nije bilo čekanja, trokloke je trebalo što pre dići iz vekovnog sna. Desilo se prvo pomračenje meseca i prvi šestak je bio stvoren. Jednom započet tajni ritual više se nije smeo zaustaviti.

I sad je Kubilgan opet stajao pred kriptom trudeći se da odagna iz sebe i najmanju trunku sumnje i neizvesnosti. Čim je ostala zatvorena nakon njegovog prvog pokušaja, počeo je sebe da preispituje. I što je dublje zalazio u svoju dušu, sve je više nalazio sumnju, neizvesnost, pa i strah. To ga je kočilo, a nije bilo nešto što je mogao tek tako da izbaciti iz sebe. U podsvesti mu je tinjala bojazan da može biti žrtvovan ako njegova gospodarica odluči da ipak zatvori kriptu. Nije mu pomoglo ni samoubedeње da je spreman da u borbi pogine za nju. Ona ga je vratila iz mrtvih. Dugovao joj je slepu odanost. Ali

poginuće u borbi nije bilo isto kao i žrtvovanje sebe. U njemu je tinjalo osećanje izvesne tuge što njegova lojalnost nije prihvaćena onako kako je očekivao.

Sve češće su ga morale mađionikove reči upozorenja da i njega čeka zlokobna sudbina. Da li je pogrešio što se Morani zakleo na vernost? Nije li trebalo da navreba pogodnu priliku da pobegne kao što je Prosfor Sugub to činio? He! Ipak je ona njega pratila u život. I dugovao joj je ne samo večnu zahvalnost, već u svoj život. Ali, moć i užas trokloka, strahota koju oni za sobom ostavljaju pobuđuje na razmišljanje. A razmišljanje donosi sumnju. Sumnja rađa neizvesnost. Neizvesnost izaziva strah od nepoznatog.

I sad ukipljeno stoji pred kriptom dok u njemu raste neverica. Pedesetak koraka iza njega stoje Morana i Prosfor Sugub. Ona se ne pomera niti trepće. Svakog trenutka očekuje da njen podanik otvori grobnicu trokloka. Ona mu veruje jer ga je vratila iz ništavila i pružila mu novu priliku da opet živi kao čovek. Sada on postoji samo zbog nje i bezuslovno izvršava njena naređenja. Njenu pažnju prekida mali mađionik, koji nervozno tapka nogom prekrštenih ruku na grudima.

„Dosadan je ko tesne gaće” promrmlja on.

„Šta si rekao?,” prostreli ga pogledom sa visine Morana.

„Ovo je peti put da dolazimo, gospodarice. Ko da nemam preča posla nego da zurim u njegova leđa i čekam... i čekam da se kamen pomeri! Ha!”

„Pazi šta govoriš, crve” nakostreši se ona. „Zavrnuću ti šiju ko piletu. Nemoj misliti da si nezamenljiv ako si pisao Almanah... Sigurna sam da i močvarnik Nemri može da protumači tvoje pisanije.”

„Ha! Taj ne zna ništa!” nasmeja se mađionik. „Samo čeka da umre, a nikako da umre! ”

Vremenom se mali mađionik osilio shvativši da uživa zaštitu zbog Almanaha. Ma koliko ona bila moćna, nije bila svemoguća, a on je još uvek od nje tajio mnoge tajne zanata. Ali šamana nije podnosio. Tako su jedan drugome radili o glavi ubeđujući Moranu da se onog drugog otarasi. Njihova međusobna netrpeljivost postajala je sve nesnosnija,

zavade sve češće. A svađe sve glasnije.

„Tišina!,” povika Kubilgan.

Kada je narogušen krenuo ka njemu, mađionik se sledi od straha. Donja usna mu je drhtala kao da u sebi zadržava neobuzdiv gnev i ubilački poriv. Stuštio se na njega kao da će ga zgromiti.

„Ne mogu ništa da uradim od njega, proklet bio! Uhvatiću te za grlo i zdrobiti u prašinu! krenu Kubilgan da ščepa mađionika.

„Dosta!” viknu Morana. „Zašto ne otvaraš kriptu, Kubilgane? Koliko još puta treba da dolazimo da bi to uradio?”

„Ja mislim, gospodarice, da on ne želi da je otvori” podstrekuje svađu Prosfor. „On se tebi izrugava..

„Ti, crve!” pobesne Kubilgan, ali ga Morana uhvati za ruku i odgurnu nazad. „Ti si taj koji u nedogled odlaže da otkrije tajne Almanaha! ”

„Ja? Ja?” tobože u čudu ponavlja mađionik. „Avicena i ja smo deset leta sastavljali Almanah! Ej, deset leta, a ti bi da sve objasnim za dva dana! Da nije bilo mene, ti bi sad bio gomila oglodanih kostiju u leglu psoglavih! ”

„Prokleti bili!,” uzviknu Morana. „Moj gospodar gubi strpljenje! Kosingas se pojavio! On želi da ga uništi pre no što dovede Ratnika iz Proročanstva! ”

„Jesi li čuo, gubi strpljenje, učini nešto,” ipak će mađionik pa ga tera rukom nazad ka kripti.

„Eto ko mi unosi nemir, gospodarice! ” jedva dočeka šaman.

„Ćuti, počinjem da sumnjam u tvoju iskrenu želju da mi služiš, Kubilgane” mirno će ona.

„Lepo ja kažem...” promrmlja mađionik dovoljno glasno da oboje čuju.

„Kad bih samo imao moje ogledalo Toli,” započe šaman. „Da mogu da vidim ishod njihovog buđenja kao onomad...”

„Imaćemo ga! Moj gospodar ga želi. Ići ću kod Itugen po njega, ali sad želim da otvoriš kriptu da se uverim da su trokloci unutra! Idi tamo, samo ubedi sebe da otvaranjem kripe ne znači da ćemo ih

odmah i probuditi iz njihovog sna... Znaš da je najpre potrebno poprskati njihova očeta ljudskom krvlju. Nema potrebe da strahujemo od njih.”

„Dobro kažeš, gospodarice” klimnu glavom on. „Samo želim da se uveriš da su oni tamo... A kasnije ćemo ih probuditi.”

„Tako je! Idi sad!”

„Ipak, ko zna šta je unutra.. ” onako će nezainteresovano mađionik, ali da im crv sumnje ne da mira. Poslednje što je želeo jeste da oni probude ta ogavna stvorenja.

„Ćuti, mađioniče” upozori ga Morana. „Da više nisi zucnuo, iščupaću ti jezik.”

Vrati se on pred stenu. a njih dvoje ga ćutke gledaju. Mađionik bi rado nešto prokomentarisao, opet bi gundao, ali ovaj put samo glasno uzdahnu. I taman pomisli kako ovde dangube, kada se stena prvo zatrese i poče da se zemlja oko nje odronjava. Prosfor čudu zinu i netremice gleda kako, kao gurana nekom džinovskom nevidljivom rukom, poče polako da se uvlači u brdo. Ori se sve od treske, a zemlja pod nogama im podrhtava. Kamenje i zemlja pourvavaju se niz strminu i dižu oblak prašine. Otvara se polako prolaz u utrobu brda... i onda stade. Nasta mučan muk i tajac kao u grobu. Zamreše zvuci u okolnoj šumi, sve se primirilo u strahu od zloslute tišine.

Oblak prašine se polako razišao. Videli su da je stena napravila uzan prolaz širok desetak koraka i visok pet metara. Tek tada opaziše da je taj prostor spolja poprimio oblik džinovske glave, izobličenog lica, kao u grozi. Mračan otvor je preteći zinuo u obliku iskrivljenih usta. Mađionik i Morana priđoše Kubilganu. Ali kako se približiše otvoru na nekoliko koraka, kao ošinuti nevidljivim bičem ukopaju se. Prosfor i Kubilgan re presamitiše i od nesnosnog gađenja izbljuvaše se. Ni Morani ne bi prijatno, ali suzdrža se. Nije joj bio stran težak zaudar.

Pa ipak, zastala je.

„A ja sam mislila da nema goreg smrada od legla mojih psoglavih” reče ona vidno iznenađenja.

Teturajući se, mađionik i šaman se udaljiše do mesta gde vonj, do njih nije dopirao. Morana se zagleda u mračnu šupljinu iz koje je mogla da oseti kako izbija strašno pritajeno zlo. Čak ni ona nikad nije osetila nešto slično. Vekovna zatvorenost kripe u sebi je sakupila nagomilanu negativnu energiju koja je sad bila oslobođena. Iz otvora je zračila užasna pretnja i strahota.

„Pođite sa mnom” reče im Morana ne osvrnuvši se.

„Aah!” zakuka mađionik. „Milosnice, ubij me, ali ja ne mogu da uđem u tu... u to... šta god da je! Dušu sam ispovratio!”

„Gospodarice, moram prvi put da se složim sa mađionikom V prozbori šaman dok mu još cure bale. „To se ne može podneti...!”

„Dobro! He cvilite!,” ljutito će Morana. „Čekajte me ovde.”

Ona odlučno zakorači u tminu kripe. Iz dubine je izbijao nesnosan smrad truleži. Ono što je isprva izgledalo kao ulaz u pećinu ubrzo se pretvori u lagume isklesane nečijim rukama. Ličilo je na tunele kakve psoglavi prokopavaju. Iako ih je skoro sve poznavala, ovaj joj je bio stran. Očito je bio veliko leglo za psoglave koje su Mongoli zatekli i posekli u ovoj dolini. Hodala je oprezno i pažljivo gledajući gde gazi. Njene oči bile su stvorene da vide u potpunom mraku i svetlele su kao u vuka.

Tunel se blago spuštao u dubinu sve do mesta odakle se nastavljao u grubo isklesano stepenište. Zidovi su bili glatki i vlažni. Sa tavanice je ponegde curkala voda i pravila bare. U mukloj tišini samo se čulo njeno kapanje. Stepence su se dugo i vijugavo spuštale duž mokrog zida u koji su bile uklesane. Činilo joj se da idu u beskraj, a onda je zakoračila na ravnu površinu.

I tada ih je prvi put ugledala. Zastala je. Velika dvorana je pretrpana očetima, izmrcvarenim lešinama psoglavih u kojima su počeli da se stvaraju trokloci. Iz trulih trupaca su virile ruke ili se promaljale glave tih ogavnih stvorenja. Neki trokloci su već do pojasa bili formirani i sad su ležali presamićeno preko neprepoznatljivih oblika lešina psoglavih. Jakom čarolijom njoj neznanom, njihova morfogeneza je zaustavljena. Bili su uspavani, kao zaleđeni u

vremenu. Tik iznad njih uzdizala se tanka, skoro providna izmaglica zelenkaste boje.

Morana pomisli da je to vonj koji je iz njih isparavao, ali kada joj je prišla, osetila je kao blago peckanje na koži. Shvatila je da je to zapravo čarolija koja ih uspavljuje. Sva očeta su bila pred njom, kao zaštitni sloj koji ih sprečava da se dalje razvijaju trokloke. I zaista ih je moralo biti na hiljade jer se iz ove dvorane ulazilo u drugu, pa u treću...

Morana preneraženo gleda oko sebe. Ovo mesto je zračilo zlom kakvo ni ona nikad nije osetila, čak ni u Sibalbi, ni među njenim psoglavima. Ovo je bio čist užas, neobuzdiv razum i čeznuće za ubijanjem. Tek je sada shvatala ono što joj je Kubilgan govorio. Njima se nije moglo upravljati. U ovakvom broju oni subili ubijačka stihija koja pred sobom sve komada ne poštujući nikoga i ništa. Gledajući njihova nakazna lica, u njihovim ukočenim očima mogla je i sad osetiti njihov pogled bezumlja u iskonske mržnje, gneva. Ovakvoj sili možda zaista niko nije mogao stati na put. Ipak, taj njihov pogled joj je bio dobro poznat. Videla ga je samo u još jednim očima. I zbog toga je pretrnula od straha.

Vratila se na površinu razočarana, skoro poražena. Prosfor i Kubilgan su na njoj primetili ogorčenje, pucala je od jeda. Toliko da se mađionik ne usudi da je ništa upita, ali se pritajeno radovao. Kubilgan se uplaši da nije neka njegova greška, mada je bio siguran da su u kripti trokloci. Zinu on da se pravda, ali Morana prva reče:

„Dobro si zborio, Kubilgane” odmahuje glavom ona. „To je pošasna horda.”

„Našla si ih, milosnice?,” iznenadi se mađionik.

„Jesu li tamo?” nadoveza se šaman.

„Jesu, jesu... Ali... Ali, osetila sam taj užas... To je neopisiva mržnja... prema svemu.”

„I šta sad, gospodarice?” upita Kubilgan.

„Ne smemo ih oživeti... Bar ne još... Potrebno nam je ogledalo Toli” okrenu se ona i zamišljeno pogleda u mračni otvor koji zjapi u

brdu. „Niko ih ne bi mogao zaustaviti... Tek sad razumem zašto je Itugen zatvorila kriptu. Moraću to nekako da objasnim mom gospodaru.”

„Šta ako on bude navaljivao da se oni ipak ožive?,” upita Kubilgan.

Morana se zamišljeno zagleda u šamana. Bojala se da već zna odgovor. Gospodar Hromi Daba je u očima imao taj pogled trokloka.

Glava trinaesta - Leto 1368.

*„Ja nijesam tvoja mila majka,
Već bijela nagorkinja vila,
Koja sam te prije zadojila,
U planini na zelenoj travi,
Zadojila pa te ostavila”*

Jaše Miloš Obilić uz rečicu Cernicu dok mu se duša napaja njenim žuborom i ćurlikom slavuja i ševa iz šumarka koji ga okružuje. Sunce već zamiče polako iz Orlovca, a jara popušta dok vetrić piri preko vrha Cera odakle ga gledaju stare izdine Trojan-grada. Malo-malo, pa Miloš gleda u te stare bedeme, kao da oseća nečiji pogled koji prati svaki njegov pokret. Daleko su te ruševine i ne razaznaje on ništa, ali zakleo bi se da ga nečije oči gledaju. Odbaci svaku pomisao ubeđujući sebe da samo umišlja nešto čega nema. Zato se prepusti blagovanju mirisavosti šume i svežini koju Cernica sa sobom nosi.

Sad kada je stigao na Cer, Miloš nije znao na koju stranu da krene. Nepoznat mu je ovaj krajolik jer ga ranije nije pohodio, i njegov poočim car Dušan mu je pak rekao da je otud rodnom. No, Miloš se ne uzbuđuje previše. Potražiće neko selo, pa će se raspitati za dom Kobilića. Samo da izbije na neki seoski put, ili bar na ljudsku šumsku stazu, pa će ga to odvesti među ljude.

Prođe on Ilijino brdo sa desne strane, pa obilazeći Trojan-Grad,

uputi se na sever. I taman kad naiđe na jedan kolski put na Cerskoj reci, njegov Ždralin poče da frkće i trese glavom.

„Ajde, ajde” potapša ga Miloš i potera ga prašnjavim putem.

Ali konj mu se uzjoguni, pa ni makac neće dalje. Samo rže i kopitama rije po putu.

„Šta ti je, moj dobri Ždraline?,” blagim glasom mu govori „Šta te mori, moje desno krilo? Je l’ su vuci ili razbojnici?”

No, Ždralin se okrenu i sam krenu pravo među gusti kupinjak. Prenu se Miloš ugledavši njegove bodljikave grane, pa povuče uzde unazad ne bi li ga zaustavio. Ali konj neposlušno korača napred. Uzalud ga sad vuče u desno i čizmama ga podbada da skrene nazad na put, Ždralin ni da čuje. Zajunio pravo u najgušću bodljaču.

„Ždraline, što si zabesnio...?,” uzviknu Miloš, ali zaneme kad vide kako mu se kupinjak na oči otvara.

Trnjak širi grane pred svaki Ždralinov korak, kao da ih neko nevidljivom rukom ispred njega sklanja. Svaki trn svoju bodlju okreće da ne ogrebe konja i njegovog jahača. Gleda Miloš, pa očima ne veruje. Kakva mu se to staza otvara? Kud ga vodi Ždralin njegov? Ali konj sigurnim korakom prolazi kroz kupinjak, zna kuda vodi svog gospodara. Staza ih zatim vijugavo vodi kroz čestar kroz koji se ni nebo nije moglo videti. Lepo utabana, lakat široka staza pronalazi svoj put oko stabala i kamenja.

„Je li, vileniti moj Ždraline,” smeška se sad Miloš, „poznata li ti je ova staza možda?”

Ubrzava lagan korak Ždralin, predoseća blizinu mesta koje ga nečujnim glasom doziva. Oseća i Miloš kako on pod njim treperi nekom čudesnom nestrpljivošću, čini mu se da bi najradije u trk krenuo. Zato je pustio uzde, veli, zna Ždralin kuda ide ako već on ne zna.

Ha Volujcu, Ždralin ga dovede do izvora Volujačkog potoka: do jele, koja je svojim jakim korenjem obuhvatila jednu veliku stenu i kao jabuku je raspolovila, pa iz pukotine šiklja mlaz hladne vode. Tek tu Milošev konj stade, a on osta u sedlu gledajući oko sebe. Žuborav

hita i preskače kamenje, teče nizbrdo i prolazi pored viljokola koga on odmah primeti. Viđao je to ranije. Sad zna gde ga je Ždralin doveo, do mesta gde se okupljaju vile. Pesma ptica koja je dopirala iz krošnji iznad njegove glave čudesno se uklapala uz žuborenje Volujačkog potoka. Kad je Miloš pogledao u vodu koja je svetlucala pod isprekidanim sunčevim zracima kao posuta biserima nije mogao čuti njen glas, već samo ptičju pesmu, a kada bi pogled podigao u krošnje gde je vrvilo od ptica, čuo bi žubor vode. Oseća Miloš čaroliju mesta, ali neki čudan naslućaj mu ispunjava dušu.

Sjaha on, pa se unese Ždralinu u lice. Gleda on u njegove krupne oči, pa mu reče:

„Ne kaniš mrdnuti odavde, je li prijatelju moj?”

Konj ušima zastrže i zubima grize, a Miloš dobi svoj odgovor. Zato, skinu sedlo sa njega i pusti ga da se napase. Ali kad vide kako se Ždralin napaja na potoku i on najednom oseti strašnu žeđ. Skinu zmajsku kacigu sa glave i svoj oklop, odloži koplje i pojas sa zelenim mačem Drakonom i spusti ih na mahovinu koja se raširila oko stene iz koje je izvirao potok. Pa se i on sagnu nad njim i zahvati šakom hladnu vodu. Uradi to dva-tri puta dok se ne napi. Ali, gle čuda, dok mu isprva voda delovaše hladna i osvežavajuća, sad mu u ustima osta njen slankast ukus. Utisak kao da se napio nečijih suza. Podiže obrve čudeći se. He stiže on ništa da pomisli jer ga obuze neodoljiv dremež, kao da ga sustiže umor koji se u njemu gomilao celog života. Kolena mu zaklecaše, a noge mu od olova teške. Sede na mahovinu kraj svog tpojedina i očima koje mu se zamutiše vide Ždralina, koji se propnu na zadnje noge frkćući i ržući... I san ga ophrva.

He prođe ni jedan sat kad se pored žubora vode i cvrkuta ptica začu veseli žamor ženskih glasova i smeh. Odnekud, iz fioća razleteše se male vile kovitlajući iznad potoka dok za sobom ispuštaju svetlucavi prah. Prsnuše u vazduhu u srebrnom oblaku iz koga se pojaviše u lepršavim haljinama lakim kao maslačak. Njima deset kose im kao od svile, nakićene šarenim trakama, a po uvojcima cveće. Lepote kakve u ljudskom svetu nema, kakvom se oči ne mogu

napajati, kakvu duša ne poznaje. Bosonoge skakuću i zemlju ne dotiču, kao leptiri sa cveta na cvet.

Ali kad ugledaše velikog Ždralina, hitro se nagorkinje vile sjatiše oko njega šapćući u čudu i iznenađenju. Glade ga po glavi i grivi, a on blaženo frkće i govori im samo njimu znanim jezikom.

„Je li to ono malo zeleno ždrebe koje nam je darovao Zmaj od Jastrepca?,” začudi se vila Anđelija.

„Jeste, jeste!” povika Jerusavlja pa ga grli oko vrata. „Ali, gde je...?”

Unezvereno se osvrnu najstarija vila, pa kada ugleda usnulo! momka na mahovini, ona uskliknu i polete ka njemu. Kada osta njih devet vila ugledaše Miloša, kao hitre srne doskočiše do njega. Opkoliše ga i tihim uzdisajima mu se diviše. Jerusavlja se nad njegovim krilom nadvila i u nedra mu ruke zavukla. Ostale se veselo kikoću, a očima njegovu lepotu upijaju. Miluju mu zmajsku kacigu i oklop, a bojažljivim prstima dodiruju strašni Drakon. Kad mu ova na desnoj ruci rukav zavrtila, ugleda mu vučji beleg na mišici, i po njemu prepozna sina koga je zadojila.

„Evo meni moga sina, skladnog i prikladnog!” zadrhta uzbuđeno Jerusavljin glas.

„Je li to on, majko?,” upita jedna vila.

„Jeste, ono čedo koje posadismo na zeleno ždrebe i pustismo u šumu! ”

„Evo našeg brata, sestre mile!,” uzviknu Anđelija ozarenog lica.

„Ah, u kakvog je junaka odrastao!” reče jedna sestra.

„I kakav je mač opasao! dodaje druga.

„A tek mu oklopa za nedra njegova! ” treća uzdiše.

„Nisu lepši od zmajske mu kacige! četvrta zadrhta od ushićenja.

„To je zmajski trojedin, kćeri mile!” zadržljeno ga gleda Jerusavlja.

„Je li od Gulijanskog zmaja, majko?” začuđeno će peta sestra.

„Onog koji se žrtvovao za junaka strašnog?” šesta dodaje.

„Jeste, kćeri!,” odgovara im Jerusavlja. „Nisam znala da je svoj

trojedin dao mome sinu, vašem milom bratu! Ime mu je Miloš Obilić!”

„Čula sam vetar kako njegovo ime šapuće! ” reče Anđelija.

„I ptice kako o njemu pevaju!” dodaje sedma sestra.

I Jerusavlja stade ljubiti momka pa ga od sna otrgla i probudila. Kad Miloš otvori oči, nad sobom ugleda deset lepih ženskih lica, pa se trgnu uplašeno.

„O, Miloše jedna strašivice!” nasmeja se ona. „Zar od mene u se prepadneš? I mojih devet devojaka?”

„Ko si ti? Je l’ si žena ili vila?” zbunjeno će Miloš.

„Ja sam vila Jerusavlja, tvoja po naroku majka, nerođena kano i rođena, mojom sam te sisom zadojila!”

„Tvoja rođena majka te je nama ostavila,” reče Anđelija. „Ovde na ovom izvoru te u korpi od pruća sakrila!”

Miloš se polako pridiže i osmotri lepe vile koje titraju od ushićenja kao lišće na povetarcu. Blaženim osmesima sijaju, očima veselim ga miluju, a stidljivim prstima ga iz mилоšte dodiruju.

„Tvoje sestre su te često spominjale, za zdravlje tvoje pitale, a majku tvoju često prekoravale,” reče Jerusavlja.

„Moju majku?,” ozari se Miloš. „Onda znate moju mati...?”

„Znamo zlosrećnicu koja te u šumi ostavila!” ljutito će jedna sestra.

„Moj poočim car Dušan mi je rekao da na Ceru za majku pitam.”

„Ah, car Silni, zemlja za njim još tuguje, a nebo za njim plače!” reče Anđelija.

„Sudbina ti se nasmešila, posinku moj, da iz našeg zagrljaja u njegov predeš.. ” reče Jerusavlja.

„I da u junaka odrasteš! divi mu se Anđelija.

„Zmaj od Jastrepca mi reče da mi je rođena majka čobanica Janja, da me je on sa njom podno Trojan-grada začeo... Ali gde nju mogu da nađem? Kažite mi ako znate. Želim i svog oca da vidim, iako me on nije želeo videti u svom domu.”

„Naći ćeš je u selu Pocerje, naša vilin staza do nje će te odvesti.”

reče Anđelija.

„A moj otac? Znete li mu ime?” uzbuđeno će Miloš.

„Ti si od poroda Popovića Nikole, zvanog Kobilić, jer je caru Silnom kobilar bio” reče jedna sestra.

„Moram onda hitati k njima...” krenu Miloš, ali ga vile saletuše.

„Ne, Miloše moj posinku!,” uzviknu Jerusavlja. „Mrak se navlači na šumu, sunce na počinak odlazi, a iz sna se mrakače bude.”

„Otkako se kosingas pojavio, Trojan-gradom zloglavi opet se šunjaju i neoprezne navrebaju...”

„I odvođe u svoje lagume da se njihovim mesom slade! ”

„Ovde si bezbedan...”

„Sa nama si siguran...!”

„Mi ćemo ti plesati...”

„I pesme pevati! ”

„Našim šapatom uspavati! ”

Vile nagorkinje ga za bele ruke uhvatiše, grliše ga i ljubiše, uz obraze sa obe strane, pa među oči crne. Po kosi ga miluju, lepe reči mu šapuću, pa ga opet posadiše na mahovinu. Sestre mu se razlete, jedne da ga ugoste voćem, druge zaplešu pred njim, a treće zapevaju umilnim glasom koji se razlegnu Volujcem. A kad mrak prekri šumu, najednom se pojaviše kresnice, ti mali svici koji na mahove svetle zelenkastom svetlošću. Što pesma vila odmiče, to se sve više kresnica okuplja jer ih vilinska melodija privlači. Blesnu izvor Volujačkog potoka od hiljadu svitaca, što izvode svoj ples zajedno sa vilama. U potoku se njihovi odsjaji odbijaju, pa se Milošu čini da žuboravi dragulji teku koritom, a ne voda.

Momak nije ni primetio kada ga je slatki sanak obuzeo. Ali kada je oči sklopio, istog trena minu pesma i vilinski ples. Utrnu svetlo kresnica, vile u mraku nestaše. Uspavale su svoga brata. Široka šuma utonu u mir i tišinu.

Čak i potok kojim su nekad davno tekle suze njegove majke utihnu.

Glava četrnaesta - Leto 1368.

*I grozne sam suze proljevala,
Kako plačeš, kako l' cvilikuješ”*

Utek započeto jutro, vileniti Ždralin sproveo je Miloša uskom vilinskom stazom do puta za selo Pocerje. Usput je mnogo razmišljao o jučerašnjem događaju, kako ga je Ždralin nepogrešivo odveo do viljokola gde ga je majka pre toliko godina ostavila, kako su ga vile prihvatile i poslale caru Dušanu na jednom vilenitom ždrebetu. Sve je bolje shvatao svoju sudbinu onako kako mu ju je Dragušla obelodanila. Nevidljiva ruka ga je vodila krivudavim životnim putem sigurno i postojano. Ali, kojem odredištu? Koliko god se upinjao da to otkrije, put ispred njega još uvek je bio skriven u gustoj magli vremena.

Ali, kako je zakoračio na seoski drum podno Volujca, osetio je kako za sobom ostavlja jedan čudesni bezbrižni svet i ulazi u onaj teški, pun ljudskog previranja. I kada se osvrnuo da pogleda vilinsku stazu sa koje je sišao, nje više nije bilo. Kao da nije ni postojala. Već posle nekoliko koraka po prašnjavom putu, Milošu se činilo kao da je ono jučerašnje samo usnio, a da nije imao svoga Ždralina da ga u to razuveri, sigurno bi se dugo još preispitivao. Ovako, punog srca i sa nadom, radovao se skorom susretu sa svojom majkom i ocem. I svakim koračajem, u njemu je uzbuđenje raslo. Od čekanja godinama

dugog, nestrpljenje ga je sve više obuzimalo i poprimalo pomešan osećaj neizvesnosti. Kakav će biti njegov ponovni susret sa roditeljima? On je samo znao da u svom srcu više nije osećao nikakav gnev prema njima. Odavno im je oprostio. Ali hoće li se oni obradovati što ga vide? Nije bio redak slučaj da se roditelji zbog siromaštva odreknu deteta, da ga ostave pred portu crkve... ili pak u šumi Iščekivanje je postajalo mučno. Zato, Miloš potera Ždralina u kas, a on razigrapo poskoči dižući prašinu za sobom. Iz njuške mu izbija para, a tanka izmaglica se uokolo diže. Mlado sunce blago greje i rastapa jutarnju svežinu dok trava sjajne rosne suze roni pa livada pokraj puta izgleda posuta biserjem. Iz šume naviše dopire hor cvrkutaja, a nebom se prolama kliktaj surog orla koji u velikim krugovima kruži svojim kraljevstvom.

Miloš ubrzo naiđe pa razvučenu kolonu ljudi, kola i stoko, Znao je da je selo blizu.

„Pomaže Bog, zemljače! reče on jednom starijem čoveku koji vodi vola upregnutog u jedna mala zaprežna kola sa dva točka puna košara.

„Bog ti pomog'o!” odgovara ovaj.

„Je li Pocerje blizu?”

„Jes' vala, tu je, odmah iza brda,” odgovara ovaj i odmerava čudesnoga viteza na velikome konju.

„A poznaješ li od Popovića Nikolu, možda? Znaš li gde domuje?”

„Ne znam ti ja vala nikoga u tom selu,” odmahuje ovaj glavom, „došao sam samo na Petrovdanski vašar. Ja sam korpar i prodajem košare...”

„Otud se toliki ljudi sjatiše, je li?”

„Eh, Petrovdanski vašar se ne propušta, zemljače... A otkudena si ti?”

„Od Obilova,” odvrati Miloš.

„Daleko si od doma... viteže” reče ovaj. „Ne bojiš li se razbojnika kad ovako sam putuješ? Nakotila se gamad pa niko više ne sme ni da proviri iz kuće... Zato, mi putujemo zajedno.”

„Nemah tu sreću da naletim na njih,” smeška se Miloš.

„Kakva 'sreća', crni čoveče?” čudi mu se čovek. „Ne bi tako zborio da se nađeš oči u oči sa Sraštanom i njegovim ubijačima!” odmahuje glavom ovaj. „Ne samo što pljačkaju, nego sve muške glave pod nož stavljaju, a ženskadiju nekud odvode... šta znam, valjda u roblje.”

„Dolijaće taj, ne beri brigu, čiča” reče Miloš, hvata ga već nervoza, krenuo bi dalje, a starcu je do pričanja.

„Dok taj ne dolija, mnoga sela će još uviti u crno! ”

„Zar se drznu da upadaju u sela?”

„Ha!... Ček' malo pa će stići i do tvog Obilova! ” smeje se starac.

„ Pođi s Bogom, čiča, i čuvaj se!” uzviknu mu Miloš pa potera ždralina. Starac ga samo otpozdravi rukom.

Miloš je prošao pored još nekoliko desetina ljudi pre nego što je ugledao drvene krovove sela. Srce mu je sve brže udaralo, znoj je počeo da mu izbija na čelu. Što je bio bliži, naroda je bilo više. Ali nadomak sela svi su skretali sa puta na veliku poljanu, koja se prostirala sa južne strane sela. Tamo je već mogao videti njemu dobro poznat prizor vašarišta. Sa njega se već razleže muzika i jaki mirisi stoke, dima i hrane koja se pripremala. Šarena masa se provlači između vašardžija koji su pootvarali svoje šatore pa se pred njima razgalamili mameći kupce. Vreva je od ranog jutra i potrajaće do mraka, a narod će se sve to vreme samo vrteti u krug. A sutra dan, sve ispočetka.

Miloš jedva da je zato nekoga mogao susresti u selu. Već se uplaši da zbog vašara neće lako pronaći oca i majku, pa presretnu prvu osobu na koju je naišao. Beše to neki čovek koji je žurnim korakom grabio prema vašaru.

„Pomaže Bog, zemljače.”

„Bog i tebi pomogao” pa klimnu glavom u znak poštovanja.

„Tražim od Popovića Nikolu... Možeš li me uputiti njemu?”

„Od Popovića Nikolu?” iznenadi se čovek, pa se počеше po sedoj kosi. „Veliš Nikolu Kobilića?”

„Baš na tog! ” osmehnu se Miloš.

„E, na njega te, zemljače, ne mogu uputiti... A ne bi ni valjalo.”

„Što, crni čoveče?”

„On ti je odavno zagino, sinko... Onomad kada su Ugari poslednji put udarili na Mačvu... Doduše, bar tako mislimo jer se iz borbe nije vratio.”

Miloš pretrnu užasnut, sa lica mu spade osmeh i namrača se. Vidi to čovek, pa snebivljivo reče:

„A je li ti on bio nekakav rod, sinko?”

„Otac,” reče kratko Miloš zagledan negde niz put koji je prolazio kroz selo.

„Otac, veliš?,” razrogači oči čovek u čudu, pa dodade: „Ja sam Kobilu... tako smo ga svi zvali, dobro poznavao, ali da je sina imao... nisam znao.”

Miloš oćuta i od muke samo stiska usta. Da je oca potražio ranije...

„Ako si Kobilićev sin... od koje si majke?,” zainteresova se čovek.

„Od čobanice Janje, njegove mu žene” pomalo ljutito će Miloš.

Čovek zinu da nešto izusti, ali zasta mu reč. Vidi da se ovaj namračio jer implicira da je Miloš kopile, pa i on zaneme.

„A je li... moja mati Janja... još živa?” bojažljivo će Miloš.

„Jest', jest'! brže-bolje će on. „Zadnja kuća u selu, sa leve strane.”

Miloš mu klimnu glavom i potera dalje Ždralina. Čovek ga malo isprati pogledom, pa pohita ka vašarištu. Al' će imati šta da ispriča susedima, misli se on. Neko Kobilićevo kopile se odnekud pojavilo!

Ono malo ljudi koje je Miloš usput sretao zagledalo ga je sa čuđenjem. Ko li je bio ovaj gizdovac na velikom konju? Muškarci bi ga gledali ispod oka, a žene bi zastajkivale i čekale da vide pred kojom kućom će se zaustaviti. A u njemu previru svakojaka osećanja, toliko jaka da jedva sebe drži u sedlu. Gnevi se na sebe što nije došao ranije, tuga ga stiska zbog smrti oca i što ga nije ni upoznao, a sav treperi od uzbuđenja što mu je majka živa. Grlo mu se steglo, a u ušima mu bubnji.

Kada Miloš stiže do poslednje kuće u selu, on sjaha i veza Ždralina za stari plot. Kuća pred njim beše oronula i zapuštena. Kao

da je napuštena i prazna. Prozorski kapci odvaljeni ili vise. Blato sa zidova se osušilo i ponegde otpalo, pa viri kamen ili drvo. Iza kuće, veliki obor, a u njemu samo nekoliko ovaca. Domaćinstvo koje je očito pamtilo bolja vremena, sada je Pilo samo bleđa senka i nagoveštavalo skoro gašenje ognjišta.

Nesigurnim korakom krenu ka starim vratima, uplašen šta će zateći unutra. Da li ga je majka odavno zaboravila? Hoće li mu se obradovati ili će mu samo zalupiti vrata uz reči: „Ja nemam sina”? Možda ipak nije trebalo ni da dolazi... Ali, noge ga nose napred iako ga razdire sumnja.

Pokucao je na vrata netremice zagledan u njih. He diše, ne trepće. Niko ne otvara. Pokuca opet, jače ovaj put. Možda je otišla na vašar, ili je negde iza kuće oko ovaca. Taman zakorači nazad, kad se vrata uz škripu otvoriše. Iz polumraka izroni jedna proseda žena, jedno obučena, iako tek u kasnim tridesetim godinama. Nekad lepuškasto lice, sad je izmoreno teškim životom i nemaštinom. Bore joj ga nagrđuju, a usahle oči odavno su izgubile sjaj.

Miloš je nemo gleda, ne ispušta glas. Prebira po mislima cue likove kako je zamišljao svoju majku tokom života, ali ova slika mu je neočekivano drugačija. To su trenuci koji traju treptaj oka, a duši se čine beskrajinim. Jer kada Janja pogleda u neznanca, nešto se u njoj uskovitla i iz mračne dubine podsvesti probi se iskra koja se rasplamta probijajući se kroz jad, bedu i tugu kojima je njena duša bila već dugo okovana. Kao da joj je neko udahnuo nov život i oči joj zablistaše.

Ništa nije morao Miloš da kaže jer majka nikad ne zaboravlja svog sina i uvek ga srcem prepoznaje. Istog trena Miloš je to video u njenim očima, kako ih sjaj ispuni i suzama se proli ta melanholija iz njih.

Nije Janja ništa rekla, niti je mogla kao ni on, samo je raširila ruke kao ptica krila kad poleti i Miloš joj se bacio u zagrljaj. Hiljadu puta je on zamišljao ovaj trenutak, ali nije bio kao ništa što je tada osetio. Ako i nije pamtio njeno lice, toplinu njenog majčinskog zagrljaja je osetio. Dečakova duša je prepoznala majčinu dušu i opet su bile jedna celina.

Sinuše im suze u očima dok u zagrljaju grcaše od sreće i tuge.

„Bojao sam se da si me zaboravila” jedva izusti Miloš uplakanog lica.

„Kud ću zaboraviti zenicu oka svog?” ne diže glavu majka ič njegovih nedara.

Zagrljaj ih ne pušta u strahu da se opet ne odvoje. Uđoše u kuću zagrljeni, radosno brišući suze sa lica. Janja onda stade da zateže svoje staro haljinče i nespreno namešta kosu, zateže je u pen. Pogled ne skida sa svog sina, već upija njegovu lepotu lika i sklada. Posle dvadeset i tri godine neublažive tuge i bezbroj gorkih suza, Janja opet oseti kako joj radost obuzima srce. No krije suze od sina, ali svaka druga joj od griže savesti. Ali u njegovim očima ne vidi prekor, samo sreću. Stavi mu ona obe ruke na lice i zagleda se u njega kao da želi da se uveri u to.

„Izrastao si u čoveka, ali oči su ti iste, moj Miloše, moje milinje!” tepa mu majka, a on se topi od njenog dodira i toplih reči. „Moje milovanje, moje radovanje!”

„Mati moja, posle toliko vremena, tvoje tepanje mi dušu budi,” briše suze Miloš.

„Tako sam ti govorila po ceo dan i noć dok sam te držala u naručju” reče ona. „Ali tako sam i tugovala za tobom nakon što sam te ostavila u šumi... Umesto da vreme zaceli ranu, samo ju je produbilo, a noći su bile sve duže... Oprosti mi ti, sine, jer ja sebi to nikad ne mogu.” reče ona, zajeca i pala bi na kolena da je Miloš ne prihvati.

„Nemam ti šta oprostiti, mati” govori joj Miloš. „Učinila si šta si morala, a ne zato što si želela... Moj poočim mi je sve ispričao.”

„Kako je mogao znati šta.” zbuni se uplakana Janja.

„Moj poočim je bio naš car Dušan, on me je prihvatio kao svog i krstio, kod njega sam domovao dok nije umro... A onda sam... morao otići dalje. Ali opet kod dobrih ljudi koji su me voleli kao rođenog

Ali Janja odmahuje glavom, pred njim sad svoj greh okajava i ispašta jer joj se vreme sveti.

„Bolje da me je Nikola oslepeo, da moje oči više ne vide dan jer

mi je duša otad u mraku!” jeca Janja.

„Ono što sam, mati, za svog života naučio.. ” grli je on, „to je da neke stvari moraju biti onakve kako sudbina to nalaže.”

„Nepravedna je onda ta sudbina jer me zla kob pogodila... Ja sam samo tebe želela zadržati. Detetu je mesto uz njegovu majku.”

„Neko je ipak mislio drugačije, mati” zamišljeno će Miloš. Ostali su dugo zagrljeni, govoreći jedno drugome miline koje godinama skupljaše u sebi. Jadala se ona njemu kako je čuma pre mnogo leta odnela njenu svekrvu i njeno još nerođeno dete, kako mu se otac iz rata nije vratio. Tešio je Miloš svoju neutešnu majku, brisao joj suze i ljubio uplakano lice. U ustima je opet mogao da oseti isti ukus suza iz vode sa Volujačkog izvora.

Glava petnaesta - Proleće 1369.

*„I na hiljadu strana rastureni
počeše međusobno gloženje”
(Jovan Kantakuzin)*

Prohladna, kišna prolećna noć zaklanjala je grupu od četiri zaverenika koji su u koloni po jedan tiho i polako dojahali do jednog malog izvora u podnožju brda. Sipila je sitna, gusta kiša, a njihove kabanice su bile natopljene nakon dugog jahanja. Promrzle ruke su gurali u nedra, a pod kapuljačama se skrivali više od kiše nego od eventualnih radoznalih pogleda. Zastadoše bez reči i nemo sedeše u sedlima. A onda iza grmlja poviše izvora iz mračnog otvora u zemlji pojavi se svetlo baklje. Ha skrivenom ulazu u lagum pojavi se čovek i mahnu zaverenicima da priđu. Bez reči, ovi sjahaše i jedan po jedan povedoše za sobom konje krenuvši za bakljonošom, koji ih povede kroz uzak i vlažan lagum.

„Dobro došli, gospodo, u Zvečan” reče ovaj dok su nogu pred nogu grabili uzbrdo.

Ha visokoj i nepristupačnoj kupi, grad Zvečan stoji na raskrsnici važnih puteva: bosanskog, ibarskog, metohijskog i kosovskog. Šest godina ranije pripadao je Musi, zetu Lazara Hrebeljanovića, koji je bio oženjen njegovom sestrom Draganom, sa kojom je tad već bio u braku skoro petnaest godina i imali su dva sina Stefana i Lazara. Međutim,

Vojislav Vojinović na vrhuncu svoje moći primorava ga da izvrši zamenu za Brvenik, što je ovaj nerado učinio. Sada, nakon smrti kneza Vojislava, pripao je Nikoli Altomanoviću, koji je za vrlo kratko vreme uspeo da zauzme sve teritorije koje su pripadale njegovom omraženom stricu. Njegov vrtoglavi uspon sve je iznenadio, i dok su neki na njega gledali kao na mogućeg saveznika, drugima je bio trn u oku.

Sam oblik grada bio je nepravilan i prilagođen vrhu na kome se nalazio. Bio je opasan bedemom ojačan sa pet kula. Ulaz je bio na zapadu i kroz njega se ulazilo u manji i niži deo. Ha samom vrhu brda je dvospratna palata od opeke. Sa istočne strane tvrđave bila je crkva Svetog Georgija, koju je još Nemanja podigao.

Na južnoj padini bilo je podgrađe, branjeno jednim manjim zidom. Uz severni zid, na višem delu, nalazila se cisterna za vodu, a kraj nje je bio ulaz u lagum, koji je kroz zemlju vodio do izvora u podnožju brda, a koji se koristio ne samo za snabdevanje vodom u slučaju opsade već i za neprimetno ulaženje ili izlaženje iz grada.

Zaverenici se uspenraše do tvrđave, gde ih pa ulazu dočeka dna vojnika. Konje im u staje odvedoše, a bakljonoša ih povede do palate. Ha vratima ih dočeka župan Nikola Altomanović.

„Veličanstvo.. ” pokloni se Nikola kada car Uroš skide mokru kapuljaču, a zatim se okrenu posluži i mahnu im rukom. „Brzo prihvatite mokre kabanice mojih gostiju!”

Njih petorica se odmah razleteše da pomognu uvaženim posetiocima. Jedan po jedan, kapuljače sa glave skidaju Lazar Hrebeljanović, Vuk Branković i čelnik Musa.

„Pasjeg li vremena” promrmlja dvadesetpetogodišnji Vuk Branković. Imao je kratku crnu kosu zategnutu malim repićem na potiljku. Bio je najkrupniji od svoje družine, a rame uz rame sa mlađim Nikolom Altomanovićem. Čak za skoro glavu viši od Lazara, a Musa, iako stariji, bio mu je do ramena. Širokih ramena i velikih ruku, a oštih crta lica delovao je ozbiljno i neretko je bio namrgođen. Samo je vino uspevalo da mu ublaži ljutito lice i preku narav. Pa ipak,

bio je pošten i veran Lazarov saveznik za koga je bio spreman i u vatru da uskoči. Beše ni niše ni manje vlastoljubiv od ostalih jer je jedino tako mogao da se izbori za svoje vlastelinstvo u Drenici.

„Hajdemo u trpezariju, sigurno ste gladni i žedni” reče župan i krenu prvi. „Ovuda.”

„Znam ja gde je” reče smrknuto čelnik Musa. „Ovde sam ja domovao.”

„Dokle ćeš mi prekonosirati, Muso?” osmehnu se kiselo Ni kola. „Zamenio si župu za Brvenik...”

„Tvoj stric me primorao, šta sam mogao?,” promrmlja ovaj. „Mogao bi da mi vratiš Zvečan.”

„Što bih ti ga vratio?” uozbilji se Nikola, već mu je dojadilo da isto sluša kad god se sastajao sa njim. „Nije li car Uroš stavio svoj pečat na tu povelju?”

„Nemojte se opet svađati, ljudi” umeša se Uroš. „Šta je bilo, bilo je. Gledajmo zajedno u budućnost.”

„Jes’ vala, ne zna se šta nosi dan ili noć” reče Musa. „Možda opet padne u moje šake.”

Musa je bio oniži čovek, Lazarov vršnjak i zet, jer je bio oženjen njegovom sestrom Draganom, i samim tim njegov verav saveznik. Bio je nabijen, glavat sa velikim, klempavim ušima. Retke kose i još ređe brade, delovao je starije od svojih četrdesetak godina. I on i Vuk Branković su mnogo zavisili od Lazara Hrebeljanovića, a ovaj ih je bogato darovao za njihovu vernost. Ipak, nametnuo im se kao vođa, a oni su ga bez pogovora slušali i neskriveno poštovali.

„Nikola Altomanović nije naš protivnik, već Vukašin Mrnjavčević” smiruje strasti Lazar. „Zato smo se ovde i okupili, a ne da raspravljamo čiji je Zvečan, Muso

U velikoj trpezariji posedaše za dugački sto koji je bio pun svakojakog jestiva. Ha sredini, nad velikim ognjištem, na ražnju se okretao vepar. Miris pečenog mesa odmah im probudi glad. Sluge se razletoše služeći ih vinom. Kad svako dobi pun pehar, Lazar podiže svoj i nazdravi:

„Za našeg domaćina i saveznika” klimnu glavom ka Nikoli. „I za naš uspeh.”

Svi prihvatiše zdravicu i ispiše čaše, osim Nikole, koji je zadržao u ruci. Prisutne je sumnjičavo gledao, i sam nesiguran u njihove namere. Što se više bližio dan ovog susreta, to se sve više kajao što je uopšte prihvatio da se uroti sa njima. Zato je nestrpljivo čekao da čuje njihove argumente i nevoljno ih je posmatrao dok su oni jeli i nalivali se vinom. Nezainteresovano je slušao njihov razgovor, koji se ticao svega samo ne onoga zbog čega su došli njemu. Iz svog tanjira nije uzeo ni tri zalogaja, a kako je veče odmicalo, sve bi češće u mislima drugde odlutao.

Car Uroš je to nesvesno prekinuo:

„Priča se, Nikola, da Goislava sa decom tamnuju kod tebe... je li to istina?”

Nikola ne odgovori odmah nego zamišljeno gleda u cara. Poštovao ga je i bio mu veran iako ovaj više nije imao nikakvu vlast u carstvu. Da nije od Dubrovnika dobijao svetodmitarski danak svake godine, verovatno bi umro od gladi. Ipak, bio je Nemanjić, njegov car.

„I šta da jeste istina, care?” odgovori on pitanjem.

„Onda ne bi bilo u redu, ta žena i njena mala deca.. ” započe Uroš, ali ga Nikola prekide.

„Zar si već zaboravio kako te je nasamarila pre nekoliko leta?”

„To ipak nije razlog za mučenje i...”

„Ja joj ne bih oprostio što je prigrabila svetodmitarski danak, koji tebi pripada.”

„To je bio samo nesporazum.. ” pomirljivo će Uroš.

„Nesporazum?” ne odustaje Nikola. „Je li slučajno potpisala moje ime zahtevajući da Dubrovnik njoj isplaćuje te novce?”

„To smo razjasnili kasnije...”

„I ja sam sve razjasnio sa svojom strinom” natmureno će Nikola i otpi veliki gutljaj vina.

„Tamnuju li oni kod tebe, Nikola?,” upita sad Lazar. „Na lošem si glasu zbog toga... Mučiti ženu i decu...”

„To su samo glasine koje Dubrovčani šire da bi me ocrnili! ” ućviknu on i zveknu peharom o sto, vino se prosu, ali on ne haje. Oni ga nemo gledaju. „Ona je pobegla svojim, u arbanaške zemlje.”

„Ti si krenuo za njom kada su je Dubrovčani lađom tamo od vezli iz Dubrovnika,” reče Uroš. „Kažu da si ih zarobio, decu joj oslepeo...”

„Glasine, rekoh!” viknu Nikola nagnuvši se napred. „Zar verujete u sve što se priča? Kako mislite da sklopimo savez ako ne postoji međusobno poverenje?”

Prisutni se ućutaše. Nevoljno žvaću i zgledaju se.

„Uostalom, pitam se što bih vam pristupio u borbi protiv Vukašina?” slegnu on ramenima. „On meni ne predstavlja nikakvu opasnost.”

„Zar misliš da će kralj Vukašin da udari samo na nas, a tebe da ostavi na miru?” reče Lazar. „Ti sad zauzimaš više teritorije nego što on sam ima. Što bismo mu smetali mi mali, a tebe velikog da poštedi? Uostalom, znaš kako se ophodi prema našem caru Urošu, koji ti je dao titulu župana. He želiš li da mu vratimo sve što mu je Vukašin oteo? Uostalom, svima nama je nešto oteo.”

„Nas Brankoviće je oterao iz našeg Ohrida čim nam je otac umro” mrzovoljno dodaje Vuk. Vino već počinje da deluje, pa se okrenu Nikoli: „A i ti si mi, rođače, uzeo neke zemlje.”

Pokojna županova mati Vitoslava bila je kćerka vojvode Mladena, pa je praktično Vuku bila tetka, a on i Nikola - braća. No, ipak, nisu se voleli.

No, Nikola oćuta na Vukovu zamerku i pravi se da je nije čuo.

„Mi ti predlažemo da nas podržiš u borbi da caru Urošu vratimo, ne samo zemlje, već i vlast koju mu je Vukašin preoteo,” reče Lazar.

„Nije ga trebalo ni proglasiti kraljem, onda” reče Nikola. „Šta ste drugo očekivali od tog morskog, starog čoveka?”

„To je greška koju sam skupo platio,” reče Uroš. „Ali daće Bog da to sad ispravimo... A to ne možemo bez tebe, Nikola.”

„Ti si najjači među nama,” reče Musa.

„Nemam ja dovoljno raspoložive vojske, ljudi,” pravda se Nikola.

„Najviše trupa imam prema Bosni... Ban Tvrtko se okomio na mene ko gladna godina! ”

„Zamerio si mu se, pridobio si njegovog Sanka Miltenovića, koji drži zaleđe Dubrovnika” reče Lazar.

„Ah, Sanko je običan razbojnik,” odmahnu rukom Nikola. „Sve je stekao pljačkom dubrovačkih karavana...”

„Svejedno, zašto si se urotio sa njim?” pita ga Lazar.

„Bio je veran mom stricu Vojislavu, pa...”

„Samo si navukao gnev mnogih na sebe” reče Uroš. „Dubrovnika, Ugarske, Tvrtka, Balšića... He treba ti to.”

„Krenuo si stopama svog omraženog strica” upozorava ga Lazar. „I on se okružio neprijateljima umesto prijateljima... Mi ti pružamo prijateljsku ruku.”

„Vratimo li našem caru Urošu vlast” reče Vuk, „imaćeš zaštitu krune protiv takvih.”

„Niko mi se više ne obraća kao caru” vajka se Uroš. „Sva imema ili poslanstva iz tuđine idu pravo Vukašinu Mrnjavčeviću kao da je on car a ne ja! Znam ja šta on smer...” pognu glavu i kao više za sebe promrmlja sebi u bradu: „Hoće da me se otarasi u da se zacari, a ono svoje kopile onda da zakralji.”

Muk za trpezom. Svi nemo razgoračiše oči, pa se u čudu zgledaju.

„Kakvo kopile, Uroše?” nagnu se napred Nikola. „O kome govoriš?”

Uroš se trgnu iz misli, prelete pogledom preko njih, pa zbunjeno zamuca:

„Ništa, ništa... Nije od važnosti.”

„Sumnjamo da je Vukašin poslao ubijače na tvoga strica kneza Vojislava” reče naposletku Musa skrenuvši im misli na drugu stranu.

Nikola podiže obrve, privuče mu to veću pažnju.

„Da, Goislava mi jednom prilikom reče da je onog kobnog dana po njega došla moja pratnja” reče Uroš. „Ja mu nisam nikog slao... Nije nikad bilo ni potrebe, imao je on svoju jaku pratnju.”

„Hm... To je onda neoprostivo” reče Nikola i prinese pehar prema

ustima. Otpi gutljaj pa nastavi: „Uskratio mi je zadovoljstvo da ga lično ubijem.”

„Znamo da se tvoj stric neljudski poneo prema tebi i tvojoj majci” opet će Uroš, „ali njemu je carstvo ipak bilo na prvom mestu, a ne lično bogaćenje.”

„I zato te je nagovarao da oteraš caricu i oženiš se njegovom kćerkom?” začkilji očima Nikola. „Lakoveran si, care, on je hteo isto što i Vukašin, ali je previše okolišao... Ako ga je Vukašin i dao ubiti, to je zato što ga je prozreo.”

„Manimo to, ljudi” širi ruke Vuk Branković, pa se obrati direktno Nikoli: „Hoćeš li nas podržati, Altomanoviću, ili ne?”

Nikola ih redom gleda i razmišlja. Sem cara Uroša, koga je cenio kao Nemanjića, sina velikog cara Dušana i polubrata Miloša Obilića, o ostalima nije imao mnogo bolje mišljenje nego o Vukašinu. Znao je on da svi oni gledaju samo sebe i da koriste cara kao izgovor. Uostalom, čuo je on priče o tome kako se siroti car Uroš potucao od Vukašina do Lazara, pa onda opet do Vukašina, trpeći od njih svakojaka poniženja. A sad im je odjednom valjao kada je trebalo udariti na suvonjavog i suvouslynog starog Mrnjavčevića. Ali taj neugledni starac predstavljao je strah i trepet svima. Protivnike je po kratkom postupku sklanjao sa svog puta, pa je mogao i njegovog strica kneza Vojislava. Nikola ga se nije plašio, niti ga je preterano cenio. Šta više, potcenjivao ga je. Ha njega je veći utisak ostavljao njegov brat Uglješa, koji je bio ratoborniji i veštiji taktičar koji se kalio u borbama sa turskim pljačkaškim hordama koje su upadali na njegovu teritoriju. Možda je ovo i bio pravi trenutak da se oni reše Vukašina dok je njegov brat zauzet sa Turcima. Biće im mnogo teže ako dva brata udruže svoje snage.

„Dobro, ljudi” naposletku reče Nikola, „uz vas sam, ali znajte da ne mogu više od pet hiljada ljudi da dovedem... Svi mi čuvaju granicu prema Bosni. Uostalom, mislim da je to dovoljno od mene da razbijemo Vukašina.”

Lazar radosno udari šakom o sto.

„Odlično!,” uzviknu on. „Ja mogu prikupiti sedam hiljada.”

„Ja ću dovesti dve hiljade” nadoveza se Vuk Branković.

„I ja mogu oko dve hiljade,” dodaje čelnik Musa.

„Ja nemam koga da dovedem” pokunji se Uroš.

„Biće dovoljno da car bude na čelu svoje vojske” reče Nikola dajući mu na znanje da su to ipak sve njegove trupe i da su oni njegovi verni podanici.

„Ovog leta udaramo na Vukašina Mrnjavčevića! ” uzviknu .Mazar uz silno odobravanje ostalih. Svih sem Nikole Altomanovića.

Glava šesnaesta - Leto 1369.

*„A Miloša u svijetu nema,
Nit' ga ima po srcu junačkom,
Nit' po stasu, niti po obrazu”*

Itugen ga je streljala pogledom sa toliko mržnje i prezira da je i sama ostala bez reči. Prvi put da nije mogla da se odmah sabere i da makar na prvi pogled sakrije svoje zaprepašćenje. Malo joj je trebalo da Kubilgana zgromi svojim moćima. To bi svakako uradila, bez razmišljanja, da nije Morana stajala kraj njega. Ovako je morala u sebi da suzbija taj skoro nekontrolisani gnev. Stiskala je pesnice i uspijala ustima dok je očima sevala čas na šamana, čas na Moranu. Ova joj se nadmeno smeškala likujući što je čvrsto drži u šaci. Nije je se nimalo plašila iako je dobro znala kakvim velikim moćima stara boginja raspolaže. Ali to nije bio slučaj i sa Kubilganom, koji je stajao tik uz svoju novu gospodaricu. On se i te kako plašio za svoj smrtni život. Nije mogao da izdrži Itugenin pogled već ga je nervozno izbegavao gledajući u stranu ili u zemlju. Imao je i doba razlog - Itugen je grozničavo vagala da li da ga ubije na licu mesta, makar se posle sukobila sa Moranom. Razum verovatno ne bi prevladao da Morana, osetivši kako ona kipti od besa, ne reče:

„Ne čini ništa zbog čega bi se kasnije kajala, Itugen... Uostalom, nema razloga za... toliku tvoju jed.”

Itugen očuta, ali sad ošinu Moranu pogledom, od koga se ova neprimetno strese. Obe su znale šta jedino sprečava Itugen da ne iskali svu svoju srdžbu na njih. I Morana ju je odmah podsetila.

„Kurkil neće blagovoljno gledati na tvoj pokušaj da ubiješ ovog smrtnika kako ne bi ispunila svoje obećanje.”

„O kakvom obećanju govoriš?” jedva izusti Itugen. „Šta ja tom bedniku dugujem?”

„Obećala si meni ogledalo Toli,” reče Morana.

Itugen se polako ispravi i podiže glavu. Ona pogleda Kubilgana. Mogla bi pogledom da ga zdrobi. Osetila je ona istog časa kada je kriptu otvorena. Njena čarolija ju je zatvorila, a sada je bila razbijena.

„Ti si joj, dakle, rekao gde je kriptu trokloka” reče ona. „A ja se još čudim zašto Morana traži ogledalo Toli. Jeste li videli kas koji je uspavan u njoj? Kanite li još da ih dignete iz sna?”

Šaman ćuti i sklanja svoj pogled.

„Šta je? Tvoja nova gospodarica ti je išcupala jezik? Čujem da njeni psoglavi u Sibalbi čupaju jezike roblju... Uostalom, ti i i sad njen rob, zar ne?”

„Nisam njen rob,” promrmlja ovaj. „Već dužnik što me je vratila u život.”

„Je li? Neću ni da pitam kakvim crnim vradžbinama je to uradila.”

„Ne bih ti ni rekla” odvrati Morana.

Itugen se pribrala, njen gnev se stišao. Neće njih dvoje da je nadmudre. I mnogi lukaviji su to pokušali i nisu uspeali, samo bi ih kasnije sustigla njena osveta.

„Dakle.. ” nadmeno će ona. „Zašto ste došli meni?”

„Došli smo samo da te podsetimo na obećanje da ćeš mi predati ogledalo Toli.”

„Da, obećala sam ti to, pa?”

„Dokle ćeš da odugovlačiš?” reče Morana. „Predaj mi ga.”

„Lepo ste me nasamarili vas dvoje.. ” zamišljeno ih posmatra Itugen. „A ti, Kubilgane, kao da ne shvataš šta si uradio? Nije li ti poslednji put bilo jasno da je ta sila neukrotiva?”

„Predaj Toli ili se suoči sa kaznom belog gavrana,” reče Morana. „Neću ti više ponavljati, Itugen. Ovde nije reč o kripti nego o ogledalu.”

Baba je glasno duvala kroz otvore gde joj je bio nos. Oblivao ju je znoj od nemoći da ih zgromi. Trokloci mogu da pokvare sve njene planove. Ko će da ih zaustavi kada se dignu iz sna?

Naglo se okrenula i odgegala do stola na kome je ogledalo stajalo. Zagledala se u svoj iskrivljeni odraz u njemu. Žmirkala obuzdavajući svoj gnev, usta su joj drhtala. Ostaće bez svog ogledala i neće moći više unapred da prati sudbine svojih štićenika. Moraće kao ranije da nagađa uzroke i posledice. A vrlo dobro je znala da i najmanji uzrok, koji može da joj promakne, može da izazove strašne posledice. Otkad je imala ogledalo, bila je samouverenija i bezbrižnija. Imala je veliku prednost nad drugim bogovima, zato su njeni Mongoli bili nepobedivi. I sad kada je bila na pragu da mongolsko carstvo pod Tamerlanom učini još jačim, ona će ostati bez svog najboljeg oružja. Ali, možda nije sve bilo izgubljeno... Ovo ogledalo je već prelazilo iz ruke u ruku, može i opet.

Ipak, drhtavim rukama ga uhvati sa obe strane, podiže ga i na tren zasta. Grozničavo razmišlja. U njoj se lome strah od belog gavrana i želja da zadrži ogledalo, a da ovo dvoje nametljivaca ubije.

Okrenu se ona sa ogledalom i stade pred Moranom. Izdržala je lepa čarobnica babin ubitačni pogled. Nije se nje plašila. Ali nije želela ni da je više izaziva. Zato je ostala hladnokrvna iako je iznutra treperila od radosti. Ovim ogledalom će silno obradovati svog gospodara. Pružiće mu jako oružje i veliku prednost nad neprijateljem. On ga je već sa nestrpljenjem iščekivao. Žudeo je da što pre u njemu vidi budućnost.

Itugen joj pruži ogledalo i Morana ga uze.

„Ovim smatram da si ispunila svoje obećanje i naš pakt je okončan, Itugen” reče svečano Morana. „Sačuvala si svoje dostojanstvo, klanjam ti se.” I kada to reče, klimnu joj glavom.

Ali babu to nije dirnulo. Osećala je beskrajan prezir prema njima.

Osvetiće im se za ovu sramotu. Pogotovo Kubilganu. Ali ovaj put će se pobrinuti da se on nikad više ne vrati iz mrtvih.

Nije izdržala da se Morani u lice pakosno ne osmehne.

Glava sedamnaesta - Leto 1369.

*„Đavo, podiže rat između mladoga cara i Vukašina,
i bio je veliki metež i raspre između njih u te dane”
(Pajsije Janjevac)*

Šunja se Miloš Obilić sa lukom i strelom po obroncima Vračevca, iznad reke Raške od ranog jutra. Već dugo prati jednog jelena koji mu lukavo umakne svaki put kad mu se dovoljno približi da ga ustreli. Nečujno mu prati trag i kao senka se kreće kroz šumu. Zastane i osluškuje. Pogledom pretražuje svaki pokret u gustom zelenilu. Zainatio se da ga ulovi i tvrdoglavo ga uhodi. Ponekad mu ugleda velike rogove kako štrče iza nekog grmlja. Pazi Miloš da mu vetar ne duva u leđa i ne odnese lovini njegov miris, ali jelen ima oštar sluh i čuje najmanji šum koji odudara od zvukova šume. Trgne se, načulji uši i ubrzo ugleda Miloša kako mu se prikrada. I onda, hop... nestane. He ljuti se lovac, niti mu zamera, naprotiv, divi se njegovoj agilnosti, brzini i snazi. Čak i da ga ne ulovi, nije važno, neće mu smetati ako ga životinja nadmudri. Ali zna koliko će ga Jelica zadirkivati, već je od nje nebrojeno puta čuo: „Kud će jedan zatočnik uloviti hitroga zeca ili jelena? Idi bolje rvi se sa medvedom?

Najednom, iza jednog oborenog starog stabla obraslog žbunjem Miloš primeti da se nešto miče. He vidi jelenske rogove da štrče. „Možda je sagao glavu i pase” pomisli lovac. Prilazi mu nečujno i

polako. Ali šumsko tlo je prekriveno slojevima opalog, trulog lišća, grančica... Ponekad mu šušne pod nogom, a onda ce on ukoči. Lovina mu je na dometu, na samo dvadesetak koraka, ali ne vidi mu ni telo ni glavu, samo nešto promiče ispod palog trupla drveta. Ako ga bar rani u nogu, lakše će ga posle uloviti.

Miloš podiže luk i nacilja ispod debla. Odapne strelu, ona fijuknu... i zabode ce u zemlju pokraj mete.

„Aaah!,” začu ce odatle. „Umalo da me pogodiš, blesane!” Miloš spusti luk i iznenađeno ce uspravi. Prepozna je taj glas. Istog trenutka, iznad debla izviruje Prosfor Sugub i pesnicom mu preti.

„Šta to radiš? Hoćeš da me ustreliš?”

„Otkud ti ovde, mađioniče?,” upita ga Miloš. „Što ce smucaš u po bela dana? Gde si bio sve dosad?”

„Ma, ne pitaj,” reče on pa ce opet sagnu iza debla. „Ne stoj tu nego priđi... Neću da me vide!”

Miloš pohita k njemu i preskoči oboreno stablo. Vidi Prosfora kako zajapuren i napet stoji obgrlivši obema rukama za njega veliku knjigu. Skoro da je veća od njega samog.

„Šta radiš ovde, bog te ubio, Sugube?” smeje mu ce Miloš, a raduje ce što ga vidi posle toliko vremena. „Šta to tegliš?”

„Ima li nekoga? Vidiš li nešto?” unezvereno gleda ovaj oko sebe.

„Koga? Šta?” začudi ce Miloš. „Od koga bežiš, crni ti?”

„Od psoglavih, blesane, od tih krvoloka! Jesi li ih video?”

„Nisam... ništa nalik tome nisam video u šumi,” reče Miloš pa ce i on osvrće. „Šta ce događa, mađioniče? Zašto te ti stvorovi jure?”

„Zbog ovoga” reče on zagrlivši knjigu. „Moja je.”

Primećuje Miloš njegov izbezumljeni pogled, ali ni ne naslućuje kroz šta je sve ovaj mali stvor prošao. Vidi da je napet i uznemiren, jedva ga drži mesto. Ha najmanji šum bi šmugnuo kao zec... da ne nosi tu tešku knjigu.

„Hajde, smiri ce i sedi, pričaj mi” reče Miloš.

„Jesi li siguran da nema nikoga u blizini?” unezvereno će opet ovaj.

„Ma, nema... Ni jelena koga jurim od izrana.”

„Je li? Ti ga juriš od izrana, a mene jure već dvaestinu dana i noći” promrmlja on grleći svoju knjigu.

„Mogu li ti pomoći? Da ti ponesem ti knjižurinu...?”, reče Miloš i pruži ruku k njemu, ali mađionik odskoči nazad i sevnu očima.

„Ne pipaj je! Moja je! Ubošću te šilom pa ćeš se osuti koprivnjačom!”

„Hoću samo da ti pomognem..

„Ne treba mi tvoja pomoć, ničija pomoć! Mogu sam!” zavapi ovaj dok mu klizi knjiga iz zagrljaja.

„Dobro, de... Smiri se... Pričaj mi, gde si bio?”

„Uf! Prokletinja je teška ko tuč” zacrveneo se on u licu i naposljetku je spusti na zemlju, ali je i dalje pridržava. „Ovo ti je, blesane... moj Almanah” reče on ponosno pa je gladi. „Našao sam ga posle... posle... ne znam ni ja posle koliko leta! ”

„Lepo... A gde je bila?”

„Kod... Morane,” šapnu on, pa se opet osvrće.

„One... Morane?”

„Da, one.”

„I sad si joj ga ukrao i bežiš od nje?”

„Da.. ” pući usta ovaj. „A ona se gnevi... i poslala je svoje psoglave za mnom.”

„Šta si radio kod nje?”

„Zarobila me je jer samo ja umem da odgonetnem šta piše u knjizi... Htela je da vratim u život Kubilgana... A znaš li ko je on, blesane? He znaš, je li? Ni ja nisam znao, tek sam posle od njega čuo... On je onaj vampir sa Vragolije! E, sećaš li ga se?”

„Kud bih ga zaboravio, crni ti! ” začudi se Miloš, pa čučnu kraj Prosfora. „Mi smo ga ubili kraj vodenice na Roginju, kud si nas uputio... Zar je opet živ? Kako je to moguće?”

„Nemam ti vremena za duge priče, blesane” reče Prosfor i jedva dignu knjigu. „Idem da prenoćim u mom starom leglu, a onda bežim kod Nemrija, mora da mi pomogne.”

„Ko ti je taj Nemri?”

„Da ti ne bih rek'o! odmahuje glavom mađionik. „Ako te psoglati uhvate, nagrajišćeš... Slušaj, blesane, drag si mi iako si čovek... Čuvaj se, Morana i Kubilgan kane da probude silu trokloka...”

„Polako, Prosfore, brzaš, jedva te pratim...”

„Brzam jer su mi krvoloci za vratom, a uskoro će nam biti i trokloci svima za vratom. Moraš dojaviti Zmaju od Jastrepca! On ih mora nekako zaustaviti! Da opet zatvori kriptu! Samo onaj koji ju je otvorio može da je zatvori ako umre u njoj, a to je Kubilgan. Upamti...!”

„A gde da ga nađem...?”

„Kako ja mogu da znam?” izbeči mu se mađionik. „Idi... idi kod Dobrog duba, gde si ga sreo. Kaži tamošnjim vilama, one će znati...!”

Uto, u daljini se začu vika i metež. Prosfor zaneme i poblede od straha.

„Ne dam im knjigu! Moja je, moja...” uzviknu on i stade je opet trpati u zagrljaj. „Nek ti je sa srećom, blesane! Odoh ja!”

Jedva je noseći počeo da potrčkuje. Samo što je ne ispusti ili padne preko nje. Vidi Miloš da neće daleko umaći ako ga neko juri, pa rešen da mu pomogne, kao što je on svojevremeno njima, krenu u pravcu odakle se čula vika. Dade se u trk kao jelen koga je do malopre tražio, sve preskače kamenje i granje, dugim koracima grabi, i već oseća kako ga ratobornost obuzima. Preplavljuje ga slatki nemir koji mu izoštrava čula i menja mu ćud. Preobražava se u zatočnika željnog izazova i dvoboja, žednog dokazivanja i borbe. Sve je bolje sada shvatao pokojnog Goroja, koji je živeo za megdanisanje i koji je neskriveno priželjkivao junačku smrt. Takvi su bili retki, znao je on, i sad je bio jedan od njih.

I njegov verni vileniti Ždralin je osećao naboj borbenosti u svom gospodararu kao i svaki put ranije. Zato, čim se Miloš dao u trčanje, Ždralin je digao glavu, načuljio uši i zagledao se u daljinu, kao da ga čuje i vidi. Kao odapeta strela jurnu u galopu ka njemu dižući za sobom staro lišće, lako preskačući sve prepreke usput. Žurio je kao da

čuje zov svoga gospodara.

Što je Miloš bio bliži gunguli, mogao je jasno da raspozna zvket mačeva i štitova. Vodila se nekakva borba u pravcu puta koji je vijugao duž reke Raške. Kada je izbio iz šume na grebenu iznad drumu, zastao je i nemalo se iznenadio prizorom na pedestak metara od njega.

Grupa od petnaestak konjanika se u oblaku prašine međusobno borila dok oko njih leži bar isto toliko mrtvih i ranjenih. Kad osmotri bolje, vide da desetorica žustro i silno navaljuju na petoricu među kojima je bio i Nikola Altomanović.

Presijavaju im se oklopi i svetlucaju verižnjače i mačevi, ali u krv se crveni. Pršti što po njima, što po konjima i drumu.

Miloš zategnu luk sa strelom, i odapnu je. Ova fijuknu i kao munja pogodi jednog konjanika, koji se s leđa okomio na Nikolu, u vrat. On zakrklja, krv mu navre na usta i sruči se sa konja. Uto, Milošu pristize Ždralin. Ovaj mu se vidno obradova, pa pošto ga potapša po vratu, vinu mu se u sedlo.

„Ždraline, krilo moje, vodi me u ljuti boj!” povika Miloš, pa uze koplje svetog Georgija, koje mu za sedlo beše privezano.

Konj se sjuri niz greben i zalete se pravo u metež borbe. Miloš prvo baci koplje i probode sebi najbližeg konjanika, pa se prihvati svoga mača i svom silinom udari među najveću gužvu oko Nikole Altomanovića. Dok ga napadači primetiše i pribraše se, on već dvojicu saseče i razbi obruč oko Nikole. Ali, niko nimalo ne popušta, ni da ustukne, a kamoli da se povuče iz borbe. Kao da niko od napadača ne sme da se vrati živ. Kako koji ranjen padne sa konja, tako se diže iz prašine i opet navaljuje. Sve dok im ljuto rezivo ne prekrati život. Divlje halakanje iz suvih grla se ori, škr gutanje zuba, zgrčena lica... izbečene oči kada telo oseti vrelu oštricu u sebi. Obnaženi čelik strašnog Drakona ubilački seva, kosi i lomi sve pred sobom. Oblak prašine smeta očima, pesak im krcka pod zubima. Jedan po jedan, napadači padoše posečeni. Neki se još polumrtvi valjaju po drumu dok se grčevito drže za razjapljene rane, drugi samo u samrtnom ropcu

trzaju rukama ili nogama.

Uzvitlana prašina join se valja nad drumom, u njoj samo Mi loš i Nikola ostaše u sedlu. Tada on primeti da se Altomanović drži za previjenu slabinu, koja mu obilno krvolipti, pa su mu zavoji natopljenu krvlju. Ima ranu na vratu, kao i na desnom ramenu. Jedva se drži u sedlu, a uspeo je da se odupre napadačimp

„Ranjen si, Nikola.. ” izusti Miloš.

„Dobro sam,” promrmlja ovaj sa bolnim grčem na licu, ali sjaha pustivši se iz sedla. Hitrim pokretom prebaci svoj mač iz povredene desne ruke u levu i priđe jednom napadaču koji se prevrtao u krvavoj prašini. Podiže krvavo sečivo i zabode mu ga u vrat. Zatim, krenu od jednog do drugog ranjenika i svakog hladnokrvno dokusuri.

„Čekaj, Nikola! pobuni se Miloš. „Čemu to divljaštvo...?”

„Ćuti, Miloše!,” procedi ovaj kroz zube. „Hteli su da me ubiju! Pobili su mi svu pratnju u poslednjih deset dana!... Pedesetoricu meni najodanijih!” Pa opet podiže mač i sjuri ga u poslednjeg ranjenog napadača. „Crkni!”

Zatim se okrenu nazad i vukući noge pokušava da se domogne svog konja. Lice prekriveno krvavom prašinom mu u grču bola i gneva, a oči mu zaslepljene mržnjom.

„Deset dana me love kao ranjenog kurjaka” prozbori on, „čas nas stignu, čas im umaknemo... Pobiše mi sve ljude... Prokleti bili.”

Stade uz svog konja, ali nema snage da ga uzjaše. Nasloni glavu uz njega. Miloš iskoči iz sedla i pritrča da mu pomogne.

„Pusti me!” uzviknu on gnevno odmahujući mu rukom. „Mogu sam!”

„Kud možeš sam, crni čoveče? Jedva stojiš na nogama” kaže mu Miloš i opet bi da mu pomogne.

„Rekoh ti, mogu sam!,” prostreli ga ovaj pogledom preko ramena. Onda, nadljudskom snagom, jedva uzjaha svog konja. Miloš mu dodade uzde, pa i on skoči na Ždralina.

„Ajmo brzo za Obilovo,” reče Miloš. „Da ne iskrvariš usput.”

Ali, Nikola se klati u sedlu, ne može brzo da jaše. Uzde mu

ispadoše iz ruku. Miloš ih prihvati, pa povede polako i njegovog konja. Bledo Altomanovićevo lice okupano je u znoju i krvi, ali u njemu kipti bes. To mu daje snagu da izdrži.

„Proklet bio!” procedi kroz zube ovaj. „Platiće mi on kad gad... Kuću ću mu spaliti, sve zajedno sa njim!”

„Ko, Vukašin Mrnjavčević?,” upita Miloš, celo carstvo je brujalo o predstojećoj bici između stare srpske vlastele i Mrnjavčevića. „Šta se desilo? Izgubili ste bitku?”

„Propast, eto šta se desilo!,” uzviknu Nikola. „Sve zbog tog prokletog izdajnika!”

„O kome pričaš, Nikola?”

„O prokletniku Lazaru Hrebeljanoviću!”

„Zar vas je izdao?” iznenadi se Miloš.

„Nenadano se povukao iz bitke, ostavio je malo svojih trupa, a sa konjicom je pobjegao,” stenje Nikola od bolova i zagleda svoju ranu. „Zaposeli smo dobru bitku, istina je da su Mrnjavčevići doveli veću vojsku, ali to nije razlog da se beži iz boja... i ranije sam iz takvih bitaka izlazio kao pobjednik... Sve nas je izdao... Izdao je cara Uroša!”

„Šta se desilo Urošu?” zabrinu se Miloš. „Je li poginuo?”

„Nije, Vukašin ga je zarobio... Ja sam jedva živu glavu izvukao, cela vojska mi je uništena! ”

„Ne mogu da verujem da vas je Lazar izdao” čudi se Miloš. „Veruj, veruj... He bi me čudilo da ga je Vukašin potkupio... Ali neka, platiće on meni desetostruko! ”

„Ne bi Lazar uzeo ni dukat od Vukašina, možda je samo procenio... da je bitka već izgubljena.”

„Je li? Već na početku? Možda je vidovit, ko zna? Ja nikad ne bežim sa bojišta!”

Miloš ućuta ne znajući šta da kaže. Brinuo se za sudbinu cara Uroša. Ako je dotad Vukašin nipodaštavao cara, sada je imao opravdanje i da ga pogubi. Uroša je sad moglo da spasi samo njegovo nemanjićko poreklo.

„Šta je sa ostalima? Vukom Brankovićem, Musom...?”

„Razbežali se na sve strane” jedva progovara Nikola.
„Mrnjavčevići su nas potukli do nogu... Ja sam se poslednji izvukao iz
bitke... Zabogam ti se, Miloše, to mi je prvi i poslednji put da se iz
bitke povlačim... Bolja je smrt junačka nego život u sramoti.”

„Što onda ne osta... do kraja?” pita ga Miloš.

„Iz samo jednog razloga... Da se odmazdim Lazaru za izdaju.”

Glava osamnaesta - Proleće 1370.

„Ne pozna se zlo, nego kad dođe”

Danima već Ždralin vodi svoga gospodara skrivenom i, neupućenom čoveku, nevidljivom vilin stazom kroz hladovitu šumu uz obronke Jastreba planine. Od izrana oseća miris rosnog planinskog jutarnjeg vetrića. Letnja šumska izmaglica odavno se povukla i za sobom ostavila suznu travu da svetluca. A u vazduhu sve bruji od života, od svakovrsnih ptica do šarenolikih leptira, od cvrkutaja do zujanja, od šuma vetra u krošnji do žubora planinskih potoka.

He žuri Ždralin, kao da i on kao njegov gospodar oseća disanje ove čarobne planine čiji uzdisaji bude u čoveku sva znana i neznana čula. I da kojim slučajem poželi da pohita, Miloš ne bi znao na koju stranu bi trebalo da krene jer ako siđe sa vilin staze, izgubiće se i Jastrebinu nikad neće pronaći. Ni ovako je ne bi našao da nije njegovog Ždralina. Kada je pitao Zmaja od Jastrepca kod Dobrog duba kako će naći skrivenu utvrdu, ovaj mu je rekao:

„Ždralin zna koja staza vodi do njegovog doma.”

Pa ipak, Miloš bi bar da ga potera u kas jer svakim korakom u njemu sve više raste uzbuđenje. Nestrpljenje da što pre stigne ublažavao je samo ovaj čarobni prizor oko njega i jednoličan zvuk Ždralinovog topota po uskoj utabanoj vilin stazi. A kako ne bi izgarao

od nestrpljenja, kada će ga uskoro kosingas uvesti u red Zmaja, u onaj isti u kome su bili Miloš Vojinović, car Dušan i mnogi drugi. Isti red koji se žrtvovao za njegov život u borbi protiv Divljeg lova. Ono što je priželjkivao toliko dugo, čekalo ga je negde na ovoj planini. I nemalo se on iznenadio kada mu je Zmaj od Jastrepca kod Dobrog duba rekao da je kucnuo čas da se zmajeviti opet okupe pod barjakom tog drevnog reda.

„Odvajkada postoji običaj da novi kosingas oko sebe okuplja nove zmajeve” priseća se Miloš šta mu je njegov zmajski otac rekao.

„Ko će sve doći na taj skup?” pitao ga je on.

„Videćeš svojim očima, a dotad ti ne mogu reći” rekao mu je Zmaj od Jastrepca. „Svako je od vas hodio drugim putem, a opet svi će se ukrstiti u Jastrebinu. Vi ćete biti jezgro novog reda Zmaja.”

U takvim mislima je Miloš bio izgubljen jer sve mu se sad vraćalo. Ceo život je proveo na putu nalik ovoj vilin stazi. Da je skrenuo sa nje, izgubio bi se u šumi događaja koji bi ga nekud drugde odveli. Ovako, sudbina ga je svojom nevidljivim rukom čvrsto držala na putu.

Zato nije ni primetio kada je na Ždralinu izbio na vrh jednog golog grebena, odakle je pogled pucao na sve strane. Kao da je zemlja na tom mestu preteći razjapila čeljust, pa iz njenog ždrela izbija jak vazduh u vidu njenog daha. Ha nekoliko stotina metara preko klanca, na jednoj velikoj okomitoj steni ukazala mu se drevna utvrda Jastrebina. Miloš zasta i opčinjeno je gleda. Bedemi su joj srasli sa stenom na čijem vrhu je ležala. Zid na okomitoj strani, iznad ponora, u polukružnom je obliku sa tri velike kule. Prema kopnu, dugačak zid ojačan je sa šest kula i osmatračnicom iznad kapije. Ha njima se vijore zastave reda Zmaja. Sve je izgrađeno od masivnih blokova, vešto uglavljenih, a vekovni vetrovi i kiše su ih tako uglačali da je izgledao kao da je sve iz jednog komada kamena. Bedemi su široki skoro tri metra, a visoki deset. Do kapije vodi kameni nasip širok samo pet metara, a gde on prestaje, tu je pokretni most iznad ponora.

Pod jakim suncem njegovi bedemi blešte kao da su od srebra, a visoko iznad njih sedam orlova se vije, a njihov kliktaj se lomi o

stenje klanca. Ha sredini tvrđave je jedna velika stena na kojoj je palata, a uz nju ruševine jednog starog hrama sa nekoliko stubova i polurazrušenim severnim zidom. Duž zidina šeta i traža čiji se oklopi svetlucaju na suncu.

Miloš bi dugo bio opijen tim čarobnim prizorom da iza sebe ne začu topot nečijeg konja i poznat mu glas:

„O, Miloše, brate moj najmlađi! Zašto li se ne čudim što tebe sretoh na mojoj vilin stazi!”

Prenu se on i naglo okrete, kad vidi Ljuticu Bogdana na tankoj bedeviji. Ozari mu se lice kad ugleda starog prijatelja.

„Vojvodo Bogdane! Brate moj najstariji!”, uzviknu on radosno. „Znao sam da i tvoju jaku mišicu krase vučji beleg!”

„Koliko ga krase, tol’ko je težak, Miloše moj.” smeje se ovaj.

Obojica sjahaše, zagriše se i viteški se poljubiše u ramena.

„Da samo znaš koliko sam srećan što te vidim, Bogdane!” ne krije zadovoljstvo Miloš.

„Nešto mi govori da ćemo videti i ostalu našu bratiju sa kojom smo rasli.”

„Dobro kažeš!” smeje se Miloš.

„Naš pokojni car nije nas oko sebe okupljao i podučavao bez razloga” veli Bogdan.

„Imao je on viziju da od nas stvori novi red Zmaja,” tapše ga po leđima Miloš. „No, kako si mi bio sve ovo vreme?”

„Nemam ništa radosno da ti kažem, brate” spade Bogdanu osmeh sa lica. „Nekad pomislim da je moje zmajsko poreklo samo kletva i ništa više.”

„Vala, i meni se to ponekad čini

„Živim u već usahloj želji da smrt prigrlim na megdanu ili u nekom ljutom boju.”

„Što pričaš tako, crni Bogdane?” začuđeno ga gleda Miloš.

„Bog me kaznio najgorom kaznom jer svojim rukama zlosrećno ubih i sahranih svoga sina Nenada...,” zacakliše mu se oči.

„Kako se to desilo?”, zapanji se Miloš.

„Ah, kako! Što sam durljiv i nabrecit, eto zašto!” odmahuje glavom Bogdan. „Morala je ovakva tragedija da me opameti, moj Miloše.”

„Ajmo krenuti, pa mi pričaj usput,” kaže mu Miloš, pa se hvata za Ždralinovo sedlo.

Obojica uzjašu i polako krenu uskom stazom uklesanom u steni. Ispod njih se dno provalije ne vidi od visokih jela koje rastu na strmini.

„Ne znam, brate, jesi li ikad sa vilom obležao,” nastavlja Bogdan. „Ali ja ti jesam... i kazaću ti nešto: lepšega u životu nema! Opisati se to ne može! Ali ako te ta slatka nesreća snađe, onda više o običnoj ženi nećeš misliti. Zašto je to tako, ne znam. Ko da ti ona probudi nešto što odavno čuči u tebi i samo čeka da te obuzme... No, posle toga zarekoh se da ću se vilom i oženiti! ”

„Ti kao da si pao s kruške, Bogdane,” reče mu Miloš. „Pa svako zna da su ljubavi sa vilama i rusalkama proklete! ”

„Lako je to pričati napamet kad nisi bio u zagrljaju tih vragolica, Miloše!”

„I jesi li se pak jednom oženio?”

„ Jesam, proklet bio!... Znao sam da se na jezeru više Kolašina okupljaju vile brodarice i u njemu kupaju, pa iz prikrajka sačekah da se neka pojavi. Kad eto ti jedne, lepe kao san, skida krila i okrilje, pa u vodi zapliva. He znam da li znaš, ali ako vili uzmeš krila i okrilje, onda možeš njome gospodarit kol’ko ti je volja... Tako i uradih. Dok se kupala, ja joj uzmem krila i okrilje, pa je naterah da se uda za mene uprkos njenom moljenju i preklinjanju. Ha svadbi mi bio moj pobratim Relja Krilatica... Eh, kako se veselismo, da si samo bio! No, ona mi prvo rodi sina Straila. Od svoje velike sreće nisam video njenu tugu i žalost. Ali kad mi je rodila i drugog sina Nenada, mojom nepažnjom, ona uze svoja krila i okrilje i pobeže iz moga doma... Uh, kako sam se ražestio! Zaslepljen gnevom i njenom izdajom, krenuh za njom... I nađoh je opet na istom jezeru... pa joj lukavo podmetnuh tek rođenoga Nenada na obalu dok sam ja iz zasede čekao. A ona čim je

videla moga sina, izađe iz vode, prihvati ga i uze da ga podoji... A ja, lud od srdžbe, ne znam šta mi bi, potegoh luk sa ljutom strelom... Ali umesto da nju prokletnicu pogodi, strela ubi moga sina! Aaah!.." zasta Bogdan lijući gorke suze.

„Bogdane, nesrećo jedna! uzviknu Miloš odmahujući glavom.

„I moja vila tako vrisnu da planina odjeknu... Pade na mestu mrtva od bola i tuge, a ne od moje strele... Pokopah ih oboje na obali jezera, i tri dana i tri noći suze sam tamo lio proklinjući sebe i svoju sudbinu!... Od tad ti ja, Miloše, živim nekim ispraznim životom... Zato se silno obradovah kada mi je Zmaj od Jastrepca nedavno došao i pozvao me na ovaj časni skup... Reče mi da nas čeka ljuti boj sa mrakačama... Možda tako okajem svoj greh pred Bogom i On mi podari junačku smrt.”

„Ne dao nikome da je na tvom mestu, Bogdane,” reče mu Miloš. „Ali, ako sam nešto naučio za života, to je da nema smrti bez suđenoga dana, pa zato ne žuri.”

„Iz ove kože se ne može, brate moj, a sve mi je tešnja.”

Staza ih odvede do jedne čistine, odakle su mogli da vide Kapiju Jastrebine. Pod budnim okom straže oni predoše drveni pokretni most i stadoše pred veliku okovanu kapiju. Ona se uz škripu polako otvori i oni nastaviše popločanim putem uzbrdo. Brzo su izbili na veliku čistinu pred stepeništem koje je vodilo do palate i razrušenog hrama. Tu ih dočekaše Zmaj od Jastrepca, njegov sin Zmaj Ognjeni Vuk, Relja Krilatica, Banović Strahinja, Milan Toplica, Ivan Kosačić i Banović Sekula.

„Dobro si rekao, Bogdane” smeška se Miloš sjahavši sa Ždralina. „Bratija je opet na okupu... Ali nema Marka.”

„Možda još nije stigao” odvrati ovaj.

Svi Dušanovi zmajevi bratski se izgrliše i izljubiše uz smeh i srdačne pozdrave. Svi su potajno očekivali ovaj skup iako nisu znali kako je sudbina prela njihovu pređu. Tada se Miloš upozna sa Zmajem Ognjenim Vukom, sinom gospodara Jastrebine, koji je i likom i stasom mnogo ličio na svog oca, i bio mu desna ruka. Za njega se

pričalo da je po snazi i brzini nadmašio svoga oca, ali da je od matere smrtnice nasledio prekost.

„I ti si bio kod Dragušle, veliš?,” začudi se Strahinja kad to ču od Sekule. „I šta ti je rekla? Da ćeš se na megdanu izjednačiti sa Milošem Obilićem?”

„Znaš i sam da ti reknuti ne mogu, zato ne pitaj!” smeje so Sekula. „A ja već na megdanu mogu nadjačati našeg najmlađeg brata!”

„E, to bih baš voleo da vidim!” dodaje Ivan Kosančić. „Nisi ti njemu dorastao! ”

„Bojim se da niko nije! ” reče Milan Toplica.

„Ja mislim da Marko jeste!,” nadvikuje ih Relja.

„Je li Marko dolazi? Je li i on pozvan?,” upita Bogdan Zmaja od Jastrepca.

„Marko nije pozvan, njegova sudbina je drugačija sad kada je proglašen za kraljevića” odgovori Zmaj.

„Bogme, ne bih se menjao sa njim” smeje se Ljutica. „Otac mu je od sviju omražen!”

„Kolaju neke čudne priče oko cara Uroša,” odmahuje glavom ozbiljno Strahinja.

„Ti si oduvek znao ko koga ogovara na dvoru!,” smeje mu se Miloš.

„Smejte se vi, ali kažem vam...”

„Kaži, šta si sad čuo?,” zadirkuje ga Sekula.

Strahinja ipak krivi glavu u stranu, nije siguran da li mu je pametno da kaže.

„Šta je sad?” širi ruke Bogdan. „Ako nećeš da nam kažeš, nije trebalo da to spominješ! ”

„Vukašinu se ne treba zamerati” ozbiljno će Strahinja. „Taj starkelja je... je opasan... Ali, kad ste već navalili...” osmehnu se najednom jer je jedva čekao da im saopšti. „Izgleda da je car Uroš proneo glas da Marko... uopšte nije Vukašinov sin.”

Svi zanemeše, a samo Bogdan izusti jedno dugačko:

„Auuu!”

„Ne bi trebalo tako da govorite o svom zmajskom bratu” opomenu ih Zmaj. „On ne zna zašto mu je njegova sudbina tako teško breme.”

„Ja u to ne verujem,” odmah će Markov pobratim Relja čim se pribra od iznenađenja. „Da je Marko posinak Vukašinov? Pre bih rekao da Vukašinu neko podmeće kukavičje jaje.”

„Moguće” opet krivi glavu Strahinja. „Car Uroš je u nemilosti kod njega posle poraza kod Zvečana, kažu da je Uglješa jedva ubedio brata Vukašina da pusti cara iz tamnice da ne bi izazvao još veći otpor kod stare vlastele koja podržava Uroša.”

„I znate da se jedno vreme pričalo da je Vukašin ubio cara” reče Bogdan.

„Gde ima dima, ima i vatre,” smrknuto će Milan. „Nema sumnje da je hteo posle onakve izdaje. Naš Uroš može samo da zahvali Uglješi Mrnjavčeviću što je Bog ovome podario iole malo razyma i što Vukašin hoće da ga posluša.”

„Neće velikaši na prestolu nikoga sem nekog od Nemanjića” veli Bogdan, „pa hoće našeg Marka da ocrne, pogotovo sad kada ga je Vukašin proglasio za kraljevića.”

„Sigurno je tako!” svi povikaše u glas sem Strahinje, koji sumnjičavo odmahuje glavom.

Uto, oglasi se Jarilov rog sa najviše kule Jaetrebine. Dugo rogoborno odjeknu nad ponorom ispod stare tvrđave. Svi se trgoše i začutaše, pa poglednuju Zmaja od Jastrepca. On istupi pred njih i reče im:

„Dolazi kosingas... Postrojte se u red... Hajde, šta čekate?... Tako... Zmajevita braća, jedan do drugog... On će vas uvesti u red Zmaja... Gledajte mene, i kako ja uradim, tako postupajte i vi... pozdravićemo prvog među nama jednakima.”

Stajaše tako njih sedmorica, i Zmaj od Jastrepca i Zmaj Ognjeni Vuk ispred njih, okrenuti ka ulici koja je vodila do njih. Ne beše nikog među njima ko nije osetio uzbuđenje zbog ovog velikog događaja. Srca im stadoše lupati kao ratni bubnjevi, a čini im se da još uvek čuju Jarilov rog u ušima. Osećali se kao pred boj, toliko nestrpljivi da ih je

mesto jedva držalo. Ispod oka gledaju jedan drugog očima koje se cakle od slatkog nemira. Znaju da dolazi onaj koga će bespogovorno slušati i za koga će, ako zatreba, u smrt bezuslovno uletati radosnog srca. Jer, kosingas je jedan i njima jedini vođa.

Tada im se pojavi mlad čovek u monaškoj mantiji koji je za sobom vukao jedno magare. Imao je 24 godine, a tek mu je probila retka i kratko podšišana brada. Lice mu je opaljeno suncem, na kome se ističu dva svetlosmeđa oka, vatrenog pogleda kao u vuka, bistra i prodorna. Kao da mu ništa ne promače. Dugačka crna kosa mu beše vezana u repić. Ha sebi je imao neobičnu monašku mantiju, koja mu se od struka širila, umesto da bude jednoobrazna. Rukavi su dugački i od lakta se takođe šire. Ha nogama ima sandale, a korak mu je lak, ali stamen. Njegovo držanje je odudaralo od sveštениčkog izgleda i natovarenog magarca koga je vukao za sobom.

Zmajevita bratija se vidno začudi, pa se stadoše krišom zgledati ispod oka i bečiti se u čudu. Uzvrpoljiše se u mestu, a samo Zmaj od Jastrepca mirno stoji.

„Ko je sad ovaj?” prošaputa nemirnog duha Strahinja, a ostali dižu obrve. Na pedesetak koraka od njih, kosingas kao da primeti njihovo čuđenje, pa zamantija odoru preko svog desnog ramena, a njih zaslepi blesak od sunca koji se odbi o njegov oklop Sabaz sačinjen od zmajevih veriga na kome je grb kosingasa - zmaj obavijen oko sunčevog diska. Za pojasom mu strašni Kurjak, strah i trepet za neljude, jer sve što njegovo sečivo raseče, to više ne zarasta. Duž reziva sa obe strane vilinskim runama mu je ispisano:

*„Moćno će ovaj mač da seče
Sve one koji na svet reže
Krv će njihova da teče
A oni u njoj da leže”*

Balčak mu beše obmotan kožnim trakama sa srebrnom glavom vuka sa raširenim ušima na vrhu, a štitnik za šaku u obliku vučjih

šapa. Rezivo je bilo blistavo i široko, dugačko sedamdeset centimetara. I čudesna pračka Zmijav, braon boje, sačinjena od korena drveta koje raste samo u Adu, za pojasom mu je. Vilinske rune joj krase dršku i daju joj naročitu moć.

Kako je kosingas pokazao svoj oklop, tako Zmaj od Jastrepca isuka svoj mač i kleknu držeći ga uspravnog ispred sebe. Zmajska braća na tren oklevaše, ali kad Miloš prvi kleknu, tako se odmah svi ugledaše na njega.

„Veliki je ovo dan za zemlju zmajeva jer došao onaj koji će da ih predvodi! ” uzviknu Zmaj od Jastrepca.

„Čast mi je ponovo biti gost u tvom domu, Zmaje od Jastrepca” reče kosingas. „I još veća mi je čast primiti ove zmajeve u paše bratstvo. Lako će narod carovati dok je njima tebe, Zmaja u Planini.”

Zmaj od Jastrepca ustade, a za njim i zmajeviti koji ne skidaju pogled sa neobičnog čoveka koji im je došao kao kosingas. Zatim se njih dvojica zagriše ljubeći jedan drugom ramena. Zmaj im se okreće i govori:

„Braćo zmajevi, ovo je monah Gavriilo... Čovek koga već dugo iščekujemo, i koji kao i svaki kosingas dolazi pred početak oluje. Tako je oduvek bilo... Upućen je u sve tajne oba sveta, a obučavao ga je jedan od poslednjih polubogova koji hoda ovom zemljom. Bio je učenik i prijatelj čentavra Deroma od Rodopa. To je čast koja se retko ukazuje ljudima... No, sad se odmorite, dolazite iz daleka, moji ste gosti... A noćas, u ponoć, obavićemo ritual uvođenja u red Zmaja.”

A ponoć je došla brže nego što su očekivali jer vreme proleti dok se naslađuje jelom i pićem, i u veselom razgovoru prijatelja iz detinjstva. A bilo je Zmaju i kosingasu milo gledati njih sedmoricu kako se slažu i kako jedan drugog dopunjuju svojim vrlinama umanjujući jedan drugom mane i upotpunjujući jezgro novog reda Zmaja. Jer su tada samo njih dvojica znali kakva silna iskušenja ih vrebaju i koliko požrtvovanosti ih čeka. Ali takva je bila sudbina reda Zmaja, svih zmajeva, da za zemlju svoj život daju i da iz njihove prolivene krvi niknu novi zmajevi... samo dok je Zmaj od Jastrepca u

njegovoj Planini.

Kada je ponoć otkucala, njih deseterica su se okupila u razrušenom hramu boga Jarila koji se nalazi pored Zmajeve palate, na malom travnatom brežuljku. Od svih zidova, samo je severni bio skoro čitav, zapadni je bio porušen i čoveku do kolena, istočni je virio tik iznad zemlje kao neki okrnjeni zub, dok južnog, gde je nekad bio ulaz, nije ni bilo. Razbacanog kamenja nije bilo, osim dvadesetak kamenova koji su ostali u sredini hrama i koji su služili za sedenje prilikom savetovanja. Dva velika mangala u kojima je buktala vatra osvetljavala su mozaik koji bezbrojnim raznobojnim kamenčićima prikazuje prizor zelenog polja, zrelog žita, stabala sa plodovima i svežim lišćem. Svim što predstavlja Jarila kao boga plodnosti. Ali i kao boga rata jer je nasred zida on oslikan tako da stoji okrenut leđima tom izobilju i po kazuje svojim zlatnim mačem prema razrušenim gradovima i satrtom vojskom koja leži pod njegovim dugim rezivom. U levoj ruci drži štit sa urezanim Matinim znakom drveta u sunčevom disku koji obasjava levu polovinu zida gde je prikazana plodnost života i koju on brani svojim štitom. Jarilo je obučen kao ratnik, sa sandalama i plavim ogrtačem, koji do pola prekriva znak Drveta sveta na njegovom grudnom oklopu. On deli svet plodnosti od sveta smrti, i svojim mačem određuje sudbinu ljudima. Iz daleka, čovek ne može isprva da primeti da su štit i mač pravi, a ne deo mozaika. Tek kad pride, vidi se to strašno i moćno oružje koje je sam bog Jarilo nosio. Gvozdeni štit beše prevelik za smrtnike, a zlatni mač Jarovit, kojeg je Jarilo nosio u jednoj ruci, čovek mora sa dve. Vrh drške beše okrugao u obliku sunca sa stablom u sredini, dok mu rukohvat beše od kože, protkan zlatnim nitima, sve do zlatne krsnice, koja je imala oblik dva vrbina lista koja se spajaju na dršci. Duž obe strane kanelure urezane su brojne rune i poneki Matin znak. Po starom običaju, samo izabrani vojskovođa pred boj može skinuti mač sa zida, a dotad je svakome zabranjeno da ga dira. Kažu da se tad vođi ukazuje natpis od urezanih runa koje samo on može pročitati i koji predviđa ishod bitke. Veliki gvozdeni štit se tako ostavlja na zidu, da štiti plodnost zemlje, a mač

se nosi u boj da satre neprijatelja.

Pred takvim prizorom sedam zmajeva je klečalo na desnoj nozi, a mačevi im zabodeni u zemlju ispred njih. Nasuprot stoje kosingas, Zmaj Ognjeni Vuk i gospodar Jastrebine.

„U prvom času novog dana počinje novo razdoblje za red Zmaja” reče Zmaj od Jastrepca. „Jer svaki red Zmaja dolazi na svet sa određenim ciljem, a onda odlazi u slavnu prošlost. Tako je red Zmaja na čelu sa kosingasom Milošem Vojinovićem imao za cilj da zaustavi pošast Divljeg lova koji je pretio uništenjem naše zemlje, a ne samo smrću zmajevitog Miloša Obilića... Sada je pred vama cilj da zaustavite mračnog gospodara Ada od uništenja sveta koje je predskazano dolaskom Doba vatre i da sve pripremite za dolazak Ratnika iz Proročanstva, koji će vas u tome predvoditi kao novi kosingas nakon monaha Gavрила. Suvišno je reći da se od nas očekuje požrtvovanost pred licem užasa u smrti... jer sudbina je zmajeva da, ako treba, umru za svoju zemlju, kao što je dužnost viteza da umre za svog cara... Svi ste odrastali na dvoru cara Dušana i svi ste tamo pripremani za svoju svetu prisegu iako toga niste bili svesni... A nakon njegove smrti, čvrsta ruka sudbine vas je vodila kroz život, svakog od vas, i dovela vas ovde meni. Tako je sudbina htela da se kosingas iskali u samom plamenu pakla, da dobije bolju tvrdoću i jačinu potrebnu za borbu protiv te iste vatre koja preti da iskulja iz nedra zemlje. I pri tom, još da se opaše oružjem od koga sam Ad najviše zazire... mačem Kurjakom, jer što to rezivo raseče, to niše ne zarašćuje... Monah Gavriilo, koga je prst sudbine označio da bude kosingas, već je skupo platio svoju titulu, njegovo telo je unakaženo ožiljcima koje je zadobio dok se kalio u rukama mračnog gospodara Hromog Dabe... Kao što vidite, braćo, po sebi i po kosingasu, u red Zmaja se ne ulazi izborom... već sudbinom. Vi ćete biti njegovo jezgro oko kojeg će se okupiti još vitezova vrednih reda Zmaja. Nedavno je monah Gavriilo ovako klečao preda mnom kada mi ga je Derom od Rodopa doveo. Tada sam ga priznao za kosingasa. Sada će vas on uvesti u red Zmaja kao što to čini svaki kosingas.”

Kosingas Gavriilo istupi pred njih i reče:

„Još je grčki pesnik Homer rekao: 'Neka dočekaju sve što im sudbina i ljute prelje spredoše u čas onaj u koji ih porodi mati'... Hoćemo li poginuti ili preživeti obavljajući našu svetu dužnost - videćemo kada se ovo završi. Ali jedno je sigurno, zmajeviti, rame uz rame, mač uz mač, zajedno ćemo stupiti u borbu koja nas čeka sa gospodarom Hromim Dabom... Kao što je rekao Zmaj od Jastrepca, imao sam tu... sreću ili nesreću da vidim Ad i da ga okusim na svojoj koži. Uverio sam se u moć i zlo koje tinja u Sibalbi, u leglu mračnog gospodara. To zlo i mržnja rastu i jednog dana pokuljaće iz dubine i preliće se po našoj zemlji i zapretiće da svet obaviju večnom tamom i užasom... Samo red Zmaja može mu stati na put... I mi ćemo to uraditi, makar se iz te borbe ne vratili... Položite desnu ruku na balčak svoga mača i ponavljajte za mnom prisegu:

Vitez reda Zmaja je zaklet na hrabrost,
Da će uvek govoriti istinu,
Da će uvek vršiti primljenu dužnost
Do poslednjeg daha pred licem smrti..

Kada zmajevita braća ponoviše zakletvu, Gavriilo nastavi:

„Srce viteza reda Zmaja zna samo za vrline,
Njegova čast je neprobojni štit,
Njegova hrabrost je ognjeni mač,
Do poslednjeg daha pred licem smrti...
Mač viteza reda Zmaja brani bespomoćne,
Njegovo sečivo kosi neprijatelje zemlje,
Njime isteruje pravdu i istinu,
Do poslednjeg daha pred licem smrti...
Vitez reda Zmaja se zaklinje
Da će svoju svetu dužnost obavljati
U duhu svog zmajskog porekla,

Do poslednjeg daha pred licem smrti.”

Kada družina položi zakletvu, kosingas dodade:

„Zakleste se na svom maču koji će pravdu da deli i vaš život da brani. Ko je pogazi, neka umre od njega... Ustanite, vitezovi reda Zmaja, vaš novi život započinje. Zaboravite šta ste bili i ko ste bili, sada kao zmajevi u gori branićete zemlju svojih predaka.”

„Posedajte na ovo kamenje koje služi za većanje” reče Zmaj Ognjeni Vuk, „i neka nam ono ulije mudrost za teške odluke koje su pred nama.”

Pod noćnim nebom načičkanim bezbrojnim zvezdama i obasjani užarenim svetlom vatre iz mangala, posedaše zmajeviti junaci dok kosingas i Zmaj stoje pred njima.

„Imajte na umu, zmajeviti, da vam od danas životi vise o tankoj niti prede kojom boginja Mokoš namotava vaša vretena. Jer kosingasa Gavрила pakao uhodi u korak i stalno ga vreba iz mraka da mu dođe glave i uzme mu mač Kurjak. Odavno je prorečeno da će to sečivo oduzeti život samom gospodaru Hromom Dabi... I onda ste svi vi znani njemu i njegova kletva je na vama... Pojavom kosingasa pred početak Doba vatre njemu je znak da se priprema u dolazak Ratnika iz Proročanstva... I on će sve učiniti da do toga ne dođe... Zato, koliko čujemo, brzopleto se odlučio da iz mečnog sna probudi jedno zlo koje je pre više od stotinu leta uspavano da bi se zemlja poštedela njegovog razaranja... Nema ko nije čuo za legendu o troklocima, tim bezdušnim krvožednicima, i o njihovoj skrivenoj kripti u kojoj poživaju... Sada će onaj koji ih je stvorio ponovo da ih probudi iz njihovog začarano sna ne bi li zaustavio kosingasa i sprečio dolazak Ratnika iz Proročanstva... Ko je taj čovek, tajna je svima neznana, kao što je tajna bila da će Gavriilo biti naš kosingas. Neko ko je pobegao iz legla boginje Morane, konkubine Hromog Dabe, otkrio nam je da već neko vreme njen sluga Kubilgan, mongolski šaman koji je svojevremeno i stvorio trokloke, sada se sprema da oživi te stvorove, tako što će njihova očeta poprskati ljudskom krvlju... Da, to je deo mračnog

rituala koji te stvorove budi iz sna... A da bi to postigao, Kubilgan je sklopio pakt... sa ozloglašanim razbojnikom Sraštanom, koji hara našom zemljom i otima žene... Mislilo se da to čini da bi ih prodavao kao roblje, a zapravo ih odvodi Kubilganu da ih... žrtvuje troklocima... Pojavom kosingasa, mračni gospodar je postao nestrpljiv... Vreme nam ističe... Prvi pomrčaj meseca koji najavljuje Doba vatre se desio kada sam objavio dolazak kosingasa, ostaju još dva... Znajte da ako se horda trokloka dignu iz te kriptе... biće ih teško zaustaviti i nebrojeno ljudi će stradati u njihovom razornom pustošenju..."

„Zato, braćo...” umeša se nervozno Gavriilo, „hitajte u Džinovu dolinu, na dalekom jugu carstva i, kako znate i umete, zatvorite kriptu trokloka pre no što se dignu iz vekovnog sna... Jedini siguran način da se to uradi jeste da onaj koji ju je i otvorio. umre u njoj... onda će se kriptа zauvek zatvoriti.”

„Ja znam gde je ta dolina” reče Ljutica Bogdan. „Šta ako taj Kubilgan, kako se već zvaše, nije tamo? Kako ćemo zatvoriti kriptu?”

„Sudeći po mađioniku koji nam je otkrio njegovu nakanu,” reče Zmaj Ognjeni Vuk, „on je tamo već duže vreme jer dočekuje Sraštana... sa njegovim 'tovarom'. Niko ne zna koliko žena mu je potrebno da ih žrtvuje troklocima... Možda smo već okasnili.”

„Ipak, vi hitajte tamo, spasite žene i decu od sigurne smrti” reče kosingas. „A ja ću da idem tragom tog razbojnika i da mu stanem na vrat, a onda ću vam se pridružiti, ako bude vremena.”

„Ne znamo protiv kolike sile idete, ali znamo da morate zatvoriti kriptu po svaku cenu... makar se i ne vratili otud” Zmaj pogledom pređe preko svakog ponaosob kao da želi da se uveri da su razumeli ozbiljnost okolnosti, pa naposljetku reče: „Ajmo sad na počinak, valja sutra da krenete izrana, dug je put pred vama.” Krenuše da se razilaze zmajevi, kad Gavriilo priđe Milošu Obiliću i odvede ga u stranu. Pa mu reče:

„Gospodar Jastrebine mi reče da nosiš koplje svetog Georgija, Miloše Obiliću... I da te uhode neke tuđinske sile koje bi da ga se dočepaju ”

„Tako je, kosingase” klimnu glavom ovaj. „Od malena me uhode i rade mi o glavi.”

„Ne znam zašto ti je to sveto koplje namenjeno, ali znaj da je za njega vezana sudbina našeg carstva... Odvajkada su se o njega otimali okolni narodi. Od Bugara do Romejaca. Od Ugara do Mlečana. Svi znaju da je narod koji ga poseduje nepobediv i carstvo će njegovo biti moćno... Ako li ga izgubiš, Miloše, biće propast po nas

„Znam, kosingase” reče Miloš. „Čuvam ga svojim životom. „Nije to dovoljno, znaj” ozbiljno će Gavriilo. „Jer ti ga ni iz mrtve ruke ne smeju uzeti.”

Glava devednaesta - Proleće 1370.

„Ko vetar sije, buru žanje”

Stalo magare na obali Toplice, pa se uzjogunilo i neće da mrdne, kao da je pred njim duboka voda, a ne plićak do čuklja. Sa druge strane reke, nešto nizvodnije, stoji kriva vodenica kojoj se točak okreće uz jednoličnu škripu. Tako se nakrivila nad rekom da se Gavrilu čini da će se svakog trenutka srušiti u vodu. Spazi on kako vodeničar izviruje kroz odškrinuta vrata, valjda iz straha što vidi neznanca. Ali kada primeti da je ovaj obučen u monašku haljinu, pa još za sobom vuče magarca, osmeli se da izađe napolje.

„Ajde, Coko, bog te ubio, neću valjda da te nosim preko reke?” vuče Gavrilu magare za kanap, ali ono ni da mrdne. Ukopao se i ne mari šta mu se govori. „Gledaj... Gledaj mene...” opet će Gavrilu i zagazi u plićak. „Vidiš li? Plitko je... Gledaj! Op! Op!” pa poskakuje u vodi.

Magare na to okrenu glavu na drugu stranu.

„Znam da se bojiš” prilazi mu Gavrilu. „Prošliput se umalo nisi udavio. Ja sam kriv, priznajem... Šta više hoćeš od mene?” Stoji Gavrilu raširenih ruku ispred magarca, kad začu iza sebe:

„Što činiš, pope? Pričaš sa marvinče, je li? He-he!” Gavrilu se okrenu i sa druge strane reke vidi odrpanog vodeničara kako stoji i krezub se smeška. Umrsila mu se brašnjava, žilava kosa pa izgleda

kao strašilo za ptice.

„A što se ti smeješ ko prase na raskrsnici?”

„Vidim da ćeš zanoćiti na obali zbog magarca, a najbliži ti je most u Merčezu!”

„Ne beri ti brigu umesto mene!” odvrati mu Gavriilo, pa se okrenu magarcu i prošaputa: „Vidiš? Smeju mi se... Ajde, kreni,” pa ga povuče za kanap.

Magarac nesigurno krenu napred, ustručava se da zagazi u podu. Ipak, posluša Gavriila, pa krenuše polako preko reke.

„Šta je, starino? Je l' kod vas ovde nema magaraca pa ne znaš koliko su tvrdoglavi?”

„He-he... Četvoronožnih i nema mnogo, al' je dvonožnih bez broja, kol'ko vidim!”

„Pomaže bog, zemljače!” prilazi mu Gavriilo.

„Bog ti pomog'o... Odaklen dolaziš, pope?”

„Gde sve nisam bio, da samo znaš.”

„Ako si krenuo u Merčez, pogrešno si skrenuo kod starog gloga.”

„Hm... He idem tamo.”

»Kude, onda?”

Gavriilo uzdahnu i obrisa znoj sa čela.

„Zaduvo si se kao da si lađu vuk'o, a ne magarca,” kaže mu vodeničar.

„Ne pitaj” reče Gavriilo, pa kad bolje osmotri starca, vidi da ovaj ima modrožutu masnicu na vratu. „Je l' te to neki vodenjak dovio u vodi?”

„Hm! odmahnu ovaj glavom i lice mu se smrači, pa promrmlja: „Lakše bih izašao na kraj i sa njim.”

„Da nisu razbojnici?,” preduhitri ga Gavriilo, a ovaj razrogači oči u čudu. „Kada su prošli ovuda?” pita ga pa gleda u šumu ma njega.

„Otkud znaš da su to bili oni?” iznenadi se starac.

„Čuo sam da su u ovom kraju” prostreli ga Gavriilo ledenim pogledom.

„A š-što pitaš, sinko?,” strese se starac i zamuca.

„Tražim ih... Je li to bio Sraštan?”

„Jeste.. ”proguta ovaj knedlu, pa rukom ispucalom kao borova kora trlja masnicu na vratu. „Napali su pre tri noći Merčez,” pokazuje on uzvodno na reci, „Navalili kao čavke na smreku, popalili nekoliko kuća, pootimali ženskadiju i stoku.”

„I prošli su ovuda, je li?”

„Vala, umalo i ja da nagrajišem kao đavo na Veliki petak”, odmahuje ovaj glavom. „Savatali me i htedoš me pod nož staviti. Sve mi brašno uzeše...”

„Kako si se izvukao?”

„Velim njihovom vođi, ako me ubiju, stići će ih moja kletva i pootrovaće se od mog brašna „Uplašio si ih, je li?”

„He-he, znaju da smo mi vodeničari... čudljivci” starac širi krezuba usta u širok osmeh.

„Jest’ vala, vama se ne treba zamerati” ozbiljno će Gavriilo. „Brašno delite sa đavolom, a postelju sa rusalkama

„A ko si ti... pope?”, uozbilji se starac, vidi da ovaj zna šta priča.

„Nego, starino, kaži ti meni kako izgleda njihov vođa Sraštan, da znam da ga prepoznam kad ga vidim?”

„A što bi ga tražio, čoveče?” začudi se vodeničar. „Takvi ne mare što ti nosiš mantiju.”

„Kako izgleda i koliko ih je bilo?”

„Ma, bilo ih je skoro dvaestinu, nisam ti ih ja prebrojavao” odmahn u rukom ovaj. „Kad su me pustili, virio sam iz ćoška kao miš iz brašna... A taj Sraštan, kako veliš, strašnog je lica. Glava mu ko torni malj, a govori kao iz badnja, brkove zasukao kao da će amove njima krpiti.”

„Takvog ću lako da prepoznam,” reče Gavriilo. „U kom pravcu su otišli?”

„Onamo.. ” pokazuje rukom vodeničar u pravcu jednog visokog brda nizvodno od njih. „Načuo sam kad su kazali da će se ubivakovati na Velikoj Peruniki... Vele, hoće da izvidaju rane zadobijene u Merčezu, pa idu dalje u pljačku.”

„I vodili su samo ženskadiju i stoku?,” pita ga Gavrilu. „Koliko ih je bilo?”

„Ženskadije ili stoke?”

„Ženskadije, čoveče, koliko?”

„Kud bih ih brojao, sinko? Gledao sam samo živu glavu da izvučem... He mrgodi se, de... Bilo ih je desetinu, možda više.”

„Ostaj s Bogom, starino i hvala” reče mu Gavrilu i krenu sa magarcem dalje.

„Bog i sa tobom... ako ideš k njima” reče starac i odmahnu rukom. Ali stade čkiljavo da gleda za Gavrilom, pa se češe po zamršenoj kosi. Onda se seti i uzviknu za njim: „Da nisi ti onaj... onaj...?”

„Jesam, starino!” podiže ruku Gavrilu ne osvrćući se i nastavi dalje.

„Bogibogme, očinjeg mi vida! Ko bi rekao! ” promrmlja starac i krenu nazad u svoju vodenicu gundajući nerazumljivo.

Krenu Gavrilu vukući svoje magare nizvodno rekom Toplicom. Uvek mu je izgledalo tako lakše nego kad ide uzvodno. Imao je utisak da se tako bori sa strujom i koraci bi mu otežali. Ali uvek bi reku gledao ispod oka. Još su mu bila sveža sećanja na vodene, mračne vode ponornica sa kojima se susretao u Adu. Pogotovo kada bi naišao na brzake. Činilo mu se da će ostatak života svaki put sa zebnjom ugaziti u vodu. Zato je sa zadovoljstvom gledao šumu i osećao travu pod nogama. Voleo je ipak da sedne pod neku vrbu i da gleda kako se voda igra sa njenim granjem koje je ona spustila nad reku. A tek kad bi naišao na lepu razastrtu mahovinu! Morao bi uvek da zastane i sedne na nju, makar na tren, u da je rukama miluje. Ha sve je drugačijim očima gledao.

Ali dok bi danju uživao upijajući lepotu oko sebe, osluškujući šum vetra u krošnjama, pesmu šume i brboćanje malih izvora, već u sumrak bi osetio kako u njemu počinje da tinja neka mučna promena. Kada bi pao mrak, pretvarao se u drugog čoveka u kome bi preovladali životinjski instinkti. I kroz tamu se kretao lako kao po danu. Ponekad bi pomislio da kao vuk može noću da vidi, a zapravo je

znao da je to samo zbog izoštrjenih čula koje je stekao lutajući po uglavnom mračnom Adu.

Tako je bilo i te noći dok se nečujnim korakom peo uz Veliku Pruniku. Zastao je, odjednom. Njuška vazduh.

„Osećaš dim, Coko?,” prošaputa on osluškujući mračni šumu. „Nisu daleko.”

Zatim stade da vezuje magare za stablo.

„Moram da te vežem, ne srdi se” šapuće on magarcu. „Neću kao prošli put da te do pola noći tražim po šumi jer je tebi dosadno da me čekaš... A?... Razumemo li se? Doći ću po tebe.”

I u treptaju oka nestao je u mračnoj šumi. Kao zver koja se šunja, nečujno se kretao prateći blag miris dima u vazduhu. Svakih nekoliko koraka bi zastao i osluškivao, i mirisao vazduh. Naučio je da sluša šta mu šuma govori. Noćne ptice bi se po vreme oglašavale, a njemu kao da su govorile kuda da ide. Jer je znao da onamo gde se one jave, u tom pravcu ljudi nema. A sada je još mogao da prati dim u vazduhu. I taj miris je bio sve jači. Zato je pobrzo u daljini video odsjaj vatre na jednoj litici pri vrhu brda Gavrilu se osmehnu. Razbojnici nisu znali da se vatra nikad ne pali u podnožju stene jer je plamen obasja i može se videti iz daleka. Nastavio je dalje dok nije kroz rastinje ugledao i samu logorsku vatru. Tada je zastao i čučnuo. Ako ima straže, oni su uvek na ovoj razdaljini. Ko god da je u pitanju, makar i najgori ubijači, svi se ljudi plaše mraka. Gavrilu je dobro znao šta vreba iz tame i razumeo je taj ljudski, naizgled, podsvesni strah. I kad čuvaju stražu, uvek će se nesvesno udaljiti tek toliko da ipak mogu da vide svetlost vatre i da ne budu u potpunom mraku. Bilo je utešno biti bar u vidokrugu svetla. Osmatrao je ispred sebe. Očekivao je da će stražare primetiti naslonjene uz stabla. Čovek koji stoji sam u mračnoj šumi uvek će želiti da čuva leđa uz nešto i neće stajati na otvorenom.

Tako je na tridesetak koraka primetio jedva vidljivo pomeranje ruku. Gavrilu tiho isuka Kurjak. Šunjajući se obišao ga je u velikom krugu. Pazio je da ne naleti na nekog drugog, a onda mu je prišao sa leđa. Levom rukom mu poklopi usta, a desnom mu zabi sečivo u leđa.

Pribi ga snažno uz drvo dok se nije uverio da je izdahnuo. Onda ga polako spusti na zemlju.

Krenuo je da traži druge stražare. Bilo ih je još trojica. Svakog je na isti način, potpuno nečujno likvidirao. A onda je pritajeno stao da osmatra bivak razbojnika. Ha jednom kraju stoji vezano desetak grla stoke. Oko vatre je u dubokom snu ležilo desetak ljudi. Jedan je stajao uz mali otvor na steni koja se krševito uzdizala prema vrhu. Čuvao je ulaz u pećinu. Ali ne može da mu priđe, a da ga ovaj ne primeti.

„Žene su sigurno unutra,” pomisli Gavriilo.

He razaznaje lica onih koji leže, među njima ne vidi ko je Sraštan. Smišlja kako da namami čuvara, a da ovaj ne digne uzbunu. A onda se doseti i šunjajući se ode do vezane stoke. Krave i volovi nisu kao konji, pa da se uplaše kad im neko nepoznat u mraku prilazi. Zato lako uđe među njih i odveza konopce kojima su bili vezani za jedno dugačko uže između dva stabla. Potera ih gurajući ih prema usnulim razbojnicima. Stoka laganim korakom, i sama nesigurna u polumraku, zatumara prema njima. Zaklonjen širokim telom jedne krave, ali držeći njeno uže, Gavriilo je povede u pravcu čuvara. No, ovaj kada primeti da se stoka oslobodila i razmilela uokolo, gundajući sebi u bradu krupnim koracima krenu ka njoj ne bi li je pohvatao. Pri tom ne diže larmu. Boji se da će ga Sraštan za to okriviti i kazniti. Stoka još nije zašla među usnule, pa se nada da će ih sam opet vezati... Ali neoprezno nalete na Gavriila i u čudu ne stiže ni da vikne, a mač mu se već zabode u stomak. Monah mu stavi ruku preko usta i polako ga spusti. Nema nameru da ikoga ubija na spavanju, nije toliko bezdušan. Samo želi da iskrade zarobljene žene, i možda Sraštana, pa da „popriča” sa njim u vezi sa planovima Kubilgana i Morane.

No, stoka privučena svetlom vatre, preblizu priđe i probudi jednog usnulog razbojnika. Ovaj kao oparen skoči zbunjen na noge, ali odmah se pribra kad ugleda mrtvog čuvara na zemlji, i povika:

„Napadnuti smo! Ustajte!”

Odnegde mu izlete Gavriilo i zabode mu mač u grudi. Diže se larma i zaori se bojna vika. Sinuše mačevi i sekire, ljudi zbunjeno

gledaju u stoku koja se sada uznemiri. Neko povika:

„Ko napada? Stoka?”

Neko se i glasno nasmeja. Ali užas ih u tren obuze kad ugledaše jednog monaha u crnoj mantiji kako mačem seče po njima.

„Ubijte ga! ” povika Sraštan, grdosija od čoveka sa dugom kosom i brkovima.

Navališe razbojnici na Gavrilu, a on se sklanja ili im podmeće na put stoku. Nasta veliki metež, najviše zbog usko mešanih krava koje se vrte u krug, ali i zbog dva bika koji se razjariše pa rogovima preteći mašu levo-desno. Kosingas to vešto iskoristi pa se upusti u pojedinačnu borbu sa njima. Dok se ubijači snađu u metežu, kosingas ide od jednog do drugog i iz dva-tri poteza mačem ih poseče. Ovi sa svih strana pokušavaju da ga salete, ali on je neuhvatljiv. Svaki trenutak je Gavrilu dragocen, zna on to. Zato munjevito zadaje udarce i lako se kreće među njima. Posečeni padaju za njim.

Kada su se pa kraju goveda razbežala u stranu, pred Gavrilom osta samo Sraštan i još dvojica razbojnika. Svi stoje zadihani, zakrvavili očima i napeto odmeravaju jedni druge. Dva niža razbojnika zacrvenela se u licu i vidno oklevaju da napadnu Gavrilu. Gledaju u njegove oči koje sijaju vučjim gnevom i u neobično sečivo koje mu se od svetla plamena čudesno presijava.

„Šta čekate, uđrite na njega!” povika gromoglasno Sraštan.

Ova dvojica neodlučno i pomalo trapavo skočiše na njega, a Gavrilu im vešto izbegnu zamahe sekirama, pa jednog i drugog raseče preko stomaka. Obojica se krkljivo presamitiše držeći se za krvave rane. Jednom se creva prosuše po zemlji. Kad to Sraštan vide, besno zaurla pa kao bik jurnu na kosingasa. Prepolovio bi ga svojom mačetinom da samo može, ali Gavrilu izbegnu dva-tri snažna zamaha diva od kojih se ovaj i sam zatetura, pa ga snažno udari u balčak mača i izbije mu ga iz ruke. Krenu on da se za njim sagne, ali mu se pred očima pojavi oštar vrh Kurjaka. Sraštan se ukoči onako pognut. Polako podiže glavu i pogledi im se sretoše. Razbojnik pretrnu od straha. Polako se ispravi, stiska usta dok mu graške znoja klize niz

lice.

„Ko si ti, neznanče?” zamuca ovaj.

Gavrilo oćuta i samo ga prostreli pogledom. He spušta vrh mača sa njegovog lica.

„Jesi li sa ovog... ili onog sveta?” ufitiljio div, ne zna je li ono pred njim čovek ili neki od neljudi sa kojima je sa zebnjom sklopio pakt.

Gavrilo zamantija odoru i čudesno blesnu njegov oklop sa zmajem obavijenim oko sunca. Kao da odjednom ožive od blizine vatre. Zakleo bi se Sraštan da ga zmaj sa oklopa netremice gleda.

„Sa onog sveta,” mirno će Gavrilo dok oseća kako mu ognjevitost popušta.

„Ti si.. ” zape mu knedla u grlu.

„Na kolena” reče mu hladnokrvno Gavrilo.

Ovaj se samo spusti na zemlju kao da su ga noge izdale. Do malo pre okrutno lice najednom poprими strašljiv izgled, a glas mu omekša.

„Nemoj me ubiti, tako nam našeg milostivog Gospoda!” zavapi on.

„Kako to da se ljudi uvek pred licem smrti sete našeg Gospoda, a nikako ranije?”, netremice ga posmatra Gavrilo. I ne očekuje odgovor, već odmah reče: „Da li zarobljene žene vodiš pravo u Džinovu dolinu?... Ili nekud drugde?”

Sraštan miče usnama, ali ništa ne izgovara. Kao da bi hteo, ali ne sme.

„Nemoj da te prisilim da mi to kažeš...”

„Ubiće me!” zakuka razbojnik, pa kao da izgubi glas, tiho reče: „Ne znaš ti kakva je... Morana.”

„Ne znam... Ali znam kakav je njen gospodar.”

„Ja... ne smem...”

„Znaš li šta znače ove rune na mojoj oštrici?”, upita ga Gavrilo.

Ovaj samo uplašeno odmahnu glavom.

„Pogledaj ovu dvojicu” reče Gavrilo i pokaza na razbojнике koji se prevrću i stenju po zemlji dok im krv lipti između prstiju. „Nema im spasa... što ovaj mač raseće, više ne zarasta... Ali oni će brzo umreti

jer su im rane duboke... Ali, ako te ja samo malo rasečem..pa približi vrh mača njegovom vratu, „ti ćeš iskrvariti na smrt i od najmanje rasekotine, a nećeš moći zaustaviti krv... I to može trajati danima.”

„Nemoj...”

„Mučna je takva smrt,” netremice ga gleda kosingas.

„Meni je naređeno samo da ih predam na jednom mestu, odakle ih psoglavi posle odvede nekim lagumima blizu Džinove doline” brzopleto reče Sraštan.

„Gde ih tačno vodiš?”

„Na Javor... Podno vrha Troglav... Tamo je jedna pećina... Tu ih predam jednom strašnom stvoru, todorcu, i on ih dalje vodi.”

„Gde bi drugde nego na mesto pod tim imenom” zamišljeno će Gavriilo.

Koje god se mesto zove Troglav, tu je neki skriveni ulaz u podzemne lagume. He čudi šta ih narod odvajkada tako zove kad otud izlaze mrakače i plaše ljude. Ali na pomen todorca, Gavrilu se naježiše dlake na vratu. Neki neprijatan predosećaj ga obuze. Gavriilo neprimetno zadrhta. Ožiljci od rana na njegovom telu zabrideše, a pred očima mu blesnuše krvavi prizori njegovog mučenja u rukama todorca Sketebe, jednog od pouzdanika mračnog gospodara. Njegova strašna pojava bi mu se svaki put ukazala kada bi noću sklopio oči. Da li zbog njega ili svih užasa koje je preživeo za tih četrdeset dana u Adu, monah više nije mogao da spava. Besane noći je provodio putujući ili samo odmarajući se, a posle dve godine od njegovog izbavljenja, sećanje na san je skoro posve izbledelo.

„Zašto samo žene i decu?... Moraju li samo oni?”

„Ne, ne, nego se boje da će se muškarci odupreti, pa će ih krvoloci pobiti..

„Da, psoglavi polude kad osete krv i sve odmah rastrgnu

„Šta dalje kane da urade, ja ne znam...”

„Reći ću ti ja, kane da nedužan narod žrtvuju troklocima, da ih ubiju... A ti im u tome pomažeš! ”

„Nisam znao, zabogam ti se!” zacvile Sraštan. „Meni... samo

plaćaju da im dovodim žene i decu... Kažu da idu u roblje!”

„Koliko im treba ljudi?”

Sraštan očuta i samo kovitla očima.

„Koliko je todorac tražio?” ponovi strogo Gavriilo.

„Pet stotina,” promrmlja ovaj uplašeno.

„Koliko si im dosad odveo, nesretniče?”

„Oko tri stotine, valjda...”

„Znači, nemaju još dovoljno,” zamišljeno će Gavriilo.

On spusti mač, zaobiđe razbojnika s leđa. Uto, ona dvojica skoro istovremeno izdahnuše. Gavriilo podiže pogled. Istok se pomalo belasao. Zvezde se gase jedna po jedna kako se svetlost novog dana širi. A Zornjača, koja uvek prethodi suncu, bleštala je sjajem njegovog Kurjaka. Tako u njemu ostaje da tinja njegov gnev, sve do sledeće noći kada ga opet obuzme zbog sećanja na dane provedene u Adu.

„Dočekao si još jedan novi dan, nisam verovao,” reče Gavriilo zagledan u daleko rumenilo neba. Šuma je tek počela da se budi i prvi cvrkutaj oglašava dolazak sunca.

„Ne-nemoj me... poseći, tako ti našeg Gospoda!” zavapi Sraštan i sam zagledan u rujnu zoru, koja kao da mu donosi spasenje.

„Prekrsti se i zahvali mu se na tome” reče kosingas, što ovaj odmah prestrašeno posluša i sklopi ruke u molitveni grč. „I neka ti Gospod oprostí što si stotine žena i dece poslao na klanje... Ja neću.”

Sraštan gleda svanuće novog, lepog dana, uši mu čuju buđenje života - a onda Kurjak fijuknu, mrak mu pade na oči i gluvonema tišina nastupi. Glava mu se otkotrlja.

Kosingas obrisa krvavo sečivo o njegov trup i krenu da izbavi žene i decu vezane u dubini pećine. Zatim, hitaće na Troglav da spasi i ostale. Njegova napaćena duša vapila je za odmazdom. Činilo mu se kao da ga to jedino održava u životu.

Kako se širila svetlost novog dana, tako se život u šumi budio. Nije ona marila što je sedamnaest razbojnika skončalo u njoj. Ali će svakako razglasiti o podvigu njenog kosingasa. Mnogi će se radovati, a neki će ga proklinjati.

Glava dvadeseta - Leto 1378.

*„Vlašići, Grupa zvezda Plejade,
za koje se obično veruje
da predstavljaju sedmoro braće”*

U predvečerje, kada su senke dugačke, širokim carskim drumom koji vijuga iznad penušavog Lima jaše zmajska bratija. Sedam zmajeva, sedam junaka - svaki se na svoj način svojim veštinama i osobinama ističe, a zajedno se dopunjuju. I ne čudi što se kao braća slažu kada je svakog vila odgajila ili zadojila, i svako na desnoj mišici nosi vučji bič ili sablju upisanu na bedru. Oko njih se širi oku smrtnom nevidljivi oreol mučeništva i svetosti koji krasi one koji su za svoju zemlju spremni život žrtvovati. I ta zemlja kojom gaze i šuma kroz koju jašu, raduju se svakom njihovom koraku, i kao da nečujnim glasom već spevaju pesme o njima. Cvrkutave ptice ih nadleću i leptiri ih obleću, a vode valovitog Lima žuborom uzvikuju njihova imena. Jer ono što čovek ne vidi i ne čuje, njegova zemlja oseća i ne krije svoju ushićenost u prisustvu onih posvećenih i zakletih da je brane svojim životima.

Njihov smeh i razgovor zvonko odzvanjaju klisurom kojom prolaze. Živahnost njihovog duha nalik je dečjoj nevinosti, pa zbijaju šale i zadirkuju jedni druge. Uz melodiju njihovih glasova i njihovi konji nestašno koračaju, frkću i jedan drugog glavom mazno dodiruju.

No, na raskrsnici puteva gde se omanja Gračanica uliva u Lim, podno Orlove glave, i gde se put odvaja desno ka Džinovoj dolini, družina zasta pred neobičnim prizorom i priča najednom zamre.

U prašini druma valja se jedna vrana. Zatim, preteći raširi krila i skakuće u krug. Grakće na sav glas kao da im prigovara. Svi zanemeše u čudu, a samo Miloša nešto po leđima žmari i nelagodno se ježi. Zakleo bi se da je ovu vranu više puta video, a kao da ona samo njega gleda.

„Šta je sad ovo?,” kroz usiljeni smeh reče Relja.

„E, vala ne znam, ali mi se ne sviđa,” žmirka Strahinja.

„Vrane su nesrećonosne, đavo ih odneo” promrmlja Sekula pa se prekrsti.

„Neće da se skloni, a tu se naš put odvaja” reče Bogdan.

„Ma šta neće!,” uzviknu Milan Toplica i podbode svoga vranca pravo na vranu.

Miloš zinu da vikne „nemoj” ali vrana uz kreštanje polete i nesta u gustoj šumi.

„Idemo, ljudi!” uzviknu Milan krenuvši napred.

Nastaviše jedan po jedan, a svi gledaju u pravcu gde je vrana odletela. Izgubiše volju za šalu i priču. Odmakoše uz put, nad kojim se šuma nadvila i zamračila ga. Ubrzo i pesma ptica minu, a samo se čula tiha voda Gračanice.

„Ovde nešto ne valja” promrmlja Ivan Kosančić kad mu konj nervozno protrese glavom.

„Koliko je daleko Džinova dolina?” upita Miloš.

„Sutra naveče stižemo” odgovori Bogdan.

„Blizu smo” primeti Sekula. „Možda je zbog toga ovako... jezivo.”

„A zašto se zove Džinova dolina, je li Bogdane?,” upita Relja.

„Sećaš li se kada su nam, kada smo bili deca, pričali o divu Vuku Mahnitom?”

„Onaj što je preziđivao planine u Zeti?” umeša se Ivan.

„E, baš taj... Narod veli da se on rodio u toj dolini kada se njegova majka osvežila na Beloj vodi i od toga zabređala” reče Bogdan.

„Dobro, to su samo priče za decu, zar ne?” brže-bolje će Relja.

„Da, da.. ” osmehnu se Bogdan, ali taman što Relja odahnu, on reče: „Kao što su priče o psoglavima, todorcima... i vilama!”

„Uff!,” ispusti glasno Relja još nenaviknut na novi svet u koji je zakoračio.

Jahali su u tišini, napeti i osvrćući se levo-desno, kao da su svakog trenutka očekivali da im nešto iskoči iz guste šume koja ih je okruživala. Ipak, prepaše se kada najednom pred njih neko dete vrišteći iskoči. Svi se latiše za mačeve, osim Bogdana, koji jedini ostade miran. Devojčica beše u poderanom haljinčetu, sa posekotinama i modricama po licu i rukama. A ona, kost i koža, kosa joj raščerupana, lice zgrčeno u užasu, a u očima joj se vidi strah. Kako izlete pred njih, tako pade na zemlju.

Bogdan se vinu iz sedla i pritrča joj.

„Otkuda se ti pojavi, dete?” uzviknu on.

Ali desetogodišnje dete zanemelo od straha. Prevrće suznim očima i pomera usta kao da bi nešto reklo, ali glas je izgubila. Uto se i ostali oko njih dvoje okupe i Miloš pruža mešinu sa vodom. Bogdan pokvasi ruku, pa je umi, ali samo razmaza prljavštinu i usirenu krv.

„Popij malo,” kaže joj Bogdan nudeći joj vodu.

Posle nekoliko velikih gutljaja, devojčica se malo umiri i stade ih staloženije zagledati. Vidi da je neće povrediti... da su ipak ljudi.

„Odakle si?” opet će Bogdan. „Šta ti se desilo?”

„Pobegla sam.. ”izusti ona mukljivo. „Nisam htela mamu ostaviti... Ali ona me je naterala da trčim.”

„Polako, dete,” smiruje je Bogdan. „Odakle si pobegla? Od koga?”

„Iz ruševina...,” reče ona pa pokaza rukom u pravcu u kome su krenuli.

„Onih na Vražjoj steni? Tu blizu?” a dete klima glavom i opet naginje mešinu sa vodom.

„Od koga si pobegla?,” pita je Miloš kleknuvši pored nje.

„Od... bauka” jedva izusti ona i zaplače se.

Bogdan je privi uz sebe i mazi je po kosi dok joj utešljivo šapuće. Ostali se zabrinuto zgledaju.

„Gde je ta Vražja stena?” pita Miloš.

„Na sat odavde, sa desne strane” reče Bogdan, „iznad puta je veliki krš, na kome je nekad bila tvrđava... Niko ne pamti od kada je ni čija beše.”

„Da li tamo drže žene i decu?” pita Relja.

„Pričaj nam kako si pobegla” kaže joj Bogdan.

„Izašli smo iz neke rupe i odveli su nas među ruševine” kašljucavo i grcavo govori dete u suzama. „Jedan strašni bauk mi je skinuo okove i dao kofu da odem po vodu na reku... Mama mi je rekla da bežim..

„Moramo da ih spasimo” reče Miloš. „Koliko ima bauka?”

„Dvaestinu” sleže ramenima dete.

„Nema ih mnogo” reče Milan. „Ne gubimo vreme, krenimo.”

Miloš i Bogdan se uspraviše, dete podigoše na noge.

„Opasno je da ostanesh ovde” reče joj Bogdan. „Idi ovim putem do raskrsnice, pa skreni levo. He staj dok ne stigneš do prvih kuća. Poslaćemo tvoju majku za tobom... Ajde, idi sad, trk! ”

Kad devojčica odmaknu niz put, družina nastavi oprezno dalje. Jahali su u tišini. Napetost se osećala u vazduhu. Trzali su se na svaki šum. Kada ih je Bogdan poveo van drumu, jednom zaraslom stazom, uskoro se pred njima kroz guste krošnje ukazaše ruševine stare tvrđave na vrhu kamenitog brda. Nekoliko kula je još stajalo, ali su bedemi bili skoro razrušeni. Kamenje je bilo rasuto u podnožju zidina. Gde je nekad bila kapija, sad je zjapio veliki otvor. Družina zastade i nepoverljivo gledaju oko sebe.

„Previše je mirno,” reče Miloš.

„Da... Bolje da prvo neko izvidi nego da upadnemo u zasedu” reče Ivan Kosančić.

„Ja ću” javi se Relja. „Čekajte ovde.”

Kad to reče, sjaha i laganim trkom krenu uzbrdo ka tvrđavi.

Na pedesetak metara uspori i oprezno stade da se prikrada i da osmatra okolinu. Šunjajući se vešto priđe ulazu u tvrđavu. Kad je

pogledao unutra, imao je šta da vidi. Pedesetak što žena, što dece sedi zbijeno u grupi, okovi im na nogama. Oko njih se šetka nekoliko psoglavih. Neki su naoružani sekirama, drugi toljagama. Ispuštaju nekakve groktave zvuke. Liče na pse, grdni su i gubica im je pljosnata. Iz nje vire veliki zubi, oči su im okrugle i žute, a uši male i zakržljale. Glava im je velika, vrat podjednako širok i kratak, pa kao da im je glava direktno na snažnim ramenima. Neki su imali duge dlake na glavi. Hodaju uspravno jer su imali telo slično ljudskom, ali im je koža bila tamna i gruba. Noge im snažne, a ruke dugačke skoro do kolena i vrlo jake. Ha sebi su nosili otrcane rite, a tek poneko stari kožni oklop. Psoglav je nekoliko puta jači od čoveka. Naoružani su najčešće sekirom ili velikom batinom. Nisu posebno vični s oružjem, ali im je nalet snažan, oslanjaju se na svoju veliku, sirovu snagu.

Relja ih prvi put vidi i ne može da odvoji pogled od njih. Neki su prebacili sekire preko ramena, a drugi vuku svoje toljage po zemlji. Oseća njihov smrad na trulež. Ogavni strvinari koji se hrane lešinama životinja i ljudi koje noću iskopavaju po grobljima.

Kraj ulaza u kulu nasuprot njemu, Relja ugleda još strašnijeg stvora. Razgorači oči u čudu, a prože ga jeza. Oseti strah. Iz priča kojih se naslušao još kao dete, znao je da gleda todorca. Najstrašnijeg stvora koji obitava u Adu. Koliko su psoglavi bili divlji i glupi, todorci su toliko bili pametni i prepređeni. Jer drugačije ne bi ni imali svoje carstvo Sibalbu u dubini Ada. Pa ipak, njihov izgled je otkrivao njihovo demonsko biće i odsustvo razuma ili osećanja. Ogroman je, za dve glave viši čoveka, isto toliko krupniji i jači. Gore je samo ogrnut dugim belim plaštom, a preko golih belih grudi imao je kožni pojas, za kojim je visila ogromna sablja ukrašena nepoznatim runama. Ruke su mu duže nego u čoveka, ali vidno jače i završavaju se dugačkim šiljatim prstima. Krupne, bezlične oči ukoso postavljene, bez obrva, trepavica i čak bez zenica. Samo crnilo. Nos mu je šiljat i poveći, a nozdrve neobično velike i stalno se skupljaju i šire. Ispod nosa je otvor za usta, jedna crta, bez usana ili bilo čega što podseća na ljudska usta. Brada mu je šiljata i završavala se kao nos, što mu je davalo đavolski

oblik lica. Uši mu velike i šiljate i slepljene za glavu, a kosa crna, duga, oštih dlaka, pomalo nakostrešena. Kraj njega stoji stvor koji je samo podsećao na konja. Todorci su ih zvali ale. Ovaj je Pio skroz beo i goluždrav, umesto konjskog repa, imao je onaj kao u guštera. Kopita mu jaka i velika i obrasla belim, ostrim dlakama, kao i griva, koja mu u dugim fronclama pada niz vrat. Jezive uši i oči iste su kao u jahača, a nozdrve su mu se isto širile i skupljale. U gubici mu se vide veliki, oštri zubi koji su mogli da kidaju meso i da lome kosti, jer su ih upravo time njihovi gospodari i hranili. U borbi ih se trebalo kloniti isto kao od njihovih jahača. Umeli su napadati i gristi protivnika ili njegovog konja.

Relja ugleda još desetak psoglavih koji su tumarali po dvorištu tvrđave između kamenja razrušenih bedema. Sama čistina nije velika, stotinak koraka u prečniku. Istočni i zapadni zid Pili su najočuvaniji, kao i kule, dok su južni i severni uglavnom razrušeni.

Relja se sakri iza zida i nasloni se na njega zažmurivši i in kratko. Srce mu je u prsima ludo udaralo. Suočiti se sa takvim užasnim stvorovima kojih se svaki čovek podsvesno plaši ne može se meriti sa borbom sa jednim ljudskim protivnikom. Čovek je ipak ljudsko biće, kakvo god da je, a ovo su bili smrdljivi demoni koji nisu znali za milost ili osećanja.

Skriveni u šumarku, družina posmatra Relju kako se hitro i nečujno vraća. Kad je stigao zadihan do njih, svi ga obasuše pitanjima:

„Šta si video?”

„Koliko ih je?”

„Jesu li žene i deca tamo?”

„Polako, ljudi” briše ovaj znoj sa čela. „Ima ih dvaestinu, tačno. Žene i deca su u sredini, u okovima. Kraj ulaza u jednu kulu je... jedan todorac. Bože, al’ su strašni stvorovi. Kako ćemo da izađemo na kraj sa njima?”

„Kako, kako, Reljo?” čudi mu se Miloš. „Udarimo po njima i sve ih posećemo.”

„Ma, ne znam... Nisu to ljudi” koleba se Relja.

„Pa šta ako nisu?,” odvrati Milan. „Nisu od kamena pa da im rezivo ništa ne može.”

„Uskoro će mrak” reče Ivan. „Da ih tad napadnemo?”

„Ne, nemojmo čekati mrak” brže-bolje će Miloš. „Kažu da po noći bolje vide nego ljudi. Udrimo sad na njih. Pazite, silovito napadaju i snažno udaraju. He hvatajte se u koštac sa njima nego ih nemilice secite.”

„Dobro kaže, Miloš” reče Bogdan. „I ja sam čuo da su opasniji noću. Možda su zato sad tako mirni.”

„Ako je tako..sjaha Sekula, „požurimo jer će se smračiti za jedan sat.”

Ostali smesta sjahaše i latiše se mačeva.

„Hajdemo, onda, ne dangubimo.”

„Milane, drži se po strani dokle možeš i skidaj ih strelama” reče mu Ivan.

Krenuše nečujno uzbrdo podeljeni u dve grupe. Zgledaju se ispod oka, kao da ni sami nisu sigurni u ovo što rade. Sem Miloša, niko od njih nije se borio sa baucima, pa ne znaju šta da očekuju. Svako steže balčak svoga mača i grozničavo razmišlja dok osećaju kako se napetost pretvara u ratobornost. Nestrpljivi su da ulete među njih i da započnu seču. Prikradanje im kida živce.

Miloš, Bogdan, Relja i Strahinja prikradaju se kapiji, dok se Milan, Ivan i Sekula odšunjaše do srušenog zida pedesetak koraka dalje. Svi, osim Relje, jedva dočekaše da provire i pogledaju svog neprijatelja. I nijedan ne osta ravnodušan ili pak ohrabren. Zgroziše se na njihovu pojavu. Nisu znali kakav otpor da očekuju, kakvoj veštini su vični.

„Ovo nije pametno” promrmlja Sekula, a Ivan i Milan vrte glavom.

Ali nemaju kud. Zarobljenike moraju spasti. Uostalom, znaju da ih još svašta čeka kod kripe trokloka. Njih trojica upitno gledaju Miloša, a ovaj im daje znak pesnicom da ih okuraži.

Oni se međusobno pogledaše i dižu obrve, vele valjda Miloš zna

bolje od njih, imao je posla sa baucima.

Kad im Miloš rukom dade znak da se pripreme, Milan stavi strelu u luk, zategnu ga i nacilja njemu najbližeg psoglavog. Ruka mu se isprva malo stresa gledajući tog strašnog stvora, ali preovlada iskustvo i on precizno nanišani u metu.

„Sad” reče mu Ivan.

Milan otpusti strelu, ova fijuknu i zabode se psoglavu u leđa. Ovaj zakrklja i sruči se kao klada. Kad to družina vidi, okuraži se i uglas zatalabukaju iskočivši iz zaklona. Spremnih mačeva jurnu na bauke koji se na tren zbuniše. Ipak i oni se prihvate oružja i ne oklevajući krenu im u susret urličući. Da bi ohrabrio drugove, Miloš prvi ulete među psoglave. Baci svoje koplje i probode sebi najbližeg psoglavog, zatim se lati Drakona sekući ih silovito i bezmilosno. Izbegne jedan-dva zamaha, provuče se i zada smrtonosni udarac. Sjatio se psoglavih sa svih strana da zaustave napadače, a ovi vide da su ipak od krvi i mesa, vešto ih saleću i načine seču među njima. Nekoliko trenutaka je trajao krvavi krkljanac, ali pre nego što je pao i poslednji psoglavi, odjednom, sa svih strana stade da nadire masa bauka. Izlazili su iz kula, iz velikih pukotina u zidovima, čak i iz rupa u zemlji. Todorac je vitlao svojom sabljom iznad glave, mikom ih huškao da napadaju.

„Zaseda! viknu Miloš.

Družina hrabro prihvati borbu prsa u prsa, nemilice ih sekući dok krv prska na sve strane. Milan im se pridruži kad vide da će psoglavi da ih opkole. Životinjski urlici odjekuju tvrđavom, a žene i deca koja sve to posmatraju vrište od straha i užasa. Pedesetak psoglavih napravi obruč oko zmajske družine navaljujući silovito, ne mareći za svoj život, ali padaju posečenih udova ili glava. Miloš prvi primeti da oni pokušavaju da ih zarobe žive. Stiskaju se oko njih, pokušavaju da ih zgrabe i obore na zemlju, ili da ih onesposobe udarcima.

Isprva nisu ni videli psoglave koji su dotrčali noseći mreže na čijim krajevima je visilo privezano kamenje. Ali kada ih ovi od kraja zavitlaše iznad svojih glava, mreže počеше da padaju kako na zmajsku braću tako i na bauke okolo. U očajanju, pokušavaju da ih se

oslobode, bacaju ih sa sebe ili seku. Ali mreže padaju jedne za drugim otežavajući im odbranu. Psoglavi ih konačno dograbe i stanu ih tući pesnicama, batinama ili šutirati nogama. Pod nezadrživom navalom, ovi klonuše na zemlju i pretučeni, jedan za drugim, nakrvavi izgube svest.

Probudiše se okovani za zid u jednoj kuli koja je bila pretvorena u tamnicu. Ha vratima gvozdена rešetkasta vrata, a na zidu jedna ambrazura, uzano prozorsko okno, koje je služilo da propušta svetlost i za strelce u slučaju odbrane od spoljnog napada. Kroz nju se probija mesečina i jedva ih osvetljava. Kamene kružne stepenice vodile su na krunište, na vrh kule. U tamnici se oseća jak vonj na mokraću i izmet. Bilo je očigledno da su bauci koristili ovu tvrđavu kao usputno odmorište preko dana na putu za Džinovu dolinu. Kao noćna stvorenja, izbegavali su dnevnu svetlost krijući se po mračnim mestima među ruševinama ili po iskopanim rupama gde su čekali sumrak.

„Upadosmo u zasedu” reče rezignirano Strahinja. „Kako smo bili lakoverni.”

„Ko je mogao pretpostaviti?,” teši se Sekula.

„Namerno su pustili onu devojčicu da pobegne,” reče Miloš dok kipti od besa i gleda okove na rukama.

„Ne mogu da verujem” ipak će Milan. „Kako su mogli znati da dolazimo?”

„Lukavi su to stvorovi,” reče Bogdan dok pokušava da iščupa lanac iz zida. „Potcenili smo ih.”

„Mene samo brine što pas nisu odmah ubili,” doseti se Ivan.

Nasta mučan tajac. Miloša tišti što je izgubio koplje Pobedonosca. Izjeda ga tolika krivica i savest da oseća mučninu. Znali su kuda vode zarobljenike i kakva ih je sudbina očekivala. Bogdan u očajanju počeo opet da čupa lanac iz zida, ali klin je duboko zabijen u kameni zid. Uto, u polumraku, na vratima se pojavi jedan ružan psoglav koji zareža iskezivši svoju strašnu čeljust, pa svojom sekirom udari po rešetkama, hoće da ih ućutka.

Miloš pogleda kroz uzanu ambrazuru i vidi da je napolju mesečina.

„Ne valja” promrmlja on odmahnuvši glavom. „Uskoro će doći po nas i odvesti nas u Džinovu dolinu.”

„Misliš... da će nas žrtvovati troklocima?” proguta knedlu Strahinja.

„Zašto bi nam inače poštedeli živote?” naizgled nehajno reče Ivan.

Iz hodnika gde je stražario psoglav dopiralo je njegovo tiho zversko roktanje. Spolja se začula gungula među psoglavima, a zatim kuknjava žena i dece. Po zveckanju lanaca su mogli reći da su bili u pokretu. Neartikulisanim vikom bauci su terali okovane da se dignu i krenu ka izlazu iz tvrđave.

„Kreću” reče polušapatom Miloš.

„A mi?” upita Milan. „Šta će sa nama biti?”

Pažljivo su osluškivali kako se kolona udaljava i ubrzo je opet zavládala mrtva tišina.

„Što su nas ostavili ovde?” zapita se Strahinja.

Najednom, začuše klepet krila i na ambrazuri se pojavi jedna crna vrana. Neobično je svetlucala na mesečini. Ona se provuče kroz uzan otvor i stade ih osmatrati sa ivice niše. I zmajska bratija je nemo gleda u čudu. Ona najednom stade na sav glas graktati i mahati krilima u mestu. Ha to se na vratima opet pojavi psoglav i on zaviri da vidi odakle su čuje ta galama. Uzalud on groktavo zareža i maše rukom da otera pticu, ova ne mrda već i dalje grakće i klepeta krilima.

Psoglav naposlétku skinu rezu sa rešetaka i uz škripu otvori vrata. Zakorači u tamnicu mašući rukama terajući pticu. Uto, vrana polete ka njemu kao kobac na plen i, na zaprepašćenje svijú, odjednom joj krila postade velika kao u orla, a njeno telo poprimi ljudski oblik. U skoro mrklom mraku, jedva se nazire kako leteći stvor obuhvata krilima psoglavog koji nesta u njegovom smrtonosnom zagrljaju. Začu se prigušeno krkljanje i njegovo telo se beživotno sruči na zemlju. Kada se avetinjsko stvorenje okrenulo ka njima imalo je žensku pojavu umotanu u crni ogrtač koji je nalikovao na perje vrane. Imala je dugu,

crnu valovitu kosu, oči crne kao noć, ali izrazito lepe crte lica. Delovala je nestvarno kao avet koju ne možeš dotaknuti. Kao prikaza koja svakog trena može nestati. Pogledom ona prelete preko sviju njih i oči joj se zakovaše u Miloša. On se strese osetivši jezu kako mu se spušta niz leđa. Kao začarani njenom pojavom, svi ukipljeno pilje u stvora, bez snage da izuste glas, a kamoli da se pomere. A onda, ona nečujno iskoraknu ka Milošu.

Ali svakim korakom, njeno lice počinje da se menja, da poprima grozomoran izgled čudovišnog krvoloka. Oči joj se povećaše, nos se izduži i raširi, a usta joj se iskriviše od jake zubate čeljusti. Poprimi grdobne obrise neljudskog i razjarenog stvora. Niko nije primetio da je u levoj ruci držala nož u koricama, ali kada je drugom rukom izvadila sečivo, oštrica je zaplamtela crvenom bojom. Od prepasti zanemeše dok ona prilazi ispuštajući mukljivo i preteće režanje...

„Gavrilo! zavapi Relja, vezan poslednji u nizu. „Pobogu, pomagaj! „

Stvor se hitro okrenu i prkosno se iskezi ka figuri koja stoji na ulazu u ćeliju. Bacila bi se na njega, ali ustuknu kad u njegovoj ruci blesnu strašno rezivo. Ukopa se na tren zagledana u njega dok se avetinjski presijava u mraku. Iskonski oseti bojazan iako joj je nepoznat. Odsečnim pokretima ruke se zaplašta i pretvori se opet u vranu koja zaklepeta krilima poletevši ka ambrazuri, kroz koju se provuče i nesta uz besno graktanje.

Glasno svi odahnuše, a poneko se uhvati za glavu ili prekri lice šakama. Jedva dolaze sebi, ne znaju šta ih to odjednom snađe i kakav se to stvor bio okomio na njih.

„Ako je ubilo ovog psoglavog.. ” reče Gavriilo dok pretura po njemu tražeći ključ od okova, „onda nije sa njima, već je neko sasvim drugi.”

„Otkud se ti stvori, Gavriilo?” šapuće Relja.

„Pratim ih odavno,” reče ovaj. „Čekao sam povoljan trenutak da spasim žene i decu, ali onda vi onako nesmotreno upadoste u zamku.”

„Zašto nas ne upozori, crni ti?” upita ga Milan dok mu pruža ruke

da mu otključa okove.

„Nisam ni znao da dolazite” veli im Gavriilo. „Ja sam se krio iza severnog zida kada sam čuo galamu, a onda vas ugledao kako srljate pravo u dogrdu. Imali ste sreće što vas nisu na mestu ubili.”

„Kako su oni znali da dolazimo?” začudi se Ivan i ustaje skinuvši lance.

„Ne znam... Verovatno zato nisu ni hteli da vas ubiju” reče Gavriilo.

„Gde nam je oružje, Gavriilo?,” pita ga Miloš nestrpljivo. „Moram da uzmem koplje... i Drakona.”

„Oružje vam je u dnu hodnika, kraj izlaza” reče on i uhvati ga za ruku jer ovaj brzopleto jurnu. „Budite nečujni, u dvorištu je još psoglavih.”

Miloš prvi izađe u mračan hodnik i krupnim koracima krenu ne razmišljajući da može naleteti na neprijatelja. U glavi mu je samo njegovo koplje, obnevideo je od straha da ga može izgubiti. Kada ugleda njihovo oružje, stade grozničavo preturati po njemu, ali Pobedonosca nije bilo. Oko njega se stvoriše ostali i svako uze svoje oružje. Bogdan tutnu Milošu u ruke njegov Drakon, ali se ovaj ne može otresti užasa.

„Nema mi koplja” skoro da uzviknu Miloš.

„Sigurno su ga psoglavi odneli” šapnu Strahinja.

„Znaju za njega” promrmlja Miloš osećajući kako ga teskoba guši.

„To nije dobro” odmahuje glavom Gavriilo. „Ako Hromi Daba zna za koplje... ako ga se domogao...”

„Možda je kod onog... todorca,” šapnu Ivan provirujući u dvorište. „Vidim mu onu njegovu zver koju jaše vezanu pored ulaza u glavnu kulu.”

Svi se tiho prikradoše izlazu iz kule i oprezno proviriše napolje. Osvetljeni sablasnom mesečinom desetak psoglavih je tumaralo dvorištem dok su dvojica stražarila pred ulazom u drugu kulu, na pedesetak koraka od njih. Tu je stajala vezana todorčeva ala, ali od zarobljenih žena i dece nije bilo ni traga. Ha drugom kraju dvorišta

bili su vezani njihovi konji.

„Uхватili su naše konje” primeti Strahinja.

„Možda je koplje svetog Georgija kod todorca” u očajanju zavapi Miloš. „Ne smem da ga izgubim...” i krenu napred, ali ga Bogdan zaustavi.

„Šta ćemo sad?”, pita Ivan. „Da krenemo u proboj?”

„Šta nam drugo preostaje, ljudi?”, šapuće Miloš. „Nema ih mnogo.”

„Šta ako opet odnekud iskoče i savataju nas?” pita Relja.

„Odveli su žene i decu” reče Gavriilo. „Ne dangubimo više, jurnimo u proboj. Nemamo kud, možda ih još dođe zbog vas.”

„Idemo.. ” reče Miloš stežući balčak svog mača.

Zmajska bratija izlete iz kule uz borbeno klicanje. Psoglavi ih spaze, pa im režući jurnu u susret. Sudariše se silovito i krvavo. Iz čuvane kule istrča još pet-šest psoglavih i todorac sa sabljom u ruci. Čim spazi da njegovi bauci brzo padaju posečeni, on smesta uzjaha svoju alu. Jasno mu je da im sam ne može pomoći i da je bolje da upozori svog gospodara. Zato podbode alu i pobeže iz tvrđave.

I samo što je ovaj projurio kroz razvaljenu kapiju, tako i poslednji psoglav pade posečen. Miloš otrča do vezanog Ždralina, ali ni tamo ne nađe Pobedonosca.

„Moje koplje!” zavapi Miloš dok unezvereno gleda oko sebe. „Nema koplja svetog Georgija!”

„Pomozimo mu da ga traži!,” uzviknu Gavriilo i sam potrča ka njemu.

„Kako ću bez njega? Šta ću sad?” jedva izusti Miloš.

Čim zapališe vatru i napraviše baklje, svi se dadoše u potragu za kopljem, pretražujući kule i okolne ruševine. Ali uzalud su tumarali jer od koplja nigde nije bilo traga, a počelo je da sviće, nebo se rumenelo na istoku.

Ha kraju, Miloš sede na jedan kamen i uhvati se za glavu. Kako je mogao dopustiti da mu ga uzmu? Kako je mogao bezglavo da ce upusti y spasavanje žena i dece, a da ne sačuva koplje koje mu je bilo

važnije i od njegovog života.

„Ne očajavaj, brate,” reče mu Sekula i stavi mu ruku na rame. „Naći ćemo ga, videćeš.”

„Idemo za todorcem i za psoglavima, uzećemo im koplje” teši ga Gavriilo.

„Bio sam nesmotren” odmahuje glavom Miloš. „Izgubio sam ono što mi je povereno na čuvanje! ”

„Hajde, idemo za njima!” reče Milan i krenu ka konjima.

„Toliko ljudi je dalo svoje živote zbog njega, a ja sam ih izneverio! zavapi Miloš. „Za sve je kriva moja nadmenost! Uverio sam sebe da sam nepobediv pa sam opet srljao u opasnost! ”

„Ne gubimo vreme, Miloše,” govori mu Ivan i vuče ga za ruku. „Idemo smesta za todorcem!”

„Šta ću da radim ako ga ne nađem?” ne čuje ga Miloš jer jadikuje. „Povereno je meni! Sve je izgubljeno...!”

Uto, Milan i Ivan dovode konje. Bogdan jedva ubedi Miloša da ce pridigne i da uzjaše Ždralina.

„Glavu rope, Miloše!,” ljutito će mu Gavriilo. „Potreban si nam sad! Tvoje koplje je u Džinovoj dolini. Idemo po njega i da zatvorimo tu prokletu kriptu! ”

Ali da je Miloš zaista podigao glavu rope, na vrhu kule u kojoj su bili zatočeni, verovatno bi u jutarnjem obzorju ugledao jednu žensku priliku ogrnutu u crni plašt koja ih odozgo gleda.

Umaj je držala koplje svetog Georgija i zadovoljno ce naslađivala prizorom pod sobom. Iako joj ce omaklo da ubije Biliša Kubilu, izvukla ih je iz tamnice i sada će oni krenuti put Džinove doline da zaustave trokloke. Uradila je onako kako joj je njena mati Itugen naredila. I sada će je nenadano obradovati svojim neočekivanim plenom. Konačno će obe moći da odahnu, stara relikvija je sad bila njihova. Umilostiviće Kurkila.

Glava dvadeset i prva - Leto 1378.

„Mrtvi živima oči otvaraju”

Ueć naredne noći, kraj čudesnog potoka Bela voda na obroncima Krnjače, u mraku stotne šume sve vrvi od bauka koji su izmiledi iz podzemnih laguma i sad tumaraju oko ulaza u kriptu i velikog šatora koji je Kubilgan podigao. He zna im se broja, a oni večito gladni, uznemireno se vrpole jer u blizini osećaju ljudsko meso. Najradije bi rastrgli i proždrali zarobljene žene i decu koje drže okovane u predvorju kripe. Ovako ih samo gladno gledaju jer im je gospodarica strogo zabranila da bilo koga ubiju. Ako se nje plaše, od mračnog gospodara se užasavaju.

Siroti zarobljenici, njih oko tri stotine, zgurali se u grupu. Žene šćućureno grle svoju prestravljenu decu. Drhte od užasa koji ih okružuje, što od strašnih psoglavih, što od nesnosnog vonja koji dopire iz dubine kripe kao iz ždrela nekakvog čudovišta koje se sprema da ih proguta. Niko ne zna kakva ih sudbina čeka, ali sa razlogom strahuju za svoje živote. O bekstvu i ne razmišljaju. Kako bi pobjegli kada su okovani i psoglavi kruže oko njih kao gladni vukovi.

Za to vreme, iznad kripe u šatoru, Kubilgan sprema mešavinu vradžbina za vraćanje pred ogledalom Toli. Zadovoljan je sobom. Dokazao je još jednom Morani svoju moć i opravdao njeno poverenje. Ali što više vreme odmiče, crv sumnje i njega sve više muči. Sve

češće su mu reči Prosfora Suguba u mislima. Da li je mađionik ispao pametniji od njega kada je pobjegao iz

Moraninog legla? Taj mali stvor je znao da će ga ona ubiti čim joj otkrije sve svoje tajne. Čak je uspeo da odnese i Almanah! To je razgnevalo ne samo nju, već i njega jer je i sam želeo da ga se dokopa. Ha momente bi se osećao rastrzanim između svoje dužnosti da slepo služi Moranu jer ga je vratila iz mrtvih i griže savesti što se sprema da probudi jedno drevno zlo koje će nezaustavljivo poharati svet. Prozlila mu se duša vrativši se iz sveta mrtvih, ali više nije bio nezasićeni anđeo vampir, već opet čovek koji je umeo razumno da razmišlja. I po tome se razlikovao od bauka koji su ga okruživali. Samo sećanje na normalan život kakav je nekad vodio bilo je kao plamičak sveće u mrkloj noći. Taj slabašni plamen sada je pretio da zgasne i večna tama će zauvek ispuniti njegovu dušu.

„To ogledalo je doista moćno oružje!” uzviknu oduševljeno Morana. „Moj gospodar je nestrpljiv da mu otkriješ ishod njegovog pohoda!”

„Rekao sam ti, gospodarice, da ćemo sa njim postati nepobedivi” smeška se Kubilgan dok pažljivo ubacuje svakojače trave u gvozdenjak koji se pušio na vatri. „Lako je bilo predvideti dolazak... onih zmajeva, kako ih ti nazivaš.”

„Da.. ” zamišljeno će Morana dok zadivljeno gleda u vradžbine koje se kuvaju. „Sad kada su zarobljeni, možemo na miru da probudimo trokloke.”

„Ne razumem zašto ih niste na mestu ubili,” reče šaman.

„Todorac Sketeba veruje da je kosingas među njima i želi lično... da se obračuna sa njim” reče Morana pažljivo birajući reči. „Želi da ga drži što dalje odavde jer je... nepredvidiv i lukav.”

„Je li istina da je taj kosingas ukrao gospodaru Kurjak. zlobno se osmehnu šaman, ali ga Morana prostreli pogledom.

„Pazi na svoje reči, smrtniče, da ne bi ostao bez jezika.” mrtvoozbiljno će ona. „Todorci običavaju da seku jezike ljudima da ne bi pričali... I upamti, sad kad mračni gospodar dođe, ako ne želiš da

ostaneš bez jezika, govorićeš samo kada te on nešto pita.”

Kubilgan se prenu na pretnju. Često bi umislio da je jednak njima. Njegova nadmenost je vukla duboke korene još iz vremena kada mu je veliki Džingis-kan dolazio na noge po savet i mišljenje. Ali oholost ume da zaslepi, a nadmenost da zavara.

Napolju se začu pometnja među psoglavima. Šatorsko krilo se otvori i jedan strašni todorac zakorači unutra. Ha njegov smrknut i zao pogled, Kubilgan se vidno strese.

„Sketeba.. ” reče Morana, „je li moj gospodar stigao?” Todorac prvo oštro pogleda u čoveka, kao da će ga samim pogledom smrviti. Kubilgan se naježi osetivši u njemu nekakvu iskonsku mržnju prema ljudima. Prvi put se uplaši da njegov život ipak nije bezbedan iako je Moranin štićenik.

„Gospodar Hromi Daba dolazi,” reče on i dalje smrknuto zagledan u čoveka pred njim. He dešava mu se da pred sobom ima ljudsko biće koje slobodno stoji, a ne vrišti pod njegovom torturom. Kao kad grabljivica gleda svoj plen i suzdržava se da se ne baci na njega. „Je li ovde sve spremno?”

„Jeste... jeste” nervozno će Morana.

Tada Kubilgan prvi put primeti trag nelagodnosti, možda i straha kod Morane. To ga je zbunilo. Ali nije stigao ništa da pomisli jer se šatorsko krilo naglo otvori i mračni gospodar Hromi Daba krupnim koracima uđe. Kubilgan zapanjen stoji, ukočen od užasa pred njim, a Morana odmah kleknu pognute glave. Ova spodoba kao iz najstrašnijeg košmara, vredna straha i najvećeg gnušanja, beše viša za glavu od Sketebe. Desna noga mu znatno kraća od leve, pa je nakrivo nasaden. Mišićave ruke mu nabrekle i velike, a šake kao u medveda. Glava mu beše kao u drugih todoraca, ali krupnija i grdnija, ali nije mogao da okreće vrat, već ga je okretao zajedno sa ramenima. Lice mu izduženo i unakaženo ožiljcima i krastama. Bio je obučen u stari kožni oklop, na kome beše urezan troglavi Trojan, a za pojasom je imao sablju sa drškom u obliku aždajine glave. Pored njega, Sketeba nije bio ni upola strašan ili neprijatan za gledanje. Mračni gospodar je

bio oličenje užasa i straha, a Kubilgan oseti kako ostaje bez daha.

I Hromi Daba se upilji u čoveka. Šaman oseti navalu mržnje iz njega, kao da će ga istog trena raskomadati golim rukama.

„Zašto ovaj crv ne puzi preda mnom?” uzviknu gromoglasno mračni gospodar.

Kubilgana noge izdaše i on pade ničice na zemlju. Drhti celim telom, a suze mu naviru na oči. Sad zna da njegov život visi o tankom koncu. Ova stvorenja su prezirala ljudska bića bez iznimka. U tim trenucima potpunog očaja Kubilgan se opet seti malog mađionika. Ah, koliko je on bio u pravu što je prvom prilikom pobjegao!

Hromi Daba mu hramljući priđe i stade iznad njega. Šaman oseti kao da će umreti istog trena od užasa koji ga je preplavio. Srce mu se popelo u grlo, a telo mu se nekontrolisano treslo. Oseti svoju mokraću između nogu.

Čuje kako ga stvor iznad njega glasno njuši i upija njegov strah. Tiho režanje dopire iz stvora kome se telo nadima od ushićenosti što pred njim leži nemoćno ljudsko biće. Rado bi ga mučio i naslađivao se njegovim bolom i krvlju kako lipti iz njega. Ali se suzdržava.

„Morana...,” reče naposljetku ovaj okrenuvši se prema njoj. „Ustani... Je li sve spremno za dizanje trokloka?”

„Jeste, gospodaru... Svakog trenutka očekujem da stigne poslednja grupa za žrtvovanje.”

„Čujem da nećemo imati dovoljno krvi za trokloke” reče Hromi Daba.

„Desilo se... ne-neočekivano...” zamuckuje Morana.

„Sa kosingasom nema ničeg neočekivanog!,” zaurla on, a Kubilgan bi u zemlju da propadne. „Ubio je onog tvog razbojnika i oslobodio robovište! To je kad petljaš sa tim jadnim bićima! Trebalo je da šalješ samo psoglave! ”

„Oni bi pobili sve kad bi osetili krv! He bismo imali zarobljenike... Ali izgleda da smo zarobili kosingasa, gospodaru!” brže-bolje zavapi Morana. „Sve zahvaljujući ovom čudesnom ogledalu koje zovu Toli!”

„Jesu li oni još tamo?,” umeša se Sketeba. „Hoću lično da se

uverim.”

„Jesu, čekaju te.”

„Napiću im se krvi” iskezi se Sketeba.

„Može li ovaj crv da proriče budućnost kao što tvrdiš, Morana?” i dalje Hromi Daba stoji iznad Kubilgana, ali okrenut mu leđima.

„Može, može, gospodaru!” uzviknu ona. „Lično sam se uverila u to.”

„A zašto mu nisi preotela tu tajnu? Zašto ga čuvaš? Opet se petljaš sa njima! Baci ga psoglavima!”

Kubilgan više ne zna za sebe od straha. Prstima grebe po zemlji, iz kože bi iskočio.

„Ali, gospodaru, potreban nam je jer samo on može da zatvori kriptu ako..

„O kakvom zatvaranju govoriš?” prekinu je Hromi Daba. „Kanim da probudim trokloke, ne da ih opet zatvorim!... Hoćeš da ti i ovaj pobegne kao onaj smrdljivi mađionik! Jesi li ga pronašla? Imaš li opet Almanah?”

„Ne, gospodaru.. ” zbuni se Morana.

„Ahh!” odmahnu besno rukom on. „Nesmotrena si, Morana! Neću više da trpim tvoje greške!... Dižite ovog crva, neka mi kaže šta vidi u tom svom ogledalu!”

Morana hitro prilazi Kubilganu i jednom rukom ga kao perce podiže na klimave noge. Drži ga jer vidi da će opet da se sruči na zemlju. Sad ona iskaljuje svoj bes i nemoć na njemu:

„Šta si omlitaveo? Stoj čvrsto! Počni sa tim svojim vradžbinama! ”

Kubilgan bi se verovatno opet sručio da u tom trenutku u šator nije ušao još jedan todorac. Ovaj dolazi sav zadihan i prašnjav od puta. Stoji skrušeno pred svojim gospodarom i jedva dolazi do daha.

„Narba?” iznenadi se Sketeba. „Šta ti radiš ovde? Zašto ne čuvaš moje zarobljenike?”

„Oslobodili su se, umakli nam.. ” zbuni se ovaj.

„Kako su se oslobodili okova? Šta pričaš?,” viče Sketeba pa njega.

„Ne znam... ne znam,” odmahuje glavom i sam u neverici. „Ali

domogli su se oružja i pobili psoglave...”

„I sada su pa putu ovamo!” besno zareža Hromi Daba i baci se na todorca uhvativši ga obema rukama za glavu: „Pustio si ih da pobegnu!”

I zdrobi mu glavu kao ljusku od jajeta. Prsnu krv, mozak, sluz, u beživotno telo sruči se na zemlju. Mračni gospodar je drhtao od gneva i preteći režao pokušavajući da se obuzda da ne rasturi sve oko sebe.

„Gospodar ne voli da čuje loše vesti” Morana zlobno šapnu Kubilganu.

„Zar ti nisi predvideo njihovu smrt u mojim rukama?,” preteći krenu Sketeba prema njemu.

Kubilgan se zbuni i jedva odgovori:

„Samo da dolaze i da će pasti u tvoju klopku, gospodaru... Ali...”

„Aaah!” viknu besno ovaj jedva suzdržavajući se da ga ne ubije na mestu.

Kada se Hromi Daba okrenuo ka njima, šaman je bio van sebe od straha. Klati se na nesigurnim nogama. Ubeđen je da će sada i njega da raskomada.

„Moramo požuriti, Morana!” uzviknu on. „Probuditi trokloke pre nego što oni stignu... Nisam poveo vojsku sa sobom da bih se gušao sa njima. Hoću da oslobodim trokloke!... Ti, crve!” i pokaza preteći rukom na Kubilgana. „Brzo mi reci šta vidiš u tom ogledalu! Požuri!”

„Saberu se, Kubilgane” pokušava da ga smiri Morana. „Ne žesti još više našeg gospodara.”

„Treba... treba mi... malo kr..krvi.. ” zamuca šaman.

„Čije krvi? Tvoje?” zaletu se ka njemu Sketeba, jedva dočekavši da čuje tu reč.

„Nje-njegove!” povika Kubilgan. „Njemu gledam u budućnost.”

„Moje?” besno će Hromi Daba. „Sprema li neku pakost? Morana?”

„Ne, gospodaru” odmah će ona. „Potrebno je malo krvi onoga čija se budućnost želi dokučiti.”

„Neka bude!,” povika on i priđe Kubilganu, a ovaj gestom zatraži

da ispruži ruku iznad gvozdenjaka.

Drhtavo, polako, podiže bodež i krenu da zaseče kožu ruke Hromog Dabe. He sme ni da ga gleda u oči, ali oseća njegov strašni pogled na sebi i njegov smrdljiv dah na licu. Zasekao mu je kožu polako, samo malo, tek toliko da njegova krv zakane u mešavinu koja vri na vatri. Kako mu je pustio ruku, tako se Hromi Daba besno udaljio i uzviknuo:

„Brže! Brže! Neću da čekam! ”

Zatim, zaseče i svoju kožu i istisnu krv. Kubilgan meša drvenom kutlačom po tečnosti koja klobuče i ispušta plavičast dim, a sve vreme razmišlja o svom nezavidnom položaju. Shvata da je mađionik ispao pametniji od njega i što je na vreme pobegao, dok je on verovao da je bezbedan uz Moranu. Pored todoraca njegov život možda neće trajati duže od života onih žena i dece koje će uskoro da žrtvuje troklocima.

„Brže!” povika Hromi Daba.

Šaman zahvati kutlačom tečnost i prinese je ogledalu Toli, koje stoji uspravljeno na stolu. Preli ga vrelom tekućinom triput. Ogledalo se zadimi dok niz njega curi mešavina njihove krvi i raznih travki za vraćanje. Kubilgan se zagleda u njega iščekujući da mu se ukažu prizori iz budućnosti. Oseća kako napetost raste u njemu. Uzbudjenje što opet posle toliko vremena može da radi ono što najviše voli. To osećanje mu čak potisnu strah i na tren on zaboravi gde se nalazi i ko stoji iza njega.

Ali ono što mu se ukaza u zamagljenom i razmazanom ogledalu samo on može da vidi:

Mrak... Strašna tama... Najednom, prigušeno svetlo. Vidi veliku liticu, u njoj bezbroj otvora, veliki nasip koji vodi do kapije koja je uklesana u steni... Kubilgan iz Moranine priče prepoznaje Sibalbu, carstvo Hromog Dabe... Prizor mu se više otkriva i u podnožju te beskrajne litice vidi masu svekolikih bauka iz Ada. He zna im se broja. Kao mravinjak valja se i vri dokle pogled dopire. To je osvajačka horda koju je mračni gospodar okupio za napad na čovečanstvo... Prizor se sliva i otkriva noć... Dve utvrde na dva brda,

jedno do drugog. Deluju kao da su u plamenu. Zapljuskuje ih masa bauka koji naviru, neumorno napadaju, nezaustavljivo grabe ka bedemima sa kojih ih branioci gađaju strelama, kamenjem, kopljima... U podnožju stoji čvrst obruč vitezova, oklopi i mačevi im sjaje kao užareni. Talasi bauka se razbijaju o njih kao more o stene. Odbrana ne popušta, postojano i nemilice seku sve što stane pred njih... Najednom, u pozadini napadača, sa obe strane blesnu jaka svetlost... Iz jedne se ukaza golemi beli vuk, koji kreće da gazi, kida čeljustima i kandžama kroz masu bauka. Od njega svi bezglavo beže, bacaju oružje. On se nezadrživo probija kroz njih i ide pravo na suprotnu stranu gde je blesnula druga svetlost. Iz nje se pojavljuje dvanaest anđela sa plamenim mačevima koji u savršenoj vrsti, u korak, kreću napred i seku sve pred sobom. Kao jedan kose bauke i gaze preko njih ne ostavljajući nikog živog. Oni nadiru prema belom vuku. Ostavivši za sobom samo pustoš, anđeli i beli vuk se sastaju na sredini bojnog polja... Prizor se sliva i otkriva sablasnu polutamu... To je nekakav podzemni grad... Lagumi, tuneli... Todorci koji usplahireno jurcaju uokolo... Zlatna dvorana... Svuda leže mrtvi... Popločanim podom se sliva bujica krvi... Kroz nju čvrsto korača vitez... sa glavom vuka... ogrnut medveđim krznom... U jednoj ruci drži neobičan buzdovan, a u drugoj mač na čijem sečivu svetlucaju nepoznate rune. Njemu u susret hita gospodar Hromi Daba vitlajući svojom velikom sabljom...

„Šta vidiš, crve?” uhvati ga Hromi Daba i grubo ga okrenu ka sebi. „Govori!”

Kubilgan zatrepta trгнуvši se iz začaranosti. Ha tren nije mogao da dođe sebi. Hromi Daba ga protrese i odgurnu ga od ogle-dala, pa se i sam zagleda u njega ne bi li nešto sam video. Ali u njemu samo ugleda svoj iskrivljeni odraz. Šaman pade na zemlju ošamućen prizorima iz budućnosti koji su mu se ukazali. Preplavi ga neko nepoznato osećanje koje isprva nije mogao da prepozna. Kao da je neko nevidljivom rukom iz njega iščupao nešto loše i pustio da ga obuzmu mir i spokoj. To ga je uplašilo. Jer prvo što mu se pred očima pojavi jeste nepregledna tajga, zelena i išarana poljskim cvećem. Konji njome

promiču, iz okruglih šatora diže se dim, već oseća miris hrane, nepreglednim plavim nebom kruže orlovi... Kubilgan prepozna svoj dom.

„Šta si video, vrače?,” šutnu ga Morana. „Govori!”

Šaman i nju pogleda zbunjeno, ali nekako se pridiže. Stoji pred tim ogavnim stvorenjima, ali više ne oseća strah. Kao da ih gleda nekim tuđim očima, vidi ih onakve kakvi jesu, samo za gađenje. Pa ipak, kroz glavu mu proleću misli o velikoj bici koju je video u ogledalu. Niko nije morao da mu kaže šta je to bilo. Ali osetio je kako se ta naizgled nezadrživa zla sila odbija o tanak obruč ljudi koji su međusobno čvrsto povezani verom, hrabrošću, srčanošću i odanošću.

„Šta radim ovde?” promrmlja nesvesno Kubilgan.

„Šta kažeš?” uzviknu Morana i ošamari ga. „Govori, šta si video u ogledalu?”

To odmah otrezni Kubilgana i on odmah posta svestan svega oko sebe. Sve mu je bilo jasno, sumnji više nije bilo, kao ni samozavaravanja. Sve je u svom ogledalu video. I to mu izmami osmeh na licu čemu se bauci iznenadiše. Ali, brzo se on doseti šta da uradi. Zna da će mu mračni gospodar smrviti glavu kao donosiocu loših vesti ako mu kaže istinu. Zato, pade na kolena i podiže ponizno ruke ka njemu:

„Gospodaru! Moje oči se ne mogu načuditi tvojoj velikoj pobedi! Oprosti mi što ne nalazim prave reči da opišem tvoj veličanstven pohod i propast ljudskog roda!... Ti si zaista gospodar celog sveta! Klanjaju ti se kako ljudi, tako i bogovi! ”

Zatim se ničice prostre pred Hromog Dabu krijući svoje lice u zemlji.

Mračni gospodar je duboko i glasno disao, pun sebe i ohrabren proročkim rečima. Nadmeno je gledao sve oko sebe. Bio je spreman da zemlju pretvori u pakao, i da bude njen gospodar. Dosta je bilo izgnanstva, osvetiće se on ljudskom rodu.

„Oživite trokloke!,” uzviknu on pobedonosno. „Neka pripreme moj dolazak iz Ada!”

„Odmah, gospodaru! ne čekajući ni reč više, Kubilgan krenu četvoronoške iz šatora. Samo da se domogne šume i pobeći će bez traga...

„Stani!” viknu Hromi Daba. Kubilgan pretrnu od straha, da li ga je prozreo?

Ovaj mu priđe i nadvi se nad njim. Voleo je kad ljudi puze pred njim, pre nego što ih zgazi kao crve. Ipak, samo mu reče:

„Hoću da prvo oživiš desetinu trokloka, da ih vidim i da ih povedem sa sobom u Sibalbu. Da budu moji lični čuvari!... A onda ostale pusti u ljudski svet.”

„Da, gospodaru” reče Kubilgan i krenu puzeći iz šatora.

„Sketeba, kreni sa njim... i gledaj kako obavlja ritual,” te reči mračnog gospodara behu dovoljne da šaman shvati svoju sudbinu. „Neću da mi posle pobegne.”

Kad to ču, todorac jednom rukom podiže Kubilgana na noge i izbaci ga napolje. Šaman opet pade u očajanje jer mu se izjalovio pokušaj bekstva. Gde mu je bila glava? Što nije pobegao sa mađionikom? Koliko mu je gorka istina dušu mučila.

„Bolje da me Morana nije ni vraćala iz mrtvih! ” jadikovao je on u sebi. „Čak je i Itugen bila u pravu! ”

Samo što su izašli, Hromi Daba se ljutito okrenu Morani.

„Čim se ovaj crv vrati - ubiću ga!”

„Kako ti kažeš, gospodaru” pognu glavu Morana.

„Ne razumem kako možeš da se petljaš sa ovakvim stvorovima” reče joj Hromi Daba. „Mađionik ti je pobegao sa Almanahom... Trebalo je da ih obojicu baciš na muke da ti otkriju svoje tajne, a onda da ih ubiješ... Šta činiš da pronađeš mađionika?”

„Sve što je u mojoj moći, gospodaru” reče Morana. „Moji psoglavi ga traže, prate mu trag. Pitanje je samo vremena kada će mi opet pasti u ruke.”

„Vreme nam ističe, Morana,” reče Hromi Daba. „To je jedino što mi, bogovi, ne možemo da zaustavimo... Prvi šestak je stvoren... Preostaju još dva, ali to sve ide strašno sporo. Žrec

Huda ne može da pronađe dovoljno alovitih rođenih u beloј košuljici za žrtvovanje.”

„To je otud što ljudi kriju rođenje takve dece, gospodaru.”

„Ja moram da stvorim još dva šestaka pre nego što kosingas obelodani Ratnika iz Proročanstva. Ako me preduhitri... Znaš šta to znači! To ne sme da se desi! ”

„Ne brigaj, gospodaru” smeška se samouvereno Morana. „Niko ne zna pravo značenje tih pomrčaja.”

„Ne potcenjuj kosingasa, Morana!,” strogo je pogleda on. „Uostalom, ima neko ko zna šta su šestaci.”

„Ha! Tek se njega nemoj bojati! ” odmahnu rukom ona. „Ne sećam se kada sam poslednji put čula da je neko video... tu panjinu! Ko zna gde je! Svet je veliki, gospodaru!”

„Jeste, Morana, veliki je... Ali kao što se oko Čvorišta sada počinju okupljati moji saveznici, tako će i njegovi” to reče i izađe besno iz šatora.

Ona hitro krenu za njim. Pratila ga je u korak. Kako je mračni gospodar prolazio pored psoglavih, tako su se oni sklanjali od njegovog strahobatnog pogleda. Iako je hramao, korak mu je bio čvrst, odlučan. Njega nisu morale nikakve sumnje, znao je šta želi i kako da to odmah postigne. Ali stalno su mu se isprečavale sitne sudbine ljudi, ometale ga u njegovom naumu. Znao je da njima upravljaju drugi bogovi, njegovi istinski neprijatelji. Ali sa njima nije mogao da se hvata u koštac tako olako. Njihova koplja su se lomila na ljudima. Uostalom, svi su crpeli snagu i moć iz običnih ljudskih duša. Uskoro će on postati gospodar svih njih, a bogovi će morati da mu se klanjaju ili da nestanu u zaboravu.

Hromi Daba i Morana siđoše pred kriptu i ostaše da čekaju ispred ulaza. Mogao je da oseti silan strah ljudskih bića kako zrači iz kripe. Pomamio bi se svaki put od toga. Mamilo ga je da uđe, da uleti među zarobljene žene i decu, i da ih komada žive. Ali se obuzdavao jer je znao da su potrebni za žrtvu troklocima, a ionako ih je bilo nedovoljno. Kosingas mu je opet pomrsio račune. Nije prestajao da

misli na njega, proganjao ga je. Najteže od svega mu je bilo što ga je imao pod svojom sabljom i nije stigao da ga ubije. I sad, šta god započne, njemu se ispreči taj monah. Predosećao je da dolazi ovamo. Zato je morao što pre da probudi trokloke iz njihovog večnog sna.

Ženski vrisak odjeknu iz dubine kripe. Nekoliko minuta kasnije još jedan... pa još jedan. Psoglavi stadoše da se okupljaju iza svog gospodara privučeni vriskom. Njih oko dve stotine se okupiše nadajući se krvavom piru.

Unutra, očeta poprskana krvlju žrtava počinju da bubre, da kloboču. Tanki sloj izmaglice koji ih je pokrivao razbijen je ma tim mestima. Drevna čarolija je skinuta, kao rukom odnesena. Iz nagomilanih, trulih trupaca psoglavih počinju da se promaljavu udovi jezivih stvorenja. Prekriveni su truležom i krvavom sluzi. Ispuštaju nerazgovetne zvuke dok se bude iz vekovnog sna.

Kada se prvi troklok digao iz gomile trulih leševa, Kubilgan je ostao bez daha i ukočen od straha. Čak je i Sketeba ustuknuo korak nazad. Jer ono što je pred njima stajalo, šaman nije video ranije. Čak ni trokloci koje je on stvorio kod vodenice nisu bili ni izbliza ovako strašni i krupni. Shvatio je odmah da je to zbog očeta stvorenih od mrtvih psoglavih, a ne od ljudi kao prošli put. Jedan za drugim, ustajala su čudovišta dvaput viša od ljudi, teška i krupna kao volovi. Ogromnih ručerdi dugih do kolena, sa dugačkim, povijenim kandžama. Glave su im u krastama, velika i jaka čeljust dominira četvrtastim licem, dok su im oči nesrazmerno sitne. Kubilgan ih sa užasom gleda dok kidaju i proždiru tela čijom su im krvlju očeta poprskana. To je bio deo strašnog rituala koji se nije mogao izbeći niti je on mogao da ga spreči.

Kada su Kubilgan i Sketeba u pratnji deset trokloka izašli iz kripe, svi zanemeše od čuda i strave. Stajali su blago pogrbljeni njišući svoje dugačke ruke i hroptavo disali ili krkljali. Psoglavi se prvi udaljiše osećajući da su ovi stvorovi nastali od njihovog mrtvog soja. I neskriveno su ih se plašili. Jer su zračili većom jezom od njih samih.

Samo se Hromi Daba i Morana nisu pomerili ili ustuknuli pred

troklocima. Mračni gospodar je likovao. Ni sam nije očekivao da će kriptu iznedriti ovakve moćne stvorove. Kada mu je Sketeba prišao, Hromi Daba zadovoljno uzviknu:

„Sa hordom ovakvih trokloka meni nije potrebna nijedna druga vojska! ”

„Njih je nemoguće kontrolisati u velikom broju, gospodaru” reče oprezno Morana.

„Tim bolje! Neka unište sve pred sobom!,” povika on diveći se ogavnim stvorenjima.

„Gospodaru, da dignemo i ostale iz sna?” upita ga Sketeba.

„Smesta!,” potvrdi Hromi Daba.

„Ali mi se moramo skloniti odavde, gospodaru” upozorava ga Morana. „Kada nagrnu iz kriptе... napašće nas.”

„Znam, nećemo biti ovde kada se to desi!,” zlobno se ceri Hromi Daba.

Onda mu pogled pade na Kubilgana, koji je stojao između trokloka. Bio je sitan u poređenju sa njima. Poželeo je da vidi kako će ga lako raskomadati. To mu je opet izmamilo zloban osmeh.

„Ja sam vaš gospodar! viknu on troklocima. „Zahvaljujući meni digli ste se iz mrtvačkog sna!... I sad vam zapovedam: iskidajte ovog jadnika i utolite svoju vekovnu glad! ”

Ali ništa se ne desi. Trokloci se ne pomeraju i dalje bezizražajno gledaju ispred sebe.

„Šta sam vam rekao?” povika opet mračni gospodar. „Raskomadajte ga!”

Trokloci nemo stoje njišući svojim dugačkim rukama.

„Šta je sad ovo?,” viknu besno Sketeba gledajući Moranu, ali ova nervozno vrti glavom i sleže ramenima.

„Ja sam njihov gospodar!,” uzviknu Kubilgan. „Ja sam obavio ritual i sad samo mene slušaju!”

Razgnevi se mračni gospodar i ispusti urlik stežući pesnice.

„Prevario si nas, crve!,” zaurla on. „Ubijte ga!”

Sketeba prvi isuka sablasnu sablju i zavitla je iznad svoje glave:

„Na njega! Svi u napad! Ubijte ga!”

Ha njegovu zapovest krenu tridesetak todoraca iz njihove pratnje. Psoglavi i dalje uplašeno stoje odmaknuti iza njih. Todorci uz poklike jurnuše na Kubilgana, a on samo mirno troklocima reče:

„Pobijte ih sve.”

Ha te reči, čudovišta munjevito nagnuše na todorce i stadoše ih lomiti i komadati kao krpene lutke.

„U napad! U napad!” viče Hromi Daba psoglavima. „Sve ću nas zgromiti! ”

Masa psoglavih prvo polako, a onda ohrabrujući jedni druge povicima i mašući oružjem, krenuše u napad. Trokloci načiniše obruč oko svog novog gospodara i sa lakoćom odbijaju silne nasrtaje napadača. Svojim dugim kandžama kidaju ih ili komadaju, i razbacuju unaokolo. Lukavi todorci puštaju psoglave napred, a oni kao osice napadaju i sabljama seku trokloke. Ali nije ih lako ubiti. Čak i kad nekome odseku ruku, trokloci ne popuštaju, već mahnito kidišu na svakog ko im se približi. Drobe glave, čereče im udove. Ha sve strane padaju mrtvi psoglavi. Krv pljušti po svima, a krici nadjačavaju poklikivanje. Uskomeša se masa napadača, ali ipak ne odstupaju. Više se plaše gneva svog gospodara nego same smrti.

Nekoliko raskomadanih trupaca psoglavih pade pred Hromog Dabu. On nemoćno gleda kako se brzo smanjuje njihov broj, a u sebi kipti od besa. Vidi da neće moći da zaustavi ovih desetak trokloka, previše su moćni za njegove psoglave. Da je bar poveo više svojih todoraca, ali nije očekivao ovakav obrt. Verovao je da he odmah steći moć nad probuđenim troklocima. Niko mu nije rekao da im je gospodar onaj ko obavi ritual nad njima.

Mračni gospodar iskali svoj bes i nemoć na nekoliko psoglavih koji su se našli pred njim. Svojom sabljom ih urlajući saseče. Onda se okrenuo ka Morani. Za trenutak je poželeo i nju da ubije, ona je bila kriva za sve. Ali se suzdržao, samo ju je prostrelio pogledom i viknuo:

„Odlazimo odavde!”

Morana je spustila kovitlac iz noćnog neba koji je obuhvatio nju,

njenog gospodara i Sketebu. Nestali su netragom u prašini koja se oko njih digla. Ostavili su za sobom očajničku borbu trokloka i psoglavih na smrt. Bitka se pretvorila u običnu klanicu. Raskomadana tela su ležala svuda uokolo. Psoglavi su skakali na trokloke, grizući ih, ubadajući ih kandžama ili sekirama. Hvatali ih za grkljane, otkidali im komade tela. Po njih desetak je visilo sa čudovišta, očajnički nastojeći da ih obore na zemlju. Ha takve su onda ostali kidisali kao gladni vuci, kasapili ih do neprepoznavanja. Trokloci su se batrgali, ali bi pokleknuli pred takvom navalom. Borba se pretvorila u životinjsko mrcvarenje. Ali niko nije uspeo da se probije do Kubilgana.

Krvavi pir je počeo da jenjava nakon što se broj psoglavih znatno smanjio. Više nije ostao nijedan todorac živ. Dvadesetak izranjavanih preostalih psoglavih se izbezumljeno razbežalo po okolnoj šumi. Pred kriptom je ostao samo Kubilgan sa tri trokloka. Ostali su ležali raskomadani i mrtvi. Sve je ubrzo opet utonulo u noćnu tišinu, ali osećao se nemir u vazduhu.

Šaman osta zamišljen da stoji. Šta mu je drugo preostalo da učini nego da netragom nestane. Znao je da će ga osveta mračnog gospodara pratiti kud god da ode. Ni Itugen mu neće oprostiti. Bio je svestan da neće moći da zatvori kriptu. Morana će se vratiti. Sketeba je sad znao ritual za buđenje trokloka. Ali on tu više ništa nije mogao iako je krivica bila njegova. Uzeće svoje ogledalo Toli i oslobodiće zarobljene žene i decu. Onda će potražiti spas... negde daleko, što dalje, možda jednog dana uspe da se vrati u svoju postojbinu, mada je u srcu znao da tajgu više neće videti. Skončaće negde u tuđini.

Iz šatora je uzeo samo ogledalo Toli. Ništa mu drugo nije trebalo. Preostali trokloci su ga verno pratili nazad do kripe. Ušao je u predvorje sa bakljom gde su šćućurene u mraku i nesnosnom smradu bile zarobljene žene i deca. Uznemirili su se kada su ga videli krvavog i namračenog lica u pratnji užasnih čudovišta. Kada su zakukale, on im dobaci ključ za okove i reče:

„Slobodni ste! Bežite što dalje odavde!”

Nemo ih je posmatrao dok su uspaničeno otključavale okove i

grabile svoju decu. He osvrćući se bežale su ka izlazu iz pećine. Osećao je koliko-toliko olakšanje što je spasao njihove živote. Dugo je ostao stojeći zamišljen o svojoj sudbini i nakon što je poslednja žena izašla iz kripe. Od šamana Džingis-kana do uklete duše aniuke, vampira i sluge Morane. Sve je dublje tonuo. Mrak ga je kao vir vukao sve dublje dok su se demoni otimali o njegovu dušu. I bio je spreman da im je preda, bio je zahvalan što su ga vratili iz mrtvih i služio bi im, ali ne prihvata da ga oni i ubiju. Uspeo je da ih nadmudri. Ravnodušno se pomirio sa svojom sudbinom. Ruke su mu bile ogrezle u krvi. Znao je da će ga kad-tad sustići kazna. Ali neka bude što kasnije.

Kazna ga je sustigla i brže nego što je očekivao. Jer čim je krenuo ka izlazu iz kripe, noseći svoje ogledalo našao je frktanje konja.

„Ostanite ovde” reče on troklocima i krenu napolje.

Pred sobom je ugledao sedam konjanika sa spremnim mačevima kako stoje usred krvarije. Ispred njih je jedan monah koji je za kanap drži magarca. Stajali su u mraku, samo ih je njegova baklja ovlaš osvetljavala. Neočekivan prizor. Ko je bio ovaj čovek u mantiji sa magarcem koji stoji okružen gomilom mrtvih? Srce mu se spustilo u petu.

„To je on,” reče Miloš, prepoznavši ga u ritama, pa potera Ždralina prema njemu. „Gde je moje koplje?”

Monah podiže ruku i zaustavi razgnevljenog Miloša, pusti uže i laganim korakom priđe šamanu.

„Okasnismo” reče mu ovaj gledajući pokolj oko sebe.

„Ko si ti?” pita ga Kubilgan.

Monah zamantija svoju odoru i pod svetlom baklje Kubilgan ugleda simbol kosingasa na njegovoj verižnjači.

„Oslobodio sam žene i decu” reče drhtavim glasom.

„Ali si otvorio kriptu” reče Gavriilo. „Gde je koplje?”

„Kakvo koplje?” zbuni se ovaj.

„Koplje oteto Milošu kada su bili zarobljeni.”

„Ne znam ni za kakvo koplje,” ozbiljno će Kubilgan.

„Ne laži, samo ste vi...”

„Velim ti, ne znam ni za kakvo koplje... Niti sam ga video.”

Gavrilo ga netremice posmatra, vidi da ovaj govori istinu.

„Probudio si trokloke,” ipak mu reče.

„Bio sam... nasamaren” zbuni se Kubilgan pred njegovim prodornim pogledom. „Ali zaustavio sam ih... Vidiš... Svi su mrtvi.”

„Probudio si staro zlo.”

Kubilgan zinu zatečen njegovom hladnokrvnošću, nešto mu zape u grlu.

„Mračni gospodar će se vratiti, ti to znaš,” dodaje Gavrilo.

„Ali... ali...” Njegova duša je vapila za bilo kakvim oproštajem.

„Hromi Daba će ih sve probuditi, smisliće već kako... Ako to već ne zna.”

Kubilgan stade teško disati i gutati knedle. U očima monaha video je zastrašujuću odlučnost da zaustavi ovo zlo. I tada se setio prizora bitke iz ogledala. Kakvi su to ljudi bili koji su mogli u tako malom broju neustrašivo stati pred navalom iz Ada? A ovaj monah ih je predvodio u toj nemilosrdnoj borbi. Kosingas nije znao za strah... ni za milost.

„Kripta mora da se zatvori, Kubilgane... I to znaš” reče on jezivo miran.

„Ali, on ne-ne zna.. ” zamuca ovaj.

„To što si tako prigrlio, sigurno ti je mnogo vredno” opet će Gavrilo. „Ako je tebi dragoceno, onda je i Hromom Dabi... Ima li veze sa troklocima?”

„Ne! To je m-moje ogledalo Toli” zbuni se šaman stežući ga uplašeno. „Njime proričem budućnost. Ono je moje! Moje!”

„Budućnost?... Neprijatelj ne sme da sazna ko je Ratnik iz Proročanstva... Predaj mi ga.. ” Gavrilo pruži ruku, ali Kubilgan se odmaknu. „Predaj mi ga mirno.”

„Nikada! To je moje!” i opet ustuknu korak nazad.

Gavrilo primeti njegov izbezumljen pogled. Znao je šta to znači. Neće ga milom predati.

„Predaj ga!,” uzviknu Gavrilo.

„Pozvaću trokloke...!“ povika ovaj zakrvavivši očima.

Kosingas munjevito isuka Kurjak i zamahnu posekavši mu desnu ruku kada je ovaj ustuknuo. Krv šiknu. Ali Kubilgan stegnu ogledalo krvavom šakom i mahnu bakljom prema Gavrilu. Ovaj se izvi unazad, a Kubilgan potrča nazad u kriptu.

Iz mrklog mraka izroniše ogromni trokloci preteći režući. Istog trena jedna strela prelete Gavрила i zabode se u srednjeg bauka. Ali on to ne oseti. Vitezovi skočiše sa konja i jurnuše im susret kličući. Gavriilo spremno dočeka napadača odsekavši mu levu šaku kada ju je pružio da ga zgrabi. Kurjak ih lako seče, a krv prska. Kosingas vešto izbegava zamahe trokloka i svaki put mu nanosi teške ozlede. Ovaj urla od besa, ali ne može da ga dohvati. U jednom trenutku, provuče se ispod njegovih ruku i iz dva udarca mu odseče levu nogu. Ovaj se zatetura i pade. Ipak uspe desnom rukom da uhvati kosingasa. Nije stigao ni da ga jako stegne, jer mu ovaj zabode mač u nju. Čim ga je pustio, iz drugog zamaha mu je odseče i skoči mu na grudi. Munjevito opet uzmahnu i odseče mu glavu.

Ostali jednako žustro saletoš preostala dva trokloka, umešno izbegavajući njihove zamahe i sekući ih gde stignu. Pršti krv i lete udovi. Ali dok im ne odseku glave, beštije ne odstupaju niti se predaju. Ali kako koga ubogalje, tako lakše izlaze na kraj sa njim, pa kruže oko njega vrebajući priliku da opet zadaju neki jak udarac. Bez žurbe, oprezno, obezglaviše i preostala dva trokloka.

„Za njim!“ viknu Miloš i krenu za Kubilganom.

„Stoj!“ zaustavi ga kosingas.

„Ali, pobeći će..“ povika Bogdan držeći krvav mač.

„Nema taj kud“ reče mirno Gavriilo i krenu ka ulazu u kriptu.

Još je držao Kurjak u ruci. I čekao je. Zapahnuo ga je vonj truleži koji je izbijao iz dubine mraka. Kao dah čudovišta sa kojim su se borili. Bio je spreman da ih dočeka bude li ih još. 111ta god da izađe iz te mrkline on neće odstupiti ni korak.

Iza njega, zmajaska bratija se uzvrpoljila. Noćna tama ih okružuje i pritiska kao smrt svojim tankim kandžama. Napeto iščekuju da iz

kripte nagrnu na njih. Stiskaju mačeve i zure u tamu.

Samo kosingas mirno stoji kao da vidi u mraku. On je navikao na njega. Jedino se on nije prenuo kada se začuo vrisak iz dubine kripe.

Prolomi se još jedan jeziviji vrisak, i onda povik:

„Ne! Naređujem vam... Stanite!”

I onda muk, težak kao i smrad koji dopire iz dubine. Najednom, zemlja zatutnja pod njihovim nogama. Ulaz u kriptu je počeo da se odronjava. Prvo prašina, a onda sve veći komadi kamenja. Kosingas se udalji i nemo gleda kako se stena raspada i velike gromade ispunjavaju predvorje pećine. Lavina kamenja diže oblak prašine dok se celo brdo urušavalo. Kripta je bila zauvek zatvorena.

Gavrilo se okrenu i krenu nazad do svog magarca. Uze kanap i povede ga kroz družinu koja je i dalje stajala sa iskukanim mačevima i kao da nije verovala da je sve bilo završeno.

„Što Kurjak raseče, to više ne zarašćuje” reče kosingas.

U mrklom mraku, u dubini kripe, nekolicina trokloka se naslađivala rastrgnutim telom mongolskog šamana. Ogledalo Toli ležalo je polomljeno. Krv iz njegove rane probudila je nova uspavana čudovišta koja se uvek nahrane svojom žrtvom. Ali samo na kratko bili su probuđeni iz sna. Tavanica pećine je napukla, i pod težinom brda počela je da se urušava. Nesvesni onog što se događa oko njih, trokloci su nemo gledali kako ih zemlja i kamen zatrpavaju i ispunjavaju njihovu večnu grobnicu.

Glava dvadeset i druga - Leto 1378.

*„I kamen na koji se spotakneš
na putu deo je sudbine”*

Upolutmini blistao je jedan plameni uljani žižak na stolu pretrpanom starim knjigama izbledele kože između kojih su virili istrgnuti listovi. Itugen je raširila jednu od tih knjiga i polako je listala. Svaki put bi prinela ustima svoj dugački, iskrivljeni prst, liznula ga i kraj stranice bi polako okrenula. Letimice ga pogleda, pa nastavlja dalje listati. Zatim se zaustavi. Briga joj nabora čelo. Prstom je pratila tekst dok ga je šapatljivo čitala:

„Manzasiri od tela svoga stvori zemlju... Od levog oka svojega stvori mesec i boginju Jačinut... Od desnoga oka svojega stvori sunce i boga Jeloja.. ” Itugenin pogled zastade na narednoj rečenici. Nekoliko puta ju je pročitala, kao da nije verovala svojim očima: „Triput će trolika neman Alka zajesti Jačinut i Jeloja... pre no što Arsan Dulaj svoj gnev usmeri...”

Itugen presta da čita i osloni se rukama na sto. Pognute glave žmuri i razmišlja. Kraj se bližio. Svi su znali za staro proročanstvo Doba vatre i svako ga je najavljiavao: Armagedon, Ragnarok, Kalki, Rapičvin...

Ona oseti dašak vazduha na licu i otvori oči. Kada zaigra žuti plamičak žiška, Itugen podiže pogled sa knjige i zagleda se u mrak

ispred sebe.

„Jesi li poslušala moju volju, kćeri?,” reče ona mirnim glasom ne okrenuvši se.

„Jesam, majko,” začu ona glas iza sebe. „I donosim ti dar.”

Baba se polako okrenu. Kad ugleda Umaj kako stoji sa kopljem svetog Georgija u polumraku, oči joj zasijaše od zadovoljstva. U trenu zaneme. Samo je mogla da ispruži ruku vapeći da dohvati staru relikviju. Umaj joj priđe i dade joj Askalon. Kako su njeni prsti dotakli glatku površinu drveta, tako je osetila da je prože čudan osećaj blagostanja i mira. Duboko odahnu. Sav teret koji je mučno nosila na leđima kao rukom bi odnesen i ona se nesvesno ispravi. Drhtavim prstima je dodirivala koplje ne verujući da ga konačno drži. Diveći mu se gladila ga je i pogledom upijala svaki njegov detalj.

„Askalon.. ” prošaputa ona. „Kažu da je narod koji ga ima... nepobediv.”

Umaj očuta. Bila je zadovoljna što je napokon uspela majci da udovolji. Pustila ju je da se naslađuje svojom pobedom. Itugen ga je podigla jednom rukom uvis i uzviknula:

„Sada će moj štićenik Amurat konačno poraziti svoje neprijatelje i ujediniti sva turska plemena!... A kada njegovo vreme prođe, Tamerlan će ga dobiti i povратиće snagu mongolske horde!”

A onda, kao da se seti nečega, Itugen spusti koplje i pogleda svoju kćerku:

„Šta je sa kriptom, Umaj?”

„Zanavek zatvorena, majko! Možeš da odahneš...” reče Umaj.

„Dakle, zlobac je ostao zatrpan unutra!,” smeška se zlobno Itugen. „To je i zaslužio! ”

„Ipak, nešto osta nedovršeno... Biliš Kubila... Bio je nadohvat aždrahila, ali...”

„Šta?” prostreli je baba pogledom.

„Nenadano se pojavio... kosingas.”

„Kosingas?” iznenadi se Itugen, ali u glasu se oseća divljenje. „Videla si ga?... Kako izgleda?... Šta se desilo? Nisi li mogla...?”

„Ne, majko...” odmahnu Umaj glavom. „On je... On zrači... U ruci je imao oštricu... koju... osetila sam je.”

„Kurjak... Tako kažu... Ukrao ga je mračnom gospodaru” mirnim glasom reče Itugen.

„Kako jedan smrtnik može da se izvuče iz njegovog legla... i sa takvim oružjem?” reče Umaj s neskrivenim čuđenjem. „Ko bi od nas to ikako mogao?”

„Zato je kosingas... No, pričaj, šta se desilo?”

„Ništa... Morala sam umaći pred njim... ali dokopala sam se Askalona jer su evreni bili u okovima, a zarobili su ih smrdljivi psoglavi. Zašto li ih ne posekoše na mestu? Čemu okovi?” upita se naglas Umaj, ali Itugen se samo smeška.

Nakon kratkog tajca dok se opet divila Askalonu, Itugen glasno uzdahnu:

„Sve ide svojim tokom, kćeri. Zar ne vidiš?... Kosingas je zatvorio kriptu... Kurkil je u pravu, a ja dugo nisam htela da se pomirim sa tim... Dok sam imala ogledalo Toli, sve mi se činilo tako lako. Nadmeno sam htela svima i svakom uticati na sudbinu, ali ipak, usudu se ona ne može promepiti... Ah, čak ni mi... Zato se i rađa takav... Sa običnim smrtnicima možemo se poigravati,” Itugen opet pogladi koplje svetog Georgija. „Biliš Kubila mora da ispuni svoju sudbinu... Vreme je da posetim Gulčiček Hatunu, majku Bajazita, mlađeg Amuratovog sina... Ona sigurno strepi za njegov život jer je Jakub prvorodeni, miljenik je vojske... Njen strah je zreo, povinovaće se mojoj želji, učiniće sve da njen sin postane sultan.”

„Ipak nećeš da sklopiš pakt s Jakubovom majkom?” pita je Umaj.

„Zašto bi ona pristala kada joj je sin ionako prvorodeni?... Sve dosad je uvek mlađi brat ubijao starijeg i dolazio na presto. Samo tako mogu svoju volju da sprovedem... Ljudi su pohlepni, ne mare ni za rođene.”

„A Biliš Kubila?” iznenadi se Umaj.

„Kurkil je svoje rekao... Uostalom, da bi Bajazit postao sul-tan, Amurat mora da umre... Nije li tako?... Nije li tako oduvek bilo?...

Iskoristiću svoju nepromišljenu grešku i Mokošinu pobjedu da poraz preokrenem u svoju korist... Ako Amurat neće pokoriti Rumeliju, onda će Bajazit... Ha! Gulčiček Hatun će me dočekati zagrljajem.”

„Pustićeš Jevrema...?”

„Ne misliš valjda da sam aždrazil uludo uzela? Ubiću ja Biliša Kubilu... A što se tiče Askalona... Sada ću ga predati mom štićeniku Amuratu i on će povesti svoje pobjedničke vojske na Rašane. Prošlo je doba cara Silnoga... Vreme je opet za rat... i za žetvu duša.”

Glava dvadeset i treća - Leto 1371.

*„Kada je ovaj (Lazar) na sličan način rđavo
s njim (Uroš) postupao,
ponovo se vrati kralju Vukašinu”
(Mavro Orbin)*

Okolina Nerodimlja osula se nežnim planinskim cvećem pod belim svetlom zore. Posle kratke kiše polja duž reke Nerodimke osvanula su čudesnim šarenilom preko noći. Mala reka je tiho žuborila šapćući slatko blagorečje o slavnome kralju Milutinu, koji se u dvoru Nerodimlja upokojio pola veka ranije. No, ljudsko uvo ne može čuti taj nemušti jezik.

Ha brdu iznad Nerodimke stoji stari kralj Vukašin i smrknuto gleda na carski letnjikovac preko puta. He oseća umilni povetarac koji se spušta sa Šar-planine, niti milovanje prvog jutarnjeg sunca, koje je uvek umelo da razgali srce cara Silnoga. U petoj deceniji života, Vukašin je izgledao mnogo stariji sa svojim izduženim licem, dugom sedom bradom i kosom. Upale oči sa crnim podočnjacima davale su sliku čoveka koga su morale teške brige i nemirni snovi. Ništa od lepošarnog prizora Vukašin nije video. Po mislima mu je još uvek kolao san od ppošle noći i mučan osećaj koji snivanje ume da ostavi za sobom. Vukašin bi obično brzo zaboravio snove o buđenju i nije im pridavao neki značaj, ali ovaj put ga je još uvek mogao videti pred

očima:

Ha nekom nepoznatom izvoru gde između tri kamena prekrivena mahovinom izbija hladan kladenac, car Uroš nasmejanog lica zahvata svojim rukama vodu i nudi mu je da pije. Vukašin isprva okleva, ne bi da se napoji iz njegovih ruku, ali neka sila ga tera da mu priđe, da se sagne i da iz carskih ruku popije vodu...

Vukašin nesvesno stiska tanka usta, širi nozdrve, čkilji svojim sitnim očima zagledanim u carski letnjak gde je boravio car Uroš. Čini mu se da san nagoveštava nešto dobro, ali mu mučan osećaj govori nešto drugo. Od vrtloga događaja u kome se našao, nije mogao pravilno razabrati na šta bi se taj san odnosio. Sada je dolazio sa svojim sinom Markom od Skadra, gde je sa svojom vojskom trebalo da sačeka Balšiće i da zajedno krenu na Nikolu Altomanovića u Onogoštu. Već mu je dodijala sva stara raška vlastela i bio je spreman da se jednom za svagda razračuna sa njima, počev od drskog Nikole.

Za njega se nadao da će posle bitke na Kosovu da umre od zadobijenih rana ili bar da propadne pošto mu je Lazar Hrebeljanović oteo mnogo od teritorija, ali žilavi Nikola se brzo digao na noge i povratio svoju snagu. Najviše zahvaljujući mačvanskom banu Nikoli Gorjanskom, koji je pre toga zavrbovao Rastislaviće, a kada mu se Altomanović, čija se zemlja na severu graničila sa njegovom, obratio za pomoć, ovaj je to brže-bolje prihvatio i opskrbio ga novcem i oružjem. Altomanović je svoj bes posle poraza usmerio na Dubrovčane koje je optuživao da su se tajno bili zaverili protiv njega i da su ubedili njegovog donedavnog saveznika Sanka da ga izda i da se vrati banu Tvrtku. Ha pljačke dubrovačkog zaleđa, ucene i otmice njihovih trgovaca, Dubrovnik nije imao kome da se požali sem Mrnjavčevićima. Ugari su potajno podržavali Altomanovića preko Gorjanskog, pa nije vredelo ni žaliti se banu Tvrtku, koji se Ugarima nije želeo zamerati. A kako od cara Uroša nije bilo nikakve vajde, pa se zbog priča o njegovom ubistvu nije ni znalo da li je živ, Dubrovčani potražiše pomoć od kralja Vukašina. Ovaj je to, naravno, jedva dočekao pa je digao vojsku i krenuo na Nikolu Altomanovića, koji se

bio sakrio kao miš u rupi.

No, sudbina ume vešto da izigra ljude, pa je Vukašinu u poslednji čas stigao poziv od njegovog brata Uglješe da mu se hitno pridruži u pohodu na Turke koji u tom trenutku nemaše brojne trupe u Jedrenu jer je Murat sa glavninom vojske bio u Maloj Aziji. Tako, Vukašin dignu logor kod Skadra i usiljenim maršem krenu da se sastane sa svojim bratom Uglješom. Ipak pre toga, put ga je naneo prema Nerodimlju. Nešto ga je teralo da raščisti račune sa carom Urošem pred boj sa Turcima. Obično je u bitku ulazio organizovano, odlučno i neustrašivo, siguran u sebe, ali ovog puta ga je potajno muči osećaj neizvesnosti. Nije voleo kada mu se planovi izjalove ili izmene. Verovao je da ako sigurno korača putem koji je zacrtao, predstoji mu samo uspeh. Ali i da svako kolebanje samo preti neuspehom. Sada je odjednom morao da odustane od pohoda na Altomanovića i da krene na Turke. Ali brat mu je Uglješa bio vrstan strateg i vojskovođa, iskusan u ratovanju sa Turcima, pa nije bilo mesta sumnji. Uostalom, njegove teritorije su se direktno graničile sa turskim i znao je šta radi.

Vukašin je već odlučio šta će da učini. Pozvao je u svoj šator svog vernog slugu Kraguja. Dok ga je čekao, seo je za sto i počeo pisati pismo Marku. Kazaće mu sve... dobro, ne baš sve. Uostalom, sve što je radio bilo je samo da ga pripremi da caruje i da spasi carstvo od propasti. Da uradi onako kako mu je zmajeviti Momčilo naložio. Dok je brzo ispisivao poslednje reči, Nukašin je imao loš predosećaj, kao da piše oproštajno pismo.

Šatorsko krilo se raširi i Kraguj uđe. Bio je suvonjav i visok. Kratka, oštra brada je njegovom izduženom, preplanulom licu davala vražji izgled, a debele obrve su još više isticale njegove crne oči.

„Zapovedi, kralju” reče on blago poklonivši se.

Vukašin ga zamišljeno pogleda. Imao je beskrajno poverenje u ovog čoveka. Uvek je bespogovorno obavljao njegove prljave poslove. I savršeno, bez traga, umeo je da likvidira svoje žrtve. Kao što je učinio sa mnogima, uključujući i Vojislava Vojinovića. Sada mu je opet bio potreban, možda i poslednji put.

„Imam za tebe zadatak, Kraguje” reče Vukašin.

„Kaži i biće obavljeno, kralju moj.”

„Vrlo kratko ću ti reći...” uzdahnu Vukašin. „Pratićeš Marka do Prilepa, postaraj se da stigne bezbedno... Daćeš mu ono pismo... samo ako se ne vratim iz boja sa Turcima.”

Kraguj ga netremice gleda; iznenađen je.

„Biće kako kažeš, kralju moj.”

Vukašin pažljivo presavi hartiju, kanu malo crvenog voska na dva mesta i svojim prstenom pečatnikom ga zapečati. Dade pismo Kraguju i reče:

„I ne odvajajte se od Marka, čuvajte ga svojim životom.”

„Ne želiš da te tvoja garda prati u boj?”

Vukašin se na tren zamisli, prebirao je po svojim uskovitlanim mislima. Toliko stvari ga je morilo, toliko toga ga je najednom spopalo.

„Ne, Kraguje” uzdahnu Vukašin. „Bićete potrebni Marku. Ali prvo idemo da posetimo cara Uroša... Da raščistim sa njim.” Krenuo je na konju sa svojom petočlanom gardom ostavivši vojsku, koja se tek dizala, i Marka, koji je još čvrsto spavao u svom šatoru. Jahali su u tišini. Kralj Vukašin je sve vreme razmišljao o onome što je nameravao da uradi. Odavno bi Vukašin dao da Kraguj ubije cara, ali želeo je da izbegne da staroj vlasteli da povod da se jače udruži protiv njega. Sada je osećao da se bližio trenutak kada je morao da preseče svoj Gordijev čvor, koji kao da ga je sve više oko vrata stezao. Nešto mu je ipak govorilo da mora sve pripremiti za slučaj da se iz boja sa Turcima ne vrati. Prvo da raščisti sa Urošem, a onda da pripremi svoga sina Marka.

Cara Uroša je zatekao na pola puta do dvora. Sa svojom malom pratnjom je krenuo u lov. Ovaj ga dočeka hladno i nimalo mu se ne obradova, mada to Vukašina uopšte ne iznenadi. Kralj se ipak pravio da mu je drago što ga vidi ukazujući mu sve počasti i klanjajući mu se. Videvši da se car sprema da krene, on se nametnu da krene sa njim, želeći tobože i on da ide u lov.

Jahali su u tišini dok je napetost među njima rasla. Uroš i Vukašin su se samo ispod oka gledali sve dok, nekoliko časova kasnije, nisu stigli do jednog brda odakle su u podnožju videli krdo jelena. Uroš tada svojoj pratnji stade da objašnjava kako treba da im priđu sa druge strane i da poteraju lovinu prema njima kada siđu u podnožje. Taj trenutak iskoristi Vukašin i tiho reče Kraguju:

„Ne dajte da se iko vrati živ, pokopajte ih tajno u šumi.” Ovaj samo klimnu glavom, pa takođe neprimetno prenese kraljevo naređenje svojim ljudima. Kada je Uroševa pratnja dobila uputstva, svi krenuše da zaobiđu lovinu okolnim putem i ostaviše cara i kralja same da čekaju. A kako to ume da potraje, Vukašin prvi sjaha sa konja i naizgled nezainteresovano stade da posmatra uokolo. Uroš učini isto i pođe da protegne noge. Uto, Vukašin mu prilazi sa leđa i reče:

„Krenuo sam sa vojskom ka Uglješi jer kanimo udariti na Agarene. Marka neću voditi sa sobom, već ću ga poslati u Prilep jer ako se meni nešto desi, on me kao mladi kralj ima naslediti... A zatim i tebe, kako smo se pred Bogom potpisali.”

Uroš samo slegnu ramenima naizgled složivši se s tim. „Čujem da opet širiš priče o njemu iako sam ti prošli put rekao da prestaneš sa tim” reče Vukašin. „Kaniš li opet sa Hrebeljanovićem da se zaveriš, ovaj put protiv njega, kao što ste se onomad digli protiv mene?... Marko će naslediti tebe... Je li ti to jasno... care?”

Uroš neuverljivo klimnu glavom, a stari lisac Vukašin umah ga prozre.

„Ne mešaj se u stvari koje ne razumeš, niti ti je suđeno da znaš” opet će Vukašin. „Marko je zmajevit i kao car može da spasi ovo carstvo od najeze Agarena... A ti svojim... pričama samo unosiš razdor umesto da ujediniš svoju vlastelu.”

„Ništa ja nikome ne pričam..promuklo će Uroš.

„Govoriš da Marko nije moj sin! ” viknu Vukašin. „Dovoljno je što su svi protiv mene, a sad i njihov prezir okrećeš na njega! ” „I nije tvoj sin, Vukašine, već vojvode Momčila,”reče prkosno Uroš. „Čuo sam jednom prilikom Miloša Vojinovića kada je to rekao mome ocu.”

„Ćuti, tako ti boga Uroše, jer ne znaš šta govoriš” procedi kroz zube Vukašin. „Nas dvojica smo sitni smrtnici i hrana bogova.”

„Nikada raška vlastela neće priznati tebe... ni ono tvoje kopile za cara” uzviknu Uroš besno. „Znam ja vrlo dobro šta govorim. Preteo si Momčilu ženu! Ali čim ti je Vidosava rodila Marka pre vremena, shvatio si da nije tvoj, već Momčilov pa si je dao ubiti.”

„Nisam je dao ubiti, umrla je na porođaju, ljudi pričaju svašta” reče Vukašin.

„Ali ne razumem vojvodu Momčila” reče Uroš. „Prvo ti je dao svoju ženu Vidosavu, koja je od njega zabredala, pa kad se Marko rodio, a ona, je li, umrla... dao ti je potom svoju sestru Jevrosimu, koja, iako je sve to znala, prihvata Marka kao svog sina.”

„Ovo su stvari koje se ne tiču tebe... pa ni mene” reče Vukašin gledajući ga namršteno. Nije ni sanjao koliko je Uroš znao za njihovu strogo čuvanu tajnu. Niko dosad nije sumnjao da je Marko bio njegov sin dok Uroš nije počeo širiti glasine. Počne li pričati da je sin zmajevitog Momčila i Vidosave... zle sile će posumnjati ko je on i bez oklevanja će ga ubiti. A Vukašin se zakleo svojom krvlju da će tajnu čuvati do smrti. Ni sam nije bio svestan kada mu je izgovorio kao tuđim glasom: „Tvoji dani vladavine su završeni.”

Uroš razrogači oči u čudu i mahinalno ustuknu nazad, strah mu prekri lice, a vilica mu zadrhta. No, Vukašin se ustremi na njega i uhvati cara ručerdama za vrat, pade mu mrak na oči i stegnu ga jako ne bi li ga udavio. Urošu iskočiše oči, a usta mu zinuše vapeći za vazduhom. Bezuspešno se batrga jer je Vukašin jači od njega. Zato ga lako obori na zemlju ne popuštajući stisak, ali odjednom primeti carski zlatni medaljon oko njegovog vrata koji mu ispade iz košulje. Ha njemu je sa jedne strane bio grb kuće Nemanjića, a sa druge zmaj raširenih krila. Njega su sa kolena na koleno prenosili Nemanjići i nosili ga samo kraljevi.

Vukašin popusti stisak netremice zagledan u medaljon. Uroš zakrklja udišući vazduh, pa dok je još bio ošamućen, Vukašin mu skinu medaljon sa vrata. Uspravi se stojeći nad njim i turobno reče:

„Ovo ti više neće trebati, Uroše,” zatim okači medaljon oko svog vrata i gurnu ga sebi pod košulju.

„Proklet bio, Vukašine!,” promuklo izusti Uroš držeći se za bolan vrat. „Otac mi je ostavio carski medaljon...” ali kad vide da se Vukašin mašio svog buzdovana za pojasom, on umah preblede i oči mu zasuziše. Ipak nekako izusti: „Dabogda skončao kao ja.”

Vukašin zamahnu iz sve snage i tresnu Uroša u glavu takvom silinom da ga otkotrlja u stranu. Car osta nepomično da leži dok se tamna krv iz njegove glave razlivala po poljskom cveću. Poslednji Nemanjić je ležao mrtav. Imao je nepunih 35 godina.

„I kada je došlo duboko večer, odnesoše ga u manastir zvani novi hram Uspenje presvete Bogorodice, u potkrilju grada Petriča više Nerodimlja... A pri tom manastiru je reka koja silazi sa gore, selo zvani Šarinik i tu donesoše telo mladoga cara Uroša, kao što i rekosmo napred, a niko nije o ovom znao, samo oni zločinci i nastojatelj obitelji sa klisijarhom. I položiše ga u Grobnicu u unutrašnjosti crkve, gde se vrše božastvene (službe), koja je još od praroditelja načinjena. I pokriše je kamenom pločom i opelo noću svršiše, a niko nije za ovo znao, samo Vukašin u oni zločinci” (patrijarh Pajsije Janjevac).

Glava dvadeset i četvrta - Leto 1371.

„Svekrva - svekriva”

U gluvo doba noći ulicama Tri kale, prestonice Tesalije, njena mala sen slila se sa sveopštom senkom. Kretala se nečujno, hitro. Habat nogu gradske straže bi se pritajila, a kada bi oni prošli, izronila bi iz potpunog mraka i avetinjski klizila duž zidova. Trzala se na lavež pasa ili nečijeg glasa da bi odmah ubrzala korak. Žena u crnom ogrtaču sa nataknutom kapuljačom preko lica, pak, treperila je od ushićenosti. Što je bila bliža svom odredištu, ruke su joj se više znojile. Dugo čekanje se bližilo kraju, a ona nije mogla da ga dočeka.

Zaustavila se pred jednom starom, oronulom kućom u najsiromašnijem delu grada. U vazduhu se osećala jaka vlaga pomešana sa zaudarom otpadnih voda koje su tekle ulicama i smradom trulih životinjskih leševa. Kroz prozor koji je bio prekriven poluraspadnutim zastorom mogla je da vidi tinjanje uljanog žiška. Kratko je pokucala na vrata. Skoro istovremeno vrata se nečujno otvoriše. Žena se sagnu da uđe i zamače sa ulice.

„Kasniš” začu ona tih muški glas.

Tomaida skinu kapuljaču sa glave i nervozno reče:

„Jedva sam se iskrala sa dvora, plašim se da me uhode.” „Nisu te valjda pratili dovde?,” iz mraka izroni lice jednog sredovečnog čoveka razbarušene sede kose i retke kratke brade. Imao je sitne oči, a debele

obrve. Lice mu je bilo bubuljičavo i izobličeno zbog zečije usne. Zbog tog deformiteta balio je dok govori pa je uza ce uvek nosio staru, prljavu krpu i vazda brisao usta.

„Nisu, pazila sam, Lokuse” odgovori Tomaida kršeći ruke.

Čovek krenu u drugu prostoriju u kojoj je treperio žižak.

„Marija je lukava kao lisica” reče on i obrisa ce krpom. „Sumnja ona da nešto smeráš, ne zavaravaj ce... Bolje da si me poslušala i da smo ce sastali na groblju kao prošli put.”

„Ježim ce tog mesta...”

„Svi ce boje tog mesta, zato je pogodno,” prekide je on. „Ovako, ako su te njene uhode pratile... 'pokucaće' mi njeni ubijači na vrata.”

„Neće, Lokuse” uverava ga Tomaida. „Kako te dosad nisu pronašli?”

„Zato što ce nikad nismo sastajali u mojoj kući!” iskezi ce na nju ovaj, pa krpom obrisa bale sa usta. „Ja umem da zavaram svoj trag, nisam upadljiv kao... dvorska dama,” odsečno mahnu rukom.

„Jesi li nabavio?” nervozno će ona.

„A jesi li ti donela?” odgovori joj on pitanjem.

Tomaida iz džepa ogrtača izvadi vrećicu novca i baci mu je na sto pored lampe. On je uze, odmeri težinu u ruci, i gurnu je sebi u nedra. Razvuče on svoja deformisana usta u grozomoran osmeh. Zatim ce okrenu, otvori neki stari kredenac i izvadi jednu drvenu kutiju. Nije stigao ni da joj je pruži, a ona ju je nestrpljivo zgrabila. Spustila ju je na sto i drhtavom rukom je otvorila. U njoj dve male istovetne staklene teglice. U jednoj nešto nalik na bademe, a u drugoj sivkasti prah. Ona izvadi prvu teglicu i držeći je sa obe ruke kao nešto najdragocenije, zagleda je zadržljivo, vrteći je među prstima.

„Da, da...” krkljavo ce nasmeja Lokus. „Mitridat... vredniji od zlata.”

Tomaida vrti glavom u neverici.

„Toliko dugo ga čekam” prošaputa ona. „Od smrti moje majke..

11 a diveći ce prinosi ga svetlu žiška i gleda.

„Vredelo je... svakog mletačkog dukata” nakaradno ce kezi trovač,

pa ce briše.

„Nije li moglo brže?”

„Ne... Teško se nabavlja, znaš koliko je tražen.”

„Vredi li zaista toliko?”

„Mitridat?” začudi se Lokus. „Ha!... He postoji bolji protivotrov od njega!” zakikota se čovek.

„Čula sam neverovatne priče o njemu” oči joj bleskaju od ushićenosti.

„I sve su istinite” samouvereno će Lokus. „Izumeo ga je kralj Mitridat još u starom dobu. Kažu da ga je svaki dan uzimao zbog straha da će biti otrovan, i toliko je ojačao svoje telo da kada je jednog dana hteo sam da se otruje... nije mogao da nađe otrov koji će ga ubiti!”

„Navodno je sačinjen od 65 sastojaka” Tomaida ga i dalje očarana zagleda.

„I uvaljan je u med” likuje Lokus gledajući Tomaidu kako iz teglice vadi jedan komad i vrti ga među prstima. Suv je zbog brojnih prašnjastih sastojaka. „Uzima se sa vinom.”

„I siguran je protiv arsenika?”, opet pita ona uzevši sad i drugu teglicu sa sivkastim prahom.

„Ne samo protiv arsenika, već svih znanih otrova!” odmahuje rukom trovač. „Neki vele da pomaže i protiv ove kuge koja se opet pojavila... ko zna?”

„Ako mu tačno podmetnem određenu količinu arsenika” reče Tomaida, „izgledaće kao da se zarazio od te pošasti.”

„Znaci trovanja i bolesti su slični... ako umeš da rukuješ arsenikom.”

„Nisam posve nevešta u tome, Lokuse” povisi ona ton pogledavši ga, ali čim se opet zagleda u mitridat, ona se umiri. „Ali ti si ipak majstor svog... trovačkog zanata.”

„Hvala... gospodarice” snishodljivo će on.

„Pre jela ću popiti mitridat” zamišljeno će Tomaida, „a onda mogu jesti sa Simeonom zatrovanu hranu.”

„Pazi koga ćeš da otruješ, gospodarice,” upozorava je Lokus. „Nemoj da tvoji unuci kušaju istu hranu.”

„Ne daj ce y brigu, Lokuse,” smeška se ona. „Moji unuci uvek jedu odvojeno... sa Marijom, a ja sa svojim 'voljenim' mužem... Jednom mi je rekla da jede sa njima jer samo tako zna da ce neće otrovati.”

„Kažem ti ja, prozrela te je otkad je čula da je tvoja majka despotica Ana otrovala muža Jovana Asena,” reče joj Lokus, ali ona to kao da nije čula.

„Mada ću morati i Mariji da dođem glave, pre nego ona meni” smrknuto će ona.

„Sa mitridatom si sigurna” reče trovač. „Bar znaš da te ne može otrovati.”

Tomaida je od smrti svoje majke bila opsednuta nerazumnom mržnjom prema svima oko sebe, osim prema svojoj deci. Za sve je krivila svoga muža Simeona i svekrvu Mariju. Ona je postojana u svom preziru, nepokolebljiva u osvetoljublju, a spremna da i sama popije otrov da bi ih ubila. Zato više nije čekala već je sve pripremila za naredni dan.

Ha balkonu palate sede muž i supruga, a pred njima na stolu svakojakog ukusnog jestiva u srebrnom i zlatnom posuđu. Ima tu svega što Simeon voli, ovnujsko meso u medu, jaja, sir u kriškama, masline... Oboje sede ćutke dok posluga sipa vino u raskošne pehare. Supružnici ce retko kad pogledaju, netrpeljivost među njima je odavna i svima očigledna. Smrknutih lica sede jedan naspram drugog i jedva ce trpe.

Simeon je u jeku snage, ima 45 godina, dobrog je zdravlja, sve konce drži u svojoj ruci. Njegova Tesalija je jaka i velika, na jugu ce graniči sa Atinskim vojvodstvom, a na severu sa Mrnjavčevićima i Balšićima.

Posluga odlazi i ostavlja ih same. Pred njim stoji tanjir pun hrane, ali on je ne okuša. Čeka. Zamišljen sedi. Tomaida gleda u svoj tanjir. Dok je navodno nadgledala spremanje ručka, ubacila je arsenik. I sad

joj je otrov pred njom. Popila je ona mitridat uz vino pre obeda. Nije Simeon primetio kad ga je krišom progutala. Imao je sladak ukus jer je uvaljan u med. Pa ipak sa zebnjom je sad gledala u svoj tanjir. Šta ako protivotrov ne deluje? Ako ce otruje? Ali ona je odlučna u svojoj nameri jer više ne može ovako da živi. Okružena je protivnicima koji ce spremaju da je ce otarase, silom ili milom. Zna ona da njena svekrva Marija odavno ubeđuje sina da je otera, a on to nije činio samo zato što bi Tomaida sa sobom odvela njihovu decu. Ali oni su sad već odrasli, sve troje imaju više od dvadeset godina, imaju svoju decu koja su sad kod nje. Simeon je sina Jovana Uroša proglasio za naslednika kada je imao samo deset godina, ali na očev očaj, kada je stasao, pokazao je veće interesovanje za veru nego za državništvo. Drugi sin Stefan Uroš vlada Farsalom, a kćerka Marija je udata za Tomu Preljubovića, sina Grgura Preljuba, kasnije prozvanog Albanoktonos, Albanoubica, jer je bio nemilosrdan u borbi protiv Arbanasa.

I Tomaida sada zna da ga ničim ne može vezati za sebe. Svi njeni dotadašnji pokušaji da ga otruje propali su zahvaljujući njegovoj majci Mariji, koja je uspevala da to predupredi svaki put. Nakon što je njena majka Ana otrovala i svog drugog muža, njegovog nekadašnjeg saveznika Jovana Asena, Simeon je shvatio da mu opasnost preti od supruge.

„Lepo sam ti govorila” ponavljala mu je majka Marija, „oni potiču iz familije trovača! Šta misliš zašto je Rogozna ubedila Dušana da te oženi Tomaidom?”

Zato je sad Tomaida stisla petlju i uzela prvi zalogaj. Plašila ce da će Simeon primetiti njeno kolebanje, ali on je bio odsutan u svojim mislima i nije je ni primećivao. Posle trećeg zalogaja, onako punih ustiju, Marija mu reče preko stola:

„Što sad ne jedeš? Šta ne valja?”

Simeon je ravnodušno pogleda, a onda ce osvrnu oko sebe pridižući ce u stolici:

„Gde je Ljoša?”

„Šta će ti sad on?”

„Kako šta će mizačudoeno je pogleda muž. „Da proba moju hranu.”

„Vidiš li da ja jedem isto?”

„Neću da razmišljam... Zovi Ljošu.”

„Čega se toliko plašiš?” smeje mu se Tomaida i na njegove oči uzima još jedan zalogaj.

„Čega? Da me ne otruju.”

„Samo ti slušaj svoju majku...”

„Ma nemoj?” nagnu se on prema njoj. „Koliko puta su se probači hrane otrovali? Je li? Kaži mi?”

„Otkud znaš da su se otrovali? Možda su se samo porazboljevali od nečega.”

„Kamo sreće” dunu kroz nos Simeon i zavalu se u stolicu. „Zovi Ljošu, ženo.”

Tomaida polako ustaje od stola i sarkastično mu dobacuje: „Možda se plaši da više bude tvoj probač? A i ti si ga preterao, mužu. Za probače uzimaš samo Arbanase.”

Ona mu prilazi, uzima njegovu viljušku i nabada komad mesa iz njegovog tanjira. Prvo ga zadirkuje, nudi mu zalogaj, a onda ga i sama pojede. Zatim brzo uze još nekoliko različitih zalogaja pred njim i nakrevelji lice:

„Zadovoljan... mužu?” i krenu ka svojoj stolici.

„Ha! Dobro je govorio pokojni Jovan Asen!,” razvedri se Simeon. „Spojiš lepo i korisno. Arbanasi ti kušaju hranu, pa ako se i otruju, dve si se muve jednim udarcem rešio!”

„Surov si, Simeone” zločesto se osmehuje Tomaida dok seda na svoje mesto za stolom. „I to su samo ljudi.”

„Došli su glave tvome bratu i stalno dižu bune” reče Simeon pa uze zalogaj. „Ali moj zet Toma ume sa njima! ”

„Previše je okrutan prema njima” reče naizgled nehajno Tomaida dok ga posmatra kako jede zatrovanu hranu. A on navalio kao da mu je zadnji put.

„Sa njima se ne može drugačije.”

„Pa, dobro kažeš, mužu” uzdahnu ona. „Sa nekima se mora tako.”

Simeon Siniša je to veče pao u postelju. Prvo ga je tresla groznica, a onda je počeo da povraća krv. Uzalud je njegova majka Marija dovodila razne vidare. Krvara mu je puštala krv, stavljala mu pijavice, travari mu davali razne travke da žvaće, nalivali ga svakojakim čajevima. Ništa mu nije pomagalo. Svi su samo klimali glavom i govorili: „Kuga je to.” Simeon je u licu menjao boje, grčio se, kukao od bolova, drhtao kao prut... Dok na kraju nije omlitaveo i ubledeo.

Tomaida je vezla u svojim odajama kada je hodnicima odjeknuo jeziv vrisak njegove majke. Plač i naricanje su trajali duboko u noć, a onda je zavládala grobna tišina. Tomaida je spavala mirno i zadovoljno. Veliki kamen joj je spao sa srca.

Ujutru je ustala sveža i raspoložena. Čak je i tiho pevušila. Izvadila je crninu da obuče. Ipak mora svetu da pokaže da je u žalosti, ma šta oni mislili. Napuderisala je svoje lice, našminkala oči. Želi da im se pokaže kao lepa, ucveljena udovica. Treperila je od neskrivenog zadovoljstva. Mitridat je bio savršen kao što se pričalo. Više ne mora da se boji Marijinih otrova, držala je staru kraljicu u šaci. A ona će biti njena sledeća žrtva. Zatim će na miru vladati Tesalijom sa svojim sinom Jovanom Urošem. Još je mlada, mogla bi ponovo da se uda...

Iz takvih misli trgoše je vrata koja se uz tresak otvoriše. Uplakanog, ali gnevnog lica šezdesetogodišnja Marija kao furija uleće. Crni podočnjaci joj ispod očiju, a pogled joj ubitačno seva.

„Znam da si otrovala moga sina, Orsinijeva,” mukljivo će joj ona. „Zažalićeš dan kada si ostavila sisu svoje majke trovačice! ”

Zatim, kao vihor izlete iz njene odaje i nesta u hodniku.

„Ha! kratko se nasmeja Tomaida i odmahnu rukom za njom.

Nije Tomaida gubila vreme. Njen muž Simeon se još nije ni ohladio, a svoga sina Jovana Uroša je krunisala za cara Romeja i Srba i cele Albanije. Ceremonija je bila skromna i bez svećanih gostiju. Čak ni Marija joj nije prisustvovala. Dugo nije izlazila iz svojih odaja gde se prepustila tugovanju i oplakivanju svoga voljenoga sina. U međuvremenu, Tomaida se kočoperila po dvoru, a iz njenog ponosa

izrodila se bahatost i preterano samopouzdanje. Osećala se nedodirljivom, nepobedivom. Odmah je smenila sve koji su joj smetali i počela da vlada uz pomoć Grka Aleksija i Manojla Filantropena umesto svoga sina koga carevanje nije preterano ni zanimalo. Njegova duša je bila posvećena meri, a srce Crkvi. Više vremena je provodio u molitvi nego u državničkim poslovima. Bio je ktitor manastira Meteori kraj starog grčkog grada Stagoja, čiji je osnivač bio njegov otac Simeon.

Tomaida se toliko osilila da više nije ni koristila probače hrane.

„Ako je kralj Mitridat mogao da postane otporan na otrove, onda mogu i ja!,” stalno je govorila sebi.

Zato je redovno koristila čudesni protivotrov i nehaljno se ophodila prema svojoj bezbednosti. Doduše, okružila se telesnom gardom jer je strahovala od fizičkog napada. Ali kako je vreme više odmicalo, a svekrva Marija se retko pojavljivala u javnosti, visprena Tomaida počela da razmišlja kako da se i nje otarasi. I verovatno bi joj nekako podmetnula otrov da jednog dana dvor ne zabruja od neverovatne vesti. Marija Paleolog odlazi u monahinje! Tomaida isprva ne poverova u tu vest, pa je stala proveravati na sve moguće načine jer je svaki kontakt između njih dve bio prekinut. Posluga se Tomaidi klela da Marija najveći deo vremena provodi u molitvi u kapeli, da posti i da se sprema da se zamonaši.

Njenoj sreći činilo se nije bilo kraja, pa je Tomaida odustala od svojih mračnih namera da otruje svekrvu. Ipak, to radovanje se naglo prekinulo napuna dva meseca od Simeonove smrti. Tomaida je pala u postelju, naizgled, zaražena kugom. I kao kod njenog muža, razni vidari joj nisu mogli pomoći. Šta više, kleli su se da je to bio najgori oblik tog oboljenja. Tomaidi su se na dodir stvarali čirevi i zagnojene rane. Koža joj je bila u velikim modrim pečatima, kosa joj je opadala u pramenovima. Povraćala je krv, a mokraćna i stolica su joj bili krvavi. Čak je ispod noktiju krvarila pre nego što bi otpali. Vidari su se krstili ne videvši dotad tako težak slučaj oboljenja. Ostalo im je samo da skrštenih ruku gledaju kako njihova vladarka kopni. Ali Tomaida se

nije predavala iako je bila na izmaku života. Jedva nečujnim glasom tražila je da joj dovedu njenog vernog Lokusa, slavnog trovača i travara. Ako joj je on rekao da je mitridat lek protiv kuge, kako je onda mogla da oboli? I možda će on moći da je izleči. Činilo se da Tomaidin život visi o koncu i da još jedino ima snage da dočeka svog spasioca.

Ispijenog, bledog lica i upalih očiju sa velikim podočnjacima ležala je nepomično u svojoj postelji. Usta su joj bila modra, a lice okupano hladnim znojem. Posteljina oko nje je bila krvava zbog čireva koji su se pretvarali u zagnojene rane iz kojih je curio krvav gnoj. Disanje joj je plitko, jedva primetno. Svaki uzdah praćen pištanjem pluća. Nije imala snage ni ruku da pomeri i jedva je držala oči otvorene. Svaki izdisaj joj je mogao biti zadnji, ali ona je istrajavala. Čekala je svog spasioca.

A onda, skoro nečujno u njene odaje uđe njena služavka.

„Stigao je... vidar Lokus, gospodarice” reče ona smušeno i brže-bolje izađe da ne gleda njeno samrtničko lice.

Vrata se opet otvoriše. Ali na njima se pojavi Marija Paleolog. Tomaida samo zažmirka očima, snage za više nije imala. Kao da ne veruje šta vidi. Miče ispucalim ustima, ali glas joj zamro. A Marija joj dolazi u najraskošnijoj carskoj haljini. Blešti od zlata i srebra, od nakita kojim je ona, Tomaida, gizdavo paradirala po dvoru. Zlatonita odežda svetluca u polumraku odaje. Marija izgleda kao anđeo, njena lepota je mladalačka, a držanje carsko. Uzdignute glave, gordo, gleda na truli trupac u postelji. Prilazi joj i govori:

„Uzalud čekaš svog trovača Lokusa, neće doći.”

Zatim, pomno gleda Tomaidinu reakciju. Suza koja poslednjom snagom poteče iz njenog oka bila je Mariji dovoljna da se zlurado osmehne i likuje.

„Šta si mislila, Orsinijeva, da možeš nadmudriti mene, kraljicu Mariju Paleolog, kćerku romejskog panipersevista Jovana Paleologa, sinovicu romejskog cara Andronika II Paleologa i suprugu velikog kralja Stefana Uroša II Milutina?...,” i dunu podsmešljivo kroz nos.

„Ti se, jadnice, nisi ni rodila kada sam ja koristila mitridat... Doduše, u ono vreme ga je bilo teže nabaviti nego danas, pa smo ga kraljica Teodora i ja nekako naizmenično imale i koristile... I carica Jelena ga je koristila kada joj je bar u dva navrata spasio život od moga otrova... i meni od njenog... Nisi ti, Orsinijeva, dorasla meni... ali si uspela moga sina da otruješ...” klima glavom ona zamišljeno. Kad Tomaida stade da ispušta neke nerazgovetne zvuke, očigledno veoma uznemirena, Marija se nagnu prema njoj i cinično reče: „Šta kažeš? Nije ti jasno šta ti se dogodilo?... Kazaću ti pa možeš da crkneš, bezdušnice... Nisi obolela od kuge, ne... Otrovala sam te arsenikom... Mogla sam nekim drugim otrovom, ali želela sam da prođeš kroz iste muke kao moj siroti sin... Šta veliš?... Kako kad si pila mitridat?... He, draga moja, ti više od mesec dana piješ arsenik... Svaki dan...” Marija seda na stolicu, razmešta raskošnu haljinu, zateže čipkane rukave. „Posle Simeonove sahrane dala sam da te prate, danju i... noću. znala sam da si nabavila mitridat, ali ne i od koga. A kada su mi doušnici javili da si bila kod Lokusa... pa, i ja sam ga posetila. Skratiću priču da bi stigla da je čuješ pre no što umreš... Ali, 'ubedila' sam ga da ti otad umesto mitridata kao bademe daje arsenik uvaljan u med da ne bi osetila njegov miris na beli luk... I ti si ga dugo pila, da... Moralo je jer te je mitridat pre toga učinio otpornom na njega... Sve dok on nije prestao da deluje... A dotle ti se arsenik nagomilao u telu... kao što vidiš po sebi” nehajno pokaza rukom na nju. „Sad kada si ubila moga sina...,” steže joj se grlo, pa ona zastade na tren i nastavi nešto drugo: „Čudna je sudbina... Govorka se da je i car Uroš mrtav” Marija priča više za sebe nego Tomaidi, čiji se život polako gasi, oči joj se sklapaju. „Već nekoliko meseci ne znaju gde je... Verovatno ga je Mrnjavčević bacio u neku jarugu... A Jelena se konačno zamonašila... I ja ću... Nema više nadmudrivanja sa njom... E, ona je bila dostojan protivnik, Orsinijeva!... Da!... A ne ti, jadnice!... Ona i ja smo došle do kraja našeg puta... Obe smo se borile za svoje sinove i obe ih izgubile... Zabogam se ako se obe više ne sećamo kada smo poslednji put našim sinovima rekle... da ih volimo... Hm!... Kad sad razmislim,

ni Uroš ni Simeon nisu želeli da caruju... Bile smo ipak previše opsednute sobom, da... Da smo više mislile na njih... sada bi obojica bili živi,” odsečnim pokretom ruke obrisala suzu koja joj se nenadano iskrala iz oka i skliznula niz obraz. „Jelena i ja bićemo monahinje, ti ćeš da umreš... Čemu onda tolika pohlepa i gramzivost kad nas sve čeka carstvo nebesko i kad pred Tvorca staćemo kao kad smo se rodili... bez igde ičega sem što na duši nosimo mnoge živote... Možda ih Jelena i ja okajemo monaškim životom... Sumnjam” kad to reče, Marija se umorno pridiže i ne pogledavši Tomaidu izađe iz njenih odaja. A ova je poslednjim pogledom, kroz poluzatvorene oči, isprati i zauvek ih sklopi.

Glava dvadeset i peta - Leto 1371.

*„Pripremiš, dakle, vojsku od dvadeset hiljada boraca,
krenuše u potragu za Turcima sve do Trakije,
koju su velikim belom bili zauzeli”
(Mavro Orbin)*

Šumarak u Čermenskim lugovima kraj Marice vrveo je od vojske kao mravinjak. Toplo predvečerje se povlačilo pred svežinom koju je donosila reka. Uveliko su gorele vatre između šatora oko kojih je sedela vojska, obedovala i odmarala se. Miris hrane i dima širio se na sve strane. Opuštenost i samouverenost vladale su među ljudima. Nakon što su se toga dana ćaćine vojske kralja Vukašina i despota Uglješe nije bilo nikoga ko nije bio siguran u pobedu i ko nije jedva čekao da se sutradan krene na Jedrene, gde su Turci imali mali garnizon. Svaki vojni pohod podrazumevao je ratni plen, pa nije čudilo što su mnogi priželjkivali da se što pre daju u pljačku. Dvadeset hiljada vojnika bilo je podeljeno u dva logora. Jedan veći je bio bliži reci Marici, a drugi manji nešto južnije. U većem logoru nalazili su se kraljev i despotov šator.

Braća su sedela sama za stolom nakon što su posle večere otpustili svoje vojskovođe. Sada su u miru ispijali vino i prepričavali dotadašnje događaje i razmatrali no ko zna koji put Uglješin plan napada na Jedrene.

„Bio bih mirniji da su nam Romejci poslali trupe” reče Nukašin vrteći pehar u ruci. „Nekako sam se nadao da će to uraditi nakon svega što si postigao, brate.”

„Ax!,” odmahnu rukom Uglješa. „Nezahvalnici! Nesposobnjakovići! He spominji mi ih! ”

„Kada si uspeo proletos da dobiješ pomirenje od carigradskog patrijarha, i da ti on pošalje svog metropolita... E, to nije mala stvar, Uglješa” odmahuje glavom Vukašin. „Postigao si ono što car Dušan i carica Jelena nisu uspeli: pomirenje dve crkve.”

„Znaš da to važi samo za Cersku oblast,” zamišljeno će Uglješa. „Da je naš patrijarh Sava pristao na romejske uslove, pomirenje bi važilo za celo carstvo, a ovako... Ah!... Ponekad se kajem što sam morao onako da ocrnim našeg pokojnog, presvetlog cara.”

„Nisi imao kud, Uglješa” nagnu se ka njemu Vukašin. „Kako bi se izmirio sa Carigradom da nisi rekao da je car Dušan pogrešio što je nekanonski postavio samorukopoloženog patrijarha?... Pa zar naš car nije bio spreman da prizna papsku vlast samo da bi od njega dobio krstašku vojsku protiv Agarena? Ako ćemo o gresima, tvoj je neuporedivo manji.”

„Kad pogledaš, Vukašine” jetko će ovaj, „sve je to bilo uzalud... Romejci nam sem obećanja ne dadoše ništa! Iako sam im rekao da ću ja da pokrijem sve troškove trupa.”

„Siguran sam da bi sve bilo drugačije da je romejski car Jovan bio u Carigradu” reče Vukašin. „On bi odobrio slanje trupa, ovako ko sme to da učini bez njega?”

„Nisam više siguran u to, brate,” ogorčeno će Uglješa. „Ne nudim im ja savez protiv Agarena od juče; već četiri leta ih kumim i molim da tim đavolima zajedno stanemo na vrat... Nije to nego je nešto drugo.”

„Šta? Kaži kad si već počeo! širi ruke Vukašin.

„Zameraju nam što smo zauzeli mnogo njihove teritorije no Makedoniji, a sem toga gledaju na nas sa visine, smatraju nas sirotinjom i vele da im samo bogati rimokatolici mogu pomoći... Zato

se car Jovan toliko dugo potuca po njihovim prestonicama i moljaka za pomoć.”

„Neće je ni dobiti, kao što nije ni car Dušan,” reče Vukašin.

„Naravno da neće! Zato se mi istovernici moramo držati zajedno... Ali, evo vidiš! Kao da smo prokleti, samo gledamo na Zapad, umesto da budemo složni. Romejski car Jovan sad radi isto što je i Dušan, ali briga papu za Agarene, ne vidi opasnost od njih, već gleda kakvu korist od njih da izvuče!”

„Hajde, glavu rope!,” uzviknu Vukašin i diže pehar. „Pao si ko šljiva u blato, evo nas na jedan dan marša od Jedrena! Oteraćemo nevernike odakle su došli! ”

„Nadam se da je tako, brate” odmahuje sumnjičavo glavom Uglješa. „To je samo zato što je Murat sa vojskom u Maloj Aziji, na garnizon broji jedva četiri i no hiljade vojnika.”

„Nećemo mu dati vremena da pošalje pojačanja” nagnu pehar Vukašin. „Sutra u ovo vreme smo u Jedrenu i slavićemo pobedu.” „Obično sam ja vedriji od tebe” smeška se Uglješa i ispi ne-koliko gutljaja. Zatim gleda brata ispod oka, na se pomalo ustručava da ga pita. Ipak preseče: „A... Uroš?”

Vukašin ga pogleda. Namrača svoje lice. Sve ovo vreme tištao ga je i proganjao prizor Uroševog ubistva. Njegov lik mu je dolazio u san, noćima je imao košmare.

„Rekao sam ti već,” reče nevoljno Vukašin.

„Znam... ali šta je sa ostalima, sa dvorom, sa majkom caricom?”

„Ništa.” stisnu usta Vukašin. „Ujutru, pošto smo ga pokopali u tajnosti, otišao sam u njegov dvor u Nerodimlju i tobože ga tražio... Rekoše mi da je otišao u lov... Čekao sam ga do podneva i onda digao vojsku i krenuo za Skoplje. Odatle sam poslao no glasniku pismo Jeleni u manastir, pitajući je gde je car i da li je možda opet otišao nekome u goste... Znaš već kako je on običavao da radi... Malo-malo, pa ode i začami kod nekoga.”

„Dobro..uzdahnu Uglješa. „Neće valjati ako otkriju gde si ga pokopao.”

„Dok svi primete da ga nema, ja ću se već zacariti, a onda me baš briga.”

„Zlosrećni Uroš! Šta ti je sudbina!,” smeje se Uglješa. „I Simeon Siniša je otišao ovog leta Bogu na istinu! I majka mu Marija se zamonašila kao Jelena! He-he!... Tolika netrpeljivost je vladala među njima, rasturili su carstvo da bi maltene u isto vreme obojica umrla, a njih dve otišle u manastir!”

I Vukašin se na to nasmeja, kad uto, ulazi jedan vojnik u šator.

„Kralju, stiglo je poslanstvo na čelu sa Hadži Ilbekijom koje šalje Lala Šahin paša iz Jedrena.”

„Je li?,” iznenadi se Vukašin. „Sigurno dolaze da pregovaraju o primirju... Neka uđu.”

„Ma, kakvi pregovori!,” planu Uglješa i skoči na noge. „Dolaze da nas uhode! Ubijmo ih smesta!”

„Ne!” skoči sad i Vukašin. „Čekaj da ih čujemo, možda hoće da nam predaju grad

„Agareni su lukavi kao lisice!” smrknu se Uglješa. „Taj Lala Šahin je najbolji Muratov vojskovođa, nikad se neće prodati, ne budi lakoveran! Ubijmo uhode smesta!”

„Čekaj, Uglješa...!”

Uto, u šator ulazi visok Turčin u džebi, ispod koje se vidi jelek od fine čoje, a za pojasom mu britka sablja đorda, koja pokuckava o oklop. Kratka čalma mu obavijena oko visoke bele čelenke od ždralovog perja. Uglješa je znao da veziri daju ovakve čelenke onome koji kaursku glavu donese ili se nekim junačkim delom istakne. Bilo mu je jasno da ovaj čovek nije bio običan poslanik Lala Šahina, već neko njemu od značaja i njegov poverenik. Imao je duguljasto lice i markantne crne oči prodornog pogleda.

„Selam, efendije” blago im se ovaj pokloni, na skromno širi ruke: „Ja sam dizdar Jedrena Hadži Ilbekija i elčibaša begler-bega Lala Šahin paše... na usluzi.”

„Selam i tebi, dizdare,” oštro će Uglješa preduhitrivši Vukašina, koji je taman zinuo da nešto kaže. „Zašto dolaziš?” Ilbekija tobože

zbunjeno pogleda Uglješu, na Vukašina. Zna on dobro ko je ko, ali ipak cinično upita:

„A sa kim razgovaram? Sa dva raška kralja?”

„Sa obojicom” opet će Uglješa; ima on dosta iskustva sa turskim razbojnicima koji upadaju na njegovu teritoriju. Zna kako dišu. „Šta nam no tebi šalje tvoj begler-beg?”

Vidi Turčin da Uglješa nema strpljenja, kao da je već unapred odlučio šta će da mu odgovori na ponudu, na se obraća kralju Vukašinu, koji mu deluje tolerantniji:

„Kralju Vukašine, donosim ti poruku od mog begler-bega Lala Šahina ne bismo li sprečili nepotrebnju krvariju među nama” blago mu se ovaj pokloni.

„A šta nudi Lala Šahin?” upita ga Vukašin.

„Da sklopimo mir po cenu našeg danka u rušpama” reče Turčin. „Bolje je platiti dogovor nego da ginu silni ljudi.”

„Kako da sklopimo mir kad tvoji pljačkaši haraju no našoj zemlji?” pita ga Vukašin. „Ali jesam za sklapanje mira... Svakako... Ali pod uslovom da predate Jedrene i da se povučete iz svih zauzetih teritorija.”

„Ah!... To je neizvodljivo, efendija,” u nemoći širi ruke ovaj. „Kud se možemo povući?... Toliki narod... Nisu samo trupe u pitanju na da ih tako lako povučemo.”

„Kako onda da sklopimo mir?,” umeša se opet Uglješa. „Vratite nama i Romejcima preoteto, na ćemo se u miru razići.”

„Naš narod je pustio duboke korene u ovoj zemlji, nemaju više ni kud da odu...”

„Nemaju, nemaju, kad bežite od Mongola” cinično će Uglješa. „Nije li veći šićar da dobijete danak i naše obećanje da nećemo upadati na vašu teritoriju?” premešta se Turčin s noge na nogu. „Moj begler-beg predlaže da sa svojom tevabijom dođete u Jedrene i budete naši gosti, da šenlučimo, na da sklopimo primirje... Šta veliš, beg-efendijo?”

„Ne dolazi u obzir, kakva gostidba! uzviknu Uglješa. „Nego da se

vi smesta povučete iz Jedrena i ostavite gradsku kapiju otvorenu.”

„Ali...”

„Završili smo pregovore, Hadži Ilbekija” odlučno će Uglješa.

„To su naši zahtevi. Prenesi ih Lala Šahinu... Sutra dolazimo da zauzmemo Jedrene.”

Turčin zinu da nešto izusti, ali srete se sa tvrdim pogledima dva brata, na samo slegnu ramenima. Okrenu se i bez pozdrava izađe iz šatora. Čuše rzanje njegovog konja dok ga je ovaj uzjahivao i povik za pokret.

Uglješa nezadovoljno odmahuje glavom.

„Pogrešili smo što straži ne naredismo da nikoga ne propuštaju i da svakoga ubiju na mestu.”

„Ne preteruj” reče Vukašin. „Vidiš da su uplašeni.”

„Agareni?” začuđeno ga pogleda Uglješa. „Ti si, brate, pošteđen borbe sa njima, a ja se od prvog dana koljem sa tim divljacima.” „Videćeš da će sutra opet doći i pristati na naše uslove...,” reče Vukašin, ali Uglješa ga ne sluša.

Ima on iskustva sa njima. I nimalo mu se ne dopada što su nesmetano ušli i prošetali njihovim taborom. Obuze ga jeza od pomisli da su Agareni osmotrili njihove snage, razmeštaj trupa i komore.

Vukašin je još nešto pričao kada mu Uglješa upade u reč: „Moramo odmah dignuti logor i krenuti ka Jedrenu.”

„Šta? Ti si sakalud, brate!,” podsmehnu će Vukašin. „Što bismo sad kretali dalje? Samo što nije pao mrak! ”

„Nisu Agareni došli da nam nude mir i danak, Vukašine” iznervira se Uglješa. „Već da osmotre naš logor. Dižimo trupe, smesta!”

„Ne preteruj, kud ćemo se lomati no mraku! ” sad se Vukašin razljuti. „Znaš valjda da naši ljudi ne idu nikud no noći, neće ni do bunara iz kuće da izađu! A ti bi ih terao da marširaju! Nema ni mesečine da vide gde gaze! ”

„Agareni su vični noćnim napadima.. ” opet će Uglješa, „toliko puta sam to video

„Ko da nas napadne, crni ti? Ona šaka jada iz Jedrena?” širi ruke u

čudu Vukašin. „Opusti se, popij malo vina... Okasno je sad za pokret vojske, izrana krećemo i sutra u ovo vreme smo u gradu.”

Uglješa odmahuje glavom i bez reči izlazi iz šatora. Vukašin ga isprati sa smeškom, nije se mogao načuditi šta je najednom spopalo njegovog brata. Preterivao je, kud će slaba gradska posada da se usudi da napadne tabor sa dvadeset hiljada vojnika?

Ubrzo se Uglješa vraća, a lice mu i dalje smrknuto.

„Naredio sam da se straža udvostruči” reče on.

Spolja dopire smeh i nazdravljanje vojnika. Začu se u daljini i pesma.

„Šta je sad ovo?” iznenadi se Vukašin.

„Videli Agarene, na vele došli da se predaju na sutra neće biti boja,” gnevno će Uglješa. „Naredio sam im da ne piju!”

„Kud neće naš čovek piti?” smeje se Vukašin. „Počeli su piti kada su nam se vojske sastale, a ni šatore još nisu digli.”

„Samo da se ne napiju” promrmlja Uglješa.

„Neće, ne beri brigu, neka se malo provesele.”

Sveže noći, topli dani, na svako jutro osvane u izmaglici duž rečnog korita. Noć je protekla mirno, a srpski tabor je brzo utonuo u miran san. Zbog preterane samouverenosti u svoju nadmoć i nerazumne oholosti, budnost straže je popustila.

Iz plavkaste, vlažne izmaglice koja se kao zavesa dizala sa zemlje, iz mrkline noći pred samo praskozorje kao aveti i prikaze izronila je u galopu noseći baklje turska konjica u savršenoj formaciji zbijenih redova. Najednom, sanovitom tišinom, u znak da navala otpočne, odjeknuše bubnjevi i svirale, zveče talambasi i prolomi se gromoglasno poklikivanje. Zemlja zadrhta pod kopitama jurišne konjice. Napad je na svom doratu predvodio Hadži Ilbekija, ogrnut kolastom azdijom ispod koje mu na grudima sevaju velike srebrne toke dok u ruci drži svoj dugi handžar. On se oglušio o naređenje Lala Šahina da ne napada srpski logor noću. Zbog toga ga je kasnije, iako se kao pobednik vratio u Jedrene, Lala Šahin paša iz ljubomore dao otrovati.

Turci su najpre napali manji, južni srpski tabor. Tutnjava konja i talabuka trže srpsku vojsku iz sna koja se prvi mah zbuni ne znajući da li ljudi samo sanjaju ili se zemlja otvorila i pakao pokuljao. Mnogi izadoše nesprenni iz svojih šatora da vide kakva je to larma da bi skoro odmah pali posečeni ili izgaženi pod kopitama konja. He kvareći formaciju, atlije kako nadiru, tako bacaju baklje i pale šatore i kola komore. Plamen suknu uvis i osvetli noć. Strele tataranke zafijukaše kroz vazduh skoro nepogrešivo pogađajući zbunjenu i uplašenu vojsku. Malo ko stiže da se prihvati svoga mača, a kamoli da na sebe namakne oklop ili uzme štit. Čvrsta formacija kopljanika prodirala je kroz logor rušeći i ubijajući sve pred sobom. Srpski vojnik nenaviknut na noćnu borbu, opterećen je sujeverjem koje ume da mu pomuti razum. Zato mu je turska konjica delovala strašnije nego što je zaista bila, na je izazvala neviđenu paniku i strah. Disciplinovani u napadu, Turci lako i brzo razbiše manji srpski tabor i nagnaše masu vojnika u bekstvo prema velikom logoru nedaleko od njih na obali Marice.

U međuvremenu, čim se zatalambasalo, dignuta je uzbuna u velikom taboru i vojska je odmah skočila na noge opremajući se za boj. Vukašin i Uglješa su među njima, prvi spremni da povedu napad. Iako upozoreni na vreme, njihove trupe su predugo tumarale no mraku zauzimajući formaciju za napad. Logorske vatre su se odavno pogasile i tek bi poneka baklja avetinski gorela u izmaglici. Dovikivanjem i prozivanjem uspeše da naprave jurišnu formaciju, te Vukašin i Uglješa dadoše znak za pokret.

No, odjednom, iz mrkline na njih naleću njihovi saborci iz manjeg tabora koji su se povlačili bežeći od Turaka, i to namah izazva paniku na obe strane. Jer jedni za druge pomisliše da su đavolski Agareni. I brat na brata potegnu mač i nož. Krv nepotrebno poteče dok od povika zapomaganja ne shvatiše da su iz iste vojske. No, ta zabuna izazva neviđenu gužvu i komešanje, na dok neki spuštaju oružje drugi u strahu navaljuju na njih, i mnogi padoše greškom posečeni. To je potpuno zaustavilo napredovanje Vukašinovih i Uglješinih trupa dok

se ispred njih u daljini dizao vatreni zid od zapaljenih šatora i uništene komore.

Dve brata uspevaju nekim čudom da obnove nekoliko redova svojih trupa i kreću u susret Turcima. A ovi, pak, s plamenom iza leđa, i dalje u neprekinutoj formaciji svom silinom udare među njihove oslabljene trupe. Srpskoj vojsci deluju kao da se ogromna agarenska sila sjatila na njih, da je Lala Šahinu stiglo pojačanje od Murata. Još su veliku pometnju izazivale one trupe u povlačenju koje ne stadoše da se bore jer mnogi od ljudi behu nenaoružani i nepripremljeni već glavom bez obzira bežaše kroz redove svojih vičući i zapomažući i time šireći strah i paniku. Onima u pozadini je izgledalo kao da je cela vojska već razbijena i u povlačenju, na nemali broj onih spremnih za boj sami pobacaše oružje i umakoše prema reci.

Nebo je na istoku počelo da se rumeni kao da je bilo obliveno krvlju. Dim se širio bojištem, mešao se sa izmaglicom i prvim jutarnjim svetlom. Šikljanje krvi, jauci, izbezumljene oči, životinjska zabuna i komešanje širilo je takav strah među srpskom vojskom da njih dvadeset hiljada razbi četiri puta slabiji neprijatelj.

Uzalud su se Vukašin i Uglješa, okruženi svojim najvernijim trupama, odupirali i hrabro borili. Njihovi pozivi na regrupisanje izgubili su se u larmi bojišta. Vojska oko njih se brzo osipala i u talasima bežala ka reci Marici. Nakrvavi i izranjavani nemoćno su gledali kako se njihovi ljudi gomilaju mrtvi pod nezadrživim napadom Turaka.

I onda, Uglješa bi ranjen ubodom koplja i umalo ne pade sa svog konja. Sve to Vukašin gleda dok se i sam bori za svoj život, ali tek tada shvati da je sve izgubljeno i da moraju spasavati svoje glave. Kad se on probi do Uglješe, uhvati uzde njegovog konja i povede ga sa bojišta probijajući se sa svojim ljudima. Druga vlastela, videvši njihovo povlačenje, i sama se dade u beg ostavljajući za sobom svoje trupe.

Odjednom se masa vojske u haotičnom povlačenju sjatila na obalu Marice, koja se u to vreme zvala Hebra. Bežeći od Agarena koji su im

za petama i koji su nemilice sekli sve koje su sustigli, razbijena srpska vojska, nemajući kud, baci se u reku ne bi li se domogli spasa na drugoj obali. Ali veliko mnoštvo ljudi i konja, ranjenih i polumrtvih, bez snage da preplivaju počеше da se dave ili da se hvataju za one koji su se i sami jedva držali na površini vode. Jaka struja ih je odnosila dok su se nad njom prolamali krici, jauci i zapomaganje. Uspaničeno su mlatili no vodi da bi ih kao neka nevidljiva ruka povukla u dubinu. Trupci ljudi i konja beživotno su plutali nizvodno ostavljajući za sobom krvav trag.

Prvi sunčevi zraci su se s mukom probijali kroz crni oblak dima koji se uzdizao iznad oba srpska tabora. Vukašin i Uglješa, u pratnji najvernijih ljudi, stigoše do reke u zamagljenosti i u očaju gledaju kako im se ljudi dave pod talasima. Nemajući kud, i sami na konjima zaplivaju kroz hladnu vodu, ali vrlo brzo ih struja razdvoji. Kralj Vukašin je nemoćno gledao kako se konj njegovog brata bori da ostane na površini da bi najednom potpuno potonuo zajedno sa jahačem. I tako skonča despot Uglješa Mrnjavčević u svojoj 46. godini, u reci nabujaloj od njegovih mrtvih trupa. Njegovo telo nikad nije pronađeno.

Kralj Vukašin se uz pomoć svoga paža Nikole Hrsojevića domogao druge obale. I sam izranjavan, iscrpljen i promrzao nastavio je da se povlači na konju što dalje od reke Marice. Često se osvrtao i sa užasom gledao kako reka odnosi mnoštvo njegove vojske, a tek bi poneko, kao on, uspeo da je prepliva. Turci su stigli do obale gde su hvatali zarobljenike, a ranjenike su stavljali pod sablju. U daljini su gorela oba tabora srpske vojske, obavijena gustim crnim dimom, koji se dizao visoko u vazduh.

Vukašin je brisao suze dok je jahao, proklinjući svoju sudbinu i žaleći za mrtvim bratom. Sve što je mukotrpno stvarao nestalo je za nekoliko časova. Njegova vojska je bila potučena do nogu, pobijena ili zarobljena. I sad je sam sa svojim pažom bežao ostavljajući ih na nemilost Agarenima.

Sunce je rano pripeklo toga jutra dok su njih dvojica nogu pred

nogu umorno jahali. Konji su im već bili iznemogli, samo što glave nisu vukli no zemlji. Bolele su ih rane, imali su podlive i ogrebotine. Vukašinu je oklop bio polomljen, još je samo sačuvao svoj buzdovan, koji je sada visio okačen o njegovo sedlo. Ha kraju, obojica moraše da sjašu ne bi li koliko-toliko poštedeli svoje konje, na su ljudi i životinje nastavili da vuku noge kroz prašinu. Hodali su u tišini. Ha licima im sasušena krv i suze, a oči im upale od umora i beznađa.

Negde kod sela Karamanli, nedaleko od Marice, na svoju radost naiđu na jedan kladenac, koji je izbijao između tri kamena. Bez reči priđu i puste konje da se napoje na potočiću, koji je veselo žuborio. Taj zvuk se Vukašinu neobično činio posle jauka i krikova koji su mu još odzvanjali u glavi. Nestvarno, kao sa drugog sveta, čarobno kao da ga je neka vila njima probila da bi na njemu utolili svoju žeđ. Ali ne sluteći ništa, Vukašin se sagnu i obema rukama zahvati hladnu vodu. Prinese je licu i umi se da spere sasušenu krv i prljavštinu. A kada se malo više nagnuo da bi ustima svojim popio vodu, desi se nešto čudesno što je trajalo nekoliko trenutaka, a njemu beše poput večnosti.

Carski medaljon mu ispade iz poderane košulje i blesnu pod jakim jutarnjim suncem. Vukašinu se pred očima ukaza ono što je onomad usnio, kada mu je car Uroš iz svojih ruku nudio vodu da se napije. I istog trena prepoznađe kladenac sa tri kamena prekrivena mahovinom i oseti da proživljava svoj san u javi. Ukoči se smeten i izgubljen u vremenu.

No, to nije zbunilo njegovog paža Nikolu Hrsojevića jer ovaj odmah prepoznađe carski medaljon Nemanjića i bi mu jasno da je njegov gospodar mogao samo na silu da ga uzme od cara Uroša. A kako je već neko vreme kolala priča da je ovaj netragom nestao, pažu Nikoli sinu da ga je Vukašin mučki dao ubiti.

Ovome nagrnuše suze na oči zbog žala za njemu dragim Urošem, gnevno dohvati Vukašinov buzdovan sa sedla i uzmahnu... Njegova senka prolete pred Vukašinovim očima i on se mahinalno okrenu i pogleda iznad sebe. Zakleo bi se da je u bleštavilu sunca koje ga na tren zaslepi mogao razaznati lik cara Uroša kako zamahuje. Ali

buzdovan ga strahovito udari u glavu i odbaci ga ničice u potok. Osta kralj Vukašin nepomično da leži licem u vodi dok je žuborav odnosio njegovu krv.

„Odatle kasnije njegovo telo bi preneseno u crkvu Svetog Dimitrija u Sušici, koja je u Raškoj” (Orbin)

Glava dvadeset i šesta - Jesen 1371.

*„Mati cara Uroša je preko pastira koji su čuvali ovce
saznala da su videli plameni stub koji noću silazi
sa neba na mesto gde je bio sahranjen sveti Uroš”
(Tronoški rodoslov)*

Milošev povratak na Svrčinsko jezero posle toliko godina beše bolniji nego što je očekivao. Isprva se radovao što će opet videti mesto gde je najčešće boravio preko leta kada se Dušanov dvor iz Skoplja selio u Paun polje. Valjda je očekivao da će se vratiti u prošlost, da će opet videti njemu poznata i voljena lica. Nije on zaboravio ni one strašne trenutke koje je tamo doživeo, čak ni one o kojima su mu pričali kada je bio suviše mali da ih se seća. Ali, ono što mu je ostalo duboko urezano u dušu bila je ljubav kojom je bio okružen i sigurnost koju je osećao pod tim krovom.

Zato, kada mu je u Obilovu glasnik doneo Jelenino pismo, u kome ga moli da ode u Nerodimlje i potraži svog polubrata Uroša, vidno uzbuđen počeo se pripremati za taj dalek put. Zabrinuo se za Uroša, a Jeleninu majčinsku sekiraciju dobro je shvatao jer ju je svaki put na rastanku viđao u očima svoje majke Janje. Dugotrajno, crno sumnjanje u sebe samoga zbog gubitka koplja svetog Georgija koje ga je tištalo mesecima, i mučna malodušnost i klonulost duhom, zbog čega ga je Jelica prekoravala, tek je malo uzmakla pri pomisli da će se vratiti u

Paun polje. Podsvesno je tražio način kako da pobjegne od sramote koju je umišljao na svakom koraku čak i pred nepoznatim ljudima. U njihovim pogledima je uobražavao da vidi njihovu osudu. Nije mu bilo lako. Ono što mu je svetac poverio na čuvanje izgubio je svojom nebrigom i nesmotrenošću. Da je znao kako da se iskupi za svoj greh, odmah bi to učinio. Jedino kosingasove reči utehe su mu malo ublažavale mučni osećaj krivice.

„Ništa se ne dešava slučajno, Miloše” govorio mu je Gavriilo. „Jedna latinska poslovice kaže: Hrabar čovek može da padne, ali ne i da se preda! Zato, glavu gore i čekaj da vidiš zašto je tako moralo biti!”

Tako je i Jelenino pismo shvatio, kao još jedan putokaz na njegovom trnovitom putu. A ona, majka ko majka, sekirala se za svog gina. I nju je morio strahovit osećaj krivice što je sina svojevremeno ubeđivala da proglasi Vukašina za kralja. Ali kako je mogla znati da će stari lisac želeti da prigrabi svu vlast! Kao što nije mogla da zna za Vojislava Vojinovića. A onda bi sebe prekorevala što je i sama bila kao oni, vlastoljubiva i nemilosrdna, da ne treba da se čudi i da ne osuđuje nikoga jer nije bila bolja od njih. Setila bi se gorkih Mokošinih prekornih reči:

„Vi, vladari, toliko ste samoljubivi, i često zbog pohlepe i gramzivosti zaboravljate ono najosnovnije: narod je ono što traje, a carevi dolaze i prolaze.”

A onda kada je progledala, bilo je kasno, utočište je potražila u osami manastirskog života. I sada joj je ostao samo njen sin Uroš. Udaju kćerke Teodore za pokojnog sultana Orhana nije mogla nikako da preboli, a sada se plašila za sina.

„Miloše Obiliću, diko i uzdanico moja,” pisalo je u njenom pismu iskrivljenim rukopisom koji je odražavao majčinski očaj i strah, „iako zlogovorci kažu da si mi samo posinak, moje srce te voli kao sina. Zato te kumim Gospodom našim, hitaj u Nerodimlje i traži svog brata Uroša. Dugih meseci nema glasa od njega, piti ga je druga vlastela videla. Vukašin Mrnjavčević me je ubeđivao da se potuca po tuđim

domovima, ali bojim se za njegovu sudbinu! Moja java i moje noći su ispunjene košmarnom groznicom, pričinjava mi se sinovljev glas kako me doziva kao iz nekog mračnog, dubokog bunara. Pronađi brata, podari mir mom srcu i spokoj mojoj duši!”

Miloš se rado prihvatio tog posla, ne samo da potraži Uroša, već i da izađe iz dvora Obilova koji mu je svakim danom bivao sve tešniji. Želeo je da se nagleda velikih planinskih prostranstava, da se opet nadiše oštrog vazduha Šar-planine.

Ali ono što je tamo zatekao kada je stigao u predvečerje, samo ga je još više ražalostilo. Opusteli i zapušten Paun dvor polako je propadao. Primetio je to čim je prošao kroz otvorenu kapiju zaraslu u korov. Dvorište u kome se kao dete igrao, gde je sa Vukanom vežbao ratničke veštine, bilo je obraslo u visoku travu i šikaru. Zastao je na Ždralinu i gledao oko sebe. Pred očima su mu se nizali prizori iz prošlosti, šareni baldahin pod kojim su sedeli Dušan, Jelena i mnogi drugi, smeh i vriska dece koja trčkaraju unaokolo, carske zastave koje se vijore na dvoru i na kulama palisade. Veseli žagor ljudi, muzika i miris hrane sad je zamenilo jezivo fijukanje jesenjeg hladnog vetra koji se spuštao sa Šar-planine i graktanje vrana koje se razleže nad grobnom tišinom.

Dojahao je kroz visoku travu do ulaza u dvor. Vrata su bila odškrinuta. Taman da sjaše kad začu povik:

„Stoj! Ko ide?”

Miloš se za tren zbuni, ne vidi nikoga.

„Miloš Obilić!,” odvrati on.

Vrata se uz škripu otvoriše i jedan starac promoli glavu napolje. U ruci je držao stari mač. Začkiljio očima i gleda u jahača. Stisnuo usta i namračio se, ne bi li neznancu delovao opasno i odlučno, ali staračko izborano lice i duga seda kosa odaju čoveka u dubokoj starosti. Ipak, ta starina mu je nekako poznata. Lik iz daleke, maglovite prošlosti.

„Melek? Jesi li to ti, stari?” sjaha Miloš.

„Miloše? Sinko, ti li si? Oho-ho!,” izlazi starac i širi ruke u dobrodošlici, ali ne pušta mač.

Zagrliše se pred pragom dvora. Miloš se sagao, pa ga starac ljubi u belo lice i stiska ga kao da želi da se uveri da nije sve samo san.

„Skloni tu zardalu oštricu, deda,” smeje se Miloš. „Ogrebaćeš nas sa tim!”

„E, he-he! ” smeje se i ovaj. „A baš onomad mi jedan pastir reče da ću ugostiti jednog starog znanca! Vidovit neki čovek!”

„Kakav pastir, nema žive duše dokle pogled dopire?” začudi se Miloš.

„Vala ne znam, bio je pre neki dan, traži svoje zalutale ovce! Ko će mu ga znati! No, ajde, uđimo, sinko! Brije ova vetruština” reče Turčin Melek i povede Miloša za ruku unutra.

Nekad bleštavi dvori ukrašeni zlatonitim tapiserijama, zastavama i ulepšani ukrasima vrednim i retkim, sada zjapiše prazni i tmurni. Vetar se čuo kako fijuče pustim, polumračnim hodnicima. Njihovi koraci odjekuju kao u grobnici.

„Ajmo u kuhinju, tamo je jedino toplo” reče Melek ozarenog lica i ne pušta Miloševu ruku. Malo-malo pa ga stiska i poglednuje kao da ne može da veruje. „E, kako si me obradovao, sinko! Dugo niko više ne dolazi ’vamo. Naopaka vremena!”

„Mislio sam da si otišao na dvor u Skoplju, sa ostalima,” reče mu Miloš.

„Kud ću ja tamo sa onim rogobornim Vukašinom! Ovo je moj dom! ”

„Jesi li čuo da je nastradao na Marici?”

„Neka vala, bolje nije ni zaslužio! ” pa opsova nešto na turskom. „Svakoga stigne zaslužena kazna ili nagrada!... A kada se to desilo?”

„Pre nekoliko meseci” kaže mu Miloš. „On i Uglješa povelu vojsku na one tvoje, ali ih ovi potukoše do nogu.”

„E, da...” odmahuje glavom starina. „Opasni su Agareni... Govorio sam ja tvom ocu, i dedi i pradedi - ne može vaša oklopna konjica da se nosi sa njihovom lakom, brzom konjicom. Dobra je gamo da u naletu razbije pešadiju. Niko da me posluš! Vele oni, kako ostali svet ima tešku konjicu, hoćemo i mi...” vidi Miloš da je ovaj željan priče i da

neće uskoro ućutati. „A znaš šta im ja rekoh? Kažem im, jeste imaju oni oklopnike, ali nemaju Turke za neprijatelje, već se međusobno bore i tuku u oklopima pa zveče kao lonci! Ha-ha-ha...!”

Uđoše u kuhinju, gde je u ognjištu gorela vatra. Pored ognji šta, slamarica. Starac je živio ovde. Stvari stoje razbacane tu i tamo, na stolu ostaci bajate hrane. Razne rite vise po stolicama.

„Jesi li ovde sam, Melek?”

„A? Da, da! Bile do skora neke dve žene sa decom, ali otišle trbuhom za kruhom... Sad živim sam, ponekad odem u selo da trampim jaja za brašno ili so. Sad imam nekoliko kokošaka tamo gde su bili silvani. Sećaš li ih se, sinko? E, da... Često idem u šumu da berem gljive, trave. Ponekad postavim neku zamku za zeca. Prođe povremeno neki trgovac na putu za Nerodimlje i za Petrič, pa se trampimo.”

„Propao dvor,” reče Miloš gledajući oko sebe.

„Propala zemlja, kako ne bi i dvor?,” posedaše za veliki sto na kome se nekad pripremala hrana, a Melek stade da sklanja zdelo ispred Miloša. He skida osmeh sa lica: „Uvek sam govorio, sinko, kad zemlja izrodi zmaja kao što je bio car Dušan, ona živi, cveta, rađa zajedno sa njim. Ako on ne ostavi porod ravan sebi ili boljeg od sebe, zemlja će svenuti. Zmaj i zemlja su jedno, tako veli tvoj narod... I ti si zmaj, nisi li, sinko?” namignu mu starac.

„Jesam,” reče Miloš uz težak uzdah. „Ali u zadnje vreme ne osećam se... zmajevito, Melek.”

„Je li?... Sećam se šta je pokojni kosingas Miloš Vojnović govorio,” zasta Melek. „Da su zmajevi čuvari ove zemlje i dok je njih, i narod će živeti u slobodi.”

„Jesi li čuo da sad imamo novog kosingasa?”

„Jesam! Bogu hvala! Ljudi samo dobro pričaju o njemu, kako i treba da bude,” na kraju Melek sede pored njega i opet uhvati Miloša za ruku. „A koji te put doveo ovamo, sinko? Čuo sam da si zatočnik.”

„Jesam, borim se za srpsku slavu.”

„I čujem da si je stekao, nema boljeg od tebe na megdanu.”

„Sada sam došao, po molbi carice majke, da tražim cara Uroša” reče Miloš. „Kažu da je netragom nestao.”

„Znam da je domovao u Nerodimlju, povremeno je dolazio u Paun dvor, donosio mi je razne potrepštine... Duša od čoveka, dobar ko hleb... Ali nije za cara” odmahnu on drugom rukom dok još drži Miloša. „Ko jagnje je među vukovima... Ovoj zemlji je potreban zmaj jer se onda vukovi pokunje i poslušni su.”

„Sad idem u Nerodimlje da ga tražim” reče Miloš. „Njegova mati se boji da ga je snašla neka nesreća.”

Najednom, Melek mu jako stisnu ruku. Miloš oseti bojazan u njegovim rečima:

„Onomad, na Đurđicu, na praznik prenosa moštiju svetog Georgija... beše lepa, vedra i mirna noć... Sedeo sam na balkonu i dremao... Kad odjednom u daljini... Plameni stub se spusti sa ieba na zemlju... Trljam oči jer im ne verujem... Bečim se jer mislim da sanjam... Ustanem sa stolice i zagledam se u daljinu, u taj vatreni stub koji spaja zemlju i nebesa... A onda - puf! Nestane!” „Gde se to desilo? U kom pravcu?,” začudi se Miloš.

„Prema starom Petriču, bliže Nerodimlju... Negde između, šta znam!... Možda kod sela Šarenik.”

„Veliš, plameni stub?” gleda ga Miloš.

„Da, da... Zabogam ti se, ovim očima sam to video!”

„Nije li podno Šarenika manastir Uspenja presvete Bogorodice?” seti se Miloš.

Melek ne reče ništa nego samo i on u čudu klima glavom. Obojica začutaše i gledaju se. Miloš onda ustade, a za njim i Melek.

„Krenuću tamo izrana, sad je okasno” reče Miloš.

„Prenoći ovde, unećemo još jednu slamaricu” obradova se Melek.

„Ne, stari prijatelju... Hoću u svoje stare odaje, na spratu.” „Kud ćeš tamo, crni Miloše? Hladno je...”

„Ako je mangal još gore, pripaliću vatru u njemu, pokriću se svojom međedinom.”

„Kako hoćeš, sinko” sleže ramenima starina.

Do svojih odaja je prošao kroz dobro poznate hodnike, sad puste i tihe. Mukla škripa starih dasaka pod njegovim koracima ga je pratila do vrata odaja u kojima je kao dete noćio. U ruci drži lučevu baklju, koja treperi pod promajom koja duva u hodniku. Zasta i pogleda u pravcu vrata carevih odaja koja su se jedva nazirala pod svetlom koje je podrhtavalo. Priđe im polako i otvori ih. Stajao je na pragu i ispružio baklju unutra. Svetlo ispuni sobu cara Dušana i carice Jelene i uznemiri senke koje avetinjski zaigraše po zidovima. Sve je stajalo onako kako su oni ostavili poslednji put kada su tu boravili. Samo su paučina i prašina ukazivala na to da je mnogo leta prošlo otad. Tužna praznina je zijala odasvud. Mesto koje je zračilo životom sada je bilo beživotno i tmurno.

Kada je naposljetku ušao u svoje stare odaje, srce mu se steglo. Vukao je noge kao da su mu bile od olova. Setio se svakog ćoška, svakog mesta... Ha stolu je još uvek stajala stara uljanica, preko stolice je našao neku svoju dečaćku odeću, sad punu prašine i posivelu. U uglu je bio njegov ležaj, a kraj njega prostirka na kojoj je spavao njegov silvan Vilan. I Miloš oseti kako mu se nadima duša, grlo mu se steže. Toliko je vremena prošlo, toliko toga mu se otad desilo, a on bi sve dao da može da vrati vreme kada je bio dečaćić koga su Dušan i Jelena redovno noću obilazili kao rođenog sina, i kada je njegov verni Vilan spavao kraj njega.

Melek ga je trgao iz dubokih misli kada je ušao poseći sanduk sa drvima.

„A, je li, sinko? Vraća li ti uspomene?” smeška se stari Turčin, koji je prevalio osamdeset godina.

Miloš oćuta, pa samo ispusti neki mukljiv zvuk.

„A ti mene pitaš zašto nisam otišao u Skoplje! Voleo bih ovde da me pokopaju” smeje se Melek dok pripaljuje vatru u mangalu. „Najviše me strah da ovde sam umrem i ostanem nepogreben, ili negde napolju, kao hrana vucima i pticama.”

„Svi imamo neke svoje strahove koji nas uhode iz senki,” promuklo će Miloš.

„A, i ti si ih video, je li?” smeška se Melek.

Vatra u mangalu stidljivo i teško planu, kao da se bori sa teškim mrakom i prazninom koja ih okružuje, ili je pak neka nevidljiva ruka pritiska i gasi.

„Drago mi je, sinko, da si došao” zadrhta Turčinu glas i oči mu se zacakliše pod svetlom vatre. „Znaš... nekako mi je duša gad ispunjena... Prvi put posle dugog... dugog vremena... Osećam se kao u ono vreme kada je Paun dvor bio pun veselih i nasmejanih lica... Čak mi i mrzovoljno lice stare kraljice Marije sad deluje mило! ” nasmeja se Melek. „Ne znam šta mi je... Dok sam ti nosio ogrev, sve mi se ukazuju njihova lepa lica, a čujem smeh i vrisku vas dece dok jurcate hodnicima, i razigrani lavež silvana... E, bože, izlapeo sam, sinko, ne zameri mi” reče Melek pa briše suze rukavom. „Lepo spavaj i još lepše snivaj, moj Miloše.”

Miloš poljubi starca u kosu i on se odgega napolje. Zalupi vrata za sobom i ostavi Miloša samog sa uspomenama koje su se sručile na njega svom težinom davno prohujalih vremena. Legao je on na svoju staru postelju i dok se pokrivao krznom, zakleo bi se da može osetiti Vilanov miris, da čuje njegovo disanje na prostirci kraj kreveta.

Ostao je tako zagledan u plamen koji je bacao senke po zidovima, a u njima je video prizore iz svog detinjstva i sve njemu mile likove kako mu se smeše i obasipaju ga ljubavlju.

„Ne vidiš ih samo ti, starino” pomisli Miloš. „Svi su oni još ovde, u Paun dvoru.”

Tako je dočekaо tmurnu jesenju zoru, niti je spavaо, niti je snio lepe snove. Niti su snovi mogli biti lepši od njegovih uspomena. Nisu mu ni bili potrebni.

Bilo je rano kada je sišao u kuhinju da potraži Meleka. Želeo je da se pozdravi sa njim. Razmišljao je šta može da mu kaže na rastanku, kakve reči utehe ili kakav topli otpozdrav.

Zatekao ga kako leži na slamarici. Vatra u ognjištu je bila ugašena, samo tanak pramen dima se uzdizao. Melekovo lice je imalo miran izraz, čak mu je mali osmeh titraо na usnama, kao da je snivao

nekakvu lepotu prizora. Bio je mrtav, izdahnuo u snu.

Nesvestan svog poslednjeg daha koji je sa svojom dušom ispustio iz tela.

Miloš drhtavom rukom zapali sveću lojanicu i postavi mu je iznad glave. Iza vrata vide jednu lopatu, uze je i izađe na hladan jutarnji vazduh. Dok je kopao raku u dvorištu opustelog dvora, na mestu gde su se on i ostala deca nebrojeno puta igrala, počeo je prvi sneg da provejava, polako, stidljivo. Teška tišina se spustila na Paun polje. Vetar je zamro, tek je svitalo. Nepregledni olovni oblaci prekrivali su nebeski svod.

Umotao je Meleka u pokrov i spustio ga u raku.

„Nećeš ostati nepogreben, ili hrana vucima i pticama... Niti si ovde sam u Paun dvoru,” prošaputa Miloš i zatrpa raku.

Uzjaha svog Ždralina, potapša ga po vratu i poslednji put prođe kroz kapiju carskog Paun polja. Više mu se neće vraćati.

Put do manastira Uspenja presvete Bogorodice vodio ga je pored Svrčinskog jezera na jug. Zaobišao je dvor u Nerodimlju, želeći prvo da obiđe manastir i popriča sa tamošnjim sveštenicima. Snežni vrhovi Šar-planine su se gubili u niskim oblacima. Bilo je tiho, bez vetra. Sneg je provejavao ne zadržavajući se na zemlji. Ogrnut medveđim krznom, Miloš je laganim kasom do podneva prevalio put do podnožja planine. U daljini, nebu pod oblacima, iznad spajanja Male i Goleme reke koje prave Nerodimku, na visini od hiljadu metara, kao stražar uzdizala se tvrđava Petrič, a nešto niže od nje i utvrda Mali Petrič. Oblaci koji su nailazili sa severa povremeno bi je zaklanjali sa vidika. Iz plodne doline Miloš je brzo zašao među šumovita brda.

Najednom se pred njim ukazao na uzvišenju mali manastir Uspenja presvete Bogorodice okružen stoletnom šumom. U njegovoj porti uzdizao se veličanstven hrast zapis, čija ga je krošnja nadgranala. Ispod njega, kraj debla, bila je mala drvena klupa, a iza manastira kućica od kamena i drveta oblepljena debelim slojem blata.

Miloš sjaha sa Ždralina i priveza ga za nakrivu ogradu od kolja kojom je manastir bio odvojen od šume. Tišinu i mir jedino remeti

glasao žubor brze planinske reke u podnožju. Momak uđe u portu zagledajući i diveći se velikom zapisu koji je nadmeno nadvisivao manastir i okolinu. Njegovo široko deblo moglo je obgrliti bar petoro ljudi, a korenje koje je na nekoliko mesta štrčalo iz zemlje bilo je debelo i jako.

„Pomaže Bog, junače” Miloš začu glas.

„Bog ti pomog'o” odvrati on ugledavši suvonjavog sveštenika koji je izašao iz manastira.

„Sigurno si krenuo u Petrič i zalutao...” započe ovaj, a iz kolibe se promoli jedna ženska glava sa maramom.

„Nisam” prekida ga Miloš. „Jesi li ti nastojatelj manastira?”

„Mmm... jesam, viteže” sumnjičavo će ovaj dok prilazi. Bio je visok i mršav, proseda brada mu je padala na grudi. Zamršena duga kosa mu je virila ispod crne kape. Imao je tanka usta i sitne oči koje Milošu nisu ulivale poverenja. „Ja sam klisijarh Toma...” Kad Miloš pogleda njegovu ženu, koja je izvirila iz kuće, on to primeti pa okrenuvši se prema njoj, reče: „Ono je Moja žena Kladiva.”

Miloš klima glavom, ali pogledom pretražuje okolinu Manastira.

„Tražim našega presvetloga gospodina cara Uroša po zahtevu majke carice” bezokolišno će Miloš zagledavši se u sveštenikove oči. „Jesi li ga video ili čuo nešto.”

Klisijarh Toma najednom obori pogled i nervozno stisnu usta, pa se zbunjeno okrenu ženi i skriveno od Miloša dade joj znak grimasom na licu da se udalji. Iako Miloš to nije mogao primetiti, nije mu promaklo kako se Kladiva odmah sklonila u kuću.

„Ja nisam... mi nismo... nismo dugo videli našeg gospodina cara Uroša,” zamuca ovaj. „Od proletos, mislim.”

„Kažu da je krenuo u lov sa svojom pratnjom, ali da se nije vratio u dvor u Nerodimlju,” reče mu Miloš i prati njegovu reakciju.

„Pa, viteže... kako reče da se zoveš?” zatrepta Toma.

„Nisam ni rekao... Miloš Obilić.”

Ha pomen njegovog imena, Toma diže obrve i stade se premeštati sa noge na nogu.

„Naš car ovuda sigurno nije prolazio jer bismo ga ne samo videli, nego i dostojno ugostili... sa ono malo što imamo.”

„Jesi li siguran u to... Tomo?” pita ga nepoverljivo Miloš, pa opet gleda oko manastira ne bi li primetio možda neku svežu humku ili štogod slično.

„Da, da!,” brže-bolje će ovaj. „Ovamo retko ko zalazi, sem na praznike kad se sjati narod iz Petriča i njegove okoline.”

„Dobro, ako tako veliš,” slegnu ramenima Miloš. „A kad sam već ovde... neće ti smetati da malo predahnem od puta i... malo razgledam uokolo?”

„Ne, ne... Dobrodošao si, viteže, da lomiš hleb sa mnom” trlja nervozno ruke ovaj. „Ostani koliko ti je volja.”

Miloš samo klimnu glavom i nehajno krenu u šetnju po dvorištu oko manastira. Zagleda po ćoškovima, traži raskopanu zemlju, mada zna da je šuma svuda uokolo i da ako je car ubijen, nikada ga tamo neće pronaći. Klisijarh mu iza leđa neprimetno skliznu u manastir i ostavi ga samog.

Kada je obišao manastir, Miloš pred vratima crkve kleknu, prekrsti se triput i uđe unutra. Zateknu Tomu kako pali velike lojanice oko oltara. Momak prošeta gledajući bogato živopisne zidove, malo-malo pa se prekrsti. Nije mu promaklo ni to kako ga klisijarh ispod oka prati, pa obara pogled na zemlju.

„Sad će početi podnevna služba,” promuklo će ovaj.

„Neću te ometati,” reče Miloš i krenu da izađe, ali zastade i reče: „Kažu ljudi da su na Đurđice videli kakav plameni stub da se spustio sa neba... ovde.”

„Plameni... stub?” zamuca Toma i prekrsti se. „Mi to videli nismo.”

„A-ha.” promrmlja Miloš i izađe napolje.

Ali zasta na samim vratima crkve jer ugleda jednog starog pastira kako sedi na klupi ispod zapisa. Držao je pastirski štap ispred sebe i naslonio glavu na njega, kao da drema. Miloš pogleda uokolo, ali ne vidi ovce. Uto, iza njega, klisijarh tankim glasom zapoja i mahanjem

kandila otpoče službu.

Momak zakorači u dvorište i laganim korakom priđe pastiru na klupi.

„Pomaže Bog,” reče Miloš.

„Bog i tebi pomogao,” reče ovaj i podiže glavu, a oči mu uplakane.

Pastir je imao pedesetak godina, prosedu kosu do ramena i živobojnu traku vezanu oko čela. Imao je lepo lice, blagih crta i bistar pogled. Ruke su mu bile gospodstvene, skoro nežne, prekrivene dugim rukavima. Ha sebi je imao široke pantalone i debeli ovčiji kožuh. Sa ramena mu je visila mala vezena torbica, iz koje je virila frulica.

„Odmori kosti, viteže” reče ovaj i pomeri se da napravi mesta na klupici.

Miloš sede pored njega i oseti blagougodni mirisaj tamjana na njemu. Čovek je bio zagledan ispred sebe sa tužnim osmehom na licu. Miloš ne izdrža da ga ne pita:

„Čemu suze, starino?”

„Jedna je zbog našeg bogomilog gospodina cara Uroša,” reče ovaj i obrisa suzu rukom.

„I ja ronim suze za našim carem jer je nestao netragom” kaže Miloš.

„A ja jer je krvnički ubijen i pokopan u tajnosti da bi se zatrla njegovo Nemanjićko ime.”

„Znaš li možda gde počiva?” upita ga Miloš nemalo iznenađen.

„Ovde, u grobnici crkve, skriven od očiju naroda koji ga je voleo i od mati njegove koja tuguje za njim.”

„Ovde?” skoči na noge Miloš.

„Sedi, sinko” uhvati ga za ruku pastir, a Miloš oseti njegov milovit dodir, nežan i ujedno čvrst. „Bogumrsko je prekidati crkvenu službu... I stišaj svoj gnev jer klisijarh Toma je protivno svojoj želji i veri pristao da se telo našeg umilnog cara ovde sakrije.”

„Ko ga je ubio?” upita Miloš sednuvši opet kraj pastira. „Znaš li ime njegovog ubice?”

„Nije na meni da ga imenujem, niti da ga osuđujem” tužnomilostivo će ovaj. „Niko ne može izbeći kaznu našeg Gospoda.”

A onda začutaše slušajući Tomovo melodiozno pojanje u crkvi.

„Svaku službu Toma u sebi posvećuje caru i moli Gospoda za oproštaj. Greh i krivica oteraće ga u grob” tužnooko gleda pastir u pravcu crkve, a onda dok mu jedna suza klizi niz obraz, pogleda Miloša pa dodade: „A druga suza je zbog tebe, zmajeviti Miloše Obiliću” i obrisa je.

„Znaš ko sam?” iznenađeno će momak.

„Ko ne zna za najboljeg zatočnika srpskog” odvrati ovaj pogledavši Miloša tužnim očima. „No, i tebi će duša biti pozvana onom koji nebesa trese budeš li je ugušio svojim kajanjem.”

Miloš ga nemo gleda, ne znajući šta da kaže, a istovremeno osećajući neobičnu bliskost sa ovim čovekom, kao da ga poznaje celog života.

„Čudni su putevi Gospodnji i nedokučivi za smrtnike, no znaj da ono što si izgubio danas, pronaći ćeš sutra i znaćeš zašto si ga izgubio...”

Uto, utihnu Tomino pojanje i Miloš se trže iz svoje zamišljenosti. Okrenu glavu ka crkvi i naglo ustade. Kad krenu, začu pastirov glas za sobom:

„Spasi od zaborava mošti svetoga Uroša, našega mladoga cara... i brigu ne brigaj zbog mogega koplja.”

Miloš zasta usred koraka, i taman da se okrene kad se na ulazu u crkvu pojavi Toma. Kad ovaj ugleda Miloševo namrgođeno lice, umah preblede i ukoči se. Momak to primeti, ali zatečen pastirovim rečima, ipak se okrenu, ali ugleda praznu klupicu pod zapisom. Smeten, pogledom pretražuje oko sebe i na tren zaboravi i Tomu i cara Uroša. Zbunjeno stoji bez daha dok se u vazduhu još oseća miris tamjana. Bat koraka ga prenu i on ugleda Tomu kako krupnim koracima hita ka svojoj kolibi.

„Tomo!” povika za njim Miloš. „Ne beži od Boga i od istine!... Da te moj mač ne bi sustigao! ”

Ovaj se ukopa u mestu, ali osta okrenut mu leđima. Hladan znoj ga obli i ruke mu se stadoše znojiti. Zažmuri klisijarh od straha dok sluša kako mu se Miloš približava.

„Znam da su te zlikovci prisilili da sakriješ telo našega cara u crkvi,” reče mu blago Miloš, a ovaj vidno odahnu i ramena mu se opustiše.

Kada se okrenuo, brada mu se tresla, a znojave ruke stade trljati od nervoze.

„Pokaži mi gde leže mošti moga polubrata,” tiho će Miloš.

Ovaj samo klimnu glavom i krenuše jedan za drugim u crkvu. Stara trobrodna bazilika, imala je dva manja bočna broda. Toma stade nad pločom u desnom brodu i nemo zuri u nju. Stoji i Miloš pored njega, pa kao da obojica vide carevo telo u plitkoj grobnici.

„Ko...?” zapitao bi Miloš za ubice Uroševe, ali reči mu zastaše u grlu.

Ali, Toma zna šta ga vitez pita. Ipak, prestrašeno ćuti. Pred očima mu krvolok Kraguj, koji mu drži nož pod gušom. „Sazna li iko za ovo, grkljan ću ti prerezati, i tebi i tvojoj ženi... pa ću vas ostaviti vukovima” procedio je kroz zube ovaj. Zato, sveštenik nemo stoji i ne trepće dok gleda u ploču ispod koje leže ostaci cara Uroša.

„Kaži mi ko je ovo uradio,” promuklo će Miloš. „Koga nije već stigla Božja kazna... stići će ga moja.”

Toma ga pogleda razgoračenih očiju, tražeći utehu u Miloševom odlučnom pogledu.

„Kaži... I okaj svoje grehe pred Bogom i moštima svoga cara.”

Ha to, Toma skrušeno pade na kolena i zarida pokrivši rukama posramljeno lice.

„Kralj Vukašin sa pratnjom... Doneli su mrtvo telo našeg cara!” grca u suzama ovaj. „Onaj koga zovu Kraguj mi je zapretio da svojim životom čuvam tajnu.”

„Njih je onda već stigla Božja kazna,” reče Miloš.

„Nije!,” zakuka Toma. „Načuo kada je kralj Vukašin rekao tom... Kraguju da čim se vrate u tabor, da vodi kraljevića Marka u Prilep...”

Zato strahujem za život svoj i život moje žene! Zato sam dosad krio što samo od Boga ne mogu sakriti...!”

„Onda će takve stići moja kazna,” tvrdoglasno reče Miloš.

Okrenuo se i krenuo ka izlazu iz crkve. Toma potrčkuje za njim dok krši svoje ruke. Miloš zastade pred crkvom i zagleda se u klupu gde je zatekao neobičnog pastira. Bila je i dalje prazna. Počelo je jače da sneži, lepim krupnim pahuljama koje su lelujavu padale. Bilo je mirno, bez daška vetra ili šuma. To su oni kratki trenuci kada zemlja uvek bezdahno dočekuje prvi sneg, kada zanemi pred njegovom lepotom.

Miloš odahnu. Oseti rasterećenje u duši. Da li je dobro čuo kada je pastir rekao „moje koplje” ili mu se to samo pričinilo? Da li je uopšte video tog čoveka ili ga je umišljao sve vreme? Poigrava li se njegov razum sa njim posle svega što mu se desilo?

„Slušaj, Tomo.. ” reče mu Miloš. „Okajaćeš svoje grehe tako što ćeš otići pred majku caricu, sada monahinju Jelisavetu, u Ser... I kazaćeš joj gde joj sin leži, moli je za oprostaj kao što bi Boga molio... I poruči joj da mi je... jedan pastir otkrio tu tajnu.”

„Pastir?,” zbunjeno će Toma.

„Naći će ona u svom srcu milosti da ti oprost,” reče Miloš i ne pogledavši ga, krenu ka svom Ždralinu.

Krenuo je nazad istim putem kojim je i došao, kroz šumu koja je počela da se beli pod tankim snežnim pokrivačem. Pronašao je svoj mir. Griža savesti koja ga je morila i nagrizala mu dušu beše kao rukom... pastira odnesena. Setio se opet Gavrilovih reči:

„Glavu gore i čekaj da vidiš zašto je tako moralo biti!”

Dok je jahao po prvom snegu koji je pahuljao u zimsko predveče, daleko u gori mogao je čuti milozvučje pastirske frule.

Dvadeset i sedma - Jesen 1371.

*„Pravda drži zemlju u gradove,
a nepravda ruši obadvoje”*

Ja, zatočnik Miloš Obilić, pozivam imenosnog Kraguja i ostale ubijачe srpskoga cara gospodina Uroša da mi izađu ma megdan, na boj za pravdu!”

Viknuo je vitez pred otvorenom kapijom grada Prilepa dok ga straža sa kule znatiželjno gleda, a narod u prolazu ga u čudu zagleda. No, on se ne obazire na njihove poglede, već smrknutog i tvrdog lica stoji zagledan u kapiju odakle očekuje da se pojave izazvani na megdanluk.

Za dva sata koliko je tu stajao na ugaženom snegu, pet puta je prozvaao zaverenike ubijenog Uroša. I bio je strpljiv, čekaće i deset dana bude li im trebalo da prikupe hrabrost da izađu pred njega.

Napokon, pojavi se gradska straža koja rastera narod koji se okupio oko njega. Bilo je tu žena i dece, svakojakih trgovaca svi su željno iščekivali tu borbu, bilo kakvu borbu. Čim vojnici potisnuše masu na sigurnu razdaljinu, umesto da kroz kapiju izađu prozvani, pojavi se na konju Marko Mrnjavčević. Njemu sumorno lice, a oči mu sevaju gnevno.

Stadoše jedan naspram drugog na konjima i netremice se gledaju.

„Šta ovo znači, pobratime?,” procedi kroz zube Marko. „Moram li

da ponovim izazov?” reče Miloš. „Ubijači ga nisu čuli ili se plaše da izađu na megdan?”

„Čiji ubijači, Miloše?,” nagnu se napred u sedlu Marko. „Ako optužuješ njih za usmrćivanje našega cara Uroša, optužuješ i moga pokojnoga oca kralja Vukašina i time kaljaš i moje ime! ”

Miloš se zagleda u Marka. Bili su pobratimi, Dušanovi zmajevi koji su se zajedno igrali u Paun dvoru, odakle je sad dolazio. Nije želeo da ga uvredi, ili da mu ukalja ime, ali mu je duša vapila za pravdom, a srce za osvetom svog polubrata.

„Ja nisam spomenuo kralja Vukašina” reče Miloš. „Niti je na meni da sudim o pokojnicima, takvima Gospod pravedno sudi i presuđuje... Ali je na meni pravo da tražim boj za pravdu, pa ukoliko grešim dušu prema Kraguju i ostalima, Bog će stati na njihovu stranu i njihovi mačevi će me po pravdi Boga poseći, i ljaga će pasti na moje ime.”

„Miloše...” ublaži ton Marko, očito mu neprijatno što ih silan narod gleda i sluša. „Hajdemo, pobratime, na moj dvor, da razjasnimo šta te tišti...”

„Jesu li Kraguj i ostali u gradu ili su se kao zečevi razbežali?” pita ga Miloš. „Da znam da li da ih čekam ili da se dam u poteru za njima.”

„Tu su, nisu nikud pobjegli,” reče Marko. „Oni su moja garda.”

„Ne treba ti takva garda, pobratime Marko,” odmahuje glavom Miloš. „Careva krv im je na rukama, kud te oni mogu valjano braniti?”

„Šta to pričaš, Miloše?,” uzvrpolji se Marko. „Hajdemo unutra...”

„Pa da se osvrćem u strahu da će me zaskočiti u nekom mračnom hodniku?,” odvrati Miloš. „Ne, pošalji mi ih sve na megdan.”

„Petorica su...”

„Samo?”

„Počuj šta ću ti reći, pobratime” opet će ljutito Marko. „Ja ti ne mogu dozvoliti da optužuješ moga oca za careubistvo, to je najveći greh pred Bogom i najgora ljaga na njegovom i mom imenu zanavek!

”

„Ja nisam njega spominjao, Marko...”

„Svejedno! To je kao da optužuješ njega... i mene!,” povika Marko, a konj pod njim se uznemiri. No, Marko odmah spusti ton i prostodušno mu reče: „Nemoj me u ovaj zao čas još i ti pljunuti, pobratime. Dolazilo mi je poslanstvo sultana Murata, doneli mi ultimatum: da priznam njegovu vlast i da ispunjavam obaveze prema njemu... ili će zauzeti Prilep i sve muške glave staviti pod sablju, a ženskadiju i decu u roblje odvesti.”

„Nudi ti vazalstvo? Zar ćeš izdati svoju zemlju?,” zaprepasti se Miloš.

„To si dobro rekao, pobratime, 'svoju zemlju'!,” smrknu se Marku lice. „Šta je moja zemlja?... Je li? Odgovori mi... Je li to paše Svrčinsko jezero, gde smo mladovali?” a na to Miloš potvrdno klima glavom, „Je li to Skoplje? Zeta? Priština? Zvečan? Novo Brdo? Rudnik?... Jeste?...,” gnev opet raste u Marku. „Hoćete li onda ti, Lazar Hrebeljanović, braća Balšić, braća Dragaš, Vuk Branković i ostali da mi priteknete u pomoć ako odbijem Muratov zahtev? Hoće li vaše vojske da napadnu Agarene dok budu opsedali ovaj grad?... Hoćete li?... Nećete! Kao što niste pomogli mom ocu, svom zakonitom kralju! mršti mu se Marko. „Neki su zlorado likovali na vest o pogibiji naše... i vaše vojske! I šta su odmah uradili? Preoteli su nam zemlju! A ja sam kraljević, naslednik svoga oca... i cara Uroša. Što nisu došli da mi se poklone i iskažu mi svoju vernost?... Sad ćutiš, Miloše, nemaš šta reći jer sam u pravu. Lazar je odmah zauzeo Prištinu i Novo Brdo, Balšići čak Prizren! Vuk Branković se raširio po Kosovu! Braća Dragaš su se takođe ovajdili smrću moga oca! A to što je Nikola Altomapović najmanje zauzeo, to je samo zato što je opsednut Dubrovnikom, kao car Dušan nekad Carigradom, pa ne mari toliko za raške zemlje!... I ti sad meni kažeš da ću izdati 'svoju zemlju'? He, neću... jer ovo ovde je moja zemlja, ovo je moj narod koji zavisi od mene... Oni mene hrane... i brane. Ono tamo...,” pa pokazuje rukom na sever, „to je tuđina, pobratime!... Ja sam prepušten sam sebi, ni od koga ne mogu da očekujem pomoć. Sad se sve svalilo na moja leđa. He stižem da pročitam sva dokumenta. Ni očeva pisma.

Treba voditi ovu zemlju... Do zime moram da se odazovem Muratovom pozivu i da mu odem na noge, da mu se zakunem na vernost!... A povrhu svega, ti sad optužuješ moga oca za careubistvo! He može tako! Izazivam ja tebe na megdan! Za uvredu moga imena!” zapeni Marko besno pa već počne u gnevu da grize svoju gornju usnu.

„Moraćeš da sačekaš svoj red, pobratime,” mirno će mu Miloš. „Ja sam prvo izazvao Kraguja... Znaš pravila.”

„Okanimo se ovih gluposti, Miloše.. ” uporno će Marko.

„Ja se odavde neću maknuti dok mi oni ne izađu na megdan,” prekide ga Miloš. „A poruči mu da je kukavica...! ”

„Kraguj nije kukavica! začu se povik iza Marka.

Uto se pojaviše petorica vitezova na konjima. Predvodio ih je suvonjavi Kraguj u crnom oklopu sa otvorenom kacigom na glavi. Oklopi i mačevi im o pojasu zveckaju dok prilaze.

„Prihvatam tvoj izazov, Miloše Obiliću” reče on zastavši iza Marka. „Sa kim ćeš od nas prvo da поделиš megdan?”

„Da dangubim na svakom ponaosob neću” odvrati smrknuto Miloš. „Mogu da se nosim sa svima vama.”

Kraljević Marko ih odmeri pogledom, slegnu ramenima i reče:

„Onda je sve rečeno! Neka pobedi pravda i istina, tako nam Gospoda našeg!”

Zatim, okrenu svoga konja i udalji se. Izazvane megdandžije sjahaše, a vojnici im skloniše konje. I Miloš postupi jednako. Onda isuka svoj Drakon i gledajući Kraguja, reče:

„Poslaću vas Bogu na istinu i Njegovu pravdu Kraguj i njegovi ljudi isukaše mačeve i raširiše se korak po korak oko Miloša. He mari momak zbog toga, već uze da Drakonom polako maše pred sobom, pušta ga da peva svoju zlokobnu pesmu. Vidi na njihovim licima kako ih strah i sumnja polako obuzimaju. Zato, nenadano svima, skoči na jednoga koji mu deluje najnesigurniji jer je uveren u njihovu brojnost spustio mač uz telo. Ovaj ga podiže pomalo nespretno da se odbrani jer je očekivao da će Kraguj prvi napasti, ali mu Miloš iz dva munjevitaa udarca izbi mač iz ruke, a zatim zamahnu snažno i

obezglavi ga na užas njegovih drugova. Krv šiknu uvis, krvava glava izbečenih očiju pade u beli sneg.

Kad to ostali videše, spopade ih slepi gnev, pa prvi Kraguj skoči na Miloša. Čuli su svi za ovog zatočnika, pa kao jedan kidišu na njega. Ali, Miloš neke odbija širokim, snažnim udarcima i ne da im da previše priđu, dok druge pušta da se zalete i zamahuju u prazno dok ih vešto izbegava. Tako jedan skoro posrnu koliko je uzmahnuo, a Miloš samo stiže da mu odseče ruku u laktu. Zatim ga nogom odgurnu na Kraguja, pa dočeka trećeg, koji mu zadade nekoliko jakih udaraca. Uto, napada ga četvrti sa leđa, ali Miloš se izmaknu pa se ovoj dvojici sudariše mačevi. Miloš iskoristi tren zbunjenosti i dokrajči onog što mu je odsekao ruku zabivši mu mač u vrat iznad oklopa.

Zatim nasrnu na Kraguja brzim i jakim udarcima, a ovaj posrnu unazad i pade na sneg. Miloš bi ga ubio jednim udarcem da se ona druga dvojica ne okomiše na njega. Krajičkom oka vide kako jedan zamahuje iza njegovih leđa, izmaknu se, ovaj omanu mačem u prazno, a Miloš mu sa strane zabode rezivo pod pazuh gde nema oklop. Ovaj urliknu od bola i posrnu, i Miloš ga odgurnu ka drugom napadaču i obojica padoše u sneg. Kraguj se dotle već digao na noge i uzmahnu mačem na Miloša. On mu odbi nekoliko udaraca, sagnu se jednom-dvaput da izbegne opasno rezivo. Kad vide da ga napadaju druga dvojica, Miloš ga nogom odgurnu. Zavitla svoj Drakon i pogodi jednog od njih posred lica, krv prsnu i ovaj se sruči kao klada. Zatim, goloruk jurnu na drugog, saže se i prebaci ga preko svojih leđa jer je ovaj već bio u zaletu. Dohvati svoj mač, izvuče ga iz zdrobljene glave, pa skoči na onog koji je sleteo na leđa. Odozgo mu ga sjuri u vrat.

Zatim se smireno pridiže i odmeri poslednju dvojicu koji su još bili u životu. Jedan se presamitio držeći se za ranu ispod pazuha dok mu krv lipti između prstiju, a Kraguj stoji naspram njega u krvavom razgaženom snegu. Sa mrtvih se diže para dok vrela krv topi sneg oko njih.

Nije čekao Miloš da ga napadnu, već nasrnu uz poklič na Kraguja zadajući mu seriju strahovitih udaraca pod kojima ovaj na kraju

posrnu i ispusti mač. Lice mu se iskrivi u grimasi užasa dok je gledao kako Miloš zamahuje da mu dokrajči njegov bedni život. Glava polete uvis pršteći krvlju i pade pred noge poslednjem ranjenom megdandžiji.

No, to su ljudi čvrstog kova koji ne mole za milost, a oči im se pred smrt zažare, a lice zatitra od besa. Tako ovaj diže levom rukom mač i uz poklič nasrnu na Miloša. Ali momak mu lako odbi udarac i drugim udarcem izbi mu ga iz ruke. Ovaj samo skrušeno pade na kolena, nemoćan bilo da napada ili da se brani. Ispod pazuha mu je liptala krv, rana je bila duboka. Znao je Miloš da će svakako da umre. Ali to nije viteška smrt. Niti ju je taj čovek takvu želeo.

„Skrati mi muke... viteški” zastenja ovaj dok mu Miloš stoji iza leđa, nad njim.

„Careubice ne zaslužuju vitešku smrt” tvrdoglasno reče Miloš.

„Ja cara nisam ubio” odvrati jedva ovaj.

„Učestvovao si u podmukloj zaveri protiv njega! ”

„Podari mi vitešku smrt kakvu zaslužujem na megdanu” prostenja ovaj gordo.

„Neka ti bude” reče Miloš i sjuri mu mač odozgo za vrat.

Ovaj samo klonu napred skliznuvši sa oštrice Drakona. Miloš, zadihano, okrenu se ka Marku i upitno ga pogleda. Ovaj sramotno obori pogled i potera konja kroz gradsku kapiju. I mahnu rukom straži da je zatvore za njim. Velika okovana kapija se polako uz škripu zalupi. Miloš osta sam da stoji na krvavom megdaništu.

Glava dvadset i osma - Zima 1371.

„Laž je majka prevare”

Jahačima se bele od snega krznene kape, a konji im snežavi pod njima nervozno se vrpolje. Duvaju oblake pape kroz nozdrve dok kopitima riju po ugaženom snegu. Napeti su i ljudi i životinje, osećaju zlovolju i nepoverenje kod onih ispred njih. Gledaju se netremice i sumnjičavo pogledom pretražuju okolinu. Niko nikome ne veruju, pa ipak se sastaju.

Nedaleko od Zvečana, na poprištu nekadašnjeg bojnog polja gde su se sukobile udružene vojske pod carom Urošem sa trupama braće Mrnjavčević, jedna mala udolina oivičena šumarkom delila je dve grupe po pet jahača. Ha jednom brdašcu stoje knez Lazar Hrebeljanović sa svojom pratnjom, a na drugom župan Nikola Altomanović sa svojom. I sa daljine se gledaju. Niko da prvi siđe u udolinu gde je zakazano mesto njihovog sastanka. Toliko su nepoverljivi jedni prema drugima da bi najradije potegli mačeve, i umesto sastanka podelili megdan. Ali se ustručavaju. Lazaru više odgovara kakvo-takvo primirje jer je znatno slabiji od svog suparnika, a Nikoli dogovor o podeli teritorija jer su njegove snage razvučene od granice sa Bosnom do Dubrovnika i ne može sebi priuštiti još jedan front. Ali njih dvojica se dobro poznaju, znaju da ne mogu da veruju jedan drugom i zato oklevaju da se konačno sastanu. Nikoli je

Lazareva izdaja na ovom mestu dokaz ne samo da mu ne može verovati na reč, već i da nije imao nameru da gine za cara. Bio je proračunat i spreman da iskoristi kako njihovu pobjedu, tako i poraz. Lazar je nepoverljiv prema Nikoli jer mu je poznat način na koji župan rešava sporove sa neistomišljenicima.

Zato, kada je Nikola poslao po glasniku pismo Lazaru predlažući mu da se sastanu i izglade nespornosti, ovaj je to odmah prihvatio. Ali kada je posle dobio predlog da se sastanu na njihovom nekadašnjem bojištu kod Zvečana, Lazaru je odmah bila jasna svrha tog susreta. Nakon poraza, Lazar je Nikoli oduzeo Rudnik i Zvečan i sada će mu tražiti povraćaj tih teritorija. Samim tim što je izabrao mesto gde ga je Lazar izdao, značilo je da mu Nikola to nije zaboravio niti oprostio.

Iako je dogovor bio da obojica dođu na sastanak po petorica i nenaoružani, ni jedan ni drugi nisu imali nameru da ga ispoštuju. Svako je osmislio svoju lukavštinu kojom bi drugom došao glave ako razgovor krene naopako.

Tako je lukavi Lazar u šumarak poslao naoružane konjanike smerajući da ubije protivnike nakon sastanka, a prevejani Nikola je na samom mestu sastanka mnogo ranije uspeo da sakrije mačeve i noževe u snegu sa namerom da ih ne pusti žive ukoliko dogovor propadne. Uvereni da će onaj drugi upasti u klopku i sigurni u svoju prepredenost, skoro istovremeno obe grupe poteraše svoje konje nizbrdo.

Iako je kraj zime i sneg se topio, taj dan je osvanuo snegovit i hladan. Prestalo je da sneži nekoliko časova ranije, dok su obe grupe dolazile na mesto sastanka.

Dok su prilaze jedni drugima, gledaju uokolo da li ima nečijih tragova koji bi ukazali na klopku. Ali svi jašu po snežaniku, čistom i neugaženom snegu. Nepoverenje je toliko da ne skidaju pogled jedni sa drugih. Ha ivici šumarka, obe grupe sjahaše i pešice se uputiše kroz retko drveće. Lazar ostavi paža sa njihovim konjima, a Nikola Radašina Liska, koji je nekad bio u službi kneza Vojislava Vojinovića

i kasnije njegove supruge Goislave. Bio je omražen od Dubrovnika jer je pap godina ranije lično mučio dubrovačke trgovce sipajući im vrelu mast na golo meso i vadeći im zube.

Vetar zamro, a hladnoća ujeda. Sneg im škripi pod nogama, ali ponegde upadnu do kolena, pa jedan drugog izvlače. Njihovo prisustvo uznemiri jedno veliko jato crveno-žutih češljugara koje se vinuše u vazduh cvrčeći na sav glas. Napraviše jedan krug iznad uljeza i kao da predosećaju da će pasti krv među njima, nestашe u daljini.

Lazar ide u pratnji raške vlastele Mihajla Davidovića, Žarka Merešića i njegovog sina Mrkše Žarkovića.

Njemu u susret dolazi Nikola sa Vukosavom Kobilavčevićem u Radoslavom Obuganićem, razbojnicima i ubijačima koje je Dubrovnik gonio zbog pljačke i otimačine stoke u Šumetu. Sa njim je bio i kefalija Konavala Obrad Zorka, jedan od njegovih najodanijih velikaša i pregovarača sa Dubrovnikom.

Stadoše jedni naspram drugih i odmeravaju se. Nikolini ljudi se raširiše u stranu više od Lazarevih. Svi oni znaju gde je tačno skriveno oružje ispod snega i po prethodnom dogovoru ko će čega da se lati. Ali prvo čekaju znak svoga gospodara.

„Je li ti poznato ovo mesto, kneže Lazare?,” smeška se mladi Nikola i širi ruke pokazujući mu. „Ili si ga možda zaboravio?”

„Nisam ga zaboravio, župane” ozbiljno će Lazar. Znao je da he ga ovaj prozivati zbog tog nemilog događaja.

„Umalo i ja ovde da skončam sa svim svojim ljudima... nakon što si onako sramno pobegao sa bojišta.”

Lazar ćuti jer nema šta da kaže na tu optužbu. Ali strpljivo čeka svoj red. Nije ni on došao nepripremljen.

„Zašto si to uradio, je li?” nastavlja cinično Nikola. „Zašto si zagovarao da vratimo vlast caru Urošu ako nisi bio spreman i da pogineš za njega? Ili si ti jedan od onih bezdušnika koji se okreću kako vetar duva?”

„Jesi li me zato pozvao, Nikola?,” pita ga Lazar. „Da mi prebacuješ što sam se povukao? Ili da rešimo sadašnje sporove?”

„Toga dana si izdao cara Uroša... i mene” nastavlja Nikola, a u njemu gnev raste. „Ostavio si me da umrem... da bi mi posle preoteo zemlju... Ili si, možda, bio u dosluhu sa onim omraženim Vukašinom?”

„Povukao sam se iz boja jer je bitka bila izgubljena, Nikola,” kaže mu Lazar. „Bolje ostati živ i boriti se drugi dan... Mislio sam da ćete se i vi povući za mnom.”

„U jeku borbe?,” začudi se Nikola. „Ja se dotad nikad nisam povlačio iz boja.”

„Očigledno da nas dvojica imamo različite borbene taktike” sleže ramenima Lazar.

„Dobro.. ” opet širi ruke župan, ali Lazar već primećuje zajedljivost kod njega. „Dakle, ti si se povukao, nisi me izdao... Pretpostavljam da ćeš mi onda vratiti oduzete zemlje... Rudnik, Zvečan.”

Knez se premešta sa jedne noge na drugu i sve sklanja pogled u stranu.

„Pitaćemo tu vlastelu,” na kraju ga odlučno pogleda. „Ako izraze želju da ti se opet zakunu na lojalnost... Vraćam ti sve.”

Nikoli se sa razlogom sad smrknu lice.

„Poslaću po Nikolu Zojića sa Rudnika i po Miloša Povika iz Zvečana... pa neka ti se zakunu na vernost, ako hoće... Ali neće, i ti to znaš.”

„Ko njih šta pita!” uzviknu Nikola. „Vrati mi oteto!”

„E, baš tako” kiselo se osmehnu knez. „Njih nikada nisi ništa pitao. Nikoga ništa ne pitaš, već sve radiš po svom nahođenju i zlovolji. Ugnjetavaš sve ispod sebe... Ljudi su očajni... Gori si od svog pokojnog strica”

Ha to se Nikola još više smrknu, a oči mu zasjaše strašnom mržnjom.

„Da nemaš ti nameru da se zacariš, sad kad nema više cara Uroša?” upita ga Lazar. „Tako bi se osamostalio i ne bi više zavisio od Ugara

„Ja?,” iznenadi se Nikola. „Pa ti si zauzeo Prištinu, i Novo Brdo. Ti si se najviše raširio posle Vukašinove pogibije!”

„Možda, župane...” smeška se Lazar, „ali Dubrovnik ne isplaćuje meni svetodmitarski dohodak nego tebi... kao da si se zacario” Nikola ćuti, ali stiska zube pa mu drhte mišići. „A obojica znamo da ga Dubrovnik samo kralju ili caru isplaćuje.”

„To je bio samo jedan od uslova za primirje sa njima” kao nehajno će Nikola.

„Čestitam, Obrade Zorka” okrenu se Lazar njemu i malo klimnu glavom. „Čujem da si ti vodio pregovore o primirju sa Dubrovčanima.”

„To primirje je samo privremeno, dok ne pregrupišemo trupe...,” izlanu se ovaj, na šta ga Nikola prekinu.

„Dosta, Obrade!”

„Šta li bi na to rekli tvoji ugarski saveznici?,” provocira ga Lazar. „Ne bi više uživao zaštitu i pomoć bana Gorjanskog koji te brani pred ugarskim kraljem Ludvigom. On ne bi voleo da se baš ti domogneš Dubrovnika.”

„Pazi šta govoriš, Lazare” upozori ga župan. „Ja nemam nameru ikoga da izdam... Nisam kao ti. Ja sam čovek od reči... Vрати mi oteto.”

„Rekao sam ti, pitajmo Zojića i Povika..

„Nemam nameru nikoga išta da pitam!” prekinu ga Nikola i načini korak prema njemu. Zgromio bi ga. „To su moje zemlje! Ti si ih na prevaru i izdaju uzeo od mene! ”

„Ma, kakva izdaja, crni čoveče?,” uznemiri se sad Lazar. „Bitka je bila izgubljena! Što onda ginuti?”

„Ja nikad ne bežim sa bojišta, Lazare,” gnevno žmirka Nikola.

„Zašto si se onda povukao? Što nisi junački poginuo?”

Nikola začuta za tren. Bilo mu je dosta razgovora koji nikud nije vodio. Uostalom, nije se on nagodbi ni nadao. Tražio je samo izgovor za ono što se spremao da uradi i kao opravdanje drugoj vlasteli, da je imao dobru volju da pregovara sa Hrebeljanovićem, a da je ovaj to odbio.

„Zašto sam se povukao?” zlogodno upita Nikola i širi ruke kao u čudu. „Da bih ti se odmazdio! ”

Ha to, županovi ljudi skočiše u stranu i stadoše kopati po snegu ili pod panjevima gde im je oružje bilo zakopano. Lazar i njegovi ljudi ih isprva zbunjeno gledaju, a kada ovima sevnuše mačevi i noževi u rukama, svi povikaše:

„Zamka! Izdaja!”

Sve se munjevito odigralo. Radoslav Obuganić najbrže se snađe i skoči na Lazara uzmahnuvši iz sve snage mačem. Mladi Mrkša Žarković polete da ga zaštiti, ali nalete na Nikolin mač, koji ga probode kroz stomak. Istovremeno pade mač i na Lazara, sečivo ga raseče po grudima i ovaj pade u sneg obliven krvlju. Videvši da se Nikolini ljudi ustremiše na njih, goloruki Mihajlo Davidović i Žarko Merešić dadoše se u bekstvo, svako na svoju stranu.

Zaverenici se uplašiše da će ovi dovesti pomoć jer stadoše naglas zapomagati, pa nagrnuše na njih kao besni vukovi. Ali sneg je dubok pa se svi sa mukom kreću. Pukću, proklinju, prete... Lazarov paž je ukočeno gledao kako krv pljušti po snegu i pretrnuo videvši svoga gospodara kako pada posečen. Kada se oko njega raščistilo, a zaverenici se dali u poteru za Davidovićem i Merešićem, verni paž zajaha svoga konja i povede Lazarevog.

Ali, Lazar Hrebeljanović je bio živ. Sudbina je imala drugu nakanu za njega i usmerila je ljutu oštricu mača na Dušanov veliki zlatni krst koji mu se krio ispod košulje. Doduše, bio je teško ranjen, ali to mu je spaslo život.

Zato, kada on ugleda svoga paža kako jaše ka njemu i vodi mu konja, Lazar smože snage da se pridigne iz krvavog snega. Pažu sinu lice od sreće videvši da mu je gospodar živ, pa životinju još više podbode. Ovaj u prolazu dohvati jabuku sedla, gurnu nogu u uzengiju i poslednjim snagama uzjaha. Da ne bi pao sa konja, Lazar se presamiti životinji na vrat i pusti da ga paž u galopu odvede sa krvarije.

No, Davidović i Merešić nisu bili te srećne sudbine, oni se

zaglaviše u dubokom snegu. Nikola i njegovi ubijači ih sustignu i nemilosrdno ih izbodu mačevima. Obojica se nakrvavi sručiše mrtvi.

Kad se Nikola okrenu, ima šta da vidi: Lazar i njegov paž beže na konjima.

„Knez je ranjen!,” začuše mu paža kako viče. „Pomagajte, ljudi!”

„Prokletnik je živ!,” povika besno dok stoji nad mrtvim Davidovićem.

„Hoćemo li za njima?,” upita Obrad Zorka.

Župan se osvrće i grozničavo razmišlja.

„Ne!,” uzviknu on naposletku. „Nisu došli sami!... Idemo odavde! Brzo!”

Zaverenici hitaju ka svojim konjima i sve se osvrću da vide da li će se pojaviti kneževi ljudi.

„Znao sam da mi opet sprema izdaju!” uzviknu Nikola dok se penje na konja. „Žalim samo što pseto ne ubih na mestu! Idemo! ”

Odjahaše u suprotnom pravcu od Lazara. Obojica za sobom ostaviše trojicu mrtvih da leže u krvavom snegu.

Antagonizam koji je između kneza i župana trajao već nekoliko godina mogao se iskoreniti samo smrću jednog od njih. Pobedu će odneti ne jači već lukaviji.

Glava dvadeset i deveta - Jesen 1372.

*„Naš narod poznaje osam zvezda
u jatu Labuda koji zovu Krst”*

Omirakuloznom krstu koji je spasio život Lazaru Hrebeljanoviću počelo je da bruji u narodu. Taj događaj se prepričavao, a krstu su pridavane magijske osobine. Još pre nego što se pročulo da ga je pokojni car Dušan ostavio svom staviocu, pojavile su se priče o neobičnom i tajnovitom poreklu krsta. Tek kada se doznalo da je to bio krst arhanđela svetog Mihajla i da ga je car ostavio knezu, talas oduševljenja uzburkao je mase. Za mnoge više nije bilo sumnje: sudbina je predodredila Lazara Hrebeljanovića za spasioca carstva!

To je nešto što je knezu u ovom trenutku bilo najpotrebnije, da svi stanu iza njega u borbi protiv omraženog Nikole Altomanovića.

Zašto ozloglašeni župan nije odmah iskoristio okolnost nastalu nakon kneževog ranjavanja kada je relativno lako mogao zauzeti bar njegove teritorije, nikome nije bilo jasno. Nikola se zadovoljio samo Rudnikom i gradom Zvečanom, a Miloševo Obilovo takođe je ušlo pod njegovu vlast. He želeći da ugrozi živote njemu dragih, Jelice i Ružice, priznao je Nikolin autoritet i nije isticao svoju netrpeljivost prema njemu. Mladi Altomanović svoju pažnju je posvetio Dubrovniku, sa kojim je imao potpisano primirje. Zato je tokom leta normalizovana trgovina i Dubrovčanima se činilo da je konačno

zavladao mir. Ali prevejani župan nije imao namere da se odrekne Stona i Pelješca. Samo je iskoristio predah da pregrupiše trupe prema Dubrovniku. Zaista, bio je opsednut njime kao njegov stric Vojislav Vojinović, osim što nije imao njegovog iskustva. Nakon što se osvetio izdajniku Sanku Miltenoviću i namamio ga u klance kod Trebinja, gde ga je i ubio, župan je umislio da sve može da postigne i niko mu ne može stati na put. Uostalom, bar je on tako mislio, iza njega je stajala jaka Ugarska. Ban Nikola Gorjanski mu je doturao novac i oružje, i branio njegove i svoje interese kod ugarskog kralja, ali samo zato što drugu zamenu za Nikolu nije imao.

Ali čudestvije Lazarevog krsta privuklo je pažnju još nekoga. Nije trebalo mnogo Zmaju od Jastrepca da prozre vretenanje boginje sudbine Mokoš. Tkalja je vešto provlačila pređu spajajući sudbine svojih zmajevitih miljenika. To mu je bio dovoljan znak da preko kosingasa Gavрила pozove Lazara Hrebeljanovića u Jastrebinu. Ceremoniji njegovog uvođenja u red Zmaja prisustvovalo je svih sedam mladih vitezova. Kao i kod njihovog uvođenja u Red, kosingas Gavrilo je obavio istu ceremoniju za Lazara Hrebeljanovića.

Ushićenje mu se videlo na licu. Sve ono o čemu je celog života samo slušao i naslućivao, sada se obistinilo. I on je Dušanov zlatni krst svetog Mihajla sad smatrao carevom preporukom da bude primljen u Red. Njegovo ranjavanje od ruke Nikola Altomanovića bio je trenutak koji je preokrenuo njegovu sudbinu i izveo ga na pravi put. I od tog trenutka on će na sve da gleda drugačijim očima.

Prošla je ponoć i ceremonija njegovog uvođenja u Red. Zmajevi sede okupljeni pred Jarilovim mozaikom, na kome je pričvršćen njegov veliki mač Jarovit. Svako sedi na jednom kamenu, a pred njima stoje kosingas, gospodar Jastrebine i njegov sin Zmaj Ognjeni. Plamen u mangalima gori crvenim jezicima, a senke igraju po drevnom mozaiku kao da su se uhvatile u kolo oko figure moćnog Jarila.

„Vračara Dragušla je, kneže Lazare, najavila tvoj dolazak Milošu Obiliću” započinje Gavrilo. „A spasenije koje ti je krst svetog Mihajla donelo... bio je znak Zmaju od Jastrepca da te pozove sebi... Pred

tobom je težak put kojim već hode ostali vitezovi reda Zmaja... A ti ćeš ih, po rečima Dragušle, voditi u odsudni boj protiv aždera.” Gavriilo uzdahnu, kao da predoseća teško breme na Lazarevim plećima. „Taj dan će, ne sumnjaj, sigurno osvanuti, a do smiraja tog istog dana ishod vaših sudbina biće znan... A dotad, svakim korakom vi ćete odlučno i spremno koračati ka njemu... Jer kao što kaže jedna latinska poslovice: Nekima je sudbina majka, drugima je maćeha.”

„Jednog dana, kneže” nadoveza se Zmaj od Jastrepca, „bićeš pozvan kod Dragušle... Otići ćeš i ona će ti proreći sudbinu... i zapečatiti je. Svi oni su već bili kod nje” pokazuje na ostale vitezove. „Ona će te dotad voditi svojom nevidljivom rukom kroz nerazmrsiv splet životnih puteva... Ali pre nego što staneš pred nju, ti moraš biti spreman.”

„Dragušla je Milošu spomenula Volosovu kacigu sa rogovima.. ” reče Zmaj Ognjeni, „koju ćeš ti, kneže, nositi i svome prvorodnom sinu ostaviti... E, sad, ta kaciga je nestala u davnoj prošlosti i ostale su samo priče o njoj.”

„Ako je to ona kaciga Kadme Zmajoubice...,” odmahuje glavom Gavriilo, „bojim se da je zauvek izgubljena.”

„Ko je taj... Kadma?,” snébivljivo će Lazar.

„Feničanski junak i osnivač Tebe u Grčkoj,” reče kosingas. „Njegova vojska je bila nepobediva zahvaljujući čudesnim ratnicima Spartima koji bi iskakali iz zemlje kad god bi on posejao zmajeve zube...”

„To je duga priča, kneže” upada Zmaj od Jastrepca, „ali ukratko, taj kralj Kadmo beše veoma nesrećan, toliko da je sa svojom ženom napustio Tebu i došao u Iliriju, u naše krajeve, gde je osnovao grad Budvu. Kažu da je, pre nego što ga je stigla kletva što je ubio jednog zmaja, on sakrio svoju čudesnu Volosovu kacigu i te zmajeve zube koji se pretvaraju u Sparte.”

„Kakva ga je kletva snašla?” pita Miloš.

„’Ti zmajem ćeš se stvoriti, a podivljaćeš, i žena tvoja, likom zmija postaće, kći Aresova, Harmonija, s kojom se ti smrtnik venča.

Kola, junce gonićeš sa ženom - Zevs to kaže - varvarima ćeš vođ biti”, seti se Gavriilo. „Tako po Euripidu behu proročke reči Dionisijeve... Pretvorili su se u aždaje.”

„To su samo legende, mitovi... valjda,” kiselo se osmehnu Strahinja.

Ostali ćute i samo gledaju Zmaja od Jastrepca, a Strahinja to primeti pa se uzvrpolji na kamenu. Seti se i da se gospodaru Jastrebine ne zna broj godina, da i on potiče od davnina, iz vremena do kojih ne seže ni ljudsko pamćenje.

No, Zmaj podiže glavu ka nebu i pogledom traži gde su kola. Jesenja noć je vedra i mirna, zvezde bez drhtanja sjaje i krase kadifu neba. Osulo se belim, crvenim i žutim sjajem, a svaka svoju tajnu krije.

„Naš narod sa pravom veruje da svaki čovek ima u nebu svoju zvezdu vrsnicu” zamišljeno će gospodar Jastrebine. „Kad se dete rodi, pokaže se na nebu nova zvezda, a kad se čija zvezda skruno, onda taj umire... I zato kažu da sve zavisi pod kakvom si se zvezdom rodio...” Zatim podiže ruku ka srebrnome rubu gde su bili redovi zvezda i nastavi: „Vlašići su zmajsko zvezdano jato u sazvežđu Bika... Volosa... Otud i rogata kaciga” zatim spusti pogled na Lazara. „Kadmo je imao sina Ilirija, po kome je ovaj deo Helma dobio ime, a ovaj sina Dardanija, po kome je takođe jedan deo Helma dobio ime, a Dardanije je imao sina Tribala po kome je ovdašnji narod nekad nosio ime... Sad vidite odakle vodi poreklo imena ove zemlje. He znam u kojoj skrivnici leži Volosova kaciga, ali ako je Dragušla prorekla da ćeš je nositi, onda ćemo je pronaći...”

„Ima neko ko to možda zna, oče,” reče Zmaj Ognjeni i značajno ga pogleda dajući mu znak da više ne okleva.

„Ima jedan čovek koji to... bolje pamti od nas” reče Zmaj od Jastrebine i stisnu usta.

„Čovek?” iznenadi se Milan Toplica. „Kud čovek može živeti toliko dugo?”

„Da nije vilenjak? Oni umeju biti dugovečni” odgovara Bogdan.

„Nije... Običan je čovek, ali uklet besmrtnošću,” reče Zmaj.

„Potiče od Nemrija, besmrtnika koji su živeli pre potopa... Koliko ih je ostalo, ne znam. Ali jedan besmrtnuje u nas i narod ga tako zove - Nemri.”

„A zašto bi taj znao gde je Volosova kaciga?” pita Ivan Kosančić.

„Nemri je čarobnik... Znam da je Kadmo od njega tražio da mu pomogne da sa njega i njegove žene skine kletvu” reče gospodar Jastrebine.

„I je li uspeo?” pita Relja.

„Nije? kratko će Zmaj Ognjeni. „Dugo su oni preklinjali stare bogove da se smiluju nad njima, ali oni su se oglušili o njihove molitve. Oboje su se pretvorili u aždaje

„Nemri veliš, gospodaru?” Lazar gleda u Zmaja. „A gde njega da nađemo?”

„U močvarama Kolubare i Tamnave” reče Gavriilo. „Na Vračem brdu.”

„Ima neko... ko je Nemrija često spominjao,” reče naposletku Miloš setivši se Prosfora Suguba. „Za njega je govorio da je vrstan čarobnik.”

„Tamo treba otići i pitati ga šta zna o Volosovoj kacigi” reče Zmaj gledajući Lazara.

„Moje poslanje je da idem kod Nemrija” reče Gavriilo. „Već sam bio kod njega

„Ja, ljudi, drage volje mogu da krenem na proleće” odvrati Lazar jer se nađe prozvanim. „Sad još imam posla sa... Nikolom Altomanovićem.”

„Zajedno ćemo, Lazare, da pronađemo kacigu. He brigaj.”

„Moraš ujediniti zemlju, kneže” reče mu Zmaj. „Uskoro će nastupiti Doba vatre i Ad će se preliti.”

„Bojim se da će se i Agareni preliti, gospodaru” ozbiljno će Lazar. „Sve južne srpske despotovine sad su Muratovi vazali... Pitanje je dana kada će nas napasti, a mi smo razjedinjeni zbog tamo nekog golobradca koji je umislio da može činiti šta mu se prohte!” zatim se

okrenu Milošu i reče: „Izvini, Miloše, znam da ti je drag...”

„Nekad bio, kneže” reče Miloš. „Sad se prozlio, kao da je bes ušao u njega. Više ne bih smeo olako da stanem pred njega. Moje Obilovo je pod njegovom vlašću.”

„Moram da smislim kako da mu dođem glave,” smrknuto će Lazar. „Ali ne mogu sam, a on ima jake saveznike i brojniju vojsku od mene... Kad bih bar mogao da ga odvojim od Ugara!... Bilo bi mi lakše... Ali, teško... Ban Nikola Gorjanski stoji iza njega.” „Da, veliki mačvanski ban Gorjanski” reče Gavriilo.

„Čuo si za njega?” pita ga Lazar.

„Upoznali smo se,” smeška se tajnovito Gavriilo.

„Kako? Otkud to?,” začudi se knez. „On je ugarski plemić, blizak njihovom kralju i njegov pouzdanik...”

„Gorjanski je u ugarskom redu Zmaja, kneže” upada Zmaj od Jastrepca.

„Kako to? Kako... je to moguće?” zbuni se Lazar. „Odvajkada su naši neprijatelji... Pokojni car Dušan se krvio sa njima... Čak i veliki knez Vojislav Vojinović.”

„Red Zmaja posvuda ima svoje vitezove i oni znaju šta je njihova glavna dužnost,” objašnjava mu Zmaj Ognjeni. „Ali ona se ne kosi sa vašim... državništvom, niti sme da se kosi sa bilo čim drugim. Red zmaja ima samo obavezu da se bori protiv Ada i da se odazove na poziv kosingasa... Red se ne meša ni u šta drugo... Zato nas je posvuda. Tako je odvajkada.”

„A čemu onda toliki vitezovi rasuti po svetu?” zbunjeno će Lazar.

„Kako čemu?,” reče kosingas. „Da se odazovu na moj poziv pred odsudni boj sa hordama iz Ada.”

„I to će se zacelo desiti?” nepoverljiv je Lazar.

„Da... Ali to nije zasad tvoja briga, kneže” reče mu Zmaj od Jastrepca. „Na tebi je da ujediniš zemlju pod svoj steg... i da na njemu izvezeš Volosovu rogatu kacigu... da svet zna da je u tvom posedu.”

„Biće opasno, Gavriilo,” reče mu Zmaj Ognjeni. „Znaš da je močvara Tamnave opasna. Niko tamo ne zalazi.”

„Nečiste sile obitavaju močvarama Kolubare i Tamnave” dodade Zmaj od Jastrepca. „Ne kažu bez razloga da kroz močvaru izlaze demoni iz pakla. Kada bi mogao pronaći svog učitelja Deroma od Rodopa.”

„Moj prijatelj se sklanja od ljudi, vešto krije svoje tragove i ne zna mu se mesto boravka.”

„Sigurno ga je neka vila negde videla” reče gospodar Jastrebine. „Možda je slušao frulanje nekog lesnika...”

„Nemam vremena da tragam za njim, gospodaru” odmahuje glavom Gavrilu. „Poznajući njega, nemoguće ga je pronaći ako on to ne želi.”

„Opasno je da se sam zaputiš u Tamnavu, kosingase,” reče Zmaj Ognjeni.

„Kako taj Nemri opstaje u toj močvarini?” pita Sekula.

„Njegovo čarobništvo je staro i moćno” reče Zmaj Ognjeni.

„Ako nemate ništa protiv,” reče Miloš. „Ja bih krenuo sa Gavrilom kod Nemrija... Možda tamo sretnem Prosfora Suguba.”

„Mogao bi da ga povedeš, Gavrilu” reče Zmaj od Jastrepca. „Biće ti potrebna svaka pomoć.”

„Neka bude tako, gospodaru Jastrebine,” klimnu glavom Gavrilu.

Nasta kratak tajac tokom kojeg su se svi zgledali.

„Onda je dogovoreno” kosingas reče naposljetku. „Na proleće idemo kod Nemrija.”

Zmajeviti ustaju i odlaze ka dvoru gospodara Jastrebine na počinak. Uto, LJ Tazar prilazi Gavrilu i odvlači ga u stranu.

„Možeš li da mi uskoro ugovoriš susretaj sa tim Gorjanskim?” pita ga knez.

„Kaniš da ga pridobiješ, Lazare?” pronicljivo će Gavrilu.

„To mi je u planu, kosingase, ali još je rano... Moram prvo da se dogovorim sa Dubrovčanima.”

„Da im pomogneš protiv Altomanovića?”

„Nemam ja toliko vojske za to,” odmahuje glavom knez. „I Altomanović mi se isprečio, ali plan mi je da ga zavadim sa njegovim

vazalima.”

Gavrilo samo potvrdno klimnu glavom.

Glava trideseta - Jesen 1372.

„Ha vuku vika, a lisice meso jedu ”

Na vrhu planine Žrnovan, odakle je pogled pucao ka Savi i Dunavu, uzdizale su se moćne zidine starog Žrnova. Još su ga stari Rimljani podigli da čuva put do Singidunuma. Kasnije, naseljavali su ga drugi narodi, osvajači u čijim je rukama ostajao kraće ili duže. U ovom periodu bio je pod ugarskom vlašću jer je granica bila pomerena južno od Save. Mačvom je gospodario Nikola Gorjanski, uticajni ban kod ugarskog kralja Ludviga i njegove kraljice Jelisavete Kotromanić, kćerke bosanskog bana Stefana II Kotromanića. Nikola je imao punu podršku svoga kralja za savez sa Nikolom Altomanović jer su im se teritorije graničile, a interesi poklapali. Gorjanski je Altomanoviću gledao kroz prste u vezi sa Dubrovnikom, koji je priznavao ugarsku vlast, mada ga je često opominjao da ne preteruje sa silom. Mladi župan je bio nužno zlo za Gorjanskog, a kako je vreme sve više odmicalo, ban ga je sve teže kontrolisao da bi već tad bio potpuno nepredvidiv. Ali, Gorjanski nije imao prikladnu zamenu za Altomanovića. Bar do tog kišnog jesenjeg dana.

Sa ulaza svog velikog šatora, knez Lazar je gledao ka Žrnovanu. Niski kišni oblaci su obavili Žrnov i krili ga od pogleda. Krupne kapi su jednolično dobošale po šatorskom platnu i slivale se stvarajući

lokve uokolo. Dah se ledio i na trenutke bi zamirisalo na sneg. Toplina šatora i sumorno vreme tog popodneva činili su da kneza polako obuzima dremež.

Došao je sa malom pratnjom na tajni sastanak sa Nikolom Gorjanskim koji mu je zakazao monah Gavriilo. Početnu ushićenost brzo je zamenila trema, jer se Lazar naslušao o prepređenosti ugarskog bana. Veru u skovani plan nagrizzala je sumnja i bojazan da će ga Ugarin prozreti. Ali više nije imao šta da izgubi, bilo je samo pitanje vremena kada će se on i Altomanović susresti na bojnom polju. A Lazar je bio svestan njegove nadmoći. Sada je računao na županovo političko neiskustvo, pohlepu i na značaj Dubrovnika koji je taj bogati grad imao za ugarskog kralja. Za Lazara nije bilo nikakve sumnje, bude li Ludvig morao da se opredeli između Dubrovnika i Altomanovića, sigurno će izabrati taj važan strateški primorski grad. Ali, tištalo ga je to što je uspeh sad zavisio od nekih drugih ljudi, a ne više od njega. Iako je smislio i pokrenuo zaveru, nije bio siguran da mu se neće obiti o glavu jer je previše osoba bilo umešano. Ipak, znao je da im je svima zajednička glavna pokretačka snaga: pohlepa, taj samo ljudski nagon koji pomera brda i planine. Ali tad najčešće čoveka zaslepi kao da se zagleda u sunce.

„Kasni” zamišljeno će Lazar, udalji se od ulaza i stade pored mangala u kome je gorela vatra da ogreje ruke.

„Možda neće ni doći” reče Vuk Branković.

„Doći će” samouvereno će Lazar.

„Ne verujem ja tim latinskim jereticima.”

„Kako bilo... Ohrabrujuće je to što nas nešto drugo vezuje.”

„Pazi da se ne upetljaš ko pile u kućinu” reče Vuk. „Nije trebalo da umešaš kefaliju Konavala Obrada Zorku.”

„Čak i da Obrad Zorka odbije ponudu, moje ime se ne spominje.” „Bolje da su Dubrovčani izabrali nekog drugog Altomanovićevog velikaša da podmićuju.”

„Dubrovački poslanik Blaž Vodopić već je podmićivao Obrada kada je trebalo izdejstvovati produženje primirja” reče Lazar. „On veli

da bi Obrad i svoju mater prodao za šaku zlata „Da Nikola Altomanović nešto ne posumnja?”

„Neće, dokle god mu Dubrovnik isplaćuje svetodmitarski danak i tako ga priznaje za najmoćnijeg velmožu,” trlja ruke knez nad plamenom; uvukla mu se hladnoća posle višednevnog putovanja po hladnom i kišovitom vremenu. „Altomanović po svaku cenu hoće da se domogne Stona i Pelješca. Tako će držati Dubrovnik u šaci bez da ga zauzme...”

„I ti mu pomažeš u toj nakani” promrmlja Branković. „Šta ako mu to zaista pođe za rukom? Vi mu kopate raku, a u nju možete sami upasti. Dali ste mu zamisao kako da to ostvari.”

„Doduše, on jeste ostvariv... da Ugari nisu upleteni u sve ovo.”

„Mnogo rizikuješ, Lazare” odmahnu rukom Vuk. „Ti hoćeš da Dubrovčani podmite tog Obrada Zorku kako bi nagovorio Altomanovića da predloži savez Mlecima i Balšićima protiv Dubrovnika!... Šta ako Mleci prihvate? Onda će i Balšići... Dubrovnik može zaista pasti!”

„Da im Ugari prepuste Dubrovnik? Neće oni to dopustiti. Oni su Zadarskim mirom pre petnaestak leta dobili Dubrovnik i nisu spremni da ga vrate Mlecima

„Kako mi se čini... tu će odlučivati brzina... Ko će biti brži: Mleci ili Ugari?”

„Zato smo mi ovde, prijatelju” smeška se Lazar. „Da na vreme upozorimo Ugare... A onda ćemo i bosanskog bana Tvrtka.”

„Tvrtka? Taj će jedva dočekati.”

„Dugo je on u zavadi sa Altomanovićem, još od pokojnog Sanka.” reče Lazar. „Tvrtko zna da ako se ovaj domogne Dubrovnika, mladi župan se neće zaustaviti na tome i da je on sledeći...”

Uto, začuše rzanje konja i šljapkanje po blatu ispred šatora. Lazar priđe ulazu u šator i promoli glavu napolje. Grupa od desetak konjanika vrpolti se u mestu i osmatra oko sebe. Jahači su pod mokrim kabanicama, a sa konja se diže para. Malo oklevaju, ali kad videše samo jedan veliki i jedan mali šator za posluhu, oni sjahaše i jedan od

njih se uputi ka Lazaru. Lice mu skriveno ispod kapuljače, sa koje se cedi kiša. On uđe u šator gundajući na ugarskom. Skide kabanicu i prebaci je preko jedne stolice.

Klimnu glavom Lazaru u znak pozdrava gledajući malo podozrivo njega i Vuka Brankovića zavaljenog u stolici.

„Trebalo je da dođeš u Žrnov, kneže,” reče Gorjanski, „a ne da ja po ovakom vremenu kisnem...”

Gorjanski stade nervozno gladiti i nameštati svoje tanke brkove, pa rukom začesljavati svoju podugačku crnu kosu. Bio je obučen u finu jelensku kožu sa dubokim čizmama na nogama. Videlo se da je nedrage volje došao knezu na noge, umesto da bude obrnuto. Uostalom, nije on tražio ništa od kneza, što bi mu se ponižavao. Niti je dotad imao neko posebno visoko mišljenje o njemu. Naslušao se on svašta od Altomanovića, ali i nekih drugih. Pa, ipak...

„Ali veoma cenim našega kosingasa Gavrila... i znaj da sam samo zbog njega pristao na ovaj susret.”

„Zahvalan sam, banu, ali da sam došao u Žrnov, naše viđenje ne bi zasigurno ostalo tajno.”

„Doduše, hrabro je od tebe da se bez oružane pratnje i samo sa poslugom upustiš na ovako opasno putovanje... Ili je možda ludost jer, koliko znam, uhode te ubijajući velikog župana Altomanovića” reče Gorjanski.

„Nisam krenuo posve bez zaštite” reče Lazar.

„Dakle? Koji je razlog ovog susretaja?,” podiže obrve Gorjanski. „Nisam valjda pozvan da dođem po ovakvom vremenu zbog Nikole Altomanovića, kneže? Da mi se žalite na velikog župana? To su vaše stvari.”

„Naravno da nije zbog toga, banu,” reče Lazar ponudivši mu gestom ruke pehar sa vinom, što ovaj odbi odmahnuvši glavom bojeći se otrova. „Izaći ćemo mi već na kraj sa njim... Nego, došao sam prvo k tebi, a na proleće idem kod bana Tvrtka... istim poslanjem... Jer se veliki crni oblak nadvija nad mojom zemljom.”

„Misliš na Osmanlije? Mi ne možemo.. ” stade odmah da se

pravda Gorjanski, ali ga Lazar prekide.

„Sa Osmanlijama smo u primirju... bar zasad... Hero, izglednija opasnost nam preti od Mletaka.”

„Vama ne preti direktna opasnost od njih, niti se graničite sa njima” zbuni se Gorjanski.

„Ali delićemo istu granicu ako zauzmu Dubrovnik.”

„Dubrovnik?” iznenadi se Gorjanski. „Ne znam da postoje Pilo kakvi planovi o osvajanju toga grada od strane Mletačke Republike.”

„Možda ne još, banu,” reče Lazar. „Ali neko drugi to smišlja.”

„Tvoj zlopaki štićenik Altomanović.. ” umeša se Vuk Branković, ali ga Lazar prekori pogledom.

„Nikola Altomanović?” iznenadi se Gorjanski. „Ne verujem, među njima vlada primirje, Dubrovnik mu isplaćuje danak...”

„Do mene su stigle glasine da smišlja savez sa Balšićima i Mlecima o osvajanju Dubrovnika i podeli njihovih teritorija,” reče Lazar uzevši gutljaj vina.

Gorjanski ga netremice gleda i počinje da pretura po glavi sve nevolje koje u zadnje vreme ima sa svojim štićenikom županom. Zna on da je ovaj opsednut Dubrovnikom i da je često ishitreno preduzimao kaznene ekspedicije prema njima. Poslednji put se Dubrovnik obratio Vukašinu Mrnjavčeviću za pomoć zbog čega je Altomanović ustuknuo i brzo se povukao. Njegov kralj Ludvig često vaga između Dubrovnika, Bosne i Altomanovića sa kojima ima jake veze i svi priznaju njegovu vlast. On ne želi promene na terenu, niti da se iko od njih širi na štetu drugih. A Dubrovnik mu je pak najvažniji. Ponajmanje želi da Mleci učvrste svoju vlast tamo gde su jaki ugarski interesi. Ban i dalje veruje da kontroliše mladog velikog župana.

„Glasina ima svakojakih, kneže” reče Gorjanski naizgled smireno i pokaza rukom da ipak hoće pehar vina kada vide da ga Lazar pije. „Ne možemo u sve verovati.”

„Naravno da ne možemo,” slegnu ramenima Lazar. „Ali ne smemo ih ni olako zanemariti... Altomanović je nepredvidiv. On bi sad da se zacari, da se širi... na sve strane.”

„Ti se opravdano bojiš za sebe, razumem,” reče Gorjanski. „Ali ne razumem šta očekuješ od mene.”

„Biću iskren” reče Lazar i spusti svoj pehar na sto. „Radije bih sklopio savez sa tvojim kraljem Ludvigom nego sa Mlečanima ako osvoje Dubrovnik.” Ha to, Gorjanski podiže obrve u čudu. Nije to očekivao. „Isti savez ću ponuditi banu Tvrtku... Dubrovnik je i nama važan koliko i vama. Ukoliko ga zauzmu Mleci, Balšići i Altomanović će morati da priznaju njihovu vrhovnu vlast i odatle će moći da ugroze naše zemlje...” Kad Lazar vide da Gorjanski ipak u neverici odmahuje glavom, on potegnu za najjačim, ali i najbolnijim argumentom: „Ja sam spreman, ukoliko se to desi... Samo imaj to na umu... Da priznam vrhovnu vlast kralja Ludviga i... i kao dokaz moje dobre volje... spreman sam da ti ponudim svoju kćerku Teodoru za tvoga mlađega sina Nikolu... Doduše, kad stasa za koje leto, ali to možemo ugovorom da odredimo.”

Gorjanski je tad već potpuno zatečen ovakvom ponudom što mu obojica vide na licu, ali ne reaguju. Lazar zadovoljno gleda kako se ban beči u čudu i zbunjeno miče usnama. Knez nema nameru da popusti i izgubi prednost:

„To, naravno, samo u slučaju da do takvog saveza između tvog Altomanovića i Mlečana ipak dođe... Razumećeš me, svakako... U svakom slučaju, ja želim dobrosusedske odnose sa Mačvanskom banovinom, pogotovo što nam svima preti opasnost i od Agarena... Pokojni car Dušan prvi je predvideo opasnost od njih, ali nažalost, niko ga nije ozbiljno shvatio... A ti znaš da se oni neće zadovoljiti onim što su zauzeli. Ako nas pregaze, zauzeće i tvoju Mačvansku banovinu, pa će preći i Savu i Dunav. Ali o tom potom. Sad je naizglednija opasnost od Mletačke Republike... He moram ti kazati da njih samo zanima trgovina i da će biti spremni na dogovor i sa Agarenima.”

Gorjanski se nekako pribra od iznenađenja, pa tobože ozbiljno i nepokolebljivo ponovi:

„Ne mogu ništa da kažem bez čvrstih dokaza o tom navodnom

Altomanovićevom naumu... Ali, svakako ću to imati u vidu i pratiću stanje. A tebi, kneže, hvala na iskrenosti... i ponudi” pa zatim nagnu da iskapi vino iz pehara. Osećao je da mu je potrebno. Za njega je sastanak bio završen. Treba mu vremena da dobro razmisli o svemu što je čuo.

„Naravno, bane Gorjanski” naizgled će ravnodušno Lazar. „Ako ja nešto doznam, poslaću ti po glasniku... imaš moju reč... reč viteza reda Zmaja.”

Ha to ga Gorjanski pogleda, a Lazar primeti njegovu smetenost. Bio je razoružan. Crv sumnje u vezi sa Altomanovićem već ga je nagrizaio. Ostavio je jak utisak o sebi, prikazao se kao ozbiljan vladar i kao neko na koga se ugarski kralj može osloniti u slučaju te izdaje. Uostalom, zar obojica nisu bili u redu Zmaja?

Glava trideset i prva - Proleće 1313.

*„Međedu su uši izvukli dok su ga na med navukli,
a dok su ga s meda svukli, i rep mu i uši otkinuli”*

Za Vaskrs, u Žiči, okupilo se mnoštvo ljudi iz mnogih srpskih zemalja. Hodočasnici dolaziše sa teritorija sukobljene srpske vlastele, neki čak iz Bosne ili iz Mačve. Narod, ipak, ima samo jednog Boga, iako mu se vladari menjaju i otimaju o njega. I tako, iako su se ti ljudi možda sretali na bojištu pod različitim stegovima, pod krstom zajedno se slavio najradosniji hrišćanski praznik. Vesele boje odeće i radosna lica stapali su se sa šarenilom livadskog cveća po padinama oko Žiće. Neobično vedar i sunčan dan kao da je nagoveštavao bolje dane i opraštao se od duge, sumorne zime. Zato i ne čude tolika nasmejana lica, razdragana omladina i razigrana deca. Bura smeha i podvriskivanje ore se masom koja se sve više zbija oko srpske svetinje. A kad zaječi sa zvonika, a prolećni povetarac raznese miris tamjana, duša se u čoveku strese od miline, a srce stane udarati kao teško klatno u zvonu.

Ali narod ne zaboravlja ni stari zapis prema Moravi koji pamti vremena kada na uzvišenju manastir još nije ni postojao. Vekovima su ga ljudi pohodili, moleći ponekog starog, ili novog boga da usliši njihove molitve. Kao po običaju, tamo gde je zapis narod se okuplja, pa se i crkve dižu. Kakva god da je prigoda, setva, žetva, za badnjak ili

pak kad je bolest, uvek ima ljudi ispod njegove velike krošnje. Po deblu su okačene svakojake krpe, marame, košulje... Bilo da su bolesni ili zdravi, svi ostavljaju darove u znak zahvalnosti ili da umilostive svog boga. O niže grane kače se razni zaveti, a po zemlji se slaže hrana. Zapis je izbacio jedan koren iz zemlje koju je Ibar u neko davno vreme sprao, pa koren krivo viri bar jedan metar uvis, kao da diže nogu i svakog časa će se pridići i zakoračiti. Uvek tu neko stoji i čeka na red da se provuče ispod korena ne bi li mu to odagnalo bolest ili neku drugu muku. Prilikom provlačenja ispod korena mrmljali su molitve.

Tako je bilo celo jutro, pre i posle Vaskršnje liturgije da bi se u zlatno predvečerje, nakon večernje liturgije, narod razišao i sve bi opet utopulo u spokojan mir i tišinu. Ali nezadugo zatim, iz kopačišta izađe kolona ljudi noseći baklje i uputi se ka zapisu, ispod kojeg je već bilo poređano dvadesetak stolica u krug.

Nekoliko ljudi je stajalo po strani dok je vlastela verna Lazaru Hrebeljanoviću zauzimala svoja mesta. Kosingas Gavriilo, prota Teodor i protojerej Ugrin ih ćutke posmatraju. Naposletku, prota reče:

„Ne vidim zašto nisu mogli da većaju u trpezariji.”

Teodor je imao četrdesetak godina, bio je suvonjav, sa duguljastim licem i tužnim očima. Duga kosa mu je bila zategnuta pozadi u rep, a gusta brada lepo podšišana. Košćatim rukama je stalno nameštao kragnu kao da ga je nešto stezalo. Imao je zvonak glas i redovno je pojava na liturgijama.

„Boje se zidova koji uši imaju” reče Gavriilo.

„Neka ih, Teodore,” javi se stari Ugrin. „Oni znaju najbolje.”

Za razliku od Teodora, Ugrin je bio dvadesetak godina stariji, nižeg rasta i okruglog lica. I stasa. Imao je kratku, retku kosu, ali dugu, gustu sedu bradu. Neki su mu zamerili što običava da pohodi krčme i što ume da začami do prvih petlova. On je na sve pritužbe samo odmahivao rukom i uz osmeh govorio: „Sit veseo hvali Boga, gladan plakao ga kudi’.”

„I kažeš, sa Lazarom ideš kod Nemrija?,” upita ga Ugrin.

„Za koji dan.” kratko će Gavriilo.

„Nisam siguran” javlja se prota Teodor.

„Zašto?” pogleda ga Gavriilo.

„Jutros je Lazaru stigao glasnik iz Dubrovnika.”

„Kako ti sve saznaš, Theodore?”, začudi se Ugrin.

„Slučajno sam čuo kad je knez rekao kneginji u porti...” „Slučajno, je li?”, izbeći mu se Ugrin. „I još se pitaš zašto se okupljaju pod zapisom! Zbog takvih kao što si ti!”

„Šta pričaš, Ugrine?”, uozbilji se prota. „Nikad ja ne bih zucnuo...”

„Zuckaš ti, zuckaš!” preti mu prstom ovaj. „Da ne bi imao šta da zuckaš, sad ćeš sa mnom da postaviš trpezariju. Gospoda kane da obeduju posle svog većanja... Kreni ispred mene!”

„Ali, hoću.. ” pobuni se ovaj dok ga Ugrin gura napred.

„I ja bih što-šta pa mi ne daju.”

„Koliko čujem, ipak si priuštavaš neke grehe!”

„Kreni napred, anatemisaću te, zlohudniče! odgura ga Ugrin. Čim se oba sveštenika udaljiše, Gavriilo se pridruži vlasteli koja je sedela u krugu stola. Kako nije više bilo slobodnih stolica, on osta da stoji po strani.

„Ustupite stolicu, kosingasu” reče Lazar i nekoliko ljudi ustade.

„Ne, kneže, vaše državničko poslanje mene se ne tiče,” reče Gavriilo. „Ti znaš zašto sam ja ovde.”

„Znam, Gavriilo” reče Lazar. „Ali iskrslo je nešto važno... I zato sam vas ovde sve pozvao... Da odlučimo šta nam valja činiti, ljudi... Jer.. ” odmahnu glavom knez, „čini mi se da ćemo još ovog leta sa Altomanovićem zaratiti.”

Svi prisutni se uzvrpoljiše na stolicama i zgledaju se u čudu. Gavriilo pogledom prelazi preko njih, tu su: Vuk Branković, braća Stefan i Lazar Musić, krajišnici Crep i Vitomir, Jug Bogdan, vojvoda Krajimir, vojvoda Vuk Orle i njegov sin Orlović Pavle, Miloš Obilić...

„Kao što znate, početkom ove godine Mleci su tajno poslali svoje poslanstvo Balšićima sa predlogom o udruženom napadu na

Dubrovnik... Takođe znate da Dubrovčani svuda imaju svoje uhode, a pogotovo duž primorja radi sopstvene zaštite pre svega.

Kako su saznali sve ovo, ja to ne znam, ali nemam razloga da sumnjam i njihove reči.” Knez je, naravno, prećutao činjenicu da je sve poteklo od njega, kao i zamisao da se Altomanoviću podmetne ideja o savezništvu sa Venecijom. Sem Vuka Brankovića, samo su Musići znali da je to bilo kneževo lukavstvo. „Odavno je svima jasno da je Altomanović umislio da će biti naslednik našeg pokojnog cara. Nije odmoglo što mu Dubrovnik plaća carski svetodmitarski danak i što bi ga neka vlastela rado videla na prestolu. Ali, narod ne želi tog svirepog vlastelinčića za cara. Kao ni mi. Zato, nema sumnje da je plan o napadu na Dubrovnik potekao od tog okrutnika... Niti ima razloga da Mlecima to sada najednom pada na pamet kad je Ugarska tamo učvrstila svoju vlast pre petnaest leta, ne samo preko Dubrovnika, već i preko bana Tvrtka i samog Altomanovića, koga trpi iz samo Bogu znanih razloga. Plašeći se tog trojnog saveza, Dubrovnik je pre dvadesetak dana poslao pismo ugarskom kralju obaveštavajući ga o njihovom tajnom okupljanju... A danas mi je stigao glasnik iz Dubrovnika... sa pismom u kome me obaveštavaju da su doznali mletački plan o napadu i podeli Dubrovnika i njegovih teritorija...” Opet se prisutni uzvrteše i stadoše naglas komentarisati.

„Ako Dubrovnik padne pod mletačku vlast... eto nam na granicama rope napasti od Altomanovića,” gromoglasno će stari vojvoda Vuk Orle iz Soko Grada na Drini, stari Dušanov vojvoda gvozdenog držanja i neumoljiv Altomanovićev protivnik. Starina je bio u sedmoj deceniji života, ali nije se libio da prvi povede trupe u boj, niti je štedeo sebe ni druge u borbi. Imao je kratku, sedu kosu i bradu. Duboke bore bile su ožiljci teškog i napornog života, često provedenog pod vedrim nebom sa svojim trupama. Ni pod stare dane nije mogao da se skrasi, pa je otud i svoje sinove učio spartanskom životu. „Ruku na srce, Altomanović se dosad još i uzdržavao od direktnog rata sa nama, pre svega zbog Dubrovnika... Ako taj grad padne u mletačke ruke, golobradi župan će osnažen i pojačan trupama

Balšića i Mletaka, obrušiti se divljom pomamom za odmazdom na nas... I ko će ga onda zaustaviti?"

„Tako je!,” svi stadoše to potvrđivati.

„Vojvoda Vuk s pravom govori!,” nadjača žamor Lazar. „A novo pismo iz Dubrovnika samo potvrđuje našu bojazan o tom novom savezu! Evo šta u njemu piše...,” otvara knez hartiju koja je bila voskom zapečaćena i nosila je žig Dubrovačke Republike. „’Mleci predlažu braći Balšić da se uz pomoć zlomislenog Altomanovića udruženo napadnu Dubrovnik, Kotor i Drač...’!” Prisutni se još više uznemiriše i samo odmahuju glavom ili rukama. „’Ubeđeni su da niko od nas neće izdržati pred naletom takve sile. Ujedno predlažu podelu osvojenih teritorija po kojoj bi Balšići dobili Drač i Kotor!... Mleci bi zauzeli Dubrovnik!... A naopačni župan dugo željeni Ston i Pelješac!... Stoga, Veliko veće i Veće umoljenih ovlastilo je kneza da obavesti ugarskog kralja Ludviga o rđavim namerama naših neprijatelja kako bi preduzeo postupke koji bi ih osujetili da ostvare svoje planove’... Ovo dalje nije važno.”

„Mi svakako ovo ne smemo dopustiti, kneže!,” ustaje vojvoda Krajimir, čovek nešto mlađi od Lazara, ali viši i krupniji. Smrknuto lice odavalo je čoveka beskompromisno odanog kruni Nemanjića i starim idealima viteštva i lojalnosti. Za njega nije bilo nedoumice: Nemanjići su bili miljenici Gospoda, a Gospod je izabrao kneza Lazara da ih nasledi. Svi ostali pretendenti na njihov presto moraju se satrti da ne ostane nikakav trag od njih. Ako je iko od prisutnih bio ratoborac, vojvoda Krajimir je prednjačio. ’Kuga se samo plamenom može iskoreniti”, govorio je. „Mi se moramo pripremiti za rat i sprečiti ono golobradčje da ostvari svoj naum!”

„Tako je! U rat! Zaustavimo ga jednom zasvagda!,” povikaše ostali.

„Mir! Mir!,” diže ruke uvis Lazar pokušavajući da ih stiša. „Ako se svi slažete... Ako se slažete s tim, onda treba odmah početi sa pripremama za rat! Nema razloga da sumnjamo da je ovakvo pismo stiglo i u ruke bosanskog bana Tvrtka! On, kao ugarski vazal, takođe

će se pripremati za rat... A ko zna, možda ugarski kralj potraži i našu pomoć protiv Altomanovića!”

„I oni su bolji od mlađanog golobrk!” neko povika.

Svi ustadoše i počеше međusobno žučno da raspravljaju.

11odeliš se po grupicama i već počinju da kuju planove o trupama, o zalihama oružja, hrane, ko će kuda, ko će s kim. Lazar ih gleda i pušta da daju oduška svojoj ratobornosti. Zna on da će ovakvu razjedinjenu vlastelu on morati da ujedini i da predvodi u rat. Kada mu ugarski kralj ponudi vazalstvo, on će ga oberučke prihvatiti. Kad čuje za Nikolino izdajstvo, ban Gorjanski će ga odmah zameniti njime. Postaćе njegov štićenik, a Gorjanski će braniti njegove interese kod Ludviga. Uostalom, ponudio je da uda svoju kćerku za banovog sina. Tako će se učvrstiti kao najjači od vlastele i kada se budu delile Nikoline teritorije, on će uzeti najveći deo za sebe. I postaviće se za njihovog vođu.”

„Gavrilo.. ” prilazi mu knez. „Čuo si najnovije vesti... Posle ovoga, ja ne mogu s tobom kod Nemrija. Imam toliko posla. Moram sve da pripremim...”

„Znam, kneže” klimnu glavom monah. „Razumem, ovo je preče.” Uto, prilazi im vojvoda Vuk. Naoštren je i napet. Što se njega tiče, on je već spreman za rat. Trlja ruke od uzbuđenja.

„Možda bi trebalo sačekati da prođu borbe sa Altomanovićem pre no što se uputimo na takvo putešestvije” reče Lazar. „Biće vrlo opasno, Gavrilo. Ti znaš kako je kada vojska krene.. ” odmahuje glavom on. „Kud ona prođe, tu trava više ne raste... A pogotovo kada upadnemo na Altomanovićevu teritoriju!”

„Jes’ vala” umeša se vojvoda Vuk. „Trupe se raduju pljački... Pri tom, i mnogo nedužnih strada. Spopadne ih neka pomama, bože sačuvaj, pa ne umeju da se obuzdaju niti ih mi možemo sprečiti. A svi dugo priželjkujemo odmazdu nad Altomanovićem.”

„Znam, znam... Ali Nemri je na severu, van puteva kojima će se vaše vojske kretati. Krenuću ja put Kolubare sa Milošem Obilićem” uporan je Gavrilo, ne može on da čeka da se rat završi. Zna da se

može lako odužiti i do sledeće godine. „Ipak bih ja da što pre da saznam šta taj čarobnjak zna...”

„Čarobnjak, kažeš?” prekide ga vojvoda Vuk, a lice mu se umah smrači i na tren izgubi moć govora.

„Poznaješ li ga, vojvodo?”, iznenadi se knez, ali Vuk samo uspija ustima.

„Čarobnjaka i vračara ima ko kusih pasa” mukljivo će starina pa mu oči zacakliše. „U pravu je bio naš car Dušan što je propisao oštre kazne za njih... Al’ šta vredi, namnožili su se! ”

„Zašto to kažeš?” opet će Lazar. „ Je li ti se neki zamerio?”

„Zamerio, pitaš” odmahuje glavom ovaj i guta gorke knedle. „Rado bih ga golim rukama zadavio... Iako tome ima već četrdesetak leta! ”

„Šta ti se desilo?” stavi mu ruku Lazar na rame. Najednom stari ratnik skrušeno stoji, kao da je na njihove oči dvadeset godina ostario.

„Ubrzo nakon što sam nasledio oca mi staroga.. ” započe vojvoda pa potraži rukom obližnju stolicu. „Moju tugu za njim ublaži moj prvorodenac...”

„Orlović Pavle?”, pita Lazar pokazujući na njega koji stoji među drugima.

„Ne, prijatelju... Pre njega,” snebivljivo će vojvoda.

„Zar ti nije Pavle prvi sin sa ženom ti tvojom?” začudi se knez.

Stari ratnik uzdahnu duboko iz dna duše i protrlja ručerdama lice, ali oči mu i dalje suzne, samo što ne preliju.

„Ah, Lazare, sećaš li se kako je biti mlad?” tugaljivo se on osmehnu. „Je li? Ha pameti su ti samo tri stvari: rat, pijančenje... i žene.”

„Nije li ti još samo to na pameti, prijatelju?”, zadirkuje ga knez šaloozbiljno.

„E, nije više tako... Ali kad sam bio golobradče, niti sam znao za strah, niti sam mnogo glavom razmišljao... Bio sam naočit, kočoperio se stasom i glasom, na glavi nosio vučetinu, za pojasom ljuto rezivo... Zle li kobi, prokleta bila, i u takvoga mene zagleda se jedna ridokosa

rusalka kada sam se iz lova vraćao niz Drinu.”

„E, crni ti,” odmahuje glavom Lazar. „Kud na nju da nabasaš.”

„Pita li sudbina šta mi želimo!” pobuni se vojvoda. Iako je to bilo davno, njemu je sve pred očima kao da se juče zbilo. „Kud može smrtnik odoleti tim vragolicama!... I glasom, i stasom... i njihovim čarobništvom privuku te i um ti pomute. Znao sam ja šta su rusalke, znala je i ona kakva nas nesreća čeka ako smo zajedno... Ali, ko se nije sablaznio nad njima, ne zna o čemu govorim. No, kad ugledah rusalke kako se brčkaju pod onim slapom, začuh njihove pevušave glasove i smeh, tu lepotu koja izranja iz vode i duge riđe kose koje više otkrivaju no što skrivaju, ja se skamenih očaran takvim prizorom. Kada me one ugledaše, vrisnuše glasno i zaroniše u vodu... Sem jedne. E, da sam na njih nabasao noću, ne bih se dobro proveo, ali danju je već druga pesma...” priča vojvoda zagledan ispred sebe, a ne vidi nikoga sem riđokose rusalke pod slapom. „Njihovi zvonki glasovi i smeh odjekuju ti u glavi kao melodija koja se savršeno stapa sa žuborom vode i pesmom ptica... Čudesno je to!... Imaš utisak da si prekinuo nešto što je sasvim prirodno. Nisu one bile van mesta, već ja... Upao sam u njihov začarani svet... I na prvi pogled, zaljubismo se jedno u drugo” zatim se trgnu iz misli i zanesenjački mogleda Lazara. Čudne oči u tom šezdesetogodišnjaku, svetlucaju kao u zaljubljenog momčića. Kao da je opet začaran. Vide Gavriilo i Lazar da nikad nije zaboravio. „Kakve su to slatke muke, kneže!... Ha-ha-ha!... Znaš kako žene koje pohode zmajevi kopnu od te silne, neprirodne ljubavi u kojoj sagore, pa ublede i omlitave kao da im ljubav isisava život... E, takav sam vam ja bio! Ali živnuo bih kad god sam bio sa njom... I pohodio sam je često. Krili smo se kako od ljudi, tako i od rusalki i vodenjaka, njihovih ljubomornih saputnika. Niko ne shvata takvu ljubav... dok je ne okusi. A kad je okusi, onda je kasno... Prestaje smrću jednog... Retko se neko opameti... Ha! Češće to bude rusalka, nego čovek! Mi Srbi smo ti čudo, kad zajunimo u rat ili za ženom, spremni smo glavu da izgubimo!... I jednog dana, rodila mi je sina... u belo, kao sneg, košuljici,” ozari se starini lice, sinu onom istom

radošću kakvu je tada osećao. „Znam ja šta to znači, biće obdaren velikom snagom, ili dugim životom, šta god tome slično... Samo mu treba tu košuljicu sačuvati, jer mu ona život znači. E, kakva je to bila momčina! Vilenit na majku, jak na oca... lep na prirodu u kojoj se rodio! Oči mu boje Drine, kosa mu kao grane vrbe koje se spuštaju nad vodom, a koža mu meka kao mahovina... Ha!... Nije bilo ponosnijeg od mene... Ali, taj porođaj je prekinuo našu čaroliju, naš svet je nestao. I otrežnjenje beše bolno za nju. Najednom, više nije želela da me pogleda, gnušala se mog dodira, oglušivala se na moje vapaje. Za jedan dan, sve se promenilo. Rekla mi je da mora da ode ili će umreti, da ju je kletva sustigla... i da mi ostavlja našeg sina... Kako je suze lila, gorke kao čemer... Dok je držala odojče u naručju, suze su joj kapale na njegove grudi i svaka je ostavila beleg!... I otišla je... Netragom nestala... Dugo sam još ja pohodio mesto na kome smo se sastajali. Bio sam već oženjen, rodio mi se Pavle, zatim ostala deca... Ali svaki put bi mi srce zaigralo od pomisli da ću možda opet sresti moju vilenitu ljubav i hitao bih tamo kao zaljubljeni momčić... I sad ponekad odem na to mesto, iako sam svu nadu izgubio. Imam želju samo nešto da je pitam.”

„Šta posle toliko vremena, crni Vuče?” pita ga Lazar.

„Kako joj je ime.”

Ućutaše se njih trojica. Tek tad primetiše da su ostali sami ispod starog zapisa. Uvučeni u njegovu priču nisu primetili kada su se ostali razišli.

„Šta je bilo s tvojim prvorodenim, vojvodo?”, pita ga Gavriilo.

„Nadenuo sam mu ime Orlaj, po mom prezimenu... U to vreme, čuma je harala zemljom... Velika pošast beše, pokosila je mnoštvo ljudi. Moji sinovi Milija, Martin i Pavle, od tri, četiri i pet leta, teško oboleše. Samo je Orlaja, od šest leta, čuma zaobišla. Verujem da je to bilo zbog njegovog vilenitog porekla. No, kako bilo, činilo se sigurnim da mi nijedan od te trojice sinova neće dočekati novo jutro. Svaki put istrajavaše, ali na moje oči sve više kopniše. Kada nisam bio uz njihovu postelju, bio sam u kapeli i molio se Gospodu da mi ih ne

odnese. Nit' sam jeo, nit' sam pio. Velim, ako će mi sinovi blago u Gospodinu usnuti, bolje i ja za njima da odem jer mi život bez njih ne treba.

Kumio sam i molio Gospoda da usliši moju molitvu i da ih spasi od zle kobi. Obećavao sam mu sve samo da mi ih spasi. I svaku molitvu bih završio sa: 'Daj mi kakav god znak, Gospode, i ispuniću Ti svaku želju ma kakva bila, zabogam se!' Kada sam se pomirio sa zlom kobi svojom i digao ruke od njihovog i svog života... na mom dvoru u Soko Gradu pojavio se nekakav čarobnjak po imenu Huda. Niko ne zna otkuder je došao, niti je iko bio čuo za njega. Sećam se kao da je juče bilo, reče mi: 'Vojvodo Orle, spasiti tvoje potomstvo je u mojoj moći, kao što je i proterivanje čume sa tvoje zemlje... Ali, zauzvrat platiti mi moraš.' E, ljudi moji, došlo mi da ga izljubim, a kamoli da mu platim suvim zlatom i srebrom! Jednog trena gledaš sinove na umoru, a već drugog neko ti obećava ne samo njihov spas, već i spas tvog napaćenog naroda koji je padao pokošen kao klasje zrelog žita! 'Daću ti sve što išteš, čarobnjaku', rekoh mu ja, 'samo kaži i biće tvoje!' Al' on me nepoverljivo gleda i okleva, pa samo odmahuje glavom. 'Tako mi svi kažu, pa se posle predomisle', vajka se on. 'A onda ih sustigne Božja kletva što obećavaju nešto što neće da mi ispune.' A ja ne znam kako da ga ubedim da ću mu ispuniti želju, platiti mu šta god ište. Meni je već jasno da je Gospod uslišio moju molitvu čim ga je poslao u moj dom. Moja supruga, sad pokojna Mapa, pala mu pod noge, kumi ga i preklinje, vuče ga za odoru, suze lije, kuka na sav glas...,” vojvoda Orle začuta i samo odmahuje glavom, stala mu knedla u grlu, pa neće ni rope ni dole. Nastavi on mukljivo: „Nabedismo ga na jedvite jade da nam izleči decu i da ćemo mu bez iznimka platiti svaku cenu... Ha naše oči, on njih obaja, izmumla ko zna šta na nekom nepoznatom jeziku, i nakon što iskadi omanom odaje, istera nas napolje. Kada je zazorilo, i čim se prvi petao oglasio, on napisa brzo zornjaš, to ti je onaj zapis pisan u zoru, pa ne pokazavši ga nikome... spali ga. Zabogam se, ljudi, kako je to učinio, tako začusmo Pavla kako doziva mati svoju iz sobe! Mu utrčasmo

unutra, a njih trojica već sede u krevetima! Okupani u znoju, iscrpljeni - ali živi i zdravi! Ta se radost ne da opisati, i daleko bilo da je iko tako iskusi... E, da! sa setom se priseća stari vojvoda, pa mu samo na tren zatitra osmeh jer mu odmah spade sa lica: „A onda... taj Huda, kako reče da se zvaše, zatraži od nas isplatu. 'Samo kaži koliko oka zlata i srebra da ti donesem! uzviknuh sa suzama radosnicama u očima. A on će meni: 'He ištem ja od tebe ni srebra ni zlata, već tvoga prvorodjenca Orlaja'. Ja mu se izbečim u lice: 'Šta veliš? Tražiš moga sina Orlaja?' On se smeška i reče mi: 'Zabogao si se da ćeš mi dati šta budem tražio, a ja tražim da mi daš Orlaja i dug ću smatrati isplaćenim'. Ja se razbesneh, pa bih da ga zgromim golim rukama: 'Sina ti dati neću, a ti išti šta god drugo želiš! ' A on se okrenu i krenu ka vratima, pa odlazeći reče: 'Onda ću ti kao dug naplatiti živote ova tri sina. Oprosti se od njih dok još možeš, kad izbije ponoć, leći će ponovo u postelju i dići se više neće'. On izađe napolje, a ja ostah da stojim ko ukopan. Pokojna Mapa zakuka na sav glas moleći me da mu uslišim zahtev, ali ja neću ni da čujem za to. Ona se baci na mene udarajući me pesnicama kud je i kako stigla proklinjući me i preteći mi. Više me zaboлеše njene reči nego Hudin zahtev. 'Daj mu to kopile koje si odnekud doneo u kuću ili ću vas sve zajedno zapaliti ako mi moja deca umru! vikala je ona. 'Nije on od moje krvi i mesa pa da žalim za njim kao što bih za njima!' Strašnim kletvama mi je pretila. 'Nek' tebe i to rusalkino derište đavo nosi ako ti do tvojih sinova nije stalo!' Izađoh pokunjen i sluđen nemogućim izborom. Vratih se u kapelu gde, ne znam da li sam više gorkih suza prolio ili molitvi izgovorio. Što sam više molitvao, to sam u dublji očaj tonuo, a utehu nisam nalazio... A onda sam udario u dno ljudskosti... Znate, prijatelji, svojevremeno sam se zgražavao kada sam slušao kako su neke žene morale da prodaju svoju stariju decu u roblje da bi prehranile mlađu... Uvek sam se pitao šta nagna ljude na takav užas... Kakva je to... sila koja natera čoveka ili ženu da svesno žrtvuje svoje dete... Da li nas to Bog iskušava? Čemu onda? Da li nas time kažnjava? Zašto?... Šta sam ja toliko skrivio da na taj način budem kažnjen?... Ili, to nema veze s

Gospodom, već kako koga to snađe... Naposljetku, sateran u ćošak, rekoh sebi: Biraj, hoćeš li da ti ostane živo jedno dete, ili njih troje?... Hoćeš li dopustiti da ti deca umru ili ćeš kao ona neka nesrećna majka što dete daje u roblje da spaseš mlađu decu i da do kraja svoga ubogog života moliš Gospoda da je ono mlađano koje si... dao ipak negde živo... i možda srećne ruke? I onda se uhvatiš za tu utehu koja ti postane smisao života... A ne smeš ni da pomisliš ko bi mogao uliti nadu ili bilo kakvu utehu tome odbačenom detetu...”

Stari vojvoda Vuk zaroni izbornu lice u hrapave ruke i tiho zajeca. Stegoše se srca Gavrilu i Lazaru dok ga gledaju kako tresući se grca. Nemo stoje ne znajući šta da učine, šta da kažu kada je svaka reč nedovoljna da mu ublaži neizrecivu tugu.

„Ovim rukama, ovako.. .,” ispruži ih vojvoda pokazujući dok mu se suze slivaju niz lice, „odneo sam usnulog sina tome zloduhom čoveku!... Kada ga je uzeo, Orlaj se probudio i onako usnuo, zapitao me: 'Kuda ću, tato?'... Samo izustih: 'Ideš, ali vratićeš mi se brzo'... I otrčah nazad ridajući na sav glas, čupajući svoju kosu i grebajući svoje lice... He smrkne noć, niti osvane dan da najstrašnije ne prokunem tog zlogrđu!... Otad je prošlo četrdesetak leta... a kao juče da je bilo... Još uvek čekam da mi se sin vrati.” Stari vojvoda, skrhan bolom, više nije mogao ni reč da progovori. Knez klimnu glavom Gavrilu dajući mu znak da će ga odvesti unutra, pa ga polako obojica s obe strane poduhvatiše ispod ruku da se pridigne. Pre nego što krenu, on se okrenu Gavrilu i iz svojih nedara izvadi jednu vrećicu okačenu o kožnu vrpcu. Skinu je sebi s vrata i stavi je Gavrilu preko glave.

„Ovo je njegova bela košuljica koju nosim sa sobom od njegovog rođenja” jedva izusti vojvoda Vuk. „Dajem ti je... kao moju poslednju nadu... Ako nađeš moga sina... ili pak staneš pred tog zlotvora... ovo je najjača mađija protiv njega... He postoji ništa jače od bele košuljice tek rođenog alovitog deteta.”

Lazar ga, korak po korak, odvede u konak.

Osta Gavrilu sam da stoji ispod velike krošnje starog zapisa. Zapirio je južni vetarak nagoveštavajući toplije dane. Okačeni darovi

zalelujaše i lišće zašumi. Je li mu to neki nemušti glasovi nešto šapuću, ili je i to samo vetar?

Glava trideset i druga - Proleće 1373.

*„Ne traži đavol čoveka,
nego čovek đavola”*

S tari izlokani put se odvajao od leve obale Kolubare kod mesta Divci i ulazio u gustu šumu Nepričave. Put bi povremeno nestajao pod pokrivačem starog, opalog lišća koje je šuštalalo pod nogama dva putnika, hrabra pustolova od kojih je jedan za sobom vodio neobično velikog konja, a drugi izrazito sitnog magarca. No, oba čoveka su iste visine i slične građe. Ali, dok je jedan u raskošnom zmajskom oklopu, drugi je u crnoj monaškoj haljini. Vitez na glavi nosi kacigu sa zmajem raširenih krila, a monahu je crna kosa slobodno puštena po ramenima. Ipak, obojica koračaju u korak.

A nisu ni sve šume iste. Neke vrve od razdraganog života, od vesele ptičje pesme i zujanja insekata, pa im tako pčele zuje, bumbari zundore, a muve bruje. Leptiri ševrdaju u letu, a ptice cvrčeći preleću iz krošnje u krošnju. Razni mirisi se stapaju u jedan mirišljavi nadražaj koji pokreće sva čula.

Ali ne i ova šuma. Nije takva ni u proleće, ni u leto. Nepričava je, čini se, uvek mračna, turobna i odzvanja tihotajnim uzdasima svojih neuhvatljivih stanovnika. Ptice crnog perja su prhale, kreštale, i bežale od ljudskog pogleda.

„Zašto se ova šuma zove Nepričava, Gavriilo?” nesvesno prošaputa

Miloš.

„Narod veli da je u njoj bolje ne pričati jer glasovi privlače nečiste sile koje obitavaju u njoj, a koje su izašle iz močvare,” odgovori tiho Gavriilo. „Obično se ovuda prođe zadana, ali nas će uhvatiti mrak.”

Miloš zamuče, a to kosingasu izmami osmeh.

„Tek sutra ćemo zaći u močvaru” reče Gavriilo. „A do sumraka i u stari Pakaj, pa ćemo tamo noćiti.”

„Zar ovde postoji naselje?,” začudi se Miloš.

„Da..teško uzdahnu Gavriilo. „Nastao je na temeljima rimskog grada. Nekada su Rimljani kopali rudu u Rebelju i čuven je put do *Castrum Brodare*, dalje na severoistoku. Neobično mesto, ni nalik bilo kom drugom.”

„Zašto?”

„Tušta i tma sa svih strana, čak im dubrovački trgovci ponekad svraćaju” reče Gavriilo. „Sve sam probisvet!”

„Umem ja sa takvima... Ali, šta uopšte traže na ovakvom mestu?”

„E, dobro pitaš, Miloše” smeška se Gavriilo. „Svi navodno traže neke zlatne kočije.”

„Kočije? Kakve?,” ne prestaje da se čudi Miloš.

„Stara je to priča rimskog pesnika Ovidija...,” uzdahnu Gavriilo. „Jedno jutro, bog sunca Helijs je dozvolio svome sinu Faetontu, na njegovo moljkanje, da potera kočiju koju je on vozio nebom. Momak je želeo da se pokaže pred svojim sestrama i majkom, ali kako nije bio dovoljno jak da drži uzde belih konja, Faetont ih je prvo vozio suviše visoko iznad zemlje, pa su svi od hladnoće drhtali, a posle tako nisko da su sva polja bila spržena. Zevs ga je u nastupu gneva udario gromom i on je pao u reku Eridan na kraju sveta, a nebeske zlatne kočije su navodno pale u Kolubaru... Otud, kažu, i ime ovoj reci: kola-u-bari. Kolubara.”

„To su samo stare priče” reče Miloš.

„Jesu... Ali, oni u to veruju.”

„A otkud ti to sve znaš?,” čudi se Miloš.

„Nemri mi je pričao” zagleda se Gavriilo u put koji je blago

vijugao pred njima. Kao nečijim dahom, zalahorio bi na tren vetrić i uskovitlao opalo lišće na drumu. Ili nečijim prolaskom. Nije to moglo Gavrilu neopaženo da prođe.

„Po tvojoj priči, rekao bih da si već ovde dolazio.”

„U par navrata” reče Gavriilo.

„Pa, dobro,” odahnu Miloš. „Taj Pakaj, sigurno nije... toliko strašan.”

„Nije, nije! Samo se kloni nepritika i ne guraj nos u tuđa posla! Niko neće da prizna da dolazi da bi tragao za zlatnim kočijama... Ipak, koliko-toliko je bezbedno!,” teši ga Gavriilo. „Bar dok ne zađemo dublje u močvaru” Miloš ga opet zabrinuto pogleda. „Trebaće nam dva dana do Nemrija, ne može se brzo putovati po močvari. Tada se treba čuvati močvarnika... pogotovo virovnika i još gorih oržavinika.”

„Ko su sad pa ti?”

„U močvarama žive tri vrste demona. Oni na površini su močvarnici, nešto dublje su virovnici... a najdublje su oržavinici, koji su najgori.”

„Što su dublje, to su gori, je li?”

„Pogodio si, Miloše Obiliću

„Svojevremeno sam slušao onog Prosfora Suguba, o kome sam vam pričao u Jastrebinu, kako Nemrija naziva močvarnikom... Je li i on demon?”

„Ha! Nije!,” odmahuje rukom Gavriilo. „Mada ga je neuki narod tako prozvaao. Doduše, on je jedan od poslednjih besmrtnika, pa ga valjda zato prozvaše močvarnikom.”

„Ali, ti si već bio kod Nemrija i znaš put,” reče Miloš to više kao konstataciju nego kao pitanje.

„Znam, ali to je močvara, menja se gotovo iz dana u dan, pogotovo nakop plavljenja Kolubare i Tamnave” kratko će Gavriilo.

„Kako misliš da onda put pronađemo?”

„Naći ćemo neku dobru dušu u Pakaju koja će nas njemu odvesti” osmehnu se Gavriilo.

„Dobru dušu? U Pakaju?,” smrknu se Milošu lice.

„Tiše sad, prijatelju,” ozbiljno će Gavriilo. „Ulazimo dublje u Nepričavu i bolje da prođemo neopaženi, ako je moguće. Uskoro ćemo potražiti mesto da prenoćimo” sada već tiho šapuće. „Ne smemo ni vatru da palimo, ni reč da izgovorimo... Ugledaš li nekakvu prikazu ili avet, odmah okreni glavu i ne gledaj je. Ako treba, žmuri i zapuši uši, ne slušaj i ne obaziri se šta god da čuješ... ili na tren vidiš. Nečiste sile će pokušati da te namame da kreneš za njima i odvuku te tamo gde ti nema spasa.”

Miloš samo klimnu glavom, ali oseća već kako mu se jeza penje uz leđa. Kako nešto šušne, tako obojica pogledaju u tom pravcu. Trzaju se na kreštanje ptica koje zvuče kao vrištavi neljudski glasovi, a na klepetanje krila iznad njihovih glava mahinalno pognu glave. Napeti su kao strune dok u njima raste nervoza. Strah od nepoznatog, od nevidljivog uvek je jači. Nervozno frktanje Ždralinovo i Cokino samo ih još više razdražuje. Znaju da životinje nepogrešivo osećaju zlo u vazduhu. Ispod zgaslog neba, šuma brzo tone u mrak i sve više se ispunjava avetinjskim zvucima. Bezglasje im samo otežava da se lakše oslobode straha jer se u njemu osećaju zatočeno. To je potreba da se u zvuku svoga i tuđega glasa nađe uteha.

I bar u kretanju. Zato, kada se skradiše za noć, muklost im još teže pade. Grimasama izražavaju svoja burna osećanja, odmahuju glavom ili rukom. Nekad od očaja zarone lice u šake, kao da čekaju da ih užas prođe. Sede na zemlji misleći kako je cela košmarna noć pred njima. Nisu ni svesni kovitlanja zlovidne sile, koja plaši noćne ptice ili jezdi između stabala rasterujući kopnena stvorenja. Ona je u potrazi za strahom kojim se hrani i koji je materijalizuje. Poigrava se sa uspomnama koje čoveka tište, pa uzima njihov oblik i mami ga sebi. A za to joj je potreban ljudski glas u kome se izražava strah.

Zato je ćutanje jedini spas. Ali kako bezglasno zadržati užas u sebi kada prikaze igranju oko njih? Počinju da osećaju strujanje tog bezobličja, te avetinjske izmaglice, od koje im se diže kosa na glavi. I kada ona na tren dobije neki jezivi oblik ne bi li od ljudi izmamila neki glas, oni brže-bolje sklanjaju pogled ili zažmure.

Nije ni Gavrilu lako samo da sedi dok na koži oseća ledeni dah utvara i sluša nerazgovetne glasove nalik ljudskim koji ga čekaju i izazivaju. Ali njega opet hvata onaj nepopustljivi gnev sa svakim novim mrakom. Dušu mu razdiru osećanja koja sećanje na Ad izaziva. Uvek ima osećaj da se nalazi u mračnim, vlažnim lagumima Sibalbe. Čak na tren može da oseti neobjašnjiv slatkasti miris koji je tamo u vazduhu bio, a za koji nikad nije dokučio šta je.

Ali to su muke na koje se on vremenom svikao, i umeo je da ih istrpi, bar dok ne plane u borbi. Ali sad se brine za Miloša, na kome vidi histerične treptaje. He zna kako će da istrpi celu noć. Povrh svega, Ždralin i Coka im pogoršavaju situaciju svojim njištanjem i trzajima glave. Iako su čvrsto vezani, prete da se oslobode i nestanu u šumi.

Vidi Gavrilu da je Miloš na ivici da popusti, pa mu rukom pokazuje da se smiri, ali on je bespovratno izgubljen u beznadežnosti užasa koji ih okružuje.

Najednom skoči na noge, isuka svoj Drakon i viknu koliko ga grlo nosi:

„Bestraga te bilo šta god da si! Pokaži mi se da te od glave odvojim! ”

Gavrilu se smrači pred očima. Uplaši se za Miloša i skoči na njega, pokušavajući gestovima da ga obuzda i učutka. Ali ovaj se izbezumljeno otima i maše mačem.

„Pusti me, mani me! Neću da ćutim! He bojim se ja ničega! ”

Najednom utvare oko njega, samo njegovim očima vidljivim, uzeše oblike njemu dragih lica i stadoše ga dozivati ili vući za ruku. Gavrilu ih ne vidi, već samo oseća da su ga bezoblične aveti okružile kao oblak magle. Zna da će ga sada odvući od njega ako nešto ne preduzme.

„Dušane... Vukane... Goroje...,” zaneseno bunca Miloš gledajući njihova lica oko sebe. Čuje njihove glasove kako ga pozivaju da pođe sa njima. Oni ga mame slatkim uspomenama i obećanjima, govore mu ono što želi da čuje. To mu je toliko neizdrživo da on ispusti mač i suze mu potekoše niz lice, pa zakorači napred dok ga samo njemu

vidljivim rukama vuku. Gavriilo ga vuče nazad, ali šumske sablasti su jače i odvlače ga.

Vidi Gavriilo da je đavo odneo ne samo šalu, već će odneti i njegovog prijatelja. Nemajući kud, on stade da nagrće grančice koje nalazi oko sebe, suvo lišće, traži krupnije komade drveta. Zapaliće vatru, šta može drugo. Zna da ne postoji ništa na ovom ili onom svetu što se ne boji vatre. Kresivom zapali plamičak koji se ubrzo razgore. Dotle Miloš nerazgovetno bunca i okreće se oko sebe gledajući sablasna lica umrlih prijatelja dok se korak po korak udaljava.

Razbuktaše se plameni jezici i vinuše se preteći uvis. Oseti Gavriilo kako mu odmah laknu, kako toplota i svetlost rasteruju aveti oko njega, ali zna da će im time drugu opasnost navući na vrat. Mnogo ropy od ovih sablasti.

Zamantija svoju odoru i otkri svoju zmajsku verižnjaču, koja blesnu od svetlosti plamena. Isuka Kurjak, kome vilinske rune zlokobno zasijaše, pa njime stade da rasteruje aveti koje su obavile Miloša. Krici odjeknuše dok se prikaze pod sečivom razbijaju i gube. Izmagličasti oblici se povlače u mrak, bežeći od svetla i čarolije reziva. Gavriilo povuče obamrlog Miloša nazad ka vatri i natera ga da sedne. A ovaj se drži za glavu dok mu u njoj sve bruji od glasova iz prošlosti, a pred očima mu sevaju ljudski likovi.

„Ne mrdaj odatle!,” viknu mu Gavriilo dok stoji nad njim i drži ga za rame.

Kada se uveri da se prikaze povukoše u mrklinu šume odjekujući gnevnim kreštajima, monah čučnu kraj Miloša.

„Jesi li pri sebi?”

„Jesam, Gavriilo,” mukljivo će on držeći se za glavu. „Izvini... He mogah više da izdržim da ćutim i da sedim... Kakve su to aveti koje poprimiše lica mojih prijatelja? Gde smo mi to došli, crni čoveče?”

„Htele su da te odvuku... svom gospodaru” tiho će Gavriilo. „Da ti iščupa dušu još dok si živ, a onda da te proždere.”

„Bože me sačuvaj!,” uplašeno ga pogleda Miloš. „Ne bojim se nijednog živog čoveka... ali ovo... ovo ne znam šta je, ni kako da mu

se oduprem.”

„Hajde, saberi se” tapše ga po leđima Gavrilu dok se pridiže.

„Hvala bogu da je prošlo” uzdahnu ovaj i briše hladan znoj s čela.

„Nije ništa još gotovo,” začu monahov glas iznad sebe. „Najgore nam tek predstoji.”

„Šta sad?” zavapi Miloš i širi ruke u čuđenju.

„Oržavinik,” prošaputa Gavrilu. „Najstariji demon močvare.”

Miloš se pridiže i isuka Drakon. Njihova vatra osvetljava mali prostor oko njih. Čuje se samo njeno pucketanje, šuma je zamrla u težak muk.

„A da naložimo još vatru, Gavrilu?” prošaputa Miloš.

„Nema potrebe” reče ovaj zagledan u mrak ispred sebe. „Šta god da se pojavi iz mraka... napašćemo ga sa dve strane.”

Kako to reče, tako se iz šume začu milozvučno frulanje. Tiha, očaravajuća melodija Milošu ispuni dušu. Spusti on mač niz telo. Neodoljiv zvuk ga mami. Gavrilu to odmah primeti i uhvati ga za ruku. Ha njega ne utiče mračno čarobništvo močvarnog demona. Još ranije je primetio da je otporan na razne vradžbine. Verovao je da je to otud što je izgubio san, nije znao kako drugačije da to objasni. Ali to mu je delovalo kao razumno objašnjenje.

Ali Miloš nije bio sposoban da se tome odupre i krenuo je u pravcu odakle se čulo frulanje. Bio je opet van sebe, potpuno začaran i opsednut nezadrživom potrebom da se odazove. Vidi Gavrilu da ga ne može zaustaviti. Miloš se istrže i sanjalačkim korakom krenu u mrak. Mlitaivo nosi svoj mač, svakog trenutka ga može ispustiti. Monah nema kud, i krupnim koracima krenu za Milošem. Nečujno hoda nekoliko koraka iza njega, pustiće ga da ga odvede oržaviniku.

Melodija frule sve se glasnije čuje. U daljini, između stabala, nazire se nekakvo treperavo svetlo, prijatno za oko. I ono mami Miloša, koji je već potpuno pod vlašću demona. Zna Gavrilu za ta svetla po močvarama i grobljima. Čuo je za mnoge seljane koji su tako netragom nestali. Razni bauci se čarobnim svetiljkama služe da namame žrtvu, ili pak muzikom ili pevušenjem. Neke vile i rusalke

tako privuku čoveka pa mu dođu glave.

Kada priđuše bliže, monah ugleda nekakvu spodobu kako sedi na starom oborenom deblu pokraj poveće lokve u kojoj kvasi noge. Oko njega nestvarno cveće po zemlji, a na bari lokvanji, koji svetle jarkom i raznobojnom svetlošću. Kao da su od najtanjeg stakla, a na dodir će se raspasti. Njih dvojica mu prilaze sa strane pa Gavriilo vidi njegovo debelo i nezgrapno telo na tankim nožicama. Ha glavi mu je nakostrešena riđa kosa, a uši su mu velike i klempave. Nos podugačak, a usta tanka, brada mu je špicasta i isturena. Oko pojasa mu samo vise vodene trave, a koža mu takođe riđe boje. Ruke mu kao noge mršave i završavaju se velikim šakama. Svojim dugim prstima primeo je frulu i zaneseno, žmurečki, svira u nju. Nije svestan da obe žrtve nisu omađijane. Samouveren je i siguran u svoju moć. Što bi pa mislio drugačije kada se dosad niko nije izvukao iz njegovog gvozdenog zagrljaja. I njih će odvući duboko u svoju jazbinu na dnu močvare. Ali prvo će im iščupati duše, a tek posle će se sladiti njihovim mesom...

Ali Gavriilo ne sačeka da ovaj završi sa frulanjem, pa želeći da ga iznenadi, baci mu se na leđa zamahnuvši iz sve snage Kurjakom. Iako je oržavinik samo stigao da spusti frulu i okrene glavu ka njemu, monahov mač zveknu kao u nakovanj i odbi se o leđa demona. Njegova iznenađenost beše dovoljna da bauk stigne da uzmahne svojom ručerdom i odbaci monaha unazad. Gavriilo pade leđima na zemlju, a Kurjak mu ispade iz ruke. Spodoba se polako pridiže. Lice mu poprimi ljutitu grimasu, oči mu sevnuše zastrašujućom mržnjom. Nakon što letimice pogleda u Miloša, koji stoji omađijan razrogačenih očiju, on odmeri Gavriila od glave do pete.

„Ko si ti da možeš da mi se odupreš?,” izusti on hrapavim glasom. „Takav se nije rodio.”

Zakorači ka njemu kad vide da Gavriilo gleda u svoj mač, koji mu je skoro na dohvat ruke. Iako deluje tromo, stigao je da spusti nogu na sečivo kada je monah za njim posegnuo. Zatim se sagnuo, levom rukom iščupao Gavrilu mač iz šake, a desnom ga uhvatio za

veriznjaču i podigao ga uvis. Gavrilu visi, nogama ne dodiruje tlo, ali ne opire se. Iako kipti od ubilačkog nagona stečenog u Adu, jasno mu da se iz njegovog gvozdеног stiska ne može izvući. Ovaj ga drži kao perce i zagleda. Odjednom stade da žmirka kao da je nešto video na njemu, pa reče:

„Šta si ti? Ima nešto u tebi što... ne razaznajem.”

Ali Gavrilu očuta. Oržavinik zatim podiže Kurjak i kad ugleda njegove rune na oštrici, zinu od čuda i razrogači oči. Prepoznao je odmah to vilinsko sečivo. Iako ga dotad nikad nije video, dobro je znao šta drži u ruci. Baci on u stranu Gavrilu, pa podiže Kurjaka uvis i naslađuje se njime pod svetlom svog čarobnog cvetnog raja.

„Neko će mu se obradovati,” reče zamišljeno dok ga okreće u ruci i zagleda. „Ali, ti drzniče, onda moraš biti...” i okrenu se ka Gavrilu.

„Kosingas, da” monah je u ruci držao zategnut Zmijav.

Oržavinik samo stiže da vidi zmaj-suzu u njegovoj prački. Već sledećeg trena ona jezivo fijuknu i uz tup tresak njemu glava prsnu na sve strane. Trupac osta da stoji za tren, a onda se sruči kao klada preko debela na kome je sedeo. Istovremeno, Miloš se skljoka na zemlju i pade u nesvest.

Gavrilu se polako pridiže, pa prvo dohvati svog Kurjaka, pa onda potraži unaokolo svoju zmaj-suzu. Bile su mu vredne koliko i Zmijav, i skoro podjednako retke. Nije smeo sebi da dozvoli da ijednu izgubi. I našao ju je brzo, uz trupinu oržavinika. Začuden što mu njegov Kurjak nije mogao nauditi, Gavrilu pređe rukom preko kože demona. Bila je neobično hrapava i tvrda. Pogledao je svoju šaku, bila je prekrivena sitnom crvenkastom prašinom. Protrlja je između dva prsta i shvati da je to rđa.

„Kakav je to stvor kad mu je koža... od gvožđa?,” promrmlja Gavrilu.

Zatim priđe Milošu i stade ga buditi blagim drmusanjem i tihim dozivanjem. Nije monah ni sad opušten. Ko zna šta se još krije u Nepričavi. Svakakve priče odavno kolaju o njoj, a posebno o močvari između Tamnave i Kolubare. Kosingas je dobro znao da ono o čemu

pokolenja pričaju nije moglo biti bez osnova. Padao se da će odgovor dobiti od Nemrija.

„Šta se desilo?” bunovno će Miloš dok se pridizao.

„Ništa, zaspao si” tapše ga Gavriilo po leđima i ustaje. „Hajdemo odavde.”

Ostatak noći presedoše kraj vatre. Bilo je mirno i tiho. Svako je bio zaokupljen svojim mislima, tek ponekad bi neko nešto rekao, a drugi se nadovezao. Razgovori su bili kratki, i opet bi svako utonuo u razmišljanje.

„Jesi li pračkom ubio oržavinika?”

Monah samo kratko klimnu glavom.

„Video sam... da se raspukao,” reče Miloš džarajući vatru drvetom. „Otkuda ti? Jesi li i nju uzeo sa Kurjakom?”

„Ne, verižnjaču i pračku mi je darovala jedna vila” reče Gavriilo.

„E?” iznenadi se Miloš. „Je li ona tvoja vila zaštitnica?” „Valjda... verovatno,” slegnu ramenima Gavriilo.

„Ja nemam vilu zaštitnicu,” pomalo će razočarano Miloš.

„Otkud znaš?” ipak će Gavriilo. „Svako zmajevit ima svoju vilu zaštitnicu. Pričao si mi o vili koja te je zadojila na Ceru”

„Pa, dosad se nije pokazala... a imala je prilike,” uzdahnu Miloš.

„Kad se budeš najmanje nadao... Kada ti usahne i poslednji tračak nade... E, tada će se ona pojaviti, ne brigaj.”

„Onda bolje da ne dođe do toga, Gavriilo” smeška se Miloš. „Kako se zvala tvoja vila?”

„Ravijojla” uzdahnu sa setom Gavriilo, a Miloš to primeti. „Da, umeju da izmame uzdah, da pomute pamet” reče on. „Treba biti jak i odupreti im se.”

„Ha! Nema smrtnika koji im se može odupreti ako se namerače da ti ukradu srce!” smeje se Gavriilo. „To se mi samo tešimo... Ako dosad nismo poklekli, to je samo zato što su one tako želele.”

„Ljutica Bogdan mi je pričao kako se tragično završila njegova ljubav sa vilom” seti se Miloš.

„Pred polazak iz Žiće, nešto slično mi je pričao vojvoda Vuk Orle.

Njega je opčinila jedna rusalka... Takve ljubavi uvek brzo i jarko planu, i bolno se ugase” reče Gavriilo. „Nije to za nas smrtnike.”

„Dobio si vredne darove od tvoje zaštitnice

„I ne samo to” reče Gavriilo. „Dala mi je nekakvu čarobnu kuglu Žeravicu, kojom mogu da je dozovem ako mi zatreba

„I jesi li je ikad... dozivao?” zainteresova se Miloš.

„Ne, nije bilo potrebe.”

„I kako je dozivaš... tom Žeravicom?”

„Navodno bi trebalo da je gladim i time da privučem kresnice na nju, onda one odlete... i dozovu mi je” nepoverljivo će Gavriilo.

„Svačega je na ovome svetu” odmahuje Miloš glavom u neverici.

„To je... čitav svet za sebe” širi ruke Gavriilo. „Vidiš i sam... A narod je mudar. Naučio je kako da umilostivi ili da se zaštiti od tih noćnih sila.”

„A najgora od svih je, veliš, ispod naših nogu” pogleda ga Miloš.

Gavriilo samo klimnu glavom. I opet začutaše. Svako ponovo prebira po svojim mislima, bori se sa svojim sumnjama. I strahovima. A onda, sa prvim zlatnim, jutarnjim svetlom sve biva kao rukom odneseno. Granica između dva sveta se opet diže i ono od sinoć izgleda kao neverovatan san, nešto što se nije desilo.

Ali u proleće dani su još uvek kratki, pa se već smrkavalo kada su njih dvojica stigli u Pakaj narednog dana. I pre nego što su videli stare bedeme i slamnate krovove, ili čak logorske vatre ispred oronulih straćara, osetili su prodoran miris ni nalik nečemu dotad. Zaudaralo je kao na stoku, na hranu, dim, fekalije i isparenja močvare. Bio je to karakterističan vonj u Pakaju.

Miloš glasno uzdahnu. I njega je počela da obuzima nervoza pred nepoznatim mestom i njegovim još nepoznatijim stanovnicima. Smešteno usred šume Nepričave, na obodu zlo-glasne močvare Tamnave, na nekoliko dana jahanja od najbliže ljudske naseobine, prevazišlo je sve Miloševe strepnje.

A on nije mogao da sakrije svoje čuđenje dok je sa Gavrilom prolazio blatnjavom ulicom prema gradskim bedemima osvetljenim

bakljama. Podzemne močvarne vode čine da i ovde zemlja bude mestimično vlažna, a magličasta isparenja se stalno puše i prigušuju ionako slabo svetlo baklji i mangala. No, to nimalo ne smeta stanovnicima Pakaja. Naprotiv, mnogima pruža utočište od radoznalih pogleda.

Mnoštvo je čatrlja i udžerica, jednih uz druge, iz kojih dopire slabašno svetlo uljanih lampi. Ispred nekih su gorele vatre oko kojih su sedele ili čučale ljudolike figure ogrnute plaštovima ili ponjavama. Mračna i prljava lica, zapušteni i odrpani. Kratke ili duge zamršene kose, malih ili velikih ušiju. Izduženih ili nabijenih lica, često do neprepoznatljivosti pola. I čitava skala glasova, od kreštavih do dubokih, zlobućnih i zloslutnih. Niko nikome tu nije verovao, niti je iko prema ikome gajio bilo kakvu naklonost. Iz njih su zračile zloba, prezir, zavist. U takvoj napetosti bila je dovoljna samo jedna nepromišljena iskra vatrenosti ili nehat da izbije zavada, sinu noževi ili mačevi, i da se prolije krv. Haotična bezglavost i paklena graja noću je dostizala vrhunac, da bi mesto danju skoro opustelo kada bi se svi raštrkali u potrazi za zlatnim kočijama.

Ali ta galama minu kako naiđoše dva uljeza, jedan vodivši velikog konja, a drugi magarca. Zamuklost ih je u talasu pratila dok bi za sobom ostavljali otegnut i uvređen mrmljaj. Praćeni pogledima koji su sevali neskrivenom mržnjom ili radoznalošću, Gavriilo i Miloš su različito reagovali. Dok se na kosingasovom licu mogla primetiti samo ravnodušnost, Miloš je jedva skrivao svoju zapanjenost zbog svakojakog šljama i svakakvog ološa.

Probijaju se kroz sve veću gužvu i buku. Trgovalo se svim i svačim, ponajviše alatom, odećom, hranom, magarcima. Kada su stigli pred kapiju grada, zatekoše je zatvorenu.

„Zakasnismo...” rezignirano će Gavriilo. „Noću nema ulaska U grad.”

„Šta sad?” pita Miloš.

„Unutra je jedno... pristojno konačište za trgovce,” zamišljeno će Gavriilo. „Moraćemo kod Krčmara.”

„A Krčmar je...?“

„Ljigavac... koji nesmotrene ubija na spavanju i pljačka ih.“

„I kao takav je bezbedniji od noćenja u Nepričavi“ promrmlja Miloš.

Krčmarova gostionica je bila na ivici podgrađa, sa severne strane Pakaja. Ispred nje, zbijene udžerice u kojima se guralo mnoštvo, tek toliko da imaju gde da se ispruže i sklone pod krov. Iza nje, močvara nad kojom su se nadvile magla i smrdljiva isparenja. U daljini se čuju teško klopavanje krila, jezivi graktaji i kreštaji noćnih ptica.

Dok prilaze krčmi, mogu iz nje da čuju žamor sa zaglušnom drekom i grohotan smeh. Ni jednom ni drugom se ne mili da uđu, ali nemaju kud. Krov nad glavom pružao im je osnovnu zaštitu na ovakvom mestu.

Gavrilo sa mukom otvori zaglavljena vrata iskrivljena od vlage i odmah ih zapahnu težak zaudar znoja, hrane, pića... Ukoračiše unutra, a krčma utihnu i svi se ukipiše u mestu. Oči im uperene u neobične oklope dva došljaka. Kao đavo od krsta sklanjaju poglede i mršte se. Iznenadenost brzo prelazi u netrpeljivost i neskriven antagonizam. Svi su oni čuli za kosingasa. A i ovaj pored njega, u takođe zmajskom oklopu, sigurno nije ništa bolji, misle se oni.

Bez zastajkivanja, Gavriilo i Miloš prolaze kroz sredinu krčme dok im se šljama sklanja s puta i odmerava ih od glave do pete. Prilaze sklepanoj tezgi koja se sastojala od dasaka na buradima. Gavriilo prepoznaje Krčmara, oznojenog, zadriglog vrata i crvenog nosa. Oči mu sitne, svinjske, a usne debele. Retka kosa mu duga i ućebala se u bičevima. Njegova pojava je sama po sebi izazivala odbojnost, sem ostalim gostima koji ni sami nisu mnogo bolje izgledali. Znao je Gavriilo da u Pakaj dolaze oni koji se kriju od vlasti i oni koji su ogrezli u zločinima i razbojništvima.

„Treba nam krov nad glavom za večeras“ reče Gavriilo Krčmaru.

Gostioničar se isprsi, naceri i reče:

„Sve su gostinje zauzete.“

„I nemaš nijednu slobodnu?“

„Nisi čuo?” okuraži se gostioničar kad začu ohrabrujući žagor ostalih gostiju. „Da ti nisu isparenja već zapušila uši?”

Ha to, svi grunuše u gromoglasan smeh i preteći se zatalasa masa od tridesetak gostiju. Obodreni, sve glasnije dižu glas i bune se. Međusobno se gledaju i nalaze ohrabrenje. Neprimetnim gestovima jedni druge teraju da žešće istupe protiv dvojice uljeza. Gavriilo i Miloš ćute i hladno ih gledaju, ali drže ruke na jabuci mačeva.

Tada se kroz masu progura jedan čovek i drsko nastupi podstaknut gromoglasnim negodovanjem.

„Vaša... sorta ovde nije dobrodošla,” reče bradonja kome su dlake oko usta masne od hrane, a brada mokra od proliivenog piva. „Bolje se gubite odavde što pre... da vas ova naša močvara ne proguta!”

Gromki smeh ječi krčmom, a ljudi se tapšu po leđima i dobacuju uvredljive komentare. Gavriilo meri krupnog neznanca od glave do pete. Obučen je u rite kao i ostali, blatnjavih čizama i prljavih ruku. Oko vrata mu vezana ofucana, šarena marama. To kosingasu privuče pažnju. Viđao je to ranije. I kad malo bolje pogleda, ispod marame vidi ožiljak od užeta. Dešavalo se da obešeni ostanu živ greškom dželata.

Ovaj drznik je očito bio osuđen da visi zbog nekog teškog zločina. Najgori su odlazili krvniku na odsecanje glave.

Kada graja utihnu, Gavriilo mu priđe, a ovaj se isprsi što je više mogao, osećajući napetost u ljudima oko sebe.

„Imaš li ti ovde gostinju, zemljače?” pita ga nehajno Gavriilo.

„Imam, celu za sebe...!” grlato ovaj zaurla, što svi dočekaše sa odobravanjem.

Milošu se činilo da drznik nije dovršio ni rečenicu kada je Kurjak blesnuo u kosingasovoj ruci i fijuknuo. U treptaju oka činilo se da mu je rezivo proletelo ispred glave, ali tren kasnije ona se odvoji od tela i krv šiknu uvis pršteći po svima uokolo. Telo im se sruči pred noge i svi odskočiše sa gađenjem dok se još trzalo i krv se razlivala po daščanom podu.

Grobna tišina se spusti među njih.

„Krčmaru, sad imaš slobodnu gostinju za nas,” reče kosingas okrenut mu leđima.

Ha to se ljudi opet uzvrpoljiše i zloslutno mrmljanje prostruja gostionicom. Gavriilo ih preduhitri nadglasavši ih:

„Je li, Miloše Obiliću, hoćeš li ti jednu gostinju samo za sebe?”

„Mogao bih, kosingase” reče Miloš i stade pored Gavrila.

Umah svi zamukoše i stadoše se povlačiti, nezadovoljno gundajući i sklanjajući poglede. Kad se Gavriilo uveri da je opasnost prošla, okrenu se Krčmaru, kome se lice preznojavalo od straha.

„Je li gostinja pozadi?” pita ga Gavriilo.

„Da, da...”, klima ovaj nervozno glavom. „Pored bureta za kišnicu.. ”

„Došli smo sa konjem i magarcem, domaćine,” reče upozorljivim glasom monah. „Ne znam šta će ti Miloš Obilić uraditi dirne li mu neko u Ždralina, ali pipne li neko moga Coku ili ako samo zanjače... tvoja glava će osvanuti u tom buretu za kišnicu.”

„A telo u močvari,” dodaje Miloš smrknuto.

„Bez brige, zemljaci,” širi nervozno ruke ovaj. „Bezbedni ste vi i vaša marva... Niko u njih neće dirati.”

„Sad kad smo se lepo dogovorili,” reče Miloš. „Mi bismo da odmorimo noge i nešto prezalogajimo.”

„Odmah! uzviknu Krčmar. pa pohita do prvog stola i rastera ljude koji sede za njim. „Gubite se, bagro! Pustite ovu gospodu da se okrepe od puta! Čučnite u neki ćošak! ”

Trojica ustaju gundajući i noseći velike vrčeve s pivom. Ispod oka gledaju Gavrila i Miloša, ali se sklanjaju od stola.

Krčmar prljavom krpom razmazuje masnoću po nakrivljenom stolu brišući mrve i ostatke hrane. Njih dvojica sedaju i osmatraju lica oko sebe.

„Šta nudiš, krčmaru?” pita ga Gavriilo.

„Ovnujsko meso i možda je ostalo divlje guske” krši ruke ovaj dok stoji pogrbljeno ispred njih.

„Daj nam tu gusku,” reče Gavriilo.

Ovaj klimnu glavom i šmugnu u kuhinju.

„Sigurno je svežija od ovnujskog mesa” promrmlja Gavriilo gledajući oko sebe. Treba mu neki vodič za sutra, a niko od prisutnih mu ne uliva poverenje. Svako bi im zabo nož u leđa prvom prilikom, opljačkao ih i bacio u močvaru.

„Potražićemo našeg vodiča sutra, po danu” reče Gavriilo. „Ove protuve će se razići po močvari, a možda ostane neko voljan da nas vodi.”

„Ti ne bi mogao da nađeš put?”

„Možda bih mogao, Miloše,” reče Gavriilo, „ali ne bih da se zaglavimo negde u močvari. Ovi ljudi znaju svaku suvu stazu između Kolubare i Tamnave.”

Nekoliko minuta kasnije, dolazi gostioničar sa velikim pladnjem sa raskomadnom guskom. Pod miškom nosi pola pogače. Miloš se zgrozi.

„Kud je, čoveče, stavi pod smrdljiv pazuh? Kako to da jedemo?”

Krčmar se zbuni, uzeo bi, je a ruke mu zauzete. Gavriilo prihvati pladanj i spusti ga na sto. Ovaj otrča po drugu pogaču.

„Misliš da će ti ta biti bolja?” smeška se Gavriilo.

„Lakše mi je ako ne znam šta je radio sa njom.”

Miloš i Gavriilo gledaju iskidanu gusku, pa ne znaju odakle da počnu.

„Ko da ju je neko sažvakao i ispljunuo,” reče Miloš gadeći se.

„Verovatno tako i jeste” mirno će Gavriilo pa uze jedan iole čitav batak.

„Baš sam taj komad hteo” reče Miloš.

„I onaj bradonja je što-šta hteo, pa je bio spor,” smeška se Gavriilo.

„Zar da ubiješ čoveka ni krivog ni dužnog, na pravdi Boga?,” seti se Miloš da mu kaže.

„Da nije kriv, ne bi imao ožiljak od vešala na vratu” reče Gavriilo zagrizavši batak. „Da nije dužan, ne bi ga sudija osudio na vešala... A sad je konačno Bogu na pravdi pa nek se sa Njim raspravi.”

„Nisam video taj ožiljak” reče Miloš pa uze jedno krilo jadnog

izgleda.

„Idući put otvori oči.”

Nakon kratkog tajca i jedenja, Miloš se oglasi:

„Hoćemo li smeti da spavamo? Da nas ne prekolju na spavanju?”
„Kako koga” zamišljeno će Gavriilo. „Ja ne spavam.”

„Da, uvek to zaboravim,” uzdahnu Miloš. „Pa, kako to da ti se desi, čoveče? Join nisam čuo da neko uopšte ne spava... Doduše, ni ja mnogo ne spavam, ali ti...”

„Ko će mu ga znati zašto” sleže ramenima Gavriilo dok ostavlja oglodan batak, pa već merka gde je drugi, da preduhitri Miloša dok ovaj jede kao mlada. Zgrabi mu ga pod nosom. „Valjda zato što sam proveo dugo vremena u mraku, i u stalnom strahu da me nešto ne pojede... A onda.. ” zasta mu zalogaj u ustima. „Onda onaj užas u Sibalbi... Pa bežanje natrag... I uvek mrak, i glad koja te mori do ludila... Zato jedi da sad ne ostaneš gladan.”

„Ne mogu da zamislim kako ti je bilo

„Ne vratih se normalan... I sad kad vidim mrak, prvo..

„Prvo, šta?”

„Prvo pomislim da ubijem nešto za jelo da ne bih bio pojeden.”

„Uh, crni čoveče!,” uzviknu Miloš pa odgurnu pladanj od sebe.
„Na, najedi se, gladne ti oči!”

Obojica prsnuše u smeh.

Ždralina i Coku su vezali ispred straćare koja se oslanjala na krčmu. Kada su ušli unutra, našli su samo dve slamarice na zemlji - i ništa više. Legli su obučeni, mačevi im pod rukama. Leže u mraku i gledaju u plafon od dasaka. Smrad je skoro nepodnošljiv, iz močvare se čuje kreštanje noćnih ptica i kreketanje žaba. Malo-malo pa se čuje pljuskanje na površini vode. Ko zna šta pliva u njoj, šta uhodi i lovi svoj plen.

„Ne znam da li ću moći da zaspim, a iscrpljen sam” prošaputa Miloš.

„Misli na lepe stvari i zaspćeš,” odgovori Gavriilo.

„Na lepe stvari?... Hm... Ha Jelicu...”

„Tvoja ljuba?”

„Mmm, ne... posestrima” promeškolji se Miloš. „Imaš li ti... ljublu, Gavrllo?”

Tajac.

„Imao... imam... nemam.”

„Šta ti to sad znači?”

„Znači da imam, ali ne smem da je imam.”

„Zašto?”

„Mnogo zapitkuješ.”

„Razgovaramo.”

Tajac.

„Bojim se da će joj se nešto desiti zbog mene” čudno odzvanjaju reči u mrklom mraku, kao da ih neko drugi izgovara.

„Šta ćeš učiniti?”

„Ništa... He smem je više videti.”

„Tek tako?”

„Tek tako.”

Tajac.

„Ako te sirota čeka... He bi li trebalo bar da joj kažeš?” Sad se Gavrllo uzvrpolji, a slama šušti ispod njega.

„Uhode me iz Ada... He smem tamo da promolim nos.”

Tajac.

„A kako se zove?”

„Ko?”

„Kako, ko? Moja baba.”

Tajac.

„Maša.”

„Lepo ime.”

„Priliči joj.”

Tajac.

„Jesi li ikad poželeo... da je drugačije, da možeš da joj se vratiš?... Ja jesam, ponekad pomislim da bih više voleo neku običnu sudbinu. Da imam porodicu.”

„Nije to za nas, Miloše.”

„A jesi li ikad poželio?”

„Postaješ dosadan... Jesam... Stalno... Jedan deo mene je ostao sa njom, vuče me k njoj.”

„Lepo je ime tvojoj ljubi... Maša.”

Tajac se otegnu u nedogled. Gavriilo je ubrzo mogao da čuje Miloševo ujednačeno disanje. On leži budan. Oseća kako počinje da ga obliva znoj, a usta mu se suše. Mora bar malo da drema, da se odmori. Ali kako zažmuri, tako mu se pred očima pojave prizori iz ne tako davne prošlosti:

Zaglušujuće hućanje vode. Putina kojom kolona jedva korača vodi prema njoj. Otud duva hladan vazduh, ledene ponornice šibaju svojim koritom i hrle u zemaljske dubine. Reka dvadesetak metara široka, usekla duboko svoje korito, a voda besno juri i zapljuskuje obale. Preti da odnese ljude. Talasi ih zapljuskuju, a oni se stresaju što od ledene vode, što od straha. Ni todorcima nije svejedno, plaše je se, pa teraju okovane ljude da krenu što pre jer staza vodi njenom obalom. Gledaju ih, a drže reku na oku, kao da očekuju neku opasnost iz nje. Neki jadnici popadaše, a todorci se razgoropadiše, pa ih stadoše šutirati i šibati ne silazivši sa svojih ala. Kao da su jahač i zver srasli zajedno. I kreću se kao jedan.

Monah Trusen, koji beše zarobljen od todoraca sa Gavrilom, najednom pade kao klada i ne diže se. Gavriilo pokušava da ga digne, ali on omlitaveo. He može noge da uspravi. Ostao je bos, a stopala mu krvava.

„Ne mogu, Gavriilo” izusti on suznih očiju. „Pusti me da umrem.”

„Ma, možeš, Trusene. Diži se” govori mu Gavriilo, pa gleda da li ih je neki bezdušnik video. Vuče ga da ustane, ali noge ga više ne drže. Tada se pojavi jedan todorac na ali, pa ih osmotri obojicu. Gavriilo ne pušta Trusena i vuče ga da se podigne, ali ovaj je klonuo. Krvavoča sjaha i bez reči skida lance sa Trusena, ;i onda ga podiže jednom rukom i na užas sviju baci ga u reku. Jadnik ne izusti ni glasa već ga voda samo poklopi i on nestade...

Gavrilo skoči kao oparen, okupan u znoju, i seda na slamaricu. Svaki put kad zažmuri, ukazuju mu se najstrašniji prizori iz njegovog bitisanja u Adu. To ga sećanje stalno progoni, kao njegova senka je, ali noću najviše dolazi do izražaja, dovodi ga do ludila. Toliko bi želeo da sklopi oči i da se naspava za sve ove godine nesanice, ali nešto mu je zaposelo dušu. Neki neobjašnjiv strahotni gnev ga neprekidno mori, a noću postaje skoro neobuzdiv.

Zagleda se on u tračak svetlosti koji se probija između dasaka straćare. Samo je to vanjski mrak koji je manje mračan u odnosu na unutra. Tesna mu koža, hoće da iskoči iz nje. Nepovezane misli, isprekidane prizorima strahota iz Ada, roje mu se u glavi, a u ušima mu bubnji njegovo srce. Gavrilo zaroni lice u šake. Najradije bi zaplakao da može, da izbaciti tu teskobu iz sebe, ali odavno su mu suze presušile. Isplakao ih je on u Adu za ceo život.

Naslonio se na zid daščare i zagledao se u Miloša. Niko mu nije morao reći kakva će biti njegova sudbina... i sviju ostalih zmajevitih junaka. Zemlja ih je rađala da je svojom krvlju natope, da iz nje niknu novi zmajevi. Ni kosingasova kob nije mogla biti bolja, mislio je Gavrilo.

Zažmurio je i usredsredio se na Mašin lik. Samo mu je sećanje na nju pružalo kakav-takav spokoj i predah. Mogao je još uvek da se seti mirisa njene kose, dodira njenih ruku. Njen osmeh bi ga ozario kao jutarnje sunce, a u očima, njenim crnim očima rado bi svoju dušu izgubio. Ona je bila jedino lepo i neiskvareno što je imao u životu, i želeo je tako i da ostane. Možda će moći jednog dana da joj se vrati... Miloš je bio u pravu.

Nervozno Ždralinovo frktanje i komešanje prenu ga iz dubokih misli. Pogledao je u pukotinu na zidu. Svitak zore se već nazirao. Ha Cokino iznenadno uplašeno njiskanje i njakanje Gavrilo skoči na noge, a Kurjak mu već u ruci. Začu se tup udarac i nečiji jauk. Kosingas je već na vratima, a i Miloš je na nogama sa mačem.

Gavrilo izleće napolje i zatiče jednog čoveka kako se valja po zemlji u bolovima, dok još trojica stoje zatečeni oko Ždralina, koji im

se opire dok ga drže odvezanog za uzde. Među njima odmah prepozna Krčmara, koji namah preblede ugledavši kosingasa sa Kurjakom u ruci. Protuva koja je držala nož i uzde Ždralina, baci i jedno i drugo, i ko bez glave otrča iza gostionice. Drugi mačem navali na Miloša, a Gavriilo besno nasrnu na Krčmara. Sve se završilo dok je probisvet na zemlji dvaput trepnuo unezvereno gledajući kako Gavriilo jednim zamahom odseca glavu gostioničaru, a Miloš Drakonom probada napadaču stomak.

Kad se sve završilo i pre nego što je počelo, Gavriilo mrko pogleda protuvu koja je uplašeno ležala na zemlji držeći se za bolno desno rame.

„Coka ne voli da ga iko udara po sapima,” reče mirno Gavriilo brišući krvavo rezivo o telo gostioničara, pa dodade: „A ja sam čovek od reči’.

Pa uze Krčmarovu glavu za kosu i ubaci je u bure sa kišnicom.

„Da se zna da kosingas uvek ispunjava svoja obećanja” reče on hladnokrvno.

Miloš uhvati protuvu za vrat i podiže ga na noge dok je ovaj cvileo i kukao.

„Nemojte me ubiti, ljudi, za Boga miloga!”

„Uvek se sete Boga kada je kasno” odmahuje glavom Gavriilo.

„Pusti ga meni” reče Miloš.

„Ne! Nemojte, kumim vas živim bogom! Krčmar me je prisilio! ”

„Opet on...”

„Jedva te je naterao, je li?,” drmusa ga Miloš, a protuva mu jedva do ramena.

Nije mnogo stariji od njih, ali je žgoljav i sitna duša mu u nosu. Iako omalen, živahan je i vatrenastih očiju. Glava mu je rošava zbog nekog oboljenja kože, pa mu kosa retka i tanka. On sav poderan, dronjci vise sa njega, a pantalone mu velike pa ih drži jednom rukom da mu ne spadnu.

„Kako te zovu?”

„Krvarac” guta knedle ovaj.

„Je li? Priliči ti nadimak! ” opet ga prodrmusa Miloš. „Kažem ti, Gavriilo, pusti me da ga pošaljem za ostalima.”

„Krvarac, je li?” reče Gavriilo podižući ruku da to ne čini. Odmeri ga od glave do pete, pa se zamisli.

„To mi je od oca ime! ”

„Šta kaniš da uradiš sa njim, Gavriilo?” pita ga Miloš nestrpljivo.

„Poznaješ li ti močvaru, Krvarac?” pita ga kosingas, a ovaj mahnito klima glavom samo da je sačuva na ramenima. „I siguran put do Nemrija?”

„Kud ćete kod tog močvarnika, crni vi?” zagrcnu se ovaj na te reči.

„Tebe se to ne tiče” opet ga prodrmusa jednom rukom Miloš, ali iz druge ne ispušta Drakon. „Znaš li put?”

„Pa... znam” neubedljivo će on.

Gavriilo samo odmahnu rukom kao da veli Milošu 'ubij ga'. Ovaj već zamahnu mačem kad Krvarac vrisnu od straha:

„Znam, ljudi, zabogam se! Nije lako stići do Vrača brda, ali... može se!”

„Sigurno?” drmusa ga Miloš.

„Dabogda se ne vratio!” zavapi ovaj.

„Može to da ti se desi.”

„Može svima da nam se desi,” klima glavom ovaj.

„Hajdemo odavde pre no što dođe straža iz grada” reče Gavriilo.

„Bolje, bolje!,” uzvikuje Krvarac.

Nisu se zadržavali, nisu ni morali. Povedoše Ždralina i Coku, a Krvarca gurnuše pred sebe da ih vodi. Ovaj se isprva samo osvrtao i nije ni gledao kuda ide, vrebajući priliku da im pobegne. Ali ubrzo se pomirio sa tim da nema kud da beži, pogotovo kada su zakoračili dublje u močvaru.

Jutarnja magla još lebdi nad površinom tresetišta dok se zlatno jutro širi nebeskim svodom i potiskuje mrak. U vazduhu se oseća vlaga. Zemlja je natopljena, u crni glib stope im često tonu. Močvarne livade se poznaju po travi pomešanoj sa rogozom, ševarom, a mestimično se vidi visok tršćak. No, i po tim crnim barama se

ponegde mogu videti biljke drečavih žućkastih boja kao što su perunika, kaljužnica, vodoljub ili lokvanj lopoč. Staze koje presecaju močvaru preko noći se potope ili izrone, ali Krvarac ih sve dobro poznaje pa vešto ševrda da što manje kvasi noge. Puteljci najčešće prolaze kroz šumarke bele vrbe ili hrasta lužnjaka čiji debeli korenovi vire iz treseta kao divovi koji su se u njoj zaglavili.

Milošu je prvi put da zalazi u močvaru pa radoznalo gleda taj čudesni svet oko sebe. Nije očekivao da toliko vrvi od života i od šarenila. Malo-malo pa u daljini izleću krda divljih svinja ili stada jelena koji vešto beže po ono malo suvog kopna što ga ima. Močvara je velika, puna ostrva spojenih skrivenim stazama. Lako ih je promašiti, upasti u vodu do pojasa ili još gore - ugaziti u živo blato.

Primeti Krvarac kako sa smeškom Miloš pogledom prati jednu šarenoperku koja u niskom letu preleće trščak, pa mu zlobno reče:

„Nećeš se, gospodaru, tako smeškati kada padne mrak i kada bauci počnu da izviruju iz svojih jazbina. Znam mnoge koji su netragom nestali u ovoj močvari.”

„Ne brigaj ti za mene, Krvarac” odvrati Miloš. „Hvatao sam se ja u koštac sa gorim baucima nego što ih ovde ima

„Kako ti kažeš, gospodaru” podrugljivo dunu kroz nos ovaj. „Krvarac.. ” zamišljeno će Gavriilo. „Kakvo ti je to ime?” „Po ocu, velim vam” ozbiljno će on.

„Šta je radio da bi dobio takav nadimak?”

„Bio je vešač u Zvečanu.”

„Vešao ljude, je li?” opet će Gavriilo, a ovaj klimnu glavom. „I ti si nastavio... taj zanat?”

„Jesam, bio sam najbolji u Zvečanu!” gordo će Krvarac. „Nijedan meni nije sišao sa vešala živ, niti sam morao nekoga dvaput da vešam!”

„Je li?” čudi mu se tobože Miloš, a ovaj to ne primećuje.

„Malo je veštih vešača u carstvu” nastavlja ovaj. „Mnogi se osramote pred svetinom ili svojim gospodarom... Al’ ja - nikada!”

„Nemoj mi reći” zadirkuje ga i dalje Miloš.

„Naravno! Vi mislite da je lako obesiti čoveka! Ha!” odmahuje im rukom Krvarac. „Ništa vi ne znate! Lakše je onim sekirašima! Zamahne onolikom sekirom i lako odseče glavu... A mi? Mi moramo tačno da izračunamo koliko uže treba za svakog paćenika, a to zavisi od njegove težine i visine... Da, da” zamišljeno će Krvarac kao da pred sobom gleda kako nekoga veša. „Ne možeš uzeti uže bilo koje dužine!... A, ne, ne!... Jer šta se desi.. ” zasta on kao prvi u koloni, okrenu se Milošu i Gavrilu, pa im potanko stade objašnjavati dok oni kolutaju očima: „Ako ti je uže prekratko, a paćenik lagan, on može samo vrat da ušine. Ako je težak, malo će da se beči i koprca, i satima može da visi modar pre po što se uguši... Ako pak uzmeš predugačak konopac, opet moraš tačno proceniti težinu. Ako je paćenik lagan, opet možeš satima da ga gledaš kako se koprca kao riba na udici... Ali ako je težak... Uuuu!... Otkineš mu glavu!” i iznenada pljesnu rukom o ruku i uplaši Ždralina i Coku koji se trgoše. „Ej!... A to ne sme da se desi! He, ne! Nisu ti ljudi došli da gledaju sekiraša, već vešača! Očas te izvižde i ispsuju... E, zato moraš tačno da izračunaš koliko dugačko uže ti treba da bi nevoljniku pri padu kvrcnuo vrat, da ne stigne ni O od Oče Naš da kaže.. ” zatim se okrenu da krene dalje, načini nekoliko koraka, pa zastade i okrenu im se opet: „Ali to nije sve ako ste to mislili!... He, ne!... Kao što sekiraš mora da ima naoštrenu sekiru da ne bi pola dana tupom oštricom tukao nekog jadu po vratu, tako i naša omča mora biti naoštrena!... Da, da!... Mora da glatko sklizne, sa što manje trenja! E, zato se mora namazati svinjskom mašću da se lako zategne!... He-he-he! Mislite da je lako vešati čoveka...,” nastavlja on dalje da korača, a Gavriilo i Miloš se zgledaju. Gavriilo se već kaje što ga je uopšte pitao za ime. „A da ne govorim o samom užetu!” opet zastaje Krvarac. „Ne možeš da uzmeš bilo koje uže i da vešaš čoveka... He! Bože sačuvaj! Ništa onda nisi uradio!... Nego uzmeš uže od konoplje, potopiš ga u vodu, a posle mu vežeš nešto teško na kraju da ga istegliš. Tako se posle neće istegnuti pod težinom tog paćenika!... Da, da.. ” pa nastavlja dalje da hoda, odsutan u svom svetu. Odjednom opet zastaje i okreće im se: „A onda ne možeš

jadniku bilo kako da staviš omču oko vrata... Ništa nisi uradio!... Omča mora imati sedam namotaja, to odgovara razdaljini od uveta do temena glave!" pa priđe Milošu i pokazuje na njemu: „Čvor se stavlja iza levog uva..."

„Ne pokazuj na meni, zlosrećko!" trgnu se Miloš i odgurnu mu ruku. „Idi u bestraga, daleko bilo!"

„Tako mu čvor jako zabaci glavu u stranu da bi mu vrat pukao! ne haje za to Krvarac već ushićeno priča.

„Kreni dalje i ne zastajkuj više! opomenu ga Miloš.

„E, da.." nastavlja da hoda vešač pa se smeška. „Kakav sam ja krvnički hrast imao za te jadne mrce!... Lepota od drveta, o svaku granu da obesiš po desetoricu a da se grana ne savije! A lepa hladovina..."

„Dok te nisu proterali iz Zvečana što nisi onog bradonju, koga sam u krčmi obezglavio, valjano obesio... Je li, Krvarac?" prozre ga kosingas. „Ili si pak ti pobegao da i sam ne skončaš na nečijoj omči?"

Krvarac se zabezeknu i ko zaliven začuta. Neprijatan muk govorio je više no hiljadu reči.

„Ko ti je bio taj bradonja?," nastavi sad kosingas. „Rođak? Prijatelj?"

„Niko i ništa" promrmlja ovaj.

„E, da... Onda je bio Krčmaru, je li?" smeška se Gavriilo. „Inače se ne bi osmelio na nas. Hteo je da ga odmazdi, nije li?"

„Bio mu je brat" mukljivo će Krvarac.

„Brat, je li? I koliko ti je platio da mu... skратиš uže, da mu vrat ne kvrcne?"

Oćuta to Krvarac, već samo ubrza korak da se udalji od njih.

„He-he... Kako si pogodio, Gavriilo?" pita ga Miloš.

„Prevelika je slučajnost što su vešač i neko ko je preživeo vešanje zajedno."

„Ono jutros.." započe malo nevešto Miloš jer ne zna kako da ga pita. „Krčmar je bio nenaoružan, a ti nisi ni zastao..."

„Obično ne prenaglim" reče kosingas. „A i ne volim da mi iko dira

Coku.”

„E vezao si se za tog magarca!”

„A ti nisi za Ždralina?”

„Jesam, još kako, ceo život smo zajedno.”

„Da... meni je Coka spasio život, tako da smo za ceo život zajedno.”

„Kako je jedan magarac mogao da ti spasi život?” smeje mu se Miloš. „Da si rekao konj, u redu. Kao Ždralin meni.”

„Pričaću ti jednom prilikom.”

Kako je dan odmicao, a senke bivale sve duže, tako je Krvarac ubrzavao korak. Lice mu se uozbiljilo, a nervozni pokreti odavali su strah. Sve bi se češće zbunjivao, grešio pravac, upadao u vodu ili mulj. Znao je on dobro šta noću vreba usred ove močvare i već je uveliko u sebi proklinjao svoju zlu sudbinu.

„Što tako glavinjaš, bestraga ti glava?” doviknu mu Miloš nakon što je ovaj po ko zna koji put upao do pojasa u vodu.

„Ma, ljudi, vi kao da ste pali sa kruške.. ” stenje Krvarac dok se sa mukom izvlači na stazu. „Moramo se domoći nekog čvrstog kopna pre no što padne mrak... ili smo gotovi!”

„Kako si počeo, svi ćemo se pre toga podaviti” kaže mu Gavriilo. „Nije li ono tamo suva zemlja?” pa pokazuje na jedan hrast lužnjak, koji nadvisuje tršćak i sitno rastinje.

„Jeste, gospodaru, ali ja bih radije negde drugde, pod vedro nebo...”

„Zašto, crni ti?” čudi se Miloš.

„Ne treba nam drveće iznad naših glava.”

„Nemamo kud, Krvarac,” kaže mu Gavriilo. „Dok mi stignemo i do njega, uhvatiće nas mrak.”

„Moramo da zapalimo veliku vatru... i da se pazimo svetiljki u mraku” reče ovaj dok se sa njega cedi hladna i mutna voda.

„Kakvih svetiljki?” pita Miloš.

„Močvarnici njima mame ljude i odvlače ih u močvaru” veli ovaj.

„Ništa strašno” odvrati Miloš. „I mi smo u Nepričavi svašta

videli.”

„Čini ti se, gospodaru... To svetlo nekako mami čoveka da ga sledi. He sme da se u njega gledati.”

„Požurimo, onda,” prekida ih Gavriilo. „Znamo to.”

„Šta mi bi da pođem sa vama,” mrmlja Krvarac naglas. „Bolje da ste i mene ubili no da me ovde močvarnici izedu.”

„Pruži korak! dovikuje mu Gavriilo.

I zaista, dok su stigli do suvog kopna gde se visoko uzdizao usamljeni hrast, sumrak ih je već pritiskao. Sav divlji život močvare je utihnuo, sklonio se u svoje rupe i jazbine, na sigurno. Tek bi ih poneka ptica žurno preletela kao da beži iz močvare. Strujanje vazduha je prestalo, a gasovi koje je močvara ispuštala počeli su izmaglicom da prekrivaju njenu površinu. Tek bi ponekad odjeknulo neobično pljuskanje i klobokanje po vodi. Krvarac bi se trgao, uspravio i osluškivao, kao da „nešto” očekuje. Svi su užurbano sakupljali drva za vatru, a vešač je izbezumljeno trčkarao tamo-amo vukući katkad i prevelike grane koje bi jedva dovukao do njihovog bivaka.

„Šta će ti to toliko veliko?,” pita ga Miloš.

„Vatra je jedino što nas štiti od močvarnika, gospodaru.”

„Ali neće od oržavinika” dodaje Gavriilo.

„Jezik pregriz’o, gospodaru!” uzviknu Krvarac pa za svaki slučaj izvadi iz nedara mali drveni krst. „Izgovaranjem imena ga dozivaš.”

Kada su nagomilali granja i drva kao da će tu začamiti tri dana, a ne jednu noć, zapališe veliku logorsku vatru ispod krošnje hrasta, koji se svojim dugačkim, kvrgavim i debelim granama gospodski raširio na sve strane. No, Krvarac nema poverenja u njega, pa ga sve ispod oka gleda.

Pada sutonska polutmina dok se okolina među senama gubi u izmaglici močvarnih isparenja, a jeziva tišina nagoveštava dolazak mrakobesa. Površina vode je mirna kao staklo, a crna kao noćno nebo. Svaki pokret družine koja se šćućurila oko vatre neprirodno odjekuje kao da su u pećini, a ne na otvorenom. Oni ne pričaju već napeto osmatraju oko sebe. Ni glad ni umor više ne osećaju. Strah ih obuzeo,

ali im izoštrio čula. Ponekad neko čuje i nešto što drugi nisu čuli. Trzaju se na svaki šum... Sa razlogom. Njihove oči i uši ne primećuju obruč koji se oko njih polako steže. Ali, šesto čulo im govori da nisu sami, da ih nešto promatra. Ali ma koliko gledali, ništa ne vide, a mrak postaje sve gušći. To je ono što mrakobes strpljivo čeka da bi izronio iz dubine močvare i iz svojih skrivenih jazbina.

Krvarac malo-pomalo pa ubacuje drva u vatru, plaši se da se plamen ne smanji. Coka i Ždralin su čvrsto vezani za jedan hrastov koren koji viri iz zemlje. Blizu su svojih gospodara i logorske vatre. Vidi i Miloš da se nešto sprema, pa sa sedla Ždralina uzima Krvarčev mač i daje mu ga.

„Uzmi, trebaće ti.”

Vešač zanemio od straha, usta mu suva, pa samo klimnu glavom i čvrsto drži dršku mača. Čini im se da je samo Gavriilo staložen i bestrahan, ali njega polako obuzima jar kao u svaki sumrak. Ožiljci na njegovom telu počinju da bride i podsećaju ga na preživljene muke. Znoj mu polako probija.

A onda, najednom, prolomi se neka galama u senovitoj daljini. Sva trojica skočiše na noge, mačevi im u rukama. Isprva ne znaju odakle dolazi jer odjekuje sa svih strana. To je hor uplašenih ljudskih glasova, vika, dreka, povici: „Pazi! ” „Beži! ” „Pomagajte, ljudi!” i jezivi predsmrtni krici od kojih se ledi krv.

Neprirodno sivilo okovalo je ostrvo hrasta lužnjaka, a logorska vatra ga avetinjski osvetljava. Hrastove grane iznad glava izgledaju kao demonske kandže koje se spuštaju na njih. Galama im ce približava, a pljuskanje vode je sve glasnije. Krici odjeknu da bi naglo utihnuli. U toj buci počinje da ce razaznaje režanje i hroptanje zveri, kidanje telesa.

Tada iz izmaglice i sutonskih sena izroniše ljudske figure kako uspaničeno beže od nečega. Već su bili na tridesetak koraka od njih, nadomak čvrstog tla. Svi su mokri, neki i krvavi, jedni i dalje očajnički drže mačeve, dok drugi nenaoružano bezglavo grabe ka njima. Sedmorica ih je. Guraju ce da ce što pre domognu ostrva.

Iznenada, iz vode iskače neka nejasna prilika skrivena u sivilu magle i isparenja. Obrušava ce na jednog nesrećnika i sa lakoćom grabljivice odnosi ga sa sobom nazad u mrklinu močvare. Za njim osta samo prigušeni krik. Niko ce ne osvrće za njim, svako gleda da svoju glavu spasi pored logorske vatre. Staza je uska, većina ih gaca po mulju do kolena, guraju ce međusobno. Sa druge strane nešto izranja i munjevito hvata drugog jadnika. Obara ga u vodu dok on vrišti i koprca ce. To traje tren-dva. Niko od družine nije uspeo da razazna kakvi ih to bauci zaskaču.

Ostala petorica ce domogoše čvrstog tla i dobauljaše do logorske vatre.

„Ljudi, pomagajte.. ” jedva izusti jedan od njih.

Klonuše na zemlju iscrpljeni od umora i straha. He mogu da dođu do vazduha. Zadihani su, čini ce da će im srca iskočiti iz grudi ili da će dušu ispustiti na nos.

Taman da im njih trojica priskoče u pomoć, kad iz vode do pola izranja nekolicina demonskih močvarnika i prete da nasrnu. To su ogavna stvorenja prekrivena tamnom, rapavom kožom i izraslinama poput močvarnog bilja po glavi. Ha leđima imaju grbu od oštre krljušti. Oči su im buljave i krupne, a glava im je kao velika čeljust puna oštih zuba. Ruke su im dugačke, jake i završavaju ce sa tri kandže poput oštih bodeža.

Ha taj strašan prizor, Krvarac pokri rukama oči od straha i sklupča ce drhteći. Gavriilo i Miloš odlučno iskoračiše napred držeći čvrsto svoje mačeve. Nije ni njima svejedno, ali borbenost ih obuze pa ce strah pretvara u hrabrost. Krv im udara u glavu i zaslepljuje ih. Svako na svoj način reaguje pred opasnost. Gavriilo već sebe vidi u Adu, a Miloš na megdaništu.

Kad kosingas zamantija svoju odoru i otkri Sabaz sa ljutim zmajem na verižnjači, a Miloš sa svojim trojedinom blesnu pod svetlošću vatre, demoni ustuknuše. Plaše se oni visokih plamenih jezika, ali se i pribojavaju tog vilinskog oružja koje njima zrači na način koji je nevidljiv ljudskom oku. Reže na njih i škljocaju

čeljustima, ali ne prilaze. A onda, kao po nečijoj komandi, polako se povukoše u dubinu močvare. Ali nisu oni ustuknuli pred zmajevitima, sukobili bi se sa njima jer je u njima nagon jači od straha. Sklonili su se zbog onoga što se približavalo ostrvu hrasta lužnjaka.

„Jeste li živi i čitavi, ljudi?,” pita Gavriilo došljake koji i dalje iznemoglo leže na zemlji.

„Ah, zemljače..” zadihano će jedan od njih, čini se najstariji. Ima pedesetak godina, razbarušenu dugu kosu i preplanulo, grubo lice. Vidi se da dosta vremena provodi na suncu i da ga šiba vetar. Ruke mu ogrubele kao hrastova kora, ali mu oči nisu izgubile onaj mladalački sjaj. Odelo mu prljavo i pocepano, nekako sraslo sa njim, ni sam ne pamti kada ga je poslednji put skinuo. „Da ne videsmo vašu vatru, loše bismo se proveli.”

„Otkud se ovako okasno smucate po Tamnavi, Gunjo?” javi se Krvarac. „Jesu li vam svrake popile mozak?”

„A vama nisu, je li, Krvarac?” poznaju se njih dvojica od ranije. „Mi smo se zadržali jer smo zaobilazili Babin luk, skroz je potopljen..

„A ti ko da si od juče, pa valjda znaš da je u ovo doba potopljen...”

„Ne trtljaj, čoveče!” diže glavu drugi i sa bolnim izrazom lica nalakti se. Nešto je mlađi od Gunje, ali teško im se mogu odrediti godine kada su im lica podjednako ogrubela od života pod vedrim nebom. Čak i liče na braću iako ovaj nema pola zuba u glavi. „Nije tako svake jeseni, prošlog leta tamo nisi mogao da pokvasiš noge...”

„Samo vi slušajte Ruga, pa ćete se podaviti u živom blatu, ako vas močvarnici pre toga ne rastrgnu,” odmahuje im rukom Krvarac.

„Nema čoveka ko poznaje Tamnavu bolje od mene!” diže se Ruga.

„Vidim, vidim..podrugljivo će Krvarac.

„Ne svađajte se više, ljudi” umeša se Miloš. „Važno je da ste se spasli.”

„Spasli?” pridiže se treći čovek, suv i žilav kao grana i crn u licu kao Arapin. Upali mu obrazi, pa mu jagodice iskočile, a oči mu se čine buljavim. Usta mu tanka, kao prorez, ali mu se bele zubi kao biseri.

Mokro odelo smešno visi na njemu, samo što mu ne spadne. „Ko dočeka svanutak, taj se može pohvaliti da je spasen.”

„Oduvek si bio nesrećko, Tihomire,” reče četvrti čovek pa zagradi šaku zemlje i trapavo je baci na njega pa posu po ostalima. Imao je kratku kosu i orlovski nos. Veliki ožiljak na levom obrazu ružio mu je lice. Ha sebi je čak imao staru verižnjaču, koja mu se kao košulja oklembesila skoro do kolena. Nekada je pratio cara Dušana na njegovim pohodima, a nakon njegove smrti postao je pustolov u Tamnavi i Kolubari. „Ti si navalio da idemo u Dublje...!”

„Ja, Veljene?” tobože se čudi Tihomir.

„Jesi! Ti! pridignu se sad i peti čovek i rukom gurnu Tihomira. „Napriča nam koješta o onom pokojnom Milacu, za koga svi znaju da je bio šašav!” Čovek je visok i krupan, najširi od petorice. I na njemu su surovo vreme i močvara ostavili traga. Lice mu u ožiljcima, krastama i pocrnelo, a ruke mu velike i jake kao u kovača. Ima dubok glas, ali je zrikav pa se nikad ne zna koga gleda.

„Ja pričao, Bunilo?” zabezeknu se Ruga.

„Ko je tebi šta rekao?,” pita ga Bunilo.

„Mene gledaš!”

„Gledam i njega!” pa pokaza rukom na Tihomira.

„Lepo sam ti rek'o da staviš povez preko jednog oka da znamo koga gledaš” promrmlja Ruga dok seda pored vatre i skida mokru košulju sa sebe.

„Nisam ja bezok, pa da stavljam povez!,” uvredi se Bunilo. „Još ćete napraviti slepca od mene!”

„Ah, veći slepci smo mi što poslušasmo Tihomira” promrmlja Gunja, pa i on seda kraj vatre dok skida mokro odelo sa sebe.

„Je li? Neko vas je naveo na krivi trag?” pita Gavriilo i seda kraj njih, dok Miloš i dalje stoji i osmatra okolinu.

„Tihomir je našao Milaca polumrtvog u močvari, groznica ga pokosila” veli Gunja. „Pre no što je umro, rekao je Tihomiru kako je navodno video kola u jednoj pećini u Dublju.”

„Mislite na kola... onog boga sunca?,” umeša se sad Miloš, pa

čučnu kraj Gavрила. „Vi stvarno verujete da to postoji?”

Umesto da mu odgovore, svi ga sa čuđenjem pogledaše kao da je rekao najveću glupost na svetu. Neki samo odmahnuše glavom u neverici, a drugi se zgledaju u čudu.

„Mnogi su ovde posvetili svoj život nalaženju tih Kola, sinko,” upozori ga Gunja. „A ti veliš da smo svi mahniti.”

„Nisam to mislio, oprosti, zemljače,” zbuni se Miloš. „Ali..

„Vidim da imaš zmaja na kacigi, viteže,” opet će Gunja. „Narod veli da postoje, ali ja ne verujem.”

„Veruj jer sam ga ja video,” reče Miloš.

„Zašto bih ti verovao? Ti ne veruješ nama,” sleže ramenima Gunja.

„Malo je onih koji su videli kola, a preživeli da to ispričaju” umeša se Ruga i seda sa druge strane vatre. „I svi vele da se krije u nekoj pećini.”

„I ko god je opet otišao po njih, više se nije vratio” dodaje Veljen.

„Zašto ih odmah nije uzeo čim ih je pronašao?,” pita Miloš.

„Kud može sam tolika kola od čistog zlata da izvuče iz te rupe?,” čudi mu se Tihomir.

„A kažu, ako upregneš dva krilata konja u njih, možeš upravljati suncem kao da si Bog!” uzviknu oduševljeno Bunilo.

„Da nisu istrebljeni.. ” beči se Veljen.

„I krilate konje su ljudi viđali u močvari!” umeša se Tihomir.

„Ne verujem, ni u njih ni u zmajeve.”

„Meni je dovoljno što su od zlata” reče Gunja.

„E, da..” zamišljeno će Ruga. „Da postanemo važna gospoda i da imamo svoj dvor!”

„Da se kočoperimo u gizdavim hlačama i košuljama!” smeje se Bunilo.

„Bojim se da će vas pre močvarnici rastrgnuti” smeška se Gavriilo.

„I to je moguće, zemljače.. ” reče Gunja, pa odmeri monaha od glave do pete pri svetlu vatre. Vidi na njemu zmajsku verižnjaču, neobičan mač za pojasom i još čudniju pračku, pa veli: „Da nisi ti

onaj... kosingas?”

Gavrilo samo klimnu glavom.

„E, ljudi, možda je ipak izgledno da ćemo da dočekamo da zora zazori” reče ovaj živnuvši. „Ako neko ume sa mrakačama, to je ovaj čovek.”

„Mogao bi sa nama u potragu za kolima! uzviknu Bunilo.

„To prepuštam vama, mi imamo drugo poslanje” reče Gavrilo.

„U Tamnavi?” začudi se Gunja.

„Vodim ih kod Nemrija” reče s druge strane vatre Krvarac.

„Nemrija?” propratiše to sa neskrivenim čuđenjem ostali.

„A za nas kažu da smo šašavi! ” grohotno se nasmeja Bunilo, a ostali ga u horu prate.

No, smeh polako zamuče, a jeza poče da se uvlači među njih kao neka nevidljiva avet koju samo neko neznano ljudsko čulo može osetiti. Neki se stresoš, a drugi se uzvrpoljiše na svojim mestima oko velike logorske vatre. Nema ni daška vetra, nikakvog zvuka iz močvare. Čak ni kreje koje umeju često da zakrešte noću više se ne oglašavaju. Ali, šaka pustolova šćućurenih oko vatre i ne zna da jedan stvor nečujno kruži oko njihovog malenog ostrva. Svetlo vatre ne prodire duboko u mrak, čak se ni obala više ne vidi kroz sivi bedem koji se polako valja i kovitla. Oseća se prisustvo nečega. Uzalud se neki osvrću kad osete pogled kao nečiji dah na svom licu...

Vrisak se prolomi kroz tišinu. Samo krajičkom oka videše kako nešto nevidljivo odvlači Tihomira u mrak iza njega. Samo je zamlatarao rukama i nogama, kao da bi se za nešto uhvatio, da bi usledio jeziv zvuk kidanja i cepanja telesa... Ždralin i Coka uplašeno zarzaše i zanjakaše. I opet muk. Bunilo i Krvarac koji su sedeli pored njega istog trena skočiše na noge i pobegoše na drugu stranu.

„Šta to bi?!” povikaše neki dok drugi zakukaše.

„Je li to bio močvarnik?,” pita Krvarac drhteći. „Ne stigoh ništa da vidim! ”

„Mogao je mene da ščepa” jedva izusti Bunilo.

„Močvarnici ne prilaze toliko vatri” reče Gavrilo. „To je...

virovnik.”

„Uf, nagraisasmu, ljudi” odmahuje glavom Gunja.

„Ako je samo jedan, možemo mu se odupreti” reče Gavrilu.

„Kako to misliš, kosingase?” pita ga nepoverljivo Veljen.

„Da ga zaskočimo kad napadne sledeći put.”

„Šta? Da skačemo u mrak?”, zabezeknu se Bunilo. „Ti si pao s kruške! Oni vide po mraku, a mi ne vidimo ni belu mačku pred nosom!”

„U pravu je Bunilo” veli Ruga. „Uostalom, nismo svi naoružani!”

„Biće dovoljno da zašiljite ove dugačke grane...” reče Miloš.

„Zašilji ih ti, zemljače” odvrati Veljen, „pa navali na tog bauka, ja ne mrđam odavde.”

„Možda je kosingas ipak u pravu, ljudi,” reče Gunja. „Ovako će nas jednog po jednog odvući u mrak... Bolje da se borimo, makar i tako poginuli.”

„Nisam ja za to,” odmahuje glavom Veljen. „Uostalom, on je kosingas pa neka se sam bakće sa tim baukom... Nije li tako?”

„Jest’!,” potvrdi Ruga.

„Ne! Tišina!uzviknu Gunja. „Ja sam vam još uvek vođa... Kosingas je u pravu!”

„Otkad si ti vođa?”, pita ga Bunilo, ali gleda i Rugu.

„Ko, ja?”

„Ne pitam tebe nego Gunju! ”

„Gledaš u mene! ”

„Gledam i u Gunju!”

„Pokaži onda prstom, bog te ubio!”

„Dosta vas dvojica!,” viknu Gunja, pa se okrenu Gavrilu. „Šta predlažeš, kosingase?”

„Da jedan sedne na Tihomirovo mesto, pa kada ga virovnik zgrabi, da ga svi zaskočimo i izbodemo...”

„Zašto ga ne gađaš tom praćkom? Ako je toliko ubojita” pita Miloš.

„Ne mogu u mrak da gađam, moram prvo da ga vidim..

„I ta praćka ga može ubiti?” zagleda mu je Ruga za pojasom. „Sigurno?... Onda ti mi ne trebamo, zemljače.”

„Mora neko da mu odvrati pažnju da bih ja...”

„Hoćeš reći, da bude mamac koji će virovnik da proguta? Da se neko žrtvuje?”

„Neće se niko žrtvovati jer ćemo ga ubiti pre nego što iko nastrada” reče Gavriilo, uze u ruke Zmijav i stavlja jednu zmaj-suzu.

„Šta ti je to?” pita ga Gunja.

„Nešto što će ga ubiti.”

„Ko će da sedne... na Tihomirovo mesto?” pita ih Gunja.

Svi se nemo zgleđaju. Nikome ne pada na pamet da se dobrovoljno javi.

„Onda ćeš ti, Bunilo!” uzviknu Gunja.

„Ja? Zašto je?” usprotivi se ovaj. „Neka bude on!”

„Ko, ja?” uglas povikaše Ruga i Veljen, ne znaju koga gleda. „Ruga! Ruga!” uzviknu Bunilo.

„Sunce ti žareno!” skoči Ruga. „Je li ja zato što mi duguješ novce?”

„Ne...!”

„Ja ću da budem mamac” prekida ih Miloš, i sa mačem u ruci odlazi na drugu stranu vatre i seda na Tihomirovo mesto. „Gavriilo... ne promašuj, tako ti svega najmilijeg.”

Gunja uze jednu dugačku granu i mačem je na brzinu potkresa, pa sa nekoliko veštih zamaha zaseče i naoštri je. Dade je Rugi, a drugu napravi za Bunila jer je Veljen već imao mač. Zatim, svi se pridigoše i raširiše se, ali tako da Miloš osta sam na drugoj strani vatre. Mućan tajac zavlada među njima. Bunilo i Krvarac vidno drhte i preznojavaju se. Svi stežu svoje oružje i napeto osluškiju. Ni Milošu nije svejedno iako čvrsto drži svoj Drakon. Zna da će ga nešto zgrabiti s leđa, ali nije siguran da li će moći da se odupre. Tihomir nije skoro stigao ni da pisne. Diše plitko i ubrzano, srce mu bubnji u ušima. Stiska usta i nervozno trepće. Ha najmanji šum će skočiti i zamahnuti mačem šta god da mu priđe ili ga dodirne. Ostali netremice gledaju u njega i

očekuju da ga nešto svakog trena ščepa...

Neko vrisnu i svi se prenuše. Zagledani u Miloša, niko nije video kako je nešto iza njih zgrabilo Rugu i munjevito ga odvuklo u mrak, ka vodi. Voda se zatalasa, zapljuska, a nesrećnik se jedva zapraćakao pre no što nestade ispod površine. Jedan kratak vrisak, to je bilo sve. Ždralin i Coka zapretiše da će pokidati vezove koliko su se trzali.

Ostali skočiše u stranu i pritrčaše sad Milošu, koji zabezeknuto gleda u mesto gde je Ruga stajao. Video je sve.

„Nekakav... pipak... ga je uhvatio oko vrata i odvukao” zamuca Miloš.

Veljen i Bunilo se mahnito krste i ispuštaju nerazgovetne zvuke od straha.

„Nije... pipak, već jezik” reče Gavriilo.

„Otkud znaš?” začudi se Gunja. „Već si ga video?”

„Nisam, ali Nemri mi je pričao o njima.”

„Je li ti rekao kako da ga ubijemo?” promuklo izusti Veljen, ali Gavriilo samo odmahnu glavom.

„Napada nas sa svih strana” reče Gunja osvrćući se i gleda u mrkli mrak.

„Joj, kuku nama!” zavapi Bunilo. „Sve će da nas izede!”

„Brz je” zamišljeno će Gavriilo. „Dok se mi saberemo, on je svoju žrtvu već odvukao.”

„I šta sad?” pita Miloš.

„Ne znam,” zbunjeno će Gavriilo.

Uto, iz pravca močvare, pa njihove oči sinu neko žućkasto svetlo u magli, malo kao žižak. Nežno se zaljulja kao da neko nosi lampu. Svi se izbečiše u čudu.

„To neko... dolazi” izusti Veljen.

Zamuklo stoje i bulje u žižak. He trepću. Kakvo je to svetlo koje se njiše levo-desno? Dolazi li neko? Čudesnog li sjaja! Kao da ništa ne osvetljava, već samo gori. Treperi kao zvezda koja se sa neba spustila. Ima nešto u tom sjaju... što ih mami, privlači. Doziva ih. Lepši sjaj kao da nisu videli. Jednostavno je neodoljiv, žele ga dotaći, moraju da ga

dotaknu. Svi iskoraciše prema njemu...

„Ne gledajte u svetlo! ” uzviknu Gavriilo trgnuvši se u zadnji čas. „Poklopite oči! Virovnik tako mami žrtve!”

Ali kao da ga niko ne čuje, svi sanjivo kreću ka močvari. Gavriilo se baci na Miloša i obori ga na zemlju.

„Miloše! He gledaj svetlo!,” unese mu se ovaj u lice. „Bauk nas hoće namamiti sebi! ”

„Šta?” trgnu se on iz zasenuća.

„Poklopi oči rukama, ne gledaj svetlo” ponovi Gavriilo.

„Dobro, dobro.. ” zbunjeno će ovaj.

Gavriilo skoči na noge i pohita ka ostalima koji već zagaziše u vodu. Odvlači prvo Krvarca i baca ga na zemlju. Prodrmusu ga snažno da bi se trgao iz omađijanosti, a ovaj koluta očima i ne može da se sabere.

„Ne gledaj u svetlo, idi nazad do vatre! ”

Ovaj samo klimnu glavom i stade da baulja nazad ka Milošu. Gavriilo stiže samo da uhvati Gunju za košulju i poče ga vući ka vatri, a on bi i dalje da ide ka neobičnom svetlu. Veljen i Bunilo već zagaziše do pojasa u močvaru i slepo idu dalje. Gavriilo im dovikuje, ali oni ga ne čuju. Dok se Gunja pribrao, bilo je kasno da spasi ostalu dvojicu. Mogao je samo nemo da gleda kako nestaju u mraku u pravcu lelujavog žiška. Zatim im okrenu leđa, bili su izgubljeni.

Ubrzo se začu praćakanje u vodi i muklo režanje. Zatim, prigušeni krici i svetlo minu. Površina vode se umiri i teška tišina opet zavlada. Samo se čuje pucketanje logorske vatre.

„Pobogu, odoše svi.. ”grozničavo će Gunja prekrivši rukama lice u užasu.

„Čudo da nije odmah odvukao Ždralina i Coku,” jedva izusti Miloš boreći se još sa zasenućem.

„Demon hoće naše duše” reče Gavriilo dok oseća kako ga obuzima gnev. „Njih će na kraju, vidi on da su vezani... Mi smo mu izazov i pretnja.”

„Gotovi smo!” zavapi Krvarac.

„Nema nam spasa,” izbezumljeno će Gunja dok strelja pogledom levo-desno. „Ako ostanemo, sve će nas pobiti!”

„Nemaš kud po ovoj mrklini! ” uzviknu Gavriilo.

„Očas će te savatati ako se udaljiš od nas.. ” reče Miloš.

„Ne, ne!,” uspaničeno će Gunja. „Neću da čekam da dođe po mene!... Možda mogu da mu pobegnem, možda će ostati kod vas...”

„Saberu se, čoveče! ” prodrmusu ga Gavriilo. „Ako odeš u mrak, gotov si!”

„A ovde nisam? Jesi li video kako ih je sve odvuкао?,” njegove oči grozničavo sjaje i vlaže, celim telom drhti. Više ne zna za sebe. „Bolje da bežimo!”

Odgurnu on Gavriila, dohvati jednu rasplamsalu granu iz vatre i uspaničeno potrča u suprotnom pravcu od onoga gde je virovnik odvuкао svoje poslednje žrtve. He stigoše ni da viknu za njim, a kamoli da ga zaustave. U strahu su brze noge. Ali i trapave. Jer samo što je sišao sa ostrvca, promašio je stazu i upao u mulj do kolena. Gavriilo, Miloš i Krvarac bezdahno gledaju kako Gunja s mukom pokušava da izađe iz močvare dok drži baklju visoko iznad glave. Ako mu se ugasi, zna on da će se očas izgubiti u mraku i u najboljem slučaju udaviti.

Kao da tek tad shvati šta je učinio, pa stade zapomagati i dozivati u pomoć. Njih trojica bi mu priskočila u pomoć, jer su se odmah prihvatili granja koje je gorelo u vatri i već su pohitali ka njemu, ali zastaše kao ukopani kad u se u Gunjinom uskom krugu treperavog svetla iz mraka promoli jedna strahotna prilika. Siroti Gunja joj je bio okrenut leđima, niti ju je video niti čuo. Sve je trajalo treptaj oka, ali ljudima koji su to posmatrali od užasa delovalo je usporeno. Virovnik se uzdigao visoko iznad njega, nadvio se nad njim, raširio dugačke ruke koje su se završavale zaobljenim kandžama dužine lakta - i jednostavno ga poklopio. Gunja nije stigao ni da vrisne. Pljusnu voda na sve strane. Sa obale videše samo demonska kvrgava leđa kako vire iz vode i kako se on batrga po plićaku dok ispod vode kida jadnog čoveka.

Krvarac se trgnu i pobeže nazad ka logorskoj vatri. Gavriilo bi da se maše za Zmijav, ali jednom rukom drži plamteću granu. Vidi ga Miloš zbunjenog, pa ga uhvati za ruku i povuče ga nazad.

„Ne sad, Gavriilo, okasno je!” povika on.

Povukoše se oni kod Krvarca, koji se ušetao levo-desno stežući u jednoj ruci mač, a u drugoj granu koja je služila kao baklja. Mrmlja nešto naglas i izbezumljeno seva očima.

„Sad će doći po nas,” mrtvoozbiljno će Miloš.

Gavriilo ga gleda i oseća kako ga obuzima nezadrživ gnev. Vraćaju mu se svi preživljeni užasi iz Ada kada se bespomoćno suočavao sa ovakvim strahom. Ali dok takav strah zaslepljuje Krvarca, u Gavriilu budi razjarenost. Krv mu udari u glavu i radije bi da pogine u borbi nego da bespomoćno čeka kao jagnje da bude žrtvovano.

He reče kosingas ništa nego stade okrenut leđima vatri, isuka Kurjak i zabode ga u zemlju pred sobom. Uze u ruke Zmijav i okrenu se ka mraku. Tek tada reče:

„Stani iza mene, Miloše... Ako me zgrabi, navali na njega... Videćemo ko je gora zver.”

Svi osluškuju tišinu. I Krvarac se primiri, pa stoji kraj Miloša. Ali trza se na svaki šum, na svaki pokret Ždralina ili Coke. Dok Gavriilo gleda samo ispred sebe u mrak, Krvarac se osvrće i žmirka, kao da nešto može da razazna u mrklom mraku.

A onda se začu tiho režanje, muklo hroptanje. Gavriilo plitko i brzo diše. Svaki mišić u telu mu je napet, svako čulo izoštreo. Oseća on i da je Miloš iza njega zapet kao strela. Oseća se bezbednije sa njim, dok na Krvarca uopšte ne računa. Čini se da se zvuk ne približava, kao da ih demon sa sigurne razdaljine vreba.

A onda odjednom iz mraka, pred Gavriila, izroni jedna krupna čovekolika figura, bar za glavu viša od njega. Bio je crn kao katran, duguljaste glave, sa izraženom čeljusti koja je bila izbačena. Kada je napao Gunju, videli su kako je razjapljenog mogla da mu proguta celu glavu. Oči su mu bile zmijolike, a koža hrapava i kvrgava. Ruke do kolena su se završavale sa po tri duge kandže, oštre kao britva.

Umesto nosa, imao je dve rupice koje su se stalno skupljale, a uši su mu bile zakržljale.

Gavrilo i virovnik se netremice gledaju. Ha dohvati ruke su jedan drugom. Zna kosingas da neće stići da ga ustreli praćkom pre nego što ga demon saseče. Ali ovaj ga samo odmerava, njegovo istančano čulo mu govori da pred sobom nema običnog čoveka kakve sreće u svojoj baruštini. I taj njegov mač, zaboden u zemlju između njih dvojice, zrači njemu poznatom silom.

Tiho režanje dopire iz dubine njegovog grla dok krivi glavu čas na jednu, čas na drugu stranu dok zagleda kosingasa. Nozdrve mu glasno šište dok upija mirise. Kao svi bauci, ljudski strah mu uskovitla krv u žilama, ali to ovaj put ne oseća kod ovog smrtnika. Iz gubice iz koje vire zubi kao u divljeg vepra, zmijoliki jezik zapalaca i vijugavo se spusti ka Kurjaku zabodenom u zemlju...

Dok Krvarac prestravljeno žmuri i drhti, Miloš steže dršku svog Drakona, spreman svakog trena da skoči na bauka. Ali i on stoji ukipljeno kao Gavriilo, svestan je opasne blizine i neizvesnosti njihovog napada. Zna da ga Gavriilo ne može napasti praćkom, već samo mačem, a on je zaboden između njega i demona. He može Miloš ni da prvi napadne jer stoji sa strane, iza Gavrila, što ga ometa. Jedino ako bi se kosingas naglo sagao, on bi mogao da uzmahne mačem na stvora.

Kako je virovnikov jezik dotakao balčak Kurjaka, kao da se opekao i trgnuo se nazad. Drevne rune na njemu zrače baucima samo na njima znan način i osećaju natpis urezan u njegovo dugo sečivo. Ali to je bio trenutak koji je kosingas čekao. Sve se nazlobrzo odigralo, ali Gavriilo i Miloš su uhodano reagovali.

Bilo je dovoljno da virovnik ustukne za časak da Gavriilo čučne, ispusti praćku i da zgrabi Kurjak. No, demon je zlobrz. Odmah je uzmahnuo desnom kandžom i isekao bi Gavrila na pola kada je dograbio mač da mu se ne ispreči Drakon, koji mu se jezivom škripom uglavi između prstiju. Ipak je on jači, odmahnu rukom u stranu i izbi mač Milošu iz ruke, ali otkri se kosingasu. Njemu je Kurjak već u

ruci. Instinktivno zna da ovakvog stvora ne može ubiti jednim udarcem iako mu nesmetano može sjuriti oštricu u grudni koš. Ako pokuša, mora mu prići, a ovaj ga može levom kandžom dohvatiti i poseći. Zato, jednim snažnim udarcem odseče mu desnu kandžu koja je držala Drakon. Virovnik urliknu od bola i zamahnu levom rukom ka njemu, ali kosingasu je dovoljno malo da se izmakne da je izbegne. Miloš dohvati svoj Drakon i sjuri ga bauku u desno rame. Ali ovaj ih iznenadi kada mu jezik izlete iz čeljusti i obavi se Milošu oko vrata. Povuč ga naglo k sebi i opet uzmahnu levom kandžom da ga raspolovi, ali Kurjak blesnu od svetlosti vatre, fijuknu i odseče je. Tamna krv prska na sve strane, sve se ori od hroptanja i režanja bauka.

Već drugim zamahom, Kurjak odseče zmijoliki jezik i Miloš se oslobodi njegovog jakog stiska. Razjareni demon ne oseća više bol, zaslepljen gnevom razjapi strašnu čeljust ka Gavrilu. Ali Drakon mu se sjuri u grudni koš i zaustavi ga u mestu pre no što zagriže kosingasa. Zaglušujuće zaurla od nesnosnog bola i krv mu kuljnu na usta. Krvavim patrljkom udari Miloša po ruci i ovaj ispusti zabodeni mač. Kurjak ga raseče po stomaku i iz zjapljive rane ispade mu utroba. Miloš opet dohvati Drakon i iz sve snage zamahnu da mu odseče glavu. Ali u nemani je tvrd vrat pa ga do pola raseče. Tek ga Kurjak s druge strane dokrajči i glava sa izbečenim očima se otkotrlja. Telo se sruči kao klada trzajući se poslednjim snagama.

Nakrvavi i zadihani, Miloš i Gavriilo stoje nad beživotnom lešinom. Krvarac još uvek žmureći stoji i drhti kao prut dok drži mač ispred sebe. Miloš ga gurnu rukom, na šta ovaj vrisnu i razgorači oči od straha. Kolena mu popustiše i on sede na zemlju. Gleda pa ne veruje šta vidi.

„Mogao si nam pomoći,” promuklo će Miloš, ali ovome drhti vilica i ne može ni da gukne.

„Žilav neki stvor” promrmlja Gavriilo dok briše Kurjaka o njega.

„Ali mi smo žilaviji,” smeška se Miloš.

„Da... zapeli bismo mu u grlu.”

„Pogotovo Drakon i Kurjak.”

Gavrilo zadovoljno klimnu glavom, pa stade da osmatra oko sebe.

„Hajde da ga bacimo u močvaru” reče on. „Neka ostali močvarnici vide šta ih čeka.”

„Diži se, Krvarac” čušnu ga Miloš nogom. „Pomozi nam.”

Njih trojica dohvatiše mrtvog stvora i odvukoše ga do močvare. Odgurnuše ga nogama i on osta da pluta u plićaku. Ali dok su se vratili i posedali kraj vatre, mogli su čuti kako se močvarnici otimaju o lešinu najgoreg stvora među njima. Promuklo režanje, krkljanje i piskavi zvuci nalik cviljenju dopirali su iz mraka. Dok je bio živ, svi su se sklanjali virovniku, a sada su ga kao strvinari kidali i mrcvarili da bi utolili svoju glad.

Njih trojica su ćutke to osluškivala i zgledala se.

Gavrilo zabode Kurjaka u zemlju pred sobom. Neka bauci jasno vide njegove zloslutne rune kako svetlucaju kao da ih opominju i podsećaju:

*„Moćno će ovaj mač da seče
Sve one koji na svet reže
Krv će njihova da teče
A oni u njoj da leže ”*

Glava trideset i treća - Proleće 1373.

„Osvetnici iz krvi niču”

Nakon neprospavane, ali mirne noći družina je sa prvom zornjom svetlošću nastavila svoj put ka Vrače brdu. Isprva su se sporije kretali jer je magla još tvrdoglavo istrajavala. Klonuše duhom još više kada je počela da sipi jesenja igličava izmaglica. Nemaju kud nego da izvade svoje suknene kabanice i ogrnu se. Ha glave podigli kapuljače i natakli ih skoro na oči. I ćutke idu jedan za drugim gledajući u zemlju pazeći gde gaze. A Krvarac ih vešto vodi uskim stazama zaobilazeći lokve i blatišta.

„Čini mi se da bih sad mogao da zaspim na nogama” promrmlja Miloš hodajući u sredini ušuškan u svom gunju s čupama, resaniku. „Koliko još?”

„Tek smo krenuli” dobacuje mu Gavriilo iza njega.

„Znam, ali kad stižemo kod Nemrija?”

„Posluži li nas dan, predveče.”

„Aaah! ” uzviknu iz očajanja Miloš.

Ali vreme ih nije poslužilo, jer dunu kijametski studeni vetar, pa oštra, ledena izmaglica šiba i ujeda za obraze. Oblaci se natmurili pa se žurno valjaju i kovitlaju.

„Kad budem mojoj posestrici Jelici pričao ove dogodovštine, neće mi verovati!” smeje se Miloš dok pogrbljeno hoda iza Krvarca.

„Niko ti van Tamnave i Kolubare neće verovati, moj gospodine,” uzviknu Krvarac. „Ovo je svet kakvog nema drugde... No, sekira me što se ovako smračilo, to godi močvarnicima koji ne izlaze na sunce. Pružimo korak.”

„Ja brže ne mogu, ti idi” zagunda Miloš. „Da ne bih još trčao za tobom.”

Krvarac ubrza korak i ubrzo odmaknu dvadesetak metara od njih dvojice. Miloš oseti težak muk iza leđa. Okrenu malo glavu u stranu, i dobaci Gavrilu:

„Što si se ućutao, kosingase?”

„Eh...”

„Šta je?”

„Ništa, nego razmišljam o onome što si maločas rekao,” kaže Gavriilo. „Da ti Jelica neće verovati..

„Pa?”

„Mislim da je vredno beležiti sve ovo što se događa... Da se sačuva od zaborava, znaš? Da jednog dana znadu kroz kakve smo muke prolazili

„Pa kada ostariš, ti sebi izaberi neku isposničku ćeliju pa piši koliko ti je volja

„Hm... Šta ako ne dočekam tu starost? Dođu mi bauci glave pa sve padne u zaborav?” zamisli se na tren Gavriilo, pa reče: „Uostalom, o našim kraljevima i carevima ima ko da piše... Ko će da piše o nama, Miloše, kad se sami lomamo po bestragijama?... He, prvom prilikom ću uzeti pisanku i početi sve da beležim! ”

„Nemaš preča posla, Gavriilo” gunda Miloš, mrzovolja mu se uvlači pod kožu.

„I ponešto da nacrtam” zamišljeno će Gavriilo ne čuvši ga. „Uostalom, ionako ne spavam, pa da ne dangubim noću.”

„Umeš pisati, pa još i crtati?” zadirkuje ga ovaj.

„U Banjskoj su nas učili krasnopisati i ukrašavati crkvene knjige.”

„Ti si se, čini se, načitao.”

„Ah, da! Sve što mi je palo pod ruku... Posebno grčke i rimske

filozofe i pesnike.”

„Otkud vam to?”

„Donosili su naši sveštenici iz Dubrovnika, Kotor, Hilandara, Sera, Kostura... iz svih krajeva carstva!”

„Dok je Uroš bio živ... carstvo se još nekako držalo, sada se raspalo,” reče Miloš. „Proklet bio Mrnjavčević što mi ubi brata” procedi kroz zube on.

„Careubistvo je najveći greh” reče Gavriilo.

Prekida ih Krvarac, koji im dovikuje sa daljine:

„Šta se vučete ko sa prebijenim nogama! Pružite sad korak da ne biste posle trčali od močvarnika! ”

„U pravu je čovek, Miloše” kaže mu Gavriilo. „Ajde brže.”

U sumoru kasnog popodneva iz časa u čas, sve češće, zahuči vetar. Sipi sitni dažd kojim ih vetar šiba. Crne se gusti, smrknuti oblaci kao da će se sa nebesa otkinuti i sručiti na njih. U hujanju vetra kao da se čuje zavijanje neljudskih glasova. Družina bi se zaklela da poneku reč mogu razaznati, pa se nervozno osvrću oko sebe. Severac rasterao smrdljiva isparenja, pa uskovitlao površinu močvare. Tršćak se savija pod njegovim udarom i šumi kao obilata kiša.

Kada se pred njima ukaza Vrača brdo, Krvarac i Gavriilo mu se neskriveno poradovalaše.

„Napokon stigismo!” uzvikuje Gavriilo dok se vešač glasno sam sa sobom smeje.

Vrača brdo se uzdiže kao veliko ostrvo prekriveno gustim lužnjakom, deluje nestvarno okruženo nepreglednom kužnom močvarinom. Štrči bar dve stotine metara visoko, pa u močvarastoj nizini izgleda kao da ide nebu pod oblake.

Krvarca ponese radost pa potrča ka njemu, dok Gavriilo i Miloš vuku Coku i Ždralina koji kao da se protiv svoje volje kreću napred. Misle oni da je to zbog ohladnog huja, ali kad se magare ukopa i zanjače na sav glas, Ždralin zatrese glavom i zanjašta kao da ga podržava u negodovanju. Gavrilu je dovoljno jasno, pa bez reči isuka Kurjak. Vidi to Miloš, pa se i on lati Drakona. No, samo Krvarac

bezglavo potrčkuje.

„Stani, čoveče...!” povika Gavriilo, ali bi kasno.

Vešač nesmotreno promaši stazu i upade do pojasa u vodu. Isprva se ne uzruja jer mu ne beše prvi put, ali kada nedaleko od njega zapenuša površina močvare i mehuri vazduha krenuše prema njemu, on užasnut shvati da je nešto pod vodom krenulo na njega.

„Pomagajte, ljudi!,” zavapi na sav glas grabeći ka obali. „Izešće me nešto! ”

Miloš i Gavriilo pohitaju s mačevima u rukama i stižu u zadnji čas da mu kosingas pruži ruku da izađe iz vode. Ali kako počne da se izvlači, tako ga nešto u vodi zgrabi za stopalo i snažno ga povuče unazad.

„Joj, kuku mene, ne dajte me baucima!,” zakuka vešač.

Gavriilo ga na tren zadrža, ali kad ga nešto jače povuče, umalo da izgubi ravnotežu i sam upadne u vodu. Miloš vidi da će vešača neman da odvuče u močvaru, pa se bezglavo zaleti i uz poklič odskoči sa obale pravo na leđa bauka. Pade teško na njega, ne znajući ni šta je pod njim, zari mu Drakon duboko u telo. Bauk pusti Krvarca i ovaj izbaulja na obalu uz Gavrilovu pomoć. I dok Miloš po drugi put snažno zabada Drakonom, sa druge strane staze iz vode izranja močvarnik i okomi se na kosingasa. Vešač ga prvi ugleda i vrisnu, a Gavriilo ne gledajući iz okreta uzmahnu Kurjakom da se odbrani od prvog naleta. Srećom, ljuto rezivo silno raseče močvarnika po ruci i odseče mu je. Dok on zaurla od bola, kosingas mu drugi put zarije sečivo kroz vrat i okrenu ga u dršci osećajući pod rukama kako ovome pucaju kosti...

Tek posle trećeg uboda bauk pod Milošem klonu i omlitave, pa on krenu u vodi do pojasa da se probija do obale. Kako močvarnik mrtav skliznu sa kosingasovog Kurjaka, i on se okrenu da prihvati Miloša, tako se još jedan močvarnik pojavi ovome iza leđa naglo izronivši i preteći raširi kandže ka njemu. Videvši da će ga bauk poklopiti, kosingas se baci na njega preskočivši Miloša i u vazduhu, iz sve snage uzmahnu iznad svoje glave. Krvarac, mokar i iznemogao od straha,

čućeći na obali zažmure pred tim prizorom.

Silnim udarcem mača i svojom težinom slete na močvarnika i saseče ga ispod vrata na ramenu. Bauk zaurla, ali stiže da zamahne kandžom i potkači Gavrilu preko grudi. Da mu ne beše verižnjače Sabaz, sigurno bi ga rasporio, a ovako mu zadade samo snažan udarac, koji odbaci kosingasa unazad u vodu. Uto, Miloš izlazi iz vode i vidi nakrvavog i razjarenog bauka kako se sad okomio na kosingasa. Nema kad da mu priskoči u pomoć, već zavitla Drakonom, koji fijuknu kroz vazduh i nepogrešivo i silovito probi močvarnikovu glavu. Bauk beše već toliko blizu kosingasa da kad se beživotno sručio, pao je preko njega.

Miloš vidi da se Gavrilu sa mukom pokušava izvući pod teškom mrcinom, pa plašeći se novog napada, on skoči u vodu da mu pomogne i da se ujedno domogne svog mača. Taman njih dvojica pohitaše ka obali, kad sa užasom ugledaju još jednog močvarnika koji naglo izroni sa druge strane staze i nadvi se nad Krvarcem, koji je, ne slutivši ništa, i dalje prestrašeno čučao. Sve se tako munjevito odigralo da su njih dvojica samo stigla da zinu ne bi li ga upozorili, ali užasnuto gledaše kako ga močvarnik obema kandžama hvata za glavu i odnosi sa sobom nazad u vodu. Vešać nije stigao ni da jaukne.

Kada su izašli na usku stazu, mogli su samo videti mirnu, krvavu površinu močvare. Zadihani i mokri opčinjeno se zagledani nekoliko trenutaka u mesto gde je močvarnik odvuкао Krvarca. Nada da će bar izroniti na trenutak ili zapraćakati se, brzo je nestala.

„Idemo, Miloše” reče mu Gavrilu. „Nema mu više spasa... Ali mi se spasiti još možemo. Brdo je blizu.”

Dohvate uzde Coke i Ždralina pa pohitaju ka spasonosnom brdu dok se i dalje u strahu osvrću za sobom.

„Žao mi tog krvnika” promrmlja Miloš.

„Znam... Ali, učinili smo šta smo mogli. Hajde, brže!”

Činilo im se da čitavu večnost grabe ka Vraču brdu, a ono kao da se namerno udaljava od njih. Mokri i promrzli, samo im krv koja im je udarila u glavu daje snagu da nastave. He osećaju ni bolove od

ogrebotina i modrica koje su zadobili, ni hladnoću, koja ih štipa i koči im udove. Vreli dah im izbija iz usta, a niz lice im se sliva znoj.

„Šta je ovo, Gavrilo?” začudi se Miloš naglas. „Umesto da budemo sve bliže, mi se udaljavamo od njega!”

„Nemrijevo mađijanje! doviknu mu zadihano Gavrilo. „Da odvrati nepoželjnike... He brigaj, brzo će prestati!”

„Paklene li čarobije!”

I zaista, nakon kratkog, ali mučnog osećaja bespomoćnosti što se čovek svakim korakom napred sve više udaljava, najednom obojica zakoračiše uz strmu padinu brda dok im se nad glavama šire krošnje hrastova lužnjaka. Zastaju na tren zbog iznenadne promene da se saberu i naviknu na novu okolinu. Miloš se nasloni na jedno deblo. Osećao je muku.

„Pusti me da predahnem” reče. „Ovo je bilo... ne znam da opišem.”

„Znam, proći će te brzo” reče Gavrilo i tek tad vrati Kurjak u korice. „Sad smo napokon bezbedni.”

Nastavili su uzbrdo kroz gustu šumu. Bio je to sasvim drugačiji svet. Prijatan za oči, mirišljav za nos i cvrkutav za uši. Vio je toliko gusto nabijen čulnim doživljajima da im je delovalo nestvarno. Kao da su sve ptice i životinje na njemu našle utočište, pa je sve vrvelo od života. Čak se i hladni severac jedva probijao kroz šumu, ali su mogli da čuju njegovo besno hućanje iznad visokih krošnji.

Brzo je Gavrilo našao jednu slabo utabanu stazu koja je vijugala uzbrdo. Čudo kako se čovek brže njome kreće, podsvesno mu je lakše. Pruža mu sigurnost da ga nekud nepogrešivo vodi, da zalutati neće makar mu i pravac bio nepoznat.

Tako se njih dvojica, nogu pred nogu, u tišini polako penju ka vrhu brda. Ništa ne ukazuje na to da se nalaze usred močvare Tamnave i Kolubare. Kada su izbili na jednu kamenitu i vetrovitu zaravan, odatle im je pucao pogled na močvarnu nizinu ispod njih. Zastaše da se nagledaju tog nestvarnog vidika. Dokle god im je pogled dopirao, videla se staklasta površina vode prošarana niskim

močvarnim rastinjem. Sasvim drugi svet, nedodijla koju su svi izbegavali i zaobilazili. Sem onih pustolova koji su uporno i bezumno tragali za legendarnim, božanskim zlatnim kolima kojima se upravljalo kretanjem sunca.

„Čudnovato je ovo brdo,” primeti Miloš. „Kao da mu nije ovde mesto, usred močvare.”

„Pa, navodno, i nije brdo,” uzdahnu Gavriilo.

„Nije brdo? Hero šta je?,” iznenadi se Miloš.

„Velika mogila.”

„Humka?” zaprepasti se Miloš, pa zatrepta gledajući u neverici Gavriila. „Pa... čija može biti ovolika humka, crni ti?”

„Ha-ha!... He znam, Miloše, možda nekog diva... ili starog boga” nasmeja se Gavriilo. „Pitaj Nemrija.. ” pa pokaza glavom u stranu, „možda tebi kaže, meni neće.”

Miloš se okrenu u pravcu u kom mu Gavriilo mignu glavom i na kraju zaravni ugleda, ukopan u brdu, nešto nalik na kamenu kućicu. Imaše samo prednji zid od kamena, sa drvenim vratima i dva prozora sa kopcima, dok su mu i krov i sve ostalo bili pod travnatom zemljom. Čak mu je iznad krova rastao veliki, razgranati hrast lužnjak. Miloš se izbeći ne verujući očima, pa čas gleda tu neobičnu zemunicu, čas u hrast koji raste iznad nje.

„Jesi li siguran da je ovde bezbedno?” ipak ga pita Miloš. „Nemam mnogo poverenja u čarobnike, vračare...”

„Hajdemo” odgovori mu uz smešak Gavriilo i krenu ka zemunici.

Miloš ga prati nekoliko koraka iza i vodi Ždralina, dok levu ruku drži na balčaku Drakona. Radoznalo gleda lužnjak, koji se uzdiže visoko iznad njih. Deluje mu kao da će svakog trenutka zdrobiti zemunicu pod sobom... ili iščupati svoje korenje iz zemlje i odšetati. Žuborkanje mu privuče pažnju. Iz kamenog zida zemunice, u samom dnu, izbija tanak mlaz vode koji u izdubljenom tankom deblu protiče dalje od kuće.

Gavriilo uze iz bisaga nešto umotano u krp, stavi smotuljak pod mišku, pa celom šakom udari nekoliko puta po teškim, drvenim

vratima.

„Jes' li dobrodošlić il' si nenadović?,” začu se iznutra.

„Dobrodošljak, Nemri! ” viknu mu kroz vrata Gavriilo.

Vrata od jednog komada hrastovog drveta otvoriše se sama uz škripu. Gavriilo i Miloš se malo sagoše da uđu. Kosingas mu je već dolazio u dva navrata ranije, ali Miloš beše vidno iznenađen. Prvo, ovom zemunicom, a drugo, svojim domaćinom. Jer unutra beše kao nigde drugde što je u životu video. Zemljani plafon mu beše tik iznad glave, a iz njega na desetak mesta izbijalo je hrastovo korenje, bilo da je debljine samo ruke, ili pak da ga obema rukama ne možeš u krug obuhvatiti. I tako se spuštajući ulazilo je ponovo u zemlju, u podu, i dalje u nepoznate dubine, sve u potrazi za vlagom. Sa plafona su izbijali korenčići, preteći spuštajući se ka podu. Ili su izbijali kao mladice iz velikog korenja šireći se u stranu, kao neko dlakavo paukasto čudovište. Ali, Miloš primeti da je većina tih manjih izraslina bilo potkresano, ili jednostavno prelomljeno.

Morali su da se provlače između onog korenja koje je već spojilo plafon i utabani zemljani pod. Osećalo se na jak miris zemlje i rastinja. Žuborenje se čulo i unutra, a dolazilo je od istog izvora koji probio svoj put u dnu kućice i sada je celom dužinom tekao kroz nju u nekoliko izdubljenih i spojenih debala. Odmah je Miloš primetio da je njegov domaćin iskoristio sve ovo korenje najbolje što je mogao. Spajajući više žila sa relativno ravnim daskama imao je nekoliko stolova raznih veličina. Od sličnih žila napravio je stolice, sa naslonom ili bez njega, hoklice, tronošce ili pak šestonošce. Ha sredini je imao veliko ognjište, iznad kojeg je kroz zemlju bio probijen dimnjak. Iznad tinjajuće vatrice, sa veriga je visio pocrneli, bakarni kotao. Uz ognjište, opet od isprepletanog korenja i žila, imao je ležaj prekriven medveđim krznima.

I domaćin je na Miloša ostavio jak utisak. Njemu do ramena, ovaj besmrtnjak je imao kratku, nevešto ošišanu belu kosu i isto takvu krivo podšišanu sedu bradu, pa je kao pojava Milošu izmamio osmeh. Njegove vodnjikavoplave oči svetlucale su razboritošću i svežinom

duha iako su mu obrve i trepavice osedele tokom vekova. Iako sitnije građe, Nemri je bio žilav, upravo kao ovo korenje koje ga je okruživalo. Bio je obučen u plavu suknenu haljinu i ogrnut crvenim plaštom, obema bojama koje su imale jak magijski značaj. Ha nogama je imao drvene sandale vešto ispletene od tankih žila.

Milošu se činio kao biće nastalo ispod zemlje, od korenja hrasta lužnjaka.

„Drago mi je što te opet vidim, kosingase,” osmehnu se on dolazeći im u susret, pa onako usput i ne gledajući, lomi sitne izdanke žila koje su u međuvremenu izrasle iz debelog korenja. To mu je prešlo u naviku.

„Kako si, Nemri?” širi ruke Gavriilo da ga primi u zagrljaj.

„Čekam da umrem” reče uz osmeh ovaj, pa se prijateljski zagrljše.

„Bojim se da ćeš se načekati,” smeje se Gavriilo.

„E, vi ljudi ste srećnici” veli on. „Ne živite dugo, al’ živite burno, sagorite kao plamičak žiška, al’ sjate bleštavo.”

„Mnogi bi radije da besmrtnuju kao ti.”

„Neznalice!”

„Da te upoznam, ovo je Miloš Obilić” reče Gavriilo pokazujući na čoveka iza sebe.

„Ne moraš me upoznavati sa njim, čuo sam za ovog zatočnika” klimnu mu glavom u znak pozdrava Nemri.

„Jesi li?” ne iznenadi se Gavriilo.

„Lugno mi je kazivao o slavnome zatočniku koji je našem pokojnom caru krunu na glavi sačuvao... Ah, da... Kako je sve brujalo u šumi od radosti.”

„Je li?,” smeška se Gavriilo. „A kako je Lugno?,” pa pogleda iznad sebe.

„Tvrdoglavo, kao i uvek,” okrenu se Nemri i krenu ka stolici, usput i dalje lomi sitne izdanke korenja. „Kani da me živog zarobi.”

Gavriilo pokaza Milošu glavom na rope da je Lugno ime hrastu koji raste iznad zemunice.

„Hajde, sedite..” reče Nemri. „Miloše, sinko, kao što vidiš, stolicu

ti ne mogu prineti... He-he! ”

Gavrilo mu priđe i dade mu smotuljak koji je nosio pod miškom.

„Doneo sam ti ono što sam ti obećao, Nemri.”

„Jesi li? Setio si se?” smeška se zadovoljno besmrtnjak.

Iz krpe izvadi jedno lepo uglačano ogledalo i čiča stade odmah da se ogleda u njemu.

„Uh... Oh... Al’ sam grdan!,” nakrevelji se on. „E, na šta ličim!... He čudi što me sve mrakače zaobilaze! Ha-ha-ha!”

Smeju se Miloš i Gavrilo sa njim dok se čiča i dalje zagleda. „Sad ćeš moći bolje da skратиš kosu i bradu.”

„Jest’ vala... Možda se oženim i nekom vilom ili si opet ukradem rusalku iz Kolubare!”

„Bolje nego da samuješ i pričaš samo sa Lugnom.”

„Ne spominji mi ga... Zlotvor noću samo pušta korenje, pa osvanem kao leptir u paukovoj mreži.. ” umota on pažljivo svoje novo ogledalo, odloži ga na stočić, pa zapreti pesnicom uvis: „Došao sam ovde prvi, zlosrećko! Nisi me ni pitao da li smeš da rasteš na mom krovu!... Rasrdiš li me, spaliću ti korenje!” Najednom, kao da se zanjihla velika krošnja pa korenje zaškripa i tutnjava se prolomi zemunicom, sve se pomera, a sa tavanice se mestimično kruni zemlja i pada. Miloš se uzvrpolji na stolici, a samo Gavrilo i Nemri mirno sede.

„Zlotvor” promrmlja Nemri kada sve utihnu, a onda prošaputa: „Ali, moram vam priznati, da mi nije njega, uopšte ne bih znao šta se događa van Vrača brda” pa nastavi normalnim glasom: „Nego, kosingase... Niste valjda prešli toliki opasan put da biste me darovali ogledalom?”

„Nismo, prijatelju... Potrebna nam je tvoja, kao uvek, nesebična pomoć.”

„Šta je sad? Treba li skidati urok sa nekoga? Sa Miloša? Neku vradžbu...?”

„Ne, ne... Ništa tako... Tražimo kacigu... Kadme Zmajoubice” pomalo snebivljivo reče Gavrilo. Jer tražiti artefakte velike magijske

snage od čarobnjaka uvek je nezahvalan i neizvestan posao. Neki bi ubili za tu kacigu.

„Volosovu kacigu?... Hm!” zamisli se Nemri, stade trljati sedu bradu i ispod oka ih gleda obojicu. „Zašto je tražite?”

„Dragušla je prorekla da će je knez Lazar Hrebeljanović izvesti na svom stegu” reče Miloš. „Tako mi je rekla kada sam bio kod nje... I sad nas je Zmaj od Jastrepca poslao da je nađemo.”

„Dragušla, je li?” vidno se iznenadi Nemri, pa ustade i ušeta se.

Zavlada tajac dok Nemri grozničavo razmišlja. Nije baš voljan da razgovara o tome. Postoje stvari koje bi ipak zadržao za sebe, iako ima poverenja u kosingasa. Ali svestan je da neće moći zauvek da sakrije svoju tajnu. Ionako je već previše dugo čuva. Preveliki je strah od zloupotrebe. A opet, s druge strane, dojadilo mu je ovakvo životarenje, isprazan život koji baš nikud ne vodi.

Miloš i Gavriilo se zgledaju i dižu obrve u čudu.

„Znamo da je Kadmo Zmajoubica dolazio tebi” reče Gavriilo.

„Ha!... Davno je to bilo!,” nasmeja se Nemri.

„Da... Ali, Zmaj od Jastrepca misli da bi ti znao gde je kaciga,” reče Miloš.

Naposletku, Nemri opet sede na stolicu i nagnu se prema njima.

„Da, dolazio je taj zlosrećko k meni, sa svojom ženom Harmonijom... Lepa beše... Večno mlada zbog svoje čudesne ogrlice, a on naočit i vrstan ratnik... Ogrlica je imala oblik dve zlatne zmije čije otvorena usta čine kopču ukrašenu draguljima... No, mnogo kasnije, pročulo se da je Harmonijina ogrlica bila prokleta i da im je kasnije donela nesreću. Naime, Harmonija je na svom venčanju s Kadmom kao poklon dobila tu ogrlicu od Hefesta, koju je on napravio sa zlom namerom da se osveti svojoj ženi Afroditi što ga je prevarila s Arejom, iz čije strasti se Harmonija i rodila. To je kasnije dovelo do toga da je Kadmo ubio svetog zmaja koji je bio bogu Areju drag i ovaj je bacio kletvu na njih... Jadni Kadmo... Očajan i beznadežan, nudio mi je svoju kacigu i zube zmajeve, one koji se pretvaraju u nepobedive Sparte kada se poseju, u zamenu da samo pokušam da skinem kletvu

sa njih. Pokušao sam dragovoljno, ne želeći da ga uskratim za te artefakte... Ali bezuspešno... No, uputio sam ga kod čarobnika Rtnika, da pokuša jer sam čuo da je veliki znalac. Ako ne uspe kod njega, da pokuša kod čarobnika Hude u Sokolici, ali da ga se čuva jer je taj zao do kostiju.”

„Huda? Baš nedavno sam čuo za nekoga pod tim imenom... I o Rtniku sam se naslušao starih priča” reče Gavriilo. „Misliš da se kaciga nalazi kod nekoga od njih?”

„Ne znam, kosingase,” sleže ramenima Nemri. „Sigurno je i njima nudio svoje dragocenosti... Ali jedno znam: nisu mu pomogli.”

„Da, znamo priču po kojoj su se oboje pretvorili u aždaje.” „Ne samo to, nego se Kadmo ovde vratio pre no što ga je kletva stigla... Bio je bez svoje kacige i bez Harmonije.”

„Nju je sustigla kletva?,” pita Gavriilo.

Nemri klimnu glavom.

„Pokazao mi je deo Harmonijine ogrlice... Ha rastanku su je, naime, slomili i svako je uzeo jednu zmiju kao uspomenu jedno na Drugo.”

„Znači li to da je kaciga kod tog Hude ili Rtnika? Da njih potražimo, onda,” pita Miloš.

„Neće biti lako... ni bezopasno, sinko,” smeška se i dalje Nemri. „Huda odavno više nije u Sokolici... Kažu da je petljao sa nekim crnim mađijama i navukao sebi na vrat demona Vadu, pa je glavom bez obzira pobegao odatle. Rasrdio je i tamošnje patuljke sa Perunike koji su dotad kopali srebro, jer su morali da se klone rudnika zbog Vade... Otad na sav glas pričaju kako je Vada oteo Hudi Volosovu kacigu, a njima ko zna koliko tovara srebra, pa su polakomili narod da bezglavo traga za tim blagom i nemilice strada.”

„Što su to uradili?,” pita Gavriilo.

„Nadaju se da će neko da otera Vadu iz Sokolice, pa da se oni vrate svom rudarenju. Uostalom, planina Rudnik je po tome i dobila ime. Nigde, osim na Čvorištu, ne postoji veća mreža tunela koju su prokopali što ljudi što bauci... što patuljci. Protežu se od Borača, preko

Sokolice i Rudnika, pa sve do Ostrovice.”

„Ajde što ljudi kopaju rudu, ali šta tu rade bauci?,” pita Gavriilo.

„Znaš li šta je na Vujnu, Gavriilo?,” začkilji očima Nemri.

„Drvo sveta, znam.”

„Otkad sam ovde, slušam priče kako mrakače tragaju za beloužarenim alatirom pod Rudnikom. I to su patuljci razglasili” reče Nemri.

„Beloužareni... alati?,” zbuni se Miloš.

„To je otac svih kamenova” reče Nemri. „Mati je na njemu isklesala Drvo sveta, po kome je stvorila svet. To je hrast koji ima dvanaest grana, na svakoj po četiri gnezda, u svakom po sedam ptica i tako redom. Ha njemu se vide bogovi, anđeli, ljudi, životinje, a pored korena drveta u lancima demonska i mrakobesna stvorenja. Beloužareni kamen se ne može dodirnuti rukom jer je užaren, ali može se adamantom uklesati ili izbrisati nešto sa njega. A to je već moć koju svako priželjkuje jer se time utiče na svet oko sebe!”

„Čudo da ga dosad već nisu iskopali,” promrmlja Miloš.

„Pa... mislim da su svi izgubili nadu da će ga pod Rudnikom pronaći.”

„A ti ne misliš da je Kadmove kaciga ostala kod Vade?,” pita ga Gavriilo.

„Ne verujem... Huda je došao sa zapada u potrazi za alatirom, ali brzo je odustao od traganja za njim i posvetio se tajnim veštinama mračnjaštva. Kažu da su Sasi kopali previše duboko prateći srebrnu žilu i stigli do jednog jezera Zmajogorčevog ognja, u kome je na ostrvu bio zarobljen demon Vada. Ti zlosrećnici su, ugledavši ga, na mestu umrli od straha jer je toliko, kažu, jeziv. Ali to, izgleda, nije sprečilo Hudu, a kako je vladao mađijama, mogao je da se zaštiti od Vade. Po svemu sudeći, demon je njemu obećao neke moći u zamenu da ga ovaj oslobodi zatočeništva. Sklopili su pakt... Ali, priča se da je Huda nekako nasamario Vadu, uzeo mu je nešto što nije trebalo, pa je pobjegao iz Sokolice.”

„A pre svega toga dolazio mu je Kadmo Zmajoubica” reče Miloš.

„Otkud uopšte Kadmu Volosova kaciga?” pita Gavriilo.

„Kada se doselio na ove prostore, prihvatio je Volosa za zaštitnika,” reče Nemri. „Njemu u čast, podigao je brojna svetišta i stari bog ga je darovao njome.”

„Kažeš da je Huda došao sa zapada?” pita ga Gavriilo.

„Od podno Velikog Triglava.”

Miloš primeti kako su se značajno pogledali i začutili. Čekao je nekoliko trenutaka ne bi li mu rekli o čemu je reč, ali ubrzo shvati da nemaju nameru da bilo šta komentarišu.

„Šta je tu toliko strašno?” ipak će naposljetku Miloš.

„Tamo beše veliko svetište posvećeno bogu Trojanu u vreme kada mu se sav ovdašnji narod klanjao,” reče Gavriilo. „A što si bio bliži toj planini...”

„Bio si bliži i Trojanu” nadoveza se Nemri. „Mnogo mesta u prisoju te planine nosi... Hudino ime. Po zlu su ostala upamćena jer mu je taj zliko prinosio ljudske žrtve.”

„Kakav mračnjak” zaključi Miloš.

„Ako je uopšte i čovek,” promumla Gavriilo, ali ga je Miloš čuo.

„Pročuo se po zlu” ozbiljno će Nemri. „Sigurno ste čuli za predanje sa Peštera, kada je sveti Georgije ubio aždaju iz jezera podno Trojan-grada... Tamošnji ban je morao aždaji da prinosi devojke da bi je umilostivio. Sve dok na red nije došla njegova kćerka. Tada se pojavio sveti Georgije i ubio aždaju kopljem.”

„Kopljem koje sam ja... nesmotreno izgubio” snuždi se Miloš. „Bog će me zbog toga kazniti.”

„Kad ćeš više prestati da se jedeš, Miloše? He prođe dan da mi ne kukaš zbog toga,” reče mu Gavriilo. „Ko zna zašto se moralo tako dogoditi, rekao sam ti.”

„Šta god mi kažeš, ne može me utešiti...”

„Ali, kakve veze ima grad sa Hudom?” upita Gavriilo.

„Huda je bio na banovom dvoru i ubedio ga da nudi aždaji ljudske žrtve da bi je umilostivio... Kao što je to radio podno Triglava dok sveti Todor nije proterao Dajboga u Ad... gde se ovaj pretvorio u

demonu Hromog Dabu. Nakon toga, narod se digao na oružje i proterao Hudu, a on je pobjegao u naše krajeve i vremenom se skrasio u Trojan-gradu kao banov čarobnik.”

„Pa ga je otud proterao sveti Georgije,” zaključio Gavriilo. „Ko zna kuda je sve lutao da bi završio i na dvoru vojvode Vuka u Soko-gradu... I sad je ko zna gde, je li?”

„Da nije kaciga onda kod onog drugog... Rtnika?,” pita Miloš. „Ako je kod njega, onda je kaciga svakako izgubljena” odmahuje glavom Nemri. „I on se nekome moćnom zamerio pa je zatrpan kamenjem koje se sručilo sa neba.”

„Zašto se Kadmo ovde vratio, ako im ti nisi mogao pomoći?” pita ga Gavriilo, ali Nemri očuta, već ga samo bezizražajno gleda. Boji se da će Gavriilo da pronikne u tu misteriju. „Da nije zbog ovih zlatnih kočija za kojima traga ovaj silni probisvet?... Kadmo se nadao da će ih on pronaći! ”

„Šta će njima kojekakve zlatne kočije?” odmahuje rukom Miloš.

„Da, Nemri.. ” ustade sad Gavriilo i nervozno se ušeta između korenja koje spaja plafon i pod. „Šta će njima...?”

Obojica čekaju da im besmrtnjak još nešto otkrije, ali on ih samo nemo gleda. Plaši se da neće uspeti da sakrije svoju tajnu od kosingasa sad kad je već toliko otkriveno. Mogao je skoro sve da im kaže, da odgovori na skoro sva zapitkivanja. Strepeo je samo od jednog pitanja.

„Dakle, ovde se odvajkada traga za tim... božanskim kolima, je li?” zaključio Miloš.

Gavriilo zastade i značajno pogleda Nemrija, koji ukočeno sedi. Postojale su vekovno stare tajne, pa ipak, Nemri je znao da se svaka kad-tad otkrije. I ono što je zakopano u utrobi zemlje ipak ugleda svetlost dana. Tako će jednog dana i beloužareni alatir da pronađu. Tokom svog dugog života bio je svedok brojnim razotkrivenim misterijama. Uvek naiđe neko kome je suđeno da zagrebe na pravom mestu. Bojao se da će uskoro i njegova zagonetka tako doći na red. Kao i uvek, to se dešava neočekivano, iznenada, kada čovek najmanje očekuje. Uzalud je hiljadu puta razmišljao kako će da reaguje kada se

to desi. Zato je bio zatečen kada se njegova strepnja ostvarila.

„Upravo tako, Miloše” reče kosingas. „Ovde svi tragaju za Helijevim kolima... I ti, Nemri?”

Ovaj začkilji očima i stisnu usta. Gavriilo oseti da je možda preterao i zloupotrebio gostoprimstvo svog domaćina. Brže-bolje mu se izvini:

„Oprosti ako sam te nekim pitanjem uvredio, prijatelju. To mi nije bila želja... Samo pokušavamo da odgonetnemo ovu misteriju kako bismo znali šta da radimo.”

Nemri i dalje ćuti, samo ih posmatra. Nelagodni tajac nakratko zavlada među njima. Gavriilo spusti pogled i stavi ruku Milošu na rame:

„Idi napoj Coku i Ždralina.”

Ovaj nevoljno i bez reči ustade i izađe napolje, a kosingas sede na njegovo mesto i zagleda se u Nemrija. Njegov tvrdi pogled popusti, a ukočeno lice omekša. Uzdahnu duboko. Nagnu se napred nalaktivši se na svoja kolena. Nervozno trlja ruke.

„Ja ne tragam za Helijevim kolima, kosingase” reče naposletku ovaj gledajući čas u Gavriila čas u svoje ruke. „Šta će meni više bilo kakva moć? Nisam je željan, ne treba mi ništa od toga... Ja želim samo jednu stvar. Kao što su Kadmo i Harmonija. Da sa sebe skinem kletvu... I da umrem. Želim čovekovati, a ne besmrтовati.”

„Zašto kletva, prijatelju?” spusti ton Gavriilo. „Ti si jedan od poslednjih nemrija, čovekovati je za nas smrtnike.”

„Znaš li zašto su stari bogovi stvorili nemrije?”, Gavriilo primeti pritajeni gnev na njegovom licu. „Stvorili nas i napustili... Nisu nas se setili ni pred svoje uništenje kada su pali u zaborav.”

„Zašto ste stvoreni?”

„Da čuvamo njihove tajne na zemlji” dunu kroz nos Nemri. „Mnogo su stari bogovi voleli da hodaju među smrtnicima... Toliko su zavideli vama na toplini i ljubavi, na junaštvu. I zabo ravnjali da su tada ranjiviji, čak i zaboravni i nesmotreni! Jer vaš je svet haotičan, nepredvidiv, sve činite u naletu osećanja... Tako, kada je Faetont uzeo

od oca da vozi kola, krilati konji su osetili njegovu nesigurnost i podivljali. Činio je štetu kud god bi prošao. Ha kraju, svi bogovi zavapiše da ga Zevs zaustavi, pa ga ovaj obori svojom munjom i ubi... On pade u reku Eridan, a kola se srušise... ovde," opet uzdahnu Nemri i nasloni se pozadi. „Kud će, šta će, Helije izabra nekog paćenika kome obeća večan život u zamenu da obavi jedan zadatak. Smrtnik se polakomi, naravno, i sklopi pakt sa Helijem. Ali taj pakt je bio njegova kletva... Da svoj besmrtni život posveti čuvanju Helijevih kola... No, Zevs posle podari Heliju nova kola sa upregnutim labudovima, a stara zaboraviše..."

„I ti si taj paćenik" reče Gavriilo. „Ti čuvaš Helijeva kola." „Toliko dugo ovde životarim... da se više ne sećam svog smrtnog imena. Sad sam samo... Nemri," reče on. „Ovo ti pričam jer si kosingas i umeš tajnu čuvati kao ja."

„Naravno."

„Dugo traje potraga za Helijevim kolima" reče Nemri. „Bojim se da je samo pitanje vremena kada će ih pronaći... ili će se kao ti zapitati šta ja ovde radim. Dosad sam ih obmanjivao da sam močvarnik, zli čarobnik i svi se klone Vrača brda... Ali ima onih koji znaju da sam nemri, a ne nekakav demon. He tako davno dolazila je i Morana kod mene."

„Morana?," iznenadi se Gavriilo.

„Raspitivala se o jednom mađioniku..

„O Prosfor Sugubu" prekine ga Gavriilo.

„Tako je."

„U vezi sa Almanahom."

„Da... Pronašla ga je i prisilila ga da vrati u život onog zlosrećnika Kubilgana, koga ste vi uspeli da osujetite da probudi trokloke," usta Nemri i ušeta se. „Prosfor Sugub je uspeo da joj pobegne sa svojim Almanahom i bežeći sklonio se kod mene nekoliko dana pre nego što je nastavio dalje. Nije mi rekao kuda ide, verovatno ni sam nije znao."

„Sigurno ga Morana opet traži."

„Da, odaslala je svoje psoglave na sve strane... Siroti mađionik se

pomirio sa svojom sudbinom. Zna da će ga ona kad-tad pronaći, da joj ne može umaći.”

„Zar je ta knjiga toliko moćna kao što se priča?” pita ga Gavriilo.

„I moćnija nego što Morana misli... U sebi krije mnoge velike čarolije iz starog doba... koje bolje da ostanu neotkrivene.”

„Znam da se pomoću nje mogu mrtvi vraćati u život...”

„Među nama čarobnicima postoji jedan običaj... da pred kraj života ili na samrti, svoje tajne prenesemo jedan na drugog, da mirne savesti i neopterećeni sebičnošću, toliko svojstvenom čarobnicima, možemo otići na drugi svet... A taj mali, dragi mi mađionik je verovao da mu se kraj bliži i zato mi je odao sve tajne svog Almanaha.”

„Uuu!... Doveo te je u opasnost!” uzviknu Gavriilo. „Ako Morana sazna... Hromi Daba... He smem ni da pomislim!”

„Ne samo to, prijatelju... Šta ako mračni gospodar sazna gde su Helijeva kola?”

„Kako njemu mogu... da posluže...?”, započe Gavriilo pitanjem, ali ne dovrši misao naslutivši strašan odgovor.

Nemri samo slegnu ramenima. Videla se zabrinutost i na njegovom licu.

„Ne znam kakve se sve moći kriju u Helijevim kolima... Svojevremeno se pričalo da Helije njima može izazvati večan mrak,” reče Nemri pažljivo birajući reči. „Ali navodno, Kadma je verovao da njima može skinuti kletvu sa sebe i voljene mu Harmonije... He znam ko im je to rekao, da li Rtnik ili Huda... Ja im, naravno, nisam mogao odati svoju tajnu... jer moć bogova nije za smrtnike.”

„Kažu da je dovoljno upregnuti dva krilata konja...” zaneme Gavriilo.

„Ne moraju ni daleko da ih traže,” reče prividno nehajno Nemri. „Ima ih nekolicina ovde, u močvari. Znaš da su to vodena bića.”

„Čuo sam da je vojvoda Momčilo imao krilatog konja Jabučila.”

„Onda ti više ne moram ništa kazati, Gavriilo,” reče Nemri. „Vidiš li zašto sam umoran od besmrtije?”

„Ako bi njima Hromi Daba izazvao večni mrak... Mogao bi bez

bojazni od svetla da isprazni Ad” smrknu se Gavriilo. „To je jedino što ga još sprečava. Da proročanstvo Doba vatre ne nagoveštava upravo to? Da će gospodar Hromi Daba da ovlada Helijevim kočijama i da će nastupiti mrklina?”

Nemri samo slegnu ramenima.

„Neću te pitati gde su Helijeva kola” reče Gavriilo. „Bolje da ne znam.”

Uto, ulazi Miloš, vidno gnevan što je isključen iz važnih razgovora, kao da on nije u redu Zmaja, ili nije dostojan da mu se povere neke tajne.

„Napojio sam i napasao Coku i Ždralina” naglasi on.

„Šta nam onda savetuješ, Nemri?” pita Gavriilo. „Na koju stranu da krenemo u potrazi za kacigom Kadme Zmajoubice?”

Nemri podiže obrve i zamisli se.

„Da nije Huda napustio ovo podneblje?” pita Miloš.

„Nije” kratko će Nemri.

„Zašto si toliko siguran?” pita ga Gavriilo.

„Ovde je Čvorište, kosingase,” pomalo iznenađeno će on. „Trebalo bi da znaš da je ono oduvek privlačilo mrakobes... a pogotovo što se bliži Doba vatre. Jedan pomrčaj meseca je najavio dolazak prvog šestaka. Ostaju još dva pomrčaja i dva šestaka. Što-šta će još da ispuzi ispod kamena i da se ovde sjati... Svi u očekivanju dolaska svog gospodara.”

„Šestak?” začudi se Miloš. „Šta je to?”

„Aloviti ljudi sa po šest prstiju na rukama i nogama,” reče Gavriilo. „Ali... kakve veze imaju sa Dobom vatre?”

„Kosingase..” nagnu se napred Nemri i značajno ga pogleda. „Prvi pomrčaj dogodio se baš na tvoj dolazak... Zar veruješ u slučajnosti?”

„Ali, takvih pomrčaja oduvek je bilo,” reče Miloš. „Dugovečan kakav jesi, Nemri, sigurno si ih se nagledao... pa nikakvo Doba vatre nije nastupilo. Narod veruje da mesec ili sunce napadaju ale pa ih bukom teraju...”

„Ovaj je drukčiji” obori pogled Nemri i uzdahnu. „Ko ga je

gledao, mogao je videti kako mesec nestaje kao u tri ugriza neke nevidljive zveri... a ne postepeno kao dosad.”

„Kako uopšte znaš da to najavljuje dolazak šestaka?” zbunjeno će Gavriilo. „Po čemu, Nemri?”

„Malobrojni znaju da postoji uklesani natpis na jednom trebniku koji najavljuje te pomrčaje. Sve do skoro se nije znalo šta to znači i da li uopšte najavljuje Doba vatre jer kažu da je star hiljadu leta.”

„Kakav natpis?”, pita zabrinuto Gavriilo.

Nemri se zamišljeno zagleda u Gavrila, pa reče:

„Od tri strahobne zveri Koje po triput iz večeri,
Po svoj komad meseca otkine Nakon što triput mesec mine,
Stvoriće se jezoviti šestaci Po zlu i nakani bliznaci.”

„Šta je... trebnik?”, upita Miloš.

„Kameno postolje na kome su se nekad ljudi žrtvovali,” odgovori mu Gavriilo.

„Bože sačuvaj prekrsti se Miloš.

„Ja nisam čuo za taj trebnik, Nemri,” reče Gavriilo. „Viđao sam mnoge, ali nijedan sa takvim natpisom.”

„Taj nije ovde.”

„Nego gde se nalazi?”

„U prisoju planine Triglav,” netremice ga gleda Nemri, kao da mu pogledom govori i ono što nije za naglas reći. „Mesto se zove Hude Stena.”

Ućutaše se sva trojica. Teška muklina se spusti na njih. Najednom vazduh posta težak, kao da je ispunjen nekim zloslutnim nagoveštajem. Sva trojica se nemo zgledaju, a Miloš oseti kako mu se jeza penje uz leđa.

„Nismo sami” prošaputa Nemri. „Nešto drevno je ovde.”

Nemri ustade i ode do prozorskog kapka, koji malo odškrinu i proviri napolje. Uto, začuše kopitanje Ždralina i Coke i kako nervozno ržu.

„Magla se spustila” reče on. „Životinje su uznemirene.”

Zatim se vrati i sede zagledan u Gavrila.

„Ima li neko ko zna više o tome?” upita Miloš.

„Da, da... ima neko ko to zna,” klima glavom Nemri.

Tajac.

„Ko, pobogu, Nemri?” nestrpljivo će Gavriilo.

„Gobina.”

„Ko je sad taj?” upita Miloš.

„Najstarije božanstvo na zemlji” zamišljeno će Gavriilo.

„Da... Ono koje još hoda zemljom” dodade Nemri. „Mati je prvo stvorila Gobinu. On je praotac svih šuma, sveg zelenila na svetu. Kud on prođe, trava raste, bujne šume niču za njim... Tek posle njega Mati je stvorila Strahora, Belog vuka... vašeg pretka.”

„Strahor?,” u Miloševom glasu osetiše strahopoštovanje. „Našeg pretka?”

„Strašan i jak bog” reče Gavriilo. „Po predanju, vuk je naš predak.”

„Kako se Gobina može pronaći?,” pita Gavriilo.

„Nikako.. ” osmehnu se Nemri videvši da kosingas ima još mnogo da nauči.

Svi začutaše, a Nemri primeti veliko razočaranje na kosingasovom licu. Ipak, prešli su dug i opasan put do njega po savet. Znao je Nemri da će kosingas uskoro obelodaniti svetu Ratnika iz Proročanstva, da će povesti vojsku protiv mračnog gospodara. I da mu je potrebna pomoć sviju kako bi izdržao na tom putu punog iskušenja i neizvesnosti. Mogao je samo da pretpostavi koliki će se gnev mračnog gospodara Ada sručiti na ovog jednog čoveka.

„U pravu si ti, Nemri, kada kažeš da Čvorište privlači svakojače mrakače,” smrknu se Gavriilo. „Kako se Doba vatre bliži... tako one postaju sve drskije i opasnije... Sve bi da pomognu svom mračnom gospodaru. Ko zna kakve mrakače još vrebaju posle Kubilgana

„Zato si ti ovde, kosingase” osmehnu se Nemri, „Kod Čvorišta... Zaludno je da tražite Rtnika jer taj sigurno nije više među živima” reče on na kraju i primeti kako Gavriilo podiže pogled i oči mu sinuše novom nadom. „Ako je kod njega kaciga, onda je zanavek izgubljena... Ali... Ako je Dragušla prorekla da će ona krasiti steg

kneza Lazara, onda je ona verovatno kod Hude... Osim ako je nije Kadmo dao nekom sasvim trećem... Ali malo je takvih koji su mogli da mu pomognu. Jedna od njih je svakako Zlodeja, ali... Ha-ha... Sumnjam da se usudio otići njoj na noge! He preostaje vam ništa drugo nego da potražite Hudu i da se nadate da je kaciga kod njega.”

„Kako njega da nađemo?” diže obrve Gavriilo.

„On je netragom nestao” nastavi Nemri.

„Da bar znamo da je kaciga sigurno kod njega” kolebljivo će Miloš. „Šta ako je kod nekog trećeg? Ili je negde sakrivena?”

„Nemamo izbora,” zaključi Gavriilo. „Moramo ga pronaći kako znamo i umemo. Vrat ćemo se u Žiču. Možda tamo nađemo nekoga po kome ćemo poslati poruku knezu. Da ga obavestimo šta smo saznali.”

Nasta tajac, onakav kad se kaže sve što se imalo.

„Možemo li da uživamo u tvom gostoprimstvu dan-dva pre nego što krenemo nazad?” pita ga Gavriilo. „Noć ćemo napolju..

„Po ovakvom vremenu?,” iznenadi se Nemri. „Ima ovde mesta i za vas.”

„Neka Miloš ovde noći, ja ionako ne spavam” reče Gavriilo. „Ja ću razapeti šatorsko krilo između dva drveta i zapaliti vatricu... He treba mi više.”

„Kako god, prijatelji” reče Nemri. „Dobrodošli ste da ostanete koliko je potrebno.”

Noć pred njima bila je mirna, tiha. Previše mirna. Miloš i Nemri su rano zaspali i ostavili Gavriila da samuje ispred zemunice. Coka i Ždralin su čvrsto vezani sa njegove desne strane, kraj žuborka koji izlazi iz zida kuće. Čuje se samo voda koja protiče, ni njen žubor ga ne može opustiti. Vetar je zamro, magla je toliko gusta kao da je neko olovne oblake spustio na zemlju. Tako i kosingas misli. Iako još ništa ne vidi, oseća da ga nešto iz tog uskovitlanog sivila vreba. Prate ga uhode iz Ada otkad im je umakao sa Kurjakom. Mračni gospodar strahuje od tog sečiva više nego od ičega, ali ne samo on, već i sve mrakače.

Zna to i Gavriilo, pa ga polako i sa neskrivenim divljenjem izvadi iz njegovih korica dok sečivo zloslutno škripi. Iako ga već dugo ima, svaki put mu njegovo blistavo rezivo izmami uzdah. Pogledom ga miluje od balčaka u obliku vučje glave, preko krsnice, koja se sastoji od dve vučje šape, pa sve niz glatko i oštro sečivo, na kome su sa obe strane pažljivo urezane, za bauke, zloslutne rune.

Sve to Gavriilo čini teatralno da naglasi njegovu nadmoć i nestrah jer oseća tuđe poglede na sebi. I želi da im to da do znanja. Pored njega živi neće proći. Zato, zabode mač u zemlju ispred sebe, kao što to skoro svaku noć čini, da bi pokolebao vrebače u mraku.

Svestan je on velikog značaja, ali i opasnosti, onoga što mu je Nemri poverio. Ali to mu je samo još jedna briga više sa kojom će morati da se nosi. Zna da Nemri nikada neće odati svoju tajnu, kao što neće ni on, ali boji se što zlo uvek nađe svoj put do nje, kao što voda vešto nalazi svoj put i kroz najmanje pukotine u kamenu.

Nejasan grbavi obris se nazire u magli. Pojavi se i skoro odmah nestane. Tek toliko da kosingasu da do znanja da mu je blizu, nadohvat njegovih kandži. Ali Gavriilo je navikao na preteće tiho režanje, na bat teških koraka i hitre pokrete. Takvi strepe ne samo od kosingasa, već i od njegovog Kurjaka. Ipak, on ih ne potcenjuje. Gleda u tu siluetu i osluškuje, oseća nekakvu nelagodnost. Kao da je to njemu dosad nepoznat bauk iako se svega nagledao u Adu.

Stoga, iz bisaga koje je držao kraj sebe, izvadi jednu bakarnu kutijicu, otvori je i stade mazati lice crvenom bojom spravljenom od broća: čelo, obraze, nos... Dok i sam nije izgledao kao nekakav stvor odbegao iz pakla. Ni to mu nije dovoljno, pa iz jedne suknene vrećice zahvati šaku glogovog trnja, ustane i preko vatre je u širokom krugu razbaca oko sebe glasno govoreći:

„Na putu vam broć i glogovo trnje! ”

Ritualom koji odbija dolazak nepozvanih mračnih sila možda neće zaustaviti bauka već ga samo pokolebati, ali hoće njegovog gospodara koji je osetljiviji na jake mađije kojima se i sam bavi.

Zato se kosingas nije iznenadio kada su se u magli pojavile nečije

konture. Čovekolika figura stajala je tako nekoliko trenutaka preteći mu svojom zagonetnom pojavom, dajući Gavrilu do znanja da ga on jasno vidi. Zatim je polako nestao i sve je utihnulo u grobnu tišinu. Nije kosingas pokazao nikakav strah, ne samo što je znao da to samo razjari mrakače, već i zato što ga nije osećao u tim trenucima. Jer noću, on kao da se preobražavao u stvora poput njih.

Glava trideset i četvrta - Leto 1373.

*„Svi zajedno uđoše s knezom Lazarom
u Nikolinu zemlju i staviše sve pod oganj u mač”
(Mavro Orbin)*

D ošli su s prvim jutarnjim svetlom. Pod okriljem sumraka i čvrstog zornog sna, pre petlova, prikrali su se palisadi Obilova. Malobrojna dremljiva straža odbrojavala je poslednje minute pred svoju smenu i odlazak na zasluženi odmor. Rezak noćni vazduh se spuštao i poprimao izgled izmaglice pri tlu. I šuma u okolini dvora još se nije počela buditi. Nečujno su prislonili merdevine na nekoliko mesta duž drvenog bedema i uspentrali se gonjeni krvožeđem i nerazumnim besom. Niko nije čuo kada su skoro bešumno likvidirali pospane čuvare, niti kada su širom otvorili kapiju. Verovatno ne bi čuli ni masu koja je pokuljala kroz nju da u tom trenutku iz barake nije izašla nova smena straže.

Umah se zalarmalo i vođa straže iz sve snage dunu u rog. Odmah potom zaori se ratoborno poklikivanje praćeno zveketom oružja. I nasto strašan metež. Ono malo vojske što bi zatečeno u dvorištu dvora odmah pade posećeno, a oni koji su se zatekli u barakama nisu stigli ni nos da promole napolju. Napadači su upali unutra i izboli ih na smrt. Vriska žene i dece odjeknu u dvoru. Prvi dim počeo da se uzdiže iz baraka i svojim crnim stubom nagoveštava još jedno krvoprolivanje i

razaranje. „Pobijte patarene!” viču napadači.

Već nekoliko nedelja slični stubovi dima mogli su se videti širom granice Altomanovićeve teritorije. U toku je bio opšti napad sa svih strana. Bosanski ban Tvrtko prešao je Drinu i napao sa zapada. Ugarski ban Nikola Gorjanski je predvodeći hiljadu konjanika napao sa severa. Sa istoka, knez Lazar sa bar deset hiljada, a sa jugoistoka njegov zet Vuk Branković i braća Musić sa oko osam hiljada ljudi. I još mnogi drugi vlastelini su im prišli sa svojim snagama. Velika sila se obušila na mladog Nikolu Altomanovića, koji je isprva pomislio da je posredi samo izolovana akcija njegovog ljutog neprijatelja kneza Lazara. I pokušao je da pripremi otpor, da okupi svoje trupe. Ali kako su mu pristizali glasnici sa vestima da je napadnut sa svih strana, da su mu trupe u rasulu i bekstvu, on nije imao kud nego da počne da se povlači na jug, ka primorju, verujući da će odatle da organizuje borbu.

To leto je obeleženo velikim razaranjem i ubijanjem svih protivnika kneza Lazara. Stari dugovi, nesuglasice i razmirice došle su do izražaja. I odmazda je bila strašna, kao da se nije radilo o istom narodu, o istim ljudima koji su se do nedavno borili pod istim carskim stegom. Pljačka, paljevina, silovanja, ubijanje... Sve ono što je tog mirnog jutra zadesilo Obilovo dešavalo se širom Nikolinih teritorija. Oni koji su stigli, u zbegovima su se sklanjali u planine. Oni koji su bili blizu granice, kao Obilovo, bili su nepripremljeni za takav napad.

Sila koja se obušila na njih nije bila velika. Tih petsto vojnika bio je samo jedan deo trupa braće Musić koji su hitali da se pridruže glavnini snaga prema Jadovniku. Usput nisu propuštali da napadaju i pljačkaju naselja.

Plamen je ubrzo buknuo i u starom, drvenom dvoru. Prvo je pokuljao gusti, crni dim kroz nekoliko prozora, a onda su buknuili veliki plameni jezici. Vriska i krici žena i dece su dopirali iznutra, dok su napolju pljačkaši odvodili stoku i nosili svoj ratni plen. I ko zna koliko bi taj užas trajao da se vatra nije tako brzo širila gutajući sve pred sobom. Plameni jezici su se mrećući širili.

„Jelice! Jelice!,” usplahireno Ružica doziva kćerku dok trči kroz

hodnik pun dima preskačući mrtva tela svoje posluge.

Uletala je u prostorije tražeći svoju jedinicu i zaticala užasne prizore ubijanja ili silovanja. Čak ni plamen koji je kao neka neman gutala njen dom nije joj se činio toliko bestijalan. Ni crna garež starog dvora njenog voljenog Ugrina koja je ostajala iza vatre nije izazivala takvu grozu kao prolivena krv njenih dvorjana. Usred sveg tog užasa i beznađa, majka je mislila samo na svoju kćerku. Zato je mahnito jurila držeći u desnoj ruci kratak posrebljeni bodež. Bila je spremna i crnom đavolu da skoči za vrat da bi spasila svoje dete.

To je i uradila kada je u kuhinji pod nekim siledžijom zatekla svoju Jelicu kako vrišti i opire se na velikom stolu. Sjurila mu je ljutu oštricu posred leđa uz sav svoj gnev i očaj. Ražesti se ovaj i okrenu se da je udari, ali na tren se zatetura od bola. Pribra se on, razgoropadi se još više, i onako s bodežom u leđima, ispruži preteći šake i krenu na Ružicu da je zadavi. Uto, uleće Kovan sa velikim kovačkim čekićem u ruci i kad to vide, bez razmišljanja zamahnu njime i tresnu zlikovca u glavu. Ovaj ne stiže da cikne već pade razmrskanog krvavog lica.

„Gospodarice...?” usplahireno će ovaj, ali ona je već kod svog deteta.

„Jelice! Jesi li dobro, kćeri?” zabrinuta majka joj pomaže da ustane, a pogledom joj traži povrede na telu.

„Dobro sam, mati” uplašeno će ona. „Krenula sam u lagum kada me ovaj sustigao.”

„Idite sad, dete” gura je mati prema vratima od podruma dok se osvrće prema vratima plašeći se da će još neko naići. „Bežite kroz lagum van dvora...!”

„Ali, kuda da idemo...?”

„Bežite u naš katun na Blizancu! ”

„A ti?”, užasnuto će Jelica. „Hajde sa mnom, brzo!”

„Krenite prvi!”, dogura je do vrata. „Moram još nekome da pomognem, tolika deca...!”

Uto, plafon popusti i kroz njega izbi plamen kao kroz razjapljene čeljusti ljutog zmaja. Zasu ih vreo pepeo i varnice.

„Beži, dete! Bežite oboje!” povika Ružica.

„Ne bez tebe...!”

„Ostaću da ti pomognem, gospodarice.. ” uzviknu kovač.

„Ne! Pomozi mi tako što ćeš odvesti moju kćer do našeg katuna!”

Izgura Jelicu majka zajedno sa Kovačom kroz vrata podruma taman kada se obrušiše zapaljene grede. Plameni zid razdvoji majku i kćer. Samo jedan treptaj oka trajao je trenutak kada su im se suzni pogledi sreli. Da bi se zatim zauvek izgubili. Vreli razgor uplaši Ružicu i ona potrča nazad u hodnik. U oblaku dima nalete na pljačkaše koji su s punim rukama tražili izlaz. Nije ona ni videla mač u ruci jednog od njih. Ali osetila je strahovit bol u leđima. U ustima oseti ukus svoje krvi i zakrklja vapeći za vazduhom. Noge je izdadoše i ona se sruči na pod. Kroz maglenu zavesu videla je samo figure koje je uspaničeno preskaču, a zatim i vatrene jezike kako ližu plafon. Kao neka zver koja se daje u poteru za njima. Ali žena je osetila čudesno blažen mir, a strah je kao rukom bi odnesen. Razrogačila je oči pomislivši da može ustati jer nikakav bol više nije osećala, ali telo je više nije slušalo. U zamagljenom pogledu ukaza joj se lik njenog ljubljenog Ugrina. Njegovo nasmevano anđeosko lice razbukta joj pritajenu ljubav i osećanja buknuše poput plamena oko nje. Vinula se k njemu raširenih ruku, kao ptica kad poleti u plavetnilo neba, nije se ni osvrnula da pogleda svoje telo koje je nestajalo u plamenu.

Glava trideset i peta - Leto 1373.

„Grob je bliži od kuće”

U ska vilinska staza vijugala je kroz hladovitu šumu. Sunčana vrelina minula je tek s predvečernjim vetrićkom, koji je blago zastrujao, toliko da ni staro, opalo lišće nije uskovitlao. Ali dovoljno da svojim svežim dahom umiva umorno i pospano lice Miloša Obilića. Kad god bi zašumilo lišće iznad njegove glave kao da mu je zašumorio hladan potok pod nogama. Osetio bi da dublje tone u čvrst san. Nakon celodnevnog jahanja po letnjoj pripeci, pod hladovnom senkom stoletne šume brda Lade, napokon je našao predah, ali jedva je držao oči otvorene. Šta više, nije bio svestan ni gde se nalazi, a kamoli da njegovog Ždralina vilinska staza vodi ka potoku Raduši u podnožju brda. Video je on manastirske zidine Studenice iz daljine, i pregazio je istoimenu rečicu, ali nije želeo da se zadržava niti da tamo noći iako je znao da će ga mrak zateći negde u planini. Žurio je.

Već je pet dana bio u sedlu. Danju i noću. Da je jahao bilo kog drugog konja, siroto kljuse bi već trećeg dana od iznemoglosti klonulo pod njim. Ali Ždralin je trpeo duge galope. Ako sad nije bio u kasu, to je bilo samo zbog njegovog gospodara koji je bio na izmaku snage.

Glava mu je pala na grudi, oči mu se sklapale. Kada bi osetio da ga san odvlači, trgao bi se naglo i razgoračio oči. Bečio bi se, trljao od znoja ulepljeno lice, ali njegovim očima bi promaklo

sve oko njega. Jer duhom je bio odsutan. U mislima je bio na Rudniku. Stalno mu se vrti isti prizor...

Ugažena trava se žuti, a zemlja je napukla od vreline sunca. Treperi jara nad zemljom i nad kamenim bedemima i podgrađem u daljini. Mešaju se hor cvrčaka i graja ljudi. Ha stotine ljudi je uznemireno i napeto. Što od vrućine, što zato što zgurani, žedni i gladni stoje dok im sunce udara u glavu. Deca plaču, majke ih privijaju uza se, iznemogli stari se ljuljaju, ali straža ih neumoljivo okružuje i ne pušta da mrdnu. Oni najslabiji sede u prašini, a neki su od beznađa zaronili lice u šake. Otegnuti mrmljaj izražava njihov tihi očaj. Svako nosi poneki veći ili manji zavežljaj, od koga se ne odvaja. Stežu ga i grle kao najveću dragocenost. To i jeste, jer je sve što im je još ostalo posle razaranja i pljačke. Srećni su što su žive glave izvukli, nagledali su se svakakvih svireposti dok su „oslobađani” od tiranske samovlade župana Nikole Altomanovića. Mnogi su već više puta naizmenično oslobađani. Prelazili su s jedne na drugu stranu, a da ih niko nije ni pitao, ali su zato svaki put izvlačili deblji kraj.

Toga leta reke zbegova su se slivale ka najvećim gradovima na Lazarevoj teritoriji ili teritorijama njegovih vazala. Bežeći od ratnih dejstava i kretanja trupa, ljudi su tumarali preko neprohodnih planina tražeći spas. I tamo su mnogi se bri završavali kao nečiji kmetovi, a neki su prodavani u roblje po okolnim rudnicima. Vojske su uglavnom pratile grupe razbojnika i pljačkaša, i kao lešinari bi se okomili na izbeglice i njihovu imovinu. U gradovima su bili na milost i nemilost lokalne vlastele koja ih je iskorišćavala i pretvarala u besplatnu radnu snagu. Zato i ne čude oni koji nisu želeli da napuste svoj dom već su radije stradali na njegovom pragu ili u vatri dok su im gorele kuće.

Kada su Miloš Obilić i monah Gavriilo stigli na Rudnik, nisu bili mnogo iznenađeni prizorom zbegova i oružane straže. Celim putem su susretali vojske koje su žurile ka primorju gde se Nikola Altomanović povukao, ili jadan narod koji je hrlio ka gradovima. Mogli su samo nemo da gledaju njihove patnje i da se klone nepritika, jer je vreme bilo takvo da se neprijateljem smatrao svako ko bi digao glas protiv

združene vlastele. Oživeli su stari dugovi i lokalne razmirice. Oko celog podgrađa Rudnika bilo je više hiljada jadnih duša podeljenih u nekoliko grupa i razdvojenih oružanom stražom. Čekalo se da vlasti odluče šta će se s njima raditi.

Pojačan žegom, širio se nesnosan i zagušljujući smrad. Lelek žena i plač dece nije dopirao do tvrdih srca vojnika. Niko ni za koga nije mario ili imao sažaljenja. Jednostavno, tako je oduvek bilo.

Miloš i Gavriilo vode Ždralina i Coku za uzde i prolaze pored jedne povećе grupe izbeglica koju okružuju vojnici. Njih dvojica se trude da ne gledaju napaćenike jer im pomoći ne mogu. Došli su s namerom da se opskrbe s hranom pre no što nastave na jug. Ali već im je jasno da ovde neće ništa naći. Sigurno vlada oskudica. Biće srećni ako nađu pitku vodu kojom da napune svoje mešine.

„Gospodaru!” začu se povik iz mase. „Gospodine Miloše!”

Ha to Miloš i Gavriilo zastadoše, a on potraži pogledom u pravcu odakle se čuo glas.

„Gospodaru! Ja sam!,” iz mase istrča čovek koji maše obema rukama.

Miloš ga smesta prepoznađe.

„Kovane?” zaprepasti se on. „Jesi li to ti, crni čoveče?”

„Jesam, dragi mi gospodine! maše on i dalje obema rukama, a lice mu se razvuklo u osmeh odahnuća.

Miloš krenu ka njemu, ali jedan namrgođeni vojnik mu se ispreči.

„Zabranjeno je prilaziti kmetovima.”

„Kakvi kmetovi?” iznenadi se Miloš. „Onaj čovek je moj kovač...”

I odgurnu ga da prođe. Ovaj se manu za mač za pojasom, ali Gavriilo ga uhvati za ruku.

„Ne diži ruku na Miloša Obilića, ostaćeš bez nje,” reče mu monah. „Ne mešaj se.”

„Ja imam naređenje, pope...” usprotivi se ovaj pa bi da se otrgne iz čeličnog Gavrilovog stiska.

„Beri pamet, zemljače,” prekide ga Gavriilo, ali ovaj se besno otrže i udalji se tražeći svog kapetana.

Uto, Kovan se probi kroz masu i stade Milošu ljubiti ruke. „Otkud ti ovde, kovaču?” jedva prozbori on jer mu se grlo steglo. „Da se nije nešto desilo?”

„Dragi mi gospodine Miloše...” zasuziše Kovanu oči. „Sve je nestalo u plamenu! ”

„Šta to govoriš, crni ti?,” oseti Miloš kako mu kolena klecaju, a on ostaje bez daha.

„Silna vojska se obrušila na tvoje Obilovo” odmahuje glavom kovač dok mu se suze slivaju niz lice. „Probili se izrana... Sve pobili, popalili, odneli.”

„Ko je to uradio?,” protrese ga Miloš za ramena. „Gde su mi Ružica i Jelica?” Ali ovaj ne može da dođe do reči. Miloš gleda preko njega, nada se da će im videti lica negde među ljudima.

„Musićeva vojska...” grca on dok se drži za Miloša. „Nikoga nisu poštediti...”

„Šta je sa Ružicom i Jelicom? Govori! ”

„Gospodarica je stradala u dvoru, a ja sam sa mladom gospodaricom Jelicom pobegao ka katunu na Blizancu!”

„Ružica, mrtva?” s nevericom ponovi Miloš. „A Jelica je živa? Gde je ona sad? Zašto nije ovde?”

„Ona nije želela u zbegove... Nekolicinu nas je otposlala da se spasimo kako znamo i umemo.”

„Zašto je ostala?,” netremice ga gleda Miloš dok oseća kako mu se obrušava nebo na glavu, a zemlja pod nogama otvara.

„Zbog svoje mati, gospodine... Želela je da je pokopa.”

Miloš na tren zažmuri, kovitlac mu u duši.

„Kažeš, Musići? Video si ih?”

„Nisam, ali tako sam čuo...”

„Zašto bi napali Obilovo kada sam se i ja zakleo na vernost knezu u Žiči?,” zagleda se on u sirotog kovača kao da očekuje odgovor od njega, ali ovaj samo sleže ramenima. „I oni behu na tom susretaju.”

„Ne znam ti ja za to, gospodaru, ali vikaše svi uglas:’Pobijte patarene’,’ reče kovač.

Miloš osta zagledan u njega nekoliko trenutaka, pa se prenu iz zanesenosti i upita ga:

„Ima li vas još ovde iz Obilova, Kovane?”

„Ima, dvaestina nas je došlo iz katuna.”

„Nije trebalo da ostavite Jelicu samu...”

„Ona je tako htela, gospodaru... I nije posve sama, ima ih desetak, što pastira što ukućana iz Obilova koji su se spasli.”

„Ajde, okupi sve naše, vraćate se na Blizanac” potapša ga po leđima Miloš. „Krenućete za mnom.”

Brzo je Kovan među ruljom, dozivanjem i mahanjem, okupio dvadesetak muškaraca, žena i dece iz Obilova. Svi stadoše ljubiti Miloša u ruke i plakati od sreće. U njihovom beznađu najednom zaiskri nada dok se njemu svet smrknu...

„Čuj, Obiliću..Gavrilo mu stavi ruku na rame primetivši koliko mu se lice smrklo. „Nemoj zabrazditi u osudi... Rat je...” „Mani me toga, Gavrilo” diže ruku on u upozorenju dok gleda u stranu. Toliko je gnevan da ga ni u oči ne može pogledati. „Obojica smo bili onomad u Žiči... I knez i njegovi sestrići, svi su bili prisutni i znaju da sam se njima priklonio... Čemu onda ovaj mučki napad?”

„Mnogi razbojnici i pljačkaši prate vojske,” nastavlja Gavrilo. „Ko zna ko je kriv za to...”

„Čuo si šta kaže Kovan, vikali su:’Pobijte patarene”, reče Miloš i pogleda ga. Oči su mu se caklile. „Većina plemstva... i crkva su protiv bogumila. Musići su jedva čekali priliku da napadnu i da sebi pripoje moje zemlje... Zar misliš da će mi je vratiti? To je ratni plen.”

„Prvo počuj kneza,” uporan je Gavrilo. „Sigurno postoji valjani razlog što se to desilo...”

„Čuješ li ti sebe, Gavrilo?,” namršti čelo i stisnu obrve Miloš. „Ja sam proglašen za neprijatelja i kada se pročuje za Obilovo, može svako da me baci u lance ili da me poseče. Ja moram da se sklonim na sigurno... Ali prvo moram da nađem moju posestrimu Jelicu.”

„A Kadmova kaciga...?” zbuni se Gavrilo.

„Ha!” dunu kroz nos ovaj. „Razoriše mi Obilovo, ubiše Ružicu i

ko zna koliko još ljudi, Jelica jedva živu glavu izvukla... a ti očekuješ da ja idem za kneza da krvarim?... Gavrilo, uništili su mi dom... Ja sam s njima raskrstio!”

Kad to reče, uze Ždralina za uzde i vinu mu se u sedlo. Monah uhvati konja za đem i zadrža ga da ne krene.

„Grešiš, Miloše, sačekaj da...”

„Pogrešio jesam... što ne poslušah Nikolu Altomanovića” hladnokrvno će on. „Knezu je svojstveno da izdaje svoje vazale... Ostaj zbogom, Gavrilo, i čuvaj se mrakača.”

„A ti pođi zbogom, Miloše,” reče Gavrilo jer vidi da ga razuveriti ne može. „Daće Bog da se naši putevi opet ukrste.”

„Možda... ali sumnjam da će ljudi dopustiti.”

Zatim podbode Ždralina i odjaha.

I posle pet dana i noći, sada se klatio u sedlu dok ga je verni Ždralin vodio preko brda Lada južno od Studenice. Konj je sam našao vilinsku stazu i pratio samo njemu čujni glas, koji ga je odveo do potoka Raduše.

Raskošna lepota šume sa pregršt draži što u bojama i mirisima, što u spoju zvuka potoka i ptica, činili su ovo mesto drugačijim od ostalih. Čoveku bi se činilo da hor nevidljivih bića šumori čineći pesmu koja ispunjava dušu nekim davno zaboravljenim osećajem pripadnosti. Nešto davno zaboravljeno, snovima strano, samo duši znano. Mesto kakvo spaja dva sveta.

Ždralin je stao nasred potoka i čekao. Žuborkanje gorskog potoka ljulja i uspavljuje Miloša. Glava mu je pala na grudi, ruke se niz telo oklembesile. Polako se nagnuo u stranu i skliznuo iz sedla... Tik iznad vode ostao je da lebdi, uljuljkan na nevidljivim rukama mekoputnim. U dubokom snu ne oseća paučast dodir vilinskih prstiju koji ga miluju po licu, niti čuje šaputljive glasove koji mu uzburkavaju dušu i stvaraju mu san.

A on sebe vide na vrhu Viline planine, a olovni oblaci ispod njega. U ruci drži Gorojev štit. Od tutnjave grmljavine zemlja mu pod nogama drhti od straha, a nebo paraju munje kao tanki prsti gnevnog

boga. Vrh planine kao da dotiče mesec.

Pogledao je dole, a pred njim stoji velelepni orao, koji ga netremice gleda. Njegovo perje kao oklop mu saliveno stoji, a glavu s ponosom drži. Širi krila kao da bi ga u svoj zagrljaj uzeo.

Orao moćno zamahnu krilima i vinu se u vazduh. Njegov prodorni kliktaj pretvori se u prasak munje. Ha njegovom mestu ostala su tri pera zakačena zlatnim klinom. Miloš se sagnu i bojažljivo ih uze. Pod prstima oseća njihovu natprirodnu moć i snagu. „Kakav li je to stvor koji je oklopljen ovakvim perjem?” čuje svoje misli Miloš. Kako zakači klin za svoj štit, tako ga zaslepe munja i zagluši grom.

A već sledećeg trena, to bleštavilo pretvori su u sunčanost dana, olovno nebo u plavetni beskraj. U daljini se grmljavina gubila. Miloš je okružen stablima od srebra, a lišće na njemu je od zlata. Pred njim je jedno drvo od čistoga zlata, a lišće na njemu je biserno. Ono nadvisuje sva ostala. Ono pripada svim vilama i po njegovim granama one sede i vezu na đerđevu. Nije svestan kako, ali zna da su žice na postavi od junačkih perčina. To su pletenice kose zmajevitih koje su rodile ili zadojile. Njihov kikot i miloglasje stapa se sa pesmom ptica i žuborom brojnih izvora koji izbijaju uokolo. Voda preskače kamenje i prska bisernim kapljicama koje svetlucaju na suncu.

Stvori se deset vila koje u kolu veselo zaigraše oko njega uz melodiju svoga smeha i razdraganih povika. Miloš odmah prepoznađe ta dražesna lica. To su njegove vile sa Cer planine, a među njima su Jerusavlja i Anđelija. Vrte se oko njega, poskakuju, a noge im ne dodiruju zemlju. Raspuštene srebrne kose se vijore i svetlucaju na suncu, sve u jedan glas pevaju:

„Na Vilin planinu si hodio
A izvore nisi prebrojao
Ti Gromovniku junak mio
I tuđe grehe si okajao
U srcu si svom osamio
A izvore nisi prebrojao

Smrti si svojoj neumio
Životu svom si dotrajao
Zato kaži nam kaži zaoglavu
Koliko je ovde naših izvora
Dobićeš zaruku kćer carevu
Zato kaži nam kaži zaoglavu
I dobićeš zaruku kćer carevu...!”

Pred njegovim očima se smenjuju lepa i nasmejana lica njegovih vilinskih posestara. Poneka bi ga u prolazu nestašno čupnula sa kosu ili štipnula za obraz. Čuo bi poneki šaptaj. Da li je čuo odgovor ili ne, on to nije znao. Ali sinu mu:

„Sedamdeset i sedam je izvora na Vilin planini.”

„Dobićeš ruku kćerke careve!” uglas sve povikaše, pa ga naizmenično hvataju za ruke i s njim se vrte u krug.

Spopade ga nesvestica, pa kad počne da gubi tlo pod nogama, oseti da će pasti...

Trgnu se naglo i mahinalno se uhvati za jabuku na sedlu. Da nije, pao bi na zemlju. Protrlja rukama licem i zasta iznenađen. Nogu pred nogu, Ždralin ga je dovodio do razrušene i spaljene kule kapije njegovog Obilova. Osvrnu se u čudu, ne verujući gde se nalazi jer se dobro seća da je video Studenicu pre nego što je zadremao u sedlu. A onda se seti svoga sna... No, nije imao vremena za čuđenje, ni za razmišljanje, već je prolazio pored zgarišta kapije. Ponegde je još palisada stajala čitava, ali najvećim delom bila je spaljena ili razrušena. Nasred dvorišta, njegov dvor u zgar je bio utonuo. Gomila nagorelih i spaljenih greda štrče kao kvrgavi prsti ruku koje se dave. Ždralin korača po čađavoj zemlji dok mu škripi i pucketa pod kopitama. Miloš bez daha gleda u garavu pustoš oko sebe. He može da veruje da je od onako lepog i velikog Ugrinovog drvenog dvora ostalo samo

malo zgarište. He vidi nigde nijedan leš pa pretpostavlja da su preživeli pokopali mrtve. Osluškiavao je tišinu, muklu, onakva kakva

može postojati samo na mestima gde je nekad vrvelo od života koji je naglo i svirepo ugašen. Kada se jedan prostor isprazni od života i ostane šupalj.

Sedi Miloš na Ždralinu i u neverici gleda. Kao da se malopredašnji san nastavio u strašan košmar. Sve mu toliko nestvarno izgleda. Obišao je ruševine pre nego što je opet prošao pored nekadašnje kule kapije. Otkad je krenuo s Rudnika, u njemu je rastao gnev koji je buknuo iz jakog osećanja krivice. U sebi je stalno ponavljao, da je ostao u Obilovu, ovo se ne bi desilo. Da nije jurio za svojom sudbinom, Ugrin i Ružica bi sad bili živi, a Jelica ne bi ko zna gde bila. Toliko drugih njemu dragih ljudi bilo bi živo da ga nije zadesila kletva da bude zmajsko dete. Ako je već i rođen takav, mogao je da odbije da ode kod Dragušle. Bolje da je ostao samo zatočnik, a ne da postane vitez reda Zmaja. Šta je time postigao? Ništa. Samo je još više ljudi stradalo zbog njega, a on je ipak izgubio koplje svetog Georgija. Kipteo je od srdžbe. Više nije želeo da čuje za svoju zmajsku sudbinu. Dosta je slušao druge i služio im.

Krenuo je na obližnje groblje, gde su sahranjivani svi iz Obilova. Po putu vidi brojne tragove zaprežnih kola i sanki kojim su pokojnici i leti prevoženi. Po tome vidi da su mnogi mrtvi ovuda prošli.

Ha obodu groblja zasta pred prizorom velikog broja svežih humki. Bar stotinu ih ima. Miloš potera konja među njih. Nada se da će videti Ružicino ime, ali ni kamenom grobovi nisu obeleženi. Ništa nije sređeno. Vidi on da su pokojnici na brzinu pokopani. Ljudi su se plašili da se zadrže duže nego što moraju. Šume su sigurno bile pune vojske i razbojnika.

Stao je pred Ugrinov grob, pred stećak koji je on svojim rukama isklesao. Pored njega je bila jedna sveža humka. Znao je Miloš da bi Jelica majku sahranila pored oca iako nije bilo nikakve kamene ploče ni drugog znaka. Stajao je zagledan u tu gomilu zemlje. Suzu nije pustio. Nije mogao, a želeo je. Duša mu je bila rastrzana između tuge za njom, očaja, gneva prema napadačima i čudesnim snom koji ga je sve vreme pratio. Kao da je bio na tuđem grobu. Nešto se u njemu

prelomilo. Osećao je kako u njemu buja i obuzima ga njemu jedno dotad nepoznato osećanje. Mržnja ga je zaslepljivala. Zabacio je glavu nazad i pogledao u plavo nebo. Duvao je jako kroz nos. Nije mogao da sebi da objasni ove mučke događaje. Zar se sve svodi samo na otimačinu i pljačku?

Sada mora da pronađe Jelicu. Poslaće je sa Kovanom i ostalima kod njenog ujaka prote Nikole Ljubovića u Brskovo. Tamo će biti bezbedna. A Lazar... moraće kad-tad da mu položi račune zbog ovoga. Okrenuo je Ždralina i poveo ga između svežih humki.

Ali dok je odlazio sa groblja, postao je svestan još nečega. A to ga je još više zbunilo. Malo i uplašilo. Šta god je u njemu puklo nije bilo samo zbog razorenog Obilova i pogibije njemu dragih ljudi. He, bilo je zbog snovane Vilin planine. Kao dete, slušao je priče pred spavanje. To je bio svet koji su odrasli izmislili za dečju razonodu. Bar je tako mislio.

Ali Miloš je bio tamo i otud se vratio. Drugačiji.

Glava trideset i šesta - Leto 1373.

„Sam kao suvo drvo u planini”

Plamen sveća poskakuje i treperi kao svici u daljini. Da v ne zna, Gavriilo bi pomislio da se jato kresnica okupilo oko starog zapisa kraj manastira Žiče i sad izvodi svoj čarobni ples. Uplašeni ljudi se sjatili oko njega, neki su pohrlili u crkvu tražeći utehu od nepoznate napasti koja je noć ranije „pojela” mesec.

Malo ko je bio budan kada se okrugli gluvodobni mesec pomračio kao da je iz tri zalogaja pojeden od oku nevidljive zveri. Oni koji to sa užasom gledaše smatraše to lošim predskazanjem. Dok znalci tajnih veština prepoznaše u tome tihotajni dolazak drugog šestaka i najavu skorog Doba vatre. I tada nastupi zloslutna mrklina i nemir koji se uvukao u duše onih koji tome posvedočiše.

Vraćajući se sa Rudnika, Gavriilo je zanoćio podno brda Perunika. Sedeo je kraj vatre i zabrinuto vrteo glavom dok je posmatrao to loše znamenije. Čak je i Petnička rečica bila utihnula zajedno sa zrikavcima koji su to veče od vrućine na sav glas zrikali. Činilo se da sve živo zamuče strepeći od zloslutnosti koja se spustila iz mračnih nebesa. Bio je nadomak Žiče, nadao se da će saznati gde je knez Lazar, ali bojao se da u vrtlogu ovog rata to niko nije znao. Vojske su se brzo kretale, pravci kretanja i planovi su se krili. A želeo je da mu javi sve što je čuo od Nemrija, ali i za nesreću koja je zadesila Miloša.

A sada, povrh svega, desilo se i drugo pomračenje. Bilo mu je jasno da je mnogo šta još bilo nepoznato. Njegov unutarnji predosećaj, ono šesto čulo koje je stekao u Adu, govorilo mu je da se još nešto važno krilo iza ovog pukog, drevnog predskazanja. Nije mogao da poveruje da je bila obična slučajnost što je Kadmova kaciga verovatno bila u posedu dotičnog Hude i da je predskazanje o dolasku šestaka bilo uklesano baš na njegovom trebniku. A s obzirom na to da je ono najavljivalo Doba vatre... iza svega toga kao da se krio njegov arhineprijatelj Hromi Daba. Nemri je bio u pravu kada ga je upozorio da će što-šta još da izmili oko Čvorišta, i da slučajnosti ovde ne postoje. U pitanju je bila jedna stara i duga igra nadmudrivanja.

Više stotina ljudi, uglavnom muškaraca, razmislilo se oko manastira i zapisa. Mnogi su zbunjeni, kao da ne znaju kome carstvu da se priklone, pa idu čas pod stari hrast, čas u crkvu. Tiho mrmljanje se razleže, zabrinuti pogledi se dižu ka nebu u iščekivanju punog meseca kao do prekjuče. Zna narod da se početkom meseca jula okrugli disk pojavljuje posle devet časova uveče, pa je zabrinut što ga ne vidi, a već je skoro deset sati. Ako je prvo pomračenje prošlo prilično nezapaženo, jer skoro niko nije znao šta znači, ovo drugo je izazvalo talas strepnje. Odmah su se javile razne vračare, čarobnjaci i razni drugi žreci koji su ovu pojavu tumačili na ovaj ili onaj način. I pri tom, naravno, nudili su zaštitu za skromnu nadoknadu.

Još veću brigu je donela vest da povodom toga u Žiči zaseda Sveti arhijerejski sinod. Oko manastirske zgrade veći broj ljudi dežura, nadajući se da će čuti neko razumno objašnjenje. Ko bi se još setio da priupita kako se sinod okupio tako brzo, već sutradan.

Niko nije obraćao pažnju na monaha koji je za sobom vukao magarca. Uostalom, nije bio tu jedini sveštenik, mnogi su došli u pratnji arhijereja. Sve dok jedan povik nije nadjačao tihi žagor ljudi:

„Gavrilo! Gavrilo!”

On zastade i pogledom gleda u pravcu odakle se glas čuo. Ubrzo se među svetinom pročulo:

„Kosingas Gavrilo!”

I ljudi stadoše da ga okružuju sa svih strana. Ozarena lica i osmesi ukazuju na nadu, koja blesnu kao plamičak u mrklom mraku. Tapšu ga po leđima, neki bi da mu ruku poljube, ali on im ne da, smatra da to ne zaslužuje. U noćnom mraku čuju se vapaji: „Šta se dešava, Gavrilu?”

„Zašto je mesec 'pojeden'?”

„Kosingase, može li se ta ala zaustaviti?”

On ne zna šta da im kaže, pa samo ponavlja:

„Ne brinite, ljudi, sve je u redu! Nije to ništa.”

Uto se kroz masu probi debeljuškasti protojerej Ugrin, zajapurenog lica od trčanja. Grli Gavrilu, šapuće mu na uvo: „Čekali smo te, hajde požuri.”

„Kuda, Ugrine? Šta se događa?” iznenadi se on.

„Ceo dan zaseda Sveti arhijerejski sinod,” steže mu mišicu Ugrin dajući na važnost reči. „Svi te čekaju.”

„Mene? Kako su znali da dolazim?”

„Ne zapitkuj,” vuče ga napred Ugrin. „Sve će ti biti rečeno... Ajde, ljudi, napravite malo mesta za kosingasa!... Šta ste navrli ko gladna godina!... Sve je u redu! Ajde, malo mesta!”

„Brate Ugrine, imam jednu molbu” reče mu Gavrilu.

„Samo kaži, Gavrilu.”

„Nabavi mi jednu pisanku, mastilo i dobro gušćije pero.” „Čemu to?”

„Već neko vreme razmišljam da počnem zapisivati moje dogodovštine.”

Ugrin ga iznenađeno pogleda.

„Što se čudiš? Treba sačuvati od zaborava ovo što nam se događa.”

„Ima onih kojima to neće biti po volji.”

„Kome?” pita ga Gavrilu, ali Ugrin očuta i ubrza korak. Probiše se nekako do monaškog konačišta, ostaviše Coku ispred vezanog i zatvoriše vrata za sobom. Kroz tišinu hodnika

odjekuje samo bat njihovih koraka. Ugrin ide nekoliko koraka ispred Gavrilu, požurkuje ga pokretima ruke.

„Bar mi nešto reci, šta se događa?” tiho će on.

„Nije do mene da ti sad išta rekнем,” tihotajno će ovaj. „Sve će ti oni kazati.”

Zastadoše pred velikim vratima trpezarije, pa Ugrin skoro stidljivo pokuca i polako ih malo odškrinu, i proturi glavu unutra. Kad dobi mig da uđe, on ih širom otvori i propusti Gavrilu. Zatim ih zatvori za njim i ostavi ga da stoji sam.

Za velikim trpezarijskim stolom su svi najviši crkveni velikodostojnici, dok na čelu sedi patrijarh Sava IV. Nekadašnjeg hilendarskog igumana car Dušan je postavio za patrijarha na saboru novembra 1354, ubrzo nakon iznenadne smrti patrijarha Joanikija. Veliki duhovnik je bio u osmoj deceniji života i neko vreme je već bio „bolestan od života” kako je umeo da kaže. Ha sedoj glavi njegove plave oči imale su prodoran pogled, koji je mnogo govorio o duhovnoj i psihičkoj snazi toga čoveka. Imao je neprikosnoveni autoritet i strogo se pridržavao crkvenih običaja, za razliku od njegovog prethodnika Joanikija, koji je bio Dušanov logotet pre nego što je izabran za prvog patrijarha. Inače, poznat po tome što je u više navrata osuđivao cara Dušana i njegovo krunisanje, smatrao je to uzrokom raskola sa vizantijskom crkvom. Činilo se da nikad nije prestao biti hilendarski iguman čvrste ruke.

Svi pogledi su uprti u mladog monaha u prašnjavim haljinama koji je zbunjen koliko i oni. Zgledaju se svako u svom čudu. Mrtvu tišinu prekida patrijarh, koji smišljeno odgurnu svoju tešku stolicu unazad i ustade da dočeka svog neobičnog gosta.

„Priđi, Gavrilu... mi ovde ne ujedamo kao tvoji bauci.”

Smeh razbi napetost. Crkvenici se zgledaju i klimaju glavom. Opustiše se... ali nakratko. Patrijarh gleda uokolo, nema slobodne stolice.

„Hoće li neko da ustupi svoje mesto našem kosingasu?” pita on.

Smeh splasnu u neprijatan tajac. Svi se uzvrpoljiše na svojim mestima. Vidi to Gavrilu.

„Svetosti... Nema potrebe da iko ustaje zbog mene,” reče on

prilazeći mu. „Stajaću ja iza tebe... gde mi je i mesto.”

Poljubi patrijarhu ruku i stade iza njegove stolice. Sava sede okrenut ka ostalima i nastavi:

„Koliko sam upućen, ovo je prvi susret Crkve sa novim kosingasom... Neki od nas ovde još uvek se sećaju Miloša Vojinovića, nek mu je laka zemlja, koji je u svoju borbu uvek nosio krst kao mač Svevišnjeg... Crkva je dobro... sarađivala s njim... I nadam se da će isto biti i s tobom, Gavriilo,” pogleda ga malo preko ramena.

„Verujem u to i radujem se tome, svetosti,” reče ponizno Gavriilo. „Ali priznajem da ne znam zašto sam pozvan na ovaj sveti sinod... Osim ako razlog tome nije ova druga pomrčina.”

„Upravo tako, Gavriilo.. ” klimnu glavom patrijarh. „Svetosti...” prekida ga neko i ustaje sa svoje stolice. „Dužnost mi je da još jednom dignem glas protivu ovog... kršenja našeg kanona. Nije mesto... ovom čoveku da prisustvuje svetom sinodu, a još manje da mu se povere tako važne crkvene tajne.” „Hvala, mitropolite iz Melnika, mudri Spiridone, što mi još jednom skrećeš pažnju na nešto što svi već znamo” odvrati hladnokrvno patrijarh, „no, i ja ću ti onda još jednom ponoviti što sam ti već kazao... Kao što se Crkva bori da izvede narod na put Gospodnji i da bezgrešne ljude prevede k Njemu, tako se kosingas bori da duša našeg naroda ne pripadne mrakobesu... Naša borba je zajednička... i više neću to da ponavljam.”

„Tako jeste, svetosti” uporan je mršavi i visoki metropolit. Njegovo crnpurasto lice, išibano vetrom i suncem, odavalo je čoveka koji je više vremena provodio napolju nego u crkvi. „Ali protivim se tome da se ovom... da se kosingasu otkriju određene crkvene tajne... Uostalom, tako tajna prestaje da bude tajna.”

„Slažem se, metropolite melnički” strpljivo će patrijarh. „I mi ovde razumemo tvoju posebnu brigu... Ali, ajde ti to objasni Levteriju.”

Tajac. Spiridon i patrijarh razmeniše oštre poglede, i ovaj demonstrativno sede i prekrsti ruke na grudima.

„Gavriilo... ti si bogobožni sveštenik kao mi... i umeš čuvati svete

tajne... A sem toga si kosingas,” nastavi patrijarh. „Koliko znam, ovo je prvi put da svešteno lice bude... odabrano da bude kosingas, i valjda bi to trebalo na nam služi na čast..” zasta na trenutak razmišljajući kako da nastavi. „Tokom vremena Crkva je došla do mnogih tajnih znanja i naš prvi arhiepiskop Sveti Sava osnovao je... Knjižnicu...”

„Molim svetost da još jednom razmisli...” opet ustaje metropolit Spiridon.

„Sedi, Spiridone, i ne prekidaj me više” oštro će patrijarh. „Ceo dan o tome raspravljamo i već smo raspravili... Svi smo se jednoglasno složili da moramo uvesti kosingasa u neke naše tajne. Uostalom, Levterije je tako rekao!”

„Nismo bili jednoglasni u tome...”

„Sedi, Spiridone!” pa uzdahnu patrijarh pre nego što nastavi: „U Knjižnici se čuva sve što je Crkvi potrebno za njenu borbu protiv bezverja, idolopoklonstva i drugih nevernika... Kao i protiv mrakobesa... Nismo mi tikva bez korena... Mudrošću Svetog Save sačuvane su mnoge tajne, a kasnije su i sticane druge... No, toliko znanje mora se dobro sačuvati, pa postoje čuvari Knjižnice. To su posebni bogoverni i bogodani ljudi koji su vični... određenim veštinama koje im omogućuju da uspešno vrše svoju svetu dužnost i obavezu. Jednog takvog ćeš uskoro upoznati, Gavriilo. Ali pre toga, kaži nam da li nešto znaš o Skazeniju o dvanaest petaka.”

„Samo ono što sam kao monah podučen u Banjskoj,” reče Gavriilo. „To je izgubljena tajna o dvanaest petaka kojim valja postiti... te se Strašnog suda ne treba bojati.”

„Hm, da... ali to nije sve, Gavriilo” reče patrijarh. „Znalcu te tajne Gospod se javlja u vizijama i otkriva mu događaje koji će tek uslediti.”

„Znam jednoga koji je imao sličnu moć u jednom ogledalu..” započe Gavriilo.

„To nije isto, Kubilgana je snašla zaslužena kob” prekide ga patrijarh. „Red Zmaja im je hrabro krenuo u susret.”

„Znate za to?” iznenadi se Gavriilo.

„Znamo sve... i znamo kako je mladi Miloš Obilić zlosrećno i... nespretno ostao bez koplja svetog Georgija” pognu glavu patrijarh na momenat kao da se suzdržava da ga preoštro osudi. „Sada je ta sveta relikvija u rukama bezbožnika Murata, sultana agarenskog... i on niže pobeđe jednu za drugom!”

„Kako znate da je kod njega?” iznenađeno će opet Gavriilo. „Zahvaljujući Skazeniju o dvanaest petaka, kosingase” odvrati patrijarh. „Ta tajna ipak nije izgubljena, kao što vidiš, pa zato sada znamo da naše carstvo propada, razdire ga nesloga i pohlepa, ljudi su ogrezli u grehu. Zemljom vlada bezakonje i bratoubijanje... I tako dolazimo do razloga tvog dolaska i prijema u sinod... Crkva se takođe uzda u kneza Lazara Hrebeljanovića da će ponovo zavesti red, mir i povratiti snagu i mudrost Srbije iz vremena mudrog i jakog kralja Milutina... a ne lakomislenost i gramzivost carstva njegovog unuka Dušana, koga sad nazivaju i car Silni,” kad god bi izgovorio njegovo ime, patrijarh bi se prepustio njegovom prekorevanju. „Njegova pohlepa je dovela i do raskola sa majčinskom crkvom u Carigradu.. ” ali patrijarh kao da je primetio nečiji mig među arhiepiskopima, pa zastade. „Ali nećemo o tome sad... Niko od nas ovde, čak ni ja, ne znamo sve što se događa... jer kao što metropolit Spiridon mudro reče, tajne moraju ostati tajne... a tajne čuvaju naše glave, dodao bih još samo. No, među nama postoji neko ko zna malo više od drugih... ovde nije telom prisutan, već samo duhom... I on je tebe, Gavriilo, pozvao k sebi. Levterije je monah poput tebe, znalac je Skazenija o dvanaest petaka, prorekao je ovu drugu pomrčinu meseca i tvoj dolazak u Žiču. Otići ćeš njemu.”

„U čemu mi on može pomoći, svetosti?”

„Da te uvede u tajnu Tri zveri... He pohodiš li je?”

„Gde mogu da ga nađem, svetosti?,” upita Gavriilo.

„To niko od nas ovde ne zna,” nemoćno širi ruke patrijarh. „Jer jedino se tako može sačuvati i njegov život... On često menja boravište. Ho, ovde je neko ko zna i odvešće te njemu... Uvedi ga, mitropolite Spiridone.”

Spiridon ustaje i zinu da se opet pobuni, ali patrijarh ga preduhitri: „Poštedi nas iste pridike, metropolite. Svi znamo koliko ti je zbog ovoga teško, ali rekao sam ti, svoje protivljenje iskaži bratu Levteriju, a ne meni! On zove kosingasa sebi, ne šaljem ga ja!”

Spiridon očuta i izađe iz sale. Svi se arhiepiskopi uzmuvaše, ćute, ali se zgledaju. Dižu obrve i grimasiraju. Primeti to Gavriilo i zato patrijarh reče:

„Mitropolit Spiridon dovešće jednog čuvara Knjižnice koji će te odvesti monahu Levteriju... No, moram te upozoriti, kosingase... na njegovu nagrđenost. Rđavost njegovog lica nimalo ne odgovara lepoti njegovog srca i duše. Njegova čestitost je nesumnjiva, vera besprekorna... a posvećenost svom poslaniju bespredelna.”

Uto, vrata se otvaraju. Ulazi Spiridon, a za njim grdosija koja saginje glavu da bi prošao kroz vrata. Gavriilo nikad nije video višeg i krupnijeg čoveka... niti grđeg lica. Deluje nezgrapno, usporeno, ali velika snaga se krije u njemu. Ha širokim ramenima i jakom vratu kratko podšišana glava nakaradnog izgleda. Veliko, spuštено čelo s izraženim obrvama, očne duplje uvučene, pa inače jake jagodice još više dolaze do izražaja. Orlovski nos iznad velikih usta skladan je sa čelom i bradom i licu daje neobičan oblik smrknutosti, zlovolje i stalne namrgođenosti. Ha sebi ima stari kožni oklop, na kome se jedva vidi hristogram sa slovima ICXC, a ispod reč NIKA, što znači Isus Hrist Pobjednik. Dugačke, jake ruke završavaju se velikim šakama, koje su kao dve Gavrilove.

Kada je ušao i stao na kraju stola, urokljivim očima je streljao po prisutnima. Niko nije mogao duže da izdrži njegov prodoran pogled, pa gledaju u stranu, trudeći se da ne pokazuju svoju zgroženost.

Gavriilo je bio iznenađen izgledom ovog čoveka, ali nije sklanjao pogled kao ostali. Njegove oči su se nagledale stvorenja daleko goreg i strašnijeg izgleda, mada nikada nije sreo ovakvo ljudsko biće.

„Gavriilo... Ovo je Srđa Zlopogleda, čuvar Knjižnice” reče patrijarh. „Srđo, ovo je monah Gavriilo, naš kosingas... Pretpostavljam da te je brat Levterije uputio u ovo bolje nego mene, pa ja nemam šta

da dodam... Osim... Osim što su naše molitve uz vas dvojicu... da zaustavite i treću pomrčinu.”

Patrijarh zatim ustade i obojicu blagosilja. Gavriilo se osećao neobično malim pored Srđe, bio je od njega bar za dve glave niži i isto toliko uži. Začudava mu se i pa ga odmerava. Članovi sinoda se podeliše po grupicama i tihovito raspravljaju, ali često u njih upiru poglede pune sumnje i neverice. Gavriilo stoji nemo pored Srđe i premešta se s jedne noge na drugu. Div se ne miče, osim što pogledom zvera kao grabljivica svoj plen. Čuje ga kako jako duva vazduh kroz nos, pa ne zna je li uznemiren zbog nečega ili je uvek takav.

U jednom trenutku, Srđa Zlopogleda se bez reči okreće i izlazi iz trpezarije. Gavriilo zbunjeno pogleda u patrijarha, a ovaj mu rukom gestikulira da pođe za njim. On slegnu ramenima pa pohita za divom.

Za njegov svaki jedan korak, Gavriilo načini dva. Idu hodnikom bez reči, zagledani ispred sebe. Monah je učtiv, ali strpljenje mu nije vrlina. Kada je Srđa prošao pored izlaznih vrata i nastavio hodnikom, Gavriilo zastade. Napolju ga je njegov Coka čekao, a ne zna kuda je ovaj krenuo. Odmahnu glavom za njim, pa izađe napolje gde zateče Ugrina kraj njegovog magarca. U ruci drži veliku pisanku opšivenu debelom kožom i kutiju s mastilom i guščijim perom.

„Doneo sam ti, brate Gavriilo.”

„Hvala, prijatelju,” uze to od njega i spakova među svoje stvari na Coki.

„Smem li da pitam šta se desilo unutra?,” pita ga ovaj dok rulja počinje opet da se okuplja oko njih.

„Bolje nemoj... Treba nekud da krenem sa Srđom Zlopogledom.”

Ljudi već počinju da ga zapitkuju, vuku ga za rukav. On ih ubeđuje da je sve u redu, da se raziđu i odu kućama, ali niko ne mrda, osećaju sigurnost kraj stare crkve. Kada su se vrata opet otvorila, kroz njih se provuče Srđa i svojim izgledom zaplaši ljude. Razmakoše se sklanjajući mu se s puta i od njegovog pogleda. Žagor stihnu u otegnut mrmljaj. Gavriilo primeti da je ovaj opasao širok pojas, sa koga je visio veliki mač. Ha rukama je imao rukavice.

„Ajde, napravite malo mesta!,” javi se prota Teodor dok se kroz gužvu probija vodeći za sobom jednu krupnu kobilu. „Šta gledate, ko da igra mečka! ”

„Kuda?” kratko će Gavriilo.

„Ne zapitkuj mnogo nego kreni za mnom” reče ovaj dubokim glasom i prihvati uzde od prote.

Okrenu se bez reči i zaputi pravo kroz masu, koja mu brže-bolje napravi prolaz.

„Pođi s Bogom, Gavriilo” potapša ga Ugrin po leđima. „Čuvaj se.”

„Do neke sledeće prilike, Ugrine” osmehnu mu se monah.

Koračaju jedan za drugim po prašnjavom carskom drumu koji se jedva vidi u mraku. Zričci se čuju u polju, a pred čestarom svici plešu uz njihovu pesmu. Bezmesena noć beše prijatna i mirna. Nebo je načičkano bezbrojstvom zvezda. Blede magline i magličasti zvezdani grozdovi protežu se u nedogled, a njihovo stalno treperenje čini da izgledaju živo.

„Hoćeš li mi sad reći kuda idemo?” uporan je Gavriilo, ne voli da tumara po mraku ne znajući svoje odredište.

„U crkvu Svetih apostola Petra i Pavla u Rasu” tihomice će Srđa.

Nakon kratkog tajca, Gavriilo se opet ogłosi:

„A šta je tamo?” voleo je i da zna zašto tumara po mraku umesto da sedi pored vatrice.

„Knjižnica” kratko će on.

„Tamo nikad nisam video knjižnicu” pokušava da ga stigne Gavriilo.

„Nije ni trebalo da je vidiš.”

Glava trideset i sedma - Leto 1373.

*„Ja se onde desih na vratima,
Kad se šeta vojvoda Milošu,
Krasan junak na ovom svetu,
Sablja mu se po kaldrmi vuče,
Svilen kalpak, okovano perje”
(iz pesme Kosovka devojka)*

Toga leta Ilindanski panadžur u Prilepu nimalo nije ličio na onog kakvog se Miloš sećao pre Maričke bitke. Podsvesno je priželjkivao prizor od ranije, da se visoko vijore stegovi Nemanjića i stare vlastele, da na tribinama vidi poznata plemićka lica koja su ostavila dubok i neizbrisiv trag u stvaranju srpskog carstva. Da se divi tim junacima, vojskovođama, despotima, kesarima koji su se borili rame uz rame sa njegovim poočimom carom Dušanom. Da njihovu pojavu krasi dame u šarenim zlatoveznim haljinama koje na jakom suncu svetlucaju od zlata i dragulja. Očekivao je da će videti sve one koji su nešto vredeli u njegovoj zemlji. Ali kao da je zaboravio, ili nije želeo da poveruje, da je to vreme nepovratno prošlo i da je kralj Marko, kako je još sebe uporno nazivao, već dve godine bio turski vazal. Nije on bio jedini koji se morao povinovati rastućoj turskoj moći. I Dejanovići, Jovan i Konstantin, sinovi Dušanove polusestre Teodore i despota Dejana, postali su turski vazali. Nakon poraza na

Marici, nastala je grabež za teritorijama koju su držala braća Mrnjavčević pa su tako pali Ser, Drama, Kavala... No, Turci, znajući da mogu da se rastegnu samo koliko su dugački, zauzeli su samo Dramu i nešto priobalja, dok je vizantijski car Jovan V uzeo Ser i Atos. Ali Romejci nisu mogli dugo da se opiru, pa su i oni te 1373. godine postali turski vazali.

Tolike promene su bile vidljive i u Prilepu tokom vašarskih dana. Prvi put su u Prilepu viđene kamile u trgovačkim karavanima, turski, romejski, grčki, bugarski, mletački trgovci, arbanaški stočari... Nikad Miloš nije video veću, ali raznovrsniju rulju na gradskim ulicama i vašaru. I red je vladao.

Miloš je stigao prvog dana vašara i dok se probijao vodeći Ždralina za sobom kroz gužvu, jedva je mogao da prepozna grad. Nesnosna buka i neizdrživa zapara pomešana teškim zaudarom izbijala je sa panađura. Uputio se pravo u kamp gde se nadao da će naći nekoga od svojih prijatelja. Nemalo se iznenadio kada je tamo zatekao i turske akindžije, lake konjanike koji su bez plate pratili tursku vojsku. Obučeni u šarene šalvare i sa naoko slabim kožnim oklopima izgledali su mu ranjivo. Ali ono što jeste primetio, bilo je da su izuzetno pokretljivi, savitljivi i brzi. Što se nije moglo reći za mnoge naše zatočnike koji su imali jake oklope.

Miloš je odmah shvatio da je ovo bila prilika koju je toliko dugo očekivao. Bilo je vreme, verovao je, da se okiti orlovim perjem. Uostalom, onaj „san” ga je još uvek progonio.

Dok je prolazio između šatora svakojakih boja i veličina, Miloš je sa neskrivenim oduševljenjem gledao sve te hrabre ratnike raznih vera i nacionalnosti. Osetio je kako u njemu raste uzbuđenje, ona ratobornost, o kojoj mu je toliko puta pričao Goroje. Nezasita želja za samodokazivanjem, za sticanje slave i ugleda. „Ja se borim za srpsku slavu,” govorio je uvek stari zatočnik, „nek se zna da su srpski zatočnici najbolji!” I sada je shvatao njegovu potrebu da putuje u daleke zemlje, da služi onim gospodarima gde se najviše može istaći. Tamo odakle će se najdalje čuti o njegovom imenu.

„Miloše! Miloše!” začu se u daljini.

On zastade pa gleda u pravcu odakle dozivanje dolazi. Iznad mnoštva glava ugleda svog pobratima Relju Krilaticu kako mu maše obema rukama. Razvukao osmeh preko lica pa da nema ušiju, smejao bi se oko glave. Miloš se glasno nasmeja i diže ruku u znak pozdrava. Srce mu zaigra od radosti, pa krenu ka njemu.

Prolazi kroz tabor turskih akindžija i razmenjuju poglede, odmeravaju se kao pred boj. Namrštepa lica, podozrive grimase i cinični osmesi su sve što vidi na njima. Miloš im uzvraća hladnokrvnim pogledom, ali primećuje njihove sablje gadare, navalije, a za pojasom duge handžare. Neki ih oštire, drugi ih brišu - svi se spremaju za krvave megdanluke.

Probi se on do tabora srpskih zatočnika i već primećuje poznata lica. Prvo se zagrli sa svojim pobratimom, viteški se ljube u ramena, tapšu se po leđima.

„O, Miloše, naš najmlađi zmajski brate!,” uzvikuje Relja sa neskrivenim oduševljenjem.

„Pobratime Reljo, melem si za moje oči!” uzvraća mu Miloš.

„Ne raduješ se što i nas vidiš, je li?” prilazi mu Banović Sekula raširenih ruku pa ga ljubi u belo lice.

„Kud se ne bih radovao što vidim braću, Sekula!,” grli ga Miloš.

Opkoliše ga i ostali Vlašići, pa se otimaju o njega, ljube ga ili ga po kosi glade, a svi uglas govore i smeju se. Ha kraju posedoše oko svoje vatre i sa zadovoljstvom se zgledaju. Banović Sekula, Milan Toplica, Ivan Kosančić, Relja Krilatica, Banović Strahinja, Ljutica Bogdan i Miloš Obilić - sedmorica zmajske braće, sedam zvezda Vlašića, miljenika Volosa. I dok se ovan okreće na vatri, mešina sa vinom već kruži u krug. Osećaj zajedništva i pripadnosti krugu opet dolazi do izražaja. To su oni retki trenuci kada se ne osećaju usamljeno, kada imaju na koga da se oslone i kome oslonac da budu. Mnogo je vremena prošlo od zadnjeg susreta, a još više toga im se izdešavalo, pa se smenjuju njihove tužne i vesele priče. Čas im se oči u muku zacakle, čas se grohotom smeju i privlače pažnju drugih, ali

oni sede u svom začaranom krugu i ništa ih ne dotiče.

„Čuli smo za Obilovo, pobratime” stavi mu Relja ruku na rame.
„Nesreća velika.”

„Nesreća je kad se reka izlije i podavi ljude” procedi kroz zube Miloš. „Il’ kad ti grad ubije letinu ili ubere voće... Ovo je izdaja

„Nemoj tako...,” reče mu s druge strane Ljutica Bogdan. „Nije knez za to kriv, to je maslo odmetnika, razbojnika

„Ne bih rekao, Bogdane,” odmahuje glavom Miloš, „uostalom, ako knez ide u rat, onda mora da obuzda sve one pod sobom, a ne da ih pusti kao divlje Tatare da sve pale i ubijaju „Gde ti je sad sestra Jelica?” pita ga Relja.

„Otposlao sam je sa ljudima kod njenog ujaka u Brskovo.”

„Da nije opasno dole? Čujem da ganjaju Nikolu Altomanovića kao besnog psa” reče Relja.

„Njemu je odzvonilo” odmahuje rukom Bogdan. „Kažu da mu je njegov Zorka zalupio vrata pred nosom.”

„Obrad Zorka iz Klobuka?” dobacuje Ivan Kosančić, koji ih sluša.
„Zar ga Nikola nije lane uzdigao u kneza?”

„Jes’, i ovaj mu to uzvraća najbolje što ume, izdajom” reče Bogdan. „Kažu da je Nikola prvo njemu pohitao kad je stigao na primorje, nadao se da će otud da organizuje otpor, ali šipak! Zorka je zaboravio kapiju svoga Klobuka i nije ga hteo pustiti da uđe... Kažu da ga nije udostojio ni reči objašnjenja.”

„Otkad se izdaja objašnjava, crni Bogdane?” dobacuje preko puta Milan Toplica. „Izdaja nema obraza, pa se ne pokazuje!”

„Glava za glavu, obraz ni za glavu!,” povikaše svi uglas kao po komandi, pa zatim stadoše nazdravljati jedni drugima dok mešina kruži po ko zna koji put u krug.

„Ali, zarad koga ga je izdao?,” pita Sekula dok okreće ovna. „Ko ga prezire?,” dobacuje Ivan.

„Ko ga ne prezire?,” dodaje Relja.

„Dobro, ko ga najviše prezire?,” ispravlja se Ivan.

„Ili, kome se najviše zamerio?” opet će Relja.

„Našem knezu... Pokušao ga je ubiti” reče Bogdan.

„Dubrovčanima je svakako dozlogrdio!smeje se Milan.
„Dubrovčani su mu bliži” reče Relja. „Sigurno su ga oni pridobili.”

„Ah, kako god!” odmahuje Miloš. „Gde je sad Nikola?”

„Negde na putu za Trebinje, kažu” reče Bogdan.

„Bojim se da će i tamo poljubiti vrata” reče Ivan pa nagnu mešinu s vinom.

„Daleko mu lepa kuća” na to će Milan.

Kao po komandi, svi utihnuše i oboriše poglede. Čudesno im pada napamet ista stvar. Ha Milanovu reč „kuća,” svi se setiše u čijoj su kući i ko nije među njima, a najglasniji je od svih. Tiho uzdišu, dižu obrve, stišću usta, ali niko da ga prvi spomene. Ipak, sve češće poglednuju Miloša. Oseti on njihove poglede, pa se nađe prozvanim da prvi kaže:

„Je li neko video... Marka?”

„Bio je prepodne... Gledao je borbe” reče najstariji Bogdan.
„Sedeo je pored braće Dejanovića, Jovana i Konstantina.”

„Nije ’vamo dolazio, je li?” opet će Miloš.

„Ne.”

Miloš uzdahnu, pa nekim štapom uze da džara vatru. Naposletku reče:

„Nisam imao kud, braćo... Morao sam da odmazdim cara Uroša. Ali nisam želeo da uvredim Marka.”

„Znamo” reče Bogdan.

„No, jesu li sutra borbe zatočnika?” uspravi se Miloš gledajući iza sebe u akindžije. „Kakvi su ovi Agareni? Jesu li se borili?”

„Nisu još, valjda će sutra.”

„Ko je danas bio najbolji?” opet će Miloš.

„A ko bi bio?” smeje se Milan.

Miloš pogleda u Ivana Kosančića, a on se kobajagi šepuri i smeška.

„Ti ćeš sutra opet najavlјivati borbe, je li?” pita ga Miloš.

„Običaj je da to bude najbolji” busa se u grudi Ivan, a svi se

smeju. Osim Miloša. On ga zamišljeno gleda. Odavno je već odlučio.

„E, kad je tako, nek ti bude na čast da najaviš moju borbu za orlovo perje” klima glavom Miloš.

„Ooooo!” razleže se među njima.

Relja i Bogdan sede s obe strane Miloša, pa ga tapšu po leđima dok se drugi naglas smeju.

„Jesi li siguran, bratiću naš?” zadirkuje ga Ivan. „Nije li to opasno? A da sačekaš još koju godinu?”

„Nije! ” uzviknu Miloš. „Hoću da prikujem to perje za Gorojev štit! Rupa na njemu zvrji prazna!”

„Oho-ho! ” diže ruke uvis Ivan. „Na to moramo nazdraviti! ”

Pa mešina započe novi krug, ali kad stiže do Miloša, on je ne prosledi Relji, već je i sam nagnu i stade piti vino. Ha to se tek diže takva halabuka da se svi oko njih okreću i gledaju ih. Gromko se smeju i pokazuju prstom na Miloša, kome se vino sliva niz bradu.

„Je li to na pomolu neki novi Miloš Obilić?” zadirkuje ga Ivan.

„Hoće li to kiša sutra pasti?” krsti se Milan.

„Pij, brate, pij! ” pridržava mu mešinu Bogdan. „Skupi hrabrost za sutra!”

„Bolje mu onda dajte grozdovače da pije! ”

„Rakiju će posle, Ivane!” dobacuje Strahinja.

Kada se napi, Miloš rukom obrisa usta, pa skoči na lagane noge. Okrenu se ka akindžijama i ostalima, pa povika koliko ga grlo nosi:

„Sutra kanim da okujem orlovo perje za svoj štit! Ima li među vama desetorica koja misle drugačije?”

Njegove reči svi propratiše klicanjem i tapšanjem, iako isprva mnogi tuđinci nisu razumeli. Ali ovde su takve najave značile samo jedno, izazov na megdan. I pored sveopšteg odobravanja i pozdravljanja, niko ne ustade da prihvati megdanisanje. Miloš već htede razočaran da sedne, kad najednom u turskom taboru ustaju desetorica akindžija, jedan po jedan, smrknutih i zlovoljnih lica. Jedan od njih rukom pokazuje na sebe i nešto govori na turskom.

„On je dajdirir Amir-Gazi iz slavne familije Malkoglu” reče Milan

Toplica. „On i njegove akindžije prihvataju tvoj izazov.”

„Otkad ti govoriš turski, Milane?” iznenadi se Miloš.

„Ivan i ja već dve godine provodimo po zemljama osmanlijskih vazala,” reče on. „Natucamo već ponešto... Ostaješ li pri svojoj odluci, Miloše?”

Kad on klimnu glavom, Milan im nešto odgovori na turskom, a dajdirir, što znači vođa, opet nešto uzvрати.

„Kaže da su došli da se bore protiv mene, Zmaja od Radana i protiv Ivana, Zmaja od Toplice, ali biće im veća čast da tebi izađu na megdan jer je tvoje ime proslavljeno među delijama.”

„Delijama?”

„Tako agareni nazivaju naše zatočnike koji su u sultanovoj službi” reče Milan. „’Deli’ znači silovit, pomaman, hrabar... Naši zatočnici su na glasu kod njih.”

„Znači, već ih ima tamo,” uzbuđeno će Obilić.

Miloš im se samouvereno osmehnu i diže ruku u znak pozdrava. Uto, svi zatočnici ustaju i na desetine njih kliče im u znak divljenja i poštovanja, nazdravljaju pićem ili ih otpozdravljaju rukama. Odavno se nije megdanisalo za orlovo perje i svaka takva borba je privlačila najveću pažnju.

Zatim, svi opet posedaše i nastaviše slavlje još bučnije nego dotad. Ubrzo započe ono već viđeno izazivanje na megdan gde su zatočnici jedni druge pozivali na dvoboj. I svaki put je bilo praćeno skandiranjem, smehom, dobacivanjem i tapšanjem. Samo Miloš zamišljeno sedi i bezizražajno zuri u vatru. Najednom se pokolebao kao da je shvatio ozbiljnost svog postupka. Možda ga je vino ponelo, ili onaj prokleti san koji ga je opterećivao, ali učini mu se da je opet prenaglio, po ko zna koji put. A znao je kako se to uvek završavalo. Kao da Bogdan to primeti, pa čučnu kraj njega i zagrla ga dok oko njih i dalje svi kliču i poskakuju.

„Šta ti bi, moj Miloše? Šta te spopalo da ih izazoveš na megdan? Da si barem sačekao do sutra da vidiš kako se ove akindžije bore...” Miloš ga samo ćutke gleda i sluša, više ne čuje ni galamu oko sebe.

„Znaš li kako ih zovu? Serdengeci ili Smrtoglavi, 'oni koji su dali svoju glavu neprijatelju'. He mare za sebe, raduju se smrti više no životu..” tapše ga po ramenu Bogdan. „Mislio sam da ćeš još razmisliti, ne radi se to tako olako... Znaš li ti da se od Gorolomove smrti niko nije izborio za orlovo perje? A šta misliš, zašto je to tako?”

Glava trideset i osma - Leto 1313.

*„Ne straši se muški umrijeti,
Već se boji sramotno živjeti”*

Pozivam Miloša Obilića Zmaja da izađs na megdan polje! ”
uzviknuo je Ivan Kosančić na svom konju pred punim gledalištem.

Vest o borbi za orlova pera preko noći proćula se u Prilepu. Ćinilo se da gledalište nikad nije bilo ovako puno. Došli su i oni koji nisu pratili borbe zatoćnika. I staro i mlado, i muško i žensko, svi su se stiskali oko megdaništa. Po obodima su bila zaprežna kola naćčkana ljudima koji odstraga nisu mogli da vide zbog rulje. Bilo je podne, sunce tuće iznad glava. Trava se osušila pa iz nje treperi vrela izmaglica. Od nekoliko hiljada ljudi diže se žega, ali niko ne misli da se skloni. Ponegde se na utabanoj zemlji vide lokve krvi od jutarnjih borbi, delovi slomljenih oklopa.

Miloš je zakoraćio na utrinu ćvrsto i odlućno, ne skidajući pogled s Ivana Kosanćića. Ali nije mogao sakriti nervozu. Slepooćne žile mu odskakuju, a mišići na licu mu igraju. Ćvrsto drži Gorojev štit u levoj ruci, a desna mu steže balćak maća.

Stao je pored Ivana i okrenuo se ka svećanoj tribini. Odmah je spazio Marka Mrnjavćevića i braću Dejanović, ali netremice je gledao u svog pobratima. Pogledi su im se sreli. Kao da pokušavaju jedan

drugome u dušu da prodru, tražeći oproštaj i razumevanje. Vidi Miloš njegovo skamenjeno lice, ali primećuje toplinu u njegovim očima. Čak brigu i strah. Bratska ljubav se ne može potisnuti, ništa je ne može pokolebati. Sumnje vremenom blede, a čovek preispituje sebe.

Miloš se prenu kada je Ivan ponovo viknuo, na tren je duhom bio odsutan.

„Zatočnik Miloš Obilić koristi svoje pravo da okuje orlovo perje za svoj štit! Ima li među zatočnicima deseterica koji se tome protive?”

Uzburka se masa megdandžija, a iz nje izađe deset akindžija sa malim okruglim štitovima i kožnim oklopima. Ispod čakšira od modra skerleta na nogama im fine čizme od jelenske kože, a na glavi umotana čalma oko kožne kape. Tamnopusi ratnici u korak slede svoga vođu.

„Dajdirir Amir-Gazi i njegovi ratnici osporavaju pravo Miloša Obilića da se okiti orlovim perjem!”

Masa se uskomeša i prigušeni žamor prostruja njome kao talas. Prvi put imaju priliku da vide ove ozloglašene konjanike poznate po svojoj nedisciplini i surovosti u borbi.

„Neka Gospod podari pobedu jačem i pravednijem megdandžiji! ” uzviknu Ivan dižući ruku. „Borba traje do smrti! ”

Zatim, okrenu konja i prolazeći pored Miloša skoro nečujno mu dobaci:

„Bog s tobom, brate Miloše.”

Čim se Ivan udalji sa megdan polja, tako akindžije isukaše svoje krive sablje, a Miloš svoj mač. Korak po korak, ne skidajući pogled sa kaurina, počеше da ga opkoljavaju. Dok se Miloš dva-tri puta osvrnuo, već su ga okružili. Tih nekoliko trenutaka, bio je kao zatečen, zbunjen. Sumnja mu pomuti razum. No, stisnu balčak Drakona, a on sam počinje da maše i peva svoju zloslutnu pesmu. On se trže i umah shvati da će se svakog trenutka njih deseterica obrušiti na njega. Nisu ovo bezumni bauci, već vrsni ratnici koji napadaju planski i smišljeno. Ako čeka, izbošće ga na smrt i na očigled svijeta.

Skoči Miloš i iz dva koraka sruči se na prvog Turčina. Izgleda da

ni ovaj to nije očekivao jer pomalo nespretno odbi

prvi udarac, ali drugi mu skoro izbi sablju iz ruke. Krajičkom oka vidi da priskaču ostali. Mora biti nazlobrz ako hoće živu glavu da izvuče s megdana. Zato, navali još jače na protivnika i uspe da mu odgurne sablju u stranu i otkrije ga za kobni udarac. Nije mogao da bira jer su ostali već na njemu, već hitro zamahnu rezivom i preseče Turčinu vrat.

Zagrajala masa od oduševljenja na prvu krv.

Jedan Turčin uzmahnu sabljom prema njegovoj glavi, a drugi u njegovo telo, treći bi da ga ubode s leđa... He razmišljajući, Miloš se baci u stranu i otkotrlja se. Pri tom oseti tup udarac po svom štitu, a druga sablja ga potkači po ramenu i raseče ga. Još je klečao kada se druga dvojica okomiše na njega, a ostali već kidišu. Zna da ima samo tren-dva da se sklanja da ga ne bi opkolili, inače je gotov. Jedan akindžija uzmahnu, a Miloš mu podmetnu štit, a drugom ispreči mač. Kad ih odbi, hitro nisko zamahnu ka onom od koga se zaklonio štitom i odseče mu nogu u kolenu jednim udarcem. Već se morao sklanjati pa podmetnu preda se svoj štit i celom težinom se baci na drugog Turčina, koga zateče u raskoraku i obori ga na zemlju. Nekom drugom prilikom bi ga odmah dokusurio, ali već drugi zamahuju na njega. On se otkotrlja u stranu, svaki put podmećući svoj štit, koji primi nekoliko jakih udaraca. Šutne najbližeg Turčina u nogu i obori ga na zemlju. Još u pokretu nekako se odbaci desnom nogom, gurne štit ispred sebe i celom težinom padne na njega zabivši mu ivicu u vrat koji kvrcnu kao grančica. To mu posluži kao oslonac da skoči na noge i odmah napade najbližeg protivnika. Zamahnu Drakonom na njega, ali ovaj podmetnu svoj maleni štit. Uto, oseti ubodni bol u krstima. Kao razjareni vuk, ne gledajući uzmahnu svojim štitom u tom pravcu i ivicom udari Turčina posred lica. Ovaj se zatetura i pade na leđa. Nema vremena Miloš da gleda svoju ranu već opet navaljuje na prvog protivnik, a koji je i sam uzmahnuo sabljom. Vraća štit iz zamaha pravo ka njemu i dočekuje njegov udarac. Ali po leđima oseti snažan udarac sablje, koja jezivo zaškripa na trojedinu. Opet svom težinom pada na ovoga ispred sebe

da bi zaštitio leđa i pri tom mu zabija mač u stomak, ispod njegovog kožnog oklopa. He zadržava se na njemu već se okreće na leđa i štitom udara po nogama Turčina koji se već nadvio nad njim. Ovaj nespretno pada u prašinu. Ali Miloš već mora da se sklanja od sledećeg udarca i sablja se zabija u mesto gde je ležao. Skočio je na noge i navalio na njega. Turčin odbi njegove udarce, a Miloš ga odgurnu svojim velikim štitom i prihvati napad druge dvojice koji se kao osice okomiše na njega. Saginje se, izmiče, pa ih silovito napada. Vidi da opet pokušavaju da ga opkole. Dajdirir Amir-Gazi silovito zamahuje i krupnim koracima mu se približava. Miloš odbi njegove udarce i u jednom trenutku mu gurnu svoj štit među noge. Ovaj se saplete i posrnu pravo na njega. Mahinalno ispruži svoj štit i mač da bi se dočekao na rukama, ali otkri sebe. Munjevitim udarcem Miloš mu odseče glavu. Krv ga popraska. Više i ne čuje zaglušujuće klicanje mase.

Ali kako izbečena dajdirirova glava pade u prašinu, tako preostala petorica ustuknuše. Zna Miloš da se bez vođe čopora vukovi uvek pokolebaju i da je to prilika koju je očekivao. Ali on će još više da ih zastraši, pa prilazi akindžiji, koji je ostao bez noge koji je sad izbezumljeno vezuje čalmom iznad patrljka ne bi li zaustavio obilno krvarenje. Nema milosti na megdaništu. Ali mu pruža vitešku smrt, zabija mu mač iza potiljka.

Smrknutog lica se okreće ka ostalim Turcima koji se sad zgledaju, kao da ne znaju ko će prvi da napadne. Neće im dati vremena da se saberu. Podiže štit, zamahuje Drakonom i napada sebi najbližeg. Ali vešt je Agaren i spretno odbija udarce. Uto, ostali kreću da ga napadnu s leđa. Miloš oseti da je ovo odsudni trenutak borbe. Odbaci protivnika štitom, a zatim se iz okreta okrene i iz sve snage ga baci ka najbližem napadaču. Oštra ivica ga udari posred lica, slomi mu nos i krv ga obli. Ovaj se zatetura i presamiti jer mu mrak na oči pade. Zatim se zalete na drugog i baci mu se u noge. Ovaj pade direktno na njegov mač, krv mu kuljnu na usta. Drugi već zamahuje sabljom na Miloša, ali on podmeće Turčina koji prima strahovit udarac po leđima,

skoro ga je presekao na pola. Miloš ga odgurnu ka njemu, skače na noge i saleće ga. Ali druga dvojica ga napadaju. Miloš dobi jaku rasekotinu po nebranjenoj levoj mišici i ubod u desno rame. Zaslepljen gnevom i bolom, on ne odustaje od napada, već zadaje nekoliko jakih udaraca protivniku i kada mu odbi sablju, satera mu rezivo u stomak i probi mu leđa. Uhvati ga za oklop i iz okreta ga gurnu prema dvojici koji su ga ranili i sad prete da ga dokusure. Jednog tako obori na zemlju, a na drugog zavitla Drakon iz sve snage i probode mu kožni oklop i grudni koš. Pade ko pokošen.

Dok se Turčin izvukao ispod trupca, Miloš je već priskočio i dohvatio svoj Drakon. Ostala su samo dvojica. Drugi se još teturao i brisao krv sa lica od slomljenog nosa. Sada je siguran u svoju pobedu i samouvereno obigrava oko njih. Obojicu je pustio da se saberu, ali ne i da ga napadnu. Skočio je prvo na onoga krvavog lica jer je znao da je još uvek klimav na nogama i dezorijentisan od jakog udarca u glavu. Iz dva munjevita udarca mu je izbio sablju iz ruke i tako mu presekao vrat da se rana široko razjapila i umalo mu glava nije s ramena spala.

Ali na licu poslednjeg Turčina nije video strah, samo gnev i prezir. Pustio ga je da napadne, a ovaj je to učinio silovito. Razmenili su više udaraca. U poslednjim trenucima, Agaren je pokazao koliko je vrstan ratnik. Iako mu je bilo jasno da je mrtav čovek, on nije ustuknuo niti pokazao trunku straha. Milošu je bilo jasno zašto su ih nazivali „oni koji su dali svoju glavu neprijatelju.”

Masa se najednom utiša kao iz poštovanja prema borcima.

Resko odzvanjaju sudari mača i sablje. Zvek golog čelika završi se jednim tupim udarcem. I Agaren dade svoju glavu neprijatelju. Ona mu se dokotrlja pod noge. Obezglavljen trupac još nije pao u prašinu, a svetina je skakala i klicala. Ha svečanoj tribini svi su bili na nogama i vikali koliko ih grla nose. Ali tolika radost ne beše samo zbog velike Miloševe pobeđe, već i zbog satisfakcije da je jedan hrišćanski vitez ubio desetoricu Agarena.

Tek tad Miloš odahnu i opusti ruke niz telo. Gledao je u mrtve oko sebe. Uspeo je konačno da se dokaže pred svetom, zaslužio je da okuje

orlovo perje za svoj štit. I prva pomisao, naravno, bila je na Goroja i koliko bi se on njime ponosio da je sad bio živ.

Okrenuo se prema mestu gde su stajali ostali zatočnici i video kako se njegova zmajska braća raduju i pozdravljaju ga. Osmehnuo im se. Osetio je kako ga klicanje mase brzo obuzima, kao talas ga podiže i nosi. Digao je krvavi mač uvis i otpozdravljao ih je. Oni su bili van sebe od sreće.

Marko Mrnjavčević se probio kroz gužvu i ušao na megdanište. Gledaju se on i Miloš. Obojici osmeh na licu. Dok je Marko skidao klin s tri orlova pera, Miloš je osećao kako mu utroba drhti od uzbuđenja. He samo što će ih vratiti na Gorojev štit, već i što će stati pred svog pobratima Marka posle dve godine nesuglasja.

Dok mu Marko prilazi, Miloš zabode svoj mač u zemlju i stade uspravno. Publika se utiša, a njemu se čini da čuje svoje srce kako mu bubnji u ušima. Stoje naspram jedan drugog i gledaju se u oči. On spusti perje i jako zagrlji Miloša.

„Radujem se zbog tebe, pobratime” govori mu dok mu ljubi lice. „Da su te Agareni posekli... sišao bih da ih zubima rastrgnem! Čestitam ti!”

„Moj pobratime, tvoje reči mi znače više od ove pobede!,” uzvraća mu Miloš.

Cakle im se oči, zaokupljeni su osećanjima bratske ljubavi, pa im krv udari u lice. Miloš podiže štit, a Marko u njega uglavi zlatan klin kojim su pričvršćena tri dugačka orlova pera.

„Dugo je ta rupa zjapila prazna!” smeje se Miloš.

„Zaslужio si ih... Gorolom te odozgo gleda i ponosi se tobom.”

Zatim se viteški poljubiše u ramena i Marko se vrati na svečanu tribinu dok je Miloš još uživao u svojim trenucima najveće slave.

„Uspeo sam, Goroje!” uzviknuo je iako se njegov glas nije čuo od mase koja mu je klicala.

Njegova braća Vlašići su ga dočekali s neviđenom radošću, tapšući ga po leđima, čestitajući mu, dobacujući mu šaljive komentare na njegovu borbu. Odveli su ga u svoj tabor, gde su započeli bučno

slavlje. Pozvali su sve koji su želeli da im se pridruže, bez obzira na to da li su bili tuđinci ili ne. Do uveče, bar pola logora je s njima slavilo, pekući ovce i svinje dok se reka vina točila i ispijala. I Miloš se toj zabavi zdušno prepustio, nazdravljao je vinom i nagingao mešinu kao da do juče nije pio samo mleko. Ali nešto je u njemu prepuklo, nije se više osećao zmajskim sinom, već običnim čovekom s neizvesnom zatočničkom sudbinom. Breme koje je nosio otkad zna za sebe, više nije osećao na svojim plećima. Bio je slobodan. Zato je uživao svakog trenutka kao da se sutra neće vratiti s megdan polja.

Slavljeničko raspoloženje još više se razbukvalo kada se u srpskom taboru pojavio Marko Mrnjavčević s tovarom vina na jednoj mazgi. Dočekan kao spasilac, odmah se uklopio u veselje kao da nije proteklo više godina od njihovog poslednjeg zajedničkog druženja nakon neizrečene kletve, koja je pala na njegovo ime kao sina careubice. Ali on kao da nije hajao zbog toga.

„Sad kada si okovao perje za štit, svi će ti se sklanjati s puta, bratiću!” tapše ga po leđima Ivan Kosančić.

„Pobratime, moramo slediti njegov primer!” dobacuje mu Milan Toplica. „Zar je on bolji od nas?” smeje se on.

„E, kakva bi to bila borba između nas dvojice, je li?” uštinu Miloša za obraz Ivan. „Al’ nevolja je što ga volim kao brata pa bih ga puštao!”

„Samo se ti teši, Kosančiću Ivane!” dobacuje pripit Marko, „ali od Miloša sad nema boljeg zatočnika, a posle ovoga, veruj mi, ima da se pročuje među Agarenima!”

„To i želim!” uzviknu Miloš. „Idem po službu u Jedrene!”

„Jesi li poludeo? Šta ćeš među Turadijom?” zabezeknu se Strahinja.

„Mrak će te progutati, ludo!” dobacuje Relja.

„Da ispunim jedno obećanje koje me celog života proganja, braćo.”

„Mani se toga!” odmahuje rukom Ljutica Bogdan. „Dojadio si bogu i narodu s tim! Zaboravi Teodoru! Ko zna da li je još živa!”

„Jezik pregriz’o, nesrećko!” ozbiljno će Miloš.

„Dobro ti kaže Bogdan” uozbilji se i Marko. „Ko od žena uđe u harem kao sultanova supruga, samo mrtva iz njega izlazi.” „Pobogu, ne govori tako, pobratime.. ” snuždi se Miloš. „Nemojte ga obeshrabrivati” Milan ih grdi. „Znate kako ume pasti u očaj, setite se kakav je bio zbog onog koplja.”

„Kud ga spomenu, bog te ubio!,” ćušnu ga Ivan u glavu. „Ima da nam se rasplače.”

Miloš se snuždi i obori glavu, pa žalosno gleda u zemlju. „Slušaj, pobratime Miloše” zagrlj ga Marko. „Je l’ ti ozbiljno kaniš da ideš među Turadiju?”

Miloš nemo klimnu glavom.

„Onda ćeš sa mnom da ideš, tako ti je najsigurnije.”

„Šta pričaš, Marko? Jesi li i ti pao s kruške?” čudi mu se Strahinja.

„Ne, ne! Slušaj, Miloše... Idućeg proleća moram otići na noge onom agarenskom ažderu... Muratu... Pozvao me sebi... a kao vazal mu se moram odazvati, bog me ubio... Nemam kud... Hero, da ti podeš sa mnom i da te ja njemu preporučim. Možda ipak uspeš da vidiš Teodoru... Ja nisam čuo da je ona mrtva... Možda je još u životu, zatočena u njegovom haremu.”

„Poveo bi me, pobratime?” zaiskri Milošu nada u očima. „Kako ne bih, čoveče! ” širi ruke u čudu ovaj. „Ako zaista kaniš da ideš... Bolje ti je onda sa mnom no sam da lutaš ko gluva kučka... I ne samo to, nego hoću da dotad ostaneš sa mnom, ovde u Prilepu... ionako ti oni zlodušnici razoriše dvore.”

„Onda ni reč više... U proleće idemo zajedno,” reče Miloš i nazdravi mu mešinom vina.

Glava trideset i deveta - Leto 1373.

„Prazan klas se u vis diže, a pun k zemlji savija”

Na malom uzvišenju, sa niskim sumrakastim oblacima u pozadini, suton se svija nad crkvom Svetih apostola Petra i Pavla severno od Pazarišta. U daljini, na jugu, još se vidi gradski bedem i beli kameni krovovi grada. Prema zapadu, na uzvisini skriven od očiju ali srcu blizu, poslednjim sunčevim zracima obasjan je manastir Đurđevi stupovi. Oseća se blažen mir i spokoj čim se ugledaju ti stari zidovi Petrove crkve. Mesto zrači čarolijom nedokučivom čoveku kao da je posebno zaštićeno nekom višom silom.

Dolazio je Gavriilo i ranije, ali svaki put kao da mu je bio prvi i uvek se iznova oduševljavao njome. Valjda saznanje da je jedan od najstarijih hrišćanskih hramova uliva veće strahopoštovanje. Ali nije bilo samo to. Dok je gazio tu zemlju, imao je osećaj da hoda po drevnom osveštenom mestu. Bilo je tu nečega što je prevazilazilo hrišćanske dogme.

Verovatno bi više mogao da se unese u tu misteriju da mu Srđa Zlopogleđa nije kvario raspoloženje. Zato, Gavriilo napravi smešnu grimasu i reče naglas:

„E, vala, Srđo, siti se napričasma ovih dana! Brzo mi je vreme s tobom prošlo! ”

Srđa očuta i mrko ga pogleda.

„Od tebe mrkogleđe slabe priče ima” zadirkuje ga Gavriilo i dalje. „I kad gukneš, tako si mrkorek da vazda poželim da si oćutao. Srećom, mogao sam se posvetiti svojim pisanijama pa nisam osetio vreme.”

„Nas dvojica nemamo o čemu da pričamo, kosingase,” prozbori kroz zube Srđa.

„Jasno mi je da si dobio ime po tome što se srdiš,” uporan je Gavriilo, „ali ne znam kako sam ti se zamerio.”

„Jer si bogohulnik” odgovori ovaj gledajući ispred sebe. „I što ne zaslućuješ da saznaš naše svete tajne.”

„Bogohulnik?” iznenadi se Gavriilo. „Ko to mene optućuje za bogohulstvo?”

„Propovedaš staru veru i šuruješ s nekim demonskim silama.”

„Ko ti je to sve naprićao, Srđo Zlopogleđo?”

„Prića se...”

„Ne slušaj zlogovorce, Srđo... već misli svojom glavom,” smeška se Gavriilo, nema nameru njemu da se pravda. „Moje je da mrakobes ne zavlada, i ako mogu da pomirim Crkvu s onim što je dobro u staroj veri... Jer, pogledaj ovo stablo... Nećeš mu valjda ćupati zdravo korenje... a što je korenje dublje, to je stablo zdravije i jaće, i može doleteti jakim vetrovima.”

„Ja na to ne gledam tako” mrzovoljno će Srđa.

„Gledaj na to kako hoćeš i zavaravaj se.”

„Ne zavaravam sebe, kosingase” odlučno će Srđa, pa pokazuje na Petrovu crkvu: „Za mene je ovo svetinja, ostalo je jeres... koja se kao korov mora išćupati da se ne bi proširila.”

„Jesi l’ ćuo za onu izreku, bodljivom korovu nije bog dao rogove? Znaš li šta to znaći? Nije Bog kriv što ljudi zlo ćine... Uostalom, kad smo kod ove crkve, a ti kao ćuvar njene tajne knjićznice sigurno znaš da stoji na temeljima starijih hramova... kao što naše pravoslavlje stoji na temeljima starih vera... Nije li tako, srditi Srđo Zlopogleđo?”

„Nije isto, bogohulniće” neće ni pogleda da ga udostoji Srđa. „Ovde su neimari samo iskoristili paganske temelje da bi podigli

crkvu

„A što bi ih iskoristili ako je samo mesto pagansko?”

„Da bi pokrili nezdravo u njemu.”

„Nezdravo u njemu? Znaš li kako naši ljudi dižu svoje kuće, Srđo? Neće naš čovek podići sebi kuću na nezdravom mestu pa da ga ubiješ. Hero, pre no što odluči gde će graditi, on pusti ovce na to mesto pa gde one zanoće, on zna da je to mesto zdravo i za njegovu porodicu i tu gradi kuću... I sa crkvom ti je slično. He gradi se nikad na nezdravom mestu.”

„Ne bih se složio s tim.”

„Niko te i ne tera, ali je tako,” smeška se Gavriilo samouvereno. „Ovde je ranije bio paganski hram, pa rimski, zatim starohrišćanski, pa tek onda ovaj naš... svi su ovde gradili kuću svojim bogovima, na istom mestu... Da je nezdravo kako ti kažeš, niko ih ovde ne bi slavio. Jednostavno, neka mesta... su posebna.”

„Koješta” kratko će Srđa.

„Zašto je onda od svega paganskoga sačuvan onaj rimski žrtvenik u severozapadnom delu hrama? Je li, Srđo?,” Gavriilo nema nameru da popusti. „Da nisu naši očevi bili dalekovidniji od tebe pa su želeli da sačuvaju poruku na njemu? Ti kao čuvar Knjižnice sigurno znaš latinski i umeš pročitati natpis koji je na njemu uklesan... He-he... Da je netačan, sigurno bi ga odavno uništili.”

Srđa ko zaliven čuti, samo uspija ustima.

„Ako ti je možda ipak stran latinski, ja ću ti reći šta znači natpis na njemu,” zamišljeno će Gavriilo. „Slavnim bogovima i boginjama ovog mesta — Marko Viktorin Urcijan beneficiarij oduži se” . To je poruka i za nas, Srđo. Da im se odužimo istinom i verom.”

„Rekoše mi da si brzomislen.”

„Ko?”

Srđa opet očuta.

„No, kaži mi, Srđo... Jesi li se ikad suočio s mrakobesom?” pita ga Gavriilo.

„Prostonarodno pagansko sujeverje” odvrati ovaj.

„He-he... E, sa mnom ćeš imati prilike da se suočiš s njim, pa ćeš drugačije razmišljati.”

Uto, stižu pred portu crkve, a tamo ih dočekuje bratija, pet monaha i iguman. Sunce je već zašlo iza Peštera i svež vazduh se spušta sa njegovih šumovitih obronaka. U miru rumenila sutona najsajnije zvezde već počinju da se pojavljuju nagoveštavajući vedru i zvezdanu noć.

„Pomaže bog, braćo!” uzvikuje Gavriilo.

„Bog vam pomog'o, duhovnici,” uzvraća iguman, starina u osmoj deceniji života, sav obrastao u sedu bradu i kosu. Njegovo izborano lice pamti poslednja tri kralja i cara, a stare ruke odaju da su prošle kroz sito i rešeto. Iako se podštapa zbog onemoćalih nogu, u očima mu se ne vidi zamor od života. Ostalu bratiju čine sve mlađi ljudi, neki još golobradi.

„Oče Lavrentije, vidim da ti je zdravlje još naklonjeno” reče Gavriilo i ljubi mu ruku. „Bolje mi izgledaš nego poslednji put kada sam te video.”

„E, vi mlaci, lako vam je da zafrkavate stare” pomazi ga po kosi iguman. „I vi ćete stati na ovakve kržljave noge... Radujem se što te opet vidim, Gavriilo.”

Primećuje kosingas da Srđi nije drago što ga iguman ovako dočekuje, ali pravi se kao da to ne vidi.

„Veselim se i tebi, Srđo Zlopogledo,” smeška se stari iguman. „No, vidim da nikako da podigneš ta usta. Spustila su se do crne zemlje!... Rekoh ti prošli put, Gospod voli da vidi nasmejane, a ne natuštene duše”

„Oče Lavrentije.. ” poljubi mu ruku Srđa.

„E, koliki si, Srđo! Sunce bi zaklonio u podne, he-he!” smeje se iguman. „No, čim vidim vas dvojicu zajedno, znam zašto ste došli... Hajdemo unutra.”

„Toliko puta sam dolazio, a nisi mi rekao za knjižnicu, oče” zapodeva šalu Gavriilo.

„E, kud ti mogu reći, Gavriilo, kada je to naša tajna?,” odgovara on

dok polako klima ka ulazu u crkvu. „Svako čuva neke svoje zagonetke, zar nije tako? He krije li se u znanju prava moć?”

Ha ulazu se svi triput prekrstiše, pa smerno i ponizno zakoračiše u hram. Unutra miriše na lojanice i tamjan, a živopis osvetljavaju kao ruka velike sveće. Koraci im odjekuju. Svežina sačuvana u debelim zidovima osvežava im znojava lica. Jedan od monaha zatvori drvena vrata za njima. Unutra vlada potpuna tišina, niko ne progovara kao da se plaše da ne remete duhovni mir. Dolaze do rimskog žrtvenika sa natpisom u severozapadnom dela crkve, a Gavriilo ne izdrža da ne pogleda Srđu i značajno mu namigne. Ovaj se još više namrgodi, pa kao da njemu radi u inat, obema rukama obuhvati žrtvenik, i zapne iz sve snage. Nije ni zastenjao kada ga je podigao i pomerio korak dalje. Ispod žrtvenika ukaza se rupa nepravilnog okruglog oblika. Iz nje zvrji mrak i izbija hladan vazduh.

Vidno se iznenadi Gavriilo, rado bi prokomentarisao, ali svi ćute, pa ne sme da se oglasi. Jedan od monaha daje po lojanu lampu njemu i Srđi, i gorostas prvi krenu niz uske stepenice pridržavajući se za zid. Gavriilo ide za njim. Tako je strmo da Gavrilu izgleda kao da će Srđi stati pa glavu. Kako silaze, tako se smenjuju zid od kamena i od zemlje. Vidi on da su to temelji prethodnih hramova. I vazduh je sve hladniji, bije odozdo.

Ha dubini od skoro deset metara, najednom ukoračiše na zaravan od kamenih ploča. Treperavo svetlo njihovih sveća osvetljava glatke zidove sa nišama. U nekima se nalaze kameni kipovi rimskih božanstava. Nekima su lica kao dletom uništena, a u drugim Gavriilo prepoznaje kosatu i bradatu glavu Jupitera kako drži štap, ili boga rata Marsa sa kacigom, ili vidi Plutona, boga podzemlja. Ha nekoliko mesta plafon je zasvođen lukom od cigli. Kada su prošli kroz jedan takav, ušli su u prostoriju punu starih knjiga. Iz niša su izvađeni kipovi i na njihova mesta su naslagane knjige, raznih veličina i debljine. Neke su opšivene kožom, druge imaju drvene korice, ukrašene su staro-grčkim i latinskim natpisima, staroslovenskim, glagoljicom. Bilo da su ukrašene ili ne, sve kriju svoje tajne i stare mudrosti. Uza zid je

grobница ukrašena reljefom s rimskim motivima iz lova i zagrobnog života.

„Knjižnica je u rimskoj kripti.. ” promrmlja sebi Gavriilo.

He zna gde pre da gleda, rastrgnut je na sto strana, svaku knjigu bi uzeo u ruke i zaronio u njene misterije. Obuzima ga groznica, neutoljiva glad za znanjem jer oduvek je najviše voleo knjige, bilo da ih prepisuje, ukrašava ili čita. A ovde ih je bilo na stotine, uredno složenih iako po gomilama. Srđa prilazi jednoj niši punoj knjiga i počinje nešto da traži, i ne obraća pažnju na Gavriila.

On prilazi jednoj gomili, drhtavom rukom uzima prvu s vrha. Prstima prelazi preko starog, ispucalog i pocrnelog kožnog omota i otvara ga. Razrogačio je oči u čudu, mukljivo izusti:

„’Apokalipsa po Petru’.”

Gleda lepo ispisana starogrčka slova, prelazi prstima po njima kao da ne veruje svojim očima. Uzima odmah drugu, nezasita radoznalost ga trese. Arapska slova ga namah zbune, ali na dnu strane vidi da je neko na latinskom dopisao:

„’Zaboravljene knjige iz Raja: Prva i druga knjiga Adama i Eve’!”

Uzima treću i oduševljeno čita naglas:

„’Život svetog Ise’...”nešto niže vidi dopisano: „’Izgubljene Isusove godine’.”

Zbunjeno gleda u starogrčki tekst, pažljivo okreće strane. Hartija je toliko krhka da mu se čini da će mu se raspasti među prstima.

„Skazanije o Isusovih sedamnaest leta u Indiji..u neverici Gavriilo diže pogled i obraća se Srđi: „Odakle sve ovo? Kako sakupiste ono što se smatralo izgubljenim?”

„Izgubljeno je samo ono što nije za svačije oči, Gavriilo” odvrati on hladnokrvno.

Gavriilo uzima drugu knjigu i otvara je, čita:

„’Jevanđelje svete dvanaestorice’...”

„Gavriilo.. ” pogleda ga preko ramena Srđa. „Šta god pročitao, obavezan si svetom tajnom da ćeš to zadržati za sebe... Nemoj da te stigne Božja kletva... ili moja kazna.”

„Je li ovo pravi Novi zavet?” pogleda ga Gavrilo, ali ovaj se pravi da ne čuje. „Čuo sam da su prvi hrišćanski oci uništili izvore koje su koristili za Novi zavet, da su prepravili neke stvari... recimo za post... Kako je Isus propovedao da se uopšte ne jede meso i ne pije vino, pivo... kako se sva živa bića moraju poštovati... Ali da se hrišćani nisu hteli odreći mrsne hrane... Čekaj, Srđo...” opet ga pogleda Gavrilo zbunjeno. „Nema li to veze sa Skazanimjem o dvanaest petaka? Sveta istina o postu?”

„Jevandjelje savršenog života, tako ga mi zovemo” reče Srđa ne okrećući se.

„Zašto se ovo krije? He borimo li se da čovek spozna Gospoda?” zbunjeno će Gavrilo. „Zar ne propovedamo Božju reč?”

Srđa zabaci glavu nazad i glasno uzdahnu.

„Nas dvojica smo samo... čuvari, Gavrilo” reče naposletku. „Drugi o tome odlučuju.”

Gavrilo sa strepnjom uzima drugu knjigu, boji se šta će pročitati kad je otvori. Ovako ne bi drhtao od uzbuđenosti ni da je u pećini punoj zlata i dragulja. Ovde bi mogao da zaboravi na svet.

„Ovo je napisao Josif ben Matija... Jevrejin koji je živeo na rimskom carskom dvoru,” zamišljeno će on dok očima brzo prelazi preko grčkog teksta. „S aramejskog je preveo na grčki... 'Jevrejska antika'... Objavio ju je 78. leta od Hristovog rođenja... Slušaj ovo, Srđo,” zaneto će Gavrilo: „'Otprilike u ovo vreme živeo je Isus, mudar čovek, ako se uopšte čovekom može nazvati. Jer je on izvodio nebrojena čudesa i podučavao je istini ljude. Pridobio je brojne Jevreje i Grke. Bio je mesija. I kada su ga glavni oci među nama optužili, Pilat ga je osudio na krst, oni koji ga prvi zavoleše nisu ga se ni tad odrekli. Nakon trećeg dana ukazao im se vaskrsnuvši iz mrtvih, jer su Božiji proroci ovo najavljivali i hiljadu drugih čudesa o njemu. I to pleme hrišćana, nazvano po njemu, do danas istrajava'... O, Srđo, možeš li me ovde ostaviti nekoliko meseci?”

„Ne pričaj koješta, kosingase... Evo zbog čega si ovde” okrenu se Srđa prema njemu. „Prouči je... pa da idemo odavde.”

Daje mu veliku knjigu sa starim kožnim povezom bez ikakvog znaka na njoj. Pokazuje mu da je položi na kameni poklopac groba i ostavlja mu svoju lojanicu da bi imao više svetla. On je uronio u mrak iza njega.

„Čiji je ovo grob, Srđo? Zna li se?” pita nehajno Gavriilo dok pažljivo polaže knjigu na hladan kamen.

„Tvoga Marka Viktorina Urcijana,” čuje glas iz mraka.

„Ha!” nasmeja se kosingas glasno.

Otvora je polako i počinje da je čita. Primećuje da je rukopis iskrivljen i pomalo kos, kao da je pisano na brzinu. Prstom prati rečenice, ponešto pročita naglas, nešto u sebi.

„Slovo o šestacima... Kazanije slepoga monaha Jeftimija, indikta prvog, meseca septembra, leta Gospodnjeg 6527... U ime Oca, Sina i Svetoga Duha, kunem se u Boga i Svetu Bogorodicu i u časni i životvoreći krst Gospodnji, i u sveta jevanđelja, u svih dvanaest apostola i u svetih četrdeset mučenika... istina koja mi se ukaza slepom kod očiju... nakon tajne o dvanaest petaka... pojaviće se tri strahobne zveri čija imena neću upisati niti u mislima izgovoriti jer se time doziva mrakobes, ali otkriću šta su: veliko crno june s dugim rogovima, ušima i repom, veliki crni vepar s dugom njuškom i ogroman crni vuk s vrlo velikim ustima i dugačkim repom... Kletva uklesana rukom gnevnoga Dajboga pre izgnanija u Ad... Opomenica za pokolenja...

Od tri strahobne zveri
Koje po triput iz večeri,
Po svoj komad meseca otkine
Nakon što triput mesec mine,
Stvoriće se jezoviti šestaci
Po zlu i nakani bliznaci,
Gde se krv po trebištu prolije
U čast sveca se triput zalije,
Oni će mesec po triput ubosti

I vilama sunce triput nabosti,
Pre no što nastupi tama
I Vatrene doba pomama.”

Gavrilo diže pogled s knjige i trlja lice rukama. Oseća kako mu utroba poskakuje. Pre no što je okrenuo sledeću stranicu, reče:

„Šta li nam se to sprema, Srđo? He mogu još sve da povežem.”

„Ako ti ne znaš, ko će znati, kosingase?” odgovara on iz mraka. „Zato je sinod tražio da te ovde dovedem... Navodno, ti ćeš znati šta da radiš... a ja da ti u svemu pomognem.”

„Ti?” iznenadi se Gavrilo i pogleda u mrak preko ramena, ali ne vidi Srđu.

„Sumnjaš u moju nepokolebljivost da obavim zadatak i veru u Boga da će mi dati snage da to izvršim?”

„Ne... samo sumnjam u tvoju veru u mene.”

Tajac, grobna tišina. Srđin glas zvuči kao da nije njegov, Gavrilo se naježi.

„Slepo ću te pratiti.”

Gavrilo duboko udahnu, kao da vapi za vazduhom. Vraća se tekstu starom više od trista godina i nastavlja da ga čita naglas, tiho:

Jedne ruševine na Pešteru narod naziva Trojan-gradom. S njim je narod vezao događaje o svetom Georgiju. Pod gradom se nalazi malo jezero, iz koga je izlazila aždaja, a da bi je umilostivili, na nagovor banovog čarobnika po imenu Huda, prinosili su joj mlade žene iz cele okoline za žrtvu, sve dok nije došao red i na kćerku trojogradskog bana. Tada priteče u pomoć sveti Georgije, ubije aždaju i oslobodi banovu kćer. Neman se opružila kod sela Pružen, po čemu dobi ime, zatim svetac uze ubijenu neman i dovuče je do jednog sela na pet sati hoda od Trojan-grada, nameravajući da je tu zakopa. Ali se narod poplašio i povikao: 'Vuci dalje, vuci dalje'. Zato se ovo selo nazva Vučinići. Časni vitez odvuče aždaju u drugo selo i poče kopati jamu kad najednom: čudovište učini pokret repom. 'Jao, jao' zavapi svet koji je to posmatrao 'Oživje, oživje'. Stoga se to selo do danas zove

Živalići. Aždaja na tom mestu, kažu, bi zakopana u zemlju... Stoga otad o Đurđevdanu na jezero pod Trojan-gradom dolazi svekoliki narod iz čitave okoline i prinose žrtve svetom Georgiju: kolju ovna i krv mu proliju u jezero. Zatim ovna pojedu i vesele se. Veruju da će se svetac opet pojaviti ako se aždaja u jezero vrati... U čast svetom Georgiju, takve žrtve se prinose i u Trojan-gradu na Ceru i na Svetipolju kod Trojan-vode kolubarske...”

Gavrilo zatvori knjigu i osta na tren zamišljen. Njegovu strepnju u reči pretoči Srđa, koji se oglasi iz mraka:

„Šta ako je aždaja ostala u životu?”

„Mene brine pominjanje Hudinog imena ovde” reče Gavrilo.

„Ko je taj... čarobnik?” pita Srđa i ulazi u krug treperave svetlosti lampi.

„Čini se da je više od običnog žreca, pričaću ti kasnije” reče Gavrilo i daje knjigu Srđi. „Ali pominje se kod Dajbogove kletve i kod peštorskog Trojan-grada... A kod njega je Kadmove kaciga, za kojom tragam... Ha koju god stranu da se okrenem, nailazim na njegovo ime.”

„Očito, nije slučajno” zaključi Srđa.

„Povrh svega zloslutnog, iza svega kao da stoji Hromi Daba.”

„Ja ti ne znam ništa reći o tome... niti mogu da poverujem...”

„Srđo Zlopogledo, ako kaniš sa mnom u ovaj poduhvat... počni verovati,” potapša ga po leđima Gavrilo. „Jer te, inače, istina može zateći nesprenog i za sobom ostaviti mrtvog... a takav mi nisi ni od kakve koristi... il’ se vrati svom poslaniju da te na duši ne bih nosio.”

„Ne idem ja nikud, kosingase,” odlučno će on. „Rečeno mi je da se ne odvajam od tebe i u svemu da ti pomažem.”

„Dobro, onda, moj Srđo” gleda on u grdosiju ispred sebe, „kuda sad?”

„Rečeno mi je da te odavde odvedem kod monaha Levterija.”

„Znalca tajne o dvanaest petaka?,” podiže obrve Gavrilo.

„On će ti kazati šta je u svojim vizijama video,” klimnu glavom Srđa.

Gavrilo gleda oko sebe i brojne stare knjige, kao da ga pozivaju da otkrije njihove tajne. Rado bi se ovde još zadržao. Žudi za drevnim znanjem.

„Pošto ne žurimo mnogo” naizgled nezainteresovano će on, „mogu li ovde da ostanem još koji dan?”

Srđa odmahnu glavom.

„A samo još večeras?”

Ovaj opet odmahnu glavom.

„A mogu li opet jednom da dođem...?”

„Samo preko mene mrtvog.”<

Glava četrdeseta - Jesen - 1313.

„Bejaše mlad-lud, ohol i ponosan mogućnik”

Šumovita brda oko Užičkog Grada planuše pod mladim suncem jesenjim šarenilom svojih krošnji. Listopadna šuma preliiva se od žute do crvenkastožute nijanse, dok zimzeleno drveće čuva svoju zelenu boju. Jutarnji zlatosjaj rasteruje plavkastu izmaglicu koja iznad krošnji isparava. Zornjača hita preko nebeskog beskraja pred nasrtajem sunca. Uskoro će i ona nestati okupana suncotrakom.

Nikola Altomanović udiše svež, rezak vazduh punim plućima dok se očima napaja lepotrajnošću ovakvog prizora dok stoji na vrhu donžon kule. Samo je nebo iznad njega, čini mu se da bi ga rukom mogao dohvatiti. Kliktaj orla bradana visoko iznad njega privlači mu pažnju. Veličanstvena ptica plovi nedostupnim visinama i suvereno vlada svojim kraljevstvom. Klizi vazdušnim strujama bez ijednog zamaha svojih moćnih krila raspona tri metra. Da je Nikola znao da se u nekim kulturama veruje da orao bradan odnosi duše u nebo, da je znao šta ga čeka toga dana, sigurno bi pozeleo da je došao i po njegovu.

Župan se naježi gledajući kako se ptica slobodno i nesputano udaljava od njega. Kako je pozeleo da može i on da raširi krila i da poleti za njom. He bi se osvrnuo za sobom. He bi ni pogledao dole gde je skoro dvadeset hiljada vojnika držalo pod opsadom njegov Užički

Grad. Pa ipak, kao i svako jutro dosad, sa zebljom je gledao nekoliko hiljada šatora koji su bili rasuti u podnožju brda čiju je lepotu do maločas upijao. I svaki put bi se isto zapitao: kako je došlo do ovoga, da ga sateraju na vrh jedne stene? Gde je pogrešio? Šta je trebalo da uradi? Ali slast vlasti i ponos da je sve stekao sam i svojom oružanom silom, zaslepljivali su ga do oholosti i sujete.

Neprijatelj se budio. Isprva sporadično, a svakim minutom sve se više vrela vojske čula iz kotline. Ubrzo su zaglušili jutarnje milozvučje ptičijeg cvrkutaja i samo je još Đetinja nadjačavala njihovo ratoborno mumlanje. Ali ni to neće dugo potrajati, jer će ko zna koji dan po redu odjeknuti ratni rog i zatalabukaće se iz hiljade grla. I strašna sila će se još jednom obrušiti pa moćne zidine Nikolinog Užičkog Grada.

Njihov logor je skoro u potpunosti opkoljavao Užice. Da ne beše reke Đetinje, koja ga je štitila sa tri strane, odavno bi mu bili pod zidinama. Ili na njima. Jedina slaba tačka je severna strana, do koje se peo uzani put. Ali tu je izgrađena velika poligonalna donžon kula, a ispod nje gornji, uža deo grada. Visoke zidine prate nepravilan oblik stene, koja se spušta južnom tačkom do Vodene kule iznad reke. Južno od ulaza nalazilo se utvrđeno podgrađe. Celom svojom dužinom bedemi su bili ojačani jakim kulama.

Ali nakon višenedeljne opsade već su bili vidljivi tragovi razorne snage katapulta kojima je izbacivano veliko kamenje ili zapaljena smola. Delovi zidina i kula bili su razbijeni ili napukli i svakog momenta su mogli da se sunovrate u Đetinju. Najveću štetu su pretrpeli objekti unutar gornjeg grada i podgrađa gde je kamenje razorilo brojne krovove, a zapaljena smola je spalila skoro sve što je moglo goreti. Branioci su gasili požare, a vatrena stihija je za sobom ostavila garež i miris paljevine koji se nedeljama osećao u vazduhu. Da grad nije imao svoj bunar u Vodenoj kuli, opsada bi mnogo kraće trajala. Ovako, neimari su u njoj napravili 156 stepenika kojima se silazilo do vode, a ona se izvlačila posebnim sistemom čekrka i užadi do visine od sedamdeset metara. Ali ako branioci nisu morali brinuti

za vodu, hrana je predstavljala veliki problem kao i u svakoj opsadi.

Gledajući sa velike severne donžon kule koja je branila kapiju, Nikolu je brinuo tunel koji se prokopavao sa daljine od pedesetak metara. Ulaz je bio zaštićen „kornjačama” koje su bile prekrivene platnom natopljenim sirćetom pa nisu mogle goreti. Kako je opsada već nedeljama trajala, bojao se da će prokopanim tunelom uskoro potkopati neki deo zida, koji će se urušiti, pa će osvajači nezaustavljivo prodreti u njegovu tvrđavu. Ali mladi vojskovođa je bio odlučan da im priredi „toplu” dobrodošlicu s kazanima vrelog ulja i smole koje će njegovi strelci potom zapaliti.

U nekoliko navrata mogao je on da vidi preko puta brisanog prostora kneza Lazara, Musiće, Vuka Brankovića, Ivaniša, unuka istoimenog Dušanovog despota, Nikolu Zojića sa Rudnika i Miloša Povika iz Zvečana, i neku drugu više ili manje poznatu vlastelu, a nije krio zadovoljstvo što među njima nije video i Miloša Obilića. I do njega je bila došla vest o razaranju Obilova. Mada se potajno nadao da će mu se Miloš prikloniti, bilo mu je bar drago što nije bio uz njegove neprijatelje. Ono što ga je zbunjivalo bilo je što je jasno mogao videti deo logora u kojem su bili ugarski konjanici, njih oko hiljadu, ali među ovim vojskovođama nije bilo bana Nikole Gorjanskog. Kada je opsada počela, župan se nadao da će uspeti da izdejstvuje nekakvo primirje sa ugarskim banom, ali kada je njegovo poslanstvo stiglo u knežev bivak, osim što su hladno i nezainteresovano dočekani, rečeno im je da Gorjanski nije prisutan. Pri svakom pomenu primirja, knez je odmahivao rukom i tražio je bezuslovnu i trenutnu predaju.

Nikola Altomanović nikako nije mogao da zna da se knezu baš žurilo da okonča opsadu pre dolaska ugarskog bana jer je strepeo od njihovog susreta kojim bi se razotkrila Lazareva dubrovačka zavera. To je i bio razlog što se neprijatelj velikom brzinom okomio na Užički Grad, što su došli bez inače glomazne komore koja je umela da broji koliko i sama vojska. Nikola je isprva bio u čudu kada je video da je vojska donela maltene samo ono što je mogla sama da ponese, ali to je pravdao kneževom željom da završi sa opsadom pre dolaska zime.

Nije ni slutio da ga je Lazar nadmudrio podmetnuvši mu ideju za savez sa Venecijom, koju je posle iskoristio da pridobije ne samo ugarskog bana, već i kralja.

Bez obzira na svoj nezavidan položaj, Nikola nije imao nameru da se preda već da se bori do kraja, onako kako je umeo i uvek činio. Ali nisu svi delili njegovo mišljenje...

Nikola je obilazio položaje branilaca, izdavao naređenja, premeštao ih, kada je zlokobno odjeknu rog kotlinom podno njegovog grada. I paklena ratna mašina je svom silinom pokrenuta. Kiša strela, balista, kamenje, užarena smola - zaklonilo je na tren jutarlje sunce. Napadači zagalamiše, branioci u panici zalarmaše. Tresak, lomljava, prasak odjekuju starom tvrđavom, zemlja pod njom tutnji, krici i vika se gube u nesnosnoj i zaglušujućoj buci. Već se diže crni dim, a vatrena stihija guta ljude i sve oko sebe. Baliste padaju strašnom snagom i probadaju po nekoliko ljudi odjednom. Kamen puca od stena koje padaju s neba, pršte i raspadaju se od siline udara.

U lagumu na severozapadnom delu tvrđave gde su čuvane zalihe hrane i koji je služio kao štab braniocima, činilo se da se cela tvrđava trese. Nije prvi put, ali niko se od prisutnih nije mogao naviknuti na podrhtavanje zemlje iznad njihovih glava. Nikola silazi niz stepenice, prašnjav i oprljen od plamena, jedva se domogao sigurnosti laguma. Ali nije došao da se skloni već da vidi zašto njegovi zapovednici nisu rope s vojskom. Zašto su se kao miševi sklonili u rupu umesto da ohrabruju svoje vojnike. Zatekao ih je u raspravi, svadljivo se nadglasuju, i preteći mašu pesnicama jedni drugima. Tu su Bogun Božinović, Vukosav Kobilavčić, Radišin Liska, Radin Dubravčić, Radiša Predislavić, Ruja Supčić, Stjepoš Masnović.

Ugledavši besno Nikolino lice, svi na tren začutaše ali ostaju napeti i uznemireni. Vidi župan da se nešto ozbiljno događa, a stanje je takvo da ne mora da pogađa šta je posredi. Zato se još više naroguši i viknu:

„Sunce li vam žareno! Ljudi vam rope ginu, a vi se krijete pod zemljom kao babetine! Napolje il' ću vam svima skinuti glave!”

„Imamo problem, župane.. ” širi nemoćno ruke Radiša Predislavić, koga je Nikola često slao kao poklisara u Dubrovnik da pregovara. Bio je u četrdesetim godinama, i posve je ličio više na pregovarača nego li na ratnika. Ali županu je do kraja ostao veran i nije se libio da se prihvati mača iako s njime nije bio vešt.

„Imamo ga! ” viknu besno Nikola, a uto zemlja se jako zatrese, kao da se zid iznad njih ruši. „Čujete li ga?”

„Slušamo to već danima, Nikola” odvrati Radašin Liska, a drži ruku na balčaku mača. Bio je županu bespogovorno veran i od velike mu pomoći. Sa njim je bio kada je pokušao atentat na kneza Lazara. „Ali nekome je izgleda to dojadilo da sluša!,” pa kad to reče, gleda u ostalu petoricu koja i stoje naspram njih dvojice. Svi su već izabrali strane.

Nikola im prilazi krupnim koracima i stavlja ruku na balčak svoga mača. Streli ih pogledom, očima bi ih zgromio. Primećuje da Bogun Božinović u ruci drži pismo zapečaćeno voskom i njegovim pečatom.

„Šta ti je to, Božinoviću?,” mršti se župan. „Vidim li ja to moj pečat?”

Ovaj nespretno sklanja pismo iza sebe i trepće od nervoze. Vio je puniji čovek, Nikolin blagajnik i čovek od punog poverenja. Bar je Nikola tako dotad mislio. Slao ga je u najosetljivije misije gde je dolazila do izražaja ne samo njegova pregovaračka sposobnost, već i lukavština i redak talenat za falsifikovanje tuđeg rukopisa i potpisa.

„Jesam li ti ja poverio svoj pečatnik da bi mi sad radio o glavi?” odmah ga prozre Nikola. „Jer me pamćenje dobro služi i poslednji put sam potpisao pismo nudeći primirje banu Gorjanskom.”

„E, sad ga nudi onom knezu dole... s tvojim potpisom,” reče Liska, a lice mu se iskrivilo u krvožednu grimasu. Samo je čekao jedan pogrešan pokret bilo koga od njih petorice pa da so maši mača.

„Šta je ovo? Izdaja?” uzviknu župan.

„Nikola, ne možemo dalje ovako” pokušava Bogun Božinović prijateljski. „Vidiš i sam da ćemo svi izginuti...”

„Možemo još iskamčiti neku pogodnost za nas,” dodaje Stjepan

Masnović, koji je uglavnom pratio Boguna u diplomatskim misijama. Bio je suvonjav i crnomanjast, čovek koji je često lizao svoje usne što je Nikolu dovodilo do ludila, i nikad mu nije verovao iako se Bogun kleo u njega. Sad je znao da je bio u pravu. „Knez nam može oprostiti živote ako se predamo...”

„Nema predaje!” viknu Nikola. „Nikada se ja nisam predao, pa neću ni sad!”

„Nema više nade!” uzvratu Ruja Supčić, koji je svojevremeno izdao i svog prvog gospodara Nikolinog strica Vojislava Vojinovića. Jednom izdajnik, uvek izdajnik. Bio je najstariji među njima i uvek se okretao kako vetar duva. „Ne očekuj da će ti braća Obuganić priteći u pomoć! Kad nisu dosad stigli, neće ni doći! Oni su te izdali, a ne mi!”

„A Stepoš Stepanović se nikad od Cavtata neće probiti do Užica!” dodaje Vukosav Kobilavčević. „Ako se nije već priklonio Obradu Zorki, koji te je odavno izdao!”

„Doći će Crep Rogatić!” uzviknu Nikola.

„Ma, kud će se on probiti iz Bosne, jesi li lud?” odmahuje rukom Stjepoš.

Nikoli pada mrak na oči. Prilazi mu naglo, hvata ga za košulju i prodrmusava ga.

„Nema predaje, borićemo se do poslednjeg čoveka, čujete li me?”

Uto, ovome iz nedara ispada još jedno pismo Nikoli pod noge. Svi se slediše. Župan ga odgurnu i saže se da ga podigne. Ovo pismo ne nosi nikakav pečat. Otvara ga i čita, grozničavi rukopis ukazuje da je napisano na brzinu. Svi vide kako se Nikoli smračuje lice, a oči mu se zakrvaviše.

„Kneza molite za svoje živote, a zauzvrat mu nudite moju glavu!... Čak mene optužujete da sam po smrti cara Uroša na prevaru podigao svetodmitarski dohodak od Dubrovnika podmetnuvši im pismo s njegovim rukopisom!”

„Šta se čudiš, ti si rekao da im pošaljemo Romana Prkosija!” uzviknu Bogun Božinović, koji je i sledeće godine s jerusalimskim kaluđerima odlazio po isti porez.

„Zašta će vam ovo prvo pismo? Sa županovim pečatom?” Radašin Liska pita i već vadi mač iz korica.

„Ja ću ti reći zašta će im” diže pogled Nikola i cepa pismo. „U prvom ja navodno nudim predaju, a ako ne prihvate, onda kane da pošalju drugo pismo u kome im nude moju glavu!”

To je bio trenutak koji su svi prepoznali i kao po dogovoru latiše se svojih mačeva i skočiše jedni na druge. Zakrviše se kao najljući protivnici i stadoše se bosti i seći kako je ko stigao i umeo. Dvojica odmah saletošu Nikolu jer znaju da je najopasniji i dok su bili zauzeti oko njega, drugi navališe pa Radašina Lisku i Radišu Predislavića. Ovaj drugi, nevešt s mačem, brzo pade izboden od Vukosava i Stjepoša. Krv mu se proli po kamenom podu. Videvši to, Bogun Božinović iskoristi metež, protrča između njih i pobeže uz stepenice. Uto, krvoločni Radašin Liska je bez muke proburazio Ruju Supčića, a Nikola je jednim zamahom odsekao glavu Radinu Dubravčiću, a kada je Stjepoš to video, pokuša da pobegne, ali nalete Liski pravo na mač i ovaj mu iz dva uboda prosu creva pod noge. Vukosav Kobilavčević iskoristi njegovu nepažnju, pa mu zabi mač u leđa, i Liska pade na kolena ječeći više od besa nego od bola. Nikola priskoči, razmeni nekoliko snažnih udaraca s njim, izbi mu mač iz ruke i bez razmišljanja mu zari oštricu u stomak. Županu to ne bi dovoljno već mu je još dvaput zabi iz sve snage vičući: „Crkni pseto izdajničko!”

Zatim mu kroz glavu preleti da je Bogun Božinović pobegao napolje i uplaši se najgoreg. Pohita za njim i izlete u ratni kaos, koji ga je gore čekao. Kao da se nebo rušilo na njegov grad. U oblaku dima nije mogao da vidi kuda trči, pa je nekoliko puta padao preko leševa i klizao se po lokvama krvi. Strele su padale oko njega, a veliko kamenje izbačeno iz katapulte prštalo je od udara u zemlju ili okolne zidove. Sve je ječalo od ranjenih i umirućih. Bedemi su bili napušteni, a ko god je još bio živ, tražio je sklonište.

Nikola nekako dospe do gornjeg grada samo da bi na svoj užas ugledao Boguna Božinovića kako maše svojim pismom vojnicima koji otvaraju glavnu kapiju. Ubedio ih je da je to naređenje samoga

župana, a ovi su to jedva dočekali, samo da bi ova krvarija prestala. Trčao je prema njima vičući da je zatvore, ali niko ga nije mogao čuti od buke kojom se tresao grad.

Iako je Nikola prvi stigao do Boguna Božinovića, kneževi konjanici su već bili na kapiji i nezaustavljivo su prodirali u grad. Sekli su pred sobom stražu i ono malo vojske koja se tu našlo iako je većina u znak predaje bacila svoje oružje. Župan je još samo imao satisfakciju da Bogunu zabije mač u leđa pre nego što ga je neprijatelj okružio i savatao. Brzo su ga razoružali, bacili ga na zemlju batinama da bi mu na kraju stavili okove na noge i ruke.

Takvoga su odvukli u veliki šator van zidina gde su ga čekali knez Lazar i njegovi najverniji vazali - Musići i Vuk Branković. Pronicljivi knez već je otposlao ostalu vlastelu s njihovim trupama da zauzmu grad i raspodele među sobom sav ratni plen. On ne haje za te mrvice. Oružje i oruđe, poneka srebrna ili zlatna kopča njega ne zanimaju, on u vidu ima mnogo dalekosežniji plen. Neće sebi prigrabiti ni najviše Nikolinih teritorija. Mudar je on, seća se dobro kakve je nevolje zbog toga imao pokojni car Dušan. Nije imao dovoljno lojalnog ljudstva da ih svuda postavi kao svoje administratore, jer bi se takvi vrlo brzo polakomili i vladali više za svoju nego u njegovu korist. Ha kraju bi se otcepili. Uostalom, ko je još bio lud da se u ova nesigurna vremena graniči s Turcima. Zato je on unapred smislio podelu Nikoline zemlje. Od Nikole Gorjanskog je dobio uveravanja da ugarski kralj neće ništa za sebe da uzme i da je, kako je sam rekao, „već dobio novog vazala.“ Bosanskom banu Tvrtku je pripalo sve oko Drine do primorja, iako su isprva Balšići zauzeli Dračevicu, Konavle i Trebinje. Ali nisu mogli da ih zadrže jer se ondašnji narod pobunio i priklonio bosanskom banu. Zato je najveći deo kolača Lazar ustupio Vuku Brankoviću - skoro celo Kosovo. Nije to brinulo kneza, već nešto drugo: sudbina Nikole Altomanovića. Njegova zebnja da ovaj neće poginuti tokom opsade se ostvarila. I kada su ga u šator dovukli na rukama, izranjavanog i isprebijanog, to je Lazara bacilo na još veće muke.

Pobednici sede opušteno za stolom i toče sebi vino dok veliki

župan iz petnih žila pokušava da ostane na svojim nogama. Istrgao se svojim čuvarima da bi svima pokazao da još ima dostojanstva da uzdignute glave stoji pred njima. Duvao je besno kroz nos i streljao ih pogledom, ali ne zbog svog nezavidnog položaja, već što je zarobljen živ i što nije pao u borbi. Znao je da će biti mnogo sitnih duša koje će želeti da se naslađuju i da likuju njegovim zarobljavanjem.

Isprva Stefan i Lazar Musić i Vuk Branković ne obraćaju pažnju na zarobljenika, koji se klati stojeći, već jedan drugome nazdravljaju i usiljeno si čestitaju na pobedi samo da bi mu još više napakostili. Samo ga Lazar samilosno gleda i odmerava.

Nikola gleda pravo ispred sebe i obuzdava svoj gnev.

Knezu dojadi neozbiljnost njegovih sestrića i zeta pa namerno svojim peharom lupi o sto. Oni se učutaše i tek tad se zagledaše u svog zarobljenika. Ali Nikola ostaje nezastrašen.

„Kneže, čovekuj i poštedi me prezrenja vašeg” reče Nikola gledajući ispred sebe. „Posrećilo vam se da me živog uhvatite, pošto ste se nasladili mojom sramotom, podari mi sad čestitu smrt.”

„A ko kaže da je takvu zaslužuješ, gospodine moj?” nadmeno he Stefan Musić, najstariji od braće. Visok čovek, stamenit, doduše glavat i duge valovite kose. Bio je Nikolin vršnjak i nije se mnogo razlikovao od njega. Obojica su bili spremni da svirepošću osiguraju svoj položaj, s tom razlikom što Nikola nikome nije polagao račune, a Stefan je bio slepo odan svom ujaku Lazaru.

„Da li bismo mi mogli čestitu smrt da očekujemo od tebe, ili bi nam sipao vrelu mast u grlo i čupao nam nokte?” dodaje dvadesetogodišnji Lazar, srednji brat Musić. Iako vrstan ratnik, imao je još mnogo da nauči o viteštvu i časti, iako se tako ponašao. Ime je dobio po svom ujaku knezu Lazaru, koji ga je lično pripremao za vlasteosku titulu. Bio je previše nestrpljiv i želeo je sve odmah da nauči, ne shvatajući da za sve postoji određeni trenutak. Bio je visok i naočit na majku Draganu, Lazarevu rođenu sestru. Možda je zato knezu bio draži.

„U ratu nikada nisam zarobljenike bacao na muke” reče Nikola ne

trepnuvši. „Samo izdajice i protuve.”

„Mene si već označio kao izdajnika, Altomanoviću” diže glas knez. „Pa bih stoga mogao očekivati tešku smrt od tebe.”

„Izdao si mnoge, gospodine kneže” reče Nikola hladno ga pogledavši. „Nisam siguran da bi bolje prošao da si u njihovim rukama

„Nikoga ja nisam izdao, možda samo nisam ispunio tuđa očekivanja” odvrati staloženo Lazar.

„Da nam je da možemo pitati pokojnoga cara Uroša, koga si ostavio da ga Vukašin zarobi...”

„Car Uroš mi nikad nije zamerio na tome,” prekida ga Lazar. „Oduvek je shvatao neminovnost mog povlačenja.”

„Ha! Siroti Uroš malo šta je mogao da shvati valjano,” cinično se osmehnu Nikola. „Koliko je bio dobrodušan i bogodušan, toliko je bio malodušan... Sve bi bilo drugačije da se zamonašio, ali vi ste mu učinili medvedu uslugu držeći ga na prestolu, samo da biste mogli sami vlastovati i otimati tuđe!... Kao što si izdao i Miloša Obilića i oteo mu Obilovo, razorio mu dvore i ubio moju strinu.”

„To je bio nesrećan slučaj i zbog toga žalim,” reče knez. „Neki moji vazali nisu dovoljno čvrstom rukom upravljali svojim trupama... Kada ga budem video, objasniću mu sve i izgladićemo nesporazum

„Sigurno će mu to biti velika uteha,” opet će ovaj cinično.

Uto ulazi jedan vojnik i donosi knezu dva pisma. Nikola ih odmah prepoznaše; to su bila ona dva izdajnička koje su zaverenici nameravali da Lazaru doture. Ovaj ih znatiželjno čita smeškajući se i zadovoljno klimajući glavom.

„Zar si kanio da se predaš?” naposletku će Lazar pomalo iznenađen.

„To nije moj rukopis, niti potpis” odmah će Nikola. „To je maslo onog Boguna Božinovića. On je kanio da od tebe izmoli milost.”

„A ovo drugo pismo, kojim nudi tvoju glavu?”

„Ako ja ne budem prihvatio tvoje primirje.”

Lazar opet letimice baci pogled pa hartiju i osmehnu se.

„Ti si, dakle, podigao svetodmitarski dohodak od Dubrovčana nakon Vukašinove pogibije u ime tada već pokojnoga Uroša, a mi mislili da je car tada još bio živ! ”

„Samo za to zasluđuješ da te čerečimo, Altomanoviću” dodaje Vuk Branković, koji je dotad ćutao.

„Ne pada iver daleko od klade!,” uzviknu Stefan Musić. „I ona tvoja strina Goislava je pribegla toj lukavštini... A ti si imao obraza da joj nešto zameraš kad si isti ko Vojinović!”

„To je bio naum Boguna Božinovića.” promrmlja Nikola.

„Ali ti si ga rado prihvatio, nisi se bunio” odgovori mu Stefan.

„Trebalo je da posumnjam odmah” reče smirepo Lazar dok presavija pismo. „Čim si i narednog leta Dubrovčanima poslao iste jerusalimske kaluđere po taj danak

„Lukavo.. ” reče Stefan. „Ko će ići u Svetu Zemlju da se raspituje!”

„Manimo se zaludnih priča, kneže” pobuni se Vuk Branković. „Pogubimo ga odmah!”

„Ali prvo ga dajmo na muke” dobacuje Lazar Musić.

Ali Lazar očuta na to i samo zamišljeno posmatra Nikolu.

Nije osećao prezir prema njemu, nikad nije, čak ni posle više njegovih pokušaja da ga ubije. Knez se učio na dvoru Nemanjića. Pamtio je jednog kralja i dva cara, i sve zakulisne zavere, trovanja i pakosti. I jednu stvar je naučio: mržnja izjeda ljudsku dušu. Nikad nije dozvoljavao da ga prezir prema nekome optereti do takvog ludila da će ishitreno postupiti i odati se protivniku. Tako je uradio i kada je cara Uroša nagovarao da Vukašina Mrnjavčevića i Vojislava Vojinovića baci u tamnicu. Ali tada još nije znao ovo što je sad Nikola rekao, da je car bio dobrodušan, ali malodušan, i nije očekivao da će upozoriti njih dvojicu da im se kuje zavera. To mu je tada otvorilo oči u vezi sa carem. I nije mu tada zamerio, baš zbog svog stava da hladnokrvno rešava probleme. Doduše, nije mu to ni zaboravio, pa mu nije teško palo na dušu kada ga je izdao zajedno sa Nikolom na Kosovu u bici protiv Mrnjavčevića. Dugo se on još samom sebi

pravdao da mu to nije bila namera jer nije računao da će se Uglješa pojaviti sa svojim trupama. Iskreno je on pristupio zaverenicima i želeo je da poraze Vukašina na bojnom polju. Ali čim se pojavio sa bratom, samo je njemu Lazaru bilo jasno da nemaju nikakve izgleda da pobede udružene snage Mrnjavčevića. Istina, prećutao je to svojim saveznicima pre boja i u momentu kada je bitka krenula njima po zlu, odlučio je da to iskoristi... No, dobro, verovao je da bi i drugi tako postupili na njegovom mestu.

Zato, ni sad nije osećao prezir ni gnev prema mladom Altomanoviću, mada je znao da da je situacija obrnuta, Nikola se ne bi premišljao šta da s njim čini. No, Lazar nije bio preveliki samilosnik, već pre svega pragmatičan čovek. Sad kad već Nikola nije poginuo u borbi, a svi znaju da je zarobljen, nije bilo prikladno tek tako ubiti ga. Bilo je još uvek onih hoji su ga podržavali, a ne bi bilo ni diplomatski dobro u odnosima sa Ugarima iako su ga se ovi odrekli. Hladnokrvno ubiti velikog župana samo bi dovelo do toga da knez padne svima u oči. Očekivalo se da vlastelini pokažu milost jedni prema drugima - posebno po završetku ratova.

„Nije li ti, Vuče, žao tvog brata od tetke,” pita ga Lazar. „Zar da ga tek tako baciš na muke?”

„Rođaci se ne mogu birati, taste, ali ne znači da se zato moraju voleti,” odgovori ovaj hladnokrvno.

„Ne vidim zašto se premišljaš, ujače” reče Stefan Musić. „Nećeš ga valjda osloboditi?”

„Ne, ne... Opet bi nam bio za vratom,” odmahuje glavom Lazar, ali misli i kako bi župan mogao da izgladi stvar s ugarskim banom Gorjanskim. Pogotovo ako ga uveri da savez sa Mlecima nije bila njegova ideja već Obrada Zorke. I da se u tom planu nije daleko odmaklo, već da su Dubrovčani preuveličali stvar. Ako bi pak Ugari pritisli Dubrovčane zbog tih neistina, ovi bi mogli spomenuti da je sve to zapravo Lazar smislio i sproveo u delo. Onda bi se knez našao u okolnostima u kojima je sad bio Nikola Altomanović. „Ali ne smemo ga ni tek tako pogubiti... Altomanović nije običan razbojnik pa da ga

vešamo na trgu... Moramo se uzdići iznad strahota ratovanja i pokazati samilost, to se očekuje od nas vladara. Zapamtite to... Naš Gospod Bog to očekuje do nas... Narod i Crkva se uzdaju u nas. Kakav bismo im mi bili onda uzor i kakvu bi pravdu mogli od nas da očekuju... ako bismo sve ovo sveli na običnu odmazdu?... He, veliki župan mora biti samo kažnjen,” sve vreme Lazar govori kao da Nikola ne stoji pred njim. Zamišljen je i mora brzo smisliti najbolje rešenje. Još samo treba da mu u međuvremenu dođe ugarski ban Gorjanski. Ovaj bi sigurno tražio da se sastane sa županom želeći od njega da čuje razloge za njegove postupke... i opet bi se klupko Lazareve zavere počelo odmotavati.

„Pošaljimo ga u manastir.” reče Lazar Musić.

„Pa da pobegne iz njega?,” prekorno će njegov brat Stefan. „Očas bi se taj snašao i počeo opet da okuplja svoje istomišljenike, kao što kaže ujak. Još bi se mogao zacariti! Šta bismo onda?”

Uto, Lazar diže ruku da prekine raspravu. Odlučio je. Ali neće izreći kaznu pred Nikolom. Ustaje polako i prilazi županu. Ovaj i dalje uporno gleda ispred sebe. Naizgled je miran, ali u sebi sav drhti od gneva i bespomoćnosti.

„Čuj, Altomanoviću...” započe Lazar. „Pogubiti te neću... Otići ćeš u manastir i tamo ćeš ostati” na to Stefan ustaje da se pobuni, ali Lazar opet diže ruku i ne da mu da govori.

„Dobijaćeš neki prihod, od koga ćeš se izdržavati i živećeš povučeno... i neka se zla krv među nama ovim završi. Jasno li je?”

Nikola ništa ne progovara, i dalje gleda ispred sebe. Teško mu je da poveruje da će proći s takvom kaznom. Veruje da će ga na spavanju zadaviti ili otrovati kad se stišaju stvari. Ali videće on već kako da ih opet nadmudri.

„Straža! ” viknu Lazar.

Ulaze vojnici koji su im ga doveli.

„Odvedite velikog župana na sigurno mesto i ostavite ga u lancima. I bez batina ili mučenja... Naknadno će biti poslat u neki manastir... Vodite ga sad.”

Vojnici uhvatiše Nikolu pod obe ruke i odvukoše ga napolje. Lazar osta tako da stoji zamišljen. Iza sebe čuje Stefana Musića:

„Ujače... Pobeći će zlotvor iz manastira, pa šta ćemo onda?”

„Znaš li šta je kralj Milutin učinio da bi sprečio svoga sina Stefana da se zakralji?” okrenu se Lazar prema njima. Gleda ih hladno.

„Isto što je i kralj Stefan posle kanio da uradi svome sinu Dušanu da se ne bi ovaj zakraljio” odgovori ovaj shvativši poruku.

„Tako je” hladnokrvno će Lazar. „Ti ćeš ga, Stefane, odvesti sa sobom natrag još danas... Krenućete kući pre nego što stigne ban Nikola Gorjanski... He želim da se njih dvojica sretnu... Kad to... obaviš, pošalji župana u neki udaljeni manastir, neka tamo dočeka kraj svojih dana... Obezbedi mu neki prihod.”

Stefan Musić samo klimnu glavom i izađe iz šatora. Njegov brat Lazar krupnim koracima krenu za njim. Lazar i Vuk ostaše sami, zamišljeno se zgledajući. Lazar je ovim sa sebe skinuo eventualnu krivicu. Doduše, svalio ju je na svoje sestrice, ali knez je bio prepreden.

Sudbina velikog župana je toga dana bila zapečaćena. Nikola Altomanović je imao 25 godina kada je oslepljen.

Glava četrdeset i prva - Jesen 1313.

*„Prava prelja i na krivo
vreteno zna presti”*

Ne zna se da li više huči Studenica ili ledeni severac. Niti da li je hladnija ta planinska reka ili vetar koji ih ljutito šiba. Spustili se snegopadni oblaci i preteći okovali okolne vrhove. U kasnu jesen pre očekuju sneg nego li opet kišu. Visoka planina Radočelo, na koju su se uputili, takođe je skrivena u magli, kao da je svima pristup njoj zabranjen. Ali nemaju kud nego, nogu pred nogu, polako se bliže svom odredištu. Dok se jedan tome raduje i osmeh mu ceo dan ne silazi s lica, dotle je drugi natmureniji i sumorniji od ovog lošeg vremena. I ne prestaje da gundā.

„Da ne morasmo u svakom selu usput da začamimo, stigli bismo do Savine isposnice pre prve jesenje kiše” po ko zna koji put prekoreva Srđa Zlopogleđa, pa namače kapuljaču preko lica.

„Povazdan kukaš, Srđo,” kroz osmeh će Gavriilo dok gleda u planinu Radočelo. Da je vedar dan, mogao bi već da vidi isposnicu. „Nije važno stići brzo, već živo i zdravo.”

„I zbog toga smo morali u svakom selu da ostanemo nekoliko dana?”

„Šta ja mogu kad sam svuda rado viđen gost? He-he... Znaš da ne valja odbiti gostoprimstvo domaćina, to je uvreda, a može ga snaći i

neka nesreća... pa da ga nosimo i na duši.”

„Zato ćeš sad sam po ovakvom vremenu da se penješ do isposnice” odvrati mu Srđa.

Gavrilo se okrenu ka njemu, iznenađen je.

„Zar ne ideš sa mnom kod monaha Levterija?”

„Ja ostajem na raskrsnici gde se puteljak odvaja za Radočelo... Tu ću te čekati, ako se dotle ne smrznem.”

„Da li tako mora ili...?”

„Zato što ja tako kažem i ne zapitkuj... Razapeću šatorsko krilo između dva drveta da se zaštitim od vetra i da zapalim vatru... A ti nemoj začamiti, nisi u gostima, već hitaj nazad čim sve doznaš. Treba se vratiti u manastir Studenicu ”

„Kakav si ti namćordžija, Srđo,” odmahuje mu rukom Gavrilo. „Bar ću se odmoriti malo od tebe.”

„Polako! Kud si navro?” staje Srđa. „Ne vidiš li raskrsnicu? Idi levo, na sever, prati stazu. Ja ostajem ovde.”

Gavrilo mu odmahnu rukom ne okrenuvši se, sit ga je tako nabusitog. Nedostaje mu Miloš. S njim se uvek mogao našaliti i bio je sit napričan, dok je Srđi kleštima morao izvlačiti reči. „Čuvaj se vukova! ” doviknu mu Srđa.

Gavrilo ipak staje i okreće se k njemu, širi ruke u čudu. „Zar nije Sveti Sava bio vučji pastir?”

Gavrilo odmahnu glavom i krenu dalje. S leve strane je ugledao kamenolom belog mermera koji je Nemanja upotrebljavao za zidanje svoje crkve. Sada avetinjski zvrji prazan i izgleda kao da je neka golema neman svojim čeljustima odgrizla deo brda. No, on nastavlja dalje dok vetar fijuče kroz gole krošnje. One jezivo škripe i njišu se pod njegovim udarom. Gavrilo se nada da sneg neće početi da pada dok je na planini Radočelo. Nije je ranije pohodio, ali zna da vrlo uska i strma staza vodi do Savine isposnice gde od skora u osami i tišini molitvene dane provodi monah Levterije. Nadao se da će od njega doznati više o šestacima i šta mu dalje valja činiti, jer je bio svestan da su ovde posredi tajne drevnih bogova, a ne obične mađije ili

vradžbine. Njihovi koreni su dosezali duboko u mračnu prošlost, dobro skriveni i obezbeđeni nepoznatim ritualima kojima su se prizivale iskonske sile koje su oblikovale svet.

Posle otprilike jednog sata hoda po uskoj stazi, Gavriilo je prešao preko jednog mostića i nastavio levo, uzbrdo. Taj predeo krasi neobično sitno drveće, kao da je nekom čarolijom smanjeno. I oseća se neobičan mir, kao zatišje na nekoj nevidljivoj granici, gde čovek oseća da je blizu svetog zemljišta. I zaista, ne zadugo potom, ušao je u neobično gustu i lepu šumu. Mogao je samo zamisliti njenu prolećnu bujnost i letnju raskoš. Znao je da je stupio u Savinu kuću tišine. Slušao je od starijih monaha koji su ovamo dolazili da ovde vlada večita molitvena tišina i da reči zvuče neprilično na ovom mestu. Kao neka vrsta nepisane zabrane govora i obavezno ćutanje.

Iz te šume izbio je u malu dolinu, iznad koje se uzdizalo golo lice planine Radočelo. Vrh joj se gubio u olovnim oblacima koji su se kovitlali oko njenih strmih litica. Prešao je preko malog potoka i ubrzo je pred sobom video Donju isposnicu, crkvu posvećenu Pokrovu presvete Bogorodice, kameno zdanje kao niklo iz stene. Do visine od tri metra vode uski stepenici, a isposnica je podzidana ciglom.

Očaran izgledom njenog belog kamena, jednostavnom konstrukcijom, Gavriilo je osetio je bezimenu silu koja ga je privlačila k njoj. Toliko opčinjen nije ni primetio dva monaha koja sede po strani, ispod gole krošnje jednog stabla.

„Dobro došao, brate” začu Gavriilo i prenu se.

Zinu on da uzvрати „bolje vas našao,” ali zaneme i ukoči se kad ih ugleda okružene čoporom vukova. A oni kao da nisu divlje zveri već domaći psi, pa im se umiljavaju, mašu repom i ližu ih po licu. Tek se i oni tad trgoše iz svog radovanja, pa se upiljiše u neznanca koji im je došao u dom.

Iz čopora se izdvoji najkrupniji mužjak i stade između njih.

Nije pokazivao znake agresivnosti, samo je netremice gledao Gavriila, kao da mu je čitao dušu. Zver divnog izgleda, veličanstvenog držanja, duge dlake i rundavog krzna. Krupnih očiju i bistrog pogleda,

skoro ljudskog. I on je osetio zagonetnu povezanost s tom zveri. To je nešto iz dubine duše, kao kad se čovek mznenada priseti nekog davno usnulog sna. Maglovitog i nejasnog oblika i značenja, ali jakog osećanja zajedničke pripadnosti... nečem trećem.

„Ne strahuj ” reče jedan od monaha dok sedi na zemlji okružen vukovima.

„Za sebe se ne bojim” reče Gavriilo. „Ali brinem se za mog magarca.”

„Veži ga tamo, podno isposnice, a onda... dođi k nama” reče drugi.

Gavriilo ih posluša bez reči i laganim, ali nesigurnim korakom, Coku odvede do isposnice, gde ga je vezao. Vratio se monasima, ali nije skidao pogled s velikog vuka, koji je i dalje bio nepomično isprečen između njih.

„Spusti se na njegovu visinu” reče prvi monah. „Vuka nikad ne gledaj odozgo... ako hoćeš da stekneš njegovo poštovanje.”

I Gavriilo čučnu netremice gledajući u zver na nekoliko koraka od njega.

„Tako, glavu bliže zemlji, ne u oblacima” opet će ovaj.

„Pruži mu ruku, otvoren dlan na rope” reče drugi monah.

„Bestrašno.”

Gavriilo ih posluša, a vuk nakon kratkog oklevanja, načini jedan korak ka njemu pa stade. Nije se dugo opet premišljao, pa sigurnim, skoro nadmenim hodom priđe mu i gurnu mu glavu pod ispruženu ruku. Nikad dotad Gavriilo nije osetio takvu bliskost s nekom divljom životinjom. Kao da mu je bio oduvek veran pas, stari saputnik. Ponovni susret dva stara i nerazdvojna prijatelja. Nije to mogao da objasni. Obema rukama je prolazio kroz njegovo gusto krzno dok mu se vuk umiljavao.

„Sad si deo čopora, kosingase” reče jedan monah.

„Znate ko sam?” osmehnu im se Gavriilo.

„Zna i vuk” reče drugi.

„Monah Levterije je rekao da ćeš nam doći.”

Njih dvojica se polako pridigoše i okruženi vukovima priđoše

Gavrilu.

„On te očekuje... Gore je, u isposnici Svetog Save.”

„Idi k njemu

Gavrilo malo okleva, poglednuje svoga magarca, a monasi to primetiše.

„Ne boj se za njega, neće mu vukovi ništa.”

„Ako vi kažete” osmehnu se Gavrilo i krenu ka stazi uklesanoj u golu stepu koja se od Donje isposnice vijugavo pela uzbrdo kroz borovu šumu. Prosečen prolaz negde nije širi od pola metra. S desne strane mu je gola stena, a s leve sve dublja provalija. Ispod njega razbacane stene, velike gromade koje strče iz planine kao okrnjeni zubi. Pola sata se Gavrilo penjao i sve više zalazio u oblak. Više nije mogao da vidi reku Studenicu u daljini. Izgledalo mu je kao da korača kroz stazu koja je visila u magli. Povremeno se pridržavao za kamen i gledao gde gazi.

Najednom mu se ukaza Gornja isposnica, kao prilepljeno lastino gnezdo, ali od kamena i hrastovih greda. Dok joj prilazi, vidi ispod nje bunar koji se zove Kaca, u njemu je malo vode. Dalje, iza isposnice je mala crkva posvećena svetom velikomučeniku Georgiju.

Gavrilo ulazi u polumrak, oseća se jak miris tamjana i sveća. Sve je ostalo nepromenjeno od vremena Svetoga Save, njegov duh još može da se oseti među ovim golim zidovima. Vlada nestvarna tišina, težak muk neremećen vekovima. Uz jedan zid skromna slamarica, nekoliko drvenih činija pored nje, kamen prekriven voskom istopljenih sveća. Uz drugi zid, mali stari sto s krivim nogarima, na njemu lampa lojanica, nekoliko molitvenika, hartije uredno složene na gomili, a za njim pognuto sedi čovek, kao da je i sam od ovoga kamena. U desnoj ruci drži istrošeno gušćije pero, kojim je do maločas pisao. Kada su Gavrilovi koraci poremetili njegov svet, on diže glavu od stola i ostaje zagledan u zid ispred sebe. Zatim opet spušta pogled i laganim pokretima pera ispisuje reči dok ih poluglasno naglas izgovara:

„I dođe... k meni... onaj koji... spozna... staru reč... po savet moj... i

uput... kako bi stao... na put... tri strahobne zveri... koje iz mraka... vekovima vrzaju.”

Zatim, glasno uzdahnu i spusti pero. Okrenuo se polako i pogledao u Gavrila. Njegovo mirnonosno i blagozračno lice zračilo je dubokom produhovljenošću, a oči mu blistaše kao da su videle samog Tvorca. U njegovom pogledu ogledala se apsolutna sigurnost, čvrstina karaktera nastala saznanjem istine. Gavrilo se namah oseti nedostojnim ovog mesta i čoveka, kao da svojim prisustvom narušava čestitost ove isposnice. Čak nesvesno protrlja prste ruku osećajući njihovu ogrešenost.

„Obojica spoznasmo krajnosti tajne života” reče Levterije, a oči mu se smeše. „Ja imah sreću da spoznam Gospoda, a ti nesreću da spoznaš... mrakobes. Ko sam ja da tebi sudim za krvave ruke... kosingase. Ja živim u sreći Božjoj, duhom i telu sam Njemu posvećen, dok ti... živiš u borbi okružen iskonskim zlom. Bojim se da tebi ni sam Gospod ne može suditi... jer dok ja mogu okrenuti drugi obraz i Bogu na istinu izaći... ti ne smeš podmetnuti nijedan jer bez glave ćeš ostati... i šta bismo mi onda bez tebe?” osmehnu mu se od blagomilja.

„Tvoja proročka dalekovidost, brate Levterije... i mudrost mogu doći samo Božjom voljom i Njegovom beskrajnom milošću,” reče Gavrilo. „Moje srce je sad puna čaša radosti... što tebe upoznah... i to baš u Savinoj kući tišine.”

„Retko se dešava da se dve krajnosti nađu na istom mestu... Možda je zato Savina kuća prava za to... Nije li naš svetitelj proveo život mireći dve krajnosti? He samo krajnosti duha, već i tela. Nije li on dokazao da se dve krajnosti međusobno ne potiru, već dopunjuju i usavršavaju?”

„Svaka tvoja reč je uteha za moju dušu koju često more sumnje.” „A svako tvoje delo je moja uteha, Gavrilo,” reče monah. „Prinesi taj panj i sedi ovde da te bolje vidim jer me oči polako izdaju... Kad okopni telo, počinje i um slabiti... Ali se onda oslobodi duša, koja se u radosti vine u nebasa.”

Levterije je bio u devetoj deceniji života. Ono malo živosti što je

još ostalo u njemu videlo se u njegovim očima, prozoru duše. Ostalo je venulo. Seda kosa mu je skoro sasvim opala, a brada je izgledala više kao paperje. Izborana tanka koža lica bila je nežna kao u novorođenčeta. Skrušeno telo se gasilo, još je gorelo kao plamičak njegove lojane lampe.

Kada je Gavriilo seo naspram starog Levterija, ovaj se dugo zagleda u njegove oči, kao da čita u njima sve njegove sumnje, sva pitanja koja ga tište. Naposljetku mu reče:

„Znaš li ti priču o Skazaniju o dvanaest petaka, Gavriilo?” On kratko odmahnu glavom.

„U gradu Draču življahu hrišćani i Jevreji u neprestanoj slozi i sukobu. He mogavši više živeti u stalnoj svađi, izabraše dvojicu mudrih, hrišćani Levterija, Jevreji Tarakoj... Da, nosim ime po tom čoveku... Svi znalci tajne o dvanaest petaka moraju imati njegovo ime... No, mnogo dana i noći oni raspravljаше koja je vera nadmoćnija. Kada se treći put suprotstaviše, Tarakoj povede sa sobom svog sina Amaleka. Nakon što je Levterije dokazao premoć hrišćanske vere, Tarakoj priznaje: *Istina est vera vaša*, ali ne mogaše priznati poraz, već želi dokazati da zna više od svog suparnika, te mu izleti rečenica: *Viju te veliko mudra, da li ne viš ot bi 12 petak, ki su na veliko spasenie dušam hristijanskim*. Rekavši to pobeže, a Levterije od njegovog sina zatraži da mu ispriča tajnu o petcima. Amalek mu otkri da su Jevreji pronašli svezak kod jednog apostola kojega su ubili, a svezak spalili nakon što su ga pročitali, te se zakleli da nikad hrišćanima neće otkriti šta je u njemu pisalo. Amalek mu ispriča i nabroja dvanaest petaka i za svaki dade opis jedne biblijske slike. Tarakoj, ne mogavši podneti poraz, ubije sina i sebe... A ko se bude toga pridržavao, ne treba se bojati osude na sudnji dan, a Gospod će mu se u snu javljati i otkrivati tajne kako ovozemaljske, tako i onozemaljske Gavriilo opčinjeno gleda u Levterija, koji ne skida pogled s njega. Zatim nastavi:

„Znam da žudiš da saznaš tajnu dvanaest petaka.. ”

„Ali ti mi je ne možeš otkriti...,” upade mu u reč Gavriilo. „Jer bi te

čuvar Knjižnice morao ubiti, kao Tarakoj svoga sina Amaleka,” dovrši opet Levterije.

„Hm... da” kiselo se osmehnu kosingas. „Srđa Zlopogleđa mi je to jasno predočio.”

„Ha!.. ” odmahnu nehajno rukom stari monah. „Naš bogoduhnoveni Srđa! Opet se plašio da dođe, je li?”

„Nije mi rekao. Čega se tolika ljudina može bojati?”

„Vukova.”

„Ah!”

„Ali ne i ti, kosingase... Nije li tako?”

Gavrilo se samo osmehnu i spusti pogled. Kako jedan tako neobjašnjiv osećaj pretočiti u obične reči?

„Znam.. ” odgovori Levterije umesto njega. „Osećaš čudnovatu srodnost, nije li tako?... Zar nemaju naši zmajeviti beleg vučjeg biča na mišici?... Nemaš li ti Kurjaka opasanog za pojasom?... He boji li se mračni gospodar baš vuka? I zmaja?”

Levterije sa smeškom posmatra Gavrilu, proučava ga i odmerava, a ovaj to primećuje pa mu bi neprijatno. Onda mu iznenada spade osmeh s lica kao da se nečega setio, pa reče:

„Znaš, brate Gavrilu... kad bi čovek znao koliko je sitan u očima bogova... zavukao bi se kao miš u rupu. Pa ipak, naš duh je ono što pomera brda i planine... hrabrost, ljubav... Ko još uskače u vatru da bi spasao dete?... Ko još daje desnu ruku za prijatelja?... Ko s pesmom u ratu gine za svoju zemlju?... Snaga ljudskoga duha zastrašujuća je i bogovima... Ovo ti kazujem zbog onoga što je pred tobom, što te gleda u lice iz mraka, a ti ne vidiš... Mrakobes uvek nađe put... Kao što noć smenjuje dan, a dan noć... Isprepletani su odkad je sveta i veka... Nadmudruju se... Krišom rade jedno drugome o glavi... I što su koreni dublji, to su jači i veći izgledi da ostvare neki cilj... Kada je Dajbog proteran u Ad, zakleo se da će se vratiti u moru krvi i večnoj noći... Svojom rukom je u kamenu ispisao proročke reči o svom povratku kao večan podsetnik onima koji mu se odvajkada klanjaše, a koji ga se tad odrekoše. Ti si to pročitao u Slovu o šestacima... Iskonske sile,

nesputane i spontane, oduvek napadaju mesec i sunce, žele prevlast tame... I Dajbog je uspeo da usmeri neke od njih za svoju nakanu. Tri drevne strahobne zveri će pojesti mesec i pretvoriti se u šestake koji će za svagde sunce pomračiti...”

„I nastupiće Doba vatre kada će mračni gospodar izroniti iz Ada” reče Gavriilo.

„Ne, ne!” odmahuje rukama Levterije, na njegovom licu se sad vidi istinski strah, čak mu oči zasuziše od uzbuđenja. „To je njegova obmana... Obmana, Gavriilo!... To su dva različita... nepovezana događaja... Staro proročanstvo o dolasku Ratnika koji će ga zaustaviti na početku Doba vatre ne odnosi se na tri pomrčaja... Uviđaš li njegovu obmanu?... Naveo nas je da pomislimo da su to samo predznaci, a zapravo je ono što će mu omogućiti da preduhitri dolazak Ratnika!”

„Ne razumem, Levterije..zbuni se Gavriilo.

„On kani da zavlada pre dolaska Ratnika,” nagnu se k njemu stari monah i šaputavo mu govori, kao da se plaši da će ga neko čuti. „Kada tri šestaka pomrače sunce, on će moći slobodno da povede svoje horde koje na svetlost dana ne mogu da izađu, i neće imati ko da ga zaustavi jer se Ratnik još nije pojavio... i nije uspostavio znamen... Proročanstvo je kao lanac, dugačak deset hiljada karika-leta, završava se dolaskom Ratnika. Dajbogova kletva je nešto sasvim drugo. Njemu je potrebna tama.”

„Ti govoriš da... nakon trećeg pomrčaja... Hromi Daba.. ” Gavrilu užas smuti razum i počinje nepovezano da govori.

„On će napasti.”

„Zato je on kanio da trokloke probudi iz večnog sna” reče zamišljeno Gavriilo. „Da pripreme njegov dolazak nakon pomrčine sunca.”

Njih dvojica se netremice gledaju, a Gavrilu glava bubnji od onoga što je čuo. Grozničavo povezuje stvari. Počinje da shvata da se nalaze na samoj ivici provalije, i da su njihove mogućnosti svakim danom sve manje, a izgledi za uspeh sve bleđi.

„To može da bude i sutra” zaključi Gavriilo.

Levterije slegnu ramenima.

„Nakon trećeg pomrčaja meseca, ta tri šestaka će izazvati večnu mrklinu?”

Levterije samo klimnu glavom.

„I ko će zaustaviti Hromog Dabu?” mukljivo će Gavriilo dok mu kroz glavu prolaze prizori iz njegovog bitisanja u Adu. Sav onaj užas, strahote, bezumni gnev i glad za krvlju i smrću.

Levterije opet slegnu ramenima.

„Kud ja mogu sam da ga zaustavim?” zavapi Gavriilo. „Na jedvite jade sam živu glavu izvukao odande, a sad...”

„Bez Ratnika iz Proročanstva to ne možeš” reče Levterije. „Da li sad shvataš? Tek njegovim dolaskom pokrenuće se sled događaja koji će dovesti do sloma mračnog gospodara... a pre toga... mi smo bespomoćni.”

„Tri šestaka..” zamišljeno će Gavriilo i ustaje, kao da bi odmah krenuo. „Treba ih zaustaviti... što pre... pre trećeg pomrčaja.”

Levterije klimnu glavom i podiže obrve.

„Gde ih mogu pronaći?”

Levterije skrušeno slegnu ramenima i uzdahnu. Nije znao.

Glava četrdeset i druga - Proleće 1374.

„Čista se zlata rđa ne hvatila”

Kod sela Karamanli, nedaleko od reke Marice, na izvoru koji je čudesno izbijao između tri kamena, sedeo je Marko Mrnjavčević i zamišljeno gledao u kristalno čistu, hladnu vodu koja je tekla pod njegovim nogama. Kao i svaki put kada je odlazio na poklonjenje sultanu u Jedrene, prenoćio bi na mestu gde je njegovog oca ubio paž Nikola Hrsojević. Njega je posle Lazar Hrebeljanović nagradio za vernost i primio ga u svoju službu. I sada se, kao i ranije, zapitao isto:

„Koliko je samo vode proteklo ovuda otkad se njome slila krv njegovoga oca!”

Ali ovaj put je to rekao naglas da ga čuje Miloš Obilić, koji je ćutke sedeo pored njega i čupkao vlasi trave, saosećajući u bolu svog pobratima i osećajući još uvek tugu zbog svega što se nakon toga desilo.

„Splet sudbine koja ume gorko da se poigra s nama smrtnicima, pobratime” reče Miloš.

„A nije morala tako da udesi,” odvrati Marko, koji je osećao neobičnu napetost otkad su krenuli iz Prilepa. Kao naslućaj nečega što je trebalo da se desi.

„Gorko sam i ja to iskusio, ako ti je za neku utehu” reče Miloš i baci kamenčić u žuboravu vodu. „Čovek se zapita šta je to skrivio da

tako bude kažnjen umesto da bude nagrađen za toliku žrtvu i odricanje... Božja je bila volja da se rodim zmajevit, da budem čuvar koplja svetog Georgija i častan vitez reda Zmaja...

Pa šta mi je to donelo? Da mi pohlepnici razore dvore, ubiju pomajku Ružicu, da izgone moju polusestru Jelicu... da nekakvi demoni ubiju mog poočima Ugrina... Da ne spominjem Vukana, Goroja... mog Vilana... Bah!," ljutito će Miloš. „Kažem ti, pobratime, svakojake sile su me uvukle u svoj vrtlog... verujem da sam se sad iščupao iz njihovih kandži... I hvala ti kao bratu što si me primio pod svoj krov.”

„E, moj Miloše,” odmahuje tužno glavom Marko. „Možda si se ti izvukao iz njihovih kandži... ali izgleda da će mene tek njima ščepati.”

On ga iznenađeno pogleda i prošaputa:

„O čemu pričaš, pobratime?”

„Hoću da te zakunem na ovom mestu, Miloše, da nikome... ni na mukama ni na samrti nećeš reći ovo što ću ti otkriti... jer samo u tebe imam slepog poverenja.”

„Tako moje telo vran ne kljuvao, pobratime, nikome neću otkriti.”

Marko, ne rekavši ništa, poseže rukom u svoja nedra i izvuče staro pismo s pečatom njegovog oca Vukašina. Otvori ga polako i pogledom pređe preko očevog rukopisa, traži mesto odakle da mu počne čitati:

Obeležen si vučjim bičem na mišici rođenjem svojim. Tvoja zmajevita sudbina ni nalik nije onima koja krase tvoje prijatelje iz detinjstva s dvora cara našega Dušana Stefana Nemanjića, pokoj mu duši, koji vas je nesebično podizao u viteškom duhu i telu kako biste odgovorili na iskušenja koja je Gospod pred vas postavio... He pitaj ni ko, ni zašto, ni kako, ali svetom zakletvom sam bio prinuđen da te od svih sklonim i zaštitim, i pripremim za naslednika prestola Nemanjića. Tako ćeš jednoga dana biti u mogućnosti da spremno dočekaš proročeno Doba vatre kada će veliko zlo iz Ada da pokulja iz zemljine utrobe... Svaka zmajaska krasovita sudbina viteza reda Zmaja sa sobom nosi svoju kob’.”

„Pobratime moj!” ushićeno će Miloš, ali tihim glasom govori. „I ti si rođenjem predodređen da budeš vitez reda Zmaja...”

Ali zašto te Zmaj od Jastrepca nije pozvao u Jastrebinu kada smo polagali zakletvu Redu?”

„Zbog ovoga, dragi Miloše, slušaj: 'Čuvaćeš ovu tajnu, kao što sam ja to činio sva ova leta dok sam gledao kako rasteš u čoveka, jer mi je nagovešteno da će po tebe doći kosingas, a dotad ove moje reči čuvaj kao najsvetiju tajnu jer ti je život u opasnosti od meni nepoznatih sila.’”

„Kosingas Gavrilo.. ” zamišljeno će Miloš. „On će te jednog dana uvesti u red Zmaja... kao što je i nas.”

„Tako piše, pobratime” reče Marko pa sklopi očevo pismo i vrati ga u nedra. „Šta ti znaš o tom Dobu vatre i Adu?”

„Samo to da će pritajeno zlo iz utrobe zemlje pokuljati i da će mu se red Zmaja suprotstaviti.”

Marko duboko udahnu i odmahnu glavom.

„Kao što vidiš, pobratime, mene će tek taj tvoj vrtlog tek da ščepa, a ne znam šta mi se sprema

„Šta god bude, zajedno ćemo tom krvavom putljagom da krenemo” stavi mu Miloš ruku na rame.

„Zasad nas ta putljaga vodi u Jedrene kod sultana Murata, na koga je moj otac poveo vojsku i zbog koga je na ovom mestu... tako neslavno skončao.”

„Ne odlažimo onda naše putovanje, pobratime... Krenimo u susret našoj sudbini i onome što je pripremila za nas” reče Miloš i ustaje.

„Mnogo će još vode dotle proteći ovim potokom” dodaje Marko i ustaje dok oseća kako ga nepoznata napetost i dalje pritiska. Da li je to bila zebnja od susreta sa sultanom ili predosećaj da će se nešto desiti, nije znao, ali ga je tištalo već dani.

Otišli su do konja gde ih je čekala njihova pratnja. Uzjahali su ih i povelili ih ka reci Marici koja je bila granica hrišćanskog i turskog sveta. Obojica su bili spremni da zakorače na teritoriju neprijatelja.

Bilo je jutro novog dana. Dana koji će obojici život promeniti i

utvrditi na putu koji im je velika pletilja bila isplela. Jer što voda donosi, to voda odnosi. Sada u tursko Jedrene.

„Bog bogova, Muhamed je božji poslanik, usliši me, bože bogova!” orilo se s vrha minareta, ispod kojeg je hrišćanska kolona prolazila. Poziv na četvrtu, podnevnu molitvu zvanu „olej namazi” nadjačavao je uličnu graju. Desetak crnopusih robova batinama je krčilo put turskim konjanicima koji su predvodili poslanstvo Marka Mrnjavčevića kroz zakrčene ulice starog Jedrena. Narod im se sklanjao s puta, pa ipak bi neko osetio tešku batinu po leđima. Zagušljiv vazduh bazara je pun nepoznatih jakih mirisa kaurima, kako su Turci nazivali hrišćane. Sve se šareni od odeće naroda, šatorskih krila nad trgovačkim tezgama, od ćilima i štofova izloženih pred bakalnicama, od voća i povrća koje nude piljari po ćepencima i cenkaju se sa kupcima. Svo bruji kao u košnici, zaglušujući hor ljudskih glasova i domaćih životinja, kamila, ovaca, magaraca... Govore se nepoznati jezici i dijalekti, pa se po izgledu i po govoru vidi da su mnogi narodi ovde dom našli. Pa ipak, kada hodža zove na molitvu, malo je onih koji se ne odazivaju, bez obzira na to koje im je boja kože, jer islam je religija koja se nezadrživo širi po Bliskom istoku, severu Afrike, po srednjoj Aziji, i na pragu je Evrope. Bilo da idu u džamiju na molitvu, ili su kod kuće ili, pak, ispred svojih bakalnica, svi idu na vodu da se umiju pre no što počnu da se klanjaju.

Miloš Obilić s neskrivenim oduševljenjem i radoznalošću gleda i upija ovaj novi svet u koji je iznenada bačen. To je za njega posve nepoznata kultura i nikad nije ovako zamišljao jedno tursko naseljeno mesto. Živeo je u ubeđenju da su divljaci koji žive pod šatorima sa svojim ovcima i kamilama, da zaudaraju na loj... A sada je bio u carskom Jedrenu, na ušću reke Tundže u Maricu, u prestonici koja se nalazila na samoj granici s nekadašnjim Dušanovim carstvom. Zato je njegova zapanjenost još izraženija, jer nije imao priliku da prođe kroz druga turska mesta i da se pripremi na ovakav prizor. Sve mu je bilo nepoznato: jezik, običaji, mirisi, izgled tamnopusih Arapa i etiopskog roblja koji su uglavnom činili evnusi.

Zapanjeno gleda čoveka koji je vezan za lestvice pred ulazom u njihovu bogomolju, a prolaznici mu prilaze i viču mu u lice, šamaraju ga ili ćušaju. He zna da se taj ogrešio zbog neredovnih molitvi i da ga ljudi na takav način grde pre nego što bude oslobođen. Zatim gleda kako se drugi izuvaju pre nego što uđu u hram da se klanjaju. Pred ulazom je uredno poređana njihova obuća, a unutrašnjost džamije je prekrivena šarenim ćilimima.

Miloš se zainteresovano okreće u sedlu dok prolazi pored nekih ljudi koji oklevaju da uđu u džamiju. Pri tom se zagledaju i gestikulirajući komuniciraju.

„Nijedan paganin neće ući u hram ako mu odeća nije čista” vuče ga za rukav Marko i očima mu pokazuje na te ljude.

„I unutra se mole svom bogu?” pita ga Miloš.

„Mole se i čitaju glasno Muhamedov Alkoran” odgovori Marko.

„Muhamedov Alkoran... Turčin Melek nam je nešto pričao o tome” seti se Miloš. „No, ne vidim da iko daruje njihov hram kao što naši ljudi to čine.”

„Nema toga kod Turadije, moj Miloše” smeška se Marko. „Narod za hram ništa ne daje nego samo onaj koji ga zasnuje... Kao i kod pas, to su car, velikaši, bogati trgovci. Oni daju platu trojici sveštenika hrama. Ovo je inače bila romejska crkva, ali su je prepravili i dodali ove tanke kule odakle pozivaju na molitvu.”

Kada su se probili kroz zakrčene uličice oko džamije, zađoše u jevrejski kvart. Činilo se kao da su iznenada ušli u drugi svet. Tu ih zapahnuše drugačiji mirisi, videše različito odevene ljude, čak se grčki jezik čuo. Osetiše se kao da su u nekom drugom gradu, a ne u turskoj prestonici.

Vidi Marko da je Miloš zanemio od svakojakih čuda kojih se njegove oči za jedan dan nagledaše, pa mu uz osmeh reče:

„Ovaj grad se nekad zvao Adrijanopolj, po nekom rimskom caru, i oduvek su ovde živeli Jevreji koji su govorili samo grčki... Kada su ga Osmanlije zauzele i Lala Šahin izgradio palatu za svog sultana, morali su preseliti neke Jevreje iz Burse da bi ovi ovde naučili turski jezik.”

„I žive ovde slobodno, je li?” začudi se Miloš.

„Ne samo da su slobodni nego dolaze odasvud da bi se ovde naselili.”

Izlaze iz jevrejskog kvarta i prolaze pored bazara od crvenog i belog kamena, sa naizmeničnim lukovima i brojnim bakalnicama. Miloš već prepoznaje sedlare, korpare, pekare, krojače ali i kovače, radionice za izradu zaprežnih kola. Tada prvi put vidi radnje za proizvodnju i prodaju ružinog ulja, kao i sapundžije.

„Ono tamo je krčma za trgovce i putnike” pokazuje mu Marko na zdanje okruženo lukovima, a u sredini veliko popločano dvorište. „Zovu ih karavansaraj. Tu možeš uvek zanoćiti.”

„E, da mi je neko ovo pričao..” odmahuje glavom Miloš. „Ne bih mu verovao... Sila je ovo, moj pobratime.”

„Još kakva!” uzviknu Marko. Iako je svake godine dolazio u Jedrene na poklonjenje sultanu, svaki put se iznova i sam divio ovom gradu i turskoj kraljevini. „A mi smo mislili da su to samo pljačkaši i koljači... Imamo i mi ponešto od njih da naučimo, moj Miloše.”

„Ako hoćemo da ih odbijemo od naših granica,” dodaje on.

„Ne zadugo, videćeš” uozbilji se Marko. „Oni su složni i sve više se ujedinjuju s drugim turskim i arapskim plemenima. Nisu razjedinjeni kao mi. Ovde sultana smatraju glasnikom njihovog proroka Muhameda i svi ga bespogovorno slušaju... Jednog dana zauzeće i Carigrad.”

„Carigrad?” iznenadi se Miloš. „Nema tog osvajača koji može zauzeti taj grad, pobratime. Carigrad nikad neće pasti.”

„Promenićeš mišljenje kad budeš znao koliko i ja” samouvereno će Marko.

Iz bazara izadoše na reku Tundžu, koja je na nekoliko mesta premošćena kamenim mostovima. S druge strane bele se zidovi sultanove palate. Blistaju pod podnevnim suncem i skoro zaslepljuju hrišćansko poslanstvo. Mostovima prolaze kolone vojnika ili pak natovarene trgovačke zaprege, a otud se vraćaju prazne. Kao kolone mrava slivaju se reke ljudi i životinja u veliki kompleks skriven iza

visokih bedema. Prolaze kroz velike polukružne kapije ukrašene barjacima i obezbeđene jakim stražama.

„Ko zna koliko ćemo čekati na prijem kod sultana,” reče Marko. „Ovo je vreme kada mu na poklonjenje dolaze svi vazali, noseći mu darove... i roblje za njegovu vojsku.”

„Za vojsku?” ne prestaje da se čudi Miloš. „Kakvi mu to onda mogu biti borci kada su roblje?”

„Po onome što sam video..” uzdahnu Marko. „Veoma sposobni i verni.”

„Otkud roblje može biti odanije od slobodnog čoveka?” „Unazad nekoliko leta, Murat je počeo ratne zarobljenike i robove da strogo obučava u pravu vojsku... Ti janičari, kako ih zovu, uče se disciplini, a sultana gledaju kao u oca. Sada su mu lična garda, ali mislim da njima hoće da zameni akindžije, znaš one zatočnike s kojima si se letos borio u Prilepu.”

„Ja ipak ne verujem da takvo roblje može biti bolje...” „Ubojiti su, pobratime... Mi još uvek zamišljamo da su nevernici kao divljaci,” ozbiljno će Marko dok gleda bleštavo bele bedeme palate. „Ako su to bili za vreme našeg cara Dušana... sada to više nisu.”

„Kako se tako brzo menjaju, pobratime?”

„Uče od drugih, Miloše... He zanose se da sve znaj, već uče od Romejaca koji su ih ovamo i doveli, od Mameluka, od Mongola, od kojih su pobjegli.”

Kad predoše most, straža ih zaustavlja na kapiji. Predvodnik njihove turske pratnje predaje komandiru straže sultanov ferman sa turom, njegovim pečatom, kojim je pozvao kralja Marka Mrnjavčevića na poklonjenje. To je bilo dovoljno da ih propuste u unutrašnjost velikog kompleksa palate koji se sastojao od tridesetak kojekakvih zdanja razdvojenih raskošnim baštama, drvoredima i fontanama. Široki popločani put vodio je pravo ka glavnoj zgradi, ali i račvao se prema drugim zgradama koje su se jedva nazirale u zelenilu. Ha svakom koraku nailazili su na stražu koja je nepomično stajala na raskrsnicama.

„Kada nas sultan bude primio.. ” započe Marko. „Stoj mirno, ne vrpolji se, ne govori bez pitanja i ne upadaj mu u reč... He gledaj ga u oči dok ti se ne obrati.”

Ha jednom mestu prodoše pokraj jednog dugačkog stola, koji je bio prenatrpan raznim đakonijama za jelo, a za njim mnoštvo običnog, ubogog naroda koji se u najvećem redu služio i jeo stoječki. Roblje je neprestano donosilo pune pladnjeve, a donosilo prazne. Muškarci, žene i deca, jedni skromno obučeni, drugi u ritama, svi su se zajedno gostili za istim stolom.

Vidi to Miloš pa se vidno iznenadi, nije mogao da odoli da ne pita Marka ko su ti ljudi i šta rade na sultanovom dvoru.

„Turski sultani običavaju da prave gozbe za prost narod u svečane prilike kao što je ova,” reče mu Marko. „Šta više, svaki prosjak može doći u njegovu kuhinju i biće nahranjen.”

Miloš zaneme od čuda i samo pogleda Marka, a ovaj mu so glasno nasmeja.

Pred jednim velelepnim, prizemnim zdanjem od belog mermera straža je preuzela njihove konje, i malo hrišćansko poslanstvo od pet članova ušlo je na velika zasvođena vrata ukrašena plavo-belim pločicama. Prošli su dugačkim hodnikom okupanim svetlom, koje je ulazilo kroz prozorčiće različitih oblika i pri tom pravilo neobičan efekat iskri koje su plesale u vazduhu odbijajući se o šarene mozaike geometrijskih oblika. Usput su sretali dvorjane lepo obučene u kaftane od pamuka ili čak svile i kašmira, zavisno od njihovog statusa, dugačke do članaka i sa rukavima do šaka ili do lakata. Ali njihov rang se najviše mogao odrediti po bašliki, kapuljači s produženim krajevima za umotavanje oko vrata. Od najobičnijih šarenih abanija i jemenija sa šarama u vidu grana do jusufija i kavaze. Drugi su nosili mintane, kratke kaputiće od čoje ili pamuka, i šalvare.

Iz hodnika izadoše u veliko dvorište usred palate kroz koje se išlo po stazama od sitnog belog šljunka. Oko njih svakojako cveće i biljke nepoznatog izgleda, jarkih boja i jakih mirisa. Nekoliko fontana je žuborilo i nadjačavalo na trenutke cvrkut ptica i zujanje insekata.

Sultanov dvor se sastojao iz dva dela: Unutrašnjeg, enderuna, i Spoljašnjeg, biruna, odnosno od tri velika dvorišta. Prvo je okruženo visokim zidinama i najveće je. Poznato je kao Paradno i odatle put vodi do Kapije pozdrava i drugog dvorišta Divanovog trga, punog paunova i gazela. Tu su se okupljali dvorjani da bi se šetali ili se odmarali. Tu su bile i bolnica, pekara, konjušnica, kuhinje, a na severu Divan. Celo dvorište je okruženo mermernom kolonadom. Ono se smatralo delom biruna, Spoljašnjeg dela saraja. Iza Kapije sreće je treće dvorište i enderun, Unutrašnji deo dvora. Raskošna bašta je okružena Dvoranom privatnih odaja, carskom riznicom, haremom, palatom s odajama velikodostojnika.

U drugom dvorištu, kod Vrata sreće, uđoše u hodnik koji je vodio do Divana, gde im je rečeno da čekaju da budu prozvani na audijenciju kod sultana. Duž zida nepomično je stajalo trideset robova naoružanih močugama. Tu su predali svoje darove koje su doneli, ali i oružje. I bili ostavljeni da čekaju. Marko i Miloš su se samo nemo zgledali. Nije bilo potrebe da jedan drugome kažu koliko su bili nervozni, videlo im se to u očima, po šetkanju u krug. Ali, uznemireni su iz različitih razloga. Marko ne zna kakve nove uslove i zahteve da očekuje od svog novog gospodara, a Miloš je uzbuđen ne samo zbog neočekivane raskoši i lepote koje ga okružuju, već i zbog same pomisli da je ovde negde njegova voljena polusestra Teodora, koju nije video skoro dvadeset godina. I to je bio razlog što je osećao kako mu utroba nekontrolisano drhti, a dlanovi mu se znoje. Da je u tim trenucima, nekim čudom, znao gde se nalazila, nije bio siguran da bi mogao da odoli iskušenju da je ne potraži. U glavi mu odjekuju reči iz daleke prošlosti kada je s njom pričao u konjušnici na dvoru cara Dušana dok je ona lila suze što će biti data sultanu Orhanu. Pred očima mu se vrti taj nezaboravan prizor:

„Ma, ko bi me posetio među Turcima, Miloše? Niko nije lud da ide među njih!” govorila mu je ona.

„Ja ću da te posetim, sestro!” odlučno će Miloš. „Ja sam dovoljno lud da te potražim među tim nevernicima!”

„Ma, ti si samo dete, kud bi ti dolazio tako daleko?”

„Kada porastem, hoću!” ponovio je on. „Obećavam ti... Tako magareću glavu ne nosio!” Teodora se kroz suze nasmeja, a kad Miloš vide da je može oraspoložiti, on brže-bolje dodade: „Tako me Ždralinova kopita ne satrla! ”

I sada je na svom vilenitom Ždralinu došao i konačno ispunio svoje obećanje. Osećao je neizdrživu potrebu da je vidi, da je opet zagrlji. Nije mogao da zamisli kako je njoj bilo sve ove godine, koliko se promenila, šta je sve proživela. Niti je znao kako će uopšte da dođe do nje. Ali osećao je njenu blizinu, i to mu je zasad bilo dovoljno.

Primeti to Marko, pa mu priđe i tihim glasom mu reče:

„Obuzdaj se, pobratime. Nemoj tako uznemiren da izađeš pred sultana, pomisliće ko zna šta. Sačuvaj dostojanstvo.”

„Ne brigaj, Marko” neuverljivo će Miloš, a ovaj odmahuje glavom zabrinuto.

Dugo su čekali u tom hodniku. Kako su sati prolazili, sve su manje pričali, a napetost je sve više rasla. Više im nije bilo do razgovora, a umor i glad su polako počeli da osećaju.

Bilo je kasno popodne kada su se velika vrata skoro nečujno otvorila i jedan čauš-baša izađe pred njih i gestom ruke im pokaza da uđu. Marko i Miloš se pogledaše i krenuše za njim. Zakoračiše u prostranu salu raskošno i svečano ukrašenu barjacima raznih turskih plemena i njihovih vazala, zavesama i zidnom draperijom, a pod je mestimično bio prekriven ćilimima jarkih boja i dezena. Preovladavali su prirodni motivi kao što su lale, karanfili, zumbuli, cvetovi nara, ali sunce, mesec i zvezde.

Ha sredini se nalazio sultanov divan od kadife na svilenim tkaninama, a nešto dalje od njega, po strani, bile su sofe za trojicu paša, koji su bili njegovi lični savetnici. Osim nekoliko robova koji su stajali po strani, unutra nije bilo nikoga.

Sa divljenjem su gledali oko sebe kada su se jedna vrata preko puta njih otvorila i sultan Murat Bogoliki je ušao. Četrdesetosmogodišnji vladar obučen je u kaftan tamnocrvene boje,

dugih rukava. Protkan je zlatnim nitima i pada preko bele svilene košulje i šalvara od deblje svile. Ha glavi je imao horasani, visoki vuneni turban umotan belim filcom, čiji mu je kraj visio s leđa. On je čovek u punoj fizičkoj i mentalnoj snazi, lepih crta lica i malo kosih očiju. Duži brkovi su mu odvojeni od kratko podšišane brade. Neobično svetao ten je nasledio od svoje majke Nilufer Hatun, romejske princeze po imenu Hirofira.

Nečujnim korakom je prišao svom divanu ne pogledavši hrišćansko poslanstvo. Bezizražajno lice nije odavalo ništa sem svoju „bogolikost? Savio je kolena i seo, i tek tad podigao pogled na Marka i Miloša. Nije se u njegovom pogledu ništa primetilo, oni su mu bili ko zna koje poslanstvo po redu toga dana i već je bio umoran i nezainteresovan.

Milošev pogled je bio tvrd i prodoran. Ispitivački ga je posmatrao, ne verujući da pred sobom ima turskog sultana, vrhovnog vojskovođu agarenske sile koja je pretila njegovoj zemlji. Zamišljao ga je drugačije, ni sam nije mogao da odredi kako, ali možda više „bogoliko” a pred njim je bio običan čovek od krvi i mesa. Tada mu je prvi put proletelo kroz glavu, mogao bi iz dva-tri koraka da ga zaskoči, da ga golim rukama uhvati i slomi mu vrat pre no što iko od straže stigne da ga zaustavi...

Vrata se opet otvoriše i dva vezira ćutke uđoše, prodoše ispred sultana i sedoše na svoja mesta uza zid. Za njima ulazi rais efendi, divanov pisar, i seda iza njega. Slede ostali sekretari, mektubdžije, nose hartije, mastilo. Mir alem nosi carski plavo-crveni barjak, sa koga visi konjski pen, i staje uza zid, iza sultana. Očas se Divan napuni svim važnijim dvorskim činovnicima.

Mukom muče i gledaju Marka Mrnjavčevića i Miloša Obilića, a njih dvojica bi najradije iz kože da iskoče. Povremeno se zgledaju ispod oka i samo dižu obrve.

Naposletku, ulazi begler-beg Lala Šahin paša, desna sultanova ruka i čovek od najvećeg njegovog poverenja. Iako je četiri godine mlađi od Murata, on ga je tokom mladosti podučavao i ponosio se

time kakvog je čoveka i vladara stvorio. Imao je prosedu bradu i brkove, a gizdavu, dvorsku odoru je nevoljno nosio jer je bio prekaljeni ratnik i vojskovođa. Njegovoj čvrstoj telesnoj građi više je priličila džeba, oklop od metalnih pločica, nego kaftan od satena, i samur kalpak od turbana. Od svih prisutnih, on se jedini slobodnije ponašao, što je ukazivalo na njegov veliki ugled i moć koju je uživao kod sultana.

Dok je prilazio, pogled mu se zadržao na Milošu, što ovaj odmah primeti. Kao da su dva čoveka odmah spazila da pred sobom imaju ratnike, a ne diplomate. Begler-beg staje između poslanstva i sultana, i prvi započinje na dobrom srpskom i tradicionalnim turskim pozdravom, rukom preko grudi uz blag naklon: „Selam, beg-efendija gazi Marko Mrnjavčević iz Rumelije. Dobro došao u saraj sultana Amurata Hudavendigira Hana, suverena Osmanove kuće, vladara Jedrena i Burse.”

„Selam begler-begu Lala Šahin pašo, čast mi je što sam pozvan u saraj sultana i koristim priliku da mu time još jednom iskažem moju bezuslovnu vernost” odvrati Marko, a u sebi, kao i svaki put kada je dolazio, potiskuje gnev koji oseća posebno prema ovom čoveku koji je bio kriv za smrt njegovog oca i strica. Ali svestan je on svog nezavidnog položaja i nema kud ako želi da sačuva ono malo što mu je ostalo nakon pada carstva. I nije se osvrtao na licemerne optužbe stare vlastele što je prihvatio da bude turski vazal. Znao je Marko da je bilo samo pitanje vremena kada će i oni doći na red da dobiju taj ultimatum: vazalstvo ili propast. Pa ipak, nije mu bilo lako da služi nevernicima i da se klanja tuđem vladaru. Ako ga je u početku strašno grizla savest, sada je to shvatao kao neminovnost da bi ostvario svoju sudbinu, skrivenu od celog sveta u pismu koje mu je otac ostavio pred odlazak u boj na Marici.

„Sultan Amurat, suveren Osmanove kuće, želi pre svega da ti se zahvali na tvom peškešu,” blago mu se klanja Lala Šahin, „ali isto tako i na vojnoj pomoći u njegovim pohodima protiv Germijana i Hamida.”

„Sultan može i ubuduće da računa na moju pomoć...”

„On svakako računa na tvoje trupe u budućem pohodu na Karamide, a kada dođe vreme za to, inšala, pozvaće te.”

„Biće spremni, begler-begu Lala Šahin pašo” odgovara Marko.

„Znamo da hoće, beg-efendija...” smeška se Turčin. „Sultan želi da večeras budete njegovi gosti, a u znak njegovog hatara, želi da ti uzvрати peškešom... U gradini, ispred kapije, čekaće te at, puljat posebne pasmine.”

„Prenesi moju iskrenu zahvalnost sultanu na konju” klanja se Marko, „verujem da je veličanstven.”

„To svakako jeste... Obično moj kaja-beg bira peškeš za sultanove goste, ali... ovaj put je sultan lično izneo želju da ti pokloni tog puljata... Čak veli da je to usnio!”

„Veoma sam zahvalan na tome, beg-efendija,” opet mu se klanja Marko.

Nastupi kratak tajac jer sve što se imalo reći, kazalo se, ali Lala Šahin se opet zagleda u Miloša. Iščekujući da ih sultan, odnosno begler-beg otpuste, njih dvojica osetiše neprijatnost muka, ali ovaj podiže ruku da sačekaju i priđe sultanu, koji je dotad kao kip sedeo. Sagnu se i nešto mu šapuće na uvo. Sultanove oči živnuše i blesnuše radoznalošću kad je pogledao Miloša Obilića. Paša ponizno sagnut čeka odgovor svog gospodara, a ovaj nakon što ga je dobro odmerio, samo klimnu glavom.

Begler-beg se uspravi i mahnu Milošu da priđe bliže. On zbunjeno pogleda Marka, koji mu očima pokaza da ga posluša. Nemajući kud, načini nekoliko koraka napred i stade skoro na dohvat ruke sultanu. Osetio je kako mu nešto igra u stomaku i da ga hvata nervoza. He sme da pogleda u sultana već se zagledao u prazno ispred sebe i stiska usta.

Murat gestom ruke pokaza Lali Šahinu da se opet sagne i sad on njemu nešto šapnu, na šta ovaj odmah izađe na vrata na koja su ušli. Kada je sultan iznenada ustao, Milošu su kolena zaklecala. Ha tren im se pogledi sretoše pre no što se Miloš opet zagledao ispred sebe.

„Molim goste da mi oprostite što lošije govorim vaš jezik od mog

begler-bega” neočekivano reče sultan. „K anum moga upokojenog oca je vašeg porekla, iz Rumelije... Iako me podučava vašim običajima, vaš jezik mi ide teže...”

Milošu zadrhta brada, a Marko se uplaši da će se njegov pobratim izlanuti. Međutim, obojica znaju da je bolje prećutati Milošev odnos sa Teodorom jer bi to samo ugrozilo njenu bezbednost. Sultani su po pravilu ubijali žene i decu svojih prethodnika, a bilo je očigledno da je princeza bila pošteđena samo da bi Murata učila o njegovom najvećem neprijatelju. Jer smrću i poslednjeg Nemanjića, prestala je bilo kakva potreba da je zadrži kao taoca. I istina je, dugo se on premišljao šta da čini s njom. Više puta je bio spreman da naredi njeno ubistvo, ali što je više bio izgledan rat sa Rumelijom, kako su Turci nazivali Srbiju, to joj se on češće obraćao. Zanimali su ga običaji, način ratovanja, karakter i priroda ljudi, a ponajmanje jezik. To mu je bio samo izgovor da bi provodio vreme s njom jer se plašio da bi mu ona mogla prećutati nešto važno da je znala njegove prave namere.

„Begler-beg mi kaže da si delija, efendija,” reče mu sultan. „Ja ih imam u svojoj gardi... Uče se našim veštinama i običajima rata...”

Uto se vrata opet otvaraju i Lala Šahin ulazi noseći Milošev štit sa okovanim orlovim perjem. On se na to vidno iznenadi, ali manje od samog sultana, koji nije krio divljenje već rukom stade da gladi perje dok je zamišljeno klimao glavom.

„Čuo sam za ovaj vaš običaj od svog oca, upokojenog sultana Orhana,” reče Murat gledajući štit. „Da se okitite perjem samo kada na mejdanu ubijete deseticu delija... I moj otac je imao takvog svog deliju... Sećam ga se iako sam bio mlad... Ali otad nisam video ovakav štit.”

„Goroje” izlete Milošu samo od sebe, a onda se ugrize za jezik.

„Goro, da!” ushićeno će sultan. „Kako to znaš, efendija?”

„Bio je moj prijatelj i učitelj” mukljivo će Miloš, a teško mu polazi za rukom da se smiri. „Ovo je njegov štit... Ali pera sam ja u megdanluku zavredio.”

„Njegov štit?” iznenadi se sad Lala Šahin. „Časni padišahe, ne

čudi onda što je efendija tako vrstan ratnik... kada je imao Gora za učitelja! ”

„Tako je, moj begler-begu,” klima glavom sultan, pa stade pomnije da zagleda Miloša. „Draži si oku mom, efendija, sad kad znam ko ti je ostavio svoj štit... Negoli, to znači da se Goro upokojio?”

„Pre nekoliko leta... u boju” reče Miloš.

„A kako bi taj očev peik inače skončao!” osmehnu se sultan. „Nek mu se Alah smiluje.”

Murat kruži oko Miloša i zagleda ga sa svih strana. Nije ni obraćao pažnju na Marka dok mu se na kraju nije obratio:

„Beg-efendija, bi li mi ti ostavio ovog tvog deliju u mojoj gardi? Ti znaš koliko ja cenim dobre ratnike... i dobre atove.”

„On nije moj da bih ti ga dao, gospodaru,” reče Marko. „On je slobodan da sam odlučuje o svojoj sudbini... Uostalom, razišao se s knezom Lazarom, pa je moj gost od lane.”

„U zavadi su, je li?” zaintrigira se Murat, valjao bi mu ovakav čovek.

Murat zaobiđe Miloša i stade pred njim.

„Dakle, efendija... Bi li ti bio moj kavaz? Podučavao bi se našim veštinama i znanjima... Ostao bi delija, svakako.”

Miloš se prvi put zagleda u sultana. Očima je treptao dok je grozničavo razmišljao. Jeste to bio trenutak koji je tako dugo očekivao i kome se nadao, ali sad kada mu se ukazao, osetio je jaku nedoumicu i dvoumljenje. Da li je bio spreman za takvu promenu? Došao je u njemu sasvim nepoznat svet gde će morati da služi gospodara i gde mu je sloboda bila ograničena. Nije znao jezik, običaje, hranu... Pa ipak, imaće možda priliku da vidi Teodoru, koja je bila na dvoru. Možda će moći da je izvuče iz harema, da zajedno pobegnu i da je konačno vrati njenoj majci. Ili se samo još uvek zanosio svojim dečaćkim snom i neozbiljnim obećanjem? Videvši sultanov svet, više nije bio siguran ni za sebe u ovom zlatnom kavezu. Ali došao je zbog Teodore i nada da će je videti bila je dovoljna da prevagne, nadjačala je njegove sumnje i strahove.

„Biće mi čast da nastavim tamo gde je Goroje stao, gospodaru” blago se pokloni Miloš. „I da opravdam tvoje poverenje.”

„Onda je rešeno, delija,” klimnu glavom Murat i seda na svoj divan. „Beg-efendijo Marko Mrnjavčeviću, radujem se što ćemo večeras zajedno da šenlučimo.”

„Bićeš pod komandom delibaše Muse, delija” reče mu begler-beg. „On će te uvesti u sultanovu gardu kavaza.”

Mektudžbija Lale Šahina prilazi i odvodi Miloša Obilića na druga vrata. Samo je još stigao da se osvrne i da se pogleda sa svojim pobratimom. He stigoše ni da se pozdrave, toliko se sve brzo odigralo. Ni jedan ni drugi ne smogoše snage da se osmehnu, samo se zbunjeno gledaju. Kada su se vrata za Milošem zatvorila, Marko je ostao zagledan u njih, nesvestan da ga svi posmatraju i očekuju da se sam povuče. Nije mogao ni da pretpostavi da će proći dug niz godina pre nego što ga opet bude video, jer je Miloš toliko ostao u sultanovoj službi.

Da mu begler-beg nije prišao i ljubazno mu pokazao na vrata, ko zna koliko bi Marko tako zaneseno stajao. Ovako se pomalo zbunjeno sabrao, klimnuo glavom Lali Šahinu, poklonio se sultanu i izašao sam na vrata kroz koja je bio ušao.

Čudno se oseća dok hoda sam kroz hodnik, nije ni primetio kada mu se njegova pratnja pridružila. Ha tren ima osećaj kao da je izgubio prijatelja, pa je ta praznina koju je Miloš ostavio za sobom bila posebno bolna. Jer svih ovih meseci što su proveli zajedno bili su se još više zbližili. Kruna njegovog poverenja i naklonosti bila je tajna koju mu je odao na izvoru gde je Vukašin ubijen.

I sada je ostao opet sam.

Ali samo na kratko. Jer kada je izašao u dvorište, čekalo ga je iznenađenje u vidu jednog velelepnog arapskog konja. Utisak beše toliko jak da se Marko ukopa u mestu. Bio je neobično krupan, poput Miloševog Ždralina, za koga je mislio da je bio najveći konj na svetu, i zračio je veličanstvenošću i dostojanstvom kakvu samo te životinje imaju. Marko sa mukom načini prvi korak, a onda su ga noge kao

same odnele do sultanovog poklona. Očaran njegovom pojavom, rukama ga pogladi po glavi i zagleda mu se u oči. Ni sam nije znao zašto je osetio kao da taj pogled već poznaje. Ili ga je možda video u snu. Ali taj konj je u njemu izazvao čudesan osećaj međusobnog pripadanja, kao nešto na šta je dugo čekao da se desi iako nije mogao pretpostaviti šta. I sada je taj trenutak prepoznao. Napetost koja ga je pratila od Prilepa zapravo je bilo iščekivanje ovog događaja koji mu se nesvesno javljao u vidu predosećaja. I sada kada se ostvario, najednom je nestao i zamenio ga je mir blaženi.

„Šarac... Da, to ime ću da ti nadenem” prošaputa mu Marko.

Glava četrdeset i treća - Proleće 1374.

*„Ne valja se zagonetkati
kada se ovce jagnje”*

Todorova subota je već godinama unazad za Gavrilu bila gorko podsećanje na njegovo bitisanje u Adu. Jer na taj dan otvarali su mu se ožiljci na telu u krvave rane i jedino što je tad mogao za sebe da uradi bilo je da se zatvori u neku manastirsku ćeliju i dok mu neko stavlja hladne obloge i briše krv, sačeka da taj dan prođe. A onda, istim čudom kao što bi ožiljci prokrvarili, tako bi se opet zacelili. Nikada nije mogao sebi da objasni uzrok tome, ali vremenom se pomirio s tim da je na njega bila bačena kletva što je jedini koji je nakon četrdesetodnevnog boravka u Adu uspeo otud da pobegne. A ko bi ga drugi prokleo, mislio je on, nego mračni gospodar Hromi Daba, kome je doslovce bio pobegao ispod sablje. I pri tom mu ukrao i ozloglašnog Kurjaka, koji je najavljiavao njegovu smrt.

I te Todorove subote Gavrilu se zatvorio u ćeliju i uz pomoć jednog monaha uspeo da prebrodi svoje muke. Pri tom, ništa nije otkrio o tom svom novom saputniku Srđi Zlopogledu, jer između ostalog i nije imao previše poverenja u njega. Ako se u jednom trenutku premišljao, pa čak i mislio da mu poveri svoju tajnu krvavih ožiljaka i da od njega zatraži pomoć toga dana, od toga je odustao čim je od ovoga čuo da mora otići kod metropolita Spiridona. Na uporno

navaljivanje da mu kaže razlog za to neplanirano putovanje, Srđa je samo odmahivao rukom i govorio da he ce čim pre vratiti. Čim je poslednji sneg okopnio, Srđa se bez pozdrava iskrao iz manastira Studenice i pohitao u Melnik.

Tako je toga proleća Gavriilo ostao sam, prinuđen da ga čeka iako je znao da im vreme ističe, a prilika da zaustave treće pomračenje izmiče. Ali strpljenje ga je izdalo već posle desetak dana kada je odlučio da nastavi sam. A razlog tome je bila jedna pomisao koja ga je celu zimu proganjala i nije mu davala mira. Koliko god da je razmišljao o svemu što je čuo otkad je bio kod Nemrija, jedan detalj mu ce stalno i iznova vraćao: da je aždaja koju je sveti Georgije „ubio” mlatnula repom kod sela Živalići. Otud pomisao da je neman ostala živa nije prestajala da ga proganja.

Uostalom, razmišljao je, to je bio jedini trag koji je mogao pratiti jer ni Levterije nije mogao da ga uputi ka Hudi.

Stoga, pošto ce kod bratije opskrbio zalihama hrane, krenuo je putem preko Vučje glave. Izaći će na carski drum koji ide duž Ibra i brže će ce kretati nego da ide preko brda i kroz neprohodne šume. Moći će i noću da putuje. Ionako ne spava. Preko Vrvenika očas će stići do Pazarišta. Odatle će starim carskim drumom duž reke Ljudske da krene prema Pešteru, na čijim je obroncima bilo selo Živalići.

Nije gubio vreme. Neobična uznemirenost ga je pratila celim putem. Nije mogao sebi da objasni da li je ta zloslutnost zbog ratnih razaranja na koja je usput nailazio ili zbog onoga što mu je Levterije ispričao o šestacima. Sve je ukazivalo na to da čarobnjak Huda stoji iza dvaju neobičnih pomračenja. Gavriilo je znao da nešto važno nedostaje da bi ce odgonetnula ta zagonetka. Ako Nemri i Levterije nisu znali šta je to, kako bi mogao da očekuje od bilo koga drugog. I povrh svega, tu je bila i Kadmova kaciga.

„Šta ima ona sa bilo čim, Coko?,” ponekad bi nesvesno uzviknuo Gavriilo. Dešavalo mu ce da priča s magarcem. Činilo mu ce da lakše razmišlja, kao da ce preslišava. „Ako Huda stoji iza pomračenja meseca i šestaka... ako je kod njega kaciga...,” monah duboko

uzdahnu, „onda gospodar Hromi Daba nešto krišom sprema” pa mu sinu kroz glavu jedna strašna misao, od koje se strese pa nesvesno ubrza korak. „To je tako blizu Trojan-grada... Da me nešto ne namami da tamo odem?... U pravu je Nemri, Coko... Previše je ovo slučajnosti. Nešto se događa... Nešto... Nešto što je počelo od same Dragušle jer je predskazala da će knez nositi Kadmovu kacigu.”

Gavrilo se zamisli i nad tim. Lazar je bio na dobrom putu da postane najjači vlastelin u Srbiji. Sada kada je porazio Nikolu Altomanovića, hoće li se i on nametnuti za cara?

U jednom trenutku, Gavrilo se ukopa u mestu. Zinu u čudu od prizora pred sobom. Nesvesno ispusti uže kojim je vodio magarca. Zamantija svoju odoru i stavi ruku na balčak Kurjaka. Ovim putem je ranije prolazio, a ovo nikad nije video.

Nasred šumske staze isprečio se jedan golemi panj, čiji debeli koreni štrče iz zemlje kao noge ogromnog pauka. Debela, hrapava kora odiše starošću, mestimično je prekrivena mahovinom. Odozgo nije ravan, već nazubljen kao da je stablo odlomljeno. Po njemu se vide duboke i mračne zlokobne rupe. Pa ipak, mladice koje rastu iz njega krošnjave su, okićene su zelenim paperjem koje mu daje bezazlen izgled. Ptice i leptiri lete oko njega, a na njemu se vidi čak i nekoliko gnezda kako štrče na granama.

Ali, Gavrilo ovakav panj nikad nije video, niti je verovao da može da postoji. Kao da je bio panjača Drveta sveta ili nekog vilin-hrasta. Već je mislio da zakorači unazad, kada Coka krenu sam ka njemu. On ispruži ruku ka magarcu, ali ovaj bestrašno priđe panju. A kako je njegov saputnik inače bio plašljiv, Gavrilu je to bio znak da nikakva opasnost otud nije pretila. I on odahnu.

No, kako mu je prišao zagledavajući ga radoznalo, ne verujući da je mogao da prođe ovuda, a da ga ne primeti, iz panja se začu dubok zvuk:

„Mmm.”

Gavrilo se prenu i zakorači unazad. Mahinalno se maši Kurjaka iščekujući odnekud napad... nečega. Umesto toga, uz škripu drveta

koje se lomi i savija, panj se pokrenu. Noge mu kao u pauka počese da se ispravljaju i savijaju, a on se uzdignu sa zemlje. Monah razgoračenih očiju ukopan ga gleda. Iz dubine panja začu se frktanje i duvanje vazduha. Stvor se okrenu ka Gavrilu i dva velika oka, koja ne behu u istoj ravni, otvoriše se u mračnim rupama. Upilji se on u monaha i zatrepta nekoliko puta kao da izoštrava svoj vid.

„Mmm...!” začu se iz jedne pukotine u njemu koja se otvori, a onda dubokim i šuštavim glasom izusti: „Ti li si taj... Mmm... kosingas.”

Gavrilo zaneme u čudu prestravljeno gledajući golemog stvora kako se nadvija nad njim uz strašnu škripu i zagleda ga kao dobar zalogaj.

„Zar je kosingas nemak?... Mmm... I gluvak?... Mmm...” spusti se on na zemlju ispred Gavрила. „De, gukni... ili jaukni... Mmm... da ti čujem glas.”

„Jesi l’ ti onaj Gobina?” mukljivo će Gavrilo.

„Ooo! Kosingas ipak nije mutavac... Mmm... Jesam, kažu mi Gobina... Ja hodim svetom... Mmm... od kad postoji... Mmm... I nagledah se svakakvih čudestva... Mmm... Meni oku lepih... Mmm... 14 duši mi gorkih”

„Neko mudar nedavno mi reče da slučajnosti ne postoje” reče Gavrilo vraćajući Kurjak u korice. „Pa, ni ovaj naš susretaj nasred staze ne može biti takav.”

„Mmm... Nemri je svoju mudriju... Mmm... stekao svojom kletvom... Mmm... a duša mu osta neiskvarena,” zatim jako dunu kroz usta i zakrklja. „Mnogi nemri se prozliše... Mmm... i neslavno završiše.”

„Kako si znao da je Nemri...?”

„Znam kojim si stazama hodio... Mmm.... Priča meni šuma svoje tajne... Mmm... Ali nijedna tajna ne osta zanavek sačuvana... MMM... Neće ni ta... Mmm... neće ni Hudin trebnik... Mmm... Il’ ih drugi otkriju... Mmm... il’ ih sami otkrijemo... Mmm... Tajnama nije suđeno da ostanu neotkrivene... Mmm... Već da se otkriju u pravo vreme...

Mmm...”

„Hudin trebnik?” reče Gavriilo. „Šta znaš o njemu?”

„Sve... Mmm... Znam tajnu samo njemu i mračnom gospodaru znanu... Mmm... Jer nijedna u mojoj šumi... Mmm... meni nije neznana.”

„Onda znaš tajnu o pomračinama” reče Gavriilo.

„Mmm... Ništa nema s Dobom vatre” reče Gobina. „Doba vatre je neizbežno... Mmm... Bliži se.”

„Tri pomrčaja najavljuju večan mrak...”

„Mračni gospodar želi da izbegne Doba vatre... Mmm... jer Matino proročanstvo najavljuje njegovu skoru propast... Mmm... dolaskom Ratnika... Mmm... Mračni gospodar hoće da zagospodari svetom... Mmm... pre Doba vatre... Mmm... ali ne može svoje hordo na svetlost dana da izvede... Mmm... On ne može da izađe na svetlost dana... Mmm... Zato on odvajkada traga za alatirom... Mmm... koji će mu omogućiti... Mmm... da izađe na svetlost dana iz večne sumračine... Mmm... Ali alatir je za svagde izgubljen... Mmm... Sada će to učiniti šestacima.”

„Kako kani da to izvede?”

„Na Hudinom trebniku uklesan je natpis... Mmm... Kako se krv žrtvovanih alovitih sliva niz njega... Mmm... tako se otkrivaju reči mračnjaštva... Mmm... i zlonaravnosti drevne mađije... Mmm... Kada krv prekrije ceo natpis... Mmm... Onda će se desiti...”

Tajac. Gavriilo napeto iščekuje da Gobina nastavi, ali on začuta i nemo ga gleda.

„Šta će se desiti?” slegnu ramenima monah.

„Stvoriće poslednjeg šestaka,” začu se ženski glas u vazduhu oko njega.

Gavriilo se štreću i osvrnu se oko sebe, ali ne vidi nikoga. Oseti svež dašak vetrića na licu kao nečiji mirišljavi dah. Kada se opet okrenuo Gobini, pred njim je stajala vila raskošne lepote i raspletene duge srebrne kose ukrašene cvetnim venčićima i rečnim školjkama koje su zlatosjajno svetlucale. Ha sebi je imala dugu, belu haljinu

paučastog tkanja koja je bila raširena po travi oko nje. Belo lice neljudske lepote krasio je osmeh. Isticala su se dva plava prodorna oka. Ha nedrima je kosila zlatan broš u obliku stabla na sunčevom disku. Njena lepota nije krila ni traga gordosti ili sujete. Ona je jednostavno bila savršena, neprikosnovena.

Monahu poskoči srce kada je prepoznade, pa pognu glavu i stavi ruku preko grudi u znak pozdrava.

„Radujem se ponovnom susretu s tobom, vilo Ravijojla” izdade ga glas od uzbuđenja pa mukljivo izusti: „Mnogo leta je prošlo od zadnjeg puta na Prskalu

„Samo tri leta, kosingase” smeška se ona.

„Možda tebi prodoše kao tri dana, ali nama smrtnicima vreme sporije prolazi, gospodarice,” reče Gavriilo. „Kao i onda, i sad tvoj dolazak sigurno nije bez razloga

„Kada krv žrtava prekrije trebnik, ukazaće se ceo vradžbeni natpis.. ” reče Ravijojla. „Dosad taj mračni ritual nikad nije do kraja izveden... Za njega je Hudi potrebno da žrtvuje mnogo alovitih... Nijednom nije isti broj, jer svaki put se krv drugačije sliva i različito se ukazuju reči natpisa... Ali u dva maha je meć bio blizu da to ostvari i oba puta je sprečen... Prvi put ga je ugnjetavani narod prognao s padina Triglava, a drugi put sveti Georgije iz Trojan-grada.”

„Ja sam se sad uputio u Živaliće da proverim da li je naš svetac zaista ubio aždaju... jer drugi trag nemam” reče Gavriilo.

„Aždaja mu je potrebna da sa šestacima napadne sunce... Kao što znaš, kosingase, svaka zmija koja napuni sto leta postaje aždaja... Dakle, Huda je morao toliko da čeka da bi počeo da stvara šestake... A nije mu uvek uspevalo da stvori aždaju. Samo ta dva puta. Kada je stvori, mora da joj prinosi žrtvu u devicama da bi je umilostivio... U međuvremenu, mora da nađe dovoljan broj alovite dece koju će žrtvovati na trebniku da bi njihova krv otkrila natpis na njemu. Ni to nije lako, jer roditelji kriju takvu decu. Znaju da ko im vidi krilca ispod pazuha, dete će na mestu umreti. Kada jednom uspe da otkrije natpis, od te tri strahobne zveri stvoriće se tri šestaka koji će sa

aždajom napasti sunce... i zavladaće večna tama.”

„I mračni gospodar... Mmm... moći će sa nestrahom da povede svoje horde u pobedu... Mmm... pre dolaska Ratnika... Mmm... koji ga jedino može zaustaviti.”

„Mračni gospodar je kanio da probudi pritajeno zlo i da trokloci njemu utru put dok šestaci ne izazovu večnu tamu i on na čelu svojih hordi ne izbiје iz Ada.”

„Zbog toga se naš narod boji svakog pomračenja pa bukom i galamom tera aždaje i ale,” zamišljeno će Gavriilo.

„Boje se pomračenja, jer znaju ko uhodi iz tame” reče Ravijojla.

„Ali ne znaju za krvodužni ritual” dodade Gavriilo.

Nasta kratak tajac, u kome Ravijojla i Gobina netremice gledaju u kosingasa. On to ubrzo primeti, pa pomirljivo reče:

„I ja to moram da sprečim.”

„Dok ne obelodaniš Ratnika iz Proročanstva.”

„Kako kad ni sam ne znam ko je?”

„Znaćeš kada bude vreme za to... Mmm... Kazaće ti se... Mmm...” Kosingas ih zamišljeno gleda, čas jedno čas drugo, pa stade naglas razmišljati:

„Još mi niste rekli kako se u sve to uklapa Kadmova kaciga.” „Vrlo jednostavno, kosingase” reče Ravijojla. „Volos je dobri bog podzemlja i čuvar stada, oličen u velikoj mečki... i mesecu ” „A knezu, kao ujedinitelju i čuvaru svoga naroda,” reče Gavriilo odmahnuvši glavom.

„Velika Mokoš namotava njegovu pređu” reče vila. „Samo ona zna šta mu je namenila

„A svoju volju izražava preko... Dragušle?”

„Moglo bi se tako reći.”

„Mogao bih i ja da odem do nje... Neke stvari su mi nejasne.”

„Bićeš pozvan k njoj... u pravo vreme” osmehnu se Ravijojla. „Namera je moja i Srđe Zlopogleđe da odemo u Živaliće, ali Srđa je morao da ode na drugu stranu, a ja ne mogu više da ga čekam” reče zamišljeno Gavriilo.

„Znači li to da je Huda stvorio još jednu aždaju, ako mu je potrebna za ritual?”

„Bez nje ne može... Mmm... izazvati večnu pomrčinu

„Znate li gde se on krije?,” pita ih Gavriilo.

„Opet je zaposeo Trojan-grad i među njegovim ruševinama izvodi svoj krvavi ritual” reče Ravijojla. „Tek je nakon drugog pomrčaja do nas stigao vapaj alovitih koji su žrtvovani. Krik njihovih duša bio je glasan.”

„Ako je taj Huda blizak vazal Hromog Dabe, sigurno uživa njegovo poverenje i zaštitu... Nisam siguran da ću ja moći sam da izađem na kraj sa šestacima, aždajom, i bog te pita čime još.”

„Zato ne idi sam, sačekaj da se tvoj saputnik vrati” reče Ravijojla. „Nije on bez razloga izabran da ide s kosingasom... I njegovu pređu mota velika prelja.”

„Doba vatre se bliži... Mmm... Mrakobes sa svih strana se okuplja... Mmm... I ti ćeš, kosingase, oko sebe okupiti sebi odane saveznike... Mmm...”

„Mi smo ovde, kao što vidiš,” osmehnu mu se Ravijojla. „Uz tebe... Zato ne brigaj ”

„Trebalo je da Miloš Obilić krene sa mnom u ovaj poduhvat.. ” reče Gavriilo.

„Miloš je u potrazi je za svojom posestrom i njegov put više nije tvoj.”

„Kako znaš? Možda ipak...?”

„Miloš ima svoju vilu zaštitnicu... kao ti... jedna vila nagorkinja bdi nad njim” reče Ravijojla.

„Čak i da sačekam Srđu Zlopogledu,” odmahuje glavom zabrinuto Gavriilo, „kud nas dvojica možemo... protiv takve sile u Trojan-gradu?”

„Kažem ti, kosingase, ne brigaj, niste sami u ovom poduhvatu.”

Glava četrdeset i četvrta - Leto 1374.

„Na ljutu ranu - ljutu travu”

Letnja pripeka ih bije što odozgo, što odozdo. Kamen se usijao, a ljara izbija iz utabanog puta. Podnevno sunce im je visoko iznad glava i tuče pravo u njih. Nigde hladovine na vidiku, nigde potoka na kome mogu da se osveže. Ljudi i životinje podjednako vuku noge po prašini. Pod zubima im krcka pesak, a znoj im se ulepio po licu. Grla im suva, pa samo uspijaju ustima. Ni pljuvačka im nije ostala. Jutros su poslednju vodu dali konju i magarcu, pa se sada Srđa i Gavriilo vuku uzbrdo ko prebijenih nogu. Od sinoć nisu tri reč razmenili, a poslednjih dana nisu se ni pretrgli s pričom. Gavriilo je ljut na svog saputnika, a ovaj za to nimalo ne haje.

Čini se da osećaj vrućine samo pojačava nesnosan cvrčež, koji bruji oko njih.

„Da si me poslušao, ovde bismo bili još proletos, a ne bismo sad po ovoj užegi putovali” glasno će Gavriilo.

Srđa očuta, a on mu vidi po licu da ga i ne sluša. Zato reče još glasnije:

„Ne vidim zašto si morao da hitaš čak u Melnik kod metropolita Spiridona!”

„To se tebe ne tiče, kosingase” mukljivo će Srđa.

„Još kako me se tiče kada nam je svaki božji dan važan!” reče

Gavrilo dok rukom skida znoj i prašinu s lica. „Mogli smo još u aprilu da stignemo u Živalice, a ne u avgustu! ”

„A ja ne vidim zašto smo morali ovde da dolazimo” promrmlja Srđa.

„Ne brbljaj sebi u bradu nego govori glasnije!” odbrusi mu Gavriilo. „Šta se čudiš kad si prvi izrazio sumnju da je aždaja svetog Georgija možda ostala živa?”

„Valjda bi je dosad neko video” pogleda ga mrgodno Zlopogleda.

„Te nemani se kriju po pećinama i retko izrone u nekom jezeru” reče Gavriilo. Ali Gavriilo neće da mu kaže za svoj susret sa Gobinom i vilom Ravijojlom. Nema više mnogo poverenja u svog saputnika. Sad mu je jasno da nije s njim samo da bi mu pomogao, kao što je patrijarh obećao, već i da ima neke skrivene namere.

„Umišljaš”; kratko će ovaj drugi.

„Ne umišljam ništa... Naš narod s razlogom veruje da aždaja napada sunce u trenutku kada se ono rađa, ali tek nakon što se pretvori u alu... u neveda... jer tad postaje nevidljiva običnom oku... A znaš li, Srđo, ko jedino tad može da vidi alu?... He znaš, naravno... Samo šestaci je mogu videti... Zato oni mogu s njom napasti sunce... Je li ti sad jasnije zašto smo krenuli put Živalića?”

„Ti strepiš od toga da je aždaja svetog Georgija ostala živa i da će zajedno sa šestacima... 'pojesti' sunce, je li to, kosingase?” pomalo će zajedljivo Srđa.

„Ako je ta aždaja još u životu... mi je možemo ubiti” zamišljeno će Gavriilo. „Ali ako se pretvori u neveda, vinuće se u vazduh i ne možemo joj više ništa.”

„Da to nije samo sujeverje, Gavriilo?”

„A zašto te onda tvoj... starešina metropolit Spiridon poslao sa mnom ako je sve to samo puko sujeverje?”

Srđa ga iznenađeno pogleda, a Gavriilo mu uzvрати smeškom.

„Nisam ja od juče, Srđo moj... He-he... Primetio sam ja metropolitovu... gordost u Žiči... Priznajem, nemalo sam se začudio njegovoj umišljenosti pred našim patrijarhom... A čim si mi predočio

da moraš otići u Melnik... njemu na noge, odmah mi je bilo jasno ko je on... Tvoje uporno odbijanje da mi objasniš zašto samo je potvrdilo moju sumnju... On je... nekakav starešina one vaše skrovite knjižnice, nije li tako, Srđo?... I pohitao si k njemu da ga obavestiš šta sam pročitao u Slovu o šestacima i šta mi je monah Levterije otkrio!... Kaniš li tako i posle posete selu Živalići da mu opet trčiš na noge, ako tamo nešto saznamo?”

„Hm... pronicljiv si, kosingase” reče Srđa gledajući u stranu. „Tamo gde sam ja bio, Srđo moj, moraš biti pronicljiv i snalažljiv da bi preživeo... Doduše, i malo sakalud, valjda... He-he.”

„Kosingase..” najednom Srđa zastaje i okreće se k njemu. „Zajedno smo krenuli u ovo... traganje, nazovi ga kako hoćeš, i naše zamisli se podudaraju... je li, da zaustavimo tu treću pomračinu... Ali to je sve... Posle se razilazimo.”

Kad to reče, naglo se okrenu i nastavi dalje sam. Gavriilo ga belo gleda, odmahnu glavom i reče kad krenu za njim:

„Hvala bogu... Već sam se uplašio da te neću skinuti s vrata.” Pod samom strehom Pešterske visoravni šćućurilo se selo Živalići. Odozgo puca pogled pa Stari Ras, Sopoćane, Đurđeve stupove, Pazarište, na zgarište Obilova... na reku Ibar, koja probija klisuru. Preko puta je moćni Kopaonik, kao Atlas drži nebeski svod na svojim ramenima. Ha maloj zaravni zguralo se pedesetak kamenih kuća sa kosim drvenim krovovima koji jedino mogu izdržati veliki sneg. Tu se put nastavlja dalje uzbrdo ka Pešterskoj visoravni ka staroj srpskoj prestonici Dostiniki, koja je uništena u desetom veku i sada njene bele zidine tužno zvrje sa vrha uzvišenja Klik. Put dalje vodi ka Drini i Bosni... i prolazi blizu ruševina još starijeg Trojanovog Grada.

Tik iznad sela, na jednom uzvišenju, vidi se mala, niska crkva - skoro kao kapela. Gavriilo već pretpostavlja kome jedino može biti posvećena, jer ovo selo zauzima posebno mesto u predanju srpskoga naroda. Nesvesno ubrzava korak i prolazi pored Srđe, koji ga začuđeno gleda. Kosingas ne obraća pažnju na njega nego gleda u kuće ovog planinskog sela koje mu se odjednom ukazaše kada izbiše

na zaravan.

Kako se začu lavež pasa, tako seljani stadoše da proviruju i da se čude ko im sad dolazi. Ovi Vlasi, planinski stočari, isprva je nepoverljiv narod jer trpe svakojake nedaće od razbojnika i skoro svaka vojska koja prođe njihovim putem opustoši ih. Stoga s nevericom gledaju u dva putnika, odmeravaju ih od glave do pete. Monah im i ne deluje opasno, ali onaj drugi koji je s njim... Lice mu je takvo da izaziva grozu i strah. Zato, svi stoje gde su se zatekli i nemo posmatraju dva neobična putnika kako nogu pred nogu prolaze kroz njihovo selo. Nadaju se da će ovi samo produžiti dalje, bez zastajkivanja. Ali ne bi tako.

„Pomaže bog, zemljače! ,” doviknu Gavriilo jednom sredovečnom čoveku koji je do maločas cepao drva. „Je li ovo selo Živalići?,” pita Gavriilo iako zna da jeste.

„Jeste, pone,” prebaci čovek sekiru preko ramena, ali gleda u Srđu. Njegov izgled mu ne uliva baš nikakvo poverenje. Zna to i Gavriilo.

„Imate li svog starešinu, zemljače?” opet će Gavriilo, a čovek sad njega sumnjičavo pogleda.

„A šta će ti, pone?”

„Dolazimo važnim poslanijem... i tražimo njegov savet.”

Čovek ga ćutke posmatra i razmišlja. Gavriilo primećuje kako njegov grub, odbojni izraz na licu polako nestaje i poprima crte dobrodušnosti. Oči mu zasijaše, kao da blesnuše iskrom pade.

„A ko ste vi?,” ipak pita on, ali mnogom blažim tonom.

„Ja sam monah Gavriilo, a ovo je moj saputpik Srđa Zlopogleđa, iz... iz crkvene garde,” ne zna kako drugačije da ga predstavi.

„Obojica ste crkvenjaci, je li?”

„Pa... valjda jesmo,” zbuni se Gavriilo pogledavši smrknutog Srđu.

Uto, žena koja je izvirivala iz kuće, brišući ruke od brašna o svoju haljinu, prilazi mužu kratkim, brzim korakom, ali s Gavrila ne skida pogled. Ona je mlađa od njega, ima kosu vezanu u rep, skromnog izgleda i odevanja. Ona mu nešto šapuće, a čovek se takođe zagleda u

Gavrila. On je kršan gorštak, navikao na težak i opasan planinski život koji je ostavio duboki trag na njegovom licu i rukama.

„Jes' li ti, pope, onaj... koga zovu kosingas?”

„Taj sam, zemljače...”

„A što ne reče odmah? U nas ti se još priča kako si razbio onu Sraštanovu družinu” reče on, zabi sekiru u panj pa im krenu u susret. „I naše selo je zavio u crno, dabogda mu vuci već razvukli kosti po celoj planini... Dobro nam došli u Živaliće... Ja sam Mrgela... Zlato!...” doviknu on ženi, „zovi mi starog!,” pa se opet obraća putnicima: „Vežite marvu za plot, pa hajdete ući... tamo pod jabukom imam klupe... Sad će moj stari, on je starešina sela.”

Dok oni ulaze, prolaze pored stare kuće, a na drumu se već okupljaju seljani i počinju tiho da žagore. Iza kuće je tor s ovcima, dva plasta sena i nekoliko starih stabala jabuke. Ispod najveće su četiri poduže klupe oko jednog velikog drvenog stola sklepanog od debelih hrastovih dasaka.

„Bićemo ti zahvalni, domaćine, ako bi napojio našu marvu” reče Srđa dubokim glasom. „Celo prepodne žedne.”

„Lepuška! O, Lepuška!” na njegov povik jedno devojče od petnaestak godina promoli glavu iz tora, muzla je ovcu. Lice joj zaprljano, duga kosa raščupana, ali ne može sakriti svoju krasotu. „Trk, napoj marvu naših gostiju... Hajde, dete, ovo je kosingas Gavriilo, nemojmo se brukati pred čovekom!... Marava!... Lepuška, gde ti je sestra?... Trk, reci Maravi da donese soli i pogače, tvrdog sira i aptovače da ljudi použinaju!”

„Ma, nemoj aptovaču, domaćine, pobogu!” diže ruke uvis Gavriilo i smeje se. „Tek smo došli, a ti bi da nas potruješ! ”

„Ha-ha-ha!... Kud da vas potrujem, vi ste mi gosti? Dobra je aptovača, kunem ti se! Leči i kugu! ”

„Kako ne bi kad je od apte” smeje se zadirkuje ga Gavriilo, ali ipak ne bi da pije rakiju od te korovne, delimično otrovne biljke. Samo retki znalci su umeli da je ispeku kako treba i uglavnom se koristila kao lek. „Ne zovu je bez razloga 'kurjački rep'! ”

„Dobro-de... Onda može bekača?”

„De, može, bela šljiva nije otrovna!” smeje se Gavriilo.

„Morate se kovarnuti, ljudi... Nije lako vrljati se po ovim našim andračama.”

„A sunce baš upeklo.. odmahuje glavom kosingas.

„Jašta je... Baš smo jučer bili na groblju, molili se precima da nam donesu malo kiše... He valja ovo, zemljače.”

„Biće bolje... E, al’ sad znam kako orlušine vide nas iz vazduha” reče Gavriilo pokazujući rukom na pogled koji puca u nedogled.

„Izgleda da ima nekih koji su i nama iznad glava,” odjednom he sumorasto Mrgela. „Evo mog starog, radovaće vam se.”

Od nekud iza kuće pojavi se starina koga pod ruku vodi Zlata, a on se podštapa dok klimavim nogama nabada. Odavno Gavriilo nije video starijeg čoveka, pa ipak broj godina mu nije mogao nagađati. Obučen je u pohabano pastirsko odelo, s kapom na glavi i u gunju, i to po ovoj vrelini. Da mu lice nije zračilo lucidnošću, čovek bi pomislio da će svakog trenutka pasti na teme i izdahnuti. „Stari ti je držeci” primeti samo Gavriilo.

„Jest’ vala... Zapekla mu se duša u kostima... A mi već odavno ne vodimo naše stare u šumu po kamen i pogaču... Mada ima toga još po nekim zabitima... Ali, moj stari Rug još trezveno razmišlja.”

„Nisam li ti, Mrgela, rekao da ćemo imati gosta? He-he! ,” dolikuje čiča dok polako prilazi klateći se. „Čim je petao onako izrana na pragu kuće kukurikao, znao sam da će nam neko u kuću doći!... Dobra kob vam, putnici.”

Starac Rug stade pred goste oslonjen o svoj štap pa ih obojicu dobro odmeri. Primeti on i naročito Srđino lice, ali ne pokaza nikakvu grozu ni čuđenje. Samo se smeška i klima glavom, kao da govori „znao sam ja.” Snaja mu naposletku pomože da sedne.

„A koga bi nam drugog dragi Gospod poslao nego kosingasa, je li? ,” obraća se on svom sinu Mrgeli. „Znao sam ja da će nas neko već rešiti naše muke! ”

„U pravu si, ćaća,” poslušno će njegov sin.

Uto, dolazi mlađa kćerka Marava, malo punija, sa bujnom crnom kosom podignutom u punđu, koja joj se malo nakrivila. Ima krupne oči i jake obrve koje dominiraju lepim licem pravilnih crta. Nosi na drvenom poslužavniku so, pogaču, sir i rakiju. Ruke joj malo zadrhtaše kad ugleda Srđu Zlopogledu. Vidi to Mrgela, pa je opominje:

„Nemoj to prosuti po gostima, Marava, pazi... kud gaziš... I daj mati svojoj da ti popravi tu balegaču, sva ti se iskrivila.” Gavriilo lomi komadić pogače pa umače u so. Prekrsti se i pre nego što ga stavi u usta, reče:

„Tako mi soli i hleba?”

Za njim to isto ponovi Srđa. Čutke sačekaše da mila Marava posluži rakiju i sir dok Mrgela pomno prati šta mu kćerka radi, da slučajno nešto ne pogreši i ogreši se o goste. A još kada u goste dođe kosingas, e onda ne sme da bude greške...

„Ajde, Marava... Zovi sestru, pa zajedno gostima operite noge... Nemojmo se sramotiti” ne povisuje glas Mrgela, ali naglašava svaku reč.

„Lepa čeljad, domaćine” reče Gavriilo. „Jesu li ti sinovi negde u...?”

„Pali od ruke Sraštana” mrtvoozbiljno će on. „Uspeo sam spasiti kćeri... Ali njih nisam mogao.”

„Puste li ljute kobi, domaćine.. ” oglasi se Srđa. „Kada otac decu svoju sahranjuje.”

„E, da si i onda došao ko sad, Gavriilo” reče stari Rug. „Ali sad ćemo onom vukodlačini stati na vrat.”

„Šta? Muku mučite s nekim vukodlakom?” iznenadi se Gavriilo.

„Nisi znao? U čudi se i Rug. „Niste li došli zbog toga?”

„Ne... mi dođosmo drugim poslanijem.”

„E? U diže obrve Mrgela. „A kojim to?”

„Po starim letopisima, sveti Georgije je kod vašeg sela pokopao aždaju iz Trojan-grada...”

„Nije je pokopao već je bacio u Dubovo bezdno,” reče Rug

otresito.

„Hteo je on da je pokopa, i naši preci mu pomagaše u tome,” dodaje Mrgela, „ali ta neman stade najednom mlatiti repom, ubi trojicu dok si trepnuo... Srećom, bila je vezana kako su je dovukli, pa sveti Georgije naredi da se gurne u obližnju bezdanicu... i ona tako skonča.”

„I svecu u čast tada naši preci podigoše ovaj hram iznad sela” dodaje Rug. „A da se nije otud izvukla?,” pomalo snebivljivo će Gavriilo.

„Kud će se otud izvući?” iznenadi se Rug, a Mrgela se glasno nasmeja. „Da jeste, sigurno bi nam sravnila selo sa zemljom i pobila sve pretke.”

„Ne mori nas nikakva aždaja, kosingase, već jedan grdan vukodlak, koji se sad okomio na naše selo,” reče Mrgela ispijajući bekaču.

„Koliko vas je ubio?” radoznalo se nagnu napred Srđa.

„Ne znamo” slegnu ramenima ovaj. „Dosad je... trinaest devojaka odneo... nekud.”

„Odneo, kažeš?” čudi se i Gavriilo. „Nije ih ubio, nego ih odneo? Oni se obično napiju krvi i raskomadaju telo.”

„Već duže vreme kolaju priče o otimanju dece u ovom kraju” muklo će Rug. „Isprva dole, u Ibarskoj dolini... Kada su pak naposljetku ubili nekog vampira kod vodenice na Roginju, verovalo se da je došao kraj tim otmicama...”

„Ali ne lezi vraže, nastavile su se na Pešteru,” umeša se Mrgela. „Pa se dugo mislilo da tog vampira ipak nisu ubili... Sve dok narod nije počeo da viđa vukodlaka.”

„Znači da je drugi bauk” reče Rug. „Selo Vučinići je zavio u crno, skoro da ga je opustošio, a pre toga selo Pružen... He znam je li tamo ostalo neko mlado žensko čeljade.”

„Sada se okomio na naše selo” smrknuto će Mrgela. „Eto ti ga na svaki uštap... Provali u neku kuću i otme neko devojče, a ako mu se neko ispreči - ubije ga! ”

„Više nemamo kud nego ćemo ženskadiju da zatvaramo u crkvu, pa će je muški opkoliti i braniti čime god.”

„Kako se za ovo nije proćulo?” upita Srđa. „Mogli ste tražiti pomoć...”

„Od koga? Od ženkure Altomanovića?” ozbiljno će Mrgela. „Taj nije hajao ni za koga sem za sebe.”

„Mi smo ovde odvajkada prepušteni sami sebi, sinko,” reče Rug. „Trojan-grad baca veliku i mračnu senku... i mi smo u njoj.” „Te ruševine iznad jezera su uklete, velim vam,” opet će Mrgela.

„Otkud vam to?” pita Srđa.

„Pastiri pričaju da viđaju aveti među tim zidinama...”

Vidi Gavriilo i da su meštani primetili čudne stvari među tim ruševipama, ali ipak ne govori sve što zna.

„Nego...” zapoće Gavriilo, „je li ta bezdanica daleko od sela?” „Nije... eto je kod starog duba, malo više crkve,” pokazuje rukom Mrgela.

„I duboka je, je li?”

„Jest’ vala.”

„Može li se spustiti u nju?”

„Što bi, crni ti, ulazio u tu rupčagu?” pita ga Mrgela razgoračivši oči.

Gavriilo zamuknu na tren kao da okleva da im kaže.

„Da vidim jesu li na dnu aždajine kosti.”

„Bog te ne ubio, Gavriilo!,” uzviknu Rug dižući ruke uvis. „Ni ovaj kamen više ne pamti kad je to bilo! Što si ti sad zap’o da silaziš dole?”

A on opet zamuče, ali ovaj put pa duže. Okleva da im kaže. Vidi kako je Srđa natušten kao letnji oblak jer se ne slaže s tim da potpuno odaju razlog svog dolaska. Ali kosingas ima više poverenja u ovaj prostodušan narod nego u svog saputnika.

„Bojim se da nije možda živa,” reče on naposletku. „I da možda ima nešto sa ovim pomrčajima.”

„Uuu!,” uglas će Rug i Mrgela pa se obojica više puta prekrstiše.

„Daleko bilo!”

„Čuj, kako može biti živa, sinko?,” čudi si Rug. „Pa mi bismo prvi za to znali.”

„Ne znam, starino... Ali mnogo toga čudnog se dešava, a od nekud moramo početi... A ostalo je zabeleženo da je aždaja ovde živa mlatnula repom.”

„Pa su je bacili u bezdanicu...”

„Ma, mogu li se ja spustiti do njenog dna?”

„Možeš, možeš... valjda... Ali ne verujem da ćeš iz nje živ izaći” reče Mrgela.

„Strmo li je?,” upita Srđa.

Otac i sin odmahuju glavom.

„Otud izlazi vukodlak.”

„E?” začudi se Gavriilo.

„Kako znate? Možda dolazi ozgora.. ” dodaje Srđa.

„Jer smo videli da tuda odvlači uhvaćenu ženskadiju

„Ooo!... Pa mogao bi se on kriti tamo” reče Gavriilo. „Bauci se sklanjaju po takvim rupama... A vi niste silazili za njim...?”

Ne stiže Gavriilo da završi misao jer im vidi po licima da im to nije palo na pamet.

Uto, dolaze Marava i Lepuška noseći svaka po drveno ko-|što sa vodom. Preko ramena prebacile belo laneno platno. Kleknu pred goste i stanu ih izuvati. Pa im stave posustale noge u hladnu izvorsku vodu i nežno ih trljaju. Gavriilo umah oseti tako blaženo opuštanje da mu se očni kapci počеше spuštati.

„Vraća u život, zar ne?” smeje se Rug primetivši to, a monah samo klima glavom.

„Trebaju li užad za spuštanje?” pita Srđa.

„Ne, ima jedna uska i strma staza,” reče Mrgela, „ali ako vam noga omakne... videćete kako je onoj aždaji bilo pa se nećete zapitati da li je ostala živa.”

Nakon što im opraše i osušiše noge, devojke se tihomice povukoše da spremaju ručak s majkom. Njih četvorica ćutke sede, ispijaju rakiju

i rukama odlamaju komade tvrdog ovčijeg sira i jedu, svako u svojim mislima, a misle na isto. Naposljetku, Gavrilu nešto sinu, pa reče:

„I, kažete, taj vukodlak je prvo opustošio Pružen, pa Vučiniće i sad je kod vas?”

„Jest’ vala, na svaki uštap ugrabi po jedno devojče,” klima glavom Mrgela.

Opet se Gavrilu zamisli, a ostali ga pomno posmatraju i čekaju.

„A da se nije kod vas pojavio... negde posle onog poslednjeg pomrčaja?”

Otac i sin se stanu zgledati i bečiti jedan na drugog kao da se bezrečno propituju. Onda Rug udari šakom o sto:

„More, da znaš da jeste!... Nije li tako, Mrgela?... A šta to znači, kosingase?”

„Ne znam još, ljudi... He možemo znati da li je vukodlak došao u Vučiniće nakon prvog pomrčaja meseca... Ali je moguće.”

„I?” upita ga Srđa.

„Je li slučajnost što je tim redosledom i sveti Georgije Vykao aždaju?,” upita ih Gavrilu. „Prvo u selo Pružen, pa u Vučiniće... da bi je bacio u jamu u Živaliću?”

„Uuu!” počesa se po sedoj glavi Rug.

„Da li je to neka kletva našeg sveca? Što bi on to nama...?,” zbunjeno će Mrgela.

„Nije kletva sveca... Možda nekoga drugog... Nekog kome se svetac zamerio, pa sad hoće da se odmazdi.”

„Huda,” nesvesno izusti Srđa.

„Huda?” uzviknu Rug u čuđenju. „Čarobnik iz Trojan-grada?”

„Čuli ste za njega?” iznenadi se Gavrilu.

„Peštarska sela su zaboravila kako se trojogradski ban zvao... ali dok je sveta i veka, pamtiće Hudu, njegovog čarobnika!” s gađenjem reče Rug.

„Taj zliko je nabedio bana da žrtvama umilostivi aždaju iz jezera... i ne zna se broja ženskadiji koja je tamo skončala... Ko zna koliko bi to trajalo da se nije pojavio sveti Georgije... Kud ga ne ubi onda?”

Opet tajac, a otac i sin i dalje odmahuju glavom užasnuti pomenom tog omraženog imena među gorštacima. Ali Srđa gleda Gavrilu i vidi da je ovaj duboko zamišljen, oseća da je na pragu da odgonetne misteriju.

„A šta... ako taj Huda sada opet otima ženskadiju i njima hrani... onu istu aždaju?” zapita se glasno Gavriilo.

„Huda je bio čarobnik, ne vukodlak,” reče Mrgela.

„Da... Oni mogu, kao i veštice, da se pretvore u svakojače životinje... ali ne mogu u ta demonska stvorenja...”

„Je li mogao da stvori vukodlaka koji će za njega otimati ženskadiju?” pita Srđa.

„Da ga stvori, da...”

Opet tajac, svi se zgledaju, čini im se da im opet izmiče rešenje misterije.

„Nemamo kud, Srđo” frustrirano će Gavriilo. „Moramo se spustiti u bezdanicu... Molimo se Bogu da na dnu nađemo gomilu kostiju.”

„Sada vam je okasno za to, najbolje da krenete sutra izrana” reče Rug.

Gavriilo se nevoljno složi s tim. Ostatak dana provedoše odmarajući se u hladu stare jabuke. U međuvremenu, pola sela se sjatilo u dvorište kod Mrgele i Ruga jer se proćulo ko im je došao u goste. Među njima najviše je bilo onih porodica kojima je vukodlak odveo žensku decu. I svi su došli noseći im skromne darove, od vunjenih čarapa do gunjeva, sa nemom molbom da im pronađu otetu decu i da ih vrata kućama. Gavriilo se oseti nemoćnim pred takvim zahtevima jer je duboko u sebi predosećao da ta deca više nisu bila u životu. Ako je bio u pravu u vezi sa Hudom, ona su odavno žrtvovana aždaji, kao što je to dugo činio do dolaska sveca Georgija. Ali je svakom ucveljenom roditelju iskreno obećao da će dati sve od sebe da utvrdi šta se desilo njihovoj deci. Beše mu vrlo mučno gledati kako se jadni ljudi drže i za najmanju slamku nade iako možda ni sami više nisu verovali da su im deca živa.

Seljani su se razišli kasno u noć kada je opet zavladao noćni mir.

Zvezdano nebo je predskazivalo još jedan vedar i vreo dan. Zvezde su treperile od toplog vazduha, koji se dizao sa zagrejane zemlje, a cvrčci su neumorno cvrčali dok su kresnice izvodile svoj ples iznad njih.

„Zašto nećeš noćiti u kući, Gavrilu?,” pita ga Mrgela nakon što je ovaj odbio tu ponudu.

„Ja ti, domaćine, odavno više ne spavam” sleže ramenima monah. „Navikao sam se samo da ležim pod otvorenim nebom, pored mog magarca, mogu da prošetam, da pišem svoje pisanije... Ovako bih vam samo smetao... Uostalom, nema se potrebe gurati. Srđa Zlopogleđa je zauzeo mesta za dvojicu!”

„Kako ti kažeš... Onda ću ti poslati Lepušku da te noćas greje” kad to reče, okrenu se da krene, a Gavrilu se prenu.

„Čekaj, prijatelju.. ” snebiva se Gavrilu jer se boji da će uvrediti domaćina. „Zahvalan sam ti na dobrodošljiju, ali nema potrebe da...”

„Zar ćeš me uvrediti, kosingase?,” ozbiljno će ovaj, a Gavrilu mu srećom ne vidi lice u mraku jer se ovaj namrštio. „Običaj je da gost prihvati ženskiju...”

„Ma, taman posla, Mrgela! Neću da uvredim tvoje gostoljublje,” diže se Gavrilu, zna koliko su ove stvari osetljive za prostodušan svet. a kamoli za gorštace. „Nego, znaš... ja sam ipak monah...”

„A-ha.. ” zamisli se ovaj. „Dobro, ako je tako. Ja sam gostoljub i niko za Mrgelu neće da kaže da se ogrešio o gosta

„Ne brigaj, dragi moj domaćine” odahnu Gavrilu. „Nego, idi ti spavati, sutra će biti težak dan... He mogu dovoljno da nažalim što sad nije uštap.”

„Zašto, crni čoveče? Vukodlak bi selo napao...”

„Upravo zato... stao bih mu mrtvom na vrat” reče hladnokrvno Gavrilu.

Mrgela načini nekoliko koraka, pa zastade. Kao da okleva da ga nešto pita. Ipak se okrenu ka Gavrilu, koji stoji u mraku.

„Misliš li da je ona aždaja opet u jezeru podno Trojan-grada? I da se njoj žrtvuju naša deca?”

„Bojim se da je tako, Mrgela... Ali, pretpostavljam da ćemo sutra

znati.”

Brđanin glasno uzdahnu i ode u kuću. A samo što je Gavriilo vezao Coku kraj sebe i zapalio vatricu, kad eto ti Srđe Zlopogleđe kako krupnim koracima hita ka njemu. Čuje i njega kako nešto sebi gundā u bradu. Monah razvuče osmeh na licu, zna šta se desilo. Ali kada za njim gnevno izađe Mrgela, kosingas se uozbilji i brže-bolje skoči na noge. Uplaši se da može pasti i krv među njima. Zato krenu ka domaćinu šireći ruke i obojica istovremeno uzvikuju:

„Ovo je uvreda za moju kuću...!”

„Ne vređaj se, Mrgela! Čekaj da ti objasnim...”

Gavriilo i Srđa se mimoilaze, a on mu kroz zube reče:

„Zar nisi mogao da prihvatiš...?”

„Idi u bestraga, pope” procedi mu i Srđa.

„Nudim mu Lepušku, on je odbije!” zapeni Mrgela, dok na vrata izlazi i Rug. „Dobro, velim, onda će Maravu! He, neće ni nju! Eve ti, onda, moja Zlata, ali nemoj mi vređati ognjište! Neće ni nju...!”

„Čekaj, Mrgela, polako! ”uhvati ga za ruku Gavriilo jer je ovaj krenuo za Srđom. „Nešto da ti rekнем, slušaj me, pobogu!..Zatim mu stade tihim glasom govoriti kao da je u pitanju nešto poverljivo: „Srđa Zlopogleđa ti je u... u posebnoj crkvenoj gardi. Nisam li ti to već rekao? A tek je njemu zabranjeno da neku obleže. Crkva bi bacila anatemu na njega...”

„Zašto mi to nije rekao?” besno će Mrgela. „Nego me sramoti pred ocem?”

„Ma, vidiš li da je Srđa naopak čovek? Zamisli tek kako je meni sve ovo vreme s njim, moram kleštima da mu izvlačim reči. On je takav kov ljudi, ne misli mnogo, a još manje govori... Pusti ga, Mrgela.”

Domaćin opet uzdahnu duboko iz dna duše, ali se primiri. Samo stiska usta i gleda za Srđom, koji se ušetao oko vatre.

„Neka mu! ” uzviknu Mrgela da ga čuju i on i njegov otac. „Ali nek se zna da sam ja gostoljub, da se posle ne bi pričalo da je Mrgela ovakav-onakav!”

„Neće sigurno, idi sada spavati, okasno je... Gluvo je doba.” Kad to Gavriilo reče, Mrgela se brže-bolje pokupi i pohita u kuću. Ugura oca unutra, zatvori vrata i zabravi ih. I on zna da svakakvi bauci vrebaju u to doba noći i da se tad ne izlazi.

Gavriilo i Srđa posedaše ćutke oko vatre. Kosingas štapom džara ugljevlje, a varnice poletioše uvis.

„Nisi mogao da izmisliš neki razlog i da ga pristojno odbiješ?” promrmlja Gavriilo.

Ovaj očuta zagledan u plamen.

„Morao si onako neotesano sebi svojstveno da ga uvrediš.”

„To što rade je prostaštvo, toga nema u...”

„Ali ima u ovakvim bestragijama” prekide ga Gavriilo. „Ali se mora poštovati kada te čovek primi u svoju kuću.”

„Čemu uopšte to?” reče Srđa. „Prvo te jedva primi u kuću, a onda ti nudi kćeri i ženu svoju.”

„Nije to lako objasniti, Srđo moj” reče Gavriilo. „Ovi brđani nisu kao narod po trgovima ili u podgrađu... jer žive u planini, u šumi. A svačega ima ovde, veruj mi, video sam rođenim očima. Vidiš sad i sam: vukodlak, aždaja... šestaci. Razne sile mogu uzeti ljudski oblik... Nikad ne znaš ko je. Od davnina postoje priče kako su razni bogovi hodili među ljudima, svakojako ih iskušavali, čak i njihovo gostoljublje... I kažnjavali one... neotesane. I ti si se naslušao priča kako se anđeli pojavljuju u ljudskom obliku, i iskušavaju ljude... Niko ne želi da im se zameri da ih ne bi prokleli posle... Koliko puta si video uboge kako prosjače pred crkvom. I oni koji su siromašni ponešto im udele... jer se boje da ih anđeli ili čak Gospod tako ne iskušavaju.”

„Hm... da... u pravu si, Gavriilo,” promrmlja Srđa ispruživši se na travu. „Nisam znao dokle to ide... Sutra ću mu tražiti oprostaj.”

„Da, tako i treba, Srđo” reče Gavriilo. „Nikad ne znaš ko ti se obraća za pomoć.”

Zavladaše mir i tišina. Čak i zrikavci zamukoše. Samo se čuje pucketanje vatre. Seoski psi koji bi dotad zalajali i oglašavali se

zajedno, ućutaše se. Nespokojstvo i zebnja se osetiše u vazduhu. Srđa se nalakti i pogleda oko sebe.

„Gluvo je doba” reče tiho Gavriilo i isuka svoj Kurjak. Zabode ga u zemlju kraj vatre. Njena svetlost obasja rune na oštrici koje plameno zasvetleše. „Nismo sami... Neko zna da smo ovde.”

Glava četrdeset i peta - Leto 1374.

*„Ljuto zvižde nesite aždaje,
svo jezero sobom zamutile,
pomoli se sila strahovita”*

Okupili se svi seljani oko bezdanice i zajedno sa Gavrilom i Srđom stoje zagledani u mračnu jamu u zemlji koja zjapi kao čeljust nekakve nemani. Ili kao da je neka divovska sekira bila zabijena u zemlju. Pukotina je nepravilnog oblika, oštarih ivica, dugačka desetak i široka najviše pet metara. Odozdo dopire hladan vazduh i čuje se huka vode. Staza koju je Mrgela spominjao uska je i kružno prati otvor. Negde je toliko strma da izgleda nemoguće njome spustiti se. Vekovne kiše su negde uglačale kamen, a negde ga jednostavno odnele, pa je staza isprekidana opasnim rupama. Jutarnje sunce osvetljava do nekoliko metara dubine. Naziru se oštre stene koje iz zidova preteći štrče, a dno se uopšte ne vidi.

„Šta se to dole čuje?” pita Srđa dok gleda preko ivice. „Ponornica” reče Gavriilo osećajući nelagodnost što uopšte stoji pored jame. Podseća ga na ne tako davne bolne događaje. „Kažeš da dole teče reka?” iznenađeno će Srđa.

„Nikad nisi video ponornicu?”

„Ne.”

„Blago tebi.”

„Neki kažu da je to preliv od Pešterskog jezera” umeša se Rug. „Huka se pojačava nakon velikih kiša i topljenja snega, dok je nivo vode u jezeru uvek isti, a izgleda da od nje nastaje naša Rogatačka voda, dole niže.”

„Preliv?” upita Srđa.

„Znači da je jezero povezano podzemnim kanalima sa nekom jakom ponornicom” reče Gavriilo zabrinuto gledajući u mrak, koji zastrašujuće zjapi. „To isto kažu i za Jezero plutajućih ostrva, preko puta, podno Kopaonika, mada tamo nisam bio.”

„Da, da.. ”klima glavom samouvereno Rug. „Opaka aždaja tamo živi.”

„Svuda neke aždaje...” promrmlja Srđa. „I ti misliš da se dole spustimo?”

„Nemamo kud” reče Gavriilo.

„Ti možda nemaš, ali ja imam,” uspravi se Srđa. „Kud ću ja ’voliki da nabadam po toj uskoj stazi? Strovaliću se u provaliju ko ona vaša aždaja... Uostalom, šta ako je upala u tu reku i voda je odnela?”

Gavriilo uzdahnu. Nevoljno priznade sebi da je Srđa u pravu. On toliki ne bi mogao bezbedno da se spusti, pogotovo što se nikad nije spuštao u jame.

„Dobro, Srđo,” reče Gavriilo. „Bolje da ti ne silaziš... Ali ja moram da se spustim i vidim šta ima dole... Ako vaš vukodlak odavde izlazi, onda ponornica nije direktno ispod ovog otvora. A on odnegde mora da uđe.”

„Ovakvih jama, ali manjih ima na nekoliko mesta gore na Pešteru,” reče Mrgela. „Bilo koja od njih mogla bi da ga dovede do nas.”

„Jest’... Ima jedna podno Perovog vrha, druga je podno Potreba, kod Moranskog polja, pa sa severne strane Trojana, ima ih još...”

„Otkud ih je toliko?,” pita Srđa još uvek čudeći se tolikoj rupi u zemlji.

„Voda probija kamen, ovde su bujice jake, nose sve pred sobom.”

Gavriilo oćuta, ali umalo da kaže: „Ili ih neko smišljeno prokopava

jer imena tih mesta sve govore.” Umesto toga, upita Mrgelu:

„Koje je najbliže naseljeno mesto rope na Pešteru? Da tamo pošaljem Srđu Zlopogledu da me čeka, dok ja ne ispitam kuda vodi tunel.”

„Ima jedan naš katun podno Vlašskog vrha, prema Trojanu, iznad Točilovke reke. Može tamo da te čeka, naši će ga lepo primiti.”

„Vlaški vrh, je li?... Znam gde je to,” reče Gavriilo, pa se obrati Srđi: „Uzjaši konja i idi tamo... Čekaj dok ne dođem.” „Dokle da te čekam? Šta ako zagineš negde?” pita Srđa, a ljudi oko njih se iz predostrožnosti krste.

„Ako zaginem, moraćeš sam da se snalaziš” hladnokrvno će Gavriilo. „A čekaj me do sutra ujutro” pa se okrenu Mrgeli: „Domaćine, moram te zamoliti da mi pričuvaš Coku dok se ne vratim... On ne voli da bude dugo vezan i...”

„Sve već znamo, Gavriilo” odmahuje rukom Mrgela i daje mu dve baklje od luča premazane smolom. „Naslušali smo se priča o tvojoj naklonosti prema magarcu. He beri brigu.”

„Ajđ’, onda... Nek mi je bog u pomoći” reče Gavriilo, veza baklje kanapom oko leđa, pa krenu da se spušta u jamu.

He osvrćući se za ljudima koji su ga odozgo pomno posmatrali i ne obazirući se na njihove neumesne komeptare, svakim korakom je sve više tonuo u mrak bezdanice. I sve mu se jače javljao instinkt stečen u Adu. Brzo su mu se oči naviknuše na polumrak, hitro je skakao s kamena na kamen, ili se vešto na rukama spuštao niz strminu. Odmah je uvideo da se vukodlak ovuda mogao s manje-više muke popeti i spustiti sam ili noseći žrtvu, s obzirom na njegovu nadljudsku snagu i okretljivost. Ako je već tako bilo, onda je bio siguran da će ga korito reke odvesti do neke od onih jama koje je Rug nabrojao, verovatno do neke bliže Trojan-gradu, jer za njega više nije bilo sumnje da je vukodlak bio u Hudinoj službi. On mu je donosio devojke da ih žrtvuje aždaji.

Kada bi podigao pogled, mogao je videti svetli otvor okružen mrakom. Opet se spuštao u zemljinu utrobu i to ga nije činilo nimalo

srećnim. Svako njegovo čulo nesvesno se prisećalo iskustva od pre nekoliko godina i shodno tome se prilagođavalo na način da mu obezbedi opstanak. Čula sluha i mirisa su mu se izoštrila, čulo dodira postalo je osjetljivije. Po jačini huka ponornice tačno je znao koliko je udaljen od reke, po strujanju vazduha mogao je da oceni u kom pravcu se tunel prostirao.

Ha dubini od skoro sedamdeset metara dodirnuo je šljunkovito dno. Ponornica je tekla duboko usečenim koritom na dvadesetak metara od njega. Voda je hitala kroz izbušenu stenu i zapljuskivala obalu. Toliko ga je to podsetilo na ponornice na koje je nailazio u Adu. Trebalo mu je nekoliko trenutaka da se sabere, da mu se um prilagodi ovoj sredini, da odagna duboko ukorenjen strah i užas koji su ga kao senka pratili.

Zapalio je kremenom jednu baklju i pažljivo osmotrio okolinu. Obišao je sve unaokolo i nigde nije video nikakav trag da je na ovom mestu umorena aždaja. Nije bilo kostiju, kao ni krljušti koja je podjednako dugotrajna. Osmotrio je jamu odozdo i primetio da se pomalo ukoso spušta i da ima mnogo izbočina sa strane. Ako je ta neman bačena u nju, svakako se moglo desiti da ostane da visi na nekoj steni koja je štrčala. I onda, kada je smogla snage, da se ranjena spusti do dna plašeći se rope ljudi.

Gavrilo je prišao koritu ponornice i sa bezbedne udaljenosti uvideo da je zver mogla njenim plitkim koritom čak da krene uzvodno jer je bila dovoljno jaka da se odupre vodenoj stihiji. Nije mogao da zna kuda vodi njeno korito, ali nije imao razloga da ne veruje predanju da je možda povezano sa samim Pešterskim jezerom. Više puta se i sam uverio koliko su stare priče bile manje-više tačne.

He gubeći vreme, krenuo je jedinim prolazom koji je voda takođe u neka davna vremena probila. Tim koritom je tekla samo posle velikih kiša i po otopljenju snegova. Setio se on svega što je naučio za onih četrdeset dana u Adu, sve mu se odmah vratilo. Osmotrio je staro korito kojim se kretao, zagledajući ga sa svih strana, tražeći zaostale barice vode. Znao je da ako ih nađe, voda ipak ovim koritom češće

teče i da ga neka iznenadna bujica može svakog trenutka odneti u bestraga. Ipak, ono je bilo suvo i bezbedno za kretanje.

Ha nekoliko mesta je nailazio na račvanja korita. I njih bi dobro osmotrio pre nego što bi odabrao kojim će nastaviti. Znao je da su ona sa šutom uglavnom uska i da ih voda tek probija, dok su ona čista uglavnom starija i samim tim prohodnija. I uvek bi izabrao onaj tunel koji je bliži ponornici.

Činjenica da se brzo i nesmetano kretao ukazivala mu je na veliku verovatnoću da je aždaja takođe mogla bez muke da se istim putem izvuče. I da se vrati u svoj dom, u Peštersko jezero. Ali jedna nedoumica ga je ipak mučila: kako je mogla tolike vekove da se neopaženo krije? To je bilo praktično nemoguće.

Kada je Srđa izbio na visoravan, odmah je ugledao Vlaški vrh u daljini. Niski oblaci su se kao utvare valjali po ravnici, samo su oni znali kuda tako hitaju. Zloslutna grobna tišina ostajala je za njima. Iz jutarnje izmaglice su rosile sitne kapi kiše, koja je skoro nečujno šumorila po kratkoj i gustoj peštorskoj travi. Ha visoravni je sasvim drugačija klima, nema se osećaj da je visoko, a zapravo je iznad kumulus oblaka.

Konj malo-malo pa rže i striže ušima. Protrese glavu kao da se ni njemu ovo ne dopada. Svestan je Srđa zloviđenja u vazduhu, osetio je nešto slično sinoć. Zvrji neobičnom prazninom. A već danima ga tišti dušobolja. Njegov naredbodavac mu je rekao da duhom ostane nepokolebljiv pred slatkorečju kosingasa. On ima svoj tajni zadatak i po svaku cenu ga mora izvršiti ako želi da sačuva svoju dušu. Iako je Gavrilu ocrnio toliko da ga je Srđa prezreo i pre nego što ga je upoznao, ma koliko se trudio da sve te negativnosti pronađe u Gavrilu, nije u tome uspevao, pa mu je jedino preostalo da ućuti. Ali nije bilo na njemu da sumnja ili osporava ono što mu nadređeni govori. Podrazumevalo se da on zna bolje od njega. Uostalom, šta bi bilo s njim da ga nije usvojio i dao mu krov nad glavom? I njemu i mnogima sličnim. Čuo je da je i Gavrilu bio siroče, da mu je Crkva dala dom. Sigurno on razume šta znači безусловna lojalnost, slepa odanost.

Kasni popodnevni sati su otkucavali. Zalazeće sunce se nije videlo iza gustih oblaka na zapadu. Noć se preteći bližila.

Još daleko od katuna počeo je da nailazi na ovce raštrkane po okolini. Začudio bi se, ali ubrzo je shvatio da je to bio znak da su se u strahu razbežale. Zato, nagna konja u galop, a on mu se spusti uz vrat.

Iz jednog avetinjskog oblaka koji se kotrljao nizbrdo ukaza mu se srušena ograda koja je okruživala katun. Zaustavi on konja i skoči na zemlju. Brzim korakom krenu ka dve drvene kolibe koje zvrjaše prazne. Ha trenutak je zastao kada umalo nije ugazio u raskomadani leš jedne ovce. Osušena krv i vonj su ukazivali na to da se krvarija odigrala pre više dana. Što se više bližio kolibama, sve je više bilo rastrgnutih ovaca na zemlji.

Onda je na razvaljenim ulaznim vratima ugledao nečije raskomadano telo. Nije mogao razaznati ko je to bio, samo je po ostacima priproste haljine zaključio da je žensko. Prizor pokolja ga je unutra zatekao. Osušene lokve krvi na tvrdoj, utabanoj zemlji. Polomljeno pokućstvo u naletu neke bezumne zveri, koja je rušila sve pred sobom dok je kidisala na jadne ljude. Razbacani ljudski udovi na sve strane. I nizak plafon se crveneo od krvi, koja je prskala na sve strane.

Srđa gleda oko sebe dok oprezno korača između iskidanih telesa. Bilo je nepodnošljivo u tom smradištu. Izašao je kada se uverio da među njima nije bilo živih. Ništa bolje nije zatekao ni u drugoj kolibi. Ista klanica. Uopšte nije mogao da odredi broj mrtvih. Izbrojao je ukupno dvaestinu glava, ali kao da je iskidanih trupaca bilo mnogo više.

Izašao je napokon napolje na svež, rezak vazduh. Udisao ga je duboko dok je smirivao svoj stomak. Osećao je tešku muku i odvratnost. Nesvesno mu se oči ispuniše suzama. Nikad mu se to ranije nije desilo. Duša mu se borila sama sa sobom. Otkad je upoznao Gavrilu, nešto se dešavalo u njemu. Počeo je da sumnja u sebe, da se preispituje. Čini li ispravno što bezrezervno veruje svom naredbodavcu? Ali kad god bi duševno pokleknuo, nešto bi ga steglo

kao za gušu i ne bi mogao da dođe do vazduha. Brzo bi takve njegove slabosti i kolebanje iščezli, i opet bi bio onaj isti, bezosećajni Zlopogleda.

Spustio se na nekoliko metara široku i plitku Točilovku reku, koja je skoro nečujno žuborila u sumraku. Srđa sakupi suvo granje koje je nabujala voda u proleće izbacila na obalu i zapali vatru. Sede na kamen i zagleda se u visoke plamene jezike. Sve ono što mu je Gavriilo pričao imalo je smisla. Pa ipak, njemu je naređeno da drugačije misli i radi. He želi da izgubi svoju dušu, to je jedino što još ima. Ma kakva da je.

Ali nesvesni duboki uzdasi bili su znak da ni on sam više nije verovao u to.

Vreme, čini se, nekad stoji, a u nevolji kao da ubrzano teče. Pun mesec se brzo kretao preko noćnog neba. Sve više je svojom srebrnom svetlošću obasjavao Peštersku visoravan. Toliko je mesečina jaka da se u daljini razaznaju konture Trojan planine, najvišeg vrha na Pešteru. Sati su prolazili, a Srđa je i dalje zurio u plamen ispred sebe. Niti je osećao umor, niti glad. Stotinu bauka je moglo nesmetano da mu priđe i da mu diše zavrati, a on ne bi primetio. Zaokupljenog crnim mislima i sumnjom zahvati ga tupa očajnost. Sve je teže sebi objašnjavao ulogu i zadatak koji je imao u svemu ovome. Ishod se nazirao, a Srđa je sumnjao u njegovu ispravnost.

„Moram da se saberem.. ” promumla on sebi u bradu.

„Vreme je da se konačno sabereš,” začu on glas u mraku iza sebe. „Da ne bi skončao kao ona jadničad u katunu

Srđa ko oparen skoči i u trenu mu mač blesnu u ruci.

„Brz si, ali nesmotren” glas je još bliži. „Ko god je hteo, mogao je da te odvoji od tvoje tupave glave.”

„Prepao si me, Gavriilo, idi u bestraga,” reče Srđa i vrati mač u korice.

„Ti si ludov kada si ovoliko neoprezan” u krug svetlosti uđe monah. „Znaš li ti, zjakalo, da se tvoja vatra možda vidi i sa Trojan-grada?”

„Nije me briga” ravnodušno će Srđa i sede okrenuvši mu leđa.

„Brigao bi da su te neki bauci zaskočili” reče on sedajući kraj njega. „Ili možda vukodlak koji hara ovim krajem.”

„Kako si me uspeo pronaći?” pita ga Srđa.

„Rekoh ti, tvoja vatra se vidi izdaleka.”

„Jesi li ulazio u katun?”, opet će on.

„Bio je već mrak... Odustao sam kada sam osetio trulež koji otud izbija,” tiho će Gavriilo. „Po tebi bih rekao da... si ti unutra ulazio.”

„Jesam... Onako nešto ljudi ne mogu načiniti i da to hoće” reče Srđa. „Rastrgao ih je vukodlak.”

„Huda.. ” zamišljeno će Gavriilo. „Posle onoga sinoć... čini se da zna da dolazimo. Sutra ga ne možemo iznenaditi u Trojan-gradu. Čekaće nas, spreman.”

„Bojim se da te pitam za aždaju. Vidim da si natušten.”

„Kao što sam i mislio, na dnu jame nema ni traga od nje.”

„Znači, živa je.”

„Živa je... i opet se stara priča ponavlja” reče Gavriilo.

„Al’ ovaj put nema svetog Georgija da je ubije.”

„Sumnjam da će nam priteći u pomoć... Moraćemo mi, Srđo moj” potapša ga po leđima Gavriilo. „Nego... otkud to da si se toliko raspričao?”

„Ne zadirkuj me, Gavriilo” ozbiljno će Srđa. „Nemam ti ja iskustva... s baucima kao ti.”

Gavriilo se zagleda u Trojan planinu u daljini. U mesečastoj noći zlokobno se crnila. Negde u njenom podnožju, skriven u tami, bio je stari Trojan-grad. Jedan od brojnih koji je u prošlosti dizan u slavu starog boga. I svaki je krio svoju mračnu tajnu, svoju povezanost sa božanstvom koje je palo u nemilost hrišćanskog jednobožja. I sada je vapilo za krvavom odmazdom.

Utihnu reka, utihnu njihova vatra. Teška zagluva tišina ih pritisnu odozgo. Obojica ustadoše i isukaše svoje mačeve u očekivanju neke zlodošlice. He oseća se strujanje vazduha. Vatra prigušeno gori, ni njeno pucketanje više se ne čuje.

Gavrilo samo rukom pokaza Srđi u pravcu Trojan planine. Gledaju kako se u njenom podnožju, na jednom mestu, stvara nestvarno bela i gusta magla. Nakon što se neznatno raširila uokolo, počne da se diže u vazduh u obliku stuba. Nezadrživo se penje u visinu, a vrh stuba poprima oblik avetinjske vučje glave. Zemlja pod njihovim nogama počinje muklo da tutnji.

„Trojan-grad” tiho izusti Gavriilo.

Bezdahno i nemo gledaju kako se stub magle diže visoko u nebesa, a njegova vučja glava na vrhu je sve veća i jezivija. Iznad nje svetli mesečev disk. Potmula tutnjava se razleže kao gnev i govor mračnog gospodara iz dubine Ada. Ta sila nezadrživo hrli uvis kao koncentrisana razorna mržnja, koja dugo čeka da bude oslobođena.

„Treće pomračenje meseca” reče zamišljeno Gavriilo dok oseća kako ga jeza obuzima. „Od treće strahobne zveri stvara se treći šestak.”

„Jesmo li to okasnili, crni ti?” bojažljivo upita Srđa. „Kada će nastupiti pomračenje sunca?”

„Ne znam... ne znam” vrti glavom Gavriilo. „Niko nije umeo to da mi kaže... Ali mračni gospodar neće dangubiti.”

„Šta nam onda preostaje, Gavriilo?”

On vrati Kurjak u korice dok i dalje smrknutog lica gleda kako se stub magle penje u nebo. Ha kraju reče:

„Šta nam preostaje?... Kako šta?... Da barem ubijemo šestake ili aždaju

„Nas dvojica?”

„Vidiš li ovde još nekoga?” pogleda ga Gavriilo. „Ponoć je... Ako odmah krenemo, možemo tamo stići sutra izrana.”

„Hoće li sutra svanuti sunce?” upita Srđa naivno.

„Videćemo, videćemo..” zamišljeno će ovaj dok gasi njihovu vatru s vodom iz mešine. „Ali možda i nećemo ako i dalje budeš stojao tako ukopan. Nepoznat mi je taj mračnjački ritual.”

Srđa se vinu konju u sedlo.

„Požurimo, onda” reče Srđa već krenuvši.

Ha bledej mesečini izgledali su kao aveti koje tumaraju ravnicom. Gledali su kako maglovna vučja glava probija nebesku tmušu i preteći hrli ka punom mesecu. Sa strepnjom bi Gavriilo povremeno pogledao uvis i svaki put bi se upitao: da li su zakasnili? Imao je neprijatan predosećaj da je ovo pomračenje bilo namenjeno njima, da ih zastraši i pokoleba... Ili možda da ih privuče?

Dva časa kasnije, tutnjava zemlje najednom presta i nastupi opet gluva tišina. Gledaju rope. Mesec je obavijen magličastom svetlošću. I iz tri zalogaja strahobne vučje glave... mesec nesta. Nastupi mrklina kao u grobu. Prst pred nosom se ne vidi. I zvezde su zgasle. Gavriilo i Srđa se zaustaviše, ne vide kuda idu. Gavriilo samo čuje bubnjanje srca u ušima i svoje ubrzano disanje. Ha njih kao da se spustila grobolika kob. Gledaju uvis tražeći neki spasonosni znak, bilo kakav tračak nade. Osluškuju bilo kakav zvuk, ali muk je teška.

A onda, na severnom nebu, kroz tamu, spasonosno zasvetli zvezdano jato Vlašići i uli nadu kosingasu. Zatim, zasija i celo sazvežđe Velikog medveda, prkoseći mraku koji ga opkoljava. Ne zadugo zatim, počese da se javljaju i druge zvezde, druga sazvežđa... sve dok opet zvezdano nebo ne zablista u svom punom sjaju i lepoti. Ta krasota izmami osmeh Gavrilu.

„Čemu sad taj osmeh, Gavriilo?” upita ga Srđa.

„Eh...” uzdahnu sa setom Gavriilo i zinu da mu sve objasni, ali u zadnjem trenutku zaustavi se. Ko zna možda ih nešto prisluškuje iz mraka, bolje da ćuti. „Nije važno, moj Srđo, idemo dalje.”

Prvo jutarnje svetlo zarumenelo je nebo na istoku i diglo plavkastu izmaglicu iz rosne trave. Dva pustolova nisu osećala hladnoću niti je iko primetio kako je prvo svetlo obasjavalo planinu Trojan, koja im je bila s desne strane. Nisu ni odmah spazili mirnu površinu jezera s južne strane planine. Kružna obala je bila okovana maglom, a iznad vode je lebдела tanka izmaglica. Njihov pogled se nije odvajao od Trojan-grada, koji kao da je lebdeo na oblaku koji se spustio s nebesa... i čekao ih. Bio je neobičnog, skoro trokrakog oblika, okrenut u pravcu istok-zapad sa po jednom okruglom kulom na svakom kraju.

Kule su bile povezane kamenim bedemom. Dug samo oko šezdeset i širok četrdeset metara, svakako je bio samo nekadašnji gornji grad, dok je donji grad bio rasuta gomila kamenja. Nisu ostala ni dva kamena jedan na drugom. Kao da ga je neka sila zbrisala sa lica zemlje.

Osmatraju okolinu, ali ne vide ništa živo što bi se micalo. Tek tada je sunce probilo izmaglicu na jezeru i ono zasvetluca kao da je posuto draguljima. Sumnjičavo ga gleda Gavrilu jer se u njegovim dubinama krije aždaja. He zna koga radije ne bi video, da li nju ili tog Hudu. Zver ko zver... ali taj čarobnjak, s takvima se nikad ne zna. A kakav li je kad pamti Kadmu Zmajoubicu? I je li uopšte čovek?

Svakim korakom su bliži otvorenoj staroj, drvenoj kapiji, a Gavrilu se jeza sve više penje uz leđa. Zna on šta to znači. Diže nepoverljiv pogled u dve kule visoke desetak metara. Uska prozorska okna na njima zvrje prazno i liče mu na oči koje ga gledaju, a kapija na čeljust kroz koju treba da prođe. Kruništa obe kule su pusta. Kameni bedemi su glatki, sprani kišama i išibani vetrovima, odolevaju vremenu. Oseća se Miloš neobično znajući da je ovo mesto davno pohodio sveti Georgije. I on je prolazio kroz ovu kapiju. Šta li je tada mislio? Kako se osećao?

Ali svaku bojazan odagnaše njegova rešenost i odlučnost da zaustavi dolazak večnog mraka. Nije smeo ni da pomisli kako bi to izgledalo i šta bi značilo. Bilo mu je dovoljno što je znao da bi svi noćni bauci mogli slobodno da vršljaju i vremenom bi potisnuli ljude u zaborav. Svestan je on znao šta uhodi iz mraka, i zato će zakoračiti unutra i neće ustuknuti ni pred kim. I ni pred čim.

Prošli su kroz kapiju i ušli u prostrano dvorište od tvrdo nabijene zemlje. Svaka kula je imala svoja vrata i nekoliko prozorskih okana. Ha sredini se nalazilo grubo kameno postolje visine jedan metar od jednog kamenog bloka neravnomernog oblika, ali ravne površine. Njegovu pažnju je odmah privukla ljudska figura umotana u neobični sivkasti plašt koja je stajala iza njega. Bio je visok, tanak i obrijane glave. Neobično krupne, buljave oči su mu štrčale na licu. Bez obrva i

trepavica, dolazilo je do izražaja njegovo visoko čelo. Ha duguljastom licu nisu se videla usta. Umesto nosa, samo dve sitne rupe. Uši zakržljale i male, nesrazmerno mu stoje, jedno je niže od drugog. Delovao je kao kip. Ruke i vrat su mu skriveni ispod plašta, samo mu lice, avetinjski blede, okrenuto prema njima. Primetio je da su plašt i zemlja iste boje, da se ne vidi gde šta počinje, već izgleda kao da je stvor srastao sa zemljom. A taj neljudski, urokljivi pogled... od njega se Gavriilo stresao. Nekoliko trenutaka nije mogao da odvoji oči od njega. Sad mu je bilo jasno da Huda nije bio ljudsko biće. I da se od demonskog stvora sve moglo očekivati.

Gavriilo načini još nekoliko koraka i zasta. Zamantija svoju odoru i stavi ruku na balčak Kurjaka. Svaki mišić mu je bio napet, spreman da reaguje. Nesvesno je zadržao dah, kao da je od uzbuđenja zaboravio da diše. Srđa stoji korak iza njega.

Tada je primetio da je kameno postolje najvećim delom prekriveno zgrušanom krvlju, ali ona je slivajući se zaobilazila slova i učinila ih vidljivim. Letimice je prešao pogledom preko teksta samo da bi se uverio da piše ono što su Nemri i Gobina rekli.

Stegao je balčak Kurjaka dok mu zglobovi na ruci ne pobeleše. Mrgodno sevnu očima dok oštrom netremicom ošinu Hudu. Ali ovaj ne daje nikakve znake da je živ, samo pilji u njega. Uto, na kruništu tri kule pojaviše se istovremeno tri ljudske prilike u crnomodrikastim krljuštavim oklopima. Lica su im skrivena ispod crnih kaciga, svaka je drugačijeg oblika: jedna ima glavu vuka, druga vepa, treća juneta. Svaki je u šestoprstoj ruci držao vilaste trozupce čiji su šiljci jarkim krvavičastim plamenom goreli.

Stajali su nemo i bezizražajno zurili u njega. Nelagodno osećanje obuze Gavriila. Nije mu prvi put da se suočava s baucima, ali ovaj put je pred sobom imao stvorenja s nekog drugog sveta, ni ovozemaljska ni podzemaljska. Oni su bili otelotvorenje prvobitnih zlih sila nakon stvaranja sveta, iskonski mraci.

Najednom, Hudino lice poprimi drugi, ljudskiji izgled, a Gavriilo se zbuni ugledavši Nemrija. Zapanjenost beše tolika da nije primetio

kada ga je neko s leđa snažno obuhvatio svojim rukama i stegao tako da nije mogao da mrdne.

„Šta?.. ” uzviknu Gavriilo i prestrašeno se osvrnu. „Srđo?... Šta to radiš? Pusti me!”

Zlopogleđa ga je hladnokrvno gledao u oči dok ga je čvrsto držao u rukama. Gavriilo se batrga, noge mu vise u vazduhu, pokušava desnom rukom da isuka Kurjaka, ali ni mic ga ne pomera iz korica. He može nikako da se oslobodi čeličnog zagrljaja svog saputnika. Ali i dalje je zbunjen, ne shvata šta se događa.

„Srđo, bog te ubio, šta ti je? Puštaj me! ”

Ali ovaj ga je toliko jako stegao da Gavriilo oseti kako će mu smrskati sve kosti u telu. I od bola omlitavi u njegovom stisku. Jedva dolazeći do vazduha, monah opet pogleda u Hudu, koji je svoj bezizražajni lik pretvorio u Nemrijeva. Monah gleda s užasom u njega i ne može da veruje. Šta se to događalo? Brada mu drhti od neverice i bezuspešno pokušava nešto da izusti.

Kada je opet pogledao u Hudu, ovaj više nije imao Nemrijevo lice, već lice staroga igumana Lavrentija iz Petrove crkve. Gavriilo ga je samo nemo i netremice gledao ne mogavši da dođe sebi. Nije mogao da pojmi šta se dešava.

Hudino lice je zatim poprimilo izgled monaha Levterija iz Savine isposnice. Gavriilo shvati da ga je ovaj sve vreme pratio i da je bio u toku sa svim što je saznao, a Srđa Zlopogleđa mu je u tome pomagao.

Gavriilo nije ni primetio kada su mu šestaci prišli. Onaj sa kacigom u obliku vučje glave ga je uhvatio za vrat podigavši iz Srđinog stiska i tresnuo o zemlju ne puštajući ga. Monah izgubi svest na trenutak.

Šestak ga je tako vukao po zemlji do trebnika kada ga je kao perce podigao i snažno udario o njegovu kamenitu površinu. Pred očima mu se mutilo, samo je osetio kada mu je neko izvukao Kurjak i Zmijav s pojasa. Ostao je nemoćno da leži dok se borio da ne izgubi svest. Nije mogao da se pomeri, svaka kost u telu ga je bolela. Onda oseti kako ga neko hvata za ruke i noge i pritiska ga uz kamen trebnika.

Kada mu se pogled razbistrio, iznad sebe je opet video bezoblično

Hudino lice i trojicu šestaka koji su ga držali za ruke i noge. Za jednu nogu ga je držao Srđa Zlopogleđa.

„Moj gospodar će se radovati kada mu vratim sečivo koje si mu ukrao,” reče Huda dok su mu se usta neprirodno krivila dok je govorio. „I naslađivaće se tvojim beživotnim telom kada završim s tobom.”

„Kako...?” jedva izusti Gavriilo.

„Zar si mislio da... *mene* možeš nadmudriti, kosingase?,” unese mu se u lice stvor. „Mene koji postojim od kada je svet stvoren?”

Gavriilo bespomoćno miče ustima, ali ne može ništa da izgovori.

„Moj gospodar me je upozorio da si bistar i lukav, da te je teško prevariti” reče Huda dok ga svojim buljavim očima ne-tremice gleda. „Onda sam mu ja rekao... Nećemo kosingasa više lagati... Govorićemo mu istinu... Nećemo ga napadati... Bolje da ga namamimo istinom kod mene... jer će mu je ionako otkriti Nemri i Levterije... Ali ja ću ga preko Zlopogleđe usmeravati kako i kad ja hoću... I sada te imam.”

Gavrilu zasuziše oči od nemoći, ali i gneva. Ljutitim pogledom ošinu Srđu, ali ne reče ništa. Morao je da se što pre pribere pre nego što bude kasno.

„Srđa Zlopogleđa je moj... mezimac... preobraćeno ljudsko dete poslato... da uhodi tvoju Crkvu... koja krije svoje tajne... svoje moći vrlo ljubomorno čuva... On je dušom i telom posvećen... samo meni... jer da mene nema... ni njega ne bi bilo.”

„Imao je prilike da me ubije,” procedi Gavriilo kroz zube. „Zašto nije?”

„Imao je prilike, da... I da sam se ja pitao, ubio bih te još ono veče pred Nemrijevom kućom... kada smo se gledali kroz izmaglicu... He bi me zadržale tvoje sitne vradžbine... ali ipak nisam.”

„Sasekao bih te Kurjakom.. ”izusti besno Gavriilo pokušavajući da se otme iz čvrstog stiska svojih zarobitelja.

„Možda... Ali moj gospodar je želeo da sazna ime tek nakon što stvorim trećeg šestaka... jer se bojao da ćeš me sprečiti u tome.”

„Čije ime, spodobo?” oseća Gavriilo kako ga obuzima onaj njegov

nekontrolisani gnev.

„Ime Ratnika iz Proročanstva... Moj gospodar želi i njega da se dočepa... Samo zato te dosad nisam ubio.”

„Ha!... Nećeš ga nikad doznati! ,” nasmeja mu se u lice Gavriilo jer ga ni on sam još nije znao.

„Hoću... kad ti istrgnem dušu iz kostiju... Onda ću saznati sve tvoje tajne.”

„E, baš da vidim.. ” usiljeno se nasmeja Gavriilo.

„Razumem zašto moj gospodar toliko strepi od tebe i zašto budiš toliki bes u njemu.. ” reče Huda odmeravajući Gavriila. „Ti si običan čovek... sitna smrtna duša... Nisi ni zmajevit, ni alovit, ni vilenjak... He znaš ni ko si, ni odakle si... Ni imena oca i majke ne znaš.. ” zatim mu se opet unese u lice, a Gavriilo oseti njegov zadah na trulež. „Ko si ti, kosingase?... Jedva čekam da ti istrgnem dušu iz kostiju i saznam ko si! ”

„Dabogda se zagrcnuo!,” uzviknu Gavriilo otimajući se.

„A onda ćemo otpočeti drevni ritual Namračenija,” iskezi se Huda. „Ali ovaj put me niko neće zaustaviti... Aždaja će se pretvoriti u neveda i na svojim krilima će poneti šestake... i mrklina će zavladata zauvek.”

„Idite svi u bestraga! povika Gavriilo i opet se snažno počeo opirati, uvijati i ispuštati neartikulisane zvuke iz grla.

„Drž’te ga jače! ” viknu Huda i uhvati ga za verižnjaču Sabaz.

Njemu tad iz nedara ispade amajlija na kožnom povezu i u silnom batrganju, Huda mu je rukom iščupa i mala vreća puče. Iz ruke mu izbi oblak beličaste prašine.

„Šta je ovo?” zbunjeno će on.

Huda kriknu i odskoči unazad, a šestaci kao opareni pustiše kosingasa mašući rukama i braneći se od samo njima vidljivog napadača.

Gavriilo primeti šta se desilo i uzviknu:

„To je bela posteljica alovitog rođenčeta, spodobo! ”

Srđa pade na kolena ispuštajući bolan krik i držeći se za glavu.

Gavrilo iskoristi trenutak njihove slabosti i kad sa trebnika ugleda svoj Kurjak na zemlji, on se baci na njega i čvrsto ga zgrabi. Dok su šestaci posrtali i zanosili se pod jakom čarolijom bele posteljice, kosingas se baci na njih vitlajući svojim vilinskim sečivom. Kurjak fijuknu jednom-dvaput, i glava jednog šestaka polete u vazduh. Ha drugog se silovito baci i zarijo mu celu oštricu u grudni koš, a trećeg saseče preko stomaka.

Taman da se okrene ka Hudi kad oseti čvrst stisak na sebi i kako ga neka sila diže u vazduh. Krajičkom oka ugleda da je u kandžama čudovišnog vukodlaka. Tako ga je jako stisnuo da mu Kurjak ispade iz ruke i oseti kao da će mu pući kičma kao slamka. Ali umesto da ga slomi, vukodlak ga baci na zemlju i Gavriilo osta da se prevrće u bolovima dok počinje da tone u nesvest. Pokušava bezuspešno da razbistri glavu kada ga vukodlak ponovo zgrabi i podiže od zemlje. Mutnim pogledom vidi kako mu se približava razjapljena čeljust spremna da ga rastrgne, a on nema snage da mu se odupre.

Najednom se začu bolan urlik i stisak vukodlaka popusti. Gavriilo se nemoćno sruči na zemlju i osta da leži nekoliko trenutaka. Smogao je samo toliko snage da pridigne glavu i po-gleda šta se dešava. Nejasno razaznaje Srđu Zlopogledu kako Kurjakom mahnito probada vukodlaka dok se bauk brani rukama i krv pršti na sve strane. Zver ubrzo zamuče, samo se još malo trzala.

„Odseci mu glavu.. ” jedva izusti Gavriilo. „Vukodlaku moraš glavu odseći.”

Iz dva snažna udarca Srđa ga obezglavi i još šutnu glavu u stranu opsovavši bauka. Zatim pade iznemoglo na kolena i baci od sebe Kurjaka. Klatio se obeznanjeno i krvavim rukama se hvatao za glavu. Ispuštao je mučne vapaje kao da sam sebi dušu kida.

Gavrilo se prvo nalakti, pa se polako pridiže na nesigurne noge. Klatio se u mestu jer ga je bauk jako tresnuo o zemlju i pri tom je udario glavom. Još je bio ošamućen. Instinkt je odmah prevagnuo, pa je prvo dohvatio svog Kurjaka, koji mu je ulivao toliku snagu i hrabrost. Osetivši njegovu dršku u ruci, počeo je da mu se razbistrava

um, da gleda oko sebe, da procenjuje situaciju. Vidi šestake mrtve, obezglavljena telesina vukodlaka leži nepomično u velikoj lokvi krvi, glava mu je nekoliko metara dalje. I vidi Srđu, koji kleči i drži se za glavu sa bolnom grimasom na licu.

Ni sam još ne zna šta se desilo, ali Gavrilo mu oprezno prilazi.

„Srđo... Jesi li pri sebi?”

Ovaj diže glavu i uplakanim očima ga pogleda.

„Skrati mi muke, Gavrilo... Dokrajči me.”

„Šta pričaš, čoveče?... Pobismo ih sve,” reče on pomalo ošamućeno osvrćući se i gledajući mrtva telesa.

„Izdao sam Boga, Crkvu, svoj narod... tebe... Dokrajči me, nemam snage da to sam uradim! ”

„Polako, Srđo, još mi bubnji u glavi... Ti nisi svestan šta se desilo, je li? Bio si pod njegovim vradžbinama... Šta god ti je ovaj zlobac načinio, dušu ti je toliko iskvario da ti se i lice izobličilo.”

„Misliš? Osećao sam neizdrživu mržnju i prezir prema svemu i prema tebi... Ali kad je pukla amajlija... sve mi se bolno razbistrilo u glavi...”

Gavrilo ga zamišljeno gleda i odmerava. Tada mu sinu:

„Nemaš li ti možda belege po prsima, Srđo?”

„Imam... Zašto?”

„Sto mu gromova, ti si Orlaj, sin vojvode Vuka Orla!”

„Šta...?”

„Ti si sin vojvode Vuka Orla iz Soko Grada na Drini! To je bila tvoja bela posteljica koju mi je tvoj otac dao u Žiči! Inače ne bi delovala na tebe! Tvoj mlađi brat je Orlović Pavle, čoveče božji!”

„O čemu pričaš, Gavrilo?” zbunjeno će Srđa dok se s mukom pridiže. „Ja samo pamtim... Hudu.”

„Vojvoda Vuk mi je pričao da te je Huda oteo od njega kada si bio još dete... jer si bio alovit... Rodila te je jedna drinska rusalka s kojom je on bio u ljubavi. Kada te je ona ostavila ocu, od njenih suza su ti ostali belezi na prsima!”

„Ma, jesi li siguran u to, Gavrilo?” zavapi ovaj.

„Jesam, čoveče božji, jesam.. ” reče Gavriilo dok gleda oko sebe.

„Vojvoda Vuk Orle... moj otac? A majka mi je rusalka?,” zamišljeno reče on zagledan u Gavrila kao da još ne može da poveruje.

Uspravi se nekako Srđa i briše suze s lica.

„Ogrešio sam se o toliko ljudi, Gavriilo” zavapi on. „Kako da se iskupim... i Bogu i tebi?”

„Meni je dovoljno da kažeš gde Huda krije Kadmovu kacigu,” reče Gavriilo.

„Ma, kakva te kaciga spopala, Gavriilo? Nema on nju! ” uzviknu Srđa.

„Kako nema? Mora da je ima!”

„Nikad je nije imao, čoveče! ”

Odjednom osetiše kako im pod nogama zemlja tutnji. Obojica se uspraviše i gledaju oko sebe.

„Šta je sad, bog te ne ubio Gavriilo?” promrmlja Srđa.

Obojica unezvereno gledaju u krvava telesa šestaka i vukodlaka, ali oni nepomično leže. Tutnjava posta toliko glasna da obojica zanemeše unezvereno gledajući oko sebe. Očekivali su da će se zemlja otvoriti i da sam Hromi Daba izroni sa celom svojom hordom...

Ali umesto toga, bedem Trojan-grada pored kapije se sruši kao kula od karata uz zaglašujuću buku i dižući oblak prašine, iz koje izroni strašna aždaja. Iz velikih čeljusti ispušta urlike od kojih se krv ledi u žilama. Glomazno telo je prekriveno debelom krljušti, a dugačkim repom mlati uokolo i besno ruši sve oko sebe. Severoistočna kula se uz tresak obruši dižući još veći veliki oblak prašine. Zastala je za trenutak kada je ugledala Gavrila i Srđu.

Aždav strahoblatno urliknu od gneva. Razjapi čeljust, iz koje se začu grmljavina.

„Bež’mo, Srđo, sad će da bljune vatru!” viknu Gavriilo i potrča ka južnom zidu, a ovaj drugi ka severnom. Ha brisanom prostoru su, nemaju gde da se sklone.

Suknu modri plamen po mestu na kome su stajali i ogaravi zemlju.

Gavrilo stade uza zid i shvati da ne mogu pobeći gnevnoj aždaji. Posegnu za Zmijavom, ali nije mu za pojasom. Huda mu ga je uzeo. Grozničavo pretražuje oko trebnika, ali ga ne vidi. Nema vremena da se zadržava, aždaja čas gleda u njega, čas u Srđu. Kao da razmišlja koga će prvo napasti. Zatim, razjapi čeljust i čim začuše potmulu grmljavinu iz nje, Gavrilu viknu:

„Vatra, Srđo!”

Umesto da se skloni, div potegnu svoj mač i zaleti se na zver. Posle svega, više nije imao ni želju da živi, već samo ako može da se osveti za nepravdu njemu učinjenu. Zato se Gavrilu nije iznenadio kada ga je video tako razjarenog. No, nije želeo da ga prepusti zloj kobi, koja se spremala da se obruši na njega, već skoro istovremeno i on jurnu ka aždaji.

Primeti zver obostrani napad i na tren okleva, koga će prvog da smrskati ili rastrgne, i siknu jarosni modar plamen prema Gavrilu. On stiže da se baci u stranu, ali ga vreline zapahnu i oprlji. Srđa pritrčava aždaji i zadaje joj nekoliko udaraca mačem i uspeva da joj raskrvavi prednju desnu nogu. Ali ova se ritnu od bola i odbaci ga u stranu. Okrenu se opet ka Gavrilu i zaleti se na njega. Zemlja se trese pod njim. On skoči na noge, ali nema kud da se skloni. Ostaje mu samo da pogleda smrti u oči i da joj krene u susret.

„Kosingas!” I polete ka njoj zamahnuvši Kurjakom.

Jedna strela joj se zabode u vrat, zatim i druga. Neman se ukopa u mestu mlateći glavom. Ha ruševinama zida, kroz koji je prošla, stoji Zmaj od Toplice i odapinje strele. Svaka pogađa cilj. Aždaja je više razdražena nego što je povređena. Uzmahnu repom ka Milanu Toplici, ali on skoči u stranu, pa repina udari u južnu kulu. Sruši je uz tresak. S druge strane je već napadaju Ivan Kosančić i Relja Krilatica. Krv ih prska dok je nemilosrdno seku po nogama. Gavrilu nastavi svoj napad i zabode joj Kurjaka u podnožje dugog vrata. Vilinsko sečivo je raseče i velika rana se razjapi. Zver ga mahinalno glavom odgurnu od sebe i Gavrilu polete kroz vazduh i teško pade na leđa. Kada se jedva pridiže, video je Banovića Strahinju i Ljuticu Bogdana kako joj u leđa

zabadaju svoja ljuta sečiva. Sve vreme je Toplica Milan zasipa strelama po glavi.

Neman počinje da posustaje, ali još je snažna. Ona se zaleti napred i svom silinom udari u zapadnu kulu da bi sa svojih leđa skinula napadače. I njih dvojica popadaše s nje, opasno blizu njenih nogu. Sada svi jurišaju na aždaju i seku je gde stignu, a ona pokušava da pobegne otkuda je došla, ali noge je izdaju pa se zatetura i udari o severni zid, koji se sruši preko nje.

Pridiže se ona nekako, pa kad vide njih sedmoricu kako jurišaju ka njoj, nekako raširi svoja krila i iz sve snage zakrilata. Podiže se u vazduh, ali sa nje lipti krv i brzo gubi snagu, pa se zanese i pade preko južnog zida, koji popusti pod njenom teži-nom uz strahovit tresak. Ono malo od bedema što je još stajalo počne da ruši krilima i repom dok se koprcala da se pridigne na noge. Iako ju je snaga napuštala, sevala je od srdžbe i mlatila repom.

Dok ostali stoje i posmatraju taj prizor, Gavriilo se zaleti pravo na nju u trenutku kada se dizala na noge. Jednim zamahom Kurjaka odseče joj krilo. Neman se zatetura bolno skičeći i pade u stranu. Pokušava da se pridigne dok mlati patrljkom, iz koga prska krv. Kosingas joj pritrča kada je ova još samo pokušavala da podigne glavu. Telo joj je bilo preteško, a noge omlitavele i pomalo se još trzale. Monah joj skoči na grudnjaču i podiže Kurjak da joj odseče glavu... Ali zastade. Pogledao je u njene oči i u njima više nije video bezumnu jarost i zversko krvološtvo. Bile su napola sklopljene i njihov sjaj se polako gasio. Pogled joj je bio isprazan, tužan. Skoro ljudski. Iz nje se čuje hroptanje i krkljanje dok se bori za vazduh, a davi se u sopstvenoj krvi.

Gavriilo spusti Kurjaka i glasno uzdahnu. Nije mogao da je dokusuri. Sišao je s nje i krenuo ka bratiji Vlašića. A njima lica razvučena u osmehe.

„Znao sam da ćete doći, zmajevi” reče Gavriilo, „ali mogli ste malo požuriti. Umalo da okasnite.”

„Kako si znao, kosingase?,” smeje se Ljutica Bogdan.

„Zvezde su mi rekle, ako baš hoćeš da znaš.”

„Zvezde?” čudi se Milan Toplica. „Kako?”

„E, moraš biti kosingas da bi naučio da čitaš poruke koje ti bogovi preko zvezda govore.”

„Nisam znao da si zvezdoznalac” zadirkuje ga Strahinja.

„Nama zvezde nisu javile da ti pohrlimo u pomoć već Zmaj od Jastrepca” reče Relja. „Navodno mu je vila Ravijojla poverila tvoj naum.”

„Znam, znam... Nakon što prinesemo žrtvu svetom Georgiju na izvoru Đurđevici, kao što je to ovde običaj, predlažem da.. ” Gavriilo zamuče kad primeti da svi ozbiljnih lica gledaju preko njegovog ramena.

On se prenu, pomislivši da je aždaja živa i na nogama, pa se brzo osvrnu, ali iznenadi se kad ugleda da je nema na gomili kamenih blokova. Potrča tamo očekujući da je vidi kako puzi ka jezeru, ali kada se pone na kamenje, nalete na čoveka oblivenog krvlju kako tu leži. Kosingas se ukopa u mestu. Nepoznati čovek grca i rukama drži rasporenu utrobu. Usta su mu puna krvi, guši se. On priskoči i kleknu kraj njega i podiže mu glavu. Ovaj se nakašlja i ispljune krvavu sluz.

„Kadma Zmajoubica” tiho izusti Gavriilo kad mu oko vrata vide jednu zlatnu zmiju otvorenih usta, polovinu Harmonijeve ogrlice.

Bledo lice i krupne oči pune suza imaše. Usne su mu se mi-cale nečujno. Kada su im se pogledi sreli, Gavriilo oseti neobičnu bliskost i žal. Kao da već odavno poznaje ovog nesrećnog čoveka.

„Zar si ti bio aždaja iz Pešterskog jezera?” tiho ga upita kosingas.

„Huda..” mukljivo odgovori ovaj.

„Ali zašto?...”

„Kada se Harmonija... pretvorila u aždaju... pohitao sam čarobniku Rtniku... No, on je bio bespomoćan... I poslao me... ovde kod Hude... da potražim pomoć... Ali kletva me preduhitrla i pretvorio sam se u aždaju.”

„Zar ga nisi tražio u Sokolici, gde te Nemri poslao?” iznenadi se Gavriilo.

„Nije... bio tamo... Ukrao je Vadi tajnu pretvaranja u vukodlaka... i morao je otud pobeći.”

„I znajući da nemaš kacigu, on se posvetio ritualu Namračenija...”

„Postao sam krvožedna neman koju je hranio... ljudima, držao me pod svojom vlašću.”

„Umalo da te sveti Georgije oslobodi kletve.”

„Nije me ubio... bacio me u jamu.”

Gavrilo se seti njegove tragične sudbine, koja ga je vekovima mučila i razdirala mu dušu, ne dajući mu mogućnost da je se oslobodi smrću. Zmajoubica je postao aždaja. Biti zarobljen takvim prokletstvom beše gora kazna od smrti.

„Gde je Volosova kaciga, Kadma?,” pita Gavrilo dok mu drži glavu u krilu.

„Kod moje Harmonije... Oslobodio si me vekovite kletve moje, tvoja je” on stegnu Gavrila za ruku u samrtničkom hropcu.

„Da je bar postojao drugi način..

„Uzmi ovu polovinu njene ogrlice... Oslobodi je kletve kao što si mene.”

„Gde je aždaja u koju se Harmonija pretvorila?”

Kadma zinu da kaže, ali krv mu ispuni usta. Opet se osećao kao ljudsko biće, kletva je sa njega skinuta. Smrt ga oslobađa. Već je bio zaboravio kako je bilo biti čovek, duša mu je bila aždajska kao i svi porivi i nagoni. Ovaj kratkotrajni osećaj na kraju bio je dovoljan da mu se vrati ljudskost. Oči su mu se ispupile suzama. Sećanja na njegovu voljenu Harmoniju buknuše posle vekovnog muka da bi se sad brzo gasio. A ovaj neznanac koji mu je držao glavu i blagonaklono ga gledao, oslobodio ga je tame i bola.

Kadmu se ukoči pogled, a glava mu klonu. Najednom, zafijuka vetar, a tresak groma zahuja i zazvižda visoko u vedrom nebu. Svi podigoše pogled uvis. Ha njihovo čuđenje, ni od kuda poče sitna kiša da pada. Nigde nijednog oblaka. Oseća se letnji kišac, svežina se diže iz zemlje. Kapi se slivaju Kadmi niz obraze zajedno sa njegovim suzama.

Gavrilo duboko uzdahnu, spusti mu glavu na zemlju. Skinu mu polovinu Harmonijine ogrlice i pridiže se. S njim je otišla tajna Volosove kacige. Kako će sada pronaći Harmoniju? Niko nije znao gde se pretvorila u aždaju, kuda je mogla da ode.

Ostade zagledan u njega. Imao je spokojan izraz na licu - oslobođen kletve davno zaboravljenih bogova.

Glava četrdeset i šesta - Proleće 13/5.

„Ko je srećan, i vrane mu jaje nose”

Ne malo se Miloš Obilić iznenadio kada je čuo da Turci održavaju svoje tradicionalno takmičenje u rvanju - na Đurđevdan. Za godinu dana boravka na sultanovom dvoru nije prošao jedan dan da ga nešto nije iznenadilo, prijatno ili ne. A kad god bi pomislio da nema više šta novo da sazna, desilo bi so nešto što bi ga razuverilo. Tako je bilo i sa ovim takmičenjem zvanim Kirkpinar. Primetio je on da rvanje njima predstavlja daleko najvažniju borilačku disciplinu koja ima mnogo dublji značaj od obične veštine jer na bojnopolju i nije bilo mnogo prilika da se ona uspešno iskoristi. Ali ako je za hrišćane to bio viteški megdan, za Turke je to bilo rvanje. I svi su ga praktikovali. Od sela do saraja, od sirotinje do Muratove lične garde. I sam Miloš ga je morao vežbati tokom svog školovanja na dvoru. Bio je on svakako iznenađen što se školovanju pridavao toliki značaj, pogotovo što niko nije bio izuzet iz toga. Ni najobičniji rob. Svako se školovao za ono u čemu je pokazivao poseban dar, a on se osim rvanja, koje je bilo obavezno, učio i drugim ratnim veštinama koje su Turci razvijali na sebi svojstven način. Za to je bio zadužen delibaša Musa, zapovednik sultanovih delija.

Musa je imao konstituciju medveda, snagu vola - narav lisice. Bio je veoma bistar i svojim nadređenima bespogovorno poslušan, što

Miloša i nije čudilo kada je čuo da je ovaj nekad bio običan akindžija. Upornim radom napredovao je do zapovednika sultanove garde. A on nije bio jedini jer sistem je bio takav da je svako, pa i običan rob mogao daleko da dogura. I svi, bez izuzetka, primali su platu.

Delibaša je takođe već tri godine za redom bio prvak u rvanju, čemu se posebno ponosio, pa je prema svojim delijama bio strog kada je ta disciplina bila u pitanju. Nije bilo važno što se tuđinci nisu mogli takmičiti na Kirkpinaru, Musa je od njih zahtevao svakodnevne vežbe jer se smatralo da se tako razvijaju um i telo, kao i međusobno nadmetanje. A to je među delijama, zatočnicima, ionako bilo veoma razvijeno. Prijateljstva nije bilo, a ni Musa to nije ohrabrivao, ali su netrpeljivost i zavist bili veoma izraženi. Videvši da ne postoji granica u napredovanju, svako je davao sve od sebe da se izbori za veći rang, i naravno, uvek preko tuđih leđa. Miloša su kao novodošljaka svi brzo uzeli na zub, pokušavajući da mu se nametnu i da ga potčine. Među pedeset i pet delija, bilo je samo petnaest janičara. Svi ostali su bili - Srbi, zatočnici iz svih krajeva nekadašnjeg velikog carstva Dušana Silnog. Od Bosne do Makedonije. I svi su došli u potrazi za pustolovinama, da se dokažu da boljih od njih nije bilo. Iako su oni najzadrtiji pokušali odmah na početku da se nametnu i Milošu, nisu u tome uspjeli. U međusobnim vežbama i nadmetanju, mladi Miloš se istakao kao borac bez premca. Toliko da se zamerio i samom sujetnom Musi. Nije to Miloš radio smišljeno, ali iz svakog izazova izlazio je kao pobednik, i tako posle napornih godinu dana, izbio je u vrh sultanove garde delija. Umesto da zasluži poštovanje, stekao je samo zavist i ljubomoru drugih. A pre svega samog zapovednika Muse. Pogotovo nakon jedne vežbe u rvanju kada ga je Miloš pobedio, ne svojom veštinom, već svojom neobičnom zmajskom snagom koja dotad nije došla do izražaja. Pošto je Musa najčešće koristio Miloša za partnera za demonstraciju borilačkih i ratničkih veština, i pri tom svoj položaj zloupotrebljavao kako bi mu naneo telesne povrede ili ga omalovažio pred drugim delijama, jednom prilikom ga je izazvao na borbu u rvanju nakon jedne takve vežbe.

„Hajde, delijo, pokaži nam šta si naučio” rekao je delibaša Musa dok su on i Miloš stajali jedan naspram drugog okruženi ostalima. „Slobodno, bez ustezanja,” ponovi on primetivši da Miloš okleva jer ga izaziva njegov zapovednik.

Bio je Musa, naravno, spretniji i sposobniji rvač od Miloša, i nije se dao uhvatiti, pa ga je nekoliko puta oborio na zemlju. I svaki put mu se smejao u lice i čikao da ga opet napadne. Dok Miloš nije uspeo da ga uhvati za obe šake. I stisne. Takvom brzinom ga je oborio na kolena da Musa nije stigao da ga obuhvati nogama ili spotakne. Niti je uspeo da istragne ruke. Iako je upro iz sve snage da ga odbije i da se pridigne na noge, Musa je bespomoćno osetio kako ga nezadrživa navala gura ka zemlji na leđa. Znoj mu obli zajapureno lice u grču na kome se vidi njegova bespomoćnost da se odupre mladom Rašaninu. I na kraju je oboren na leđa, a da nije mogao ni da se makne.

Nakon toga, delibaša Musa više nije krio svoju netrpeljivost prema Milošu. Iako mu više nije davao priliku da slobodno odmeravaju snagu ili veštinu, delibaša ga je i dalje koristio kao partnera na kome je mogao da vrši demonstracije i da ga pri tom što više fizički povredi. Miloš je ćutao i trpeo. Znao je da ga čeka najstroža kazna ako se Musi usprotivi.

Isprva se Miloš čudio što nijednom nije imao priliku da vidi takvo kažnjavanje neposlušnih jer je uglavnom bio u bližoj sultanovoj okolini, i začudio se što bi svaki put video novo lice, da bi posle više meseci shvatio da je postojala samo jedna kazna i da se nije izvršavala javno. Svako ko bi se ogrešio, smatralo se da vređa sultana, i kazna je bila smrt, koja se izvodila tajno kako ne bi izazvala nemir ili revolt među dvorjanima. Za manje prestupe izricali su novčane kazne.

Ubrzo je Miloš uvideo da se iza sve raskoši, blistavih mermernih zidova, zlatonitnih draperija i ćilima, krije jedan okrutan sistem koji je podrazumevao bezuslovnu pokornost sultanu.

Stalno je on sebi ponavljao da je razlog njegovog dolaska bila njegova polusestra Teodora, ali i nakon jedne godine, ne samo što je nije video, nego nije znao ni tačno gde se nalazila. Ha južnoj strani

prostranog dvorišta bio je sultanov harem, ali niko sem sultana, sluškinja i evnuha nije mogao tamo ni da proviri. Nekoliko dobro čuvanih kapija odvajalo je harem od spoljnog sveta: Kapija kočije, Ptičiji kavez, Zlatni put... A on bi sa drugim delijama dopratio sultana do prve kapije i ona bi mu se zalupila pred nosom. Jednostavno nije mogao ni da dođe do nekoga ko je imao pristup haremu jer je on bio svet za sebe.

Ali sudbina mu se osmehnula na godišnjem nadmetanju u rvanju Kirkpinar, što znači „Četrdeset izvora” koje se održava na istoimenom mestu dvadeset i pet kilometara od Jedrena. Nije bilo slučajno što se to desilo baš na Đurđevdan, jer je to jedini svetac koga i Turci slave, mada pod imenom prorok Al-Kadir. I među njima je poznat po svojim borbama sa aždajama, a on je i inače bio rodom iz južne Anadolije. To je svetkovina koju je prvi organizovao sultan Murat u čast i slavu četrdeset najboljih ratnika koji su na čelu sa njegovim starijim bratom i nesuđenim sultanom, Sulejmanom Bejom sami zauzeli Galipolje i druga okolna mesta. Taj turski odred je kao prethodnica vojske tadašnjeg sultana Orhana Gazija uvek, kad god digne logor, priređivao nadmetanja u rvanju. I tada, baš na dan proslave njihovog praznika Hidireleza, Đurđevdana, nedaleko od Jedrena, na jednoj livadi dva najbolja rvača su se uhvatila u koštac. Borba je bila neizvesna do kraja, a kako je običaj da se ne prekida, obojica su oko ponoći umrla od iscrpljenosti. Oni su na tom mestu i sahranjeni, a sutradan je vojska nastavila na Jedrene. Nakon smrti sultana Orhana i kada je Jedrene već palo u turske ruke, preživeli rvači ratnici su se vratili na mesto smrti svojih drugova sa namerom da im dignu ploče na grobovima. Tamo su zatekli potok iz četrdeset izvora i dali mu ime Kirkpinar. Kada je Jedrene izabrao za prestonicu, Murat je na tom mestu svake godine organizovao tu trodnevnu svetkovinu. Tako je i do danas.

Tri nedelje ranije, organizator turnira, Kirkpinar aga, šalje poziv svim rvačima po selima i gradovima. Nedelju dana kasnije, meštani počinju da dižu šatre za trgovce, ali i za gledaoce oko arene gde su se borbe odvijale. Tada trgovci zakupljuju šatre i postavljaju tezge za

svoju robu. Sedam dana pred borbe, Kirkpinar aga nadgleda podizanje šatora za rvače i goste. Tada se donose kazani i počinje da se priprema hrana za trodnevni turnir i zabavu. Sam turnir počinje tri dana pred praznik Hidireleze. Sudije se biraju među dva-tri najstarija i najpoštovanija rvača. Celo takmičenje je tako organizovano da se završi poslednje veče pred praznik.

Sem rvanja, kao glavnog događaja, bilo je organizovano nadmetanje u streljaštvu i u bacanju koplja.

Kada je Miloš u sultanovoj pratnji stigao za prvi dan takmičenja sve je bilo spremno za njegov dvor. To ga je podsetilo na srpske panađure na koje je on kao zatočnik vrlo često odlazio. Gužva, buka, vika, trgovci koji vuku za rukav ili guraju svoju robu kupcima pod nos, cenkanje... šarenilo odeće, jezika i dijalekata, i jaki mirisi njihove hrane u vazduhu. Velika masa ljudi sjatila se na turnir. Sultanova pratnja je brojala skoro koliko i posetilaca. Skoro deset hiljada duša je došlo na trodnevnu zabavu.

Sultanov pokretni saraj se sastojao od pet velikih jurta, okruglih šatora sa drvenom konstrukcijom koji su mogli odoljeti svim vremenskim uslovima. To je bila vrsta nomadskog šatora iz Srednje Azije koja je slična mongolskoj i koju su Turci uvek rado koristili jer ih je podsećalo na njihovo poreklo. Ali sultanove jurte su bile raskošne i bogato opremljene. Pune su draperija, ćilima i jastuka svih boja i šara. Sultanov šator je iznutra uglavnom bio ukrašen crvenim filcom, a pod prekriven šarenim ćilimima i jastucima, i jednim velikim divanom u sredini na svilenoj tkanini. Sve se uokolo zlatilo, od posuda do raznih predmeta za ličnu upotrebu.

Ništa manje raskošna nije bila jurta u kojoj je bio smešten sultanov harem. Tu je glavnu reč vodila valide-sultanija, Muratova majka, Nilufer Hatun, koja je bila poreklom vizantijska princeza grčkog imena Hirofira. Posle nje, na drugom mestu je bila ikbal-efendi Fulan Hatun, koja mu je rodila najstarijeg sina Jakuba Čelebija 1359, a zatim i Saudži Čelebiju 1362. godine. Sledila je sultanova omiljena supruga Gulčiček Hatun, koja mu je rodila Bajazita 1360, i sina Jašija Beja,

koji je rano umro. Četvrta po važnosti je bila Muratova maćeha Teodora Hatun, srpska princeza i kćerka cara Dušana. A zatim, brojne druge konkubine kupljene ili darovane poreklom sa Bliskog istoka i Afrike. Njih ukupno tridesetak.

Jedan od najmoćnijih u haremu bio je svakako kizla agasi Abimeleh, crni evnuh iz Etiopije koji je bio zadužen za sve žene harema. Bio je visok, skladno građen, lepih crta lica, dostojanstvenog držanja i izgleda. Svestan svoga značaja i vlasti, umeo je biti nemilosrdan kako prema drugim evnusima, tako i prema konkubinama nižeg ranga. Nije se libio da upotrebi batinu da zavodi red. Glavne Muratove žene, kao i njegova majka i maćeha, veoma su ga poštovale jer imati njega za neprijatelja bilo je ravno samoubistvu. A harem je bio svet za sebe, i Miloš nije mogao ni da pretpostavi kako se spletkarilo i kakve su se zavere kovalе među tim ženama koje su se međusobno borile za veći rang unutar harema. Za to je nekad bilo dovoljno samo da sultanu zapadnu za oko, ali ni to nije bilo lako, pa su se često udruživale sa evnusima koji su se takođe borili za bolji položaj.

Oko podneva prvog dana turnira još je vladala velika gužva po sultanovim šatorima dok je armija služavki i evnuha jurila uokolo da smesti sultanovu porodicu, harem i važnije dvorjane. Miloš je sa još trojicom delija čuvao ulaz u Muratov šator, koji je gledao na jurtu gde je bio smešten harem. Tada je prvi put imao priliku da vidi konkubine kada su počele da pristizu u karavanu. Srce mu je zaigralo od nade kada su iz nosiljki počele da izlaze žene i u pratnji sluškinja i evnuha da ulaze u njihov šator. Mislio je da će prepoznati Teodoru među njima, pa se zagledao u njih dok su defilovale ispred njega. Ali uzalud, sve su imale veo preko lica.

No, kako su konkubine svrstavane i smeštane po lepoti i značaju, uvek je bilo onih koje su smatrale da im je mesto u nekoj boljoj grupi. Jaz između tih žena je bio toliko dubok da je među njima godinama mogla da vlada netrpeljivost i najstrašnija mržnja.

Zato, ubrzo pošto su stigle, iz njihovog velikog šatora za čula se galama, a zatim i vriska. Nikome nije dopušteno da uđe u harem sem

evnusima koji su naoružani batinama, pa su Miloš i ostale delije ostali na svojim mestima. Ono što je usledilo bilo je samo kulminacija neke stare zavade između konkubina i Abimeleha. Kako su one uvek vrbovale evnuhe, i ovaj put se desilo da su se oni umešali u kavgu. Rasprava je prerasla u svađu, svađa u guranje i obično bi se to završilo batinama da ovaj put nisu sevnuli zlatni i srebrni bodeži.

Sve se desilo munjevito, i ko zna kako bi se završilo da se Miloš nije oglušio o naređenja i instinktivno reagovao. Jer, odjednom iz haremskog šatora istetura se jedna konkubina sva u krvavim svilenim haljinama, a za njom izleteše ostale preplašene žene vrišteći i zapomažući. Uto, iz svog šatora izlazi sultan Murat da vidi šta se događa. Miloš već pritrčava s Drakonom u ruci da pomogne unesrećenoj devojci, kojoj krv šiklja iz vrata. U opštem metežu, izlaze dva tamnoputa evnuha, jedan drži nož pod grlu Abimelehu, a drugi jednoj konkubini pod velom. Miloš, naravno, ne zna ko je ko u svemu tome, ali napada naoružane evnuhe. Skoro da su se sudarili na ulazu u haremski šator ne očekujući jedni druge. Prevagnuli su Miloševa brzina i snalažljivost na štetu straha i oklevanja pobunjenih evnuha. Videvši da su u pitanju sekunde, Rašanin skoro istovremeno zabode mač evnuhu koji je držao Abimeleha, a ivicom štita udari drugog posred lica. Prvi odmah klonu na kolena držeći se za veliku rupu u vratu dok mu krv prska među prstima, a drugi se zatetura slomljenog nosa pustivši preplašenu konkubinu. Miloš ga još jednom udari štitom u stomak, pa kad ovaj pade na kolena vapeći za vazduhom, on ga s leđa uhvati za bradu, zabaci mu glavu unazad i stavi mu oštricu Drakona pod grlo.

Verovatno bi mu odmah presudio da krajičkom oka ne primeti gizdavog sultana. Ovako se pribra i podiže pogled ka njemu očekujući naređenje od njega. Ali Murat usplahireno priskoči ženi pod velom koja je od straha pala na zemlju i pridiže je dok je tražio da joj donesu vode. Oko nje se okupiše sluškinje i druge konkubine, dok ih sultan vikom ne rastera.

„Valida sultana, majko moja!,” uzviknu Murat držeći u naručju

ženu u polunesvesti. „Jesi li povređena? Gde te boli?”

Oko njih se napravi obruč ljudi i žena koji su jedni drugima gledali preko ramena i tiho komentarisali. Miloš stoji mirno i drži evnuhu mač pod grlom dok oseća kako ovaj počinje nekontrolisano da se trese od straha. U jednom trenutku, spazi po strani jednu konkubinu pod velom kako ga netremice gleda. Kako su se pogledali, tako su se odmah prepoznali. Miloš zaneme i skoro da je spustio svoj mač sa evnuha. Oseti vrelinu kako mu udari u glavu, a srce mu zabubnja u ušima. Brada mu zadrhta zinuivši da nesvesno izgovori njeno ime, ali srećom niko ne ču u tom metežu:

„Teodora...”

Ali ona pročitava svoje ime s njegovih usana i ne može da zaustavi navalu osećanja, pa joj se oči ispuniše suzama. Milošu će da pukne duša, izgubio je osećaj za realnost i više nije svestan gde se nalazi. Spušta mač i krenuo bi ka njoj, kada mu se ispreči visoki Abimeleh i zakloni mu pogled na Teodoru. To ga je brzo pribralo. Etiopljanin zgrabi napadača Muratove majke za gušu i vukući ga po zemlji, baci ga sultanu pod noge.

Murat je hladnokrvan, ledeni pogled je spustio na jadnika i skoro neprimetnim gestom ruke pokazao svom kizla agasiju da ga odvedu. Abimeleh povika izdajući naređenja i nekoliko evnuha naoružanih batinama uhvatiše ga za noge i odvukoše ga nekud. Više nije viđen.

Odmah rasteraše i ostalu masu koja se okupila da gleda, a sultan odvede majku u svoj šator. U toj gužvi, Miloš primeti kada je Abimeleh pokazao Teodori i još nekolicini žena da uđu za njima unutra. Miloš i ona su uspeli da razmene još nekoliko pogleda preko ramena drugih pre nego što je za njima spušten zastor šatora.

On osta napolju zagledan i ne primetivši kada su delije od vukle telo mrtve konkubine. Tek kada osta skoro sam, on vrati mač u korice. I odahnu. Osetio je kako mu nešto drhti u stomaku. Nervoza koja mu unosi nemir u nogama. Ušetao se ispred šatora već nesvestan onoga što se desilo, a zaokupljen samo Teodorom. He razmišljajući krenuo je da uđe u šator za njom, želeći bar da je opet vidi, kada mu se opet

ispreči visoki Etiopljanin.

„Moj gospodar veli da ti je ime Miloš, da si Rašanin, delijo” reče on.

On samo klimnu glavom.

„Želim da znam ime onoga ko mi je spasio život” reče on i blago mu se pokloni. „Zahvalan sam Alahu što te je poslao meni u susret, i zahvalan sam tebi na preciznom ubodu mača iz tako teškog položaja.”

Miloš i dalje pod utiskom što je video Teodoru, i duhom odsutan, opet zbunjeno klimnu glavom.

„Sultan Amurat te zove unutra” reče on naposljetku i raširi zastor šatora da Miloš prvi uđe, pa krenu za njim.

Odveo ga je do divana, na kome je ležala sultanova majka, a njen sin je sedeo kraj nje i držao je za ruku. Pored njih stoje Teodora, Gulčiček Hatun i Fulan Hatun podignutog vela. Miloš se zagleda u lepo lice njegove polusestre. Osmeh mu zatitra na licu. Uvek bi je prepoznao, nije se promenila, samo je njena lepota postala zrelija, imala je 41 godinu. Njene oči su još svetlucale od suza, to je objašnjavala strahom za majku sultana. Ali kada je ugledala Miloša, brže-bolje je spustila veo da sakrije svoj izraz lica koji bi je sigurno odao. I druge dve žene je slediše.

„Padišahu, doveo sam ti Miloša” reče Etiopljanin poklonivši mu se.

Sultan ga pogleda i klimnu glavom.

„Alaha mi, veliki je dan kada sultan ostaje dužan svom deliji” reče on. „Išti šta ti srce želi, i tako mi velikog i milosrdnog Boga, biće ti ispunjeno ”

„Gospodaru.. ” Miloš letimice pogleda Teodoru, a ona znajući šta mu srce želi od straha za svoj i njegov život zažmure.

„Ja sam zatočnik, tvoj delija, ne ištem ništa već da nastavim da ti služim.”

„Možda bi se zadovoljio nekom robinjom, delijo?”

„Zahvalan sam ti do neba, presvetli, ali žene... me ne zanimaju” zbuni se pomalo Miloš na takvu ponudu.

„Ne zanimaju?” iznenadi se Murat s osmehom. „Možda dečak?” Miloš užasnut samo odrično mahnu glavom, nije mogao ništa da izusti.

„Ti bi mogao, onda, da čuvaš harem, delijo!” nasmeja se glasno sultan.

Gleda ga on, odmerava od glave do pete, i odmahnu rukom otpustivši ga. Miloš još jednom letimice pogleda Teodoru, koja se tresla kao prut. Kada je izašao iz šatora, Murat reče majci tapšući je blago po ruci:

„Nisu li snovi čudnovati? Svemoćni Alah nam se obraća kroz njih...”

„Zašto to kažeš, sine?” upita ga ona tiho još uvek pod utiskom onoga što se desilo.

„Sećaš li se onog ata, puljata... Kako se zvaše? Ajan?”

„Što ti je na dar doneo onaj čudni šeik... Abdur Rakib?” „Da, da... baš taj... Pred dolazak bega Marka Mrnjavčevića iz Prilepa usnio sam ga kako jaše Ajana... I derviši koji protumačiše moj san savetovaše me da mu ga poklonim...”

„To ti je bio najbolji at u aharima” iznenadi se njegova majka. „I dobio si ga na dar...”

„Znam, ali ako mi Alah kaže da ga predam dalje, kao dar, ko sam ja da ispitujem Njegovu volju?”

„Onda si dobro postupio..

„Ovaj delija je došao u pratnji bega Marka Mrnjavčevića... ostao je.”

„Eto, vidiš sine” osmehnu mu se majka. „Beskrajna je Njegova mudrost i tvoju darežljivost je nagradila ovim kavazom koji mi je spasao život.”

„Alah je veliki i milosrdan.”

Njih dvoje se učutaše, a ipak ih nešto tišti. Razmišljaju o istome, a oklevaju da kažu pred drugim ženama. Ipak, Murat nehajno odmahnu glavom kao da i sam odbacuje bilo kakvu povezanost, i reče:

„Čudan beše taj šeik... Abdur Rakib... Niko nije bio čuo za njega.”

„I neobičnog li imena... vrlo je retko... i staro.”

„Da... Abdur Rakib... ' sluga čuvara' .”

„Hm... Sad kad to reče, i taj puljat Ajan... 'božji dar’.”

„Sve to ukazuje na dobro znamenije, sine.”

Murat pogleda iskosa svoje žene i otpusti ih jednim mahom ruke. Kizla agasi Abimeleh ih otprati do njihovog šatora. Napolju se Miloš i Teodora opet sretoše i razmeniše kratke poglede, čak se ona osvrnu za sobom dok je prolazila pored njega. To je bio refleksni pokret. Ali nije prošao neopažen kod pronicljivog Etiopljanina.

Murat sačeka da budu sami i kad se uveri u to, on tihim gla-som reče majci:

„Šta misliš da pitamo... *nju*. Da budemo sigurni.”

Nilufer se uzdiže i sede, na licu joj strah, gori nego da joj je opet neko stavio bodež pod grlo. Odsečno odmahuje glavom dok govori, a glas joj drhti:

„Ne, ne... Neću više ništa da imam s *njom*. Mnogo me koštaše njeni... saveti.”

„Da odem ja k njoj?,” upita Murat.

„He! He! Ko zna šta će ti tražiti zauzvrat,” uhvati ga ona za ruku i stegnu. „Bio si jednom i dosta... Postao si sultan... Obećaj mi da je nećeš pohoditi.”

„Kako ti kažeš, majko,” osmehnu joj se on. „Ali ako se ona sama pojavi... pitaću je.”

Nilufer duboko udahnu, briga je ne napušta. O Itugen nije želela ni da razmišlja, a kamoli da izgovori njeno ime. Plašila se te babe. Nekad bi je sanjala. Nije znala da li joj ona to dolazi u san. Nije htela ništa da ima s njom. Njihov pakt je bio završen. Rodila je mužu Orhanu sinove i obezbedila je sebi položaj na dvoru. Nije prošla kao gozde ili čak haseki kaduna efendi, te mlade konkubine i one žene koje su Orhanu rodile kćerke, pa ih je po očevoj smrti Murat „sklonio.” He, postala je haseki sultana, omiljena princeza koja mu je rodila sinove. Izborila se za svoj položaj, i skupo ga je platila. U jednom trenutku je mislila da će je koštati i same glave. Ali nek je slavljen Alah što ju je zaštitio,

samo je Njegovu volju sprovodila. Nije joj bilo lako da otruje svoga muža sultana Orhana, ali kad je to od nje zatražila Itugen, nije imala kud. Uostalom, pretila joj je opasnost od njegove nove žene rašanske princeze Theodore. Orhan je navaljivao na nju, želeo je i od nje sinove, ali na Niluferino zaprepašćenje, devojčica ga je izbegavala i nije se „trudila,” pa su je ubrzo ostale žene počele ismevati i šikanirati. Zato se nije previše dvoumila da otruje muža, njeni sinovi su već bili zreli za sultanat. Pokazalo se na kraju da je Teodora bila lukava jer je preživela čistku harema. A kako Nilufer uprkos svemu nikad nije zaboravila svoje romejsko poreklo, nije joj bilo teško da se posle zbliži sa mladom Rašankom. Zavolela ju je kao kćerku i njih dve su zajedno uspele da se odupru navali Muratovih drugih žena i konkubina. Nije bilo na odmet što su uživale naklonost kizle agasija Abimeleha.

Narednih dana Miloš je bio u sultanovoj pratnji dok je ovaj gledao takmičenja. Nadao se da će opet videti Teodoru, ali ona kao ni ostale žene, nije izlazila iz haremskog šatora. Nije ih bilo u javnosti. Bio je očajan što ne može da razmeni bar neku reč s njom, a toliko bi voleo da je makar na tren zagrlji i poljubi. Toliko mu je nedostajala svih ovih godina. Bila je jedina osoba koja ga je podsećala na najsrećnije doba njegovog života. I od kako ju je ugledao, iz sata u sata rasla je njegova odlučnost da je izvuče iz harema i pošalje je majci, dok je ova još bila živa. Ali nije znao kako, niti je ikoga smeo da pita. Bilo mu je jasno da bi ga Murat bez razmišljanja „sklonio” kao sve one koji su se o njega ogrešili na bilo koji način. Težina prestupa nije uticala na kaznu, možda samo na to da li se umiralo brzo ili polako u dželatovim rukama.

Bio je toliko zaokupljen takvim mislima i odsutan duhom da skoro nije primetio koliko je delibaša Musa kipteo od besa i zavisti što je Miloš uspeo da javno pridobije naklonost sultana. Kad god je mogao, koristio ga je kao potrčka i za najsitnije poslove samo da ga udalji od Murata i ne bi li u njemu izazvao revolt, zbog kojeg bi kasnije mogao da ga kazni. I možda bi u tome i uspeo da Miloš nije bio opterećen

Teodorom, pa mu je to trčkanje uokolo dobro došlo da svaki put obiđe haremski šator u nadi da će ona možda proviriti tražeći njega.

Kan koja je prelila Musinu čašu žuči bilo je kada ga je sultan pitao gde je delija Miloš i da želi da mu on odsad stalno bude u pratnji. Tada je delibaša odlučio da više neće čekati da se nešto desi već će se odmah otarasiti delije koji mu je ozbiljno ugrožavao privilegovani položaj. Više nije bilo sumnje da će ga kad-tad sultan postaviti za delibašu umesto njega. I to je morao da spreči na najradikalniji način.

Nakon drugog dana takmičenja i uobičajenog večernjeg šenlučenja, logor je utonuo u čvrst san. Miloš je sa još dvojicom janičara bio na straži na ulazu u sultanov šator, koji je gledao na haremski. Gluvo je doba noći i čuje se samo sporadično lajanje pasa ili mukanje kamila. Noć je vedra i mesečinasta pa je sve osvetljeno srebrnkastom svetlošću, koja stvara avetinjske senke. Trojica se premeštaju s jedne noge na drugu ili se šetkaju ispred ulaza. Nema razgovora, samo se gledaju ispod oka.

U jednom trenutku, hodajući tamo-amo, Miloš se okrenu i spazi da je sam. Janičari su nestali, kao u zemlju propali. U čudu, on ode do drugog kraja, pogleda unaokolo, ali nema nikoga.

Udarac u leđa došao je iznenada i neočekivano. Miloš nije čuo nikakav šum dok mu se ubica brzo prišunjaio i zamahnuo bodežom. Ali sečivo nije moglo da probije trojedin već puče kao slamka. Rašanin nije oklevao. Udario ga je laktom u stomak, okrenuo se k njemu i uhvatio ga za vrat pod ruku i naglim pokretom nagore slomio mu ga. Ostali napadači, njih trojica, ustuknuše pa trenutak zaprepastivši se kada su videli kako se oštrica bodeža slomila o njegova leđa. To beše dovoljno da

Miloš isuka svoj Drakon i krene na njih. I oni se čim pre latiše svojih sablji i prihvatiše borbu.

Najednom, usred noći, odjeknu zveket čelika i varnice prsnuše zlokobno ližući oštrice. Napadači silovito napadaju jer znaju da je pitanje sekundi kada će se pojaviti straža i da ga moraju odmah saseći kako bi nestali u mraku. Zamahuju oni, a Miloš jednog izbegne,

drugog dočeka mačem, trećem podmetne svoj štit. Kreće se munjevito, saginje se, zadaje precizne udarce.

U logoru se odmah zatalabuka, čuju se povici straže pa uzbunu, dovikivanje, bat koraka u mraku.

Miloš jednog napadača brzo probode kroz stomak, a drugog je bacio na zemlju kada se pojavi delibaša Musa s onom dvojicom janičara koji su bili s njim na straži. Taman kad Rašanin pomisli da će napadači sad biti zarobljeni, a ono Musa i ostali bez upozorenja izbodoše na smrt napadače.

Uto već stiže ostala straža noseći baklje i brzo kreću da obezbede sve šatore praveći krug oko njih. Pojavljuju se konjanici koji tutnje tamo-amo proveravajući da li se još neko šunja. Nasta metež usred noći koji diže ceo logor na noge. Uskomešaše se svi kada se proču da je pokušao napad na sultana.

Oko četvorice mrtvih stoje delije i vojnici sa bakljama kada najednom svi zamukoše i napraviše prolaz za Murata. Iza njega, između ostalih, dolazi i Abimeleh u pratnji nekoliko svojih evnuha. Musa prevrće i zagleda jednog mrtvog pred sultanom, pretresa ga.

„Sigurno su od Germijana ili Hamida, gospodaru,” reče delibaša. „Boje se tvog pohoda na njih.”

„To su bašibozuci.” reče zagledajući ih Murat. To je bila neregularna vojska, vrlo nedisciplinovana i neuređena, a zloglasna po surovosti i okrutnosti.

„Pogledaj, gospodaru.” reče Musa i vadi vrećicu s novcem iz ćemera jednog od njih. Zatim istresa srebrne novčiće u ruku pred snima da vide. „Bar stotinu akči!”

Murat ljutito odmahuje glavom i glasno duva kroz nos. Osvetiće se on neprijatelju, zapamtiće oni njega. Tada ugleda Miloša kako stoji sa krvavim mačem u ruci. Vidi Musa da će sultan opet da pohvali kaurina, pa brže-bolje ustaje i onako nehajno pokazuje i svoju krvavu sablju, pa reče:

„Ali zaustavih dušmane, gospodaru, pre no što su uspeli da priđu šatoru!”

Ali sultan je pronicljiv, primetio je Musinu ishitrenost, senku neiskrenosti na licu i kako je Miloš spontano podigao obrve u čudu. Ali i da je dostojanstveno prećutao ne želeći da se konfrontira sa svojim pretpostavljenim.

Murat ne reče ništa, samo se okrenu i ode u haremski šator da umiri majku i svoje supruge. Pre nego što je za njim krenuo, Abimeleh klimnu glavom Milošu u znak poštovanja. Za njima se razidoše i ostali, sem delija koji su bili na straži.

Sultanova ravnodušnost nije promakla ni delibaši, pa se on brecnu na Miloša:

„Kaurine, odvuci ih van logora... Neka se vukovi i lešinari njima pogoste ”

„Hoću, delibaša... Čim pokupiš svoj novac i od ostale trojice... ili ga je ovaj čuvao za sve” mrtvoozbiljno će Miloš.

Musa mu se unese u lice, a nekolicina delija ga okruži.

„Šta si time hteo da kažeš, kaurine? Optužuješ li me za nešto?”

Miloš ne skida pogled s njega, ali ni ruku sa drške svog Drakona.

„Kako si znao da ostala trojica nemaju novce kod sebe?”

„Ako optužuješ svog delibašu za nešto, reci glasno... U protivnom, drži jezik za zube da ti ga ne bih odsekao i bacio psima.” Zatim se okrenu i ode.

Toga jutra dok su se svi užurbano pripremali za odlazak na borilište da gledaju poslednje borbe, u toj gužvi pred Miloša odjednom se pojavi Abimeleh i diskretno ga povuče u stranu.

„Moja gospodarica ti šalje pozdrave i želje za tvoju dobrobit, efendija,” promumla on pazeći da ga neko ne čuje. „Jer je veoma zabrinuta za tebe.”

„Molim te, kizla agasi Abimeleh, prenesi moju zahvalnost valide-sultaniji i kaži joj da sam dobro..reče Miloš uz blagi naklon.

„Poruka nije od nje... već od sultane Teodore Hatun.”

Miloš zaneme, a Etiopljanin odmah primeti njegovo ustručavanje i strah.

„Znam, efendija, da ste oboje iz Rumelije” reče on. „Mada među

delijama ima mnogo tvojih zemljaka, ali ti si joj zapao za oko svojim junaštvom.”

Miloš očuta i samo bespomoćno dignu obrve i klimnu glavom.

„Ja sam iz Etiopije...” reče opet on, „pa iako sam prihvatio islam... nisam zaboravio moju staru veru jer sam u njoj rođen... Ako nisi znao, iste smo vere.”

„Hrišćanin?” iznenadi se Miloš, a ovaj klimnu glavom.

„Kunem ti se njome da si u meni stekao prijatelja.”

„I ti u meni, kizla agasi Abimeleh.”

„Zato moram da te upozorim, kao što sam i njoj rekao, da se ne gledate sa žudnjom, jer će neko primetiti strast u vašim očima... i niko vas neće spasiti sultanovog gneva.”

„U pravu si, Abimelehu” brže-bolje će Miloš i odahnu jer se uplašio da je crnac saznao njihov pravi odnos. „Tvoj savet ću svakako prihvatiti... Hero... Samo nešto ne razumem.”

„Šta, efendija?”

„Čuo sam da sultanove konkubine posle devet godina imaju pravo da traže da budu otpuštene iz harema... I da čak dobijaju i novce za tu svoju... službu... Kako ona to nije tražila od sultana?”

„Jeste... ali on je odbio... jer želi da ga podučava vašim običajima i jezikom. Samo zato je ostala živa nakon smrti velikog sultana Orhana.”

„Pa... je li srećna?”

„Srećna?,” začudi se Etiopljanin i smrknu mu se lice. „Ko je ovde od nas srećan, efendija?... Jesu li srećne zebe u zlatnom kavezu ili laste koje slobodno lete i gnezde se gde im je volja?...”

Može li ona biti srećna što je odnekud dovedena ovamo i nikad ne napušta saraj?... Ili ja što su me kao dete Kopti uštrojili i prodali u roblje?”

„Da, znam za evnuhe..” zbunjeno će Miloš.

„Ne znaš, efendija... Ali ja ću ti reći da bi ubuduće znao jer si ipak nedavno došao,” spusti on ton, pa nakon što se umiri, reče: „Imao sam osam leta kada su me uhvatili... i prodali u Egiptu. Tamo su me vezali

za sto i odrekli mi muškost... Zatim su mi gurnuli šupalj bambus da bih mogao mokriti dok mi ne zaraste rana u pesku... Da, u pesku zatrpan do guše... Tek bi svaki deseti to preživeo... Ja sam jedan od tih... I da, srećan sam zbog toga, efendija.”

„Oprosti mi na neznanju, kizla agasi Abimeleh” reče Miloš.

Etiopljanin klimnu glavom, pa zamišljeno gleda oko sebe dok se oko njih stvara gužva. Sultan se sprema da izađe iz svog šatora.

„Ja znam zašto sam ovde, efendija” reče mu ovaj. „I znam za što je kaduna Teodora ovde... Ali ne znam zašto si ti.”

„Ja sam zatočnik, delija” reče Miloš. „Mi smo ratnici koji tragaju za pustolovinama da bismo se dokazivali...”

„I srećan si ovde, efendija?”

Uto, izlazi sultan sa svojom svitom, a prilazi mu delibaša Musa, koji je iz prikrajka neopaženo posmatrao Abimeleha i Miloša kako razgovaraju. Bilo mu je čudno što su njih dvojica zajedno, u prisnom razgovoru. Moraće da ih obojicu drži na oku. Možda će moći, misli on, da sazna nešto što će iskoristiti protiv Rašanina. Nešto čime će ga oklevetati pred sultanom i zauvek ga se tako otarasiti.

Glava četrdeset i sedma - Leto 1376.

„Ljubav je početak i dobra i zla”

U gledavši svetlucanje reke Pepeljuše između stabala na obali na svetlosti letnjega dana, ona uzdrhta od radosna uzbuđenja. Telo joj prože talas tako silne žudnje da joj oči zasuziše i na tren joj zamagliše vid. Ona kipti od želje, izgara od strasti za njim. Telo joj drhti kao prut. He može više trezveno da razmišlja, nema želje za snom ili jelom. Ima samo jednu, neugasnu želju: da bude s njim, da se nikad ne odvoji od njega. Dan, noć - svejedno joj je; samo da je ne pušta iz njegovog toplog zagrljaja.

Kako se bližila razgranatoj vrbi nagnutoj nad rekom, tako je sve jače osećala bubnjanje svoga srca u ušima. Kolena su joj klecala, morala je da se pridržava uz stabla pored kojih je prolazila. Konja je ostavila negde iza sebe, ne seća se više gde. Žubor reke, šum lišća na toplom povetarcu i brujanje ptičijeg hora kao da joj još više rasplamsava neizdrživi nagon za njim. Ustreptala od zlatnog preliva sunčevih zraka koji se probijaju kroz krošnje i od rose na svojim bosim nogama, ona čežnjivo gleda iza vrbe da li je njen dragi već došao. Čini joj se da će joj srce prepući ne bude li ga videla. Mogla bi na mestu da umre. Jer nije imala snage da izdrži još jedan dan bez njega. Ako nije tu, može i da se baci u Pepeljušu, neka je njena voda odnese u Zapadnu Moravu, i dalje u bestraga!

Jer njeno telo, istrošeno i sagorelo od strasti, žudelo je samo za zmajem. Kada zmaj ukrade žensko srce, telo kopni, a duša vene. I žive jedno za drugo, svet za njih ne postoji. Sve do onog najslađeg i najbolnijeg otrežnjenja.

Ali za nju taj trenutak, iako već na dohvat ruke, nepostojeći je jer čim je ugledala zmaja, njeno dotad blede lice zarumenelo se od krvi, koja joj jurnu u obraze, njene suve usne se razvukoše u osmeh i ovlažiše se kao rosom osvežene.

Pohitaše jedno drugom u čvrst zagrljaj i njihove usne se spojiše u strastven poljubac. Bili su jedno pod nebom i na zemlji. Dve polovine koje su žudele da se spoje u jednu celinu. Jer srećni i ispunjeni su bili samo zajedno. Jedino tako su mogli da dišu i da žive.

Bez ijedne progovorene reči, samo tihim uzdasima, spustili su se na tepih od mahovine ispod vrbe gde su se nalazili poslednjih meseci. Prepustili su se strasti i pohoti kao da su prvi put jedan drugom u zagrljaju.

Dok svoj nagon nisu zadovoljili, nijednu reč nisu mogli izgovoriti. Tek onda im se ustreptala tela smiriše, a duše naslađene umiriše.

„Nosim tvoje dete,” tiho će ona.

On ispusti glasan uzdah i zažmuri. I nesta sva čarolija u hoju su bili uljuljkani. Bolno otrežnjenje najpre zahvati njega. Kroz zatvorene oči, jedna suza mu se iskrade i skliznu mu niz obraz. Koliko ih je takvih samo dosad bilo. Njihovu gorčinu je dobro znao, pekle su mu dušu svaki put. Nikad se neće naviknuti na taj bol.

On se nalakti kraj nje i svoju ruku položi na njena bedra.

„Rodićeš zemlji zmaja,” reče on zamišljeno, i tužnom gorčinom dodaje: „Mužu svom sina, a narodu junaka.”

„Tvoj je sin...” promuklo će ona jer je istrežnjenje obuzima. Suze joj same naviru na oči. Duša joj se uzalud opire razumu, koji kao plima nezaustavljivo nadolazi.

„Njegov će biti” tiho će on.

„Tvoje krvi i mesa je.. ” zadrhta joj brada. „Povedi me sa sobom...”

Ali kako to izgovori, i sama oseti iluzornoet svojih reči. Primeti on to u njenom glasu i milovidno je pogleda u suzne oči. Tužno joj se osmehnu.

„Oboje smo znali da će se ovo dogoditi” reče on. „Duboko u duši smo to znali... Oduvek je tako.”

„I šta sad...?”, zagrcnu se ona nesvesna suza koje joj liju niz obraze. Steže mu ruku. Ona vidi samo njegovo lepo lice.

On se uspravi i sede zagledan u reku.

„Ovde smo se sreli... Sećaš se?” uzdahnu on. „Koliko je vremena otad prošlo?... He sećam se... He znam... Kao da me pitaš koliko je vode proteklo pored naše vrbe... A sećam se svakog našeg poljupca, svakog tvog dodira... Ostaće nam barem to.”

„Otkud da najradosniji osećaj... mora da nas razdvoji?”

„Tako je oduvek... sa mnom.”

„Zašto mora biti tako?” opire se ona svom razumu.

On ustaje i dalje zagledan u reku. Njena površina divno blešti na jakom podnevnom suncu. Nosi povetarac koji ljulja tanke vrbine grane iznad njene površine. I ona sad tužno šumi. Čuje njene utešljive reči, ali ne ublažuju njegovu tugu. Ni ono što mu vrba nemušto govori ne može da smiri njegovu uzburkanu dušu.

„Zašto mora biti tako?” trže se on iz duboke zanesenosti, okrenu se i pogleda je odozgo. Ona se stresla od trezvenosti nje-1'ovog bistrog pogleda. U njegovim očima više nije videla onu zaljubljenost, ne beše ni traga topline u njima. „Zato što sam ja Zmaj od Jastrepca...”

I krenu čvrstim korakom ka svom Voluju vezanom s druge strane vrbe.

„I zato što si ti Milica Hrebeljanović, kćerka zmajevitog Jug-Bogdana, i žena kneza Lazara...” vinu se on u sedlo. „I svome mužu podarićeš naslednika kome je velika Prelja namenila Volosovu kacigu kako bi svoj narod na okupu sačuvao od agarenske najezde i spasio im duše kojima prete tuđinski bogovi!”

Glava četrdeset i osma - Jesen 1376.

„Dobru se nadaj, a zlo ti ne gine”

U est da je bivša carica Jelena, monahinja Jelisaveta, umrla početkom meseca novembra za Miloša je bila poražavajuća. I smrt patrijarha Save s početka godine ga je takođe iznenadila. Čak ni vest da je knez Lazar uspeo da izdejstvuje pomirenje sa carigradskom patrijaršijom, koja je blagoslovila imenovanje novog patrijarha Jefrema i skidanje anateme sa srpske crkve, nije ga mogla nimalo odobrovoljiti. Uostalom, još uvek je bio ljut na Lazara.

Sve te vesti je čuo od jednog grčkog trgovca u mehani karavansaraja kraj mosta koji je vodio do dvora. Ni silno vino koje je tada popio nije mu pomoglo da ublaži duševni bol. Smatrao ju je majkom. Žena koja nije pravila razliku između njega i svoje dece iako joj je on bio posinak. Sada je konačno bila uz svog voljenog Dušana. I sa Urošem, čiju smrt nije mogla da preboli i koja je samo ubrzala njen odlazak. Sem duboke tuge i utučenosti, Miloš se osetio poraženim. Izneverio je nju, Teodoru, sebe. Tolike godine je maštao o tome da kćerku vrati majci. Verovao je da će joj to uliti novu volju za životom, a Teodora bi se konačno vratila u domovinu. Ali ništa od toga nije moglo da bude. Dugo već Miloš oseća kao da ga Bog više ne gleda, da mu je sveti Georgije okrenuo leđa, da je skrenuo sa svog sudbinskog puta. A onda bi se opet prisetio razorenog Obilova, Ugrinove i

Ružicine smrti, Jelicinog izgnanstva... izgubljenog Koplja. Opet bi mu se rasplamsao gnev, opet bi proklinjao kako Lazara, tako svoju sudbinu. I utehu bi potražio u vinu jer spasa, mi-slio je, za njega nije bilo. Turci retko piju vino i pivo, osim na dvoru gde je to češća pojava, ali to im ne smeta da njima trguju i prodaju ih tuđincima po mehanama ili bakalnicama. Tako je u mehani običavao da sedi sam, osim ako bi video nekog grčkog ili jevrejskog trgovca kada bi se raspitivao za vesti iz Srbije. Nikad te vesti nisu bile dobre. Pa ipak, Miloš je polako tonuo u letargiju i sve češće se prisećao svoga staroga života koga se tako odlučno odrekao. Još ga je samo držala nada da će izbaviti Teodoru iz harema. Ali i ona je bila sve bleđa. Od onda kada ju je video na Kirkpinaru opet joj se gubi trag. Čak je nije video ni na ovogodišnjem takmičenju. Nekada bi se zapitao da li je uopšte živa. Nikakve vesti ili glasine nisu mogle procuriti iza debelih zidova harema.

Toga sunčanog jesenjeg novembarskog dana, naizgled odjednom stvori se veliki metež i gužva u palati. Straža je iz dvorišta proterala sve koji su se tamo zatekli, a po hodnicima su službenici i roblje podjednako bežali da se zatvore iza nekih vrata. Kako je brzo počelo, još brže se završilo. Sve se ubrzo umiri i stiša. Hodnici palate opustiše.

Delibaša Musa okupi svoje delije i bez ijedne reči o tome šta se događa izvede ih u dvorište dvora gde ih je postrojio. Stajali su tako pun jedan sat dok se Murat sa svojom svitom nije pojavio. Sa njim su njegovi sinovi Jakub i Bajazit, prvi ima 17, a drugi 16 godina. Obojica su u gizdastim azdijama, a preko grudi im šljašti džeba. Jakubu za pojasom visi đorda optočena srebrom i zlatom, a Bajazitu dugačka gadara ukrašena dragim kamenjem. Iako su još mladi, obojica su bili u boju, kalili se među običnim vojnicima i već imaju krv do lakata. Dok Bajazit liči na majku, Jakub je isti otac. Ali narav im se razlikuje, suprotna kao nebo i zemlja. Bajazit je sujetan, tvrd i grub, dok je Jakub milodušan, vedar i druželjubiv. Prvoga se vojska plaši, dok drugog svi vole i omiljen je među vojnicima.

Skoro istovremeno, s jedne strane se pojaviše konjanici, a s druge

zaprežna kola na kojima je bio jedan kavez. I svi stadoše pred sultana. Miloš tada primeti da je u kavezu jedan dečak od petnaestak godina. Preko očiju ima povez. Lice mu ispijeno, telo mršavo, on sedi skrušeno i pognute glave. Umotao se u svoj binjiš od crvene čohe, prljav je i pocepan.

„To je sultanov sin Saudži Bej.. ” začu Miloš šapat nekog delije iza njega.

„Zar je još živ?” pita se drugi.

„Ja sam gledao kada ga je sultan oslepeo pre tri godine,” reče treći.

Uto, otvaraju se velika vrata harema i u dvorište izlaze sultanove žene pod velovima u pratnji kizle agasi Abimeleha Milošu srce zaigra od sreće kada među njima ugleda Teodoru. Laknu mu kada vide da je još živa. I ona odmah primeti postrojene delije, pa pogledom traži Miloša. Oči im se smeju kada ga ugledaše, a srca im od uzbuđenja jače udaraju. Niko ih ne primećuje jer svi gledaju u najstariju Muratovu suprugu Fulan Hatun kako nesigurnim korakom prilazi kavezu i kroz rešetke protura ruke da bi dodirnula svoga unesrećenoga sina. Sin ko sin, oseti majčin dodir. Ruke im se isprepletoše u drhtav zagrljaj. Miloš ne čuje šta jedno drugome tiho govore, ali po njihovim licima vidi majčinski očaj i sinovljev strah. Prilazi joj njen najstariji sin Jakub, nešto joj govori na uvo i pokušava da je odvoji od kaveza. Ali ona odbija da pusti Saudžija, odmahuje glavom, i oči joj se pune suzama.

Atmosfera iz trenutka u trenutak postaje sve napetija, a na površinu izbija sva netrpeljivost koja postoji kako između majki, tako i između njihovih sinova.

Miloš prvo primeti kako Bajazit počinje da se premešta s jedne noge na drugu dok ih strelja pogledom. Njegova majka Gulčiček Hatun počinje od nervoze da krši ruke. Samo Murat kao kip stoji i ne pokazuje nikakva osećanja, kao da u kavezu nije njegov sin. Fulan Hatun pušta ruke svoga sina, uplakana jedva stoji na nogama, sručila bi se da je Jakub ne drži. Istrgne se od sina i baca se Muratu pod noge:

„Padišahu! Amiru Al-Muminini! Kan sultanu! Gospodaru moj! Preklinjem te, smiluj se nad našim sinom! Smiluj se nada mnom! He odvajaj ga od mene!”

Jakub prilazi i staje iza majke, širi ruke molećivo:

„Oče... He šalji ga u Bursu!”

Čim je čuo starijeg brata, Bajazit preteći iskoračuje ka njemu:

„Kadijaskeri su imali poslednju reč! Ti se ne mešaj! ”

„Otac je glavni sudija” isprsi se Jakub. „On može drugačije da odredi! ”

„Ostavi mi ga ovde, gospodaru, makar u kavezu,” zavapi njegova majka, „da ga moje ruke mogu milovati...!”

„Oče, nije valjda da ga šalješ u Bursu zbog dolaska Andronika?” pita ga Jakub. „Već si ga dovoljno kaznio zbog izdaje...” „Mir!,” viknu Murat dižući obe ruke, oči mu sevaju od besa. „Nema rasprave! Saudži odlazi u Bursu... Delibaša!”

Musa priskače i pada ničice pred sultana.

„Kreni sa delijama na čelu kolone do gradske kapije,” reče sultan. „Dalje će sami... Ostavi mi samo Miloša Obilića.”

Musa samo klimnu glavom, skoči na noge i povede delije ka izlazu iz dvora. Usput je prostrelio Miloša pogledom punim prezira. Dok se dugačka kolona pripremala za pokret, u toj op-rutoj zbrci on primeti Abimelehov mig da mu priđe.

Dok Falun Hatun opet grli sina kroz rešetke kaveza, a Jakub i Bajazit se raspravljaju iza nje, i Gulčiček Hatun se buni sultanu što dopušta da Falun pravi scenu pred celim dvorom, Miloš prilazi Abimelehu. Etiopljanin sa svojim evnusima staje ispred njega i Theodore i zaklanja ih od ostalih. Znaju da imaju samo nekoliko dragocenih trenutaka pre nego što će se svi razići.

Teodora i Miloš se uhvatiše drhtavim rukama. Zagrlili bi se, ali ne smeju. Videće ih. Posle toliko godina razdvojenosti, opet su zajedno, bar na tren. Njoj se ispuniše oči suzama, a reči joj zapele u grlu. I on se odjednom spetlja iznenađen ovim neočekivanim susretom.

„Miloše, mili moj brate... Ti si jedino sunce koje greje moju

Dušu.”

„Teodora, obećao sam ti, sećaš se... Moram te izvući..

„Ne, ne! uplaši se ona. „Ne pomišljaj na to, tako ti našeg miloga Gospoda! Ubiće nas oboje!”

„Ali moram...”

„Ne! Dovoljno mi je što si ovde i što te sad držim za ruke, ništa mi drugo ne treba, brate.”

„Ali...”

„Slušaj me, Miloše,” steže ga ona za ruke, vidi da je nerazuman i plaši se njegove ishitrenosti. „Pomirila sam se s Bogom i svojom sudbinom, ali ti moraš da se čuvaš...”

Kolona sa zaprežnim kolima i kavezom polako kreće. Jakub odvlači majku unazad dok ona histerično plače i doziva svog sina. Sve se dešava brzo, pokreće se masa, ljudi se razilaze...

„Moram ti reći, sestro” brzo govori Miloš. „Majka ti je umrla pre dvaestinu dana...”

„Moja majka.. ” zapanji se Teodora i ukoči se zagledana u Mi loša.

Prolazi uplakana Falun Hatun pored njih i ugleda ih kako se drže za ruke. Jakub to ne vidi jer se s druge strane svađa sa Bajazitom. Miloš se brzo otrgnu iz Teodorinog čvrstog stiska i probija se kroz evnuhe do sultana. Staje iza njega odsutnog duha i misli, sav je pod utiskom ovog susreta. Još mu celo telo drhti od uzbuđenja. Sultan sa svitom kreće, a on i dalje stoji zamišljen. Čak se osvrće da vidi gde je Teodora. Sreo je Abimelehov uplašen pogled, on mu rukom diskretno pokazuje da krene za Muratom. Za njim polaze Bajazit i Jakub još uvek žučno se raspravljajući.

Miloš je znao za duboki antagonizam koji je postojao između Muratova dva najstarija sina Jakuba i Bajazita. Iako u početku nije shvatao razlog, kasnije je saznao da je netrpeljivost između sinova sultana tradicionalna pojava kod Turaka. Za razliku od srpskog dvora gde se po običaju najstariji sin smatrao naslednikom vladara, kod Osmanlija je vladao drugačiji princip, Sultan bi svojim sinovima dodelio titule i vlast nad određenim regionima, a nakon očeve smrti,

sinovi bi se po zakonu jačeg borili za presto. I dugo unazad, po nekom „neobjašnjenom” pravilu, najstariji brat bi stradao od ruke mlađeg. I ubuduće biće tako.

Desno od Vrata sreće nalazi se dvorana sa natkriljenom kupolom u kojoj se sastajalo Carsko veće, a iza nje prestoni dvorana, gde je sultan primao državne dostojanstvenike i strane emisare. Tu je toga popodneva Murat primio Andronika, sina i suvladara vizantijskog cara Jovana V. Ako nekoga sultan nije mogao očima gledati, to je onda bio taj dvadesetogodišnji licemer i nitkov koji nikoga nije poštovao i svakoga je hteo da prevari. Umeo je Murat da poštuje svoje neprijatelje ako su bili časni ljudi, koji su držali do svoje reči i obećanja. Andronik je bio sve samo ne takav. Povrh svega, bio je glavni krivac za trinaestogodišnji građanski rat koji će besneti vizantijskim carstvom. Nekom drugom prilikom, Murat bi to jedva dočekao. No, Andronik, kada se pobunio protiv svoga oca, nekako je uspeo da uvuče sultanovog najmlađeg sina Saudži Beja da se i on pobuni protiv svoga. Nije mu trebalo mnogo da nagovori Saudžija na izdaju. Iako je tada imao samo dvanaest-trinaest godina, mladi princ je znao da nema nikakvih izgleda da se popne na presto i da će najverovatnije umreti od ruke starije braće u borbi za vlast. Najgore od svega, ono što je za Murata bilo neoprostivo i čega se gnušao, bila je njihova homoseksualna veza iako je Andronik bio oženjen i imao decu. Ovaj je nekako uspeo da zavede Saudžija da mu postane ljubavnik. I sada je taj čovek stajao pred njim, a Murat je znao zašto mu dolazi na noge.

Prvo ga je ostavio da čeka dva sata u hodniku, a kada ga je primio unutra, pustio ga je da stoji još pola sata pred njim dok je Murat, navodno, završavao neki važan posao sa svojim seraekerom Omerpašom. Iza divana su Bajazit i Jakub kao dva kipa, ali streljaju očima prezira došljaka. Uza zid stoji Miloš.

Murat ga pogleda naizgled nezainteresovano, iako je osećao kako mu utroba podrhtava od nervoze. Nekim ljudima izgled otkriva narav i karakter, i ma koliko se smešili, podilazili, klanjali se - prvi utisak ne

mogu da promene. Andronik je preko levog oka imao povez, na njemu je stara i prljava uniforma. Skoro neprimetnim gestom ruke sultan mu pokaza da govori.

„Gospodaru Jedrena i Burse, miljeniku Alaha.. ” započinje ponizno Andronik trepćući na zdravo desno oko. „Pokajnički to molim za gostoprimstvo i tvoju pomoć

„Gostoprimstvo, prinče, ti ne mogu uskratiti jer je volja Alaha da ga pružim svakom prosjaku s ulice” reče hladnokrvno Murat. „U gradini ispred je postavljen astal za raju pa se možeš najesti koliko ti je volja... A što se tiče moje pomoći, ne vidim zašto bih ti je pružio.”

„Znam da sam ti se zamerio svojim ranijim postupcima, ali okajao sam svoje grehe i shvatio da sam strašno pogrešio...”

„Briga je mene za tvoju zavadu s ocem” prekida ga Murat. „Ali ti si se pobunio protiv njega jer si se protivio što je on postao moj vazal, a sad tražiš pomoć od mene... pretpostavljam, protiv njega.”

„Mladost i oholost su me bili zaslepili, padišahu..širi Ruke ovaj u očaju.

„Ne zbog mladosti, već zbog oholosti je trebalo da budeš oslepljen na oba oka” reče sultan. „Romejci kao da ne mare za data obećanja, data reč vam ništa ne znači... Nakon što je vaša pobuna ugušena, car Jovan i ja smo se dogovorili da ćemo kazniti naše neposlušne sinove oslepljenjem... Ja sam to učinio... A tebe je otac poštedeo.”

„Oslepeo me je na jedno oko, bacio u tamnicu...!”

„Treballo je da te oslepi na oba oka pa ne bi pobegao iz tamnice i sad mu radio o glavi... Kao što sam ja oslepeo svoga sina Saudži Beja.”

Ha pomen njegovog imena, Andronik stade da guta knedle. Najviše se bojao da će sultan naćeti tu temu.

„Zaveo si moga sina i uvukao ga u svoju zaveru” reče Murat drhtavim glasom. „Okrenuo si ga protiv mene.”

„Saudži je bio ozlojeđen svojim položajem i nisam ga nagovarao...”

Sultan podiže ruku i ućutka ga. Zna da se učinjeno ne može

ispraviti, ali može se iskoristiti i kazniti. Mogao bi sad da ga oslepi i na drugo oko, ali sem lične satisfakcije ništa više neće postići. Murat je mudar, kazniće Andronika i cara Jovana jednim udarcem, ali će i neku korist za sebe da dobije.

„Šta išteš od mene, prinče?”

„Gospodaru, tražim od tebe vojnu pomoć da se domognem carskoga prestola.”

„Da svrgneš svoga oca?”

„Ja sam njegov suvladar već dugo, vreme je da postanem car i da nas dvojica sklopimo novi pakt.”

„Dvaput ćeš izdati oca... Kako da znam da me nećeš izdati?” pita ga Murat.

„Kunem ti se u Svemogućeg Boga...”

„U kog? Tvog ili mog?”

Andronik zaneme. Trepće na zdravo oko i stiska usta. Dlanovi mu se znoje. Zine da nešto izusti, pa stane. Boji se da ne kaže opet nešto pogrešno. Vidi to Murat i likuje.

„A šta si obećao Đenovljanima, prinče Andronik?” pita ga sultan.

Ovaj preblede i stade da se premešta s jedne noge na drugu. Već se kaje što je uopšte došao kod Turaka. Šta mu bi da posluša Đenovljane kad su ga uputili da pomoć traži od sultana?

„A što bih njima bilo šta obećavao, gospodaru...?” izusti mukljivo Andronik.

„Koliko znam, oni su te oslobodili iz tamnice. Sigurno si njima zauzvrat nešto obećao.”

Vidi Romejac da Turčina ne može da laže ili da mu nešto prećuti. Svi su svuda imali svoje uhode, a on se zanosio da može da izigra i oca, i Turke, i Đenovljane, i Mlečane. A imao je samo dvadeset i osam godina, i ostao je bez jednog oka.

„Obećao sam im ostrvo Tenedos... Samo to.”

Murat klima glavom i zamišljeno ga posmatra. Od ovakvih ljudi, nož u leđa je najmanje što se može očekivati.

„A šta meni obećavaš zauzvrat?”

„Samo kaži, presvetli.. ” sinu mu lice od nade.

„Carigrad ti ne mogu tražiti, je l’ da?” cinično se osmehnu Murat. „Ne bi imao odakle da prestoluješ... Ali možeš mi vratiti Galipolje, koje mi je tvoj otac, uz pomoć krstaša, preoteo pre deset leta.”

„Galipolje?” izbeči se Andronik na svoje jedno oko. „Ali to je na ulazu u Mramorno more... Moći ćeš da blokiraš prolaz do Carigrada.”

„Zašto bih ga blokirao ako ćemo sklopiti... pakt kao što veliš?”

Bezizražajno Muratovo lice još više zbuni Andronika. Romejac je suviše mlad da prozre starog lisca kao što je Murat. Ali čak i da je znao njegove prave namere, Andronik nije mogao da bira. Za pomoć, zavisio je samo od Murata. Seldžucima nije smeo da se obrati za pomoć. Skratili bi ga odmah za glavu. Pa ipak, znao je da ko drži Galipolje, faktički kontroliše sudbinu Carigrada.

„U redu...” snuždeno će Andronik. „Čim Carigrad bude moj, povući ću sve trupe iz Galipolja i predaću ti ga

Murat je sad mogao da pokrene svoj plan odmazde, za koji mu je trebalo nekoliko godina da ga ostvari. Uz pomoć turskih trupa, Andronik je posle jednomesečne opsade zauzeo Carigrad i utamničio svoga oca i brata Manojla. Po dogovoru, predao je Galipolje Osmanlijama, ali nije uspeo da preda ostrvo Tenedos Đenovljanima jer je to tamošnji guverner odbio već ga je prepustio Mlečanima. Tri godine kasnije, Murat pomaže zarobljenom caru Jovanu i Manojlu da pobegnu iz tamnice i oni nalaze utočište kod njega. Svoju pomoć da svrgne Andronika Murat uslovljava time da ovog puta otac propisno kazni sina izdajnika. Car Jovan pristaje i uz tursku i mletačku pomoć zauzima Carigrad. Andronik beži u Galatu, stari deo Carigrada, gde je ostao do 1381. Uprkos obećanju sultanu Muratu, car Jovan opet nije kaznio svoga sina. Povrh svega, nanovo ga imenuje za svog zakonskog naslednika na prestolu. Četiri godine kasnije, 1385, do Murata stižu glasine da Andronik opet vrbuje Saudžija. Uplašen da će ovaj put Jakub biti uvučen u zaveru jer je najstariji sin otvoreno pokazivao naklonost prema oslepljenom mlađem bratu, Murat odlučuje jednom za svagda da reši problem. Iste godine, naredio je da

se zadavi njegov sin Saudži u Bursi, a Andronik je pronađen mrtav u svom gradu Silivriju, nadomak Carigrada.

Glava četrdeset i deveta - Jesen 1378.

„Sluti, sluto, naslutićeš”

Ureme ne leči sve rane. Neke zaceli, neke produbi. Ali ožiljak uvek ostaje. S vremena na vreme ume da zaboli. Hoće duša tiho da cvili, da natera neku suzu da se iskrade. A što je više rana, veća je i muka. Svaku bi Miloš zamenio za ranu od mača ili koplja. Jer svaku rasekotinu ušiješ, i vremenom zaraste. A šta će sa onima na duši koje uzaludno vaze za izgubljenim?

Svaki dan u tuđini Milošu je bio težak kao tuč. Svako jutro bi teško ustajao, a svaku noć bi sve kasnije zaspao. I sve češće bi se prisećao Goroja i njegovih priča kako mu je bilo dok je služio u tuđini.

„Kad mi osvane dan dušobolje” govorio je, „a ja pokupim svojo prnje, zahvalim se svom gospodaru i put pod noge... Al’ najteže mi je bilo kod Osmanlija. Bojao sam se da ću dušu izgubiti u tom mnoštvu bezbožnika... Čim sam ih napustio, pohitao sam u naš Hilandar da okajem grehe i da se okadim.”

Nije Miloš tada mogao da razume šta je nostalgija, kako je biti okružen ljudima druge vere i običaja. I kako sve to utiče na ljudsku dušu, pogotovo zmajsku, koja je toliko vezana za zavičajnu grud.

„Bojao sam se tamo smrti,” priznao mu je jednom prilikom Goroje. „Da ne skončam kao pseto u nekoj jami bez krsta nad glavom. U tuđoj zemlji... Kažu da se takvi povampire u *obura*, bože sačuvaj! ”

Sada je i Miloš shvatao da svako mora umreti u svojoj zemlji, i biti sahranjen u njoj. I ne bi ga čudilo da se povampire, koja bi duša imala mira u tuđini? I u njemu je počeo da se javlja strah. Prvo postepeno, i to nostalgijom za zavičajem. Zatim se stidljivo javila bojazan da će skončati ovde... gde mu nije mesto. Nije znao da li su neke delije popustile pod tim strahom i preobratile se u muslimane, ali bilo je i takvih. Morao je da se zapita šta to nagoni čoveka da se odrekne svoje vere i primi drugu? Sigurno nejaka volja da se odupre stalnim vidljivim i nevidljivim pritiscima sa svih strana. Možda neko ukorenjeno nezadovoljstvo i gnev? Ali što se Miloš više opirao islamu, to je više rasla želja da se vrati u zavičaj.

I jedino što ga je još uvek držalo u Jedrenu bila je Teodora. Dva godine su prošle od njihovog poslednjeg kratkog susreta. Ostao je zbunjen. Da li se ona zaista pomirila sa sudbinom i bila spremna da ostane u haremu, ili se samo plašila za njih dvoje kao što je rekla? Sebi je otad govorio da će sledećom prilikom to da razjasni. Želeo je da zna hoće li s njim bežati... ili da se on bez nje vrati u Srbiju.

Toga kišnog jesenjeg dana, posle četvrte molitve u podne koju nazivaju olej namazi, delije su u pratnji sultana Murata i najviših dostojanstvenika izašle u dvorište da dočekaju dolazak jednog karavana. Po iznurenom izgledu dvadesetak kamila u pratnji velikog odreda spahija pod komandom jednog sandžak-bega videlo se da dolaze izdaleka. Pokisli i promrzli, šćućureno su dojahali umotani u kabanice dok se kiša slivala niz njih. Celo jutro se u daljini, negde iznad Crnog mora, čula grmljavina.

Kamila koja je nosila veliku nosiljku, klateći se napred-nazad, polako se spustila. Vrata harema se otvoriše. Miloš se ponada da će videti Teodoru, ali samo nekoliko evnuha obrijane glave istrča po kiši da pomogne gošći da izađe iz nosiljke. Njih četvorica raširiše veliko platno da žena pod velom slučajno ne pokisne, a dvojica raširiše šareni ćilim po vlažnoj zemlji da joj se noge ne pokvase. Jedan jadnik se spušta na sve četiri da joj posluži kao stepenik jer je kamila visoka. Prilazi

sultan i pruža joj ruku da siđe. Ona za trenutak okleva, oči joj imaju uplašen pogled. Umesto da nju sačeka, sultan je hvata za ruku i nežno, ali sigurno je izvlači iz nosiljke. Pritrčava kizla agasi Abimeleh s druge strane i pridržava je.

Kiša pljušti. Miloš ne čuje šta joj sultan govori. Verovatno joj upućuje reči dobrodošlice dok ona stoji ukipljeno. Svi ostali kisnu i voda im se sliva niz lica. Samo misle da se što pre ovo završi i da se sklone. Kad ono...

„Delijo! Miloše Obiliću!” žurno mu maše Abimeleh. Miloš se pa tren zbuni, gleda čas u njega, čas u namrštenog deli-bašu Musu. Kako ga glavni evnuh i dalje doziva rukom, Musa nema kud nego povuče napred Miloša.

„Idi tamo i pazi šta radiš, kaurine” procedi ovaj kroz zube.

Miloš im pritrča i stade zbunjen pored gošće, sultana i Abimeleha.

„Delijo, isprati princezu Keru Tamaru do njenih odaja,” reče sultan ne skidajući pogled s nje. „Kad god dođe nova žena u harem... ima nekog ko to ne odobrava.” Zatim se obrati njoj: „Doći ću k tebi kasnije, kaduna.”

Zaprepašćen, Miloš kreće za svitom kroz vrata harema. U tom trenutku ne misli na Teodoru jer ne može da veruje da ulaze u taj zabranjeni grad. I ono što je video nemalo ga je iznenadilo. Mreža hodnika koji su vodili do većih ili manjih prostorija, ili većih ili manjih dvorišta. Stepeništa na rope ili na dole, mračni ili osvetljeni prolazi sa ustajalim vazduhom. I svuda osakaćena ljudska bića, idiotski pomoćnici nakaradnog lica specijalizovani za hiljadu i jedan način davljenja, kepeci koji služe za zabavu. Sve su to bile paćeničke duše bolesnog tela ili uma koje su postojale da pruže iluziju totalne moći vladara. Čak ni deca nisu izgledala normalno, mnoga su delovala bolesno. Bilo je suprotno od onoga što je Miloš viđao van harema.

„Delijo.. ” obrati mu se tihotajno Abimeleh, „ti si prvi tuđinac koji ovde ulazi

„Zašto me je sultan pustio?” prošaputa Miloš dok idu za princezinom svitom.

„Jer si onomad odbio njegovu ponudu za robinjom” osmehnu se Etiopljanin. „Gospodar misli da te žene ne zanimaju, da si bezbedan poput evnuha.”

„Neće valjda da me... uštroi?” ozbiljno će Miloš.

„Zavisi od tebe, delijo” uozbilji se ovaj. „Baš-kaduna Falun Hatun je videla tebe i Teodoru Hatun kako se držite za ruke onog dana... Ona je posle sultanove majke, valide-sultanije, ovde glavna jer je prva gospodaru rodila sina... To je bilo nesmotreno od vas... Zamerila je to njoj... Gospodarove žene i konkubine su ovde stalno jedna drugoj za vratom.”

„Je li Teodora u nevolji zbog toga?” zabrinu se Miloš.

„Čuvati se ona ume” reče ovaj zamišljeno, „ali u nevolji možda ti budeš, delijo?”

„Ali to je bilo pre dva leta...?”

„Svaka žena ima bodež, ali ga iskoristi samo jednom, kada joj je najpotrebnije.”

„Zašto su u zavadi?”

„Da se dodvore sultanu, svaka koja mu je rodila sina želi mu bolji status,” šapuće Abimeleh. „Kada na presto dođe nov sultan, on ubije žene i decu svoga prethodnika... Najsrećnije pošalje u Kuću suza, van dvora.”

„A ona?,” pokaza Miloš migom na princezu.

„Princeza Kera Tamara, sestra bugarskog cara Jovana Šišmana” prošaputa on gledajući u nju kako skrušeno hoda, vuče noge. „Kada je car Jovan stupio na presto pre sedam godina, moj gospodar je otišao da zahteva od njega vazalni odnos i zaljubio se u nju. Žena nesvakidašnje lepote, kažu. Tražio je od cara da mu preda svoju sestru... Sve dosad je odugovlačio.”

„A koji je moj zadatak, kizla-agasi?”

„Da je čuvaš u bašti harema dok ne pošaljem evnuhe po nju” reče ovaj. „U haremske odaje zabranjeno ti je da ulaziš.”

Uto, izlaze u dvorište koje je okruženo kolonadom. Sklonjena od kiše, svita se zaustavlja. Abimeleh odlazi, a dolazi ćaja-kaduna,

vrhovna nadzornica, koja je vodila brigu o svim ženama, posebno o adžamijama, početnicama. Ona im je organizovala, uz osnove islama, da šiju, vezu, igraju, pevaju, sviraju instrumente, a sve zavisno od svojih sposobnosti.

Za tom debelom ženom dolazi svita robinja koje uzimaju sanduke s njenim prtljagom i nekud ih odnose. Miloš primećuje da s balkona gledaju druge konkubine, došaptavaju se i kikoću, a neke je već mrko gledaju i zajedljivo komentarišu. Ha bezbednoj udaljenosti prolaze evnusi svojim poslom, ali ne propuštaju da zastanu i zagledaju novu sultanovu ženu. Ona se sirota ukipila i unezvereno gleda oko sebe. Oči joj pune suza, rukama gužva svoju haljinu. Stvori se velika gužva u dvorištu, mnogi ne mare za kišu pa stoje i posmatraju.

„Miloše..začu on iza sebe.

Kada se okrenuo, video je ženu pod velom kako stoji iza obližnjeg stuba. Odmah je prepoznao Teodoru. On se neprimetno iskrade i priđe joj. Zagrljiše se. On je ljubi u oči, steže je uz sebe, ne bi da je pusti.

„Ne smem dugo da ostanem,” prošaputa ona. „Izašla sam iz svog kafesa, ako me vide, kazniće me.”

„Jesi li dobro, sestro moja?” pita je on. „Čujem da si imala nevolje...”

„Dobro sam, ne brini za mene,” brzo govori ona dok gleda preplašeno oko sebe. „Ali bojim se za tebe. Falun Hatun nas je videla, preti da će reći sultanu, ali valide-sultanija me brani, rekla joj je da će je dati zadaviti bude li mu nešto kazala. Ali čujem da se poverila delibaši Musi, preko svog poverenika kapidži-baši, starešini čuvara Vrata... Čuvaj se, molim te, rade ti o glavi. Ubiću se ako ti se nešto desi, ubiću se tako mi Gospoda našeg! ”

„Smiri se, sestrice, kud će Turadija meni doći glave?” opet je on zagrlji, a stoji mu knedla u grlu. „Sve ću poseći, a tebe odvesti odavde...”

„Ne! Rekla sam ti, Miloše”opet će ona, sve brže govori, preplašena je. „Za mene nemoj brinuti, umem ja da se čuvam, ima ko ovde da mi pomogne, ali ti si sam. Ti se čuvaj! Idem, moram da se

vratim u svoj kafes.. ” istrgnu se ona iz njegovog zagrljaja. „Ostaj mi s bogom, mili moj brate,” i otrča sva uplakana.

Nezadugo zatim, vraća se Abimeleh sa dvaestinu evnuha i odmah im stade izdavati naređenja. Neki od njih su nosili batine, čime su jedino evnusi bili naoružani, pa odmah okružiše bugarsku princezu i krenuše svi zajedno za ćaja-kadunom put princezinog kafesa, odnosno kaveza, kako su se zvale odaje koje određeni pojedinci nisu smeli napuštati bez dozvole. Nisu žene samo držane u kavezu, već i mladi prinčevi koji još nisu završili školovanje ili nisu zapali za oko svom ocu sultanu, koji bi im dodelio neko zvanje i tako ih izbavio iz zatočeništva. Njihov broj se nije znao, i većina je patila od duševnih poremećaja, koje su neki nasilno ispoljavali. Zato su često ta bespomoćna deca ubijana ili zloupotrebljavana u zaverama.

Glava pedeseta - Leto 1388.

*„Užeži bogu svjećicu da ti pomogne,
a vragu da ti ne na'ydi”*

Teodora se nervozno ušetala po svojoj odaji. Dlanovi joj se znoje, usta su joj suva, malo-malo pa je žmarci podilaze. Krši ruke dok besomučno ide od vrata do prozora. Skoro svaki put proveri da li su joj vrata zaključana. Pred prozorom zastane i čežnjivo se zagleda kroz rešetke u pun mesec na vedrom noćnom nebu. Toliko joj nedostaje zavičaj. Toliko žudi da se vrati u Srbiju. Makar istog dana i umrla, ali nek je tamo sahrane. Duša joj vapi da opet vidi Paun polje, Svrčinsko jezero... Šar-planinu. Da udahne punim plućima taj rezak planinski vazduh. Želi da oseti pod bosim nogama svoju rodnu zemlju, da se umije hladnom izvorskom vodom. Srce joj čezne da obiđe grob oca Dušana i majke Jelene u Svetim arhanđelima. I ranije je imala ovakve napade nostalgije kada bi je tuga nadvladala i gurala u ambis očaja. Ali poslednjih godina je drugačije. Otkako je videla Miloša, ovakvi dušegubni nastupi očaja postajali su sve nepodnošljiviji. Čas bi mu dojavila da želi pobeći iz harema s njim, čas odustane od toga kada se seti koliko se i manji prekršaji surovo kažnjavaju. Za svoju sudbinu se nije bojala, smrt ju je samo mogla izbaviti iz ovog pakla, ali nije želela da Miloš strada zbog nje.

Ipak, ono što joj se danas desilo u hamamu za konkubine toliko ju

je potreslo da još uvek nije mogla da se smiri. Izbegla je smrt za dlaku, i što je najgore, osećala se toliko bespomoćno.

Da joj Kera Tamara Hatun nije priskočila u pomoć, po zlu bi se završilo za nju. A što više razmišlja o tome, i hiljadu puta vraća scene u glavi, to je više ubeđena da incident nije bio slučajan, već da je neko pokušao da je ubije. Malo je bilo žena koje joj nisu radile o glavi sve ove godine, ali najviše je ipak sumnjala na baš-kadunu Falun Hatun, koja nije prezala ni od čega da svome sinu Jakubu obezbedi najbolje izgleda da postane sultan. Makar to podrazumevalo ubijanje drugih žena ili prinčeva. A kako je ona pala u očima sultana nakon izdaje njenog mlađeg sina Saudžija, tako su njene metode da povрати njegovo poverenje postajale sve opasnije.

Doduše, umobolni Al-Muderis, koji ju je napao, bio je sin Kajakadune Salme koji je nekim „čudom” izašao iz svog kafesa, u kome je proveo svojih devetnaest godina života. Salma nikad nije otkrila ko mu je bio otac, pa se pretpostavljalo da je bio neki od dvorjana saraja, ali bio je osuđen, kao mnogi prinčevi, na život u zatočeništvu, čekajući da bude pogubljen. Niko od njih nije mogao ostati normalan.

Al-Muderis je uleteo u prepuni hamam i nakon što je oborio nekoliko evnuha, ustremio se pravo na Teodoru, koja je bila u vodi. Ostale konkubine su se razbežale vrišteći i zapomažući dok ju je on držao pod vodom i davio je. Ha sreću, hrabra bugarska princeza Kera Tamara, koja se u međuvremenu sprijateljila sa Teodorom, skočila je Al-Muderisu na leđa i noktima mu izgrebla lice. Braneći se jednom rukom od nje, popustio je njegov pritisak i Teodora je uspela da se oslobodi njegovog stiska. Uto, uleteli su evnusi sa batinama i pošto su ga propisno umlatili, izvukli su ga za noge iz hamama i odvukli ga u nepoznatom pravcu.

Teodora je otad bila toliko uplašena da se Kera Tamara nije ceo dan odvajala od nje. Ali kad je pao mrak, sve konkubine su se povukle u svoje odaje da se slučajno ne bi susrele sa sultanom kada krene da poseti neku od njih. To se smatralo uvredom za njega, a takve su kažnjavane jer se morala poštovati hijerarhija žena unutar harema. A

kako je sama valide-sultanija pažljivo birala ko će deliti postelju sa sultanom, svaki ispad se smatrao potkopavanjem prava starijih konkubina i uticaja same valide-sultanije. Iako je sultanova majka na vreme obaveštavala konkubinu koja je izabrana za tu noć, nikad se nije znalo da li će so sultan u poslednji čas predomisliti i izabrati drugu.

Zato, kad je hodnikom odjeknulo trupkanje sultanovih nanula sa srebrnim čavlima, sve žene su se primirile znajući da sultan dolazi. Teodora je zastala osluškujući karakterističan bat njegovih koraka, očekujući da će proći pored njenih vrata jer nije bila obaveštena o njegovoj poseti. Zadržala bi dah dok sluša kako se sve jače čuje, a odahnula kada bi počeo da se udaljava.

Ali ovog puta njegovi koraci su se zaustavili ispred njenih vrata i začula je tiho kucanje. Umah se zbuni, spetljala se, gleda da li joj je odaja uredna, zateže svoju svilenu spavaćicu, namešta dugu kosu... Prilazi i drhtavom rukom otključava bravu. Vrata se nečujno otvaraju. Iz polumraka hodnika izmahnu batina i udari je posred temena. Teodora se sruši na pod.

Pojavi se nakazan, kržljavi kepec u nanulama nalik na sultanove koji je odgurnu od vrata i zatvori ih za sobom. Uhvatio je Teodoru za obe ruke i odvuкао je do sredine odaje. He oklevajući, spretpo sakupi njenu dugačku rujnu kosu rasprosutu po podu i vešto je uvi, pa joj je obmota oko vrata. Stegnu iz sve snage kosu kao omču. To je radio već toliko puta, vešt je u ovom načinu davljenja. He ostavlja nikakav trag na vratu, nema masnica od prstiju. Ni udarac po temenu nije je raskrvario, zna on tačno koliko jako treba da udari da bi ženu samo obeznanio.

Kako steže kosu, tako Teodora gubi dah i počinje da se koprca. Telo bi joj se probudilo iz nesvesti jer vapi za vazduhom, ali davljenje ga još više umrtvljuje. Ruke instinktivno dižo prema svom vratu ne bi li se odbranila od napasti, ali ona nije svesna da je kepec steže njenom kosom, ne može da napipa njegove ruke. Njena borba traje samo nekoliko trenutaka, njen otpor brzo popušta jer se nije potpuno

osvestila. Njena svest opet počinje da tone u mračne dubine nesvesti. Nezaustavljiva sila je vuče u crni ambis smrti dok njena duša vrišti iz sveg neglasja.

Tako skonča srpska princeza Teodora, kćerka cara Dušana i carice Jelene, sestra cara Uroša, u tuđini, daleko od svog zavičaja. Kažu da duša uvek hrli svome domu, da nezaustavljivo pronađe put do njega. Ako je tako, onda je čedna duša Teodore Nemanjić opet u njenom Paun polju, gde jaše svog crnog vranca Vihora po cvetnim i mirisnim livadama u prisoju Šar-planine.

Glava pereset i prva - Proleće 1382.

*„Vino pije Obilić Miloše,
U Jedreni u pjanoj mehani”*

Meseći su se nizali jedan za drugim, godine su prolazile. Tridesetosmogodišnji Miloš Obilić bio je na vrhuncu svoje fizičke, mentalne i duhovne snage. Kaljenog među muslimanima, njegova odlučnost i upornost da se ne odrekne svoje pravoslavne vere očvrsnula mu je ne samo karakter, već je stvorila čoveka koji je bio neumoljiv i nepokolebljiv kada je trebalo nešto ostvariti. Više ga nisu mogli doticati razni uticaji i pritisci da se povinuje islamu, ali nije pokazivao ni nepoštovanje. Uostalom, već je bio okoreli zatočnik koji nije mario ni za šta drugo osim da bude najbolji, ne samo među delijama, već i šire. Takvu čast je zaslužio nakon vojne kampanje koju je poveo despot Toma Preljubović iz Janjine protiv Albanaca zatraživši pomoć od Latina i Osmanlija. Sultan Murat se odmah odazvao pozivu i sa trupama poslao Miloša jer su on i Toma bili Srbi. Tokom te dvogodišnje kampanje među njima se rodilo prijateljstvo, mada je Miloš zazirao od Tomine žene Marije Angeline, ćerke Simeona Siniše koju je podozrivo gledao verujući da iver ne pada daleko od klade.

Uz pomoć Latina i Osmanlija, Toma je potisnuo Albance i zaslužio nadimak Albanoubica, a Miloš se toliko istakao da je cela

turska vojska znala za njegovo ime. U megdanisanju mu nije bilo premca jer su Arnauti pred svaku bitku izazivali neprijatelja da se prvo ogledaju u dvoboju, što je bio običaj koji su zadržali od davnina.

Ha rastanku, Miloš je upozorio Tomu Preljubovića rekavši mu „da se čuva i nikome ne veruje” ne mogavši da konkretno op-tuži i Mariju. Nažalost, dva godine kasnije, Toma će biti žrtva zavere sopstvene supruge Marije i njenog ljubavnika. Pronađen je zaklan u svom krevetu. Grad Kostur će pasti u ruke albanske familije Musači.

Tako se Miloš pobedonosno vratio u Jedrene. Svaki ožiljak koji je vremenom dobio činio ga je još tvrdim i otpornijim. I sada se pričalo da će sultan smeniti Musu i za delibašu izabrati Miloša.

Ali ni svi ti uspesi i poštovanje koje je Rašanin zaslužio nisu mogli da mu dušu ispune vedrinom, da razvedre beskrajnu nostalgiju koja ga je svakodnevno tištala. Povrh svega, već dugo nije video Teodoru niti čuo ikakvu vest o njoj. Pred polazak u vojnu kampanju na Ber, pre godinu i po dana, čuo je glasine da je kizla agasi Abimeleh bio pronaden mrtav, ali niko koga je Miloš poznavao nije mogao to da mu potvrdi. Harem je bio izolovan svet. Pričalo se i o jednoj mrtvoj kaduni, ali se najčešće spominjala Kera Tamara jer je bila najmlađa sultanova žena. Odlazak u rat je učinio svoje, ali je Miloš jedva čekao da se vrati u Jedrene.

I sada je sedeo u istoj mehani koju je posećivao kad god je imao slobodno vreme. Krčmu je držala jedna stara grčka porodica iz Jedrena koja je dvor snabdevala pivom, pa su uživali određene privilegije i mogli su da rade u miru. Miloš se tu osećao najprijatnije jer najčešće su tu svraćali grčki trgovci sa vestima iz njegovog zavičaja. Kako su trgovci snabdevali dvor, najpre se od njih mogla čuti neka važna vest.

„Opet si zamišljen i ćutljiv, Miloše” reče mu krčmarica Jonona, kćerka gazde dok mu daje krčag s vinom. Bila je mlada, niska i lepuškasta devojka sa dugim kikama. Znala je koliko Miloš pati za zavičajem jer joj je on svakom prilikom pričao o svom razorenom domu i o sestri Jelici, koju godinama nije video.

Mada mu je i ona nedostajala, njegova tuga se najviše odnosila na Teodoru, koju nije smeo da imenuje.

„Šta da ti rekнем što već ne znaš” odvrati on s tužnim osmehom.

Ona seda na klupu kraj njega i uzdahne:

„Zašto se svome domu ne vratiš? Dokle ćeš ovde da tuguješ?”

„Kome domu, crna Jonona? Niti krova nad glavom imam, niti oca ili majku da posetim” reče on i nagnu krčag. Kad obrisa rukom usta, opet reče: „I staramajka mi se dosad sigurno upokojila, ni pokopao je nisam, ni sveću nad glavom joj nisam zapalio.”

„Nije tebi mesto u tuđini, Miloše, kad toliko žališ za zavičajem,” reče ona. „Šta te ovde drži? Sve si megdane dobio, zatočniče. Slavu si stekao za tri života... Duša me boli dok to gledam kako kopniš... Idi nekud dalje i možda sreću sebi nađeš.”

„Kud ću, jadan sam ti ja?” odmahuje glavom Miloš. „Osim Boga i moga Ždralina, nikoga nemam. Moja mater živi sama u jadnom kućerku... Moji dvori leže razrušeni i spaljeni... Voleo bih još za života videti moju posestrimu Jelicu... pre nego što me poseće neko u boju ili na megdanu

„Nije se takav još rodio, rašanski Ahile” smeška se tužnomilostivo ona. „Ali ako umreti moraš, neka to bude na tvojoj rodnoj zemlji, ne u tuđini.”

„Znam, mila devojko” reče Miloš pa opet nagnu krčag. „Tako mi i srce zbori, ali glava se protivi.”

„Ne slušaj blesavu glavu, ona samo misli na slavu. Ostaćeš bez nje ne poslušaj li srce.”

Uto, pred krčmom se začu kopitanje i frktanje konja. Jonona bez reči ustaje, samo Milošu samilosno stavi ruku na rame i izađe da vidi ko dolazi.

Ispred mehane na konju sedi delibaša Musa, noge prekrstio, u ruci tamburu drži. Iza njega trideset njegovih delija, raspoloženi dolaze u krčmu, željni provoda i pića. Dočekaše je radosnim uzvicima.

„Krčmarice, zamedi mi piva, tako mila svojoj majci bila!,” zapeva Musa smejući se, a ostali to uz odobravanje dočekaše.

„Hajde, delibašo, ima piva i za tebe i za tvoje delije! ” osmehuje se krčmarica. „I zamedila i zašecerila ga! Dobro ste nam došli... Taman da se pridružite najboljem među vama! Eno ga, ispija vino i njime tugu spira! Možda ga vi odobrovoljite.”

Delibaši Musi spade osmeh, pa kad se osvrnu, ugleda Miloševog Ždralina vezanog iza zaprežnih kola krčme. A njemu se namrači lice, raširiše nozdrve kad stade besno duvati.

„Zlo ti ovo jutro bilo, krčmarice” uzviknu on ljutito, „šta će ovaj kaurin u mehani?”

Skoči on sa sedla, baci tamburu i mahnu svojim delijama da krenu za njim. Delibaša odgurnu krčmaricu sa vrata i ulete unutra. Ali uspori korak kad ugleda Miloša kako sam sedi s krčagom u ruci. Brzo se okupiše ostale delije oko njega, a on tako okuražen, cinično se osmehnu i dobaci Milošu:

„Selam, delijo! ”

Miloš se okrenu i podiže obrve ugledavši njega i ostale.

„Selam i tebi, delibaša.”

„Seir mi je gledati kako uživaš u tom vinu, delijo,” reče ovaj i polako krenu ka njemu, a drži ruku na dršci svog topuza.

„Ima mesta ovde i za vas, serbezno se raskomotite,” reče Miloš opet okrenut im leđima. „Jonona će vam natočiti piva ili vina.”

Musa rukom pokaza svojim delijama da se rašire uokolo. Očas ispuniše ionako malu krčmu. On stade iznad Miloša, koji pijucka vino.

„Žali mi se krčmarica da te razvedrit ne može” reče on usiljeno veselim glasom. „Šta toliko muči... našeg najboljeg deliju?”

„Ništa što bi ti mogao shvatiti, delibašo,” reče Miloš, pa ga pogleda rope. „Hoćeš sesti ili mi tako visiti nad glavom?”

„Hm... Šta je toliko teško da se shvati, kaurine? Govorka se da ćeš me zameniti, trebalo bi da se raduješ

„To me, delibašo, nimalo ne raduje,” reče Miloš i nagnu krčag, ali već oseća kako raste napetost koja preti da se ovako ili onako isprazni.

„Kakve te onda misli tište?” pita ga Musa dok gleda da li su njegove delije spremne, jer vide i oni kako polako začikava Miloša.

„Nemaju li možda veze... s onom padišahovom kadunom, tvojom zemljakinjom... s kojom si razmenjivao strastvene poglede?” „Ne znam o čemu govoriš, delibašo..

„Znaš, znaš, kaurine” u glasu mu se dizala oštra ljutina, bio je rešen da iskoristi ovu neočekivanu, ali nadmoćnu situaciju da jednom za svagda da oduška svom dugogodišnjem gnevu i preziru prema ovom čoveku. Ha dvoru to nije smeo, uvek je mnogo ljudi uokolo i Miloš je uglavnom iza sultana. Ali ovde, u krčmi, pa bolje mesto nije mogao da poželi. „Nisam ja jedini koji vas je video kako se gledate ili držite za ruke.”

„Čini mi se, delibašo, da je bolje da odeš u neku drugu krčmu...”

„Ali Svevišnji je svevideći... Alah je veliki i pravedan... Zato ju je sustigla zaslužena kazna.”

Miloš na to naglo ustaje i obara klupu iza sebe. Unosi se Musi u lice, oseća kako počinje da kipti. Ipak, grlo mu se steglo.

„Šta si time hteo reći, delibašo?” jedva ovaj procedi kroz zube.

Musa diže obrve kao u čudu.

„Zar ne znaš? Dosad su joj kosti već pobebele na suncu..” Miloš nekontrolisano planu i snažno odgurnu Musu unazad. Ovaj obori delije koje su stajale iza njega i koje popadaše na zemlju. Ostali već stavljaju ruke na sablje, samo čekaju mig svog delibaše. Ali Musa skoči na noge i zauzvrat odgurnu Miloša. Umalo da sruši sto.

„Šta je, kaurine? Čemu toliki gnev zbog te rumelijske drolje?” „Ne nazivaj moju princezu droljom, asume! izlanu se Miloš stiskajući pesnice. „Šta se s njom zbilo?”

„Neko ju je kaznio za izdaju gospodara, lešinu su bacili divljim psima i lešinarima... I tebe ćemo, kaurine! ”

Miloš i Musa istovremeno se latiše mača i topuza, ali Rašanin dopusti delibaši da prvi uzmahne, izmaknu se, a topuz tresnu o astal. On zamahnu Drakonom o odseče mu šaku sa topuzom. Dohvati odmah topuzinu i tresnu Musu posred čela. Ovom oči iskočiše iz glave. Dok se ostale delije sabraše, jer je sve trajalo trenimice, Miloš njega još nekoliko puta udari i sastavi ga sa crnom zemljom.

Najednom se zatalabuka od pokliča i škripe sablji. Ali Miloš ne čeka da nagrnu na njega, već sa topuzom u levoj ruci i Drakonom u desnoj, silovito se baci na njih krčeći izlaz iz obruča. Jednog mlatne po glavi, drugom preseče žilu na vratu. Obuze ga slepa razjarenost pri čemu nije mario za svoj život. Zakrvavio je očima od ubilačkog poriva, rane svoje ne oseća. Samo ga još više razdražuju. Okomiše se svi na njega kao gladni vuci. Miloš se dokopa svog štita, koji kao da mu uli novu snagu, podmetnu ga da sebi čuva leđa, a on mačem napravi krvariju među delijama. Pljušti i prska krv po njima, lica iskežena u besnom grču ispuštaju neartikulisane zvuke, krike, pokliče. Napadaju ga oni s leđa, ali samo udaraju po njegovom velikom štitu. Drakon peva svoju zloglasnu pesmu dok fijuče kroz vazduh i bespoštedno seče glave. Miloš se brzo kreće, probija se kroz njih dok pokušavaju opet da ga opkole. Često zamahuju u prazno ili udare u svoga, jer je skućeno, smetaju stolovi i klupe. Njemu sve to ide u korist. Udarah ih ivicom štita po licu, zatim zamahne mačem i obezglavi ih. I njegova i njihova krv ga je udarila u glavu, pa kao najgori krvolok naslađuje se njihovim smrtnim ropcem i kricima. Svima će da odseče glave. Njegovu sestru da podmuklo ubiju! Videće oni šta je mučka smrt! Zaškripa turska đorda ili gadara o njegov trojedin, pokuša jatagan ili handžar da ga probiju, ali samo varnice pršte. Miloš gazi preko obezglavljenih tela, silovito napada delije. Odbrani se štitom, pa onda istog napadača njime ivicom udari posred lica. Ovaj se zatetura, a već sledećeg trena mač mu odseca glavu.

Zna Rašanin dobro koliko je hitroća važna, izbegavati nepotrebne napade, koristiti nepažnju drugih. Lukavstvo i brzina su glavne odlike zatočnika jer se drugačije ne može izboriti sa brojnijim protivnikom. Čim su se njihovi redovi proredili, premoć je prešla na njegovu stranu.

Ali delije neustrašivo napadaju, teže časnoj smrti u borbi, bez povlačenja. Osramotiti se pred drugima i sobom ne mogu. Obraz im je važniji od glave. Zato padaju kao snoplje, bez glave dok krv pršti uvis. Miloš ne zastajkuje, hitro se kreće između njih. Razmeni jedan-dva udarca, i ako ne može odmah da ga poseče, prelazi na sledećeg. He

dopušta im da ga okruže. Saginje se, izmiče, provlači se između protivnika. Zadaje smrtonosne udarce, u vrat ili raseče butinu s unutrašnje strane gde je velika arterija. Zna da to uzrokuje sigurnu smrt, krvarenje se ne zaustavlja. Posle ih usput samo dotuče.

U maloj krčmi, trupci se počеше gomilati, a glave se kotrljaju. Stolovi i klupe su polomljeni, a drveni pod u lokvama krvi.

Miloš stade unezvereno osvrtni se, svi leže nepomično u krvavilu. Njemu je Drakon do balčaka krvav, a ruka do ramena. Lice mu je isprskano, sa trojedina mu se sliva njihova krv. Zadihano stoji nad obezglavljenim trupcima. Gleda u njih. Prilazi delibaši Musi, kome je još glava na ramenima iako je razmrskana. Uhvati ga za kosu i jednim zamahom mača mu je odseče. Baci je među gomilu drugih.

Iza vrata prestravljeno proviruje Jonona. Zinula od čuda i razgoračila oči. Nikad nije videla ovakvu krvavinu, niti čoveka tako strašnog izgleda kao što je bio Miloš. On gazi po mrtvima, prolazi pored nje i izlazi napolje.

Ha ulici se već okupilo ljudi. Čuli su buku i galamu, zveket oružja i krike. Uplašeno gledaju u krvavu spodobu, koja prilazi buretu sa kišnicom. Odlaze mač i štit, i počinje da se umiva i spira krv sa sebe. Ispod se nazire običan čovek. Nalaktio se na bure da dođe sebi, da potisne vučju dušu, da umiri svoju proključalu zmajsku krv. Diše duboko i polako. Žmuri, ali pred očima mu Teodorin mili lik. Čuje njen glas i zvonak smeh. Oseća njen cvetni miris kose. Kroz glavu mu prolaze prizori iz Paun polja, njihovo igranje, jahanje na obali Svrčinskog jezera.

Kada je otvorio oči, suze su samo prelile. Brada mu je zadrhtala, ali zadrža jecaj. Osećao se fizički iscrpljeno, duhovno ispražnjeno. Da mu je tad neko prišao s leđa i zabio nož, bol ne bi ni osetio. Smrt bi sa smeškom dočekao. Gorka ravnodušnost je zamenila nadu, veru, ljubav... ono što ga je držalo sve ove godine u tuđini.

Umio se ponovo. Okrenuo se samo da vidi mnoštvo zabezegnutih ljudi kako gledaju. Krčmarica ukipljeno stoji na vratima i netremice ga posmatra.

„’Odi da ti platim vino” reče joj on mirnim glasom.

Glava pedeset i druga - Proleće - 1384.

*„Kažite mi gdje je megdan i megdandžija,
Pa ko komu što da ”*

Sa jakih bedema grada Kostura arnautski ratnici su sa strepnjom gledali u turski logor, koji je bio podignut na tri strelometa od njih. Zauzeli su prilaz poluostrvu, na kome se tvrdi grad nalazio. Sa tri strane bio je okružen istoimenim jezerom. Prilaz je bio omogućen samo jednim uzanim kopnenim pojasom, koji je sad zauzela turska vojska pod komandom iskusnog Hajredin-paše. Nakon smrti Tome Preljubovića grad je pao u ruke arnautske porodice Musači, na čijem čelu je bio Andrej Musači. Oko dve hiljade branilaca bilo je sasvim dovoljno da odbiju trostruko jaču tursku vojsku. Ali Hajredin-paša se nije žurio. Bio je spreman da brani oce iznuri opsadom.

Kako se teritorija kojom je grad upravljao graničio sa zemljom Marka Mrnjavčevića, čije je sedište bilo u Prilepu, sultan Murat je od svog vazala zatražio pomoć u ljudstvu. Marko je došao na čelu sedamsto vojnika i dvesta konjanika jedan dan pre dolaska sultana, koji je želeo pobedonosno da uđe u Kostur. I posle dužeg vremena, Marko i Miloš Obilić opet su se sreli. Njih dvojica sede na jednom uzvišenju i posmatraju bivak trupa u podnožju. Opsada traje već dva meseca.

„I tako veliš, pobratime?” zamišljeno će Marko. „Zlotvori je

ubili?”

Miloš samo klimnu glavom i duboko uzdahnu.

„Ne izgledaš dobro, Miloše” opet će on dok ga posmatra. „Tuga te izjeda. Svaki put kad te vidim, sve ti je grđe... Dokle ćeš ovako?”

„Neću još dugo, pobratime,” reče Miloš čupkajući travke. „Dosta je bilo... Vreme je da se vratim u Srbiju.”

„Vidim po tebi. Glava ti je toliko teška da gledaš samo u zemlju... I vreme je da se vratiš. Nema više razloga da ostaneš.” „Da... Uželeo sam se i Jelice... i mati svoje,” reče Miloš. Oči mu zavlažiše. „Želim da ih vidim... pre no što se nešto desi meni ili njima. Vidiš, ne zna se šta nosi dan, a šta noć.”

„Tražićeš od sultana da te pusti?,” pita Marko. „Misliš da će pristati?”

„Verujem da hoće” reče on pognute glave. „On se sad okružio janičarima, sve je manje delija u njegovoj gardi... Pogotovo, nakon... onoga što se desilo u mehani.”

„Čuo sam još u Prilepu” zagleda se Marko u sultanov veliki šator nasred logora koji je bleštao na jakom podnevnom suncu. „Trideset glava, pobratime?... Šta ti je sultan kazao na to?” „Nije mu jasno šta se desilo, a kud sam mu mogao reći pravi razlog?,” Miloš odmahuje glavom. „Svađa, zavist... tako sam mu rekao.”

„On ti nije spomenuo Teodorinu smrt?”

„Ko sam mu ja pa da mi nešto i kaže?... Zato ti velim, vreme je da idem... A nemam želju da služim nekom veziru ili... Hajredin-paši.”

„Nudio ti je službu?”

Miloš klimnu glavom.

„Ali neću pristati, pobratime,” mukljivo će Miloš. „Nemam više volje... A osim toga, već se priča da će Turadija krenuti na Bugarsku... Nemam nameru da se borim protiv braće.”

„Znaš da je samo pitanje vremena kada će se okrenuti na Srbiju” upitno ga pogleda Marko.

„Znam... Pre tri leta su poslali jedan jači odred da ispitaju Lazarevu odlučnost, kao slučajno kod Dubravice su upali pljačkaši.”

„Spremno su ih dočekali Crep i Vitomir,” smeška se Marko.
„Niko se nije živ izvukao

„Ha!... Da!” osmehnu se i Miloš. „Murat mesecima nije čuo nikakvu vest o njima... Besneo je.”

„Kud da se boriš na strani Turadije protiv svojih zemljaka! ćušnu ga rukom šaloozbiljno Marko.

„Nikada, pobratime” pogleda ga ozbiljno Miloš. „I moja zatočnička slava i ponos imaju granice... Sad razumem pokojnog Goroja, koji je prvo otišao u Hilandar da okaje svoje grehe pre no što se vratio u Srbiju... Nije to lako, znaš?... Ali ima nešto dobro u svemu ovome... Upoznao sam dobro Agarene, pobratime. Znam kako se bore, njihovu taktiku, njihove prednosti i mane... Ko zna, možda nam to zatreba ako Murat krene na nas.”

„Uf! Knezu Lazaru bi to dobrodošlo, da spozna..

„Ne spominji mi njega” podiže ruku Miloš da ga prekine.

„Zar mu još to zlopamtiš, pobratime?,” čudi mu se Marko.

„Neću da čujem njegovo ime, a kamoli da ga izgovorim” odmahuje rukom Miloš.

„Dobro, de, ne jedi se.”

Miloš umuče od muke. Unezvereno gleda ispred sebe. Strpljenja više nema ni za šta. Zna on da je to opasno, može prenagliti, uraditi ili reći nešto što ne treba, pa da se kaje. A razloga za kajanje je imao na pretek. Nekad bi u strahu pomislio da je to možda razlog što se tako često zaleće u boj. Možda se ne boji smrti jer bi ga samo ona oslobodila te griže savesti koja ga je godinama razdirala. Onda bi sam sebe umirivao, ubeđivao da je to sudbina. Setio bi se Gavrilovih reči da se nikad ne zna zašto je to dobro ili je tako moralo biti.

„Čuješ li nešto o kosingasu?” iznenada upita Miloš.

„Otkud se njega seti?”

„Rastali smo se... neprilično.”

„Hm.. ” zamisli se Marko. Pričao mu je Miloš o tome u Prilepu svojevremeno. „Povremeno nešto načujem o njemu... tu i tamo.”

„A ostala naša zmajaska braća?”

„Dobro su... Kosančić Ivan i Milan Toplica su štitove okovali perjem, to sigurno nisi znao. Viđamo se uglavnom na Ilindan, u Prilepu

„Ah, zmajski zatočnici obojica, da!... Nedostaje mi tvoje vašarište, onaj turnir!”

„Kad se vratiš, svrati ovog leta, svi će doći.”

„Mmm.. ” potvrdno će Miloš sa tužnim osmehom.

Nakon kratkog tajca, za vreme kojeg su zaneto gledali u prizor ispred sebe, oglasi se Marko:

„Mučno je služiti kao vazal svakom tuđincu, al’ posebno ovim Agarenima” smrknu se Marko. „Povrh svega, sultan sad traži od mene da mu svakog leta dovedem pedesetoro muške dece za njegove janičare... To mi je najteže, pobratime... Treba odvojiti te sinove od očeva i majki, odvesti ih u ropstvo.”

„Danak u krvi je to... Uzeo je maha... Sultan je rešen da jednog dana napravi vojsku od njih” reče Miloš.

„Kud će naša deca da se bore za njih?” čudi se Marko, to mu je nepojmljivo. „Šta ako ih jednog dana okrene protiv nas?” Govori tiho, kao da će ga neko čuti.

„Nemaš izbora, pobratime Marko” odmahuje glavom Miloš. „Oni koji se ne predaju, rope prolaze... Tako će da uradi i ovde u Kosturu. Zavisi samo da li će se branioci predati i postati vazali, ili će grad silom zauzeti i odvesti decu u janičare.” „Milom ili silom, je li?”

„Njih podučavaju bektaši.”

„Ko su ti?”

„Derviši, sveštenici... Opasni su.”

„Zar uspeju... da hrišćane preobrate?” pita Marko s nevericom.

„Kako koga... Decu vremenom preobrate” uzdahnu Miloš, viđao je to. „Zaborave svoje staro ime, a kamoli jezik... Strašno... Takvi, pobratime, bivaju okoreliji od pravih muslimana... Oni su srce janičarskih trupa.”

„A stariji?”

„Opet kako koga,” odmahnu glavom Miloš. „Sultan pruža

svakome priliku da napreduje, svakome daje platu... Ima onih koji se polakome, drugi se pomire sa sudbinom... treći se prave kao da su preobraćeni... A ima i onih, pobratime, koji to odbiju... Kao ja... Kao što je bila Teodora... Kao kaduna Kera Tamara, iako je sultanova žena.”

„Zar sultan to trpi?”

„Dosad je trpeo” zamišljeno će Miloš. „Ali bektaški red ga pritiska da to promeni.”

„Onda će pogubiti ili prodati u roblje sve koji odbiju da se preobrate” gleda ga zabrinuto Marko. „Hoće li sultan popustiti?”

„Već je popustio kada je nas delije gurnuo u zapećak” reče Miloš. „To je maslo bektaša... Oni hoće da njihovi janičari čuvaju sultana i da bude što više stalnih pešadijskih trupa sastavljenih od njih.”

„Tako će imati i jak uticaj na njega.”

„Ne samo to, već jednog dana moći će da skidaju i postavljaju sultane... Ako se pre toga ne obuzdaju.”

„Stalna vojska sastavljena od janičara?” začudi se Marko. „Nema to nigde! Pobratime, znaš li ti koliko to košta? Ja sam jedvice sakupio novce za ove moje da ih dovedem, a kud bi ih držao za stalno? Neće to zaživeti, videćeš

„Nemoj to dvaput reći, pobratime,” ozbiljno će Miloš. „Naučio sam ja ponešto od njih... Lukavi su kao lisice... Pametni... He izrabljuju narod kao neki naši velikaši... Ljudi su srećniji, veruj mi, vidim to svaki dan... Kad nas, svaki vlastelin sam određuje danak koji mu se treba platiti. Ovde samo sultan, a kadija odobrava ako je u duhu njihovog zakona Kanuni Osmanlija. Koliko dana u nedelji tvoj seljak radi za tebe?”

„Dva dana,” zbuni se Marko. „Tako je još car Dušan propisao.”

„A ovde raja, kako nazivaju narod, radi samo tri dana godišnje.”

„Nemoj mi reći?”

„A romejske crkve uglavnom ne diraju, ali ne trpe papske.” E?”

„Gledam ih kako pridobijaju Srbe i Grke, polako oni to rade, lukavo. Neće da se raji previše zamere,” onda začuta nakratko, pa opet

reče: „Znaš, pobratime, sad tek jasno vidim zašto Dušanovo carstvo propade, a zašto se osmanlijsko carstvo uzdiže. Nismo više složni kao pod Dušanom Silnim, razjedinjeni smo. Pohlepa i sujeta vlastele koja misli da je bogom dana, svi bi da se zacare, misle da su ravni našem Dušanu... Kod Turadije nije tako... Sultan okuplja oko sebe svakojaka seldžučka plemena. Neke pridobije ženidbama, pa mu je harem pun ženskadije... Oni koji neće milom, moraju silom. Pokori ih, poseče najvažnije glave, pa postavi nove da im vladaju, ali nikad svoje ljude već njihove, da ne izazove gnev raje... Svima propiše iste uslove: vazalstvo i danak. On ih neće prekršiti jer ne želi opet ratovati sa istima... Ti janičari, za koje misliš da nisu srčani borci, oni sultana smatraju svojim ocem... Pokušavali su bektaši mene da preobrate. Pričali mi o njihovoj veri, zakonima... Jedan njihov slavni derviš, po imenu Sari Saltuk, govorio je Muratovom dedi Osmanu Gaziju: 'Budi pravedan i pravičan; ne izazivaj sirotinju da te proklinje; ne ugnjetavaj svoje podanike. Budno motri na svoje kadije i namesnike. Postupaj po pravdi da bi ostao na vlasti i sačuvao poslušnost svojih podanika.' To sam upamtio, pobratime. Tako je nekad bilo i kod nas, a šta se desilo posle careve smrti? Zašto je oholost zamenila pravičnost?"

„Kol'ko vidim, pobratime, umalo te nisu preobratili."

„Kud će mene zmajske krvi preobratiti, pobratime?," dunu kroz nos Miloš. „Imaju oni svoju mračnu stranu, video sam je... Ali dobro je kriju od svog naroda. Ništa se ne može doznati ili videti šta se događa iza zidova harema, gde su sultanove odaje. Tek posle dva leta ja sam čuo za Teodorinu smrt, i to zato što mi je delibaša Musa to namerno u lice rekao, inače ko zna kad bih saznao!... Al' da je teško u tuđini, teško je. Vreme je da se vratim u Srbiju."

Zaćutaše i gledaju prizor ispred sebe. Ratnici su, osećaju da se borba bliži. Od jutros, kada je sultan stigao, napetost raste. Muratove vojskovođe žurno ulaze i izlaze iz njegovog šatora. Znaju Miloš i Marko da nose naređenja njihovog gospodara.

„Sultan će danas povesti napad na Kostur."

„Da... Turadija je pripremila sve opsadne sprave," reče Miloš

mignuvši rukom na pozadinu turskog logora gde su se vi~ dele.
„Merdevine, kule... ovna za kapiju.”

Marko glasno uzdahnu. Zabrinut je za svoje ljude, ne bi da uludoginu za nekog drugog. Deluje mu tako nepotrebno, ali nema kud. Kao turski vazal obavezao se da pomaže u trupama.

„Možda se Arnauti predaju i otvore kapiju,” reče on i s nadom pogleda pobratima.

Primeti to Miloš. On je sam ravnodušan ko i koliko će ih izginuti. Spusti pogled od sramote. Zar je toliko otupeo da mu je svejedno što će ljudi ginuti? Što će Turci opljačkati grad, ubijati, silovati žene i decu odvesti u ropstvo ako se branioci ne predaju? Budu li se predali, bar neće biti ubijanja i silovanja, samo trodnevna pljačka kako je po njihovom običaju. Sultanu pripada trećina nakupljenog plena. Ali Miloš je indiferentan prema njihovim sudbinama. Pa ipak, osećajući sramotu pred Markom, jedan deo njega, onaj stari, još uvek se borio da ne posustane pred zveronaravnim delijom u koga se pretvorio.

„Zar se Arnauti ne megdanišu pred borbu?,” pita Marko. „Pa, ko izgubi taj se preda?”

„Katkad... ako imaju jakog megdandžiju, a brojčano su slabi,” reče Miloš. „Ali sada se nisu junačili... valjda zato što je Kostur jako utvrđen grad, pa vele, mogu da nam se odupru

„Ali već dva meseca gladuju...”

„I obolevaju.”

„E?”

„Turadija im je katapultom preko zida ubacivala uginulu stoku.”

„Au...”

Uto, oglasiše se bubnjevi i smesta se logor uskomeša. Konjanici pohitaše ka svojim konjima i kamilama, pešadija formira trupe, inženjerci jurnuše ka svojim opsadnim spravama. Pod jakim suncem svetlucaju oklopi, mačevi, štitovi. Odozdo se sve više diže graja, vrema, čuje se zveket oružja. Sve počinje da bruji i tutnji kao u košnici. Preko puta, na zidinama Kostura, takođe kretanje arnautskih trupa. I odatle bubnjevi dižu na uzbunu. Sve je više ratnika na bedemima.

„Vreme je, pobratime” reče Miloš ustajući polako.

„Nek nam je Bog u pomoći,” odvrati Marko.

„Za slavu i čast, pobratime” uspravi se Miloš.

Dok su oni sišli na konjima s brda, turska i vazalna vojska se postrojiše. Čekalo se samo na opsadne sprave koje su polako i s mukom zaobilazile brojne osvajačke trupe. Visoko iznad glava, vijore se četiri zastave, pravilno raspoređene: prva i najvažnija, alem-isandžak; bela je sa zlatovezom ispisanim slovima. Ona označava da su to carske trupe. Pod crvenom zastavom okupljena je dvorska konjica. Oko Murata se vijore dve janičarske zastave: zelena i crvena, i žuta i crvena. Trupe su raspoređene po poretku: ispred sultana stoje janičari, dvorska konjica na levom krilu, iza njega kamile, a na desnom krilu azapi, pešadija. U pozadini su brze akindžije i sarahori, najamnici na konjima, koje sultan okuplja samo pred rat.

Marko se pozdravio s Milošem i otišao na čelo svojih jedinica, a Miloš je otišao ka sultanu. Nekada je stajao iza njega, kao deo lične garde, ali sada je Murat bio sa janičarima, pa mu je mesto bilo dalje od njega sa još desetak delija, kojima je komandovao nakon Musine smrti. Tako je već skoro dve godine.

Kada opsadne sprave pristigoše ispred vojske, sve je bilo spremno za napad. Čekao se samo sultanov znak. I bubnjevi zamukoše. Čuje se samo frktanje konja i komešanje mase. Poučen iskustvom, Miloš prvo očekuje da će sultan narediti strelcima da istupe i ospu kišu strela po braniocima na zidinama dok se opsadne sprave polako približavaju kapiji i bedemima. Zatim će svi jalaknuti i zajurišati.

I verovatno bi tako bilo da se najednom gradska kapija nije otvorila tek dovoljno da se jedna petočlana grupa konjanika provuče. Oseća se odahnuće među vojskom, uskomeša se. Ljudi se nemo zgledaju i grimasiraju u znak olakšanja. Nikome se ne gine. Ionako će grad opljačkati. Što pri tom da ih ko zna koliko pogine ili se osakati.

Svi gledaju kako Arnauti polako prilaze sredini brisanog prostora i staju. Čekaju da im priđe tursko poslanstvo. Miloš gleda kako sultan nešto govori Hajredin-paši, a ovaj s trojicom svojih glavnih

zapovednika: seraskerom, bimbašom i odabašom janičara, odlazi u susret Arnautima. Svi bezdahno gledaju u pregovarače, pokušavaju da dokuče šta pričaju iz njihovih gestova, izraza lica.

Kad, odjednom, obe grupe se okreću i vraćaju se svojim. Osmanlije se opet uzvrpoljiše i zgledaju se, odmahuju glavama. Kratko je trajalo pregovaranje, sigurno ništa od dogovora. Moraće sada da jurišaju pod kišom strela i kopalja na bedeme Kostura. Mnogi već gundaju sebi u bradu i proklinju sudbinu. Letimice gledaju Hajredin-pašu kako izveštava sultana, ali više se niko ne nada dobrom.

Opet se bubnjevi ogласiše. Ali Miloš prepoznaje da ovo nije poziv za borbu. Vidi Hajredin-pašu, čoveka čvrstog i postojanog držanja, visoko uzdignute glave, kako na doratu zalazi dublje među redove vojske. Ha glavi mu samurkalpak, a s leđa i preko konja mu se spušta bogato ukrašena azdija. Za pojasom mu posrebljena gadara, a na grudima srebrne toke. Ima kratku podšišanu bradu i oštre crte lica. Oči crne i prodornog pogleda, od koga svako zadrhti. On uživa veliko poštovanje među svojim vojnicima i kod sultana. Uvek je u prvim borbenim redovima, svi bi da se bore i da poginu kraj njega.

U međuvremenu, kroz gradsku kapiju izlazi nešto nalik na čoveka. Ljudska gromada, do pojasa nag i strašno dlakav. Kao da nema usta, toliko su mu tanka, nos uzak, kosa slabo kovrdžava, ali do ramena. Odrpane sandale na nogama i kratke i široke pantalone do kolena. Stare pancir rukavice na rukama, a u jednoj drži zloglasnu bojnu kosu. Nema čoveka koji se ne naježi kad je vidi. Nema ko ne zna kakve strašne rane uzrokuje. Uglavnom ih nose seljaci. To je metalni deo kose na koju se postavlja drvena drška. Ubojito je oružje koje samo po sebi izaziva strah. Čovek koji je nosi pobuđuje i užas.

Svima je jasno šta je posredi, mnogima je laknulo. Neće biti bitke. Ali sudeći po megdandžiji, možda ne bude ni pobeде.

„Počujte, Alahovi miljenici!” viknu Hajredin-paša. „Dizdar Kesrija tvrdi da je njihov hrišćanski bog na strani njihovoj i da će im pružiti pobeđu! Ja sam mu rekao da nema drugog boga od Alaha i da će kazniti nevernike! Adet je da se sudbina bitke prepusti

mejdandžijama! Ko od vas izađe na mejdan ovom kaurinu, nek zna da će Alah voditi njegovu sablju! Njegov padišah će ga nagraditi u zlatu koliko može da ponese! ”

Turci se uskomešase, pa jedni drugima gledaju preko glave u Arnauta koji reži i nakostrešen preti bojnem kosom. Primamljiva im je nagrada, ali megdandžija im je zloslutniji.

„Ko će od vas na mejdan ovom kaurinu?,” ponavlja poziv on.

Mnogi se okreću ka Milošu, gledaju da li će on istupiti, ali on se ne pomera. Upućuju mu molećive poglede, neki mu rukom pokazuju da se javi. No, zna Miloš šta je posredi. Osetio je on odavno promenu kod sultana. Dok je ranije umeo sam da ga pozove da prihvati megdan, otkad se okružio janičarima, on insistira da sve zasluge pripadnu muslimanima. Zbog toga je nekoliko puta njegov megdandžija gubio, pa se morao sramno povlačiti sa bojišta pred seldžucima Karamidima i Hamidima. Zna Miloš da bi ga Murat sad rado pozvao, ali ne želi da izazove nezadovoljstvo kod mule i bektaša.

„Tako mi Alaha, zar među vama nema nikoga hrabrog?” grdi ih Hajredin-paša.

Neki mu poluglasno dobacuju Miloševo ime, ali on se pravi kao da ne čuje. Onda ljutito okrenu konja i vrati se kod sultana. S njim se nešto došaptava. Vidi se ljutnja na sultanovom licu, a molećiv izraz na Hajredinovom. Murat sedi na konju i skupio ruke, a njegov vojskovođa ih širi i diže ka nebu. Naposletku, sultan mu nešto odbrusi, a ovaj okrenu konja pa udari kroz vojsku pravo prema Milošu.

„Delijo, kao tvoj zapovednik tražim da izađeš na mejdan ovom kaurinu,” reče Hajredin-paša kad stade pred njega.

„Ali, beg-efendija, i ja sam kaurin” reče Miloš. „Možda Alah neće hteti da vodi moju ruku.”

„Toga mišljenja je i padišah,” odvrati smrknuto Hajredin-paša dok smiruje konja. „Ali ja sam mu rekao da tvoju ruku ne mora Bog voditi da bi pobedio na mejdanu! ”

Miloš ga gleda nekoliko trenutaka kao da se premišlja, ali zna da ga nije dobro odbiti ga. Zato, krenu napred dok mu vojska otvara put.

Svi počinju da lupaju sabljama o štitove kao što su svaki put činili kada je izlazio nekome na megdan. Oseća kako u njemu raste borbenost, krv mu udara u glavu, a srce brže lupa.

Staje pred vojsku, okreće se i vadi Drakon.

„Za čast i slavu zatočničku! ” viknu on, pa krenu ka Arnautu.

Zaglušujuća treska se odbija o bedeme Kostura. Zatim muk. Stoji Miloš naspram svog protivnika koji kao bik duva kroz nos i reži. Stade mahati mačem kroz vazduh, a Drakon zapeva svoju zloslutnu pesmu. Arnaut pokliknu i jurnu na njega. Izmahnu jednom-dvaput bojnom kosom, Miloš mu se izmiče. Treći put, podmetne svoj mač. Obe oštrice jezivo škripe. Varnice vrcaju niz reziva. Arnaut navali serijom snažnih udaraca, ali Miloš ih sve odbi ne posustajući ni korak nazad. Iznenada, brzo pređe u napad, silovito vitlajući mačem. Arnaut razrogači oči dok so povlači unazad. Jedva uspeva da se odbrani. Vidi Miloš da ga može lako sad poseći, ali obuze ga nerazuman gnev pa samo navaljuje i iz sve snage udara po njegovoj bojnoj kosi. Ali zna on šta je posredi. To što ga sultan omalovažava. Pokazaće mu opet da boljeg zatočnika od njega nema, da će njegov mač spasiti mnoge živote njegovih vojnika.

Arnaut umalo da padne unatraške. Miloš je mogao nastaviti, ali staje. He želi ubiti čoveka dok leži bespomoćno na zemlji. Protivnik se pribra, stisnu dršku bojne kose, pa se obruši na

Miloša. On mu odbi jedan udarac, drugim jačim mu izbi kosu iz ruke, trećim mu skinu glavu s ramena. Telo pade kao klada.

Zaori se iz turske vojske. Hiljade ljudi diže koplja i sablje u vazduh. Masa se talasa. Svi kliču u oduševljenju. Opsada je završena, a krvava bitka izbegnuta.

Miloš se vratio u stroj ne pogledavši ni Murata ni Hajredin-pašu. Ubrzo se gradska kapija opet otvorila i isto arnautsko poslanstvo izjahalo je napolje. Njima u susret je otišao Hajredi-paša i prihvatio njihovu predaju, a sultan Murat je pobedonosno poveo vojsku u Kostur.

Isto večer, dok je još trajala pljačka u gradu, sultan je pozvao

Miloša u svoj šator. Nekada su delije stražarile oko njega, a sada je zatekao narogušene janičare. Iako su znali da je bio pozvan, zaustavili su ga na ulazu gurajući ga kopljem u stranu. Pošto su sultanu najavili njegov dolazak, sproveli su ga unutra kao zarobljenika, držeći ga s obe strane za ruke. I gurnuli ga pred Murata, koji je leškario na divanu.

„Časni padišahu,” započe Miloš pre no što se i straža povukla, „ne znam li ja možda za neku uvredu tebi učinjenu ili tvoja straža više ne razlikuje tvoje verne sluge od zarobljenika iz Kesrija?”

„Moji janičari su previše revnosni, delijo” reče sultan mrtav hladan.

„Prema kaurinima, koliko vidim” reče Miloš. „Isto tako su malopre sproveli i Andreja Musačija... Sećam se ne tako davnih vremena kada je pomirljivost vladala na tvome dvoru.”

„Praviću se da to nisam čuo, delijo,” reče Murat, „jer si me svojom hrabrošću i vernom službom nemalo zadužio... I danas si spasio mnoge živote.”

„Ja sam zatočnik, padišahu, živim za megdanisanje.”

„Pozvao sam te jer mi je Hajredin-paša rekao da opet nisi otišao sa vojskom u pljačku.”

„Rekoh ti, gospodaru, ja sam zatočnik, a ne pljačkaš.”

„Ovo je ratni plen...”

„Moje delije i ja ne učestvujemo u podeli ratnog plena... Mi se borimo samo za slavu i čast.”

Murat ga gleda pravo u oči. Strogi izraz mu spade s lica. Godine verne službe ne prolaze nezapaženo kod sultana. Ipak ostaje ozbiljan, iako ublažava ton svoga glasa.

„Kako da te nagradim, delijo?,” širi ruke Murat. „Nudio sam ti žene, roblje, akče... čak i privilegije. Sve si odbio.”

„Ima nešto što ipak želim, časni padišahu,” reče Miloš. „Zar? U podiže obrve sultan. „Milostiv je Alah kad moj najbolji delija ima još neku želju sem slave!... Brzo kazuj!”

„Mnoga leta sam u tvojoj službi, gospodaru... Prošao sam kroz sito i rešeto, a nisam više tako mlad. He bih kao Goroje da dočekam

starost van svoga zavičaja. Želim da vidim svoju sestru Jelicu... dok smo oboje još živi. Još jedino nju imam.”

„Ti bi da se vratiš u Rumeliju?,” iznenadi se još više Murat, a Miloš samo klimnu glavom. „Kod onog... vašeg kneza Laze?”

„Lazar i ja... ne delimo isto mišljenje o lojalnosti i vernosti.”

„Ah, da! Sećam se.” pravi se sultan da je zaboravio, a zapravo ga iskušava. „Ti bi, dakle, da posetiš svoju sestru?”

Miloš opet klimnu glavom. Murat se polako pridiže i ode do stočića da naspe sebi pehar vina. Zamišljen je, vidi Miloš. Pribojava se da će odbiti njegovu molbu, ili možda još rope, da će odlučiti da ga baci u tamnicu. Zato ćuti i guta knedle.

„A da li bi se ti vratio, moj delijo?,” upita ga sultan okrenut mu leđima.

Miloš se zbuni, ne zna šta da mu kaže, a mora brzo da odgovori. Ako mu kaže da neće, sultan može da plane i da odbije njegovu molbu. Ipak je sigurnije...

„Svakako, gospodaru moj... Ostao bih malo duže, doduše,” reče Miloš, ali kad se Murat brzo okrenu ka njemu, on odmah dodade: „Da svojoj sestri Jelici pomognem da ponovo izgradi dvore koje nam je knez Lazar razorio.”

„Zar ih dosad nije izgradila?”

„Efendija Marko Mrnjavčević veli da joj radovi sporo napreduju reče Miloš. „I ne čudi, padišahu, kad su žene u pitanju.”

„Hm, da,” dunu kroz nos sultan, pa nagnu pehar, ali ne skida zamišljen pogled sa Miloša. „Ti bi da joj pomogneš, pa bi se posle meni vratio?”

„Svakako, padišahu.”

Murat se opet okrenu ka stočiću i sipa vino u pehar. Ćuti i razmišlja. Miloš mu je dao ideju, nešto o čemu je već razmišljao, ali nije znao kako da je ostvari. Sada mu se ukazala prava prilika. Nije smeo da je propusti, druge neće biti. Sve se dobro uklapalo u njegove osvajачke planove. Uostalom, nije imao razloga da sumnja u Miloševu lojalnost posle toliko godina verne službe. Sem toga, njegova

ozlojeđenost prema Lazaru bila je očevidna. Narogušio bi se pri samom pomenu njegovog imena. Iskoristiće ovog Rašanina za svoje planove. Njegov odabaša i mula odavno ga ubeđuju da bar otera ovog kaurina, kao i ostale delije, ako neće da ih proda u roblje. Ali Murat je sve vreme imao predosećaj da će mu on kad-tad zatrebat. A ne samo kao delija. I sada je znao zbog čega.

Sultan se okrenuo, a u ruci je imao pehar vina za Miloša. Pružio mu ga je. Zatočnik se nije premišljao i prihvatio ga je.

„Bilo bi mi teško bez tebe, delijo” iznenada će Murat, ali pažljivo bira reči. „Tvojim pobedama na megdanima dobijam gradove bez prolivene krvi... Pogrešio sam što sam poslušao mulu i protiv Seldžuka slao neiskusne megdandžije... Niko od nas ne voli bespotrebno krvoproliće, zar ne?... A bojim se da tvoj knez Lazo neće lako pristati da bude moj vazal...”

„On nije moj knez, padišahu,” prekide ga Miloš. „Kao što nije ni beg-efendiji Marku Mrnjavčeviću.”

Murat bi se drugom prilikom naljutio što ga prekidaju, ali ovaj put mu je zapravo bilo drago što to čuje.

„Upravo tako!” širi ruke Murat. „Jer za ovo što ću ti reći, delijo, on mi ne bi mogao pomoći... Kao što ti možeš... Ja samo želim da izbegnem rat s Lazom... Hoću da on postane moj vazal kao beg-efendija Marko.”

„Bojim se da to neće biti lako, padišahu.”

„Znam, znam! Zato si mi ti potreban, delijo,” prilazi mu sultan, a Miloš se čudi njegovoj bliskosti s njim. „Ja ću te svakako pustiti da se vratiš u Rumeliju... Ali želim da pridobiješ onu njemu važnu vlastelu za naš cilj... Da ga oni ubede da prihvati vazalstvo kad dođe do toga.”

Miloš krivi glavu, nije siguran.

„Ni to neće biti lako..

„Biće lakše nego s Lazom jer ćeš im ti ponuditi ono što oni najviše vole... a to je zlato” gleda ga Murat pravo u oči, toliko mu je blizu da Miloš skoro može da oseti njegov dah.

„To bi moglo da ih ubedi, gospodaru.”

„Naravno... To bi ubedilo svakoga... sem zatočnika” osmehnu se sultan, pa se okrenu i ušeta se levo-desno pričajući i gestikulirajući rukama: „Dakle, ti bi se vratio... kod svoje sestre... a u međuvremenu bi posećivao onu vlastelu za koju misliš da će prva prihvatiti tvoju... ponudu. Cilj je da okupimo što više onih koji mogu pritisnuti Lazu da popusti kada mu ponudim vazalstvo... Ima vremena” Murat diže ruku. „Moj plan je prvo da pokorim Bugarsku, da zauzmem Sofiju... Sa njima ću oštro, bilo da se predaju ili ne... Ali s vama Rašanima, želim drugačije... Vi ste vrsni ratnici... Još pamtim vašeg ćesara Dušana... Zemlja vam izlazi na Drinu i Dunav, na Ugarsko carstvo... Želim da imam jakog i pouzdanog vazala... da bih prešao Dunav, a ne da se osvrćem za sobom u strahu, da posvagda gušim pobune i gubim vreme... Kada zauzmem Bugarsku, onda ću ti dojaviti moj plan. Razumeš li me, delijo?”

Konačno Miloš shvata zašto pristaje da ga pusti da ide. Ako odbije da se povinuje njegovim željama, preti mu da će pasti u sultanovu nemilost. Poverenje koje je dosad stekao nestalo bi začas i njegova sudbina bi bila neizvesna. Vidi Miloš da sultan još uvek uspeva da se odupre jakom uticaju bektaša, ali takođe zna da što više janičara bude u vojsci, to će njihov uticaj i snaga biti veći.

„Svakako, padišahu” brže-bolje će Miloš. „Daću sve od sebe da ih pridobijem za tebe

„Odlično!” raširi ruke sultan, osmeh mu preko celog lica. „Znao sam da se mogu uzdati u tebe!... Računam da ćeš mi se vratiti kad sve... to obaviš... A ja ću ti slati čizme dukata da potkupiš te slabiće... A da bi mogao nesmetano da odeš i da mi se posle vratiš, izdaću ti carski berat. S njim možeš svugde proći i svi će ti se klanjati. Imaće moj pečat.”

„To bi pomoglo, padišahu.”

„Zadovoljan sam, delijo,” potapša ga sultan po leđima, a Miloš se ukipio. „Znao sam da si ti razuman i da se mogu osloniti na tebe... Zajedno ćemo izbeći nepotrebno krvoproliće.”

„Mogu li onda... da se spremim za put, padišahu?” nesigurno će

Miloš.

„Naravno!... Sutra ćeš dobiti berat, pa kreni sa beg-efendijom Markom Mrnjavčevićem, i njemu se žuri natrag” osmehuje se Murat, a onda se naglo uozbilji: „Uzdam se u tebe, delijo, da ćeš pomoći svojoj raji, i poštediti ih pogibije i razaranja.”

Miloš samo klimnu glavom. Svakako će pomoći svom narodu, ali ga neće izdati.

Glava pedeset i treća - Proleće 1384.

„Čiji gresi, toga i kajanje”

Monasi na kapiji starog manastira u čudu su gledali konjanika koji im se približavao. Ličio im je na turskog vojnika, pa ipak bilo je nešto u njemu što je odudaralo od Osmanlija. Uostalom, šta bi jedan sam Turčin na Vaskrs radio u Hilandaru? Znatiželjno su ga posmatraju dok im polako prilazi. Preko konja ima lavlje krzno, a na leđima leopardovo. Veliki štit mu je okačen o sedlo, sa njega vise tri velika okovana orlova pera. I konj i jahač su prašnjavi od dugog putovanja, na njima se vidi umor. Ono što im je odmah upalo u oči bila je njegova kaciga sa zmajem raširenih krila koja bi odbljesnula na suncu.

Dok je jedan monah otrčao da javi igumanu, druga dvojica otvaraju kapiju za neznanca. Gledaju ga oni s čuđenjem dok prolazi pokraj njih. On ih pozdravi na grčkom:

„Pomaže bog, braćo.”

„Bog ti pomogao, zemljače,” zbuni se jedan kad je čuo da Turčin govori grčki.

„Dobro nam došao, brate” reče drugi dok zatvara kapiju za njim.

Jahač zaustavlja konja naspram ulaza u crkvu kralja Milu tina, podignutu skoro sto godina ranije. Sjaha on polako. U svakom njegovom pokretu vidi se zamor. Monasi uokolo prekidaju svoj rad i

gledaju ga. A on, skinu pojas s mačem i okači ga o jabuku sedla, potapša svoga konja po vratu, nešto mu prošaputa i bez reči, ne pogledavši nikoga, uputi se ka priprati crkve. Skoro da vuče noge po zemlji. Ruke oklembesio niz telo kao žednik koji prilazi hladnom izvoru.

Ha prvom stepeniku se srušio na pod. Ona dva monaha koja su mu otvorila kapiju potrčase k njemu da mu pomognu. Ali jedan zaustavi drugog, i nemo mu rukom pokazuje na tuđinca koji ljubi prag crkve. Vide kako mu telo drhti, suze mu iz očiju kapaju na kamen. On se polako pridiže i nesigurnim korakom ulazi u crkvu.

Uto, žurno pristiže iguman manastira Gerasim, čovek u petoj deceniji života, visok i širokih ramena. Više liči na ratnika nego na sveštenika. Pokreti su mu hitri i odsečni, videlo se da nije od onih koji dangube i razvlače kada rade. Tako i prilazi dvojici monaha koji vire u crkvu i posmatraju neznanca koji je na kolenima pred oltarom u dubokoj molitvi.

„Šta radite vas dvojica?,” brecnu se na njih iguman.

Oni se trgoše. Obojica su mladi, u dvadesetim godinama. Njihova mladalačka lica još uvek sijaju.

„Oče, dojahao je... neki Turčin” reče jedan zbunjeno.

„Jest’, eno ga unutra, moli se” dodaje drugi pokazujući rukom.

Gerasim se okrenu i pogleda u njegovog konja. Čim je video štit s okovanim perjem, bilo mu je jasno.

„Budalci, nije on Turčin, već zatočnik,” procedi on kroz zube i uđe u crkvu.

Nečujnim korakom po hladnom popločanom podu i ne obazirući se na došljaka, iguman priđe oltaru i stade pripremati hostiju i vinu za pričest. He treba niko njemu da kaže zašto je ovaj čovek došao. Vidi on to po njegovoj pokajničkoj skrušenosti, po uplakanom licu, na kome su tragovi starih grehova.

Gerasim strpljivo sačeka da čovek završi molitvu, i nakon što se prekrstio, priđe mu:

„Jesi li ti Grk, brate?” pita ga iguman na grčkom.

„Nisam, oče... Srbin.”

„Srbin? Zemljak?” sad na srpskom reče on.

„Zemljak... da” reče ovaj zamišljeno.

„Došao si da se pričestiš?”

„Jesam, oče... Ako mi to pomogne.”

„Kako ti ne bi pomoglo! Kakvi god da su gresi, naš Gospod će ti ih oprostiti.”

„Znam da On hoće... Neko mudar jednom mi reče da su najteži oni gresi koje sami sebi ne možemo oprostiti

„Taj koji ti je rekao bio je svakako mudar” osmehnu se Gerasim.

„Ali moraš u sebi pronaći snage da samom sebi oprostiš, ako ti Gospod oprašta.”

„Zato sam došao u naš Jerusalim, da pronađem snage i volje za to”

Nakon obavljene Svete tajne pričesti, sveštenik i pokajnik izađoše iz crkve na svetlost dana. Čovek zasta na tren kao da okleva da se vrati među svet ljudi, kao da se preispituje da li ima snage za to. Primeti iguman njegovo oklevanje, pa reče:

„Došao si na dan Vaskrsenija da se pričestiš i da vaskr-sneš oslobođen od greha.”

„Zar je danas Vaskrsenije?,” iznenadi se čovek, a oči mu zasuziše.

„Nisi li znao?”

„Dugo putujem, oče...”

Iguman se malo zagleda u njega sad kad je izašao na svetlost dana i stoji naspram njega. Krivi glavu na jednu, pa na drugu stranu i žmirka očima.

„Zemljače, ti si meni odnekud znan’; reče mu on. „Odaklen si? Kako te zovu?”

„Ja sam Miloš Obilić iz Obilova, oče...”

„Miloš? Miloše! To sam ja Gerasim, ovaj, svetovno ime mi je Nikola Radonja! Sećaš li me se? Sin Branka Mladenovića iz Ohrida? Upoznali smo se tamo nakon vašarišta!” širi ruke iguman da ga zagrli.

„Nikola Radonja! ”uzviknu radosno Miloš u zagrljaju. „Kako da te se ne sećam! Otkud ti ovde?”

„E, to je duga priča” smeje se ovaj. „Sad sam iguman manastira, Gerasim.”

„Da mi je neko pričao...! ”

„A otkud ti ovde? Gde si bio sva ova leta?”

„U tuđini, Nikola... igumane Gerasime!” reče Miloš. „U Jedrenu, u službi kod sultana.”

„Auu! Kud tamo da odeš, crni ti?,” iznenadi se iguman.

„I to je duga priča, prijatelju” odmahuje glavom Miloš. „Radi srpskog glasa i slave... Da Turadiji pokažemo da od nas boljih ratnika nema! A evo me sad. grešnog i neutešnog kod tebe.”

„Hoćeš li da mi se ispovediš?” pita ga iguman. „Da si olakšaš dušu?”

„Hoću, igumane, zbog toga sam došao.”

„Hajdemo u moju klet... Pa ćemo se posle siti ispričati! Hajde! ” U hladovini igumanove ćelije Miloš mu je sve svoje grehe ispovedio, a Gerasim ga je nemo slušao i za svaku mu oprost dao. Nemalo puta mu je suzu na oku izazvao jer su Miloša godinama velike sumnje morale za koje nije imao odgovora. Od smrti i stradanja njemu voljenih osoba, preko gubitka koplja svetog Georgija, do službe kod agarenskog cara.

„Miloše, sinko, dugo носиš svoj krst” reče mu iguman naposljetku. „Hodiš Putem bola stopama našeg Gospoda, i kao on, posrćeš usput. Ali kao što su njemu pritrčavali, podizali ga na noge, nosili mu krst i davali vodu, tako su i tebi na tvom trnovitom putu tebi dragi ljudi nesebično pomagali... Naš Gospod nije krivio sebe što mu pomažu, pa nemoj ni ti. Budi im, umesto toga, zahvalan.”

„Znam da moram sam izneti svoj krst na Golgotu „I šta sad kaniš da radiš, Miloše? Kud ćeš da ideš?”;

„Prvo ću mater svoju posetiti. Nadam se da ću je zateći u zdravlju, mnoga leta su prošla otkad sam je poslednji put video, a zatim.. ” stiska usta Miloš. „Sestra Jelica mi je u Brskovu, a rekao sam sultanu da idem u Obilovo, ne bi me inače pustio... Ali ne znam da li smem da odem tamo.”

„Zašto?”

„Bojim se Musića, razorili si mi dvore... Sad je to njihova zemlja.”

„Idi knezu Lazaru...”

„Ne spominji mi njega!,” prekine ga Miloš. „Od njega ništa neću tražiti... Niti mogu očekivati bilo šta dobro. Među nama poverenja više nema.”

„Grešiš, Miloše... Knez Lazar je dogradio pripratu Milutinovom hramu, on je bogobojažljiv čovek i...”

„Neću više o tome, Gerasime,” diže ruku Miloš, neumoljiv je u svojoj odluci.

„Dobro, dobro... Znam šta ćemo... Poslaću te mome bratu Vuku Brankoviću, u Prištinu. On će te primiti i ostani kod njega koliko ti je volja...”

„Ali on je knežev zet, Gerasime...”

„Ne beri brigu.”

„Šta ako me preda Lazaru ili Musićima? Ili me ne primi?”

„Kud bi te predao, čoveče? Što te ne bi primio?” izbeči se iguman.

„Teška su vremena, znaš kakva je naša vlastela,” reče Miloš. „Ako im nisi vazal, onda si im neprijatelj... A nekada sam drugovao s Nikolom Altomanovićem, znaju to oni. Sigurno bi se Musići usprotivili... A jadnog Nikolu su oslepeli, bolje da su ga ubili.”

„Sećaš se da mi je on brat od tetke... Al’ umesto da povuče na majku, ličio je na svog omraženog strica kneza Vojinovića!... No, napisaću ja pismo Branku i njegovoj ženi Mari” odlučno će Gerasim. „U njemu ću kazati da si ti jedino dete, unuča, naše pokojne tetke...”

„Nisam ja njene krvi, znaš.. ”

„Kako nisi, Miloše? Nije li te Ugrin posinio? Nije li ti ostavio svoje dvore?... Kazaću im u pismu da im te u amanet predajem na čuvanje... I ako se usprotive, baciću na oboje anatemu i prokletstvo.”

„Kud to možeš, Gerasime? To ti je rođeni brat...”

„Ćuti, Miloše... Znam šta radim” nasloni se iguman u stolici. „Nisi ti slučajno došao na Vaskrsenije... To je simbol pobeđe života. Ti si se uzdigao iz greha i pepela, zatočniče.”

„Nemam reči kojima da ti zahvalim...”

„Samo mi se zakuni da se nećeš vraćati onom ažderu agarenskom koji će se kad-tad obrušiti na našu zemlju” reče strogo iguman.

„Kunem ti se ovim krstom” reče Miloš i prekrsti se.

„Onda mi je srce pa mestu,” klimnu glavom Gerasim. „Ne bi bilo na odmet da se pomoliš u pirgu svetog Georgija da od njega tražiš da ti osvetli put pred tobom, a onda ću te smestiti u keliju svetog Simeona da ti naš svetac razbistri misli i ojača dušu za iskušenja koja su pred tobom.”

Glava pedeset i četvrta - Jesen - 1384.

*„Ne gori obraz od sunca,
već od poštenih ljudi”*

Lep jesenji dan Miloš je iskoristio da cepa drva u dvorištu dvora. Nije se ni po čemu razlikovao od ostalih sluga koji su spremali zimnicu. Toga je podsetilo na dane u Obilovu kada bi Ugrinov dvor vrveo od ljudi koji su učestvovali u svakojakim pripremama za dolazak zime. Dobavljaio se ogrev, hrana za stoku i konje, zalihe za dvorjane... Sad je tako bilo živo na dvoru Vuka Brankovića u Prištini. Žagor ljudi, rika stoke, škripa volovskih kola... i onaj poznati miris pečenog hleba koji se širio vazduhom.

Dok raspojasan zamahuje sekirom i bez zastajkivanja cepa i slaže drva, Miloš je u mislima daleko, prostorno i vremenski. Nedavno se vratio iz Brskova, gde je posetio Jelicu. Još uvek je bio pod jakim utiskom njihovog ponovnog susreta posle više od deset godina. Bio je zadovoljan što ju je zatekao u zdravlju, ali tužan što je bila udovica. Ona je u međuvremenu stigla da se uda za jednog vrednog i poštenog sitnog vlastelina iz Brskova. No, njena sreća bila je kratkog veka i on je umro od sušice. Za sobom je ostavio ženu i dva sina. Milošu je ipak bilo najvažnije da je ona bila živa i zdrava.

Ni on nije bio posve zadovoljan svojim životom na prištinskom dvoru. Niti je mogao da očekuje da će doveka tu ostati. Morao je sebi

krov nad glavom da obezbedi, da obnovi svoje Obilovo i da vrati Jelicu. Ali dok ne smisli kako da izađe na kraj sa

Musićima, moraće da se strpi. Svestan da je Vuk Branković vrlo blizak Lazaru i Musićima, bio je obazriv. Nije mu promakla Vukova nelagodnost što se našao između čekića i nakovnja, jer čim je došao s Hilandara sa Gerasimovim pismom, brzo se pročulo o znamenitom zatočniku sa sultanovog dvora. Povrh svega, već je bio sumnjičen kao mogući neprijatelj kneza Lazara, a samim tim i svih ostalih. Tome je doprinelo i to što se pročulo da su mu u nekoliko navrata stizale „čizme dukata” od sultana koje mu je ovaj uporno slao ne bi li potkupljivao srpsku vlastelu zarad „njihovog cilja.” Nije to on krio od svog domaćina Vuka Brankovića, ali mu je odmah dao do znanja da nema nameru da ih vrbuje za Murata, već mu je sav novac ostavljao na raspolaganje. Razloga za sumnju nije bilo jer je Murat često praktikovao podmićivanje vlastele.

Nije mogao Miloš da greši dušu, Vuk Branković se bio zauzeo za njega. Da li je to uradio iz straha da njegov brat Gerasim ne baci na njega anatemu ili što mu se vršnjak Miloš svojom neposrednošću i vrednoćom dopao, to nije mogao znati. Ali ni Miloš nije bio od onih koji bi zloupotrebili gostoljubivost. Radio je sve fizičke poslove po dvoru iako su se Vuk i Mapa tome protivili.

Ali dok ga je Vuk bezrezervno prihvatio, dotle je njegova supruga Mapa bila uzdržana. No, nije ona to otvoreno pokazivala, ali nije mogla ni da sakrije svoj strah da bi Miloš mogao da naudi njenom ocu knezu Lazaru. Njegov antagonizam je svima bio znan samim tim što je odbijao bilo kakav razgovor o Lazaru ili Musićima. Ni on nije bio previše taktičan kada god bi se njihova imena spomenula. Ali Miloš je primetio još nešto kod Mare što ga je još više zabrinjavalo. Toliko da je grozničavo razmišljao kako da što pre ode iz Prištine pre nego što pukne bruka i protiv sebe okrene i svog domaćina.

„Dobro, Miloše, nije da nemamo ko da nam cepa drva pa da ti to moraš raditi” začu Miloš poznat glas koji ga trže iz duboke zamišljenosti.

On ce okrenu i vidi Vuka Brankovića kako nosi dva krčaga piva.

„Ne volim da badavadžišem, dobri moj Vuče” reče Miloš i uzima krčag koji mu ovaj nudi. „Volim više uposliti ruke nego glavu.”

„Jest’ vala, dokonom čoveku svašta pada na pamet” osmehnu ce Vuk.

Miloševih godina, za Vuka Brankovića ce nije moglo reći da je bio naočit čovek. Imao je veliko i široko lice, sitnije oči, a dugačak nos. Usta su mu bila mala, a uši dugačke. Imao je dugu, valovitu crnu kosu ispod ramena.

„I treba ce pripremiti za zimu, domaćine,” reče Miloš nakon što popi nekoliko velikih gutljaja piva. „Dokonisaćemo kada padne sneg.”

„Vrednik si, Miloše” hvali ga Vuk, „gde god ce okrenem, eto tebe. U konjušnici, kod kovača, kod drvljenika, u skladištu vučeš džakove brašna, voziš volovska kola od vodenice... Od izrana vrednuješ.”

„Prihvati ce sekire da ti pokažem da nije teško, domaćine,” zadirkuje ga Miloš jer je ovaj voleo vlastovati i mudrovati, a manje raditi.

„Rado, moj Miloše, ali spremam ce da idem u Kruševac” reče Vuk, a Milošu spade osmeh s lica.

Miloš samo klimnu glavom, pa ce opet prihvati sekire. A sad ga Vuk uze da zadirkuje znajući kakav je Miloš.

„Pred Kruševcem je neki katolik iz Travunije, izaziva kneza na megdan. Lazar je razglasio da traži zatočnika koji bi ce borio za njega. A ja idem videti šta će biti od toga jer ce čini da mu ce niko nije javio.”

Miloš spusti sekiru i zamišljeno pogleda Vuka.

„Nemoj mi reći da je Srbija ostala bez megdandžija?,” upita ga Miloš.

„Ma, kud ih nema kad ih je ko kusih pasa! ” smeje ce Vuk. „Nego, niko ne sme ovom katoliku da izađe na megdan. Navodno nema boljeg među Latinima.”

„Kako se zove? Možda sam čuo za njega,” reče Miloš. „Često obilaze naše turnire.”

„E, mnogo питаš! Kud bih znao!” odmahnu rukom Vuk. „Idem da vidim šta će moj tast uraditi.”

„Što mu ti ne budeš zatočnik?”

„Ne bojim se boja, Miloše, ali klonim se megdanisanja. To je uludo prolivanje krvi

Miloš se vratio cepanju drva dok ga je Vuk još neko vreme nemo posmatrao, i sam zamišljen. No, kada je popio pivo, mahnu mu i krenu nazad u dvor. Miloš ne izdrža. Bilo je to jače od njega. Ljubav za slavom, za srpsko ime, behu snažniji od prezira prema Lazaru.

„Čekaj, Vuče!” doviknu mu Miloš i zabode sekiru u panj. „Idem s tobom.”

„U Kruševac?,” ipak se iznenadi ovaj. „Kod Lazara?”

„Ne kod Lazara.. ” reče Miloš, „već na megdan tom katoliku.”

„To će kneza silno obradovati.”

„Nije me briga za njega, već za megdanisanje” reče on dok prolazi kraj njega. „Ja sam zatočnik.”

U kruševačkoj crkvi Svetog Stefana, u Lazarici, knez Lazar se pričešćuje pred izlazak na megdan zatočniku Kolomanu. Sam je unutra sa sveštenikom dok ga ispred čeka njegova supruga Milica, maloletni sinovi Stefan i Vuk, i starije kćerke Jelena, koja će se uskoro udati za Đurđa Stracimirovića, Teodora, koja će se, po ranijem dogovoru, posle nje udati za Nikolu Gorjanskog, i mlađe kćerke Vukosava i Olivera. Oko njih su Musići, Orlovići i Srđa Zlopogleđa, vojvoda Krajmir, Nikola Zojić i druga njemu verna vlastela koja je došla da podrži kneza, ali i da gleda megdanluk čijeg se ishoda pribojavala. Tu je bio i veliki broj dvorjana, a narod se poređao duž bedema pa čas gleda u ulaz crkve, gde svakog trenutka očekuje da vidi svoga kneza, čas preko puta donžon kulekapije, gde ga strpljivo čeka Koloman. Već dve nedelje on, po svakakvom vremenu, logoruje ispred grada čekajući da mu na megdan izađe knez Lazar ili zatočnik koga mu on pošalje. Razlog za izazov je svima nepoznat, a za megdan nije ni bio neophodan. Važno da ga je Koloman znao i onaj koji ga je poslao da u njegovo ime „ispravi nepravdu načinjenu njegovom

imenu” a zapravo je cilj bio da se likvidira politički protivnik.

Nije se Lazar opterećivao ko je mogao poslati megdandžiju, jer je imao dovoljno otvorenih i skrivenih neprijatelja. Ono što je njega brinulo bilo je što se nijedan zatočnik nije javio da ga zameni. Kako se pročulo da je izazivač bio Koloman iz Travunije, poznati Latin, pustolov koji je obišao skoro celu Evropu u potrazi za slavom, tako su se zatočnici pritajili. Čim je isteklo vreme, Lazaru je bilo ispod svake časti da to zatraži od bilo koga od onih koji su ga sad čekali ispred crkve. Nije im smeo ni zameriti zbog toga, jer se i od vođe vučjeg čopora očekivalo da povremeno pokaže zube kako bi opravdao svoje liderstvo. Svoj obraz je morao da sačuva, makar bez glave i ostao. To je svima bilo poznato. U protivnom, ne bi mogao više očekivati bezuslovnu lojalnost od njih i od svog naroda. Već samo izdaje i možda skriveni bodež u mraku.

Lazar u oklopu izlazi iz crkve gde ga čeka Srđa Zlopogleđa da mu preda mač, štit i uzde njegovog konja. Knez bez reči stavi mač u korice i okači štit o sedlo. Dajući mu uzde, Srđa reče:

„Kneže, bila bi mi čast da te zamenim na megdanu...”

„Ne, Srđo, sine vojvode Orla, kud da te tvoj otac sad izgubi kad te je tek pronašao posle toliko vremena!” uzviknu knez uzjahavši. „Nisi vičan megdanisanju, sinko. He može to svako... Uostalom.. ” sagnu se iz sedla Lazar i namignu mu, „tvoj otac se s tim sigurno ne bi složio.”

Svi pogledi su uprti u kneza dok na konju prilazi kapiji. Težak muk zavladao svuda uokolo, samo se čuje topot njegovog konja. Svi su ukipljeni, samo poneko duboko uzdahne ili neka žena obriše suze. Nema među njima nikoga ko nije siguran da će Lazar pasti na megdanu, pa otud briga šta će biti sa kneževinom. Sinovi su mu još mladi, a neki vuci u čoporu već likuju i smišljaju planove za borbu za vlast.

Ho, kapija ce uz škripu otvori i jedan znojavi i prašnjavi konjanik uleće među narod koji ne stiže da ce skloni. Probija ce s mukom dok tera ljude i žene s decom da mu ce sklone.

„Kneže!” uzviknu on da ga svi čuju. „Dolazi ti zet Vuk Branković,

a sa njim Miloš Obilić, koji će ti biti zatočnik! Već su pred gradom!”

Masa ce uskomeša i svi odahnuše. Čak ce i na Lazarevom licu videlo rasterećenje. Osmeh mu zatitra na usnama. On klimnu glavom i reče:

„Prenesi Obiliću da ga prihvatam za zatočnika i da ću u čast njegove pobede prirediti gozbu na dvoru! ”

Ha to, narod stade da kliče i da tapše. I najednom, svi na bedemima okrenuše mu leđa i već s druge strane gledaju gde je taj proslavljeni zatočnik. Pokazuju rukom na malu pratnju Vuka Brankovića koja ce približava gradu i dovikuju ce:

„Eno ga!”

„Vidim ga! ”

„Zmaje! Zmaje!”

Dok su prolazili pored Kolomana, koji je stojao nedaleko od svog šatora već u oklopu i sa mačem u ruci, Miloš zaustavi svoga konja. Za njim odmah stadoše i ostali.

„Ja ne idem dalje, Vuče” reče on sjahavši sa Ždralina.

Sa konja skače i Branković, prilazi mu.

„Zar ce nećeš ni knezu javiti?”

„Ne rekoh li ti da sam došao zbog megdana, a ne zbog tvoga kneza?” reče on ne pogledavši ga već skida Gorojev štit sa sedla.

„Nemoj zlopamtiti u njegovoj kući, Miloše...”

Uto, prilazi im Mapa, Vukova supruga. Lepa žena, vitkog stasa, ali otrovnog glasa. Duga joj kovrdžava smeđa kosa uokviruje lice pravilnih crta. Ali oči su ogledalo duše za one koji u njih umeju gledati, a Miloš u tim crnim okcima dugih trepavica vidi neverstvo i pohotu. Nešto što je primetio još prvog dana kada je iz Hilandara stigao u Prištinu. Iz poštovanja prema domaćinu i prijatelju kakav ce Vuk prema njemu odmah pokazao, Miloš ne samo da nije odgovarao na njene suptilne ponude, već je izbegavao svaku situaciju kada je mogao ostati sa njom nasamo. A ona kao da to nije primećivala, ili nije marila.

„Nek je Bog uz tebe, Miloše,” reče ona, podiže se na prste i

poljubi ga u obraz.

Miloš oseti kako mu krv jurnu u obraze.

„Hvala, Maro” reče Miloš i brže-bolje se udalji. Radije bi i goloruk da se uhvati u koštac sa Mlečaninom nego da je gleda u oči.

„Bog s tobom” reče mu Vuk, pa povede svog konja za uzde ka kapiji. Za njim krenu i njegova svita.

Dok ih gleda kako se udaljavaju, vidi Miloš kako se Mapa nekoliko puta osvrnula za sobom i pogledala ga. On ne primećuje ni građane Kruševca koji su ispunili bedeme i zdušno ga pozdravljaju i kliču mu. Usredsredio se na megdandžiju, koji stoji desetak koraka od njega.

Ha glavi ima kacigu basinet sa podignutim vizirirom. Čoveku vidi samo deo lica: dva crna oka, spljošten nos sa kvrgom od lomljenja, veliki ožiljak preko desnog obraza do gornje usne. Usta su mu zbog toga malo iskrivljena, kao da ima zečju usnu. To ga je podsetilo na Palmana. Sa basineta se spušta žica, koja je pričvršćena za verižnjaču širokih prstena. Vrat i glava su mu njome zaštićeni, a poprsje pancirom do ispod pojasa. Ha rukama ime gantle, oklopne rukavice koje ga štite skoro do lakata. Bedreni štitnik, kuis, i štitnik za koleno, pulen, štite mu prednji deo nogu, ali je zato stražnja strana nezaštićena. Primećuje i da megdandžija u ruci drži mač novije izrade, za koje je čuo u Jedrenu. On se od starijih vrsta razlikovao po tome što nije imao kaneluru, već je sečivo romboidnog oblika. Novi mačevi snažnije ubadaju, a oštri vrh lako probija alke na verižnjači. U levoj ruci je držao kratku sekiru, kojoj je zadnji deo izvijen u kljun. Zna Miloš da njime lako može probiti svaki štit i jakim trzajem može mu ga izbiti iz ruke.

Pred njim je oklopnik dobro spreda zaštićen, ali zato je i mnogo sporiji od njega. Neće imati svrhe udarati ga po oklopu, već će morati da cilja u spojeve i u nezaštićene stražnje delove nogu.

„Kako te zovu, stranče?” upita ga Miloš mrtvoozbiljno.

„Koloman iz Travunije” odgovori ovaj.

„Čuo sam za tebe, Kolomane... Ja sam Miloš Obilić iz Obi-lova.”

„Ne želim znati ime čoveka koga ću da ubijem.”

„Znam... Bezimeni nas nekako manje proganjaju u snu... Zar ne?,” osmehnu se Miloš.

Koloman ispusti neki gnevni zvuk i spusti vizir na kacigi. Steže dršku mača i sekire, i malo savi kolena. Bio je spreman za megdanisanje. Miloš isuka svoj Drakon i pusti ga da zapeva svoju zloguku pesmu. Svakim zamahom oseća kako u njemu raste ratobornost, srce mu sve jače udara, a usta mu se suše. Postaje napet kao zapeta strela, koja čeka da je strupa izbaciti na protivnika.

Kao vuk, Miloš najednom skoči na Kolomana i zada mu četiri-pet snažnih udaraca koje ovaj jedva zadrži što mačem što kratkom sekirom. U jednom trenutku se zatetura i učini se svima da će pasti na leđa. Ali stoički izdrži napad, pa on krenu u napad čas s mačem čas sa sekirom. Zna Miloš da štit ne sme podmetati pod sekiru, pa se brani mačem.

Sa velike donžon kule knez Lazar sa porodicom i najbližim vazalima netremice gleda borbu. Duž obe strane mnoštvo naroda se sjatilo i u muku prate svaki pokret megdandžija. Reski zveket mačeva i tupi udarci o štit odbijaju se o bedeme.

Nije samo Mapa nečujno uzdisala posmatrajući Miloša. Njena mlađa sestra Vukosava, koja je napunila tek šesnaest godina, a u to vreme se mogla već smatrati zreloom za udajom, bila je opčinjena dugokosim i vitkim srpskim Ahilejom, kako su ga često nazivali. Njegovo lice, iako očvrslo u dugogodišnjim borbama i iskušenjima, krasila su dva oka detinjeg pogleda, iskrena, neiskvarena, kao dve žiške.

U trenutku krajnje napetosti, Vukosava nesvesno uhvati i steže Maru za mišicu dok zaneseno posmatra borbu. Ovoj to nije moglo da promakne, pa je začuđeno pogleda:

„Sestrice, zašto se uzrujavaš? To je samo borba dva neznanca.”

Vukosava, lepa devojka krupnih zelenih očiju i dugih trepavica, zatrepta njima i telom, i ugrize se za usnu. Iako zbunjeno pogleda u sestru, Mari nije mogao proći nezapažen njen svetlucavi pogled žene

koja se zagledala u muškarca. Mlađa sestra očuta i nevešto se pribra.

Ha megdaništu, Miloš i Koloman razmenjuju snažne udarce. Prvi se hitro izmiče i izbegava opasne zamahe kratkom sekirom, kruži oko Latina i vreba priliku da zada udarac kojim bi ga onesposobio. Ali nije lako, ovaj drugi je sprema oklopljen i ume da čuva leđa.

Dosad Miloš je prozreo kako Koloman napada. Posle mača, zamahuje još snažnije sekirom i pri tom se zbog težine oklopa malo više izvije napred. Čim ga je mogao čuti kako pod spuštenim viziriom brekće od umora, Miloš se odluči za konačan napad. Zablokira njegov mač. Koloman zatim zamahnu sekirom, Miloš se skloni udesno da je propusti, pa umesto da ga napadne mačem, on ga ivicom štita udari u kacigu posred lica. Gvožđe zazveča oko njegove glave. Latinu se zamuti pred očima, a uši mu zagluveše na tren. To je bilo dovoljno da Miloš opet uzmahne štitom i ivicom ga raspali po ruci, kojom je držao sekiricu. Uz jauk je ispusti i nespretno pokuša da se odbrani mačem. Miloš mu podmetnu svoj, pa ga štitom još jednom udari u lice. Ovaj se zatetura unazad, ali osta na nogama. Drugim udarcem štita mu izbi mač iz ruke. Od bola, Koloman se uhvati za ruku i otetura se u stranu da se skloni od Miloša. No, on dovrši svoj vešt napad štitom tako što ga njime udari u kičmu između lopatica. Latin pade ničice u prašinu puta.

Opijen borbenošću, Miloš ne čuje klicanje mase sa gradskih bedema, niti vidi njenu radost. Pred njim je protivnik na zemlji, jedva se miče od umora i teškog oklopa. Mogao bi lako da ga dokusuri i zabije mu sečivo kroz verižnjaču. Ali ne želi da ga na megdanu tako sramno ubije. Zatočnici zaslužuju vitešku smrt.

Miloš se saže i s mukom mu skinu tešku kacigu. Kolomanovo lice je u znoju, balama i slinama. Zadiha se kad oseti svež vazduh na licu. Žmirkajući gleda Miloša i čeka da ga ovaj dotuče.

Ali Miloš mu pruža ruku da se pridigne. Gledaju se u oči. Vidi on da ga Srbin neće ubiti dok leži na zemlji. I prihvata je, polako se pridiže.

„Uzmi mač, stranče” reče mu Miloš.

Koloman malo okleva, ali sagnu se i uzima ga. I uspravi se pred Milošem. On odbaci svoj štit i samo sa Drakonom dočeka njegov izbezumljen napad. Odbi nekoliko udaraca, a kada primeti da Latin zajapuren još jače zamahuje, on odskoči u stranu. Ovaj se zane napred po inerciji, Miloš ga mačem raseče po stražnjoj strani kolena i preseče mu tetive. On pade na kolena zadržavajući se samo mačem napred. Miloš se nadvi nad njim i podiže mač...

Okrenut ka masi koja je zadržavala dah, svi su mogli videti kako je Mlečanin zažmurio znajući da mu je kucnuo čas. I nije bilo nikoga ko se nije divio čoveku koji je smirenog lica dočeka sečivo zavrata. Samo je nečujno skliznuo sa Miloševe oštrice.

Pobednik je ostao zagledan nad telom poraženoga kao što to čini svaki put na megdaništu. Odajući mu priznanje za vitešku borbu i nadasve hrabru zatočničku smrt.

Nije Miloš mario za klicaj mase, za uzvikivanje: „Zmaje, zmaje!” za mahanje i dozivanje. Još jedan megdanluk je bio završen, i još jednom je svoje ime proslavio. Biće ovo borba o kojoj će se još pričati i raspredati.

„Miloše Obiliću! Nema boljeg od tebe na polju časti! ” uzvikuje Vuk Branković dok mu prilazi raširenih ruku.

Ali pre njega, Mapa mu se okači o vrat obasipajući ga poljupcima. Miloš skinu njene ruke s vrata i dočeka viteški zagrljaj od Vuka.

„Čestitam ti, Miloše,” reče on. „I knez ti želi lično zahvaliti... Hajde, sa mnom. I on hoće da te zagrlji.”

„U dom njegov neću zakoračiti, Vuče Brankoviću,” reče Miloš otresito. „S tvojim dopuštenjem, vratiću se sam u Prištinu

„Šta to veliš, čoveče? Knez želi da proslavi tvoju veliku pobedu što si odbranio njegovu čast! Hajde...”

„Ne, Vuče! Možda sam odbranio njegovu čast, ali moja je ostala ukaljana, pod pepelom moga Obilova

„Pođi sa mnom i videćeš kako ćete izgladiti taj nesporazum...”

„Ti idi i proslavi moju pobedu,” reče Miloš podižući svoj štit sa zemlje. „Ispij vina za mene i za ovog hrabrog viteza... I obećaj mi da

ćeš se postarati da će biti propisno pokopan, sa svim njegovim oružjem jer ga se ja odričem.”

„Ali, Miloše...”

„Zakleo sam te, Vuče... Vraćam se mirne savesti u Prištinu.”

Glava pedeset i peti - Zima 1384.

„Nije šija nego vrat”

Šljivik crkve Reskovice beleo se pod snegobitinom. Grane mu se savile skoro do zemlje. Svuda uokolo neugaženi sneg, a u daljini crkvice i samostan vire u snegopadini, koja blešti pod podnevnim zubatim suncem. Vedro je već danima, ali noću mraz steže pa drvo puca od zime. Iz odžaka samostana tanak stub dima se diže. Ledeni vetrić koji se spušta sa Homolja miris vatre nosi do Gavrila. Ovakav zimski prizor u njemu budi samo najlepše uspomene na ovo mesto i ljude. Uzburka mu osećanja, a duša mu se ispuni radošću življenja. Sve ono loše potisne u neki mračan kutak svoje svesti.

I sad dok se korak po korak probija kroz ovaj bajkovit, snegovit pejzaž, vuče Coku za sobom i govori mu dok mu oblak pape izbija iz usta:

„E, stigosmo, Coko moje crno oko... Sad će nas igumanija Teodora lepo ugostiti... Skuvaće nam jednu vruću, posaditi za sto i poslužiti vrućom lepinjom, sirom, kajmakom...” uto Coka protrese glavom i frkće. „Znam, znam... i ti voliš ovde da prezimiš. Taman da danemo dušom od silne potrage za Harmonijom... Uostalom, ovde najviše volim da dočekam... zlosrećnu Todorovu subotu. Najlakše je podnesem.”

Nadomak samostana, na prozoru ugleda jednu od mladih

monahinja kako ga gleda. Primeti njen iznenađen izraz lica, veliki osmeh i kako nešto dovikuje. Samo što nesta s prozora, tako na vrata istrčase ostale monahinje gazeći po dubokom snegu pravo k njemu. Uzvikuju njegovo ime. Ova nasmejana lica i vedre oči su mu najlepša dobrodošlica. A on raširio ruke pa bi ih sve zagrlio da može. Njih dvaestinu ga saletose da ga grle, od najmlađih s petnaestak godina do zrelih žena. Neke bi da mu poljube ruku, a on im ne da. Svaku poljubi u kosu, u čelo, kaže poneku lepu reč.

„Evo majke igumanije, deco” reče kobajagi uplašeno Gavriilo. „Upristojite se, znate koliko je ona stroga i da ne voli da ovako dočekujete putnike.”

A ona žurno gazi po stazi koju su njene monahinje probile, zadigla malo mantiju da bi dužim koracima što pre stigla. Čuje ona šta Gavriilo govori, ali samo se smeši i odmahuje glavom kao da će ga izgrditi. No, umesto ikakve grdnje, Teodora mu se okači o vrat i ljubi mu lice. Ostale monahinje se zgledaju i kikoću.

„Dobro nam došao na Bogojavljenje, Gavriilo” mukljivo će ona od uzbuđenja, a steže ga rukama da mu da do znanja koliko joj je drago što ga vidi.

„Bolje vas našao, majko igumanijo” reče Gavriilo. „Radostan sam što vidim da vas sve zdravlje služi i na ovaj veliki praznik.”

„I tebe, i tebe, Gavriilo,” reče Teodora i pritiska ga kao da hoće da se uveri da je čitav. „Hajde, nemojmo ko sakaludi stojati pod snegolomom! Uđimo u toplo, sav si se smrzao, Gavriilo!” pa uze da ga vuče za ruku. „Kada si stigao u Ždrelo? Sigurno celu noć pešaćiš, besaniče!”

„E, bogme grešiš, igumanijo” smeje se Gavriilo. „Prenoćio sam u Radetovoj krčmi, kovarnuo sam se kod njega posle dugog puta.”

„Pa da, trebalo je da znam da ćeš prvo kod tog bogohulnika da svratiš” ide ispred njega Teodora i vuče ga za ruku. „Taj se nikad ne bi setio da dođe na liturgiju... Hajde, sigurno si gladan.”

„Nisam, jeo sam juče kod njega... bar dok mi nije oteo tanjir za njegovu Cilku.”

„Kad je velika kao tele,” promrmlja Teodora. „Kako je on, inače? He viđam ga često.”

„Isto, ne zatvara usta, svađa se sa svima...”

„Znači, dobro je.”

Jedna monahinja odvede Coku u štalu, a ostale skoro da uguraše Gavрила u samostan. U velikoj trpezariji ga odmah posadiše na čelo dugačkog stola, blizu vatre koja je jarko gorela u ognjištu. Rastrčale se sve da ga usluže, a on nemo sedi i uživa gledajući ih.

„Jefimija, uzmi sir iz kace!... Hristina, trk po kajmak!... Agatija, daj vruću pogaču!... Brže, deco! Ja ću da skuvam rakiju!... Irina, šta si se ukipila ko mlada, naseci slanine i lukovice! ” izdaje naređenja igumanija, a Gavriilo je blagodušno gleda.

Bila je otprilike njegovih godina, snažna i vitka žena koja nije bežala od rada. Rano je postala igumanija jer je njena prethodnica iznenada preminula. Lepolikog izgleda i blagodušna, svakako je mogla usrećiti nekog muškarca i zasnovati porodicu, ali kada su Ugari upali dvadeset i pet godina ranije, njena porodica je stradala i jedino se Teodora spasila. Srećom, Crkva joj je pružila utočište i novi dom. I već šesnaest godina druguje sa Gavrilom, praktično od kada se vratio kao kosingas. Ali sem prijateljstva, Gavriilo je znao da ona prema njemu gaji i platonsku ljubav. Često bi se zapitao šta bi se desilo da su se sreli dok su bili mladi...

Teodora mu prinosi vruću rakiju i seda na stolicu kraj njega. Samo ga gleda s neskrivenom naklonošću. I on joj uzvraća istim pogledom i uhvati je za ruku.

„Drago mi je što si došao da Todorovu subotu ovde dočekaš” reče ona tiho. „Nije te bilo nekoliko zima.”

„Nisam stigao” odmahnu on glavom.

„Znam, znam! ” zabaci ona glavu i zvonko se nasmeja. „Stignu i do Ždrele vesti o tebi... A kad ih nema, onda strahujem za tebe.”

„Osećam da se bliži to prokleta Doba vatre, Teodora.. ” reče on, pa zamuče kada monahinje stadoše da mu prinose jelo. On ispi nekoliko gutljaja vruće rakije. Oseti kako se toplota širi njegovim telom.

„Svakojaki bauci su počeli da izviruju iz svojih rupa... Dolaze odasvuda!... Kako imeni, tako i bezimeni... Po tome znam da nam se sprema veliko zlo.”

„A Ratnik iz Proročanstva?,” nagnu se ona k njemu i tiho to reče.

„Još se ne zna ko je on,” prošaputa i Gavriilo. „Osećam da Ad kipti od gneva... Mračni gospodar je pokušao da izvuče od mene njegovo ime misleći da ga znam... Umalo da nastradam.”

„Daleko bilo!” prekrsti se Teodora. „Čuvaj se...”

„Ma, čuvam se ja, ali... čuva mene Bog” osmehnu joj se on utešno. „Čuva me dok ne završim Njegov posao, a posle šta bude!” „Ti da se čuvaš, Gavriilo, ne bi putovao nekrštenim danima” strogo će igumanija. „Zar je bilo teško doći pre Božića?... He, morao si da putuješ kada je najopasnije, kada duše umrlih i demoni šetaju slobodno zemljom... Jesi li imao nevolje?”

„Znam ja za jadac, Teodora,” smeška se Gavriilo. „Ne putujem noću, sklonim se kod nekoga. Bio sam u Gornjaku... Doduše, ono najgore sam već video.”

„Nemoj tako, Gavriilo, plašiš me” reče ona pa se nasloni. „Ajde, jedi.”

Navali on kao da je pobegao od gladi. He smeta mu što sve zaliva vrućom rakijom. Navikao je da jede brzo i sve istovremeno jer nikad nije znao kada će opet takvu priliku imati. A ona ga gleda, prati svaki njegov pokret.

„Volim da te gledam dok jedeš.”

„Oprosti što ovako lakomo...”

„Ne beri brigu, pobogu... Sve znam... Ali pokušaj da se opustiš, ovde ne traži bauke preko ramena Gavriilo klima glavom punih ustiju.

„Ostaćeš do proleća?,” upita ona za svaki slučaj.

On klimnu glavom. Njoj laknu. Nekoliko meseci biće uz njega. „A onda, na koju stranu?”

„Idem da potražim Miloša Obilića,” reče on punih usta. „Čujem da se vratio.”

„Slavnoga zatočnika?”

„Baš toga... Imam neke važne stvari da mu saopštim.”

„Nećeš u Mlavu?” nekome bi prošlo neprimetno kako je začkiljila očima, ali ne Gavrilu. „Kod nje?”

On briše rukom usta i guta brzo zalogaj da bi joj što pre objasnio. Nije mogao sebi da objasni taj glupi osećaj pravdanja bez potrebe. Valjda zato što je znao za njena pritajena osećanja koja ionako nikada ne bi došla do izražaja. Ali nije želeo nikakav bol da joj nanese ma koliko iracionalan bio, jer su oboje znali da među njima ništa nije bilo moguće. Posle toliko godina, nisu ni znali ni za šta drugo.

„Maša se udala pre više leta... za kovača Dragutu,” reče Gavriilo. „Čujem da imaju i decu... Srećna je... i bezbedna... Zašto bih to kvario svojim dolaskom? Mene prate uhode iz Ada. Žele doznati ko je Ratnik iz Proročanstva. Kao da ja to već znam! Ha!... He, ne smem se pojavljivati u Mlavi... Ugrozio bih nju i njenu porodicu... Bolje joj je bez mene.”

„U pravu si, Gavriilo,” nagnu se ona opet k njemu i stavi svoju ruku preko njegove. „Moraš imati mir i hladnu glavu za ono što te čeka.”

Gavriilo klimnu glavom gledajući je pomno, čitajući njena osećanja s lica, iz očiju.

„Ima još mnogo do proleća, možeš da me uposliš oko crkve.”

„Hm! glasno će ona, a to mu privuče pažnju.

„Ima li nekih neprilika... ovde?” bojažljivo će Gavriilo jer prepoznaje taj izraz lica.

„Ne, ne!... Ovde nema.”

„Nego... gde, Teodora?”

„U obližnjem selu... Dabin Dol, iza Krilaša” reče ona gledajući ga u oči jer zna kako će da reaguje na ime.

„Dabin Dol?” smrknu se Gavriilo, a zalogaj mu zape u grlu. „Šta se tamo dešava? Spopali ih bauci?”

„Nije ono što misliš, Gavriilo,” tapše ga po ruci igumanija. „Muku muče s jednim grobnikom... Dolazili posle Božića, meni da se žale i traže pomoć... Ja im kažem, kud ja znam da se izborim s bilo kakvim

vampirom, a kamoli s grobnikom, bože me sačuvaj njih!... A mislim se u sebi, to vas Gospod kažnjava što ga niste prigrlili već i dalje slavite Dajboga!”

„Grobnik je užasan vampir... Neuhvatljiv... Ničim se ne može ubiti... Čak ni mojim Kurjakom.”

„Znam, znam... Ali...”

„Kako da im onda pomognem, Teodora?”

„Ako bi nekako uspeo, mogao bi da ih pridobiješ za našu Crkvu... Razumeš? Što im njihov Dajbog ne pomogne?”

„Kud će im Daba sada pomoći, crna ti?” procedi on kroz zube da ga ne čuju druge monahinje. „Vreme Dajboga je prošlo... Šta je bilo, bilo je... Možda nije moralo tako da se završi, ali od njega nam sada pretila najveća opasnost.”

„Zato ti kažem, Gavriilo... Idi u to selo... Tamo još uvek običavaju neke naopake rituale... Možeš da ih privoliš da se pokrste.”

Gavriilo odmahuje glavom. Zna koliko su takvi ljudi zadržati, sretao ih je po zabačenim planinskim selima. Slepotoština poštuju stare običaje, i čovek lako može da im se zameri usled neznanja ili obične nepažnje. No, Teodora kao da ga čita, pa se smeška: „Ti umeš s takvima, Gavriilo... Koga će da poslušaju ako neće tebe, svoga kosingasa... Uostalom, ne zavarajmo se, znaš da te staroverci poštuju više od hrišćana.”

Gavriilo ćuti, jede i samo grimasira. He ide mu se u tu zabit, a zna da neće moći da odbije igumaniju. Ha kraju, duboko uzdahnu: „Nije li Bogojavljenje za četiri dana?” reče on, a ona klimnu glavom. „Onda imam još danas da se odmorim, pa sutra izrana da krenem... Hoću da stignem tamo što pre.”

„Čemu sad žurba, a do malopre si se nećkao?”

„Staroverci se još ponegde drže svojih starih običaja za Bogojavljenje.”

„Misliš na... utapanje žrtve?”

„Da... Mogu da spasim jedan nedužni život.”

„Ali nije samo zbog toga... Nije li, Gavriilo?”

„Zlodusi su najopasniji tokom nekrštenih dana, ali se lakše mogu zaustaviti... Posle Bogojavljenja oni se pritaje i teško ih je pronaći... A o grobniku da ne govorim.”

„Još ćeš me navesti da se pokajem što sam ti rekla! ” tužno se ona osmehnu.

„A ja se radovao što ću ovde na miru nastaviti svoje pisanije!”

Gavrilo slegnu ramenima i ispi rakiju.

Spustili se snegopadni oblaci na Krilaš i okovali mu stenovit greben. Zaklonili ga sa svih strana, vrh mu se ne vidi. Kao da drži oblake uza se i krije nešto od ljudskih pogleda. Nema ni daška vetra. Stegao ljuti mraz, pa štipa Gavrilu za nos i obraze. On vuče Coku za sobom i gaze po dubokom snežaniku, koji je prekrrio putljagu. Često zastajkuje i osmatra kuda da ide dalje. Boji se da ne siđe s puta i upadne u neku jarugu, on ili njegov magarac. Sve se beli, a oko njih svuda snegolom, grane pucaju pod težinom snega i leda. No, navikao je on da luta ovakvim planinskim stazama, pa ume da „čita” skrivene putokaze koje mu ostavljaju šuma i njeni stanovnici. Povremeno začuje prigušeni žubor potoka prekrivenog snegom, a retko gde voda uspe da se probije na površinu. Samo bi graktanje i klepetanje krila neke usamljene vrane ili gavrana prekinulo zimski muk.

Jutros je osvanuo tmuran dan, odnegde su se sjatili sivi, sumrakasti oblaci i spojili zemlju i nebo. Bilo je rano popodne, a suton se već svija po brežuljcima. Gavrilu već razmišlja gde da potraži zaklon za noć, kada oseti blag miris paljevine. Ubrzo, iznad snežavih zimzelenih krošnji ugleda nekoliko tankih stubova crnog dima. Skoro svakim korakom mogao ih je videti sve više.

Kada je nenadano izbio na jedan omanji greben, mogao je u podnožju da vidi selo Dabin Dol, šćućureno između okolnih brda. Skriveno od očiju ljudi, zaboravljeno od bogova, gde je vreme stalo još u nekoj davnoj prošlosti. Zaštićeno od spoljnih promena koje nose vekovi, gde su zarobljeni stari običaji koji diktiraju način razmišljanja i življenja.

Potok koji je Gavrilu dobrim delom puta pratio, sada je dole delio

selo od pedesetak kuća na približno dva jednaka dela. Odmah je primetio da je groblje bilo neobično blizu sela,

zapravo da je deo sela na desnoj obali rečice. Čak jedno imanje je bilo uzvodno na levoj obali.

Pripremivši se za hladan, pa i na preteći odbojan doček, Gavriilo povede Coku nizbrdo ka selu. Kada je izbio na čistinu, posle jedne raskrsnice, pred prvim kućama već su ga meštani čekali na prilazu. Jedni s jedne strane reke, drugi preko puta. Delio ih je samo jedan široki drveni most od desetak balvana.

Dok im prilazi, primećuje na drugoj obali, gde je omanje groblje, nekoliko svežih humki. He iznenađuju ga njihova namrštena i natuštena lica. Među obe grupe primećuje koledare i koledarke obučene u poderana odela. Neki su opasali teleće kože, sa repom pozadi i zvoncem na kraju. Oko pojasa i više kolena nose nanizana mala zvona i klepetuše. Naoružani su bojnim kosama, čestim seoskim oružjem, ili močugama. Preko lica nose maske od lejki ili drveta, prišivene za ovču ili kozju kožu, tako da liče na pčelarsku kapu. Ha vrhu maske su rogovi bele, crvene ili crne boje. Iznad velikih očnih duplji ističu se veđe od crne vune ili iscrtane crnom bojom. Brkovi i brade su od vune ili od konjskog repa, savijeni nos od lejke... Neki na glavi imaju celu kožu od crne ovce, a pozadi goveđi pen. Svojim zastrašujućim izgledom nastoje da zaplaše demonske sile koje oslobođene tokom nekrštenih dana haraju selom, ali pri tom izražavaju i dobre želje domaćinima koji im uzvraćaju darove U jelu.

I neke stvari počinju da mu bivaju jasnije.

„Pomaže bog, dobri ljudi!” povika Gavriilo još iz daleka. Nosi mantiju, pa veli nema razloga da krije ko je. Uostalom, onm su tražili pomoć od igumanije.

Seljani su ipak ozlojeđeni što neznanac dolazi u nevreme, i to ne pokušavaju da sakriju. Niko mu nije uzvratio na pozdrav, svi ga ćutke gledaju. Oseća se velika napetost u vazduhu. Zapeta negativna energija koja samo čeka da se oslobodi. Vidi to i Gavriilo po njihovim licima, stisnutim zubima, uzvijenim obrvama i namračenim čelima. I

kako neki stiskaju svoje koso i močuge.

Da bi odmah predupredio njihovo neprijateljstvo, Gavriilo zamantija mantiju i otkri svoju verižnjaču Sabaz, a desnu ruku stavi na balčak Kurjaka. I on smrači svoje lice da im da do znanja da neće trpeti nikakve ispade.

„Rekoh... pomaže bog” reče on mrtvoozbiljno kad stade pred gomilu dok ga svi mere od glave do pete. Oni preko rečice se uzvrpoljiše. Stadoše se zgledati i šaputati jedni drugima.

Nema nameru Gavriilo da pokaže bilo kakvu slabost. Niti će imati razumevanja za ono što rade. Zato ne posustaje:

„Ima li među vama nekog ko će da objasni kosingasu šta se ovde događa?”

Tajac.

„Tražili ste od majke igumanije u Reskovici da vam pomogne s grobnikom... Ona je poslala mene!”

Sada se svi uskomešaše i otegnut mrmljaj se razleže na obe obale. Skoro istovremeno, dva sredovečna muškarca, jedan na jednoj, a drugi na drugoj strani, istupiše iz svojih grupa. Obojica su stasiti, stoje raskoračeni s rukama na krstima. Ha glavi nose koledarske maske s rogovima, u ruci bojne kose. Vidi se da su nasrtljivi i energični.

Ni to nije Gavriila mnogo iznenadilo. To što su se pojavila dva čoveka u jednom selu razdvojenom potokom, njemu je govorilo da je među njima postojala dugotrajna netrpeljivost i duboki antagonizam. Stari razlog je verovatno odavno zaboravljen i pokopan negde na ovom groblju, a novih izgovora je uvek bilo na pretek.

„Ja sam Vojin, starešina...”

„Preko mene mrtvog!” najednom viknu onaj na drugoj obali. „Ja sam starešina sela, zovem se Grdoš!”

„Grdoše, skloni svoje koledare! Neću da ponavljam!,” preti mu kosom Vojin.

„Skloni ti svoje! Mi smo prvi krenuli u koledovanje!” odvrati mu istim tonom Grdoš. „Dodi, kosingase, kod nas u goste! Idemo, momci!”

„Čekajte, ljudi...! ” povika Gavriilo, ali niko ne mari za njega, niti ga primećuju već Grdoševi koledari uglas zapevaše.

„Domaćine dobro ti je veče

Koledo Koledo...

Koledani gosti su ti retki

Da proslaviš staroga Koleda

Da sahraniš pogrebeš Koleda...!”

To je bila kap je prelila čašu Vojinovih koledara. Svi povikaše uglas i kao po komandi jurnuše preko reke koja ih je razdvajala. Poklikuju, psuju i prete. Navališe jarosno na suparničke koledare. Močugama i kosama zamahuju iznad glava. Začuše se tupi udarci i zveket metala. Ubrzo i krici povređenih, zatim i vriska žena koje sve to posmatraju. Vrela krv prsnu po belom snegu.

Sve je kratko trajalo. Po već ustaljenom običaju, čim je neko pao, dve grupe se odmah razdvojiše i Vojinovi koledari se vratiše na svoju obalu. Neki puhću, drugi dahću ili brekću dok nose povređene. Treći kukaju dok se drže za krvave rane. Za sobom ostaviše jednog da leži nepomično u snegu. Prolivena krv se razliva i topi ga.

Žene iz obe grupe priskaču ranjenima. Neki sedaju, drugi ležu u sneg. Gavriilo ih nemo posmatra i odmahuje glavom. Koledarske borbe su česte, kao i svatovske. Zavađena sela ili grupe u jednom selu koriste stare običaje da bi se razračunavale. Viđa on to često, i uvek se ovako završava.

Vojin zabode svoju bojnu kosu u sneg, pa pregazi ledenu rečicu do svog mrtvog koledara. Prilazi mu Grdoš. Obojica ga zagledaju i prevrću, da vide ko je ovaj put stradao. Jedan drugome nešto mrmljaju, pa ga zajedno uhvatiše za noge i odvukoše na omanje groblje, gde je već bilo svežih grobova. Baciše nesrećnika u otvorenu raku i lopatama ga zatrpavaju zemljom pomešanom sa snegom. Uto, pritrčava nekoliko žena kukajući i čupajući sebi kosu. Baciše se preko mrtvaca, koji je do pola zatrpan. Suze liju dok ga golim rukama otkopavaju. Vojin silazi u raku za njima, psuje na sav glas i vuče žene napolje. Grdoš širi ruke u nemoći da mu pomogne.

Vojin nekako uspe da izvuče žene i njih dvojica na brzinu zatrpaše poginulog, pa nogama malo utabaše zemlju. Vraćaju se nazad zajedno, pa se razidoše tapšući se po leđima.

„Koliko ih ovaj put pokopaste na koledarskom groblju?,” pita ga Gavriilo smrknut.

„Oni jednog pre neki dan, mi ovoga” reče Vojin i češe svoju bradu. „Dosta je za ovaj koledo, nadam se da se naše grupe više neće susretati.”

„Zar ne možete da se ljudski dogovorite kad će ko u koledanje...?” započe Gavriilo.

„He! He možemo!” Vojin ga prekide. „Pljunuo mi je u lice, a preko toga ne mogu da pređem... dok on ne bude ispljunuo krv! ”

„Šta je toliko strašno da se...?”

Uto se prolomi jeziv ženski vrisak s Grdoševe strane sela. Svi se ukipiše na tren jer ih prođe jeza. Prvi Gavriilo potrča u pravcu odakle se čulo, a za njim Vojin i još neki koledari. Svi se uskomešaše i nagnuše za njima, kao da se do malopre nisu hvatali za guše i nemilice sekli.

Gavrilu u susret vrišteći istrča neka devojkica i protrča pored njega. On pogleda iza ugla odakle se pojavila i ukopa se od užasa. Ha dvaestinu koraka od njega, na pragu jedne kuće, jedna strašna pogrbljena spodoba dugih i jakih ruku kida udove s trupca neke žene. Sa celog dovratka i praga se cedi krv, a grobnik stoji u krvavoj lokvi. Kada se iznenada okrenuo ka Gavrilu, žute oči mu sevnuše bezumnom mržnjom i demonskom svirepošću. Lice mu je obraslo retkom dlakom, slično kao u vukodlaka, ali je puno otvorenih krasta. Skoro da nema vrat, vilica mu jaka, a usta velika i kriva. Iz njih vire veliki, oštri zubi kojima kida meso. Ruke mu se završavaju jakim prstima s kandžama kojima lako lomi kosti i čupa udove.

Kada se Gavriilo mašio za Kurjaka, grobnik se pretvori u velikog vuka, ofucanog krzna i strašne glave demonskog izgleda s velikim čeljustima, iz kojih su curile bale. On zagriže trupac žene, i kada je Gavriilo potrčao k njemu, on se s njom iz jednog skoka nađe na krovu

kuće. He ispuštajući plen, on hitro skoči s druge strane kuće, i dok je Gavriilo stigao, on je već bio nestao ostavljajući krvav trag za sobom.

„Idemo za njim!” doviknu on koledarima koji ga prate u korak.

„Gotov je sad! Nema kud!” viču oni mašući kosama i močugama.

Rulja krenu u poteru sa Gavrilom, Vojinom i Grdošem na čelu. Prate duboke tragove demonskog vuka i krv iz trupca žrtve. Čim izadoše iz sela, usporiše zbog dubine snega, koji je negde bio i do pojasa. S mukom se probijaju kroz snegopadinu pa se kolona razvukla.

„Možeš li ti s tim svojim mačem da ga ubiješ, kosingase?” upita Vojin.

„Da, da, kažu da je čarolijski” dodaje Grdoš.

„Nisam siguran, ljudi” zabrinuto će Gavriilo. „Ovo je grobnik, beskrvni demonski stvor...”

„Što ga onda jurimo, crni ti?” zastaje Vojin. „Ima da nas pokida kao onu babu.”

„Ako ga svi savatamo, možemo da ga.. ” započe Gavriilo.

„Ma, pusti me toga!” uzviknu Grdoš i stade. „Pokušali smo mi to već lane, pa je dvojicu pocepao kao krpene lutke! ”

„Idemo nazad, ljudi!” okreće se Vojin i maše kosom u krug iznad glave.

„Čekajte, možemo da ga stignemo...”

„Na Krilašu? Po ovakvom snegu?” čudi se Grdoš. „Vraćajmo se u selo!”

Uz gundanje, svi se okrenuše nazad i ostaviše Gavriila samog da stoji. Gleda on čas u njih, čas u trag grobnika koji je vodio uzbrdo ka Krilašu. Vidi on da su ljudi u pravu, neće ga nikad stići niti pronaći u planini. Pa i on, rezignirano, krenu nazad za njima.

U selu zatekoše gužvu oko kuće unesrećene žene čije ostatke sakupljaju ljudi, dok drugi lopatama odnose krvav sneg i bacaju ga u rečicu. Sve se ori od plača i kuknjave žena i dece. Ljudi su preplašeni, unezvereno gledaju oko sebe i polako se sklanjaju u svoje kuće. Sumrak stiska Dabin Dol. Još jedna besana noć je pred njima. Svi se

pitaju ko je sledeći. Zabravljaju vrata i prozorske kapke iako znaju da to ne može da zaustavi grobnika. Ni razne amajlije okačene po zidovima kuća neće odbiti tog strašnog demona.

Mrak se još nije spustio, a selo je već opustelo i utonulo u sablasnu tišinu. Nigde se živa duša ne vidi niti čuje. Vojin i Grdoš su se svađali oko toga ko će da ugosti kosingasa. Kada opet zapretiše jedan drugome kosama, Gavriilo presudi da će jednu noć biti Vojinov gost, a narednu Grdošev.

I sada Gavriilo ćutke sedi kraj ognjišta u Vojinovoj kući i posmatra ukućane kako usplahireno zamandaljuju vrata i prozore. Vojinova supruga lepa Grada najstaloženija je od ukućana. U tridesetim godinama, krasi je duga crna kosa do pojasa i krupne oči, rumeni obrazi i pune usne. Skladnih crta lica i oblina, visoka je kao njen muž. Njihovo troje dece, stariji sin i dve kćerke, zdušno pomažu roditeljima. Vidi se da su ovo više puta radili i svako zna šta mu je obaveza. Stariji sin Dabac je pak niži od svojih mlađih sestara iako ima petnaestak godina, a Nera trinaest i Milesa dvanaest. Dok one kao čigre obleću po sobi, on se usporeno kreće, čini se duhom odsutan, kao da je pomalo lakouman.

Naposletku, Vojin seda na klupu pored Gavrila i trlja lice od umora.

„Dabac je lakomislen, nežan... Dobro dete... Ali Grada ga ne pušta daleko, uglavnom je po dvorištu... Sklanja ga sa jakog sunca jer mu ne godi.”

„Znam još nekog kome sunce ne prija” osmehnu se Gavriilo setivši se Miloša.

„Eto, znači nije jedini” laknu Vojinu, pa se obrati supruzi: „Grado, deder donesi onu **maginjaču** za našeg gosta, Milesa, postavi sto. Nera, operi noge gostu... Donesi drva, Dabac.”

Gavriilo ga nemo gleda i čeka da on prvi prozbori o njihovim nevoljama. Neće on ništa započinjati u strahu da slučajno ne postavi neprijatno pitanje domaćinu i tako ga uvredi. Ali Vojin i dalje ćuti, ne obazire se na njega, kao da nije tu. Čeka da ukućani obave sve zadate

poslove. Nera donosi drveno korito i belo platno preko ramena. Skinu Gavrilu čizme i kako mu jednu nogu opere, tako mu je osuši, pa ga obuje. Majka s decom tiho govori i gestovima ruku im kazuje šta još da rade.

Tek kada mu je domaćin nasuo rakiju, on uzdahnu i reče: „Nevolja nas snašla, zemljače... Zajahala nas i ne pušta ko gladna godina.”

„Vidim, domaćine, vidim” reče Gavriilo dok lepuškasta Nera odnosi lavor. Kćeri mu naočite na majku, ali sin kao da se izmetnuo na neki dalji rod. „Otkad ovo traje, Vojine?”

„Otkad?... Čini mi se oduvek” širi ruke ovaj nemoćno. „Ne sećam se više... Ima više od petnaestak leta.”

„Nemoj mi reći!” iznenadi se Gavriilo. „Toliko dugo vas grobnik proganja? Kako je to moguće?”

„Kao što vidiš, jeste... I kao da nema kraja našim mukama.”

„Vampire obično uhite brzo...”

„Jest’ vala, ali nama zapade ovaj grobnik... Niko ne zna otkudena se pojavio!”

„Ček’ malo, domaćine,” diže ruku Gavriilo. „Hoćeš mi reći da nije neki pokojnik iz vašeg sela?”

„Nije, zabogam ti se, kosingase!”

„Jesi li siguran? Vampirei proganjaju samo svoje selo, ne lutaju uokolo..

„Ma znam, čoveče, meni pričaš! Imali smo ih mi ranije... Povampire se poneko, ali mu otkopamo grob, odsečemo glavu, probijemo ga trnovim kocem i spalimo. Vratimo mu kosti u grob i malo ih ispreturamo, za svaki slučaj.”

„Hoćeš mi reći da grob ovog grobnika niste našli?,” ne može se načuditi Gavriilo.

„Celo groblje smo preturili!,” izbeći mu se Vojin. „I staro groblje i koledarsko... He samo jednom! Triput! Svaki smo otvorili! Siroti pokojnici nemaju mira od nas, samo ih preturamo i zagledamo! He bi me čudilo da se svi povampire i proteraju nas iz sela! ”

„Ne znam šta da kažem, domaćine,” odmahuje glavom Gavriilo.

„Nikad se nisam sreo s vampirom iz drugog sela... A veliš da mu grob nije ovde.”

„Nije, nije... Sigurno je odnekle došao i nema nameru da ode.”

„Koliko vas je dosad ubio?”

„S babom Simanom danas, dvanaestoro, pa ti sad vidi kako nam je.”

„Ali napada ljude samo tokom poganih dana” umeša se njegova supruga Grada. „Na uštap, kada se pojavi, samo pravi nered, razbacuje i lomi stvari, plaši stoku, ponekad koju zakolje..

„I pobio vam je sve pse” reče Gavriilo. „Primetio sam da ih nema, ne čuju se.”

„Sve do jednoga” reče Vojin. „Kerovi su prvi stradali.”

„Zato što oni osećaju njegovo prisustvo..

„Ne plaši se on njih, niti ikoga, moj zemljače,” tužno se osmehnu on. „Voli da se poigrava s nama... Ide s nekakvim zvoncem, pa kad hoće nekome da naudi, prvo ide u krug oko njegove kuće i njime zvoni!...”

„Ajde?”

„E, preplaši tako ljude, pa niko ne sme da proviri napolje, a on onda nesmetano vršlja i pravi štetu... Ostalo nam je pet kokošaka u selu

„Štetočina,” reče Gavriilo.

„Neka zlosrećna duša,” reče tugaljivo Grada.

„Kakva zlosrećna duša, Grado?” brecnu se Vojin. „Mi smo zlosrećni! Bolje smo prošli kada je onomad čuma prošla selom! Samo je desetoro odvela sa sobom! He razumem što si samilosna. Pitaću te kada bane u ovu kuću i odvuče ti decu u šumu! ”

„Ma, neće..

„ Jest’, ti znaš.”

„Da li ga je iko video u ljudskom obliku? Poznaje li mu lice?” pita Gavriilo.

„Ne... Viđali smo ga kako se šunja noću po selu, ali uvek po mraku... A ko bi smeo da mu osvetli lice lučom?... Ko ga je izbliza

video, taj živ više nije.”

„Veliš da samo u ove nekrštene dane ubija ljude.”

„Da, ume biti tmurno preko celoga dana, pa se već u sumrak pojavi... Ali kada prođu ovi pogani dani, od Bogojavljenja, onda se pritaji negde u nekom grobu i čeka uštap. Tada se samo po ponoći pojavi, i eto ga, samo zvoni svojim prokletim zvoncem!” „Bogojavljenje je nakosutra.”

„A onda ćemo malo danuti dušom” reče Vojin.

„Ali tek ga onda ne mogu pronaći, ako kao što veliš, nema svoj grob ovde.”

„Šta ti ja mogu, zemljače?,” sleže ramenima Vojin. „Ti si taj kosingas, pa ćeš valjda umeti da mu doskočiš.”

„Oko čega se prepireš sa Grdošem? Šta je toliko strašno?,” pita ga Gavriilo.

„To pitaj njega... ako će ti reći. He verujem da će priznati svoju zlobu,” reče Vojin smrknuvši se, pa letimice pogleda u Gradu. „Meni je savest čista kao ovaj sneg.”

„Bogme, zemljače, vaš je sneg dobrano krvav” zagleda se Gavriilo u njega.

„Ajmo jesti, pa u krpe,” ogлуši se on na kosingasovu primedbu i već ustaje i seda za sto.

U susednoj prostoriji, koja je bila dugačka i onoliko uska koliko su slamarice bile dugačke, svi su se ukućani poređali jedan do drugog. Spavaonica je bila povezana sa glavnom prostorijom, gde je bilo ognjište gde se vatra nikad nije gasila. Spavati u tako skućenom prostoru bilo je bar svakako toplije.

„Nero, pokrij našeg gosta” reče Vojin. „Nemoj da mu nešto pomanjka.”

Devojčica se pridiže sa svog ležaja kad se Gavriilo štreću setivši se običaja da se gostu daruje žensko za noć.

„Hvala ti, domaćine,” brže-bolje će Gavriilo. „Nemoj da se ljutiš, al’ nama sveštenicima nije dopušteno...”

„Ti si kosingas...,” diže glavu Vojin i gleda ga s prve slamarice.

„Nema tu razlike, domaćine,” odvrati Gavriilo podigavši glavu s poslednje slamarice. „Zavet... mmm... nam je isti.”

„Ajd ako ti kažeš” leže Vojin. „Nemoj posle da se žališ Grdošu da sam loš domaćin.”

„Bože sačuvaj, Vojine.”

Gavriilo leži i gleda u plafon iznad sebe. Razmišlja kako bi radije bio u štali s Cokom nego u ovoj zagušljivoj prostoriji gde se hrče ili se ispuštaju drugi zvuci. I kud bi mogao reći domaćinu da više voli da spava napolju nego unutra, pogotovo što sad steže mraz i ledi dah. Moraće da se strpi dok je ovde, a već se unapred raduje što će se uskoro vratiti kod igumanije Teodore.

Iako duž zida vise mali snopovi suvih grančica pšenice zbog prijatnog mirisa i protiv nesna, Gavrilova besanica odolevala je njegovim otežanim kopcima i umornom telu. Nekad, čim legne, učini mu se da će ipak zaspiti, ali ko za inat navru mu pred zatvorene oči prizori njegovih muka u Adu, čuje krike, oseća jak i neobično sladunjav miris... I njegovo telo se priseti bola, strese se i opet odagna sanak koji mu se stidljivo bio prikrao. Da je napolju, ustao bi da prošeta, da obiđe Coku i popriča s njim, da naloži vatru. Ovako, mora mirno da leži i da ćuti. Makar da žmuri.

Ali čuo je kad je nešto šušnulo, kvrcnulo i pucnulo u glavnoj prostoriji. Odsjaj vatre iz ognjišta treperio je na zidu iznad Vojinove slamarice, koja je bila prva u redu. Ume Gavriilo da razlikuje pucketanje vatre od puckanja starog drveta i od kvrckanja pod nogama. Ovo je bio šušak osobe koja se šunja drugom prostorijom.

Prvo pomisli da je Grada ustala da založi ognjište da se ne bi ugasilo jer je to i bila glavna obaveza domaćice. I zaista, kada se nalaktio, Gavriilo je video da nije ležala pokraj Vojina, koji je glasno hrkao, krkljao i zviždao. Ali ma koliko da je osluškivao, nije mogao čuti zvuk gvozdеног žarača, ili džaranje vatre...

Umesto toga, do njega je polako dopro miris truleži. Gavriilo skoči kao oparen. Maši se za Kurjak, koji zaškripa, i stade preskakati usnule ukućane. Jeziv vrisak prolomi se kroz noć. Najednom se sve

zatalabuka u kući. Vojin skače sa slamarice za Gavrilom i već mu je bojna kosa u ruci. Skoro istovremeno obojica upadaju u prostoriju ognjišta. Po zidovima plešu đavolske senke grobnika, koji je hitro i skoro nečujno krenuo ka izlazu noseći preko ramena onesvešćenu Gradu. Ali isprečili su mu se Gavriilo i Vojin. On napravi korak ka zamandaljenom prozoru, ali kosingas ga prozre. Videvši da nema kud, nego da se mora probiti kroz njih, grdni vampir se šišteći iskezi na njih preteći im svojim velikim očnjacima. Spustio je jednom rukom mlitavo telo žene i iz jednog skoka bacio se na Vojina. Uzalud ovaj zamahnu bojnom kosom po njemu i raseče ga posred grudnog koša jer vampir ga odbaci u stranu kao perce. Krenu ka izlazu kad na njega skoči Gavriilo. Zabode mu Kurjaka u leđa na samim vratima. Demon se okrenu, udari ga snažno i obori na zemlju. Izvadi mač iz sebe i s gnušanjem ga ispusti. Otvori vrata, u skoku se pretvori u vuka, i režeći pobeže napolje.

Gavriilo se pridiže, dohvati mač i potrča za njim, ali mogao je samo videti njegove nejasne obrise na belilu snega kako se brzo udaljava. Kada se vratio u kuću, Vojin se već bio pridigao i pokušava da osvesti Gradu.

„Dušo moja, jesi li živa? Probudi se, Grado.. ” govori joj on umilno.

Deca uplašeno proviruju iz spavaonice dok gledaju oca kako budi majku. Gavriilo zatvori vrata za sobom i zamišljeno ih posmatra. He može se načuditi neobičnim događajima koji su snašli ovo selo. Niti vidi način kako da doskoči ovom stvoru kome ni njegov Kurjak ništa ne može.

„Dobro sam, Vojine,” mukljivo će ona dok se pridiže. „Živa sam, živa...”

„Imaš sreće što te nije rastrgao, ženo” reče on grleći je.

„Da...” reče Gavriilo sedajući na klupu. „Baba Simana nije imala tu sreću.”

„Mogao nas je sve rastrgnuti, Gavriilo,” uplašeno ga pogleda Vojin. „Čak i decu...”

Ostatak noći Gavriilo provede stražareći pored ognjišta dok su se ostali ukućani povukli da spavaju. Razmišljao je o svemu što se dogodilo, pokušavajući da odgonetne čudan redosled događaja i sumornu sudbinu ovog sela. Moraće sutra da obiđe oba groblja i da se uveri da se grobnik ipak tu ne krije. Po ovakvom snegu sigurno će ostati sveži tragovi.

No, ujutru je gusto snežilo, sve velikim pahuljama koje su prekrile sve ljudske i životinjske tragove od prethodnog dana i noći. Iako je znao da ništa neće pronaći, Gavriilo je pažljivo obišao prvo veliko, a onda koledarsko groblje. Nikakav trag nije našao. Čak je i humka nesrećnika koji je prethodnog dana poginuo bila prekrivena debelim slojem svežeg snega. Gazao je i bazao uokolo tražeći bilo kakav trag grobnika, ali uzalud. Seljani iz oba dela sela su ga radoznalo posmatrali kako luta i svuda zaviruje, a kako bi on nekoga pogledao, tako bi svi okretali glave. Nije često nailazio na ovakav hladan prijem čak ni po najudaljenijim zabitima, mada je znao da ime sela ume mnogo da govori o njegovim stanovnicima. Imao je već dovoljno iskustva da zna da se ništa nije slučajno dešavalo i da je Dabin Dol krio neku svoju staru mračnu tajnu, koja im se sada svetila.

Vraćajući se iz šireg obilaska sela, Gavriilo primeti Grdoša kako sa dvojicom mlađih muškaraca sahranjuje ostatke babe Simane. Kad im je prišao, primeti da su zadihani i oznojeni.

„Zemlja se zaledila pa ne možeš raku lako iskopati,” žali mu se Grdoš. „Kao da kopaš kamen.”

„Mmm...” klimnu glavom Gavriilo dok gleda vreću s ljudskim ostacima. „Nije ostalo mnogo od babe Simane.”

„Samo ruke i glava” reče on i osloni se na budak da predahne.

„Tvoji sinovi?” upita ga Gavriilo kad osmotri dvojicu momaka od dvaestinu godina.

„Jesu” osmehnu se on. „Dobri momci, vredni i poštjeni. Nisu kao neki njihovi rođaci.”

„I vi sahranjujete babu? Nije imala neki rod?”

„Mi smo joj bili rod” reče Grdoša. „Bila mi je ujna.”

„E?... A ujak?”

„Stradao lane... Tu je negde i on pokopan” reče on osvrćući se oko sebe.

„Stojiš pa njemu, tato” reče jedan od momaka pokazujući rukom ispod njegovih nogu.

„Juu!,” uzviknu Grdoš premeštajući se kao da gazi po ugljevlju.

„Stradao? Čim nije pokopan na koledarskom groblju, onda.. ” započe Gavriilo.

„Da, grobnik ga je savatao lane, isto u pogane dane.”&

„Nekrštene dane, mi to zovemo” ispravi ga Gavriilo.

„Kako ko i kako gde, je li?” osmehnu se Grdoš.

„Zar ujak i ujna nisu imali poroda?” opet će Gavriilo. „Imali su, imali! Četvoro dece... Njihovi vršnjaci” pokazuje on na svoje sinove. „Ali i njih je grobnik rastrgao... Odneo ih u šumu, nikad im ostatke nismo našli.”

„Baš se ovaj grobnik okomio na njih” reče zamišljeno Gavriilo.

Tajac.

„Zašto ste ti i Vojin u zavadi?” upita ga Gavriilo, a ovome spade osmeh s lica. „Pa da svoje nesuglasje rešavate i kao koledari, hm?”

Muk.

„Šta ti je on rekao?”

„Da pitam tebe... ako smeš da priznaš svoju zlobu.”

„Zlobu? Moju zlobu?... Ha! uzviknu on pa poče ljutito da kopa, kao da iskaljuje bes na smrznutoj zemlji. „Drza li se taj čovek... Što li ga grobnik noćas ne rastrgnu! ”

„Zamalo.”

„Bar nije Gradu.”

Gavriilo oseti kako je naglo spustio i smekšao ton kad je izgovorio njeno ime.

„Draga li ti je?” upita Gavriilo.

Grdoš naglo presta da kopa. Opet se nalakti na budak i pogleda svoje sinove.

„Ajte vi u kuću, ja ću ovo dovršiti... Recite majci da će kosingas

večeras biti naš gost.”

Deca bez reči pokupiše svoje alatke i odoše. Grdoš nastavi da kopa praveći se da nije čuo Gavrilovo pitanje. Ali kosingas ga netremice gleda, stoji mu skoro nad glavom. Oseća Grdoš da ovaj čeka odgovor i da neće otići bez njega. Uostalom, biće mu gost u kući, bolje da ne započinje ovu temu pred njegovom ženom i decom. Zato opet zastaje i pogleda ga u oči.

„Grada je bila moja ljubljénica kada smo bili mladi” reče on. „Ali to je bilo davno... I ne treba to spominjati.”

„Naravno, naravno... He beri brigu” reče Gavriilo. „Ume žena da zavrti pamet i da zavadi ljude.”

„Još kako” reče on i nastavi da kopa. „Danas ćeš biti moj gost, kosingase” reče on opominjućim glasom.

Gavriilo se ćutke povuće i vrati se u Vojinovu kuću. I dalje je jako snežilo. Sneg je bio sve dublji. Planina Krilaš iznad sela nije se videla od niskih sivih oblaka. Okolna šuma se belela pod debelim pokrivačem. Bilo je tiho, kako ume biti kad obilato sneži. Moraće naredne noći da bude na oprezu. A dnevna svetlost se brzo gubila, kao da dan ustiće od straha pred naletom noći i onoga što ona donosi. Obišao je svoga Coku da se uveri da je dobro i da mu ništa ne manjka. Brinuo se za njega. Grobnik nije štedeo ni stoku, ni marvu. Tamo je zatekao Vojinovog sina Dabca kako daje seno magarcu i njihovim kozama.

„Jesu li vam sve koze na broju?,” pita Gavriilo dečaka.

On samo klimnu glavom.

„Je li bilo ranije stradalih?”

On odmahnu glavom.

„Nisi mnogo pričljiv, sinko,” osmehnu se Gavriilo gledajući njegovo bledunjavo lice. Bio je mršuljav, neugledan i sitan. „Doći ću posle po Coku, napoji ga.”

Ode Gavriilo odmahujući glavom. Često je viđao decu zaostalu u razvoju. Bilo da su preboleli neku tešku bolest kao mali, bilo da su takvi rođeni. Znao je da retko dožive zrele godine, da ih pokosi prva

teška bolestina koja naiđe.

Vojin i njegova porodica su hladno ispratili Gavrila kada je krenuo kod Grdoša. Ma koliko im se zahvaljivao na gostoprimstvu, oni su se samo kiselo osmehivali i klimali glavama. Nije mu bilo nimalo prijatno kada im je okrenuo leđa i uputio se s Cokom preko mosta u drugi deo sela. Zloba se videla u pogledima onih koji su ga ispraćali, a likovanje kod ovih koji su ga dočekivali.

Grdoševa kuća je bila siromašnija od Vojinove. I prljavija, neurednija, pogotovo što je jedan njen deo bio ograđen u obor s kozama, pa su ljudi i životinje živeli pod istim krovom. Grdoš je ubacio njegovog magarca među njih i usiljeno se trudio da se pokaže kao dobar domaćin. Supruga Nadežda, punija i niža osoba, s crnom maramom na glavi, tužnog lica zbog žalosti, ćutke je obletala Gavrila prinoseći mu štogod za jelo ili za piće. Kako on sedne, tako jedan od sinova mu prinosi hoklicu da podigne noge, kako ispruži ruku da nešto dohvati, drugi sin mu to prinese. Ipak, ispod sve te usiljenosti, Gavrilo je osećao njihovo dobrodušje i iskrenu želju da mu kao gostu u svemu udovolje. Duboki su koreni gostoprimstva u prostom narodu i povezani su sa sujeverjem, strahom da ih preci ili bogovi mogu kazniti za negostoljubivost. Pogotovo kada je gost kosingas.

Njihovo velikodušje beše toliko da su od svojih gladnih usta odvajali za njega i gledali ga dok jede i pije. Njemu bi toliko neprijatno da više od nekoliko zalogaja nije uzeo pod izgovorom da „nešto nije gladan.”

„Ajte vi mladi podelite ovo, da se ne baci” reče Gavrilo gurajući njihovim sinovima pod nos zdelu s poparom i starim kozjim sirom. „Vama treba snaga, nama je bolje da manje jedemo.”

Njih dvojica su sve zbrisali dok je Gavrilo stigao da trepne.

„Od malog Dabca... čujem da im koze nisu stradale od grobnika” reče Gavrilo. „Je li vama naštetio?”

„E, još pitaš” diže obrve domaćin. „Ostalo nam samo ovih sedam koza.”

„Bez njih bismo pocrkali od gladi” reče Nadežda odmahujući

glavom.

„Zato ih ovde čuvamo kao malo vode na dlanu” opet će Grdoš. „Imali smo i dvadeset ovaca, kokoške, guske... Sve je poklao, proklet bio!”

„Hoće da nas satre,” pognu glavu žena.

„Okomio se na nas u zadnje vreme,” procedi on kroz zube.

Tajac. Gavrilu posmatra njihova lica. Snuždeni su i uplašeni; čini se više od čega će živeti nego za gole živote. Uvek se roditelji više brinu za decu nego za sebe same. I svuda je prisutna ista, strašna bojazan: da roditelj ne nadživi decu. Strepnja da se sahrani sopstveno dete, da neće „ići po redu.”

Više se ćutalo nego što su pričali. Ha Gavrilova kratka pitanja davali su još kraće odgovore. A on se ustručavao da ne uvredi njihovo gostoprimstvo nekim nedoličnim pitanjem. Osećao je da antagonizam dve porodice, dva dela sela bio mnogo dublji od ljubavi prema jednom ženskom srcu.

Nije bilo kasno kada se u daljini čula avetinjska zvonjava malog zvonca. Svi su se istog trenutka ukipili. Osluškuju kako se sve glasnije čuje. Gavrilu ustaje i maši se za Kurjak, ali Grdoš ga hvata za ruku.

„Čekaj..” reče tiho. „Da vidimo kuda će.”

Zvoncanje je sve bliže. Sad je ispred njihove kuće. Ukućani čuju kako zvonca dok obilazi njihovu kuću. Gavrilu vidi kako ih strah obuzima. Lica im se krive u grimasu užasa, oči se beče, usta otvaraju, samo što ne vrisnu.

I Grdoš polako ustaje, hvata se svoje bojne kose pored klupe. Napet je kao struna, očima seva levo-desno. Gavrilu je jasno da neće izdržati pritisak. Vidi to i Nadežda, hvata ga za ruku i šapuće:

„Ne sme da uđe, Grdoše... He može da uđe nepozvan.”

Čuje se škripa kandži po drvenom zidu, i jezivo zvoncanje. Vampir je drzak, osmeljen svojom nepobedivošću namerno uteruje strah u kosti svojim žrtvama. Likuje osećajući užas koji zrači iz te kuće. To mu je duševna hrana, razdražuje ga još više, kao što koprcanje ulova budi još veću agresivnost u grabljivici. Ha njegovom

licu je nakaradni kez. Siguran je u svoju nadmoć i ne brine da će ga neko iz mraka napasti. Zato ide oko kuće i svojim kandžama grebe po zidu. Ako treba, i celu noć će. Zlo mu je podarilo besmrtnost i njegov gnev se neće stišati dok stara kletva traje. Svi su njegove žrtve, sve će ih satreti. Koliko god vremena bude trebalo.

„Odlazi, prokletinjo!” viknu Grdoš tresući se od besa. „Idi u bestraga i ne vraćaj se!”

I dalje škripa kandži po zidu i razdražljivo zvoncanje.

„Šta ti je ko ovde skrivio, avetinjo?” viče i dalje on iako Gavrilo pokušava da ga smiri. „Odlazi! Odlazi!”

Kako se škripa nastavlja, tako Grdoša obuzima nekontrolisani bes. Oči počinju da mu suze, a lice krevelji. Gavrilo i Nadežda ga hvataju za ruke i vuku da sedne, ali on neartikulisano kriknu, i kao da ga spopade nadljudska snaga, on odgurnu ženu i kosingasa, i polete ka vratima. Sinovi zakukaše, Nadežda vrisnu kad on otvori vrata i vinu se u mrak. Gavrilo potrča za njim dozivajući ga. Kroz noć se prolama Grdošev gnevni krik dok juriša sa bojnom kosom iznad glave. Zatim, jeziv vrisak. I muk.

Gavrilo umalo da natrči na telo u krvavom snegu. Zadihano gleda oko sebe, očekujući napad vampira, ali ugleda ga kako se polako udaljava od kuće. Nogu pred nogu, ne mari što ga kosingas vidi. Svoju žeđ za krvlju i svoj gnev za ovu noć je utolio. Potrčao bi Gavrilo za njim, iako zna da mu ne može nauditi, ali začu Grdoša kako stenje s licem u snegu. Brže-bolje ga okrenu i prenu se kad mu ugleda rasporenu utrobu, creva prosuta. Bio je skoro presečen na pola. Lice mu drhti i grči se. Vapi za vazduhom jer krv kulja na usta i guši se.

Grdoš steže Gavrila za rame dok ga izbečeno gleda suznim očima:

„Video... sam ga... video.”

„Lice si mu video?... Ko je? Ko, Grdoše?”

„Moj... brat.”

I klonu mu glava. Uto, pritrčava Nadežda kukajući na sav glas. Za njom dolaze njihovi sinovi, zastaju u neverici. Polako prilaze i padaju na kolena pored tela svog oca. Čim su čuli plač žene, seljani su znali

da je bezbedno da se izađe iz kuća, pa su polako izmiledli na sneg, ali stali da gledaju sa bezbedne udaljenosti.

U daljini se pojavi nekoliko ljudi koji žurno prilaze. Prepoznaje među njima Vojina, Gradu i neke druge. Polako se oko ucviljenih steže obroč nemih posmatrača. Svi tiho mrmljaju i gurkaju se, gledaju jedni drugima preko ramena u mrtvo telo.

„Unesimo ga unutra,” reče Vojin. „Žene, pripremite pokrov. He može ovako ležati na podu...”

Vojin i Grdoševi sinovi podigoše pokojnika sa snega. Gavriilo uhvati Vojina za ruku i zaustavi ga:

„Na samrti mi je rekao... da je video lice grobnika.”

„Zar?... Ko je bio?” iznenadi se Vojin.

„Njegov brat.”

„Ma, nije moguće, svašta!,” otrgnu se Vojin i odoše noseći mrtvacu.

Gavriilo osta stojeći, zbunjeno gledajući za njima dok i ostali krenuše za njima u kuću, na bdenje.

„Zašto nije moguće?,” upita Gavriilo Gradu, koja je pomagala Nadeždi da ustane.

„Vojin mu je brat, zato,” smušeno će ona tihim glasom da niko ne čuje. „Sigurno se zbunio na samrti.”

Tek tad Gavriilo ostade da stoji sam u snegu zabezeknut. Bez reči gleda kako svi odlaze. Više mu ništa nije jasno. Nije mogao biti Vojin, to je znao. Kada je prethodnu noć upao u njihovu kuću, Vojin se zajedno s njim odupreo napadu vampira. Smeten, Gavriilo poslednji ulazi u kuću i staje uza zid posmatrajući ljude koji su se tiho vrzmali po kući spremajući bdenje. Neko je upalio sveću i stavio je na pod. Žene umotaše pokojnika u belo platno, koje je krv brzo probilo. Položiše ga na pod da mu sveća bude iznad glave, a deveruša, žena koja dežura uz mrtvacu pod glavu mu poturi kamen. Žene pokriše glave maramama i počеше da nariču.

Kosingas ih pomno posmatra. Niko mu ne deluje neobično, niti bi mogao da prođe nezapažen kao vampir. Jer toliko slični živim ljudima

nisu. Ali pogled mu zasta na Vojinu, koji je vidno uznemiren. Ni jedan ni drugi mu nisu rekli da su braća. Doduše, toliko su bili zavađeni da su se verovatno odrekli jedan drugoga i bilo im je ispod časti da mu to kažu. Nije prvi put da se braća posvađaju na nož zbog iste žene. Ovaj put je to bila lepa Grada. I sad je ona ucviljena, podjednako kao Nadežda. Druge žene plaču i nariču jer je takav običaj, vidi se da nije od srca. Ali njih dve to rade iz ljubavi. I što više gleda Vojina, to mu on deluje da je uznemiren zbog nečega drugog, a ne zbog mrtvoga brata. Netremice zuri u neku tačku sa strane, odsutnog je duha. He gleda u Grdoša kao što bi trebalo da mu ga je žao. Kad skrene pogled, zagleda se pak u Gradu. Dok nije primetio da ga Gavriilo posmatra. A ovaj to nije sakrio, prodorno ga je gledao dajući mu do znanja da nešto sumnja. Vojin se najednom toliko uzvrpolji da je Gavriilo pomislio da će istrčati iz kuće.

No, ubrzo nakon naleta nemira koji ga je isprva bio obuzeo, Vojin zapade u tiho očajanje. Kao da je postao svestan nečega strašnog i da se s tim morao pomiriti. Čučnuo je u ćošak sobe i pokrio lice šakama. Dugo je plakao, često odmahivao glavom kao u neverici. Micao je usnama izgovarajući nečujne reči.

S prvim svetlom muškarci su izašli na groblje. Prvo lopatama, a onda budacima s mukom su kopali raku za Grdoša. Zemlja je zamrznuta, tvrda kao kamen. Trebalo je njima šestorici više od dva sata da iskopaju jednu plitku raku. Zubato sunce ih nije moglo ogrejati, ali bar sivila više nije bilo. Sutradan je bilo Bogojavljenje, a sunčano vreme predskazivalo je sušnu godinu.

„Ajde, pokopaćemo ga sad ovako, a produbićemo raku na proleće” reče neko. „Bar da ga zveri ne raznesu uokolo.”

Svi se rado složiše s predlogom i odoše po pokojnika. Kako u selu nije ostalo nijedno grlo krupne stoke, tako se dvojica dobrovoljaca upregnuše u sanke da odvuku pokojnika od kuće do groblja. Leti su korišćene za prenos trupaca, a po potrebi i pokojnika.

Spustili su Grdoša u raku i pokopali ga. Celo selo se bilo okupilo. Opet je Gavriilo primetio iskrenu žalost kod Nadežde i Grade, i njene

dece. Osim kod jadnog Dabca, koji je u prazno gledao ispred sebe, ne pokazujući nikakva osećanja, čak ni svest gde se nalazi. Kada su se narikače nakukale, ljudi se polako razidoše glasno komentarišući sinoćnji događaj i ovu sahranu. Gavriilo nije ispuštao Vojina iz vida, pratio je svaki njegov korak, a to je ovaj bio primetio. Zato, kada su svi krenuli svojim kućama, i Vojin je otišao svojoj sa porodicom. Pa ipak, često se osvrtao da vidi da li ga kosingas prati.

Gavriilo je ostao sa Grdoševim sinovima i nekolicinom ljudi na grobu. Nadežda se uz pomoć nekih žena nekako odvukla kući. Stoje tako nemo i gledaju u svežu humku.

„Deco, znate da ćemo morati kasnije da ga otkopamo i odsečemo mu glavu,” reče neki stariji seljanin obučen kao pastir. „Samo nam još treba da se i on povampiri.”

Pokojnikovi sinovi tužno klimnuše glavom.

„Zašto li je Grdoš rekao za vampira da je njegov brat?” upita ih Gavriilo. „Vojin se sa mnom borio protiv akrepa.”

„To ti je rekao? Da je njegov brat?” iznenadi se jedan stariji čovek.

„Da, poslednje reči mu behu da je video lice grobnika, da je njegov brat” slegnu ramenima Gavriilo. „Doduše, bio je u ropcu...” Pokojnikovi sinovi su zbunjeni, ali ostali seljani se zgledaju ispod oka i premeštaju se s jedne noge na drugu. Neki sklanjaju pogled, drugi se beče, a neki pak bez reči se udaljiše. Kad Gavriilo vide da će se svi razići, on brže-bolje zaustavi pastira: „Šta mi prećutaste, starino? Što se svi razbežaste?” Pastir čas gleda u Gavrila čas u Grdoševe sinove, kao da se dvoumi šta da kaže. Naposletku reče:

„Pokojni Grdoš i Vojin su imali trećeg brata Dobrosava.” Gavriilo oseti neobično olakšanje, čudesno prosvetljenje kada uspe da spoji nepovezane činjenice.

„Dakle, grobnik je njihov treći brat! uzviknu Gavriilo. „Što mi ne rekoše za njega da je umro? Odmah bismo bar znali ko je, gde je...”

Gavriilo zamuče sam shvativši da tu ipak nešto nije u redu. Opet je bilo praznih delova mozaika. Vojin i Grdoš bi sigurno znali gde je Dobrosavljev grob. Primeti pastir Gavrilovu nedoumicu, pa klimnu

glavom:

„Nije sigurno da je Dobrosav mrtav.”

„Kako sad to?” pokoleba se Gavriilo.

„Biće sad skoro dvaestinu leta kako je nestao... Pričalo se da su ga otad viđali u Ždrelu, pa u Temcu, čak u Prilepcu.”

„Ko je to pričao?”

„Pričali su... pokojni Grdoš... i Vojin,” zbuni se čiča i sleže ramenima.

Gavriilo glasno odahnu, kao da mu kamen pade s duše. Sve mu je sad bilo jasno, ili je bar on tako mislio. Zato bez reči, i zamišljen, ode s groblja pravo u Vojinovu kuću. Namerava da mu postavi nekoliko pitanja...

Nalete na njega na vratima kada je izlazio s budakom preko ramena. Vojin se prepade i na tren ukoči.

„Kuda, Vojine, s tim budakom?” pita ga Gavriilo. „Da opet iskopaš neku raku... ili da je možda otkopaš?”

„Mmm... da... da razgrnem malo sneg oko...” zbuni se ovaj.

„Pa zar sa budakom? Imaš lopatu.”

„Zaledio mi bunar, pa.. ” skrenu pogled on i gestikulira rukom.

„Zatvori vrata od kuće, Vojine, pa ajmo zajedno da... odledimo taj tvoj bunar.”

Krenuše ćutke oko kuće. Vojin ide napred, Gavriilo za njim. Dodoše do ograđenog bunara s drvenim poklopcem. Gavriilo rukama razgrnu sneg i bez muke skinu poklopac. Pogleda u smušenog Vojina.

„Sad mi reci za Dobrosava, domaćine... Zašto mi ti i Grdoš niste rekli za njega kad je on grobnik?”

„Dobrosav?” zamuca ovaj. „Ne, ne može biti on!... Taj je... ko zna gde... sad.”

„Ovo nije običan vampir već grobnik koji proganja svoju familiju... Bacio je kletvu na vas i ona ga čini... nedodirljivim.”

„Ma, Dobrosav je živ i negde je...”

„Ako bih sad pitao bilo koga u selu ko su bili njegove žrtve... siguran sam da će reći da su sve članovi vaše familije... kao što su

baba Simana i njena porodica.”

„To ipak ne znači.. ” odmahuje glavom zbunjeno.

„Znaš li da se grobnik neće smiriti dok vas sve ne pobije? I tebe, i tvoju decu, i Gradu, Nadeždu, njene sinove.”

Vojin ćuti i nemo ga gleda. Zatim, ispusti budak i nasloni se na bunar. Pognu glavu i uzdahnu.

„Vi ste ga ubili, Vojine... Zašto?”

„Nisam ja, zabogam ti se, kosingase! ,” uzviknu on, pa kad shvati da je glasno to rekao, on tiho promrmlja: „Grdoš ga je ubio... S leđa, svojim nožem.”

„Ne zabogaj se u Boga, kada vi ovde još slavite Dajboga! ” opomenu ga Gavriilo. „Zašto ga je ubio?... Gde si ti bio, crni ti?”

„Vraćali smo se iz lova, sa Krilaša... Iznenada mu je prišao s leđa i zabio mu nož.”

„Zašto, pobogu?”

„Kao najstariji sin, Dobrosav se oženio Gradom, tako su hteli naši stari, tako je i ona želela... Volela ga je kao zenicu oka svoga.”

„Grdoš ga je ubio iz ljubomore? Jer ju je i sam voleo?”

Vojin klimnu glavom, zagledan je u zemlju pred sobom. Od sramote ne sme da pogleda Gavrila u oči.

„Ima tome nešto više od petnaestinu leta... Ha izdisaju je prokleo nas i naše seme... Svojom krvavom rukom nam je zamazao lica” odsečnim i gadljivim pokretima pokazuje na sebi. „Nekad mi se čini da mi se ta njegova krv cedi s lica” briše se on obema rukama dok mu se oči pune suzama.

„Zar niste znali da je on grobnik?” začudi se Gavriilo. „Kako vam to nije odmah bilo jasno?”

„Ne znam.. ” odmahuje glavom on. „Jednostavno... bilo je davno... Bili smo mladi... Želeli smo to da zaboravimo... U početku, on nije napadao našu familiju. Nije, nije! Samo stoku, živinu, na uštap... Plašio nas je noću kad su ovi pogani dani, a posle Bogojavljenja bi se primirio... Bili smo ubeđeni da je neki vampir zalutao među nas...”

„Kud će tuđ vampir da vas progoni, Vojine?,” reče Gavriilo.

„Svako selo samo ima svoje vampire... Takva je kletva tih nemrtvih akrepa

„Šta ja znam kakvih sve ima! sleže ramenima Vojin i briše suze.

„Čekaj malo... Kako je onda Grada završila s tobom, a ne sa Grdošem?”

Vojin mučno uzdahnu i opet obori pogled.

„I ti si je voleo” reče Gavriilo. „Ali nisi priznao Grdošu... Hero si stariji brat pa si primio Gradu u svoju postelju, kao što se obično preuzmu bratovljeva udovica i njihova deca... Zato si bio toliko dugo u zavadi s njim... Grdoš ti nikad nije oprostio što si mu preoteo Gradu, a on je zbog nje ubio brata... Ali, i ti si kriv koliko i on, Vojine. Nemoj mi reći da nisi znao da će ga ubiti? Zašto ga nisi sprečio? Video si kad je potegao nož s leđa! ” povika Gavriilo na njega.

„I ja sam Gradu želeo! Ja sam je voleo više od svih njih!” zavapi on suzan. „Dobrosav ju je tukao, maltretirao... Bio je zao, nabusit, ohol, pijanica... A ona je njega ipak volela! Kako je mogla? Ja sam joj pružio sve što Dobrosav nije!”

„Ubio si ga zajedno s Grdošem...”

„Nisam! Nisam ni video kada je on potegao nož na njega! Zabogam ti se! ”

„Opet se kuneš u Boga!... Gde ste ga pokopali?”

„Na raskrsnici, više sela,” mukljivo će on.

„Na onoj kuda sam prošao dolazeći ovamo?”

Vojin klimnu glavom.

„Na raskrsnici se sahranjuju grešnici, nekrštena deca, samoubice, davljenici...” reče Gavriilo. „Ne čudi onda što se povampirio... Sigurno je neki vuk prešao preko njegovog groba čim se sad pretvara u njega.”

„Kako ćemo ga zaustaviti?” tiho pita Vojin.

„Trebalo bi da odem iz vašeg prokletog sela i da ga pustim da vas sve raskomada” promrmlja Gavriilo ljutito. „Ne znam kako da mu dođemo glave...”

„A da ga sad, za dana, iskopamo i spalimo...?”

„Ni vatra ni kolac ne deluju na grobnika, vratiće se još gori nego

što je bio.”

„Pobogu, sigurno postoji način kako da...”

„Postoji, postoji, Vojine. Naći će svoj mir kada vas sve bude pobio” klima glavom Gavriilo. „Tek onda će selo da odahne.”

„Hajdemo tamo gde je pokopan” reče Vojin, pa se sagnu da uzme budak. „Nešto ćeš već smisliti, kosingase.”

Gavriilo slegnu ramenima i krenu za njim. Ispred kuće naletoše na Gradu, ona je sva usplahirena. Krši ruke i drhti.

„Kuda, Vojine?,” hrapavog će glasa od plakanja ona.

„Nikud, ženo,” reče on ne pogledavši je i prolazi pored nje.

„Kaži mi, kuda ćete?,” uzviknu ona i uhvati ga za ruku.

„Da iskopamo Dobrosava i pokušamo da ga ubijemo” reče smireno Gavriilo u prolazu. „On je grobnik.”

„Nije on grobnik! Nije!” zavapi ona.

„Ma, šta ti znaš, ženo...” otrgnu se Vojin i nastavi za Gavrilom.

Kosingas zasta. Okrenu se polako k njoj. Zbunilo ga je njeno ponašanje.

„Vojine... kako ona zna da je mrtav kad svi u selu misle da je još živ?”

Vojin pogleda u njega, pa u nju.

„Nisam joj rekao da...”

Gavriilo se lupi po čelu, pa podiže pogled u nebo. Odmahuje glavom i širi ruke u čudu.

„Kako nisam video! Slep sam kod očiju!,” procedi on kroz zube.

„Mogao sam da spasim Grdoša...!”

„Šta, Gavriilo?” zajauka Vojin.

Gavriilo pogleda u lepu Gradu. Stoji ukipljeno, strah joj na licu. Stiska usta i guta knedle.

„Onomadnju noć ti si pustila grobnika da uđe u kuću, Grado” reče Gavriilo. „Ne bi on mogao sam ući... Ti si mu otvorila vrata i pozvala ga.”

„Šta?,” zabezeknu se Vojin, pa čas gleda u njega, čas u ženu. „Šta to pričaš? Zašto bi ona...? Grado, kaži mu da to nije istina!”

A ona se udrvenila od straha, ni glasa da ispusti. Vojin joj zbunjeno prilazi.

„Kaži mu da nisi otvorila vrata! Grado?... Zašto bi ona to učinila, Gavriilo? Video si da je bila bez svesti, da ju je vampir prebacio preko ramena...!”

„Ona je vrisnula tek kada sam ja skočio na noge i potegao mač... Tada su me čuli... Vojine, vrata i prozori su bili zatvoreni... Čak i da je nešto bilo otvoreno, nijedan vampir ne ulazi u kuću bez poziva. To je jednostavno tako.”

Vojin je uhvati za ramena i snažno je protrese.

„Zašto si to uradila, prokleta bila? Sve sam ti pružio! Dao sam ti sve!... Brata sam zbog tebe ubio!”

„Zato! Zato!” vrišti histerično Grada. „Volela sam ga i uvek ću ga voleti! ”

Vojin zamahnu i ošamari je iz sve snage. Ona pade razbarušene kose na utaban sneg ispred kuće. On zaurla od bola i gneva, jauk odjeknu selom. Ha vratima se pojavljuje Dabac bezizražajnog lica i ispraznim očima ih sve gleda.

Gavriilo se zagleda u njega. Uhvati se za glavu obema rukama.

„Nije moguće...” promrmlja on prvo tiho, pa onda uzviknu: „Kako si mogla, Grado?”

Ona diže glavu sa zemlje, a Vojin taman opet digao ruku na nju kad se ukoči.

„Šta je, Gavriilo?,” uplašeno će on.

„Zanela si Dabca s tim grobnikom, Grado! Ima li bezbožnijeg i grešnijeg greha, ženo?”

„Šta to pričaš, crni Gavriilo?,” uplaši se Vojin. „Dabac je moj sin!... Jes' lakoumac, ali je moj...”

„On je vampirče, Vojine,” reče Gavriilo. „Začela ga je s grobnikom, tvojim bratom. Pogledaj, nema senku!”

Otac obiđe dete spreda i sa strane, i uveri se da od sunca ne baca senku iza sebe. Diše ubrzano i duva kroz nos, izbezumljeno gleda čas u Dabca čas u Gradu.

„Grado, pa zar...?” ne stiže on da dovrši rečenicu jer ga spopade ubilački bes.

Zavika nešto nerazgovetno što je zvučalo kao kletva, uzmahnu budakom i tresnu ženu posred temena. Puče glava, krv prenu posvuda na sneg. Lepa Grada ne ispusti ni glasa već se samo ispruži ispred praga kuće. Dabac ne pokazuje nikakva osećanja, ne reaguje na stravičnu scenu koja se pred njim odigrala.

Vojin zakuka na sav glas i pade na kolena pokraj svoje mrtve supruge. Čupa sebi kosu i grebe lice. Stenje i ispušta one strašne zvuke kada se čoveku duša kida, a srce od bola puca. I za Gavrilu ovo bi previše, pa ćutke uđe u kuću i sede na klupu. Čuo je glasove seljana kako se približavaju. Prilaze mu, zagledaju ih, poneko mu neku reč utehe uputi, potapšu ga... Okuplja se narod kad god je neka nesreća. A u Dabinom Dolu zaredala je iz dana udan.

Kosingas sedi i nemo ih gleda kroz otvorena vrata. I on je ostao bez reči, bez osećanja. Toliko toga se desilo za ova dva dana. Oseća se umrtvljeno i prazno. Iscrpljeno. Gleda u Dabca i odmahuje glavom, stiska usta. Grozničavo razmišlja i predviđa dalje događaje. Šta treba učiniti? Kako savladati grobnika? Ako se noćas bude opet digao iz groba i sazna li da njegove mile Grade više nema, pobiće ih sve, niko se neće spasiti.

Zna Gavrilu da tragedija u Dabinom Dolu nije završena.

Kosingas je ćutke stajao sa strane i posmatrao žene kako Gradu umotavaju u pokrov. Deveruša i njoj upali sveću i stavi joj kamen pod glavu. Zatim počеше da plaču i nariču. Kćerke Nera i Milesa čuče u ćošku kuće i tiho jecaju, što od tuge što od straha. Samo Dabac skrušeno sedi zagledan u neku tačku.

Gavrilo, ne mogavši da izdrži još jedno mučno bdenje, izađe napolje. Bilo je podne. Vedro nebo, a od sunca se jedva gleda od belila snega. Blješti i bode oči. Seljani ulaze i izlaze iz kuće. Tiho govore, odmahuju glavom, svi se čude šta je snašlo njihovo

selo. Vidi po njihovim licima da i oni strepe od naredne noći. Brzo se pročulo šta se desilo i ko je grobnik. Malo-malo pa gledaju u

Gavrila, očekuju od kosingasa spas.

Nešto kasnije, Gavriilo je izveo Vojina iz kuće. Ovaj je i dalje potresen, ali pri sebi, shvatiće šta će mu kosingas reći.

„Slušaj, Vojine... Grobnik se mora zaustaviti... Odmah, sada... Jer kada grobnik noćas dođe, načiniće strašnu krvariju zbog Grade... Moraš otići s bdenja.”

„Kako da ga zaustavimo, Gavriilo?” govori polako Vojin, vidi mu se umor na licu. Oči mu nabrekle od plača i uzbuđenja. „Sam si rekao da ga ni ti ne možeš zaustaviti.”

„Tačno, ja ne mogu... Ali može Dabac.”

„Moj... njegov sin?” izbeči se on.

„Da, da... Grobnika može ubiti samo njegovo vampirče.”

„Ma šta to pričaš, crni čoveče?,” otkorači on nazad. „Kakva je to strahota! Jesi li siguran u to što pričaš?”

„Jesam, Vojine... Nažalost, tako je.”

„Nije moguće... On je samo dete... Ja sam ga podigao... kao svoga sina! Kakav da je... moj je.”

„Znam, znam... Ja ti samo kažem šta se može uraditi.” „Sigurno postoji neki drugi način! Poštedi mi sina toga užasa, kosingase!”

„Postoji još jedan način.”

„Koji, govori!”

„Kada bude ubio tebe, Nadeždu i satro vam seme, on će počinuti u miru i više neće proganjati selo.”

Vojin se ušeta levo-desno. Hvata se za glavu, gleda čas u zemlju, čas u nebo. Miče usnama, izgovara nečujne reči. Možda je molitva, možda kletva. Gleda ga Gavriilo, ali nije mu ga žao. On i pokojni Grdoš su krivi za prokletstvo koje je snašlo ne samo njihovu familiju, već i celo selo. Ubili su mučki rođenoga brata zbog njegove žene, a onda se još njih dvojica oko nje pozavadili. Razmišljao je Gavriilo da ga kazni, onako kako je umeo, i ruka mu ne bi zadrhtala. Ali nešto mu je govorilo da je ovo što proživljava njemu najgora kazna. I nije bilo gotovo.

Čuli su ljudi koji su postrani stajali šta mu je Gavriilo rekao. Zato

su počeli jedan po jedan da mu prilaze i, isprva oprezno i polako, da ga ubeđuju da poslušá kosingasa. Kako je Vojin sve odbijao, tako su ga oni sve jače pritiskali i glasnije navaljivali. Ha kraju, u dvorištu kuće, izbi glasna svađa i rasprava. Digla se tolika buka da su ljudi sa bdenja izlazili da vide šta se napolju događa. Čak se i narikače ućutaše.

Ubrzo, svi su stajali u dvorištu oko Vojina, a Grada je ostala sama da leži u kući. Samo su njena deca i deveruša bile uz nju. Ostalima je ovo važnije. I kako su minuti odmicali, a sunce se sve više spuštalo prema zapadnom horizontu, tako je među ljudima strah sve veći, a panika se graniči s ludilom. Gavriilo ih je razumeo. Ako Vojin ne pristane, niko se nije mogao nadati da će dočekati blaženo jutro Bogojavljenja.

„Dobro! Dobro!” povika izbezumljeno Vojin na kraju. „Biće kako kosingas kaže! Dosta, neću više da vas slušam!”

Krupnim koracima Vojin uđe u kuću i ubrzo se vratio vodeći Dabca u jednoj ruci, a u drugoj je nosio svoju bojnu kosu. Stade pred Gavriila, smrknut i rezigniran.

„Hajde, idemo.”

„Ja ne idem, već ti.”

„Zašto ne ideš?” zbuni se Vojin.

„Ti i pokojni Grdoš ste sve ovo zakovali, sad ti vadi maziju iz kazana,” reče mu Gavriilo.

Vojinu sevaju oči od jarosti i nemoći. Nema kud nego da se pokori.

„Šta treba da uradim?” oštro će on.

„Iskopaj grobnika i neka mu Dabac prvo zabije bojnu kosu u srce... A ti mu onda odseci glavu i stavi mu je pod noge.”

„Ja? He Dabac?”

„Ne Dabac” uzdahnu Gavriilo.

Bez i jedne reči više, Vojin povede vampirče za ruku i ne osvrćući se ode putem koji vodi van sela. Kada se dovoljno udaljio, Gavriilo reče nekolicini ljudi, uglavnom onih koji su ga najglasnije nagovarali

na ovo, da krenu za njim i ponesu lopate.

„Pomozite mu da se vrati, neće ga noge nositi” reče im Gavriilo.

Oni ga zbunjeno gledaju, ne razumeju njegove reči. Ali ćutke ga poslušашe i pohitaše za Vojinom i Dabcem. Gavriilo ode da obiđe svoga Coku. Zateče ga među kozama u Grdoševoj kući. Tamo Nadežda ćutke odlaže muževljeve stvari u stari sanduk. He rekoše ništa jedno drugom. Bilo koje reči bi bile suviše i neprikladne. Dok je ona radila svoj posao, Gavriilo je u šaku uzeo sena i timario svog magarca. Voleo je to da radi, smirivalo ga je. Mogao bi satima da ga timari. Pričao je s njim, neretko bi mu tepao. Nije mario šta bi drugi rekli ili mislili. Bilo mu je dovoljno ono što je on znao, kroz šta su zajedno prolazili. Zato je najviše voleo da bude s njim. I najbolje bi tad razmišljao.

U neko doba, on čuje napolju da neko viče:

„Vraćaju se! Hoće sirotog Vojina!”

Gavriilo polako, nogu pred nogu, izađe i uputi se ka Vojinovoј kući. Tamo se celo selo sjatilo i u tišini gledaju kolonu koja se vraća sa raskrsnice, gde je Dobrosav bio zakopan. Ha čelu ide nekoliko seljaka i nose Vojina, kome se noge vuku po snegu. On povremeno dignе glavu i pokaže svoje izmučeno uplakano lice.

Stadoše pred Gavrila i spustiše ga da sedne na sneg. Jedan od ljudi koji ga je nosio reče:

„Otvorili smo raku, iskopali Dobrosava... Ležao je umotan u svoj pokrov, sav nabrekao i crven... Vojin je dao bojnu kosu Dabcu u ruke i pokazao mu gde da je zabode... Dete ga je poslušalo... Zabilo je kosu i probilo grobniku srce...” čovek počе da grca i zamuckuje, bio je vidno potresen kao i ostali oko njega. „A onda... onda je Dobrosav... najednom je otvorio oči... Lice mu je poprimilo ljudski izgled... Onako mio kakvog ga pamtim... Oči mu se ispuniše suzama... blago se osmehnuo... Reče: „Sine, moj”. i sklopi oči... i ... i... uto... Dabac se srušio mrtav preko njega... Onda je Vojin odsekao glavu bratu... stavio mu je pod noge... Molio ga je za oproštaj, i Dobrosava i sina mu Dabca...” Uspravi se čovek brišući suze. „Pokrili smo ih zemljom i

snegom... Kad sneg okopni, sahranićemo ih obojicu na groblju kako dolikuje.”

Svetina se u tišini razilazi. Samo Gavriilo ostaje da stoji nad Vojinom, koji pognute glave sedi na snegu.

„Znao si...” promuklo reče Vojin. „Znao si da će Dabac umreti... kad ubije oca...”

„Znao sam, Vojine... Ali i ti znaj da je od dva zla ovo bilo manje... Dabac bi odrastao... u vampira, a ti znaš šta to znači.”

„Mogao si mi bar reći!” zavapi Vojin.

„Mogao sam, ali nisam hteo... Ovo je bila moja kazna što si ubio Dobrosava... Ni Gradu nisi smeo umlatiti... Ona ga je volela... i on nju, čak i kao vampir... Ali kletva koju je bacio na vas mu nije dala mira... Sve ovo što se desilo, Vojine... Svi ovi izgubljeni životi i prokletstvo... za sve ste krivi ti i Grdoš... Tek te čeka Božja kazna.”

Bila je mirna i lepa noć pred Bogojavljenje. Gavriilo je osećao rasterećenje u vazduhu. Nije bilo napetosti, neizvesnosti koja se osećala kao neki loš zaudar. Vedro, zvezdano nebo je najavljivalo sunčan dan. Osećao je radost što je sutra bio praznik, što se ovo konačno završilo. I što će moći da se vrati kod igumanije Teodore. Zato nije želeo da provede još jednu noć pod ičijim krovom. Pod drvenom strehom u dvorištu Grdoševe kuće založio je veliku vatru i sedeo na hoklici. Nije mu bilo hladno. Želeo je da bude na otvorenom, na svežem vazduhu. Da gleda zvezde. Nije mogao da ne razmišlja o svemu što se desilo. Ljubav lepe Grade i Dobrosava opstala je i posle smrti, održala ih je zajedno pa čak se i izrodila u jadnog Dabca. A majka ko majka krila je da dete nema senku, nije ga puštala iz dvorišta da neko ne primeti, a sve pod izgovorom da je lakouman. Nije se čudio što Vojin i njihove kćerke nisu to videle. Ko pa gleda takve trivijalnosti? Kad ne znaš šta tražiš, nećeš to nikad ni primetiti.

U neko gluvo doba noći, tiho i nečujno svi odrasli iz sela izadoše iz svojih kuća i u mraku stajaše pod zvezdanim nebom. Sve oči behu uprte u nebesa, sve misli u molitvi, sve želje u očekivanju da im se njihov bog Dajbog obrati. Po starom predanju, Dajbog je ispunjavao

želje ljudima koji su mu se obraćali prilikom otvaranja neba. I sada hrišćani, uoči Bogojavljenja, veruju da se nebo otvara i tada se Bog javlja ljudima. Bio je kosingas, znalac starih tajni i istina, hodao je po tankoj granici dva sveta. Zadatak mu je bio skoro nemoguć: da pomiri dve vere, da sačuva staroversku dušu naroda i prevede ih Bogu. Da iskuje čelik tvrđi nego igde drugde.

Kažu, kada se nebo otvori, sve vode staju za trenutak i pretvaraju se u vino. I vetar prestaje da duva. Zahvaćena voda dobija zaštitničku moć. One koje se ne zahvate, posvećuju se ujutru krštenjem, bacanjem krsta u vodu. Ali u Dabinom Dolu nije bilo tako. Još ne.

Svanulo je prekrasno jutro. Otkad je ovde, prvi put je Gavriilo vidi ptice kako preleću selo, čuje njihovu razdraganu pesmu. U vazduhu se oseća radost i mir. Uistinu je Bogojavljenje pročistilo ovo selo. To se videlo na licima ljudi u povorci koja je krenula ka reci koja je proticala kroz selo. Hoće vence suvog cveća, obučeni su u haljine drečavih boja. Pevala se stara pesma posvećena Dajbogu, bogu davaocu.

„I Dajbog usliši molitvu njegovu
i po toj molbi dade mu što je molio.
Jer Dajbog nam podari sjaj svetlosti zore
stvorivši zemlju iz bezdna.
Niko svoga brata nežaleše
Mahom mi se zemlja uzmutila,
Stade plača, lelek i jauka
Sve za devet crni godina..

Kolona prolazi pored Gavriila, koji je za uže drži svog Coku. Bio je spreman da krene u Ždrelo. Ali želeo je da se uveri u još nešto. Zato čeka da svi prođu u mimohodu kraj njega i da se spuste na obalu reke.

Među poslednjima prolazi vezani Vojin, koga su za ruke držala oba Grdoševa sina. Ha glavi ima cvetni venac, ali mu je lice namračeno kao što su bili prethodni dani. Pogledi su im se na tren

sretnu, ali Vojin je od sramote pognu glavu.

„Evo i tvoje Božje kazne, Vojine” reče Gavriilo.

Prošli su pored njega i spustili se na reku. Gavriilo više nije čekao, video je ono što je želeo. Krenuo je putem kojim je došao pre nekoliko dana. Pružio je korak, želi što pre da se udalji od ovog mesta. Nije se ni osvrnuo da pogleda kada su seljani ritualno davili Vojina u reci. Koprcalo se on, batrgao, ali Grdoševi sinovi su ga čvrsto držali pod vodom. Sve dok mu telo nije omlitavelo. Onda će ga kao grešnika sahraniti na raskrsnici, možda baš u Dobrosavljevu raku. Ali prethodno će mu, za svaki slučaj, odseći glavu i staviti mu je pod noge da ne može da je nađe ako se ipak povampiri.

Negde su još davili žrtvu na Bogojavljenje, dok su drugde uglavnom kao zamenu bacali krst u vodu. Doći će on opet u njihovo selo, iskoreniće im i taj običaj onako kako on ume, ako neće da ga poslušaju. Ovaj put Gavriilo nije želeo da ih spreči. Činilo mu se da je Vojina sustigla božja kazna. Kog boga? Nekada mu nije bilo važno. Bitno je bilo da je pravda zadovoljena. Uostalom, čudni su putevi Gospodnji.

Glava pedeset i šesta - Peto 1386.

*„Ova poslednja pobeda (pad Niša)
ne može se izjednačiti s drugim običnim
dobitkom jer je ona tako reći ključ
koji će mi otvoriti druge gradove od Rumelije”
(Murašovo pismo)*

U uče Brankoviću... He znam je li bilo pametno da ga slušamo” reče Radič Postupović zagledan u reku Toplicu kako svetluca pod jutarnjim suncem. S vrha obližnjeg brda imaju dobar vidik na mesto gde reka skoro oštro okreće na jug i ulazi u udolinu široku oko tri stotine metara. „Sumnjam da će Turadija opet nasesti na njegovu lukavštinu

„Radiču... Ako ih neko dobro poznaje, onda je to on,” reče Vuk dok sedi na kamenu i oštri svoj mač. „Ne beri brigu, čoveče, videćeš da će doći za nama.”

„Ma, ne znam.. ” okrenu se nervozno prema njemu Radič. „Kako možeš biti tako smiren? Šta ako odustanu i krenu na drugu stranu... Možda na Kruševac?”

„Neće, videćeš” smeška se Vuk.

„Tri dana nas jure i tri dana mi im pred nosom kobajagi umaknemo”ušeta se Radič s rukama na leđima i samo odmahuje glavom. „Dokle misliš da će verovati da ih se bojimo i da bežimo?...

Sigurno su već posumnjali da im spremamo zasedu... i... i krenuli su na sever, ka Kruševcu... A Lazar je u Kruševcu sam! He bi mogao ni da zapoveda odbranom kada bolan leži u postelji! ”

„Radiću... Kud će Kula Šahin Bej sa skoro dvadeset hiljada akindžija da napadne Kruševac? Otkad se neki grad opседа samo konjicom? Uostalom, glavnina vojske je zauzeta opsadom Niša.” „Kako ćemo ovako pomoći našima u gradu?” zapita se on. „Dobro kaže Miloš da je Murat poslao Šahin Beja sa akindžijama da bi nas jurio, i sprečio da ga napadnemo s leđa.”

„Ipak mislim da nije bilo pametno što smo podelili snage po ovim brdima” reče Radič zagledan u šumovit kraj s obe strane Toplice. „Trebalo je da ih dočekamo kod Hisara i da zapodenemo bitku s njima. Ima nas trideset hiljada. Potukli bismo ih.”

„Još si mlad, Radiću Postupoviću,” reče Vuk ustajući i vrati mač u korice. „Ali ne može se sve naučiti za dvadeset i tri leta.”

„Mladost je prednost u ovom slučaju, Vuče Brankoviću” osmehnu mu se on.

„Nije prednost ni u postelji niti na bojištu, sinko” zagleda se i Vuk u put koji je vijugao uz reku Toplicu. Sve očekuje da će videti tursku konjicu. „U oba slučaja ti je iskustvo presudno... A Miloš Obilić je stekao iskustvo među ovom istom Turadijom. Da smo ih napali kod Hisara, Murat bi priskočio u pomoć Šahin Beju i prednost više ne bi bila na našoj strani „Slepo mu veruješ.”

„Kada je vojevanje u pitanju, verujem mu” reče Vuk, ali kao da mu neki tamni oblak pređe preko lica. Primetio je to Radič, ali ništa ne govori. I on je čuo neke neprijatne glasine o Milošu i Mari, Vukovoj ženi. „Znaš, zatočnici su poznati po svom lukavstvu. Kako bi inače izašli na kraj sa brojnijim protivnikom? Da, da... Dobro je Miloš procenio Murata čim je video da je na nas poslao samo brze akindžije... Namamili smo ih našom konjicom kod Hisara, i otad im bežimo ispred nosa... Samo da ih dovučemo ovde.” pokazuje rukom Vuk na uzanu udolinu u podnožju. „A kada dođu, s jedne i s druge strane su šumovita brda i reka... tu ih čekamo, sa našim strelcima na

konjima i oklopnicima... I to je još jedna Miloševa zasluga, ti strelci na konjima, baš po uzoru na njihove akindžije. Neće imati kud da pobjegnu kad ih zatvorimo sa svih strana.”

„Nisam siguran, Vuče,” reče Radič. „Naši izviđači su javili da su akindžije podelile svoje snage... He prate nas svi... Mogu da nam zađu iza leđa.”

Postupović je rođen u selu Kamenica na Rudniku, u rudarskoj porodici. Njegov otac je bio vojvoda Milutin, gospodar Gruže. Knezu Lazaru se dopao mladić, i po uzoru na cara Dušana, koji je oko sebe okupljao najbolje ljude, tako je i knez doveo Radiča na svoj dvor, gde se zbližio s njegovim mnogo mlađim sinom Stefanom. Bio je naočit mladić, visok i stasit, i bistar. Imao je krupne crne oči i valovitu kosu do ramena. Doduše, umeo je da bude brzoplet i previše samouveren, verujući da je već sve naučio. Ha njegovu sreću, slušao je starije od sebe.

„Zar Miloš Obilić nije i to predvideo? A?” pita ga Vuk. „Nije li rekao da će akindžijama dojaditi duga potera i da će se dati u pljačku?... Ovako je još bolje, imaćemo manje gubitaka, a lako ćemo posle ostale loviti po okolini.”

Začu se uto topot konja kako im prilazi. Iz šumarka izbi Miloš na velikom Ždralinu i jedva ga zaustavi pred ovom dvojicom.

„Dolaze!,” uzviknu on. „Jedan manji deo je ostao na putu i do podneva će stići! ”

„Koliko ih je?,” upita ga Radič.

„Oko dve hiljade!”

„Samo toliko?,” iznenadi se Vuk Branković. „Gotovi su!”

„Gde su ostali? Da nas nisu prozreli pa se spremaju da nas napadnu s leđa?,” opet će Radič.

„Raštrkali se po okolini, dali se u pljačku,” smeška se Miloš.

„A da oni nama ne prirede zamku?”

„Neće... Kula Šahin Bej ih predvodi... Svi na svoje položaje!,” uzviknu Miloš.

Vuk i Radič uzjahaše svoje konje.

„Radiću, na levu stranu obale, a ti, Vuče, na desnu sa svojim strelcima,” reče Miloš. „Ja ću da im zatvorim odstupnicu konjicom! ”

Radić podbode svoga konja i polete u galopu, dok Vuk i Miloš krenuše u suprotnom pravcu. Kada su sišli s brda, usporiše.

„Drag momak ovaj Radić” reče Vuk. „Biće od njega nešto... Lazar se uzdaje u njega.”

„Mmm.. ” promrmlja Miloš.

„Knez se uzdaje i u tebe.”

„Aha..

„Ne bi ti poverio komandovanje, Milogae... He preteruj sad ti.”

„U redu je, Vuče Brankoviću... Nisam slep,” reče Miloš dok gleda u stranu.

„Nisi slep, ali mu još zlopamtiš” reče on. „Zašto meni nije poverio svoje trupe kada se razboleo, ili Radiću Postupoviću... Ili pak Musićima? Hero tebi.”

„Radić je još mlad, Musići se ne mogu oporaviti posle gubitka Pirota

„Što meni nije poverio trupe?”

„Pitaj njega... Možda te smatra neiskusnim, ko će mu ga znati! ”

„Tebi je predao vojsku jer najbolje poznaješ Turke.”

„Radije bih da je molio oprostaj od mene za Obilovo nego što pokušava ovako da se iskupi.”

„Znaš da su Musićeve trupe bez njegovog znanja razorile tvoje dvore... Ni braća Musići nisu znali šta im radi vojska... Uostalom, znaš kako izgleda kada se brojne trupe kreću... Ima pljačke i paljevine, nažalost.”

„Ne moraš mi pričati, sve ja to znam.”

„Zašto si onda prihvatio kneževu ponudu?” pita ga Vuk. „Zašto? Zato što su Turci upali na našu zemlju,” pogleda ga Miloš iznenađeno. „I da mi nije poverio komandu, opet bih bio među vojskom.”

„A to što si bio na sultanovom dvoru? U Muratovoj službi? He osećaš li nikakvu... obavezu prema njemu?”

„Što bih mu dugovao bilo kakvu lojalnost, Vuče Brankoviću? Ja

sam napustio njegovu službu, s tim je gotovo.”

„Ipak, toliko leta si tamo proveo..

„Kao zatočnik, njegov delija. Ništa više.”

„Kad neko provede toliko vremena u mojoj službi, onda ja očekujem...”

„Brankoviću.. ” zaustavi Miloš konja. „Ja sam zatočnik... Razumeš li šta to znači?... Jesam li nedavno po drugi put izlazio na megdan umesto kneza iako ne mislim ništa dobro o njemu?... Kad je onaj Arbanas, s Prokletija, došao pred tvoj grad i tražio da mu Lazar izađe na megdan?... Jesam... I još pet puta ću ga menjati na megdaništu, ali ne zato što sam mu veran podanik već zbog slave i srpskog imena... Isto je bilo i dok sam bio kod Murata... Ništa ja njima ne dugujem... Ja samo dugujem mojoj zemlji i narodu. I zato sam ovde” kad to reče, opet potera konja napred.

„Pitam jer si mi svojevremeno rekao da ti je dao berat da mu se možeš vratiti... A ako te sad neko od Turadije prepozna u bici i njemu dojaviti...”

„Briga me nije, Vuče... Da se bojim toga, ne bih bio ovde, a njemu se vraćati neću.”

Stigoše do Vukovog položaja iznad Toplice. U šumi je skriveno više stotina strelaca i više hiljada konjanika. Miloš se tu rastaje od njega nakon što mu je izdao poslednje instrukcije: njegovi strelci treba da napadnu kad Miloševi oklopnici zatvore odstupnicu Turcima i krenu u juriš. Zatim, sa severa napašće Radičevi oklopnici.

Miloš se pridružio svojim trupama nizvodno od Vukovog položaja. Dobro skriveni u gustoj bukovoj šumi, trebalo je da propuste akindžije i da čekaju da uđu u udolinu. Pod svojom komandom imao je dve hiljade teških oklopnika i oko pet hiljada pešadinaca.

U potpunoj tišini čekali su neprijatelja. Znao je Miloš da je teško da ovoliki broj ljudi ostane nevidljiv, pogotovo što se iskusni izviđači ne oslanjaju samo na vid nego i na sluh. Zato je pribegao lukavštini: zauzeo je položaj iznad rečnog korita gde je Toplica najbrža i najbučnija. Sada ništa nije moglo da oda njihov položaj.

I zaista, oko podneva je prvo naišla grupa turskih izviđača. Jahali su raštrkani, celom širinom doline, i pažljivo osmatrali okolinu. Nisu žurili. Brda na severu su na tom pojasu bila prazna, ali na jugu, iznad Toplice, sve je bilo puno Miloševih trupa. Zaklonjeni gustom vegetacijom i glasnim žuborom reke, ostali su neprimećeni. Prošli su pored njih dalje uzvodno.

Nezadugo se pojavila glavnina vojske od oko dve hiljade akindžija. Istureno je jahala grupa bašija, a među njima je Miloš odmah prepoznao Kulu Šahin Beja po kacigi sa bivoljim rogovima i plaštom od leopardove kože. Sem njega i njegovih zamenika, svi ostali su na leđima nosili luk, a za pojasom s jedne strane pričvršćen tobolac sa strelama, a s druge sablju navaliju ili handžar. Dobro ih je Miloš poznao; bili su brzi, okretni i ubojiti. Čak i kada bi se povlačili u galopu, umeli su brzo i precizno da ispaljuju svoje strele. Često bi tako preokrenuli bitku u svoju korist, pa bi onda prešli u protivnapad. Jedini način da se unište bilo je borbom prsa u prsa, a za to ih je prvo trebalo opkoliti.

Akindžije su prošle prateći korito Toplice i skrenule na jug gde je reka zavijala. Ha mestu gde se udolina sužava, i gde ih je trebalo napasti, Turci se zaustaviše kao da se premišljaju da li da nastave dalje. Bojali su se zasede. Videvši svoje izviđače daleko ispred, poverovaše da je bezbedno i dugačka kolona polako nastavi dalje.

Čim je Milošu dat znak da su Turci upali u zamku, on pokrenu svoju konjicu iz šume i pregazi reku. Odmah zatvori prolaz i dade se u galop za akindžijama. Zatim, Vuk Branković naredi napad svojim strelcima na konjima i oni se sjuriše s brda zasipajući neprijatelja strelama. Istovremeno, Radič Postupović na čelu svojih oklopnika napadne ih sa severa.

Turci se umah uplašiše slušajući grmljavinu kako se spušta s tih brda. Pod nogama su osećali podrhtavanje tla od nekoliko hiljada teških oklopnika koji su im s istoka i severa dolazili.

Dok se Kula Šahin Bej osvrnuo oko sebe, zasula ih je kiša strela. Shvatio je da se obruč oko njega zatvara. Odmah nastaje veliki metež u

redovima akindžija; uzalud bašije izvikuju naređenja, niko ih ne sluša niti čuje. Krici i jauci pogođenih zaglušuju naredbe. Ranjeni konji se propinju i zbacuju jahače. Mnogi stradaju pod kopitima preplašenih životinja. U prvi mah, izgledalo je da su Turci već razbijeni, ali brzo su se osilili i uzvratili strelama.

To je kratko trajalo jer su se među njihove redove sa severa zabili oklopnici Radiča Postupovića i presekli im formaciju na dva dela. U borbi izbliza nisu bili dorasli oklopnoj konjici, padali su posečeni kao snoplje.

Miloš je sa svojim trupama stigao nekoliko minuta kasnije. Svom silinom se kao klin zabio među već raštrkane akindžije, rušeći pred sobom i konje i ljude. Opkoljeni sa svih strana, Turci su padali jedni preko drugih. Pod jakim podnevnim suncem sijali su oklopi i mačevi, zaslepljivali i jedne i druge. Krv je prskala i lila iz ubodnih rana, gazilo se preko mrtvih i ranjenih. Uzalud su neki molili za milost, niko nije bio pošteđen. Zarobljenici se nisu uzimali. Kako se obruč stezao, tako su gomile trupaca konja i Turaka bile sve veće.

I kada je sve izgledalo da je gotovo, odnekud jedna zalutala strela pogodi Miloša u butinu, blizu preponske arterije. Krv obilato pokulja. Odmah je osetio, ne toliko bol, koliko veliki gubitak snage. Znao je koliko je to mesto na čoveku ranjivo. I sam je svoje protivnike koji su bili oklopljeni ciljao baš u to mesto, jer kada se preseče preponska arterija, smrt je sigurna.

Njegovi saborci, videvši da je Miloš zalegao preko Ždralinovog vrata i da krv lije sa sedla, brzo uhvatiše uzde i izvedoše ga s bojnog polja. Odvedoše ga do njihove kamare, gde ga prepustiše vidarima koji su već imali posla s ranjenicima koji su pristizali sa bojišta.

Miloš leži na nosilima u polusvesnom stanju dok jedan stariji vidar zagleda njegovu ranu iz koje viri strela.

„Iščupaj je, crni ti, šta je gledaš?” procedi Miloš kroz zube kad vide da ovaj ništa ne radi.

„Ne smem, gospodine moj... Može vrh strele da pocepa krvnu žilu, a onda si nagrajisao,” reče vidar.

„Samo od sebe neće stati, pa ti vidi šta ćeš” reče Miloš stežući zube od bola i boreći se s nesvesnicom.

„Jedino da ofikarim vrh strele i da je proguram kroz nogu na drugu stranu, a da odmah vrelim žaračem zaustavim krvarenje iz obe rane.”

„Uradi šta treba” promumla Miloš dok mu hladan znoj lije niz lice. „Ne misliš valjda da ću ti ja pomoći?”

„Boleće, znaj.”

Miloš mu samo mahnu rukom da već počne. Više nema snage da pridigne glavu i pogleda svoju nogu. Pokušava da drži oči otvorene, beći se, ali neka neumoljiva sila mu ih je prekrila mutnim velom. Iz daljine čuje vidara kako doziva ljude, zatim žamor glasova oko sebe. He vidi im lica, samo njihove obrise. Osetio je kako ga drže za ruke i noge. Neko mu je stavio štap u usta da ne odgrize sebi jezik. Zastenjao je od bola kada je vidar slomio vrh strele. Rukama se čvrsto drži za nosila kao da će mu to pomoći da ne potone u crnilo nesvesti.

Kada je vidar počeo da gura strelu na drugu stranu butine, osetio je njen vrh kako mu cepa mišiće i probija kožu. Nije dočekao olakšanje kada je cela strela prošla jer je izgubio svest i klonuo...

Prepao se i brzo otvorio oči. Stoji na bojištu. Sutonska polutmina je iako je sunce visoko na nebu. Kao da se svetlo ne probija do zemlje. Pa ipak sve je u dugačkim pepeljastim senkama, nestvarnog izgleda. Po tlu leže mrtve akindžije, jedni preko drugih, ili pod mrtvim konjima. Iz njih vire strele, koplja, mačevi... Sablje i lukovi razbacani su uokolo. Zemlja je natopljena krvlju, trava se crveni, a negde se vidi krvavo blatište. Mrtva tišina je u vazduhu. On čuje sebe kako diše, svaki pokret je desetostruko glasniji.

Vuče noge po zemlji i baza po bojištu. Gleda izraze lica onih koji su oči u oči sa smrću koja je došla po njih. Razjapljena usta iz kojih visi jezik, širom otvorene oči zagledane u ništavilo. Oseća prisustvo smrti, ona je tu, svuda oko njega. Čini mu se da je može opipati prstima iako je nevidljiva. Oseća njen ukus u ustima, sladunjavi miris u nozdrvama.

U daljini zvona tiho zazvoniše na večernje bogoslužjenje. Tada ugleda neku spodobu kako se lagano kreće među sutonskim senama. Njeni obrisi štrče oštrinom stvarnosti. Je li to smrt koja skuplja duše ovih jadnika? Ili demon koji se naslađuje njihovom krvlju? Miloš je zastao. Okrenuo bi se, ali nešto mu ne da, kao da ga privlači.

Korak po korak, gazi preko mrtvih i ide k njoj. Primeti da ima dugačku kosu, koja joj se vuče po krvavoj zemlji. I krajevi joj se crvene. Stvor je nizak, pogrbljen i podštapava se štapom. Čuje mumlanje ženskog glasa, kao da priča sama sa sobom.

„Dobra kob ti, znani delijo,” reče ona smešljivo kada mu se okrenula.

„Dragušla.. ” izusti on.

„Tako me zovu u "đavoljoj varoši... a ovde.. ” pokaza ona rukom, „ovde sam Mokoš, kob koja ti je na bojištu bolju sreću ukobila... Miloše Obiliću, zatočniče srpski.”

„Jesam li ja to mrtav, bako?” upita on gledajući oko sebe.

„Ha! Nisi još... Jednog dana bićeš... Onako kako ti kob ukobi,” reče ona pa svojim štapom odgurnu jednu odsečenu glavu ispred sebe. „Ali još ima vremena za tebe, moj Miloše... He žuri u kob sa smrću... Čeka ona strpljivo svakoga... Neko umre svojom smrću... neko junačkom... Um za morem, smrt za vratom... He-he... Ti meni duguješ uslugu, sinko moj, ili si zaboravio?”

„Nisam zaboravio, zabogao sam ti se.”

„Jesi, jesi... Ti si častan... Zato si ovde... Znaš li zašto se za bojište kaže polje časti?... Hm?... Pogledaj sve ove mrtve oko sebe... Ove naše, one tuđince... Sve su to časni ljudi, iako jedni druge nazivate nevernicima. Ali na bojište izlaze samo ljudi koji drže do svoje časti... više od života. Zato ovde nema kukavica, onih koji ne drže do svoje reči, koji ne ispunjavaju obećanja.”

„Šta želiš da uradim... bako?”

„Hm... Od prvoga dana, od trenutka kada si me kao detence ugledao kod carice Jelene... zoveš me 'bako'... iako sada znaš moje pravo ime...” prvi put da se Mokoš zbuni, i zamuče najednom kao da

je oklevala da nastavi. „Ti si po čestitosti svoje duše ostao čedan kao dete, moj Miloše... Znaš li koje je najvažnije obeležje čestitosti?... Mmm?... Požrtvovanost... Žrtva... Mi, bogovi, oduvek cenismo žrtvu koju polažete za nas... Znaš li koja je žrtva najveća?... Ona koja se položi za svoju zemlju... Daaa, znaš ti to, vidim... Sećaš se dobro žrtve koju je zmaj Viden položio za tebe... Ali to je žrtva položena za zemlju... jer i ti si zmaj, Miloše. Nisi li? Daaa... Zmaj se rađa iz zemlje krvlju natopljene precima palih junačkom smrću... Kob je ukobila da se svaki zmaj žrtvuje za zemlju... Pa i ti to moraš, moj Miloše.”

„Otkad znam za sebe, meni dragi ljudi su se žrtvovali za mene” reče Miloš, „kao da su znali nešto što ja nisam znao... i da bih ja opstao na svom putu ka svojoj kobi... Oduvek sam znao da je to moja sudbina, ali do današnjeg dana ne znam kako se završava moj zmajski put.”

„Moj Miloše... Tvoje ime će nadživeti sve što je čovek svojom rukom sagradio! Dok je sveta i veka, slaviće tebe i tvoj podvig i naraštaje nove podizaće ugledajući se na te. Diviće se tvojoj hrabrosti, odlučnosti i požrtvovanosti!... Jer nema veće slave od one kada se život svesno položi za svoju zemlju!... Pogledaj ove bezimene junake oko sebe... Ha ovom polju časti leže poginuvši u borbi, verujući u život... Kakva je onda tek slava onoga koji svesno ide u smrt, koji pogine verujući da će njegova smrt doneti život mnoštvu! ”

„Zatočnici su na umiranje naviknuti radi imena srpskog, a zmaj radi zemlje srpske... Gde ću takvu besmrtnu slavu steći?”

Mokoši se odnekud u ruci stvori njegovo vreteno, na kome je pređa bila skoro odmotana.

„Sećaš li se kada si dolazio meni u "đavolju varoš, kada sam ti rekla da ti je sveti Georgije ostavio svoje koplje da bi njime ubio aždera?”

„Ali ja sam to koplje, nesrećom svojom, izgubio...”

„Nisi pa izgubio, moj Miloše... Ono te čeka tamo gde ćeš njime ubiti agarenskog aždera kad svojom nogom stupi na svetu zemlju tvojih predaka.”

Miloš se zamisli. Njih dvoje se netremice gledaju.

„Sultana Murata?” izusti on u neverici. „Njega da ubijem kopljem svetog Georgija?”

„Jer se njime ubija aždaja.”

„Ali koplje je...”

„Koplje je u njegovom posedu.”

„Kako je to moguće?”

„Tuđinske sile su ti ga uzele i njemu ga dale da bi vojske koje predvodi bile nepobedive dokle god se to koplje nosi u boj... He mare oni za svoga miljenika, već za jednoga koji stasa iza dalekih planina i koji im treba vratiti nekadašnju slavu i moć uz pomoć njega... Ali ne znaju oni kako sam ja tvoju pređu namotala. Ti ćeš tim kopljem ubiti aždere i vratiti ga svome narodu kome i pripada... da sačeka vreme kada zemlja opet rodi zmaja dostojnog njega.” „Meni nepoznate sile pokušavale su mi preoteti koplje” reče zamišljeno Miloš. „I jednom prilikom mi se ukazao sveti Georgije rekavši mi da ono nije izgubljeno, da ne strahujem zbog toga.”

„Tvoju pređu čvrsto držim u svojim rukama, Miloše... Ali uveri se sam, bliži joj se kraj na tvome vretenu,” reče ona pokazujući mu ga. „Ti si na svet došao kao usud agarenskom aždere... Prigrli slavu večnu, Miloše.”

„Ubiću ga ako opogani moju zemlju svojim nogama.”

„Neka onda bude tako” reče ona i bocnu ga vretenom u ruku. Miloš se trgao i uspravio u postelji. Osvrnuo se oko sebe grozničavo gledajući gde se nalazi. Bio je u šatoru. Napolju se čula vrema ljudi i konja, škripa zaprežnih kola. Unutra je bilo sparno i zagušljivo. Rukom obrisao znoj s lica. Osećao je da je sav u goloj vodi. Hora mu je bila zavijena. Ha dodir je osećao manji bol, ali kada je pokušao da se pridigne, noga ga je tako žignula da mu se vid namah zamaglio.

Uto, nečija glava proviri u šator.

„Živ li si, Miloše Obiliću?”

„Živ, Vuče Brankoviću.”

Razmaknu on šatorska krila i uđe. Sede na jednu cepanicu koja je

bila pokraj njegove postelje.

„Bogme, pomislili smo u jednom trenutku da ćeš nam umreti” smeška se Vuk.

„Imam neki gadan ukus u ustima...”

„To je od soka od bukvice, protiv bola. . Imao si drhtavicu, tresao si se toliko da umalo nisi pao iz postelje.”

„Kako se završio boj sa akindžijama?”

„Niko nije preživeo... Ali nam je Kula Šahin Bej umakao... Onda smo danima proganjali ostale po okolnim brdima.”

„Danima? Koliko dugo sam spavao?” iznenadi se Miloš.

„Budio si se povremeno. He sećaš se?... Ovo ti je dvanaesti dan.”

„Uuu!... Kažeš da smo porazili akindžije?”

„Još kako! Više od osamnaest hiljada mrtvih! Naših ni stotinu!... Taktika ti je bila odlična, Miloše... Ali Niš je pao.” „Nije bilo vremena da razbijemo opsadu?”

„Nažalost, ne... Dok smo se svi okupili i krenuli ka Nišu, stigla nam je vest da je grad posle dvadeset pet dana opsade pao” sleže ramenima Vuk.

„Morali ste da pobijete sve akindžije koji su se bili dali u pljačku... Niste mogli da krenete odmah na Niš, došli bi vam s leđa.”

„Na sreću, nismo imali gubitke,” ustaje Vuk polako. „Sad se spremamo za povratak u Kruševac

„U Kruševac?,” bojažljivo će Miloš.

„Neću da čujem, Miloše” podiže ruku Vuk. „Dosta je bilo tvoga gnevljenja... Ako ti Lazar časno pruža ruku pomirenja, moraš da je prihvatiš. He možeš ga opet uvrediti.”

Miloš se za tren zamisli. Još uvek mu se po mislima vrzmaju prizori njegovog sna, kao da čuje Mokošin glas u daljini.

„U pravu si, Vuče Brankoviću” klimnu glavom on. „Vratiće se agarenski ažder, moramo mu stati za vrat jednom za svagda.”

Glava pedeset i sedma - Leto 1386.

*„Laz-oglu zaprosi od nas milost i ponudi
se da prigne glavu pod jaram našeg gospodarstva,
plaćajući nam danak i priznajući nas za svog gospodara”
(pismo sultana Murata)*

Kruševac nikad nije video veće slavlje od dočeka pobjedničke vojske koja je došla mesec dana od bitke na Toplici. Čak ni porazan pokušaj da se ponovo zauzme Niš nije bacio senku na veliki uspeh koji je okuražio i povratio veru čak i najvećim skepticima među srpskom vlastelom. I oni koji su se doskora dvoumili kom kraljevstvu da se priklone, da li srpskome ili agarenskom, bili su na stanovištu da se pod Lazarevim stegom mogu svakome neprijatelju odupreti. I narod koji je već godinama strahovao od turskoga stezanja obruča oko njihove zemlje, pronašao je novu snagu i veru u samopouzdanju svojih vladara. Svakako nije bilo na odmet ni pomirenje Lazara i Miloša koje je bilo na pomolu. Njihova zavada, koja je iskrom počela, vremenom je prerasla u požar koji je zahvatio celu zemlju. Preuveličavala se kako mržnja, tako i njeni uzroci i posledice, pa su kolale svakakve izmišljotine koje su zlonamernici koristili u svoje nečasne svrhe. Od toga da je Lazar naredio da se spali Obilovo do tvrdnji da se Miloš zakleo da će kneza ubiti. No, sreća je bila što takve glasine nisu uticale na obojicu, iako su ih jedno vreme bile znatno udaljile od pomirenja.

Pobedom na Toplici kao da su ućutkani svi zli jezici, sve prepreke otklonjene i utrt put ka pomirenju. I zaista, koliko god

da se naroda okupilo na zidinama Kruševca da bi priredilo veličanstven doček pobednicima, toliko ga je došlo da prisustvuje Lazarevom i Miloševom pomirenju. A to je bilo očigledno čim se pročulo da će knez lično dočekati slavnoga zatočnika na gradskoj kapiji i uputiti mu dobrodošnu zdravicu. Hiljade radosnih i veselih duša klicalo je u ushićenju i bacalo cveće duž puta kojim se vojska približavala gradu. Među njima beše i jedna koja je sva drhtala od uzbuđenja na prizor naočitog viteza na velikom konju koji ponosno i uzdignute glave jaše na čelu kolone. Četvrta Lazareva kćerka Vukosava teško je krila svoja osećanja prema njemu. Od ljubavi na prvi pogled više nije imala mira.

I Miloš je bio podjednako uzbuđen. O ovakvom dočeku nije mogao ni da sanja, niti da se nada boljoj prilici za izmirenje. Ponosno je nosio steg Hrebeljanovića. Još kada je video svoju zmajsku bratiju i kosingasa Gavрила kako stoje iza kneza Lazara, nije mogao više da sakrije svoje oduševljenje pa se naglas smejao i komentarisao Vuku Brankoviću, koji je jahao kraj njega:

„Može li, Vuče Brankoviću, čovek da poželi bolju dobrodošljiju od ove! Ovo je jedan od najradosnijih dana u mom životu!”

„Zavredeo si, Miloše Obiliću!,” odvrati mu ovaj.

Pred kneževom svitom kolona se zaustavi i sav žamor utihnu. Miloš sjaha sa Ždralina i krenu u susret knezu Lazaru, koji je stajao s dva zlatna pehara s vinom u rukama. Kakve li ozarenosti na njegovom licu! Sijalo je od radosti što dočekuje pobednika i prijatelja.

Lazar mu pruži pehar i kada ga je Miloš uzeo, on podiže svoj i viknu da ga svi čuju:

„Dižem pehar u tvoju čast, viteže Miloše Obiliću, vazda moj steg nosio; steg ti trepteo, a ti pod njim kao vitez leteo; zdrav mi bio, junački ga vio kako bih sam hteo i želeo! Čestitam ti na pobedi, srpski junače, moj brate mili, vazda mi ovako junačku i poštnu braću vodio; zdravo ih doma dovodio, a na domu zdravo i veselo naodio! Hiljadili

se ovakvi junaci! Dugo ti se ime spominjalo, dokle teče sunca i meseca! Zdravo mi bio kao što bih i sebi želio! Dobro došao u moj dom!”

„Blago činu tvome dobrome, a obrazu svetlome, kneže Lazare Hrebeljanoviću,” uzvratilo Miloš dižući svoj pehar njemu. „U srebro ti se reč svaka okovala! Hvala na dobrodošljici!”

Prolomi se radosna zaorija iz hiljada grla, a Lazar i Miloš priđuše jedan drugome suznih očiju, zagrliše se i viteški se poljubiše u ramena. Miloš se zatim srdačno pozdravi sa svojom zmajskom bratijom i Gavrilom. Povorka svečano uđe u grad i ispraćena mnoštvom građana uputi se na knežev dvor. Tamo je sve vrvelo od dvorjana i posluge koji su hitali da pripreme veliku gozbu i narodno veselje koje je knez namenio pobednicima. Odavno se ovakva radost nije videla kod ljudi. Stizale su obilne količine hrane, a bili su tu i muzikanti i zabavljači. Svi su bili obučeni u najlepše haljine, okićeni dragocenostima, a najviše su ih krasili osmesi i vedro raspoloženje.

Miloša su odveli u odaje koje su mu bile namenjene, a posluga ga je obletala i udovoljavala mu u svemu što je mogao poželeti.

„Dragi moj Miloše!” uzviknu Mapa još sa vrata i hitrim koracima mu krenu u susret. Dade znak rukom posluzi da izađe iz sobe.

Ona ga uhvati obema rukama za lice i poljubi ga u oba obraza.

„Toliko se tobom ponosim” reče ona i žarnu očima.

„Hvala, Maro” uzvrpolji se on i pokuša da se udalji od nje, ali ona ga ne pušta.

„Toliko sam se sekirala kada sam čula da si ranjen u bici!” prevrnu ona očima.

„Ništa strašno...”

„Kako bih ja bez tebe.. ” reče, i pokuša da ga poljubi u usta.

„Nemoj, Maro, tako ti boga! Rekao sam ti već stoput! Ti si žena moga prijatelja koji mi je dao krov nad glavom. Nije u redu! ”

„Ne odbijaj me, Miloše, ne ubijaj mi volju za životom!” zavapi ona pokušavajući opet da ga poljubi.

„Nemoj, ženo, mani me više tvojih nasrtaja!,” skida on njene ruke

sa svog vrata. „Svi bruje o nama, kao da se krišom sastajemo iza Vukovih leđa! ”

„Briga me nije šta drugi pričaju! I neka pričaju, nek znaju koliko te volim, Miloše! ”

„Šta te spopalo, Maro! Rekao sam ti da te volim ne mogu...”

„Ostaviću Vuka, samo mi reci da me voliš!”

„Bože me sačuvaj! Imaš Grgura, Đurađa i Lazara, tri zlatna sina da se ponosiš za života, a ti bi bežala sa mnom! Zar čast i slavu da zamenim sramotom i odmetništvom? Ja bih život za obraz dao, a ti tražiš da ga ukaljam! Odlazi, Maro, pre nego što neko bane i ugleda nas! ”

„Ne teraj me od sebe, Miloše!” zakuka ona. „Sve ću učiniti za tebe!”

„Onda, idi i zaboravi me! ” stade on da je gura ka vratima.

Uto, vrata se otvaraju i ulazi Gavriilo. Zasta iznenađen i zbunjen. Mapa, postićena, protrča pored njega u hodnik. Gavriilo zatvori vrata za sobom.

„Oprosti, Miloše Obiliću, nisam znao...,” smeteno će Gavriilo.

„Oteraće me ova žena u propast” rezignirano će Miloš. „Nije ono što misliš, Gavriilo... Ali Mapa kao da je sišla s uma. He mogu da je urazumim da je pogrešno to što radi i da je ne volim. Neće ni da čuje!”

„Igraš se vatrom, prijatelju moj.”

„Meni kažeš! Kao da ja ne znam! Dođe mi nekad da se Vuku požalim, pa neka je on urazumi!”

„Moraš otići s Vukovog dvora ili će pući strašna bruka.”

„Znam, znam! To i kanim da uradim” reče Miloš i umorno se zavalj u stolicu.

„Čuvaj se, Miloše” seda Gavriilo kraj njega. „Znaš kako kažu: Velika ljubav, brža omraza.”

„Nego, kako si ti, Gavriilo?” kiselo se osmehnu on. „Čujem ponešto o tebi. Sve dobre stvari. Ali nisi uspeo doći do Volosove kacige... Da te ne pitam kako je bilo.”

„Ah! Svakako bi bilo lakše da si bio sa mnom!” smeška se Gavriilo. „Ispricaću ti sve potanko večeras na gozbi. Iznenadićeš se kad čuješ.”

„Jedva čekam... Ho, ne zameraj mi... Desilo se toliko toga da ni ja ne znam odakle da ti počnem pričati, dragi prijatelju.”

„Važno je da su nam se putevi opet ukrstili,” smeška se Gavriilo. „Pred nama su velika iskušenja... Pojavljuju se nepoznati bauci koji odnekud dolaze. Spremaju se za Doba vatre... Sem nas.”

„Kako to misliš?”

„Imam osećaj da tumaram po mraku” uozbilji se Gavriilo. „Predstoji nam dolazak Ratnika iz Proročanstva, a ja niti znam o kome je reč, niti znam kako ono glasi... Povrh svega, ni Volosovu kacigu nisam pronašao. Kako onda da Lazar sve ujedini pod svojim stegom? Bojim se opet razdora među vlastelom, izdaje koja uvek vreba kao neka kletva! ”

„Sigurno će ti se reći u pravi čas, ti si kosingas, znaćeš šta treba činiti” reče Miloš, pa uzdahnu: „Kao što ja sad znam šta je meni zapisano.” .

„O čemu govoriš?”

„Ono što ti iščekuješ, Gavriilo... meni se desilo... Kažem ti, sve u svoj čas.”

„I sad znaš kojim putem ćeš hoditi?”

„Putem časti i slave, moj Gavriilo” potapša ga po leđima Miloš.

„Kao pravi zatočnik.”

„Tako je... Znaš, celog života sam se pitao šta je to... kob za mene ukobila,” nastavlja on zamišljeno. „I sad kada se osvrnem... Ha!... Bogovi se igraju s nama, Gavriilo... Mi smo oruđe u njihovim rukama... Shvatiš da si se celog života pripremao za jedan cilj... za nešto što ti je... neka sila namenila... Tako će biti i s tobom, zato ne žuri, sve će ti se otkriti... Svima nama, i Lazaru, i Milanu Toplici, i Kosančiću Ivanu, i Vuku Brankoviću... i Marku Mrnjavčeviću.”

„Da ne znam da nam predstoji veliki boj sa silama iz Ada, rekao bih ti da me plašiš” zavalio se Gavriilo u stolicu.

„I ne samo s njima, već i sa Turcima.”

„Možda se to ipak može izbeći, postoji nada” reče Gavriilo.

„Zašto tako misliš?”

„Pre neki dan je knez na saboru, ovde u Kruševcu, predložio da se Turadiji ponudi primirje.”

„Nemoj mi reći?” iznenadi se Miloš i nagnu se ka njemu. „Knez misli da nije još spreman da vodi rešitelan rat s njima i da mu je potrebno još vremena da se pripremi.”

„Mudro,” reče Miloš. „Ume pravilno da proceni gubitak Niša.”

„Ali ne i neka njegova vlastela, koliko čujem,” reče Gavriilo. „Neki su se usprotivili miru s Turcima. No, on ga ipak zagovara... Zbog toga nam je potrebna Volosova kaciga - da ujedini vlastelu i spreči ovaj razdor!”

„Znaju oni mnogo,” dunu kroz nos Miloš. „Sigurno je svestan da će Murat postaviti svoje uslove?”

„Važno je da se izbegne njegov napad, spreči pogibija naroda „Da, treba po svaku cenu izbeći njihovu jagmu.”

„Jagmu?”

„Tako se zove njihova taktika, bespoštedan i nezadrživ juriš s pravom plena u ljudima i imovini... To se, nažalost, desilo u Nišu nečijom glupošću.”

„Kako to?”

„Naši su dugo odolevali napadima opsadnih sprava i njihovim strelcima iako je bilo mnogo gubitaka... Čak su i noću izletali iz grada ne bi li im te sprave zapalili, ali sve bezuspešno... U međuvremenu, mi smo još po Toplici lovili akindžije koje su pljačkale okolinu... Posada Niša nemaše kud nego da predloži sultanu predaju, baš kako bi se izbegla jagma... I taman kada je Murat prihvatio, našli su se neki koji su se protivili predaji i nastavili otpor... Turci su napali i provalili u grad... Posle je do nas došla nekolicina ljudi koji su uspeli da pobegnu iz grada... Bolje da ti ne pričam, Gavriilo, šta su nam ispričali... Kažu da su sve branioce stavili pod sablju, a narod... narod su poterali kao stado ovaca pred sobom u ropstvo... Jagma se mogla izbeći, morala se

izbeći... Zato je Lazar mudar što predlaže primirje, ne možemo se mi sada odupreti većoj najezdi Turadije. Važno je samo da ga ne prekršimo jer će sultan ispoštovati dogovor.”

To večer, na dvoru kneza Lazara, okupilo se sve što je od vlastele bilo uz njega, ne samo da bi se proslavila pobjeda na Toplici, već i da mu se zavetuju na vjernost i spremnost za predstojeći rat s Turcima. Hačelu dugačkog stola sedeli su Lazar i njegova supruga Milica, s lijeve strane Miloš Obilić, a s desne kosingas Gavriilo. Tu je bila sva zmajska bratija, zatim Bogdan Kaznac sa sinom Nenadom, Vuk Branković, Bogosav Ljudina, Brata, Vitomir, Crep, kefalija Goislav, protovestijar Grubac, anepsej Ivaniš, vojvoda Krajimir, braća Musići, vojvoda Mihailo, čelnik Miho, Mladen Psisin, vojvoda Novak Belocrkvić, Obrad Dragogaljić, župan Petar Vojinović, i druga brojna vlastela Lazareva i Vukova. Kao i njihove supruge, sinovi i kćerke.

Ha stolu su bile brojne đakonije koje su širile zanosne mi-rise i budile glad. Izobilje divljači i raznih ptica, ribe i jegulje, jagnjetina sa ljutim zeljem u mleku, smuđ u šafranu pržen na vreloj masti, složenac od rečne ribe i vina, svakojake šumske gljive, srnetina u sosu od luka, badema i suvih šljiva - sve to servirano u zlatnom i srebrnom posuđu. Točilo se najbolje kneževino vino, lomile vruće pogače... I sve to je služila posluga koja je obletala oko uvaženih gostiju prinoseći i odnoseći, točeći i ispunjavajući im želje.

Svi su se nadvikivali zbog glasne muzike koja je neprekidno svirala. Muzikanti vešti na sviraljkama, guslama, fidulama, tamburama - smenjivali su se ili zajedno nastupali.

Bilo je bučno, veselo i opušteno, dok knez Lazar nije ustao sa peharom u ruci da održi ne samo zdravicu, već i da podseti goste na postignut dogovor.

„Pehar vam pun, ruka vam duga, srce vam veselo, veselio vas Bog u ovaj dom, pod ovaj krov! Večeras pijemo u čast junaka sa Toplice, ali i u čast sutrašnjih junaka jer zlo godište roda ište, a nevolja prijatelja. Verujem da za ovim stolom sede prijatelji koji će se zajedno sa mnom suprotstaviti agarenskim zlotvorima koji su se okomili na

našu zemlju. Nekima je nedrago što ću sultanu predložiti primirje, ali je potrebno da bismo se pripremili za rat. Od jezika lopatu praviti nećemo, već zasuci rukave... Zato, agarenskim zlotvorima se nikad ne umolili ni pokorili, no junačkim oružjem vazda branili i ubranili, da Bog da!”

„Da Bog da!” uzviknuše svi uglas dižući pehare.

Galama se nastavi uz glasnu muziku i veselje. Ubrzo se mnogi uhvatiše u kneževo kolo i zaigraše oko stola. Lepa Vukosava nije ispuštala Miloša iz vida, pa kad je i on ustao da zaigra sa ostalima, ona pohita da se baš s njim uhvati za ruke. To beše od onih trenutaka koji se dese jednom u životu, nepopovljivi i nezaboravni. Jer kada Miloš ugleda devojkicu zelenih očiju nasmejano sanjalačkim, raspletene kose i rumenih obraza, on se ukipi i zaneme pred njenom lepotom. Više ne vidi nikoga oko sebe, već samo njeno anđeosko lice kao vedar dan koje zrači svežinom i mladošću. I kako se dotakoše rukama, jedno drugo nesvesno stegoše kao da se ne žele više ispuštati. Dve duše usudne, razdvojene vremenom i prostorom, napokon su se našle u vrevi života. Jednom spojene, razdvojiti se više ne mogu.

Uhvativši se za ruke, oboje se prepustiše muzici i zaigraše veselo i poletno kao dva leptira koja izvode ljubavni ples u vazduhu. Zaneti jedno drugim veselo se razmahaše i brzo privukoše pažnju ostalih. Pa i Mare, koja je kiptela od besa i grizla se za usnu. Ono što ona godinama nije uspela da ostvari, njena mlađa sestra je to samo jednim osmehom postigla. Kakva god osećanja da je dotad gajila prema njoj, promenila su se za tren oka. Krv joj je udarila u lice, a u njenim plamenim pogledima bilo je prezira.

Od tog trenutka, Miloš i Vukosava više se nisu odvojili. Smehuljili su se jedno drugom, nekad samo gledali, nekad veselo pričali, kao da se već dugo poznaju. Njihova zbliženost nije promakla knezu i dobar deo večeri on ih je znatiželjno posmatrao sa osmehom na licu i komentarisao Milici.

„Mogli bismo da ih zaručimo, šta misliš o tome?”

„Ona se zagledala u Miloša još odavno” reče Milica.

„Zar?” iznenadi se Lazar. „Nisam znao.”

„Majka zna.”

„On je čestit... Pružiće joj dobar dom.”

„On nema baštinu, Lazare,” reče Milica. „Obilovo je razoreno, a Musići su ti rekli da mu ga ne kane vratiti makar se stoput ti s njim izmirio. Vidiš da nisu progovorili nijednu reč s njim.”

„Dobiće proniju... kad ga proglasim vojvodom”

„Koji imaš na umu da mu daruješ?”

„Braničevo.”

Milica ga pogleda iznenađeno, ali Lazar ne obraća pažnju i dalje je zagledan u njih dvoje.

„Nisi mogao neku drugu...?”

„Ne,” prekida je on. „Potreban mi je rope, na krajini, da čuva granicu.”

„Bacaš ga pravo u vatru nakon što si se prebrzo oslobodio ugarskog vazalnog odnosa smrću kralja Ludviga” prekori ga supruga. „Hoćeš li ga za zeta... ili da ga se otarasiš?”

„Čelik se kuje dok je vruć, ženo,” hladnokrvno će Lazar. „Neka opravda moje poverenje... tako što će zauzeti Golubac i smiriti prilike u Braničevu.”

„Crni Lazare.. ” odmahuje glavom ona. „Previše si proračunat.”

„Misliš da bi trebalo da budem popustljiv kao pokojni nam car Uroš? Da darujem šakom i kapom vlastelu, a oni da rade po svom nahođenju?”

„Rasuo si Radiča Brankovića u Braničevu pre sedam leta, oduzeo mu Braničevo i zamerio se Ugarima jer im je bio vazal. Povrh svega, sad podržavaš Ladislava Napuljskog u borbi za ugarski presto protiv Žigmunda Luksemburškog! Pitam se jesi li morao da se umešaš u njihove unutrašnje borbe oko prestola, i na kraju krajeva, jesi li izabrao pravu stranu, jer ako nisi, i Žigmund postane kralj, on ti ovo neće nikad oprostiti i uvek ćeš ga imati za neprijatelja na severu.... a ti bi još da zauzmeš njihov Golubac... Pokušao si to već i nije ti pošlo za rukom... Kako misliš da u taj pakao pošalješ svoju kćerku?”

„Ko kaže da ću je tamo poslati s Milošem?” iznenađeno on pogleda Milicu, a ona se zbuni. „Neka sutra obave zaruke... Kad Miloš sredi prilike u Braničevu, podigne joj krov nad glavom... onda neka se venčaju, nikako pre... A što se tiče tih Ugara, mi smo za njih šizmatici, i ko god im dođe na presto, nas isto čeka. Moj zet ban Nikola Gorjanski je na mojoj strani i braniće me pred Žigmundom.”

„Pazi samo da ne moraš da ratuješ ne dva fronta istovremeno” upozori ga Milica.

„Ha-ha! nasmeja se Lazar. „Milice, podsećaš me na pokojnu carica Jelenu... I ona je to govorila svom Dušanu, a on je ratovao na tri fronta!... Ako se meni nešto desi, bar mogu spokojno počinuti znajući da sve čvrsto držiš u svojim rukama... Ali nipošto se nemoj ugledati na Uroša Nejakog, koji je svima popuštao pa ga niko nije poštovao.”

Oboje zamukoše i gledaju Miloša kako pleše s njihovom Vukosavom. Uprkos svemu, srećni su i raduju se što su se oni sami našli i naprečac zaljubili. Nisu oni bili jedini koji su ih pomno posmatrali. Mapa Branković ih je streljala pogledom punim prezira i ljubomore. Ako je do pre nekoliko časova toliko Miloša volela da je bila spremna s njim da pobegne, sada ga je toliko mrzela da bi učinila sve da mu napakosti. Ništa bolje nije mislila ni o svojoj rođenoj sestri.

„Ako neće biti moj, neće biti ni njezin,” promrmlja ona sebi u bradu.

Glava pedeset i osma - Proleće - 1387.

*„Nije blago ni srebro ni zlato,
već je blago što je srcu drago”*

Dva meseca od početka opsade tvrdog grada Golupca ništa se nije bilo promenilo. Miloševe trupe su bezuspešno jurišale na zidine, tukli su ih katapultima i potkopavale, ali sem manjih oštećenja, bedemi su i dalje čvrsto stajali. Jedina uteha je bila u tome da je luka bila blokirana i da je Ugarima bila prekinuta linija snabdevanja. Međutim, grad je imao veliku cisternu s vodom koja je bila u gornjem gradu, na najvišoj steni, pa je bila van dometa katapulta. Sem toga, skladište hrane i oružja bilo je zaštićeno visokom kulom na obali reke pa ni njega nije bilo moguće uništiti.

Nije trebalo Milošu mnogo vremena da shvati zašto je ovaj grad bilo teško zauzeti. S prednje strane ga je štitio Dunav, a sa zadnje veliko nepristupačno brdo. Devet kula je tako raspoređeno da sa njih strelci lako mogu pogoditi i najudaljeniju metu. Ispred grada se nalazi prednji zid, koji čini spoljni zid šanca koji je spojen sa rekam.

Ni katapult, ni baliste, ni burad sa zapaljivom smolom - ništa nije moglo da razbije otpor ugarske posade. Tuneli koji su prokopavani ne bi li se neki zid potkopao i srušio, ispunili bi se podzemnim vodama i podavili sve koji su se u tom trenutku u njima zatekli.

Miloš je bio svestan da što više odugovlači, izgledi su veći da

rekom pristignu pojačanja Ugarima koje on sa svojih tridesetak malih rečnih brodova neće uspeti da zaustavi.

Ni to mu nije bila jedina muka. Istovremeno je gradio svoj dvor i morao je koliko-toliko da nadgleda svoje neimare. Došavši s jasnim instrukcijama kneza Lazara, Miloš nije mnogo birao mesto gde će podići svoj dvor. Kako mu je glavni zadatak bio zauzimanje starog grada Golupca, tako se i odlučio da bude u njegovoj neposrednoj blizini, na nepunih deset kilometara, a na teritoriji koja je pripadala knezu. Brdo Duniš se dizalo nepunih stotinak metara iznad starog rimskog puta, koji je s juga dolazio iz Kule i Ždrela, ali je isto tako kontrolisao rimski put, koji je niz Dunav vodio do Golupca. Ha tom strateškom mestu, uz pomoć vojske koju mu je Lazar poverio, ali i brojnih izbeglica sa juga koje su bežale od Turaka, počela je gradnja njegovog dvora. U podgrađu Duniša osnovano je selo Miloševo, uglavnom od njegovih neimara i njihovih porodica.

Gradnja nije prestajala ni zimi jer je vreme išlo na ruku graditeljima. Bez snega i mraza, radilo se od jutra do mraka. Pa ipak, radovi su sporo tekli. Najviše zbog toga što je Miloš vršio opsežne pripreme za opsadu Golupca na proleće iduće godine.

Povrh svega, kao da nije imao dovoljno problema, jedno za drugim, stizala su mu pisma njegove voljene Vukosave u kojima se gorko žalila na svoju sestru Maru. Ovog puta mu ga je doneo kosingas.

„Bio si u pravu, Gavriilo” reče mu Miloš tog podneva dok su sedeli ispred njegovog šatora na obližnjem brdu, odakle je imao dobar vidik na opsadu Golupca. Vojska se bila povukla na bezbednu udaljenost i čekala naređenje za napad. Ali Miloš nije nameravao da toga dana jurišaju na bedeme jer se dosad to pokazalo neefikasno. Umesto toga, na dva mesta opet su potkopavani zidovi. Čekao je da vidi ishod tog višednevnog kopanja.

„Tanka je granica između ljubavi i prezira

„Nisi mogao ništa,” reče Gavriilo.

„Hvala što si mi doneo njeno pismo” mahnu on njime.

Odmah je njemu bilo jasno otkud tolika netrpeljivost starije sestre. Mapa je više vremena provodila na očevom dvoru u Kruševcu nego na muževljevom u Prištini. Sitne pakosti i ogovaranje su brzo poprimili ozbiljne razmere kada je nakon jedne svađe Mapa ošamarila Vukosavu za stolom za vreme obeda pred porodicom.

„Miloš će sigurno doći na očev turnir povodom krene slave svetog Amosa u junu” reče tada Vukosava srećna što će svog dragog uskoro videti. „Dotle će okončati opsadu Golupca.”

„Kako je počeo, možda nekog narednog leta, sestro” promrmlja Mapa.

„Ne započinji, Maro” opomenu je odmah majka.

„Samo sam rekla da se Miloš muči i da je otac trebalo da pošalje nekoga sposobnijeg.”

„Ako neko može da zauzme taj grad, onda je to Miloš,” uporno će Vukosava. „Što-šta je naučio u tuđini i umeće tu taktiku da primeni.”

„Među Turadijom, hoćeš da kažeš, sestro,” reče Mapa onako uzgred dok jede.

„Bio je zatočnik, delija...”

„I zato mu sultan i dalje šalje čizme pune dukata?”

„Slušaj šta ti majka govori, Maro” umeša se Lazar. „Nije nikakva tajna da sultan hoće zlatom da pridobije našu vlastelu... Uostalom, i ja poklanjam titule i posede ne bih li nečiju odanost učvrstio.”

„Ne znam što ste se navrzli na mene,” ljutito će Mapa i odgurnu tanjir od sebe. „Nemam li pravo da kažem da si, oče, trebao poslati nekoga sposobnijeg da zauzme Golubac?”

„Je li? Koga? Tvoga Vuka?” podsmešljivo će Vukosava.

„Vuk je svakako bolji borac od Miloša!,” nasmeja se glasno Mapa. „On je od plemenite loze i ispod časti mu je da bude zatočnik, ili delija, bože sačuvaj! ”

„Od Miloša nije bolji, pa da je još toliki! ” okrenu se Vukosava ljutito prema njoj.

Mapa zamahnu rukom i ošamari je. Mlađoj sestri zabride obraz i pocrvene, što od udarca što od besa. Skočile bi one jedna drugoj za

kosu da ih Milica nije razdvojila. Nakon što razmeniše pogrdne reči, Mapa ljutito napusti trpezariju. Oglušila se na očev zahtev da se smesta vrati za sto i izvini sestri.

Ovakvi ispadi su učestali od zime naovamo, a Miloš je bio sprečen da ode u Kruševac. Nije smeo da napusti opsadu i da otrči dragoj jer bi ga mnogi zlonamernici ismejali. To je bio još jedan razlog što je želeo ovu opsadu da privede kraju. Drugi razlog je bio da što pre završi gradnju svoga dvora, pre će se tako pre oženiti Vukosavom i moći će da je dovede u njegov novi dom. Bio je on svestan izazova pred koji ga je njegov budući tast stavio kada mu je dao titulu vojvode i proniju u Braničevu dan nakon proslave u Kruševcu. Zato je bio odlučan da dokaže svoju sposobnost i opravda poverenje.

Miloš odloži Vukosavino pismo i sa pojasa skinu zavetnu maramu koju mu je ona dala na dan njegovog polaska. Ha njoj je zlatnim nitima bilo izvezeno „Ja te volim.” On ju je stalno nosio sa sobom i kad god bi mislio na nju, vrteo bi maramu po rukama, zagledao je, iznova čitao te reči. Prvi put u životu bio je zaljubljen, i to novo osećanje razdiralo ga je jer nije bio s njom. Samo zauzetošću drugim važnim poslovima uspevao je da pregura dan za danom.

„Velikodušno od tebe, kosingase, što si mi doneo pismo kad ga obično donosi glasnik koji nosi moju i Lazarevu prepisku” reče Miloš, a Gavriilo se osmehnu. „Ajde, sad mi kaži, zašto si zapravo došao?”

„Da posetim prijatelja i saborca.”

„Hm.. ” gleda ga podozrivo Miloš. „Javio mi je knez o sultanovim uslovima za primirje.”

„Je li je? Prihvatio ih je?” pita Gavriilo.

„Nije imao kud... To su manje-više isti uslovi koje sultan svima nudi... Prvo, da Lazar prizna sultana Murata za svog suverena i postane njegov vazal, drugo, da mu svakog leta daje po hiljadu konjanika u pomoć, i treće, da mu svakog leta plaća danak od hiljadu livri srebra.”

„Bar nam neće pretiti rat od njih sad kad nam je Hromi Daba za vratom.”

„Mmm... Ako knez ne prekrši primirje.”

„Ako ga sultan prekrši?”

„Neće ga Murat prekršiti... Nije ni s jednim svojim vazalom... Od mene je pred odlazak tražio da vrbujem vlastelu za njegov cilj... Tako mu je lakše da nekoga pokori... Sili pribegava samo ako ne može bračnim ugovorom ili novcem da pridobije teritorije.”

„A zašto misliš da bi ga knez prekršio?”

„Hvalio mi se da je prošlog septembra od Dubrovčana Radislavića tražio samostrele i topove... I kako dodatno utvrđuje sve gradove prema granici.”

„Posle pada Niša sigurno je uvideo koliko je nespreman, pa možda samo želi da se spremi, za ne daj bože,” reče Gavriilo. „Uostalom, brine ga što su Turci jesenas upali u Bosnu... pa samo kruže oko nas kao mačka oko slanine.”

„Sakaludi Đurađ Stracimirović Balšić!” uzviknu Miloš. „Čini istu grešku kao Jovan Kantakuzen! Šta mu je trebalo da pozove Turadiju da mu pomažu u borbi protiv kralja Tvrtka? Ko sa vragom tikve sadi, o glavu mu se lupaju.”

„Razlog više da se knez njih pribojava” reče Gavriilo.

„Velim ti, prijatelju... Murat neće prvi prekršiti primirje jer mu ne odgovara! Što bi to uradio kada je dobio sve što je hteo potpisanim ugovorom?... I ne samo to, nisu li Turci prošli preko južnog Kosova na putu ka Zeti? Jesu li napali Vuka Brankovića? Nisu... Rat treba izbegavati dokle je god moguće... Ali bojim se da je ipak neizbežan... Tako sam... usnio.”

Zamukoše nakratko gledajući u tvrdi grad Golubac pred sobom. Oseća Miloš napetost u vazduhu, kao da je nešto ostalo nedorečeno. Pogleda on Gavriila: ovaj sedi ukočeno i strelja pogledom levo-desno, nervozno trepće.

„Hvala na pismu, Gavriilo, ali poznajem te” nagnu se Miloš ka njemu. „Koja je prava svrha tvoje posete?”

Gavriilo se zagleda u široki Dunav, svetu reku, koja svetluca pod jakim suncem. Ogromna masa vode hrli u usku klisuru punu brzaka i

stena koje vire na površini. Zna on za mnoge njegove tajne, ali se boji onih nepoznatih, onih o kojima tek ponekad nešto čuje. O kraljevstvu dunavskih demona mnogo je čuo od njegovog učitelja Deroma od Rodopa i o njihovom neobičnom suživotu sa ribarskim selima duž rečnog toka. Ali povremeno do njega stigne i glas o nečemu drugom.

„Sad će tri leta kako kako tragam za... Harmonijom,” uzdahnu on. „Na svaku vest ili priču o aždaji ili zmijurini pohitam pun nade da je to baš ona... Ali uvek ispadne da je tog nekoga udavio vodenjak ili raskomadao psoglav, ili nešto treće.”

„Divim se tvojoj upornosti, Gavrilo,” reče Miloš setivši se njegove priče. „Ko bi rekao da je aždaja koju je ubio sveti Georgije, odnosno skoro ubio, bila zlosrećni Kadmo Zmajoubica... A on i njegovi potomci su ostavili dubok trag u našoj zemlji... Kakva oprečnost!”

„Jesenas sam čuo da je neka devojka stradala od troglave aždaje u Kličevcu, na rukavcu Dunava... Kad sam tamo otišao, uputili me u Kiseljevo... Samo priče, niko je nije video niti zna gde se krije, naravno.”

„Kad to reče... Podsetio si me na san koji sam zimus usnio.”

„San?”

„Da, da... Već dugo hoću u Dunišu da podignem crkvu... Ali sveti Georgije mi se javio u snu i rekao da je ne mogu sagraditi dok ne ubijem neku troglavu aždaju.”

„Da ti nije možda i otkrio gde se ona nalazi?” smeška se Gavrilo.

„Nije... Ali dvaput sam kanio da je počnem graditi i dvaput ga isto usnim, pa sam odustao od te namere, zasad... Ko će mu ga znati šta to znači! ”

„Ti si ovde duže od mene, znaš li ko zna ta stara predanja?”

„Nedaleko od moga Duniša, u pećini Kamenica živi neki isposnik, došljak sa Svete Gore posle Maričke bitke... Zove se Zosim, sinait je... Mogao bi on više da zna.”

„Hm... Posetiću ga sutra... Ovaj kraj Stig je pun priča o toj troglavoj aždaji. Možda je to zlosrećna Harmonija! ” nasmeja se Gavrilo.

„Šta ćeš činiti ako ni ovde ništa ne nađeš?”

„Ostaje mi još samo da odem na Jezero plutajućih ostrva, podno Kopaonika” sleže ramenima Gavriilo. „Kažu da tamo već dugo obitava aždaja...”

Uto, zadihano dotrčava jedan Milošev vojnik. Prljav i mokr kao da se valjao u blatu. Ruke i lice mu izgrebani i u modricama, kosa mu razbarušena, a lice ubledelo od straha. He mogaše da stoji na nogama, već pade na kolena pred Milošem.

„Gospodine...” jedva dolazi do vazduha ovaj, „svi su stradali... niko živ... glavu nije izvukao... sem mene!”

„Opet je neki tunel poplavljen?,” ljutito će Miloš. „Koji je sad?”

„Istočna kula... uz brdo... gde smo naišli na stari rimski lagum,” zadihano će on. „Ali nije poplavljen, gospodine... Svi su izgoreli!”

„Kako izgoreli?” ustaje Miloš. „Izbio je požar?”

Ali vojnik odmahuje glavom, širi ruke:

„He... He znam... Ja sam bio na kraju tunela... Čuo se strašan urlik neke nemani, zatim grmljavina... miris paljevine!”

„Aždaja!” uzviknu Gavriilo i skoči na noge.

Miloš i Gavriilo se zgledaju u čudu.

„Pre neki dan smo prokopali prolaz do nekog rimskog laguma ispod tvrđave,” reče Miloš. „Ponadali smo se da vodi do unutrašnjosti grada. Ovde je nekad postojala rimska utvrda.”

„Nemojmo više čekati, Miloše” uzbuđeno će Gavriilo. „Samo da uzmem deo Harmonijine ogrlice koju mi je Kadmo dao i možemo krenuti.”

„Ma, jesi li siguran, Gavriilo?,” dvoumi se Miloš. „Zar da tek tako upadnemo u njeno leglo?... Bolje da je namamimo napolje.”

„Ne! Lukave su to zveri, ona će pre otplivati u Dunav nego što će izaći na suvo... Hajdemo, ili ću ja sam da idem!”

„Kud ćeš sam, crni ti? Zajedno ćemo je ubiti.”

U tunel koji su iskopali Miloševi vojnici morali su da uđu pognuti. Nosili su baklje od luča kojima su osvetljavali put. Ha svakih deset koraka nailazili su na grede koje su podupirale zemljani svod. Tlo je

bilo blatnjavo i mestimično u barama. Sa tavanice je kapala voda ili se slivala niz zidove. Ovako blizu Dunava zemlja je bila vlažna, a podzemne vode visoke.

S mukom se probijaju kroz vodu, koja im je sad negde i do pojasa. Tu je tunel morao biti zbog toga viši, ali je i dalje uzan, jedva da se dvojica ljudi mimoiđu. Vazduh je hladan i pun vlage, oseća se jak miris zemlje.

„Ne volim ova tesna mesta,” prošaputa Miloš. „Sve se plašim da ću se zaglaviti.”

„Ima gorih stvari od toga, veruj mi” odvrati Gavriilo.

U njemu počinje da raste nelagodno osećanje koje vuče kao kletvu iz svog boravka u Adu. Osećaj straha koji polako prerasta u jak instinkt za preživljavanje, u spremnost da golim rukama i zubima kida sve što mu se ispreči. Kao nekada. Nikad nije mogao da se navikne na njega, niti ga se ikad oslobodio. Dok je Miloš osećao zebnju ili strah, Gavriilo se svakim sledećim korakom pretvarao u stvora iz podzemnog sveta. Njegova čula su se prilagođavala sredini, nikada to nisu zaboravila. Nesvesno ubrzava korak. Miloš to primeti.

„Kud si navro? Zašto žuriš, Gavriilo?”

Ali on mu ništa ne odgovara. Drži baklju ispred sebe, zagledan je u tminu tunela.

„Evo ga proširenje” reče on.

„To je valjda taj rimski lagum ”

Provlače se kroz rupu u zidu i ulaze u prostran lagum popločan uskim ciglama. Zidovi su vlažni i ponegde curka voda, ali je pod samo moka, nema blata ni bara. Svaki njihov korak sablasno odjekuje. Odmah ih je zapahnuo jak miris paljevine i izgorelih ljudi. Ali osećaju i nekakav oštar životinjski miris, koji je sve jači kako dalje odmiču. Uskoro on postaje skoro nepodnošljiv i tera Miloša na povraćanje.

„Kako izdržavaš ovaj zaudar, Gavriilo?”

„Ima i goreg, prijatelju” reče ovaj hladnokrvno.

U jednom trenutku, kosingas zastaje, za njim i Miloš. Čute i osluškiju. Čuje se samo kapanje vode i pucketanje luča.

„Vidiš plamen kako se savija?” šapuće Gavriilo. „Osećaš strujanje vazduha na licu? Donosi nam zaudar aždaje, ali ona nas ne može da oseti... Zato su tvoji ljudi naleteli na nju i ona se razgoropadila... Da vazduh struji s leđa, osetila bi ona njih ranije i možda bi pobegla.”

„Ne bi napala?”

„Čim ovoliko dugo živi, znači da se sklanja od ljudi.”

„Sem što ponekad izađe da nekoga pojede, je li?”

„Ili kad joj neko dođe na noge” reče Gavriilo. „Odavde sigurno postoji izlaz na reku.”

Ha kraju laguma su videli bledu dnevnu svetlost, kao da se probijala kroz neki mali otvor u steni. Tunel se postepeno širi u veliku dvoranu. Usporili su. Gavriilo ugasi svoju baklju, a za njim i Miloš.

„Sad smo ispod tvrđave” prošaputa kosingas i tiho isuka svoj Kurjak.

I Miloš se lati Drakona.

„Šta sad?”

„Raširićemo se, napasti je s dve strane... ako možemo,” reče Gavriilo i pokaza mu rukom da krenu dalje.

Svakim korakom vazduh je bio sve svežiji iako se i dalje osećao jak vonj na neman. Uskoro su mogli i da čuju udaranje talasa o obalu. Ušli su u pećinsku dvoranu, koja je na drugom kraju nadvisivala deo reke i spuštala se skoro do njene površine. Otvor je ipak bio dovoljno uzak da propusti dnevnu svetlost, koja je u jednom snopu sutonski osvetljavala prostor.

Miloš i Gavriilo se razdvojiše. Pažljivo hodaju, gledaju uokolo. Nigde ne vide neman, ali zato ugledaše spaljene ostatke desetina vojnika koji su se još uvek blago dimili i ispuštali smrad izgoretine. Reka zapljuskuje glatku kamenitu obalu, površina lagune je mirna.

Gavriilo i Miloš se zgleđaju i sležu ramenima. Možda su zakasnili i zver je otplivala u reku. Ništa, čekaće je. Kad-tad će se vratiti...

Najednom se voda zatalasa i iz nje izroni golema troglava neman strašnog izgleda i velikih čeljusti. Sve tri glave su slične; dugački vratovi se zmijoliko uvijaju, a oči im sevaju srdžbom. Kako razjapiše

čeljusti, tako se začu potmula grmljavina iz njih. Iz desne glave suknu modri plamen pravo ka Gavrilu, ali on se baci u stranu i zakloni se iza jedne velike stene. Oblak dima ga na tren obavi pre no što se vinuo uvis. Skoro istovremeno, iz leve glave sinu ledeni vetar ka Milošu, ali on videvši šta je Gavriilo uradio, na vreme se sklonio iza jedne izbočine u zidu.

Gavriilo zna da neman ne može opet tako brzo da ih napadne svojim dahom, pa uzme svoju pračku Zmijav, proviri iza stene i zategne jednu zmaj-suzu. He može da je nanišani jer se sve tri glave uvijaju kao zmije u vazduhu. Zver ispušta otegnuto i promuklo režanje i vrebja ih obojicu. Zakorači na obalu zapljuskujući celu dvoranu. Talas je toliko jak da obori Gavriila i izbacii ga nezaštićenog iz zaklona. Vidi to aždaja pa se hitro okomi na njega. Glava kojom ga je napala plamenom ustremi se ka njemu i razjapi čeljust. Gavriilo leži na leđima, ne može joj umaći, pa zateže pračku i kada se ona opasno nadvi nad njim, odape zmaj-suzu. Projektil fijuknu i raznese joj glavu kao tikvu. Krvava sluz prsnu na sve strane. Zver zaurla toliko od bola da se cela dvorana zatrese. Zaglušujući urlik ih prosto oduze jer moraše rukama da poklope uši. Vrat bez glave stade nekontrolisano da mlatara na sve strane dok krv šiklja iz njega. Trenutak njene ranjivosti Miloš iskoristi pa se zaleti na nju i stade je seći po telu. I Gavriilo skoči na noge, u levoj ruci drži polovinu Harmonijine ogrlice, a u desnoj Kurjak, pa i on navali na nju. Sve se munjevito odigrava. Aždajine glave, čini se, svuda su. Srednja glava je ta koja je glavna i ona je nadvisivala ostale. Leva razjapi čeljust da zgrabi Miloša, koji je nemilice seče po stomaku, ali on uzmahnu Drakonom kad mu se približila i skoro joj rascepi donju vilicu. Njoj glava klonu na tren, a on to iskoristi pa iz jednog-dva snažna udarca odseče joj je. Zemlja se trese što od njenih urlika, što od njenog unezverenog tabananja po obali...

Zaglušna buka i podrhtavanje dopiru do površine gde je ugarska posada u strahu i panici. Branioci napuštaju svoje položaje i izbezumljeno beže na sve strane očekujući svakog trenutka da će se tlo

pod nogama otvoriti i neka paklena neman izroniti. Ha smrt preplašeni, neki otvaraju kapiju i bez oružja beže ka logoru osvajača. Miloševa vojska ih zabezeknuto gleda, ali nikome ne pada na pamet da priđe gradu, koji tutnji kao da će se svakog trenutka srušiti na njihove oči. Ha kraju, svi stoje i u čudu čekaju šta će se desiti.

Dvorana pećine je isprskana krvlju iz dva vrata kojima ona mahnito mlatara. Gavrilu i Miloš više se čuvaju njih nego poslednje glave, koja ih vreba s visine. Bezumno njima udara u zemlju, vodu, u zidove. U trenu jedan vrat zakači Gavrilu i obori ga na leđa. On pade bolno i udari glavom o kamen. Zamuti mu se pred očima. Ispusti mač i deo Harmonijine ogrlice. Pokuša da se pridigne, ali malaksao je. Aždaja iskoristi trenutak njegove ranjivosti i kao kobac ustremi se na njega. Miloš joj priskoči i zarije joj mač u stomak, ali zver je raspomamljena i više ne oseća bol. Taman je razjapila čeljust da zgrabi Gavrilu kad joj jedan svetlucaj privuče pažnju. Skoro na dohvat ruke Gavrilu na kamenom podu ležao je deo ogrlice i svetlucao pod snopom svetla koji se probijao s otvora nad rekom.

Aždaja zasta kao ukopana. Pogled joj fiksiran u polukružnu zlatnu zmiju. Negde u dubini njene mračne svesti nalazilo se sećanje na prelepu Harmonijinu ogrlicu, koju je dobila kao svadbeni dar. I kako ju je duže gledala, tako je ta uspomena izbijala i probijala se kroz njen životinjski razum. I dalje ona ne zna šta taj predmet znači, ali neko čulo joj govori da predstavlja nešto važno, od životnog značaja za nju. Njena zatečenost trajala je dovoljno da joj Miloš zabode Drakon duboko do srca, jednom, dvaput.

Zver klopu uz tresak. Glava joj je pala pored Gavrilu, očima zakovanih u zlatni svetlucaj na podu. Sinu svetlost u dvorani i zaslepi ih obojicu. Zažmuriše od bola u glavi. Grom zagrmi niotkuda, zemlja se zatrese pod njima. Osetiše kapanje vode po sebi. Kad im se razbistri vid, začuđeno gledaju kako pada sitna kiša. I kao što je iznenada počela, tako je i prestala.

Aždajinog tela više nije bilo. Pored Gavrilu nepomično leži jedna žena haljine natopljene krvlju. Okrenuta potrbuške, levom rukom

jedva pokušava da dohvati zlatnu zmiju na podu. Gavriilo se pridiže, dohvati deo ogrlice i stavi joj ga u ruku. Ona je jako stegnu šakom i prinese sebi. Miloš stoji postrance sa krvavim Drakonom u ruci i nemo je gleda. Zatečen je svime ovim, ukopao se.

Gavriilo sede kraj žene i okrenu je na leđa, stavi joj glavu u svoje krilo. Sve je ovo već jednom doživeo. Oseća kako mu utroba podrhtava od uzbuđenosti. Njeno lice je božanstveno lepo, mladalačko i savršenih crta. Oči joj bljesnuše životnom radošću. Duga crna kosa je rasprostrta po njegovom krilu. S mukom pokušava da prinese zlatnu zmiju svojim nedrima na kojima je druga ista polovina ogrlice. Gavriilo joj podiže ruku i spusti na nedra.

„Harmonija.. ” reče on milozvučno kao što je i njeno ime.

Ona ga pogleda suznim očima. Sjaj životne radosti se brzo gubila u njenom pogledu.

„Tvoj Kadmo ti je šalje”reče Gavriilo. „I on je napokon oslobođen kletve.”

Njena usta se razvukoše u mali osmeh.

„On te čeka... Idi k njemu.”

„Zmije.. ” tiho ona izusti i glava joj klonu ukočenog pogleda.

Gavriilo joj sklopi oči i glasno uzdahnu. Uze Kadmovu zmiju koju je ona držala u ruci i prisloni je na njezinu. Oba vrha repa se sastaviše u jednu celinu. Dve glave s otvorenim ustima se zakopčашe. Kao poljupcem. I krug je opet bio potpun. Savršen okrugao i sjajan kao sunčev disk. I takvu svetlost je ispuštao oko sebe kao oreol koji se sve više i više širio u krug. Gavriilo ustade i udalji se od nje, a Miloš stade kraj njega i dalje stežući svoj Drakon. He zna šta još može da se desi u Gavrilovom svetlu. Treptavi zlatni oreol ispuni celu dvoranu. Njih dvojica žmirkaju dok netremice gledaju kako se iz tog svetla pojavljuje čovekoliki obris koji prilazi Harmoniji. He vidi mu se lice ni telo, samo nejasne konture koje se jedva ističu u zlatosti. Ali Gavriilo zna ko je to, i srce mu uzbuđeno udara u grudima.

Čovek pruža ruku ka ženi koja leži, ona je uzime i polako se pridiže. I kako mu se približava, tako se njihovi obrisi spajaju u jednu

celinu, koja u treptaju oka prsnu bezbrojnim iskricama svih duginih boja... i sva svetlost minu.

Njih dvojica ostadoše da stoje začarani ovim prizorom.

„Šta to bi?,” izusti Miloš.

„Ponovni susretaj dvoje zaljubljenih drevnih bogova posle vekovanja u samoći i bolu... i njihova smrt” reče Gavriilo i okrenu se.

„A ja mislio da će te progutati u jednom zalogaju kako se ustremila na tebe.”

„Jednog dana možda mi se i to desi, izdaće me sreća.”

„Vi, kosingasi, miljenici ste bogova,” osmehnu se Miloš. „Čuvaju oni tebe”

„Bogme, ne sačuvaše Miloša Vojinovića pre mene” odmahuje Gavriilo glavom. „Ali u pravu si, Obiliću, čuvaju oni nas... dok ne sprovedemo u delo njihove zamisli.”

Zatim stade da baza po dvorani, zagledajući iza svake stene. Miloš ga začuđeno gleda.

„Šta tražiš?,” pita ga.

„Kako šta, čoveče božji? Kadmovu kacigu! Mora da je ovde!”

„Što ne kažeš! Dođi ovamo...” krenu Miloš na suprotnu stranu. „Kad je neman dunula onaj ledeni vetar na mene, sklonio sam se iza... ove izbočine... Vidiš? Tu je otvor u zidu... Vidi se malo neki sanduk... Ali ja neću više da se zavlačim po rupama, meni je toga dosta... Idi pa vidi šta je.”

Gavriilo se saže i provuče se. Miloš čuje kako on pomera drveni sanduk po podu.

„Mračno je,” čuje se Gavriilo. „Ništa se ne vidi šta ovde ima... Samo nazirem ovaj sanduk.”

„Nemoj glavinjati po mraku, upašćeš u neku rupu” doviknu mu Miloš. „Izguraj taj sanduk napolje i izlazi odatle... Mani me više mračnih rupa... i aždaja.”

Gavriilo izgura sanduk, a Miloš ga spolja prihvati i odvuče ka svetlu.

„Možda je unutra Kadmovo blago” iskezi se Miloš.

„Meni daj kacigu, a ti zadrži ostalo.”

„Dogovoreno.”

Miloš zamahnu Drakonom i stari lokot se raspade u komade. Gavriilo pomalo drhtavom rukom podiže poklopac. Bojao se da je prazan, odnosno da nema kacige, jer onda zaista više ne bi znao gde da je traži i ostala bi zauvek izgubljena. Ali prizor mu oduze dah. Ha dnu kovčega ležala je sjajna rogata kaciga sa verižnjačom iz jednog dela. Presijavala se nekom svojom svetlošću.

„Uzmi je, šta čekaš?” prošaputa Miloš.

Gavriilo je malo oklevao, ali uze je u ruke i izvadi. Verižnjača se rasprostire ispod nje. Prstenovi od kojih je bila sastavljena imali su neobičan oblik. Prošiveni žicom i spojeni tako da predstavljaju četiri mesečeve mene. Bila je neobično lagana, ali odisala je čvrstinom, postojanošću.

„Lazar će se obradovati” reče Gavriilo.

„Kako i ne bi!,” zadržano će Miloš. „Ovo je relikvija starih bogova.”

„Boga Volosa, boga polja, pašnjaka, šuma i useva... Ujedinitelj ljudi na zemlji. Pod ovom kacigom je Kadmo ujedinio naš narod u davnoj prošlosti, Miloše. Otud, po njegovom sinu sav se narod zvao Iliri, po unuku se jedan deo zvao Dardanci, a po praunuku mi, Tribali... Čudesno, zaista!”

„Hajdemo odavde, Gavriilo,” reče nervozno Miloš krenuvši. „Moramo da nađemo one baklje.”

Krenuše putem kojim su došli. Čutke su išli. Obojica zamišljeni nakon svega što im se desilo.

„Otkud to da se aždaja sklonila ispod grada Golupca?,” pita Miloš. „I kako je niko nije primetio?”

„Ko će mu ga znati” reče Gavriilo. „Neobično mesto za svoje sklonište je izabrala.”

„Zar i aždaje kao zmajevi ne leže na basnoslovnom blagu i čuvaju ga?”

„Uglavnom... Ova je čuvala Kadmovu kacigu.”

Njih dvojica ostaviše za sobom veliku pećinsku dvoranu i niko više nikada u nju nije ulazio. Da je nekim slučajem Gavriilo imao baklju kad je našao kovčeg, video bi da je bio okružen vrećama i sanducima s blagom koje su stari Rimljani tu sklonili. Mnogo kasnije, voda je potopila tu pećinu i blago je zauvek izgubljeno. Do danas su ostale samo priče o njemu.

Glava pedeset i deveta - Leto 1387.

*„Kad je Miloš u dvoboju zbacio Vuka s konja,
velikaši koji su stajali unaokolo
nisu dozvolili da ga dalje udara”
Mavro Orbini*

Za krsnu slavu kneza Lazara sveti Amos, 15. juna, u Kruševcu je održan trodnevni panađur. Toga dana neki su slavili i svetog Vita. Činilo se da se pola Srbije sjatilo u kneževu prestonicu. Najviše ih je dolazilo zbog vašara, ali bilo je i nemalo onih koji su došli zbog tradicionalnog viteškog turnira, pa i da vide tu čudesnu kacigu koju je knez dobio i odmah izvezao na svoj steg. Mnogo se pričalo o njenom simboličkom značaju da ujedini narod. Samim tim što se okupio veliki broj vlastele, a neki od njih su i prvi put došli knezu da izraze vernost, za Lazara i druge bio je dokaz njene moći. Legenda o Kadmu Zmajoubici, njegovom prokletstvu i potomcima po čijim su imenima njihovi preci dobili imena - toliko se raširila među narodom da je sama po sebi jako delovala na svakog koji ju je video svečano izloženu na počasnom mestu na galeriji rezervisanu za vlastelu.

Niko nije pamtio masovniju posetu vašaru i brojnije gledaoce na turniru. Gužva je bila tolika da se jedva prolazilo između stotinu šatri i tezgi gde su trgovci izlagali sve za prodaju, od grnčarije do žive stoke. Najveću pažnju privlačila je roba doneta iz Turske, fine i meke tkanine

nepoznatog tkanja i drečavih boja. Trgovina nikad nije poznavala granice, a kako je

još vladalo primirje između kneza i sultana, to je bio razlog više i da se u Kruševcu prvi put sretnu turski trgovci sa svojom jedinstvenom robom.

Za ovaj dupli crkveni praznik, koji će za koju godinu dobiti dublji smisao, vladala je vedra atmosfera puna optimizma. Malo treba ljudima da im se podgreje nada u bolju sutrašnjicu. Ali nisu svi na panađur došli bez skrivenih i loših namera, ili pak s radošću i veseljem. Pod okriljem opštenarodnog šenlučenja provlačila se jedna tanka, neprimetna nit zavere koja će na kraju unesrećiti narod i gurnuti zemlju do ruba propasti. I ko će je drugi spasiti nego opet jedan zmaj.

Mapa Branković se stopila u masu koja se kretala panađurom. Razgledala je robu koju su trgovci držali izloženu na tezgama. Šetala se, bez namere da bilo šta pazari. Volela je vašare, kao i svako drugi. Bar na kratko vreme mogla je da zaboravi probleme koji su je tištali. Desilo bi se na tren da shvati koliki je razdor izazvala između svoga muža Vuka i Miloša Obilića. Javila bi joj se tada bojazan da će je možda prozreti i da može ispaštati od muža. Već sledećeg trenutka, osetila bi navalu gneva i kako joj obrazi crvene. Bilo da je sujeta ili uobrazilja, ali do srca je bila uvređena što ju je Miloš bio odbio. A strasno ga je želela. I čekala bi ga ona još, zavodila, dok ne popusti pred njenim čarima da joj se nije isprečila njena mlađa sestra Vukosava. Nije joj bilo jasno šta je Miloš u njoj video. Bila je mnogo mlađa od njega, neiskusna, neprivlačna... Šta je ona to imala što zanosna Mapa nije? Pa ipak, pomislila bi ona, možda je preterala kada se mužu požalila da ju je Miloš pokušao zavesti? Nije znala šta ju je obuzelo u trenutku besa, ali kada se Vuk istog trena razjario, shvatila je da je bila pogrešila. No, bilo je kasno. On je počeo da lomi stvari oko sebe, da psuje i proklinje Miloša, da preti da će ga ubiti za sramotu koju mu je naneo kao gost u njegovom domu. I kada ju je on pritisao da mu sve ispriča, morala je svašta da izmisli. Otad sa strepnjom očekuje ovaj dan jer je Vuk na sav glas i na sve strane

razglasio da će izazvati Miloša na megdan jer se „bacio na njegov obraz.”

Tražiće zadovoljenje u boju za pravdu, pa neka Bog presudi ko je u pravu. On nije sumnjao u svoju suprugu, niti u božansku pravdu. Zato Mapa jeste, i strepila je šta će se desiti s njom kada Miloš pobedi u dvoboju i ubije Vuka.

Morala bi da se vrati ocu i da čeka da joj on nađe drugog muža. Ko će vredan njene pažnje nju hteti kada se bude dokazalo da je ona lagala? Ostaće posramljena udovica bez igde ičega. Viđala je ona takve žene. Većina se zamonašila. Ona je još bila mlada i puna života da bi se zatvorila u ženski manastir! Ali kako će Vuk pobediti ako Bog ne bude na njegovoj strani? Bojala se da joj ni majka ne bi mogla pomoći... Uostalom, ni Milica nije pri sebi u poslednje vreme. Duhom je odsutna, bleđa u licu, bez apetita... Svi se brinu za njeno zdravlje. Samo povremeno živne i vrati se da bude kao nekad. Postalo je još rope kada je počela da mesečari. U nekoliko navrata bi je zatekli kako nekud žuri, a kada bi je pitali kuda ide - ona samo avetuje... He, nije Mapa mogla da se uzda u majčinu pomoć. Već samo u sebe.

U kneževim odajama Lazar već pola sata pokušava da ubedi Miloša da ne megdaniše s Vukom. No, zatočnik je odlučan da osvetli svoj obraz i čast pred svetom i Vukosavom. Čim je toga jutra stigao u Kruševac, svima je razglasio da će u boju za pravdu dokazati da „pošteno ime ne gine.”

„Miloše, kumim te Bogom, da se okaneš ove gluposti” širi Lazar ruke molećivo. „Sve je nesporazum sigurno... I Vuk će se manuti ovoga, ubediću ga! ”

„Kneže.. ” reče Miloš obuzdavajući svoj gnev. „Ustručavam se reći bilo šta uvredljivo pod tvojim krovom... ali da mene neko nazove lažovom koji ljubaviše sa Marom... to je nešto preko čega ne mogu da pređem! ”

„Zar da se sad vas dvojica prepirete kad treba da ujedinem svu vlastelu protiv Osmanlija? Mora li zbog gluposti jedan od vas dvojice mojih zetova da život izgubi?” reče Lazar. „Razmisli, Miloše

Obiliću.”

„Nisam ti još zet, kneže, a kako bih mogao i biti, posle ovakve uvrede? Treba li da ćutim i priznam sramotu, ukaljam svoj

obraz pred svetom i izneverim poverenje moje Vukosave?,” začudi se on. „Šta će ona i ostali svet misliti o časnom zatočniku Milošu Obiliću?”

„Razgovarao sam s kćerkom,” uporan je Lazar. „Vukosava ne veruje u te laži i ne mari za Vukovo klevetanje.”

Miloš krenu ka vratima. Otvori ih, zasta i okrenu se Lazaru. „Kneže, i za manje uvrede izlazim na megdan... jer ko se svoga obraza ne stidi, toljage se ne boji.”

Ha turnir se sjatilo veliko mnoštvo koje je od podneva pratilo viteške borbe i takmičenja. He pamti se da se ikada odazvalo toliko vitezova i zatočnika iz Srbije i susednih zemalja. Knezu je u goste došla i srpska vlastela koja je već godinama bila u turskom vazalstvu. Sad kada je i Lazar bio sultanov vazal, nije više bilo prepreka za prijateljstvo, a s druge strane, knez je želeo da se uveri koliko su oni bili odani turski vazali i može li računati na njih kad bude zatrebalo. To se posebno odnosilo na Marka Mrnjavčevića, čija se teritorija graničila na jugu sa zemljom Vuka Brankovića i na Konstantina Dragaša Dejanovića, sina sevastokratora Dejana i Teodore Nemanjić, polusestre cara Dušana, koji se graničio sa Lazarevom teritorijom na jugoistoku. Obojica su bili prvi na udaru Turaka i zato su morali biti „odaniji” vazali sultanu. Konstantin Dragaš je imao dvoje dece, sina Jakova, koji je nakon očeve smrti primio islam, i kćerku Jelenu, po kojoj je posebno upamćen u istoriji. Naime, ona se 1392. udala za vizantijskog cara Manojla II i sa njim imala desetero dece, od koje su najpoznatiji bila dva sina, dva poslednja vizantijska cara Jovan VIII i Konstantin XI, koji je hrabro poginuo prilikom pada Carigrada.

Takva Nemanjićka krv tekla je Konstantinovim venama, ali sem hrabrosti bilo je i državničke mudrosti. Dok čekaju nastavak borbi na turniru, Lazar razgovara s njima:

„Kneže, ti nas moraš shvatiti” ozbiljno će Konstantin Dragaš,

krupan čovek u petoj deceniji života, naboranog lica potamnelog od sunca. Ima kratku kosu i pravilne crte lica, koje mu samo kvari kvrgav nos koji je slomio u jednom boju. „Ako mi obećaš da ćemo zajedno da sačekamo Turadiju na mojoj teritoriji, recimo kod grada Velbužda, gde su moj deda Stefan Dečanski i ujak Dušan Silni potukli Bugare pre skoro šezdeset godina - onda ću ti se zakleti na lojalnost!”

Knez stiska usta i grozničavo razmišlja. Želeo bi on, ali njegova vlastela nije htela ni da čuje da gine negde u „tuđini.” Zna to Konstantin iako mu niko nije rekao pa dodaje:

„Jer kada sultan navali, Marko i ja smo prvi na udaru... He budemo li bar prećutno na njegovoj strani, popaliće nam gradove i oterati narod u ropstvo... A dovoljno nam je što mu svake godine šaljemo našu mladež u janičare, veruj mi!”

„Znači li to da se možemo sresti na bojnom polju?,” podiže obrvu Lazar.

„Ne dao bog, zemljače!,” prekrsti se Konstantin. „Uostalom, zašto već kuješ planove o ratu kada si tek sklopio mir sa sultanom?”

„U pravu je on, kneže” umeša se Marko Mrnjavčević, koji je došao sa svojom braćom Andrijašom i Dimitrijem. „Sigurno znaš da je on obavešten o tvojoj nabavci oružja i jačanju pograničnih gradova... i na to ne gleda blagonaklono.”

„Briga me nije šta on misli” odmahuje rukom knez. „Obojica znamo da ovo primirje neće večno trajati.”

„Ništa nije večno sem Gospoda” reče Dimitrije, koji je bio u četrdesetim godinama i mnogo ličio na oca Vukašina. „Ali neka potraje što duže jer se priča o novom papinom krstaškom ratu protiv Osmanlija.”

„Budemo li čekali da nas katolici oslobode, načekaćemo se, braćo,” reče Lazar. „Ja nisam lakoveran kao pokojni car Dušan... i tvrdim vam, radije će se papisti nagoditi s Turcima nego s nama.”

„To je tačno!,” uzviknu Andrijaš. „Oni su paroljupci!”

„Dok im đavo ne bude zakucao na vrata” dodaje Lazar. „Onda će se zapitati šta im bi!”

„Niko od vas ne greši” reče Marko. „U tome je nevolja... Teško je izdržati sve ove sultanove namete, ali verujem da ne treba prenagljivati već sačekati i videti šta će se dešavati.”

„Ne znam šta ima da se čeka,” reče Lazar i zavalio se nazad u stolici, bio je nezadovoljan njihovom mlakom reakcijom. „Možda vama nije teško da u janičare dajete svoju mladež, ali meni na pamet ne pada da to uradim svom narodu... Plaćaću mu taj danak i mogu ga nazivati 'svojim sizerenom', ali da mu šaljem svoju vojsku da gine pod njegovim stegom ili pak mladež u janičare - to ne dolazi u obzir! ”

„Onda je rat neizbežan” zaključio Konstantin.

„Tako je... i zato vas, braćo, pitam: hoćete li stati na moju stranu, ili ne?”

„Ja mogu samo da ponovim ono što ti je Konstantin rekao” reče Marko. „Obećavaš li dovesti vojsku na našu zemlju i tamo sačekati Turke s nama?”

„Ili kaniš da ih čekaš na svojoj zemlji, Lazare?” dodaje Konstantin.

„Znaj da se ni tvoj zet Vuk Branković neće s tim složiti” reče Andrijaš.

Uto, na megdanište izlazi Miloš Obilić noseći svoj štit s okovanim perjem. Ha licu mu srdžben izraz, koji ledi krv u žilama. Ko ga je ikada gledao na megdanu, ne pamti ga ovako natmurenog, mrgodnog. Po pokretima tela se vidi da je napet kao strela, da u sebi zadržava veliki gnev, koji je spreman da izbije svakog časa.

Više hiljada gledalaca se stiska da gleda turnir. Vreva je velika, galama zaglušujuća, ali kako se Miloš pojavio i stao ispred tilde, tako sve utihnu. Niko ih nije morao smirivati, čak ni najavljivati učesnike turnira - svi su već znali ko je ko i razlog što su ovde. I jedva su čekali da gledaju njihovu „raspravu”.

Čim zamuče svetina, Miloš viknu ka tribini, gde su u svečanoj loži sedeli knez Lazar, kneginja Milica i njihovi najugledniji gosti:

„Pozivam Vuka Brankovića, gospodara Prištine i Kosova, da mi izađe na megdan, obraz pred obraz, kako bi Gospod naš presudio na

čijoj strani je pravda i pravičnost zbog ljage nanete mom imenu! A ja ću dokazati, tako mi Bog pomogao, da se na čisto zlato rđa ne hvata! ”

Razleže se otegnut žagor kao talas širom publike. Svi komentarišu, zgledaju se ili se čude. Ubrzo izlazi Vuk Branković na megdan polje u svom svečanom oklopu, u gvožđu od glave do pete. Sa tribine ga gleda njegova Mapa i u rukama gužva svoju maramu. Gleda čas Miloša čas njega, za svoju sudbinu strahuje.

„ Ja, Vuk Branković, prihvatam izazov koji mi Miloš Obilić upućuje, ” viknu on kroz kacigu, koja mu je skoro zatvarala lice. „I voljom našega Gospoda dokazaću u boju za pravdu da čiji je poraz, onog je i sramota!”

Lazar ustaje, pogleda ih obojicu i uzdahnu. Zatim, reče:

„Blagoslovena je pobeda s pravdom stečena! Izaberite oružje, časni vitezovi! ”

Vuk i Miloš se okrenuše jedan ka drugome. Iz očiju im kipti ljutina, a duvaju kroz nos kao dva bika pred sudar rogovima. Muka im je da jedan drugome bilo šta kažu sem hladnim čelikom.

„Nek Vuk Branković izabere, hoće li megdan na konjima ili prsa u prsa!”

„Megdan na konjima!”

Zna Vuk da bi teškom mukom pobedio jednog takvog zatočnika u borbi prsa u prsa, pa se nada da će ga bar onesposobiti zbacivanjem s konja pre nego što ga dotuče mačem na nogama.

Protivnici se udaljiše jedan od drugoga i odoše po svoje konje koji su ih čekali na oba kraja tilde koja razdvaja megdan. Štitonoše su stajale pored tri dugačka turnirska koplja. Megdandžije su imale triput pravo na koplje pre nego što moraju da sjašu i nastave borbu prsa u prsa.

Dok se oni spremaju, Lazar prilazi Milanu Toplici i Ivanu Kosančiću koji su sedeli nedaleko od njega.

„Uzdam se u vas dvojicu da ćete sprečiti prolivanje bilo čije krvi” reče im on. „Uradite onako kako smo se dogovorili: ko prvi padne s konja, izgubio je megdan i ne dajte im da se pobiju. He želim da

izgubim nijednog od mojih zetova.”

„Biće kako kažeš, kneže” reče Ivan Kosančić, „mada znaš da je to protivno pravilima megdanluka.”

„Briga me nije, sprečite ih, odmah ih razdvojte... Hajde, idite i budite spremni.”

Vuk i Miloš uzjahaše svoje konje, uzeše štit u desnu ruku, koplje u levu. Zatim, pogledaše u Lazara čekajući da im on da znak za početak borbe. On ih obojicu osmotri, pa kad se uveri da su spremni, mahnu rukom.

Ždralin oseća borbenost svoga gospodara pa je sav napet od uzbuđenja. I njega obuzima ista ratobornost. Zato kada je knez dao znak, on se propeo na zadnje noge i kao odapeta strela jurnuo pored tilde prema protivniku. Koplja se ustremiše jedno ka drugom. Svi zadržase dah, niko ne trepće.

Sudar beše strahovit, koplja udariše u štit onog drugog i pukoše od siline udara. Oba jahača se zanjahaše u sedlu, ali ostadoše na konjima. Napraviše krug oko tilde i vratiše se svojim štitonošama. Obično bi vitezovi čestitali jedan drugom na dobroj borbi u prolazu, ali Vuk i Miloš ništa ne rekoše. Uzeli su nova koplja i sačekali knežev znak za drugi krug borbe.

I opet nakon spuštanja njegove ruke, vitezovi poleteše i ustremiše koplja jedan na drugog. U poslednjem trenutku, Vuk malo uzdigne vrh svoga koplja i nacilja u glavu Miloša. Ovaj ga prozre i munjevito podiže štit, pri čemu mu polomi koplje, ali ne stiže da dobro usmeri svoje pa promaši jahača.

Pred treći krug, obojica su bili spremni da zubima iskidaju jedan drugoga, a kamoli mačevima. To se videlo po brzini kojom su uzeli po treće koplje i odmah stali spremni za napad, nestrpljivo čekajući knežev znak.

Po treći put konji jurnuše niz tildu u punom galopu. Vuk ovog puta nacilja u telo Miloša znajući da će ovaj opet očekivati napad u glavu. Obilić vičan u borbi kopljima, svojim kopljem odgurnu mu njegovo i usmeri ga Vuku pravo u telo, tik pored štita. Od jakog udarca puče

koplje, a Vuk Branković polete iz sedla i tresnu o zemlju.

Ostade da se valja po zemlji ošamućen od pada u gvozdenom oklopu. Miloš polako okrenu Ždralina i bez žurbe priđe oborenome protivniku. Milan i Ivan su spremni da se umešaju i razdvoje ih, ali svima izgleda kao da će Miloš sam prekinuti borbu zadovoljan ovom pobedom. Zato ostadoše da stoje po strani dok Miloš sjaha sa Ždralina.

Ni njegovo mrtvoobiljno lice ne odražava pravu nameru, ni bes koji je u njemu skupljen. Zato se svi izienadiše kada Miloš isuka Drakon i uzmahnu na Vuka. Istog trena Milan i Ivan potrčaše k njima, ali Miloš ga već stade mlatiti po štitu, koji je ovaj još držao u ruci. Iz dva snažna udarca pocepa ga, i trećim mu ga izbi iz ruke. Zamahnu još jednom pravo po njegovom prsobranu i rascepi ga otkrivajući samo vuneni duplet ispod. Kada je već Miloš zaslepljen besom podigao mač da mu ga zabije u to mesto, Milan i Ivan ga saletoš i oboriše na zemlju držeći ga za ruke i nogama ga obavijajući oko tela.

Nasta dreka i vika na megdaništu, a publika zinula u čudu i netremice ih gleda.

„Pustite me da ga dokrajčim!” viče Miloš. „Imam pravo na zadovoljenje!”

„Dajte da ga ubijem...!” povika Vuk i maši se svoga mača iako se ljulja u mestu.

Sada Branković nasrće na Miloša, koga na zemlji drže Milan i Ivan. Ovaj kako je još ošamućen, zamahuje mačem, promaši Miloša, koji se koprca, i zakači Milana po mišici. Svi vrisnuše u užasu i iznenađenju. Relja Krilatica je bio najprisebniji pa preskoči nekoliko punih redova na tribini i skoči na megdanište. Vuk je već tada drugi put uzmahnuo, ne obazirući se na povike Milana i Ivana, i udario Miloša po trojedinu. Sevnuše varnice, ali oštrica se odbi. Relja, iz zaleta, skoči na Vuka i obori ga na zemlju.

Ha tribini svi su na nogama. Masa zalauka, neki kliču dok drugi dovikuju: „Pustite ih!” Umeša se i straža, koja je dotad zbunjeno stajala po strani. Razdvojiše i razoružaše protivnike.

Ha jedvite jade ih odvukoše sa megdan polja dok ovi i dalje jedan drugome prete i proklinju.

Iza tribina, stoje jedan naspram drugoga, a Lazar između njih. Oko njih su Milan, Ivan, Relja, Banović Strahinja i Ljutica Bogdan - svi spremni da skoče na zavađene ukoliko ovi krenu jedan drugome za vrat. Dok ih knez grdi, njih dvojica se gledaju kao dva besna vuka, pola onoga što on kaže ne čuju.

„Sram vas bilo! Obojicu! Nije vam dovoljno što je jedan pao s konja nego hoćete na smrt da se borite! Neću dozvoliti da se moji zetovi ubiju na moje oči! Briga me nije oko čega se sporite! Dosta je bilo! Žene će vam glave doći! Čuvajte se za boj s Turcima, a ne da se međusobno koljete!... Neću više da čujem za ovo! Je li vam je jasno?... Ti, Vuče Brankoviću, izgubio si na megdanu! Popričaj sa svojom ženom, ili ću ja! A ti, Miloše Obiliću, osvetlio si svoj obraz i gotovo!... Jeste li me čuli?... Sada se viteški zagrlite i poljubite u ramena, ili ću vas se obojice odreći, tako mi boga! ”

Obojica oklevaju. Ako su se dosad streljali očima, sada odjednom ne mogu jedan drugog da pogledaju. Sve skreću pogled u stranu, gledaju ostale koji nemo stoje.

„Šta čekate?”

Obojica nevoljno zakoračiše jedan prema drugom, oklembesanih ruku pored tela. Teže im je da ih sada podignu nego da su ceo dan zamahivali mačem. Ha kraju, nemaju kud, stoje jedan naspram drugom, lice u lice. Bezvoljno digoše ruke i zagrlise se, na jednu i na drugu stranu. I odmah okrenuše leđa jedan drugome i udaljiše se krupnim koracima.

Lazar je zadovoljan što je izmirio zetove, mada do pravog pomirenja nikad nije došlo. Jer „ženska je suza pasje hramanje”.

Glava šezdeseta - Proleće 1388.

„Ljubav srama ne poznaje”

U mirnoj dolini male planinske reke Ljubostinje, između pitomih šumovitih brda počela je gradnja istoimenog manastira, zadužbine kneginje Milice. Stotinu graditelja, zidara, tesara priprema temelje za velelepnu građevinu. Za to su doveli silnu tegleću marvu, zaprežna kola i svakojak alat. Radi se od jutra do mraka, vredno, često i uz pesmu. Oko gradilišta je mnoštvo šatora; veliki je broj posluge koja kuva i služi radnike. Od prvoga dana Milica nadgleda radove. Dovala je najbolje majstore: glavni je protomajstor Rade Borović, od koga u zemlji i šire nema boljeg. Zbog svog velikog ugleda u narodu, kasnije je opevan kao Rade Neimar pa mu je pripisivana i gradnja drugih čuvenih spomenika. Za ikonopisca, kneginja je dovela jeromonaha Makarija, koji je bežeći od Turaka iz Makedonije našao dom kod kneza Lazara. Ona je potpuno posvećena podizanju hrama posvećenog Uspenju presvete Bogorodice, više vremena provodi na gradilištu nego na kruševačkom dvoru. Još se knez ne može načuditi kako je preko noći odlučila da gradi svoju zadužbinu. Pravdala mu se ona kako navodno već dugo razmišlja o tome iako mu nije rekla, a zapravo toga jutra, na Sretenje, kada je otvorila oči, već je znala da će graditi hram i gde. Nije, naravno, Lazaru poverila da joj je te noći u san dolazila Bogorodica i da joj je rekla:

„Iz ljubosti prema meni od kamena izgradi svoj dom večni.”

I radovala bi se ona tom snu da Bogorodica nije stajala na reci od svojih suza koje je ronila dok joj je to govorila. Bilo je nečega zloslutnog i Milica se nije mogla otresti gorčine, koja se najednom na njenu dušu svalila. Za kim je ona tolike suze lila? Je li nagoveštavala rat, Lazarevu smrt ili su te suze bile zbog nje grešne? Mislila je da će je to proći čim započne gradnju Bogorodičinog hrama. No, kneginja je imala osećaj i da joj je Bogorodica u snu poručuje nešto drugo rečju „ljubost” a to je bilo mesto za gradnju i značaj koje je imalo za Milicu i Lazara. Naime, na reci Ljubostinji ih je car Dušan upoznao na dan svetog Stefana. Tu su se zavetovali jedno drugome. Bogorodičina poruka nosila je još veću težinu upravo zbog okolnosti u kojima se Milica već neko vreme nalazila i zbog čega ju je savest nakon toga počela bolno gristi. Posete Zmaja od Jastrepca su poslednjih godina bile učestale. Nakon iznenadnog rastanka kada mu je rekla da nosi njegovo dete, dugo ga nije videla. Da ne beše sina Stefana, koga je tad rodila, verovatno bi sišla s uma ili digla ruku na sebe. Toliko joj je teško palo to odvajanje. Zatim su usledila ostala deca sa Lazarom. On nikad nije posumnjao da Stefan nije bio njegov sin, mada je često u šali umeo da se glasno zapita na koga se „umetnuo tako visok i jak.” Ona je tajila istinu od njega, pohranila ju je duboko u srce da nikada ne vidi svetlost dana. A onda je opet počela misliti na njega, noćima ne bi spavala, umišljala bi da će doći po nju... Sve dok se jedne noći nije opet pojavio.

„Čuo sam dozivanje tvoga srca,” šaputao joj je Zmaj od Jastrepca. „Opirao sam se dugo, ali strast prema tebi je prevagnula, Milice.”

I opet se predala njegovom zagrljaju, i beskrajnim poljupcima i milovanjima. Noću bi se iskradala iz dvora i nalazila se s njim u velikoj bašti, gde bi prvu zornu svetlost dočekali zajedno, a onda bi se s tugom i jadom rastajali do nekog sledećeg puta. I nemali broj puta su je deca ili pak muž zaustavljali po hodnicima, a ona je uvek glumila da mesečari. O, kako bi onda tugovala u postelji pored Lazara znajući da je u bašti čeka on.

Takva strastvena ljubav nije za obične smrtnike. Oni sagore u njoj. Osećanja su prejaka za ljudsko srce. Zato, kada je Milica sanjala Bogorodicu, nešto se u njoj prelomilo. Izjutra od sramote i kajanja nije mogla Lazara u oči da pogleda. Vrteći se po odaji kao da nešto radi, saopštila mu je svoju odluku da gradi zadužbinu na Ljubostinji. Srećom, on je morao brzo da ode, pa je nije mnogo zapitkivao, a ona je mogla celo prepodne da se sita isplače. Sustiglo ju je sve od prethodnih godina. Sram i kajanje jaki koliko i njena strast prema Zmaju od Jastrepca. Zaokupljala se danju i noću svojom zadužbinom samo da ne misli na njega, da se ne odaziva na njegove noćne pozive u pesmi slavuja. Kada bi čula pesmu te „ptice” odmah bi zatvarala prozore. Lazar joj se čudio što joj smeta to prelepo cvrkutanje kada se slavuji uglavnom noću oglašavaju.

U borbi duše i srca telo ispašta. Milica je toga proleća, dok je bila na gradilištu, pala bolesna u postelju. Bila je toliko slaba da je nisu smeli zaprežnim kolima prebaciti u Kruševac.

Lazaru je stigla ta vest istog dana kada je došlo tursko poslanstvo iz Jedrena sa pozivom od sultana da mu se knez predstavi u saraju i zakune na vazalstvo. Osim što traži isplatu godišnjeg danka, zahteva da mu dovede sto pedeset dečaka starosti od sedam do četrnaest godina za njegove janičare. Uplašen za voljenu Milicu, knez ostavi tursko poslanstvo da čeka njegov odgovor, a on pohita u ljubostinjski kraj kod žene.

Igrom slučaja, usput je sreo Gavrila, koji se uputio u Kruševac, ali zbog hitnosti slučaja, promenio je plan i krenuo s Lazarom. U Ljubostinju su stigli predveče istog dana, istovremeno sa patrijarhom Spiridonom, koji je kad je čuo da je kneginja „na samrti,” pohitao iz Magliča kako bi lično obavio poslednju pričest.

Patrijarhovo lice se smračilo kada je video Gavrila. I dok se sa svima pozdravio i razmenio nekoliko reči, njega je ignorisao. Nije to kosingasa iznenadilo. Niti mu je on to zamerao, iako je zbog toga žalio. Bio je svestan da je u Crkvi bilo mnogo onih koji nisu hteli da čuju za staroverje i za kosingasa. Patrijarhov stav prema njemu bio je

opštepoznat.

Knez i patrijarh su odmah ušli u Miličin šator, a nešto kasnije, i Gavriilo se neprimetno ušunjao. Bez razlike, svi su se naježili kakva je sumorna i samrtnička atmosfera vladala u unutra. Prekrstili su se odmah ugledavši kneginju kako nepomično leži u postelji okružena vidarima i poslugom. Među njima, s druge strane postelje, klečala je i držala ju je za ruku Jelena, udovica Uglješe Mrnjavčevića, koja je nakon Maričke bitke spas i dom našla na kneževom dvoru, gde ju je Milica prihvatila i zavolela kao svoju sestru. Od pogibije muža, ona je bila u crnini.

Svi se avetinjski kreću, bešumno, i međusobno šapuću kada nešto nekome treba narediti da uradi. Dakako je izgledalo da je ona na samrti. Disala je toliko plitko da je bilo neprimetno, a lice joj je bilo samrtnički belo.

„Ljubljena...” prošaputa Lazar uhvativši je za ruku i kleknuvši pokraj postelje. Oči mu se ispuniše suzama.

Ali kneginja nije čula njegovo dozivanje. Njena svest je bila rastrzana u borbi duše i srca. Bila je u dubokom snu.

„Zar nema leka?,” pogleda molećivo knez vidare poređane s druge strane postelje.

„Gospodine kneže...” jedan od njih krši ruke i sleže ramenima, „nema šta nismo pokušali... ali ništa ne deluje.”

„Onda je vreme da obavim poslednju pričest, kneže” stavi patrijarh ruku na njegovo rame, „da ne dočeka smrt nespremna.”

„Ne... ne još,” odvrati odmah knez odmahujući glavom. Nije bio spreman da se preda tako lako. „Zar nema niko među vama ko joj može pomoći?”

Vidari se zgledaju ispod oka, i jedan po jedan odmahuju glavom.

„Kako se ovo desilo?” uporno će knez. „Da li je nešto pojela, popila? Je li imala vrućicu?... Ubola se na nešto?”

Ali na sve što on nabraja, oni samo odmahuju glavom.

„Jelena?... Ti si joj najdraža poverenica i ona se ne odvaja od tebe... jesi li nešto primetila?”

„Kneže, ona je dugo već zamišljena, nepričljiva, duhom odsutna... Kad god sam je pitala šta je mori, odmahнула bi mi rukom i tužno osmehnula... Sinoć je kasno zaspala, ovako sam je jutros zatekla.”

Lazar stisnuo usta i kratko izmahuje glavom dok poglednuje ostale. Kad ugleda Gavrilu kako stoji u ćošku, on uzdahnu:

„Gavrilo, znaš li neko lekobilje za njenu bolest?”

Kosingas načini korak napred, ali...

„Kneže, pobogu, našao si koga ćeš da pitaš” procedi kroz zube patrijarh.

„Svetosti, spreman sam sve da probam ako će to pomoći kneginji” reče Lazar gledajući ga iskosa. „Gavrilo?... Priđi.”

On polako priđe postelji i zagleda se u bledo kneginjino lice. Stavi joj na čelo ruku, a ono ni vruće ni hladno. Usne joj suve i bele. Pogleda joj nokte na rukama, oni iskrzani. Dugo već je ona mršava. Priseća se kako je na gozbi vrlo malo jela, pogled joj je i tad bio isprazan. Kada bi joj se neko obratio, trgla bi se iz zanesenosti. Primetio je on što-šta još kod nje slično lepoj Gradi, koju je posećivao vampir. Ali kneginju nije proganjao takav zloduh. Uostalom, nije bio siguran, ali vredelo je pokušati.

„S tvojim dopuštenjem, kneže, nešto bih pokušao,” reče on ustručljivo.

„C-c-c.. ” začu se od patrijarha.

„Imaš moje dopuštenje, Gavrilo, samo hitaj, za ime boga” zavapi Lazar. „Treba li ti nešto?”

„Samo malo žive izvorske vode i kacija, ostalo imam.”

„Čuli ste ga” reče zapovedno knez.

Za Gavrilom izađe possluga i nekoliko vidara, radoznali da vide šta će kosingas da uradi. On ode do Coke, i nakon kratkog preturanja, gundanja „gde mi je” izvadi vrećicu belog pelina, bez koga nikud nije odlazio. Donesoše mu zatim i kaciju, metalnu lopaticu za žar, i ostade da čeka kraj jedne logorske vatre da mu donesi svežu vodu s obližnjeg izvora. To se ponajduže čekalo jer je najbliži izvor bio na pola sata od gradilišta. Srećom, donesoše mu je trčeci, verovatno ne toliko zbog

kneginje koliko zbog sumraka u šumi.

On odmah pokvasi beli pelin, pa ga takvog namokrenog stavi na već vruću kaciju. Zacvrča i poče se pušiti. Takvog ga unese u šator i poče kaditi vazduh njegovim gorkastim mirisom. Ponajviše se zadrža iznad kneginjine postelje. I dok se svi zgledaju i pomalo mršte zbog vonja, patrijarh uvređeno izađe zapušivši nos prstima. Samo Lazar s nadom sve posmatra i poglednuje čas Gavrilu, čas Milicu.

Nakon nekoliko minuta kađenja, i dok je Gavriilo držao kaciju iznad nje, kneginja najednom otvori oči. Svi se uskomešaše i uzviknuše od радости. Neki vidari tapšu Gavrilu po leđima, čestitaju mu, a Lazar se nagnu nad Milicom i poljubi je u usta. Pomilova je po kosi.

„Lazare? Otkud ti ovde?” reče ona tiho.

„Pohitao sam čim sam čuo da ti je zlo,” reče joj on nežno.

„Šta mi je bilo?”

„Ne znam, ljubljena, ali Gavriilo ti je pomogao... Skoro da si prestala da dišeš.”

Kosingas brže-bolje izađe napolje da bi izbegao neprijatna pitanja i svoje neuverljive odgovore. Ispred šatora zateče patrijarha kako se ušetao.

„Probudila se?” kratko će Spiridon.

„Jeste, svetosti.”

On zadovoljno klimnu glavom.

„Šta god da si uradio - dobro je, Gavriilo.”

Gavriilo se osmehnu. Priđe Coki, pa iz bisaga izvadi svoje pisanije da bi vratio vrećicu s pelinom na njeno mesto. Oštrom Spiridonovom oku ne promače kožni povez.

„Šta ti je to, Gavriilo?”

„Ništa, svetosti, samo moje pisanije.”

„Pisanije, veliš? O čemu ti pišeš, kosingase?,” u njegovom glasu oseti prekor.

„Neke moje dogodovštine” zbuni se Gavriilo pa ih brže-bolje gurnu u bisage na magarcu.

„Dogodovštine?” ponovi patrijarh. „Što bi ti to zapisivao?”

„Zašto ne bih, svetosti? Da ih otrgnem zaborava..

„Nije do tebe da bilo šta zapisuješ, ni ti niti bilo ko drugi, osim onih koje Crkva odredi.”

„Ne razumem... Čega lošeg ima u tome?”

„Loš je tvoj iskrivljen pogled na događaje i ljude” reče patrijarh. „Samo bogomili sveštenici zapisuju istoriju ove zemlje veličajući Njegovu Reč i Delo kroz živote božjih rabova.” Uto, izlazi Lazar vedrog lica i nasmejan. Vidi se da mu je veliki teret spao s duše. Udahnu duboko svež noćni vazduh i protrlja ruke.

„Zahvalan sam ti, Gavriilo” reče on. „Po ko zna koji put dosad „Drago mi je da sam mogao pomoći, kneže.”

„Šta joj je bilo, znaš li?”

„Aaa... iskreno, ne znam” zbuni se Gavriilo, nikad nije umeo lagati. „Pelin je dobar lek za sve bolesti, kneže.”

„Moramo to da upamtimo, nije li tako, svetosti?” osmehuje se Lazar i tapše Gavrila po leđima.

„Da, da... pelin” klima glavom Spiridon. „Treba sve dobro... upamtiti,” naglasi on poslednju reč gledajući kosingasa.

„Sutra izrana mogu mirne duše da se vratim u Kruševac, da dam svoj odgovor sultanovom poslanstvu.”

„Nevernici su došli?” iznenadi se patrijarh.

„Daaa, i drsko zahtevaju da odem u Jedrene da se poklonim sultanu... i da povedem našu decu za njegove janičare! ”

„Nečuveno!” uzviknu patrijarh. „Budi oštar s njima, kneže... He misliš valjda da im popustiš?” uplaši se on.

„Bože sačuvaj, svetosti... Najradije bih sultanu kao odgovor poslao njihove glave, ali... ne smem da preterujem.”

„Neka ih zadrže, tako će bolje moći da objasne svom sultanu tvoju odlučnost.”

„Da.. ” neuverljivo će knez.

„Zašto si se pokolebao, kneže?,” trže se Spiridon. „Ne misliš valjda...?”

„Ne, ne!... Nego me... koleba moja Milica.”

„Zašto?”

„Kad sam joj rekao šta ću sutra odgovoriti Turadiji.. ” zasta Lazar, „reče mi: 'Razmisli dobro da li ćeš prekršiti dogovor, jer ako u naumu ne uspeš, ja ću morati tu istu decu posle da šaljem sultanu, a možda budu tražili da među njima budu i tvoji sinovi'”

Nasta neprijatan tajac. Gavriilo samo ćuti i gleda ih. He daje svoje mišljenje ako mu ga ne traže. Uostalom, kao kosingas, ne meša se u državničke poslove, ima on dovoljno svojih muka.

„Ne beri brigu, kneže” odmahnu rukom patrijarh. „Gospod je uz nas, uz njegov narod... Daće on nama snage da tako potučemo te nevernike da im više nikada ne padne na pamet da pogledaju u našem pravcu, a kamoli da zakorače na našu zemlju! ”

„I ja tako mislim, svetosti... i ja tako mislim” udari on dlanom o dlan. „Tražiću da unesu jednu postelju kod kneginje da bih bio uz nju...”

„Kneže, ako dozvoljavaš” prekide ga Gavriilo. „Bolje da ja ostanem uz nju... za slučaj da joj opet pozli. Nikad se ne zna s tim stvarima... Uostalom, bolje da se odmoriš, čeka te sutra povratak u Kruševac.”

„Možda si u pravu, Gavriilo” slegnu ramenima on. „Neće ti biti teško?”

„Ah, kneže, što bi mi bilo kad ionako ne spavam!”

„Jest' vala,” reče Lazar pa priđe Coki. „Vidim da se ne odvajaš od svog magarca,” uze on da ga češka po glavi. „O konju nisi razmišljao...?”

„Ne” preduhitri ga Gavriilo. „Mi smo već dugo zajedno, kneže... Nema potrebe da ikud žurim, stižem i ovako.”

„Da, izgleda da je tako, Gavriilo... Uvek stigneš u pravi čas... Odoh da se spremim za počinak, ovo je bio dug dan... Imaće valjda da nam daju dva šatora, svetosti? Hajdemo

Kada se oni udaljiše, Gavriilo uze svoju pisanku iz bisaga i uđe u kneginjin šator. Ona spava mirno kao jagnje, diše duboko i opušteno.

Gavrilo stoji i posmatra je. Opasnost je samo trenutno prošla. Vратиće se, zna on, verovatno još noćas. Ali on će biti ovde da je zaštiti.

Prinosi stolicu uz sto i seda, okrenut tako da vidi kneginju i ulaz u šator. Otvara svoju pisanku i nastavlja pisanije tamo gde je stao prošli put. Svako malo poglednuo bi u Milicu i po šatoru. Vreme mu je uvek brže prolazilo dok je pisao. Uneo bi se u to, nesvestan svega oko sebe, i sati bi proleteli.

Tako je i sad bilo. Do duboko u noć sedeo je u polutmini pred jednim uljanim žiškrom. Bio je toliko zanet da ništa ne bi primetio da se nije zaljuljao žuti plamičak. Podigao je pogled i među senkama ugledao uljeza u šatoru.

„Kako si znao da ću doći?” začu poznat glas.

„Nadao sam se da nećeš.”

Mučni tajac naizgled potraja čitavu večnost.

„Dođi na svetlo, gospodaru Jastrebine... Da se pogledamo oči u oči.”

Zmaj od Jastrepca zakorači na svetlo.

„Zašto opet pohodiš kneginju? Nije li dosta što si začeo kneževog sina mu Stefana?”

„Znaš za to?”

„Kako ne bih... isto kao što sam znao da kneginja boluje od zmajске strasti čim sam je pogledao... A Stefan, taj iver je pao daleko od klade. On nimalo ne liči na Lazara. Sigurno nisam jedini koji je pomislio da nije njegov sin.”

„Hm, da... zmajevit je na mene... Čudi me da i sam nije posumnjao... zbog vučjeg belega na Stefanovoj mišici.”

„Dobri knez još uvek nije upućen u sve tajne zmajeva, gospodaru Jastrebine” reče Gavriilo. „Zemlja je na pragu burnih promena... zauzet je, kako to kažu, svetovnim poslovima... Ako smem primetiti, gospodaru, kada si ga primio u red Zmaja, nisi mu sve otkrio iako je trebalo da to uradiš... To me nagnalo da pomislim da si to uradio s određenim ciljem.”

„Ti znaš da iz zmajskog semena niču zmajeviti, čuvari ove

zemlje... Vreme je da posle jednog zmajevitog Dušana na presto dođe zmajeviti Stefan... kad već zla kob nije htela da to bude... zmajeviti Marko Mrnjavčević.”

Gavrilo i on se netremice gledaju. Kosingasu se roji na hiljadu misli, ipak ne izdrža da ne pita:

„Zmajeviti... Marko?”

„Tako je.”

„Od tvoga li je zmajskog semena?”

On odmahnu glavom.

„Od vilenitog Momčila... Zamisli snagu ove zemlje, kosingase! Sila Ratnika iz Proročanstva utelovljena u srpskom caru! ”

„On... on je Ratnik iz Proročanstva?,” prošaputa Gavrilo iznenađen. „Sada mi otkrivaš tu tajnu... Smeš li? Smemo li?” zbuni se Gavrilo.

„Polako, Gavrilo... Bezbedno je... Kad si već ovde i pitaš me što pohodim kneginju, zašto sam začeo Stefana...”

Gavrilo se uzvrpolji u stolici. Zatvara svoju pisanku, pažljivo odlaže gušćije pero, a zapravo je toliko zbunjen da ne može da se sabere.

„Zna li on?” mukljivo će Gavrilo.

„Ne zna sve... i ne mora sve da zna... Šta bi mu značilo da sad sazna da mu je prava majka vilenita Vidosava, a otac Momčilo, i da mu je mati morala umreti na porođaju da bi se sakrio trag do Ratnika iz Proročanstva. Momčilo je dete dao Vukašinu i zakleo ga da čuva tajnu. Da bi dete bilo bezbedno, Momčilo je Vukašinu dao za ženu svoju sestru, vilenitu Jevrosimu, da Marku bude kao prava majka, a otac Vukašin... Morali smo tako zavarati sile mraka koje odvajkada tragaju za imenom Ratnika iz Proročanstva... Jedino što on zna jeste da je zmajevit i da ćeš ga ti uvesti u red Zmaja.”

„Kada?”

„Čim pre.”

„Kako čim pre?U ustaje Gavrilo. „Kako da to uradim?”

„Tako što ćeš odvesti njega i kneza Lazara kod vračare Dragušle u

Đavolju varoš... da vam ona prorekne sudbinu i otkrije kako da uspostavite znamen... Marko jeste Ratnik iz Proročanstva, ali prethodno se mora... dokazati... Ako ostane živ.”

Gavrilo se ušeta, gleda u zemlju, razmišlja. Naposljetku reče: „Onda bi trebalo knezu sutra reći... za Đavolju varoš... I poslati glasnika Marku u Prilep da određenog dana tamo dođe.”

„Upravo tako, kosingase... Sada je sve na tebi,” reče Zmaj od Jastrepca i ustade. „Dogodine nastupa Doba vatre... i Ad će se otvoriti.”

„Kažeš da će nam vračara Dragušla proreći sudbinu?... Taj nagoveštaj sam po sebi već mi loše zvuči.”

„Naša sudbina je vezana za ovu zemlju, kosingase... Nije od važnoće šta će biti s nama... već šta će biti s narodom. To je ključ zmajske sudbine... Da narod opstane... a opstaće dok je zmajeva u planini.”

Gavrilo uzdahnu. Pogleda kneginju, koja spava dubokim i mirnim snom.

„A ona?”

„Nema bojazni, biće ona dobro.”

„Hoćeš li je još pohoditi? To je može ubiti..

„Ne, više joj neću dolaziti” reče on, i polako krenu ka izlazu.

„Znaš šta ti valja činiti, kosingase.”

Gavrilo ga gleda kako nečujnim korakom polako nestaje u tmini šatora, vidi samo njegove obrise.

„Ti si ipak znao da ću ja doći” reče Gavrilo. „I da ću te čekati noćas

„Ha!... Da, znao sam... Do nekog sledećeg viđenja, kosingase... Možda u Jastrebini.”

Uljani žižak je opet zatreperio.

Glava šezdeset i prva - Jesen - 1388.

*„Konop veže konje i volove,
a poštena reč vitezove”*

Od ranoga jutra Miloš je u lovu po golubačkim planinama. Ide sam, samo sa Ždralinom. Malo ga jaše, malo ga voda, a kad naiđe na tragove kojekakve zveri, on ga ostavi i nastavi dalje sam. Ali ne odvaja se od vilenitog konja. No, čini se da je Miloš više u šetnji nego da traga za plenom. Obuzet je drugim mislima, tuđim i svojim mukama. Zato bi često zastao i seo na neki panj ili deblo, i udubio se razmišljajući o nedaćama koje su snašle ovu zemlju. Nije znao šta je rope, da li ova turska najeza, koja se očekivala iduće godine, il' je Doba vatre, koje se takođe za tada najavljivalo. Letos je pod zidinama Jastrebine došlo do prve bitke sa hordama iz Ada. Svi su se mogli uveriti u istinitost kosingasovih reči o bezumnom ratu koji im je pripremao mračni gospodar Hromi Daba. Dugo su ga proganjali prizori toga boja, ali i junaštva svih branilaca bedema te drevne utvrde. Svetla tačka, po njemu, bio je Marko Kraljević, koji je uspeo da izađe iz senke prokletstva svoga oca i da osvetla svoj obraz, i svima se nametne kao Ratnik iz Proročanstva. Zna on da to ne bi uspeo da mu nije bilo Gavрила, ali neko ga je morao voditi po trnovitom putu sudbine. Uostalom, kao što su njega vodili Vukan, Goroje...

Ono što je njega više tištalo bila je njegova sudbina, prema kojoj je

išao krupnim koracima. Nije bilo dvoudbe, bude li imao priliku, ubiće sultana kao što je obećao ako napadne njegovu zemlju. Po svemu sudeći, to je sad bilo neminovno. Posle pobe

Tvrtkovog vojvode Vlatka Vukovića nad Muratovim vojskovođom Šahi-pašom kod Bileće, uz pomoć Lazarevih trupa, i kneževog odbijanja da se pokloni sultanu, rat je bio neizbežan. I to baš sad kada je trebalo da se oženi Vukosavom. Gradnja njegovog dvora bila je pri kraju, ispunio je sva tastova očekivanja i dokazao da je vredan njegovog poverenja. Čak ni zli jezici koji su uporno pokušavali da ih posvađaju nisu u tome uspevali. Iako je Vuk Branković huškao kneza protiv njega i opanjkavao ga u svakoj prilici, Miloš je znao ko ga je na to podsticao. I za veliko čudo, Miloš mu to nije više zamerao, već ga je žalio što je bio pod tolikim Marinim lošim uticajem. Došlo je do toga da se više nije ni obazirao na njihovo klevetanje.

Sada je samo želeo da se oženi Vukosavom i da je dovede ovde na svoj dvor. Što pre, još sutra... Ili možda tek kada prođu ovi ratovi koji se najavljuju? Bolje je po Vukosavu da ostane neudata nego da bude udovica. To je verovatno i Lazar mislio iako mu nikad nije rekao. Nije mu ni morao reći, to je jedna od stvari o kojima su svi muškarci razmišljali pred rat. Kako da obezbede one koje ostavljaju za sobom, kako da im olakšaju život u slučaju njihovog nevraćanja.

Nije to dovodilo u pitanje njegovu hrabrost ili odlučnost, ali je morao da se zapita: zašto baš sad kada je izgradio sebi nov dom i u njega trebalo da dovede ženu, i sa njom da zasnuje porodicu?

Neizostavno se seti Gospodnjih reči: „Oče moj! Ako je moguće da me mimoiđe čaša ova; ali opet ne kako ja hoću nego kako Ti.”

Tišinu šumsku poremeti šuškanje suvog, opalog lišća. Miloš prepoznaje hod krupne zveri i polako ustaje dok zateže svoj luk. Kroz gusto grmlje nazire obrise divljači koja se šunja. Bez razmišljanja nacića i odape strelu koja fijuknu i prolete kroz šiblje, i začu se tup udarac... Zatim, ljudski jauk.

Miloš baci luk i potrča u tom pravcu. Skoči kroz čestar dok ga grane šibaju po licu i telu. Nađe na čoveka koji leži postrance sa

njegovom strelom u telu. Sagnu se i polako ga okrenu. Kad ugleda staro lice isposnika Zosima Sinaita, on preblede.

Strela ga je pogodila u grudi i košulja mu je već bila natopljena krvlju. I krajevi njegove sede brade se crvene.

„Pobogu, šta to uradih!” zavapi Miloš držeći ga u svom krilu.

On gleda ranu, izvadio bi strelu koja štrči iz nje, ali boji se da to uradi. Zna da će tako brže iskrvariti, a ovde mu ne može previti ranu. Svestan je da je to smrtonosan pogodak, da mu je probušio pluća i da će se starac uskoro ugušiti u svojoj krvi. Ali ne želi da u to poveruje, pokušaće da ga spasi. Odneće ga do Ždralina, staviti na njega i...

„Oprosti mi, oče, na nemarnom gađanju.”

Podiže on isposnika i krupnim koracima krenu ka Ždralinu. Nije mnogo pomoglo što je konj bio blizu. Doduše, stavio ga je u sedlo i spustio mu ga na vrat, ali svakim korakom čovek je od bola zastenjaio i nekoliko puta se zanjihao i umalo nije na zemlju pao. Nekako su stigli do jedne rečice koja se probijala kroz šumu kada mu je tu isposnik mahnuo rukom da stanu.

„Tu me mani, tu me ostavi, da mirno umrem” prostenja Zosim.

Miloš ga skinu sa Ždralina i položi na obalu žuborave vode. Drži mu glavu u krilu, steže mu ruku. Gledaju se njih dvojica u oči. Isposnikovo disanje se usporava i sve je pliće. Obojici se čini da je kлокotanje vode i pesma šume sve glasnija. Starac drugom rukom zagreba zemlju, napuni njome šaku i prinese je polako nosu. Miloš čuje kako ju je duboko pomirisao. Osmeh mu je zatitrao na licu.

„Lepo miriše... zemlja... u kojoj ću počinuti,” reče on.

„Kako, Bože, sebi ovo da oprostim?,” mukljivo će Miloš dok mu se oči pune suzama.

„Volja je bila... Gospoda našeg... da svoj život... ovako prekratim, gospodine moj... He jedi se na sebe... jer kao što je On rekao u selu Getsimaniji. Iako me ne može čaša ova mimoići da je ne pijem, neka bude volja Tvoja’.”

I glava mu klonu. Miloš osta zagledan u njegov spokojan izraz lica. Njegove poslednje reči mu odjekuju u glavi... kao odgovor na

njegovu malopredašnju molitvu.

Ha tom mestu, više reke, Miloš Obilić počeo je da gradi manastir Tumane. Njegovo dovršenje, kaže predanje, nije dočekaao, ali narod toga kraja ga je završio i u njemu su položili zemne ostatke isposnika Zosima Sinaite.

Glava šezdeset i druga - Proleće 1389.

*„A kad dođe potonje vrijeme,
Pak s' poteče vjera i nevjera,
Te nevjera mimo vjeru prođe,
I zmajev'ma učini nevjeru,
Onda Srbim carovanja nema”*

Neobično mirno i tiho veče spustilo se nad Kruševac tog prvog junškoga dana. Slavlje posle velike pobede kod Crne stene za Spasovdan završilo se, čini se, brže nego što je počelo. Nikome nije bilo do veselja jer ih je po povratku iz Homolja sačekala vest da je sultan Murat sa vojskom od oko četrdeset hiljada trupa prešao Kumanovsko polje i da se kreće ka Južnoj Moravi. Knez nije imao drugog izbora nego da pošalje svoje trupe forsiranim maršem napred da se pridruže vojsci Vuka Brankovića i kralja Tvrtka kod Laba i Sitnice. Njega je Vuk dočeka u Kruševcu došavši s Marom i porodicom, kako bi zajedno krenuli na Kosovo.

Ali nije napetost bila samo zbog predstojećeg okršaja sa Turcima, već što su te večeri za istim stolom sedeli Lazar, Milica, Miloš, Vukosava, Vuk, Mapa i Zmaj od Jastrepca. Sticajem okolnosti, ili možda voljom neke više sile, Lazar je zadržao gospodara Jastrebine radi proslave pobede kod Crnog kamena. I on je sutradan trebalo da krene put Jastrepca.

Jedino knez nije primećivao usiljen razgovor koji se za stolom nakon obeda vodio. Njegova Milica nije smela da pogleda Zmaja od Jastrepca, sve vreme je ćutala i skoro ništa nije jela.

Vuk i Miloš su se ignorisali, a Mapa i Vukosava se gledale ispod oka.

„Žalosno što ne stigismo da okupimo trupe ranije i da Agarene sačekamo u Kačaničkoj klisuri” reče Lazar pijuckajući vino.

„Nije bilo vremena, kneže” reče Vuk. „Bio si zauzet na drugoj strani.”

„Hm... Znam, ali vojska je osokoljena nakon pobede kod Crnog kamena” opet će on. „Podjednako će se boriti i protiv Turaka.”

„Bila je to velika pobeda, kneže,” reče Zmaj od Jastrepca, „i da nisi stigao u poslednji čas sa svojom konjicom, ne znam da li bismo sad sedeli ovde.”

„Ne preteruj, gospodaru Jastrebine, znamo ko je najviše zaslužan za našu pobedu!” reče on i opet nagnu pehar. Oči su mi sijale, počelo je da ga vino hvata.

„Ipak, pobeda je tvoja.”

„Naša... pobeda je naša... Kao što će biti i predstojeća bitka” reče zadovoljno Lazar. „Ali, Vuče Brankoviću, ja bih da mi vojvodu Vuka Rugovca s njegovim ljudima pošaljemo na planinu Goleš.”

„Zašto tamo, kneže?” pita Miloš.

„Odlično je strateško mesto, dominira celim područjem.”

„Uradićemo tako čim stignemo,” reče Vuk.

„Mir s Ugarima nas mnogo košta, ali bar nas neće napasti s leđa” reče Lazar. „Kralj Tvrtko i ja nismo uspeali da ih ubedimo da nam se pridruže.”

„Rekla sam ti da si na pogrešnu stranu stao, Lazare” reče Milica. „Nije trebalo da se mešaš u njihove unutrašnje borbe za presto.”

„Šta je tu je” reče knez i nagnu pehar, pa da skrene temu na vedrije stvari, reče: „I kada ćete se vas dvoje venčati, Miloše?”

„Ja sam predložio da bude na Mitrovdan, na moju slavu” reče on. „Ali Vukosava hoće ranije, na svetog Iliju.”

„Žene se uvek žure da se venčaju” smeje se knez.
Milica se uzvrpolji u stolici, oseća prodoran pogled svoga ljubavnika. He mora on njoj ništa da kaže, ona kao da čuje njegovo šaputanje.

„Velika je sreća što je Konstantin Dejanović zadržao sultana kod sebe i dao nam vremena da se pripremimo,” reče Vuk.

„Kad već nije mogao da nam se pridruži, hvala mu što je ubedio Murata da se u maju ne može putovati Makedonijom zbog raskvašene zemlje!”

„I ne zaboravi da nam je dojavio iz kog pravca će doći” reče Miloš.

„I kolika je vojska.”

„Jesi li, Vuče, naredio da se turski izviđači sačekuju čim uđu na našu zemlju?” pita ga Lazar.

„Niko se neće izvući živ

„Tako ćemo bar držati sultana duže u neznanju o našim položajima i broju trupa” reče Lazar. „Ne moraju da znaju da ih je skoro duplo više od nas.”

„Videće kada stanemo naspram njih na bojnom polju” reče Miloš.

„Ne mora biti tako, raspoređićemo trupe i po rezervi,” nagnu pehar Lazar. „Iznenadićemo ih, ne brigaj.”

„Ja ne sumnjam u pobedu znajući da je red Zmaja uz nas” reče Zmaj od Jastrepca i ustaje. „S tim saznanjem idem na počinak, a sutra ću vas ispratiti u boj

„I mi bismo mogli ranije da polegamo” reče Miloš ustajući. „Dug je put pred nama.”

Vukosava ništa ne reče već poslušno ustaje i izlaze zajedno iz trpezarije. Milici vidno laknu kada ugleda leđa Zmaju od Jastrepca. Primeti to Mapa, pa reče:

„Mati, ti kao da se nisi oporavila od lane kada si pala u postelju.”

„Dobro sam, kćeri... Samo sam umorna i sekiram se zbog naših muških glava što sutra idu u boj.”

„Ajde-de, nije toliko strašno, Milice” reče Lazar i nagine vino.

„Niti je prvi put. He brigaj, videćeš kako ćemo poterati Turadiju u beg!”

„Mene brine nešto drugo, taste” promrmlja Vuk.

„Nema šta da te brine, sve je spremno da ih dočekamo” odmahuje rukom Lazar. „Za koji dan ćemo se pridružiti našoj vojsci, i uz Miloševo znanje njihove taktike, smislićemo našu strategiju.”

„To me brine... Miloš.”

„Ne započinji istu priču, molim te, Vuče Brankoviću,” diže obe ruke uvis Lazar. „Miloš je dokazao svoju lojalnost mnogo više od nekih velikaša koji će nam se takođe pridružiti.”

„Ne znam, kneže, ali njemu malo-malo pa kavazi donose zlato od sultana.”

„Je li on to krio od nas?... Nije... Je li dao veći deo tog novca tebi i meni?... Jeste... Čemu sad te optužbe? Rekao mi je da će zadržati malo za svoje venčanje s mojom kćerkom. Da li je to greh?”

„Nije, kneže, ali...”

„Zašto ga onda optužuješ za izdaju? Pola naše vlastele je dobilo novce od sultana! Neki su to priznali, drugi to kriju... Od takvih se treba bojati da nas ne izdaju, a ne od Miloša Obilića!”

„Oče, treba ipak da saslušas Vuka...” započe Mapa, ali je Lazar prekide podigavši ruku.

„Neću više o tome... Mogli biste i vi da polegate ranije, sutra izrana polazimo.”

Vuk i Mapa ćutke ustaju i izlaze napolje. Lazar i Milica ostaju sami, ali u tišinu počinje da se uvlači nestrpljenje. U vazduhu je napetost koja sprema da oslobodi veliko zlo. He osećaju je oni, ali tu je, potrebna je samo jedna reč da pokrene lavinu krvavih događaja.

Dok Lazar ćutke sedi i ispija vino koje počinje da ga uspavljuje i da mu otupljuje čula, on ovlaš razmišlja o sutrašnjem danu, preslišava se šta je uradio, a šta mu tek predstoji da završi. I ne primećuje Milicu, koja sedi ukočeno kraj njega i ne trepće. Ona je toliko uplašena da ne zna za sebe. Strahuje da će je noćas pohoditi Zmaj od Jastrepca. Bilo da će se nečujno uvući u njene i Lazareve odaje, onako kako samo

zmaj ume, ili da će je dozivati sebi. Ona je sad svesna da bi u oba slučaja vrištala na sav glas pokušavajući da se odupre toj strasti, koja joj dugo kida dušu. Od prošle godine bilo joj je sve bolje i bolje. Ponekad danima ne bi razmišljala o Zmaju od Jastrepca, ali kada ga je pre neki dan videla u društvu Lazara i Miloša na gradskoj kapiji, osetila je kao da ju je neka nevidljiva ruka snažno povukla nazad u kovitlac osećanja koja je dobro poznavala i kojima se rado u početku prepuštala. Ali sada je bilo drugačije. Njena svest je bila jača, kajanje teže, a ona nepokolebljiva u odluci da mu se više ne poda.

„Hajdemo, ženo, i mi da polegamo” reče Lazar s mukom ustajući.

On krenu polako i slučajno se osvrnu da vidi ide li ona za njim. Kad ono - ona ukočeno sedi i sa užasom u očima gleda u njega. Utisak na njega beše takav da se trgao i glava mu se umah razbistri.

„Šta ti je, Milice?” zavapi on prilazeći joj. „Opet ti je loše? Bleda si i potmula.”

Ona odmahuje glavom, a oči joj se pune suzama. Napetost konačno puca.

„O, mužu moj!” grca dok govori. „Grešna sam ti ja u očima Gospodnjim, a još grešnija u tvojim! ”

„Kazuj, ženo, šta te muči! O čemu pričaš? Kakve grehove spominješ?” štreću se Lazar.

„Ja... ja ne smem u krevet, mužu moj... Ima već neko vreme kako me u svoju postelju uvlači Zmaj od Jastrepca, a ja mu se ne mogu odupreti!” suze lije kneginja dok jedva govori. „Duša mi se razdire, a srce će mi prepući od sramote i tuge... Ali on ima neku moć nada mnom kojoj se jedna ja uzalud opirem! ”

Smrknu se Lazaru lice, usta mu se spustiše do crne zemlje, a oči mu se zakrvaviše. Proključaše u njemu krv i vino, i udariše ga u glavu tako da mu lice pocrvene od jarosti. Stiska pesnice da su mu pobelegli zglobovi. I usta je stisnuo da priguši krik u sebi. Ali ne mogaše više da izdrži, zaurla od besa i rukom munu po stolu i sruši sve što je bilo pred njim. Skoči na noge i izlete napolje. Nije ni čuo kada je za njim Milica zajaukala.

Zna Lazar dovoljno o strasti zmajeva, o tome se priča i raspreda vekovima, ali ni na kraj pameti mu nije da takva sramota može snaći njegovu Milicu. Nije on nju krivio, samo ju je žalio što je postala žrtva, ne shvatajući suštinu zmajevitosti i nesrećne okolnosti koje su dovele do njenog grešnog priznanja.

Lazar je bez kucanja uleteo u odaje Vuka i Mare, i zatekao ih kada su počeli da se svlače. Oboje se uplašiše kad ugledaše kneza iskrivljenog gnevnog lica i zakrvavljenih očiju.

„Šta se desilo, Lazare?” uzviknu Vuk.

„Ponesi mač... daj mi svoj bodež!,” pruža ruku Lazar.

„Šta te je spopalo, crni čoveče?”

„Oče, šta je bilo?”

„Kreni za mnom! ”

Vuk isuka mač, a njemu dade bodež. Krupnim koracima knez hrli kroz hodnik, Vuk potrčkuje za njim.

„Kuda ćemo, Lazare...?”

„Zmaj od Jastrepca je moju Milicu uvlačio u postelju” jedva on procedi kroz zube koliko ga je bes spopao. Nije mogao da govori, a srce mu je htelo da iskoči iz grudi.

„Šta reče?” ponovi Vuk zaprepašćeno, a kad Lazar oćuta, on zamuče na nekoliko trenutaka pre nego što uzviknu: „Znao sam ja! Sve vreme ti govorim da su ti zmajevi podli! ”

Ali Lazar ga ne sluša, on se ustremio na vrata odaja u kojima je Zmaj od Jastrepca.

„Priđi mu s leđa i probodi ga mačem” promuklo će Lazar. „Ja ću mu zabiti bodež spreda... Hoću da ga gledam u oči kada bude umirao!”

Lazar je iz zaleta provalio u gostinsku sobu i zatekao Zmaja od Jastrepca kada je odlagao svoj pojas s mačem.

„Pod mojim krovom ti pohodiš moju ženu, nitkove!,” viknu Lazar bacivši se na njega. „Kakvi smo mi to prijatelji, saveznici, kada si obljudio moju Milicu?”

„Kneže, počuj me, da ti objasnim.. ” podiže ruku staloženo Zmaj

od Jastrepca, ali ne stiže rečenicu da dovrši jer mu Lazar zabi bodež u stomak.

Odmah za njim Vuk Branković ga probode mačem kroz leđa, a vilenjaku pokulja krv na usta. Uhvati rukama Lazara za ramena i izbečeno ga pogleda ne verujući šta se dešava.

„Šta to uradiste, ljudi...?” zavapi on dok je klizio na pod.

Kako mu se telo ispruži, tako zasja jarkobela svetlost iz njega i zaslepi ih obojicu. Pokriše rukama oči. Osećaju kako se oslobađa velika toplota, pecka ih koža i vazduh postaje gušći, teži za disanje. Kao orkanski vetar zahuja i zazvižda kada iz tog belila izroni iskričavi i svetlucavi zmaj, koji zamahnu krilima i polete u zid, udari u njega i rasprsku se u bezbroj raznobojnih iskrica koje nestase u vazduhu.

Vuk i Lazar stoje u grobnoj tišini i gledaju oko sebe. Nigde nije ostalo traga od Zmaja od Jastrepca, ni od njegovih stvari. Tada Lazar primeti da zlatni Dušanov krst koji je uvek nosio i koji mu je jednom spasao život, sada leži na podu izvitoperen i iskrivljen do neprepoznavanja. Nije smeo da ga dotakne.

U teškoj muklini noći čulo se rzanje i njištanje Voluja. Kao predsmrtni krici konja koji umire u najtežim mukama.

Lazar seda na krevet i hvata se za glavu. Očajanje zbog preljube i zbog ubistva guraju ga do ruba ludila. Stiska pesnice i zube, odmahuje glavom kao da odbija da poveruje u sve što se desilo. Oseća se kao da to nije on uradio, ili da je samo san iz koga se trgao i čeka da oseti ono blaženo olakšanje. Ali umesto toga, usledila je bolna spoznaja gorke stvarnosti. Njegov kameni izraz lica kao da Vuk Branković ne primećuje, već seda pored njega.

„Takvi su zmajevi, Lazare,” reče on tiho. „Pohode žene i zavode ih do ludila... Bio sam u pravu... Vidiš li sad?... Govorio sam istinu u vezi sa Milošem Obilićem.”

Lazar ga bezizražajno pogleda. He shvata šta ovaj želi reći.

„Ovako je Miloš opsedao moju Maru, ali ona mu se nije dala.”

„O čemu pričaš, Vuče?” tiho će Lazar.

„Kako o čemu?... Pa svi znamo da je Miloš sin Zmaja od

Jastrepca... Sam si mi to rekao... Isti je kao on.”

Knez ga dugo gleda. Nema šta da kaže. Ustaje polako, umorno, oseća da se nad njim nadvila nekakva sila koja ga pritiska odozgo. Kolena mu klecaju. Zbunjeno gleda oko sebe. Naposletku reče:

„Spremi se, krećemo odmah na Kosovo.”

„Zar sad, po mraku?”

„Sad, ili neću nikad.”

Zajedno izadoše iz odaje i odoše da se spreme, da se krišom iskradu iz dvora, bežeći od svoga zlodela koje su samo oni osećali u vazduhu.

Miloš tu noć nije oka sklopio. Ležao je u postelji pored Vukosave i razmišljao o onom delu životnog puta koji je još bio pred njim. Obećanje koje je dao Mokoši delovalo mu je neostvarivo. Ipak, moraće kako zna i ume da se probije kroz redove neprijatelja do sultana i da ga ubije. Ili će bar poginuti pokušavajući. Možda će i uspeti u svom naumu i postići najveći podvig u svom životu. Takva slava traje dok je veka i sveta. Staće rame uz rame s najvećim junacima starog sveta. Kao što se i sad pevaju pesme i pišu knjige o Ahilu, o Aleksandru Velikom... tako će i njegovo ime večno biti opevano, a njegov podvig biti uzor budućim pokolenjima. Vратиće se iz boja ovenčan slavom o kakvoj ni bogovi ne mogu sanjati... I živeće u miru i ljubavi sa svojom voljenom Vukosavom.

Tmurno jutro je osvanulo. Sunce se crvenelo kroz sive oblake koji su se raširili nebeskim svodom celom dužinom. Njegovi zraci ne mogu da se probiju. Miloš ih gleda kroz prozor. Deluju mu nestvarno, kao veo koji je zategnut s jednog kraja horizonta na drugi. Zašto se sunce toliko crveni? Kao da je ispunjeno krvlju. Vazduh je nepomičan, ni daška vetra nema. Nijedne ptice da proleti, nijednog cvrkutaja koji najavljuje zoru. Težak muk se spustio na zemlju kao zli nagoveštaj.

Obukao se tiho da ne probudi Vukosavu. Kada je bio spreman, zastao je razmišljajući da li da je probudi i oprostí se s njom. Možda da ga ona isprati do Ždralina, da se poljube, kažu jedno drugome neku

ohrabrujuću reč. Nešto što će im služiti kao uteha narednih dana. Krene k njoj, pa stane. Ipak okleva. Možda je bolje da je pusti da spava. Šta bi mogli reći jedno drugom? Ona bi plakala, on će je tešiti, ljubiti... Biće mu još teže. Rastanci su uvek tužni, a pred boj neutešni. Setio se rastanka u Paun dvoru. Kao da sad vidi Dušanovo i Jelenino lice. Tihi bezrečni zagrljaj, neizreciva čežnja u očima koja ostaje nema. Tada se vazduh osećao kao sad.

Miloš se nagnu i nežno poljubi Vukosavu u kosu. Okrenuo se i izašao.

Iz njenih zatvorenih očiju suze se iskradoše. Zaronila je lice u jastuk i grčevito zajecala. Telo joj je drhtalo. Prigušeno je ridala ne dižući glavu. Stezala je jastuk rukama... A onda naglo ustala. Istrčala je bosa iz sobe plačući. Ipak želi da ga zagrli, da ga poljubi. Da mu kaže koliko ga voli i da će uvenuti ako joj se ne vrati. Želi još jednom da oseti njegov dah na svom licu, njegov dodir, da oseti miris njegov. Ma, bar da ga pogleda još jednom, ništa više.

Istrčala je iz dvora i zastala na vratima. Uspela je samo da ga spazi kako zamiče kroz kapiju na svom Ždralinu. Uspravan i uzdignute glave, kao što je bio celog života.

Više ga nije videla.

Glava šezdeset i treća - Vidovan 1389.

*„A pre smrti njegove (Lazareve),
u leto treće, sunce se u tamu pretvori
tako da se i zvezde u podne pojaviše
i krvav mesec, pokazujući nesreću
koja će doći od sinova Ismailjevih”
(Pećki letopis)*

Negde oko podneva trube zatrubiše zbor. Nasta velika pometnja jer svi hitaše ka crkvi Samodreži, gde će im se obratiti knez Lazar. Kiša lije kao iz kabla, spojili se sumorno nebo i crna zemlja. Ljudi gacaju po blatu, namiču kabanice na lice. Svi se čude kolika se kiša sručila. I gde baš sad pred sutrašnji boj. Iako je nebo sumorno, lica su im vedra. Nema među njima nikoga ko se ne ponosi što se odazvao na knežev poziv, nema nikoga ko se dvoumi da li je trebalo da dođe, niti ikoga ko već nije spreman za ljuti boj. Ljudi se osvrću, ohrabruje ih mnoštvo koje se okupilo između Laba i Sitnice. Gledaju s divljenjem u vitezove pod punom ratnom opremom, u njihove oklopljene konje. Oni su njihova uzdanica jer kud prođe teška konjica, iza njih ne ostaje niko na nogama.

Kada se pojavio knez Lazar na konju, bio je okružen svojim najodanijim vlastelinima. Kraj njega su bili Vuk Branković, Miloš Obilić, Vlatko Vuković, Ivan Horvat, Jug Bogdan, Musići, vojvoda

Krajimir, Dimitrije Vojihnović, Pavle Orlović, Milan Toplica, Ivan Kosančić...

Videti samo njih bilo je svakome dovoljno da bude siguran u pobedu. Još kad je knez povikao:

„Vi, o drugovi i braćo moja, velmože i blagorodni, vojnici, vojvode, veliki i mali, sami ste znali i videli kolika nam je dobra Bog u životu ovom darovao, i ničega krasnog i slatkog ovoga sveta, slave i bogatstva i svega što je ljudima potrebno - ne liši nas; nego, štaviše, On nam i umnoži. Zato ako nam što nevoljno i bolno bude, da ne budemo nedobrotvorni i neblagodarni Njemu za ovo. Ako nam mač, ili rana, ili hiljade smrti dogodi se nama, podnesimo to slatko za Hrista i za blagočestivu veru našeg otačastva. Bolji nam je podvig smrti negoli stidan i ropski život; bolje nam je u boju od mača smrt podneti negoli pleća neprijateljima našim dati. Mnogo poživesmo za svet, postarajmo se, dakle, da uskoro podvig stradalački primimo da bismo poživeli večno na nebesima; imenujmo sebe vojnicima Hristovim, stradalcima za veru kako bismo se upisali u knjigu života. He poštedimo tela naša u borenju da od Podvigopoložnika svetle vence primimo. Stradanja rađaju slavu, a trudovi posreduju za počinak! Za krst časni i slobodu zlatnu! ”

Ha te reči, zaori se iz desetina hiljada grla:

„Za krst časni i slobodu zlatnu! ”

Samo što se masa počela razilaziti, osokoljena kneževim rečima, kroz nju se trkom probija jedan vojnik i viče:

„Kneže, stižu neprijatelji! ”

„Gde su?” pita ga Lazar.

„Idu na Gazimestan.”

Prilaze ostale vojskovođe. Svi su uzbuđeni. Zgledaju se i komentarišu.

„Napadni ih odmah! ” uzviknu Vuk Branković.

„Naredi da se vojska odmah postroji za bitku! ” dodaje Miloš Obilić.

Lazar se zamisli, pa osmatra olovno nebo, iz koga sipi kiša.

Blatište je svuda, a negde ni konji ne mogu da prođu.

„Ne... Sutra izrana” reče knez.

Nezadovoljne velmože pobuniše se uglas. Nagovaraju ga da naredi da odmah zaposedne bitku.

„Lazare, naša vojska je odmorna, spremna za boj,” reče Vuk.

„A oni tek pristižu! Umorni su, gladni, mokri... Možemo ih zlobrzo razbiti!”

„U pravu je Vuk, kneže” reče Miloš. „Udarimo ih odmah iz sve snage!”

Lazar se najednom okrete kosingasu.

„Šta bi ti uradio, Gavrilu?”

„Lazare, ja sam svog neprijatelja napao na Crnom kamenu čim je glavu promolio iz rupe.”

„Dobro kaže Gavrilu!,” potvrđuje Vlatko Vuković.

„Udarimo na njih odmah!”

„Ne čekajmo da se odmore! dovikuju drugi.

Lazar se dvoumi. Opet gleda u nebo. Boji se da će pešadija jurišati po glibu i biti laka meta strelcima, a do neprijatelja će stići iscrpljeni. S druge strane, Turci su sad umorni i gladni, nepripremljeni za bitku. Knez opet upitno pogleda Gavrila.

„Napadnimo ih” reče on.

Tajac. Lazar gleda lica svojih ljudi. Dvoumi se. Nije zadovoljan razvojem situacije, posebno ovom kišom koja je razmekšala teren za tešku konjicu. Kada bi bar prestala da pada, pa granulo sunce...

„Sutra izrana” reče konačno Lazar i krenu ka svom velikom šatoru.

Svi se razidoše negodujući, gundajući, ali stavljena je tačka. Kneževa reč je poslednja. Ali njega tište jake sumnje. Jednostavno nije zadovoljan kako mu sve izgleda. Jesu se brojne trupe okupile i svi su orni za boj, ali on je osećao da nešto nedostaje što bi utvrdilo njegovu rešenost. Nakon što mu se gnev od one kobne noći u Kruševcu stišao i pošto je hladne glave o svemu mogao razmisliti, boji se da je njegova ishitrenost i nepromišljeno ubistvo Zmaja od Jastrepca možda krivo za

ono pomračenje usred dana, za mesec koji se u podne pojavio, za ovu prokletu kišu koja ne prestaje. Kao da nebesa plaču zbog prolivene zmajске krvi!

Te večeri u njegovom šatoru, za vreme kneževe večere i pred okupljenim vojskovođama, kao da se sumorna zloslutnost dana uvukla u njih i izazvala razdor i nepoverenje. Nije samo knez to osećao, ali on je jedini pokušao da potraži spas i da smiri uzburkane duhove. Umalo mu je to i uspeo, jer većina prisutnih jedva dočeka njegov predlog:

„Gospodo moja, s obzirom na ove nepovoljne okolnosti...,” započne on, „zbog kiše koja ne prestaje i nepogodnog terena na kome se nalazimo... zalažem se da se ujutru povučemo nazad i sačekamo neprijatelja u Ibarskoj klisuri, gde će zemljište biti potpuno na našoj strani..Začu se glasan žamor prisutnih. Knez povisi ton: „Znate da sam ranije predlagao da ih dočekamo u Kačaničkoj klisuri, ali na nesreću, vremena za to nije bilo... Sada još možemo da se povučemo i Turci će to jedva dočekati. Pomisliće da bežimo i namamićemo ih lako u Ibarski tesnac, odakle niko od njih neće živu glavu da izvuče! ”

„Tako je!,” uzviknu prvi vojvoda Krajimir i ustaje. „Tamo se njihova vojska ne može raširiti i biće stešnjena kao u Termopilskom klancu! ”

„Slažem se! ,” ustaje i Ivan Kosančić. „Možemo s prvim svetlom pokrenuti vojsku na sever!”

„Mudro, kneže!” diže pehar Jug Bogdan. „Trebalo je odmah tamo zauzeti položaje, a ne dolaziti na Kosovo!”

„ Lako ćemo ih tamo opkoliti i potući do nogu,” dodaje Miloš Obilić.

„Ako im preprečimo put posećenim balvanima, njihova vojska će usporiti i rasuti se,” reče Lazar ohrabren ovako dobrim prijemom njegovog predloga.

„Šta ja to čujem!,” povika Vuk Branković ustajući, a svi se umiriše. „Da je napala vašu kuću ova neman azijska, kao moju što je, ne biste čekali ni zoru već biste stupili u bitku još večeras. Da li bi ikad odstupili da vašu čeljad neko robi, a imanje pljačka? Predlažem

da se sutra ranom zorom, još za rose, udari na tu neman, dok dan ne oslavi i sunce ne usija oklope. Dan je svetoga Vida, koji će sa svoju strana gledati u naše blagosloveno srpsko oružje, a nama samima vidati rane... Sutra je, Lazare, i tvoja slava sveti Amos! Suočimo se prkosno i nepokolebljivo sa Azijatima!" Posle takvih reči, niko nije mogao bilo šta reći u korist

Lazarevog predloga i ostati ravnodušan prema Vuku. Ipak, pomalo nevoljno, svi se složiše da povlačenja neće biti. Neprijatan tajac koji usledi prekide opet Lazar:

„Vojvoda Vuk Rogovac i Orlović Pavle su zaposeli Goleš i na naš znak napašće Azijate s leđa... Dosad je već trebalo da su tamo stigli, pa nemojmo brigati.”

„Ne brigam ja zbog Azijata, kneže... ni zbog ovoga psećeg vremena” reče Vuk. „Negoli se plašim izdaje, pa nam ni Vuk Rogovac ni Orlović Pavle neće pomoći! ”

Razleže se neprijatan žagor, a svi ispod oka pogledaše Miloša Obilića, koji sedi između Ivana Kosančića i Milana Toplice.

„O kakvoj izdaji govoriš, Vuče Brankoviću, ptico zloslutnico?,” nagnu se napred Ivan Kosančić.

„Među ovim čestitim vitezovima nema nijednog izdajnika” dodaje Milan Toplica.

„Možda ga vas dvojica zatočnika ne vidite, ali ja vidim jednog deliju koji od sultana agarenskoga dobija čizme dukata... Da li ih je zaslužio zbog lepih mu očiju?” ironično će Vuk.

„Veći deo tih dukata podelio sam tebi i knezu” umeša se Miloš osećajući svoj gnev kako tinja. „Koliko znam, te novce ste upotreбили da opremite svoje ljude, pa što mi sada prigovaraš i za izdaju me optužuješ?”

„Jer brojna leta si proveo u njegovoj službi, i toliko si se istakao da ti je sultan čak carski berat izdao da dođeš opet da mu noge ljubiš... A znamo svi da vuk menja ćud, ali dlaku nikako, delijo!”

„Ko je ovde vuk, ne moramo raspravljati... Vuče! ”

Branković ustaje i odguruje stolicu. Seva očima dok ruku na

balčak svoga mača stavlja. Miloš skače za njim i netremice ga gleda. Spreman je da ga uhvati za gušu ako treba.

„Stanite, ljudi!,” diže ruke Jug Bogdan, ustaje sad i on. „Šta vas je spopalo? Nema ovde neprijatelja, već tamo preko!”

„To ćemo videti sutra, Jug Bogdane!” uzviknu Vuk. „Uverićemo se zbog čega turski kavazi krišom Milošu donose te dukate.”

„Nemam zbog čega ja tebi da se pravdam, kada sam na megdanu pred svetom dokazao na čijoj strani je pravda,” reče Miloš i seda.

„Uverismo se, dakako... nije li, kneže?”

Lazar zamišljeno gleda u Miloša Obilića, njegovo lepo lice, oči koje odaju poštenje, bezrezervnu lojalnost. Ali njegova zmajevitost mu ostavlja gorak osećaj kada zna da je sin ljubavnika njegove voljene Milice. Možda je Vuk ipak bio u pravu kada ga je optuživao što je nasrtao na Maru? Uostalom, ona je njegova kćerka, zašto bi lagala i valjda treba prvo njoj da poveruje? Ko je u stanju na taj način da pljune na prijateljstvo, na nečije gostoprimstvo zbog običnog telesnog zadovoljstva, na šta li je onda spreman kada su carska obećanja u pitanju? Iako mu razum govori da ne prenegli opet, a savest da se ne prepušta sumnji, zbog čega bi se kasnije kajao, na samu pomisao o Milici oseća kako mu gnev udara u glavu i obliva ga znoj.

On podiže svoj pehar i nudi ga Milošu:

„Vino popij, a na čast ti pehar, delijo,” reče Lazar. „Vero moja i potonja nevero.”

„Nisam Juda da mi nudiš svoj pehar, kneže,” ustaje Miloš, ali staloženo govori. „Niti si Gospod naš pa da znaš ko je izdajnik.”

„Videćemo već hoćeš li me sutra izdati i odbeći turskome sultanu.”

„Hvala na vinu, Lazare, ali ne na tim bolnim rečima,” gleda ga Miloš pravo u oči. „Ja nevera nikad nisam bio, niti ću ikad biti, a to ću ti sutra na tvoju krsnu slavu dokazati...”

U grobnoj tišini, Milošu sopstvene reči čudno zvuče. Čuje ih kao u pećini, odjekuju kao da su tuđe, a ne njegove. Kao dva glasa koja istovetne reči govore, istim tonom... ali onaj drugi je ženski. Poznat

mu je, kao da ga je usnio nekad.

„A ti, Vuče Brankoviću, sutra na Vidov danak, videćemo ko je vera, a ko nevera... jer tako mi Boga velikoga,” i prekrsti se pred svima, „sutra ću se probiti do Murata, staću mu na vrat i ubiti kao aždera... A bude li dobri Gospod hteo da se mogu vratiti u Kruševac po moju Vukosavu... uhvatiću te, Vuče Brankoviću, vezati za koplje i zabiti na ovo bojno polje, na kome kažeš da ću vas izdati... Tako mi časti i slave zatočničke!” i još jednom se prekrsti.

Zatim se okrenu i izađe iz šatora. Milan Toplica i Ivan Kosančić prekorno pogledaše kneza, pa pohitaše za Milošem.

Njih trojica su ćutke i krupnim koracima grabili ka njihovom šatoru. Miloš je svestan značaja svoga obećanja. Sad oseća da čini poslednje korake na svom sudbonosnom putu. Celog života se pitao koja je bila svrha njegove žrtve i svih onih njemu dragih ljudi koji su ga usput pratili i davali mu snage. Sada je i ta zagonetka bila odgonetnuta. Ako mu se nekad činilo da je put pred njim maglovit, sada je bio savršeno jasan, a odredište vidljivo, nadohvat ruke.

Oko vatre sede zmajska braća i tihim glasovima razgovaraju. Svakome od njih je velika prelja pređu motala. Dok neki s nadom očekuju sutrašnji dan, drugi su pomirljivi s onim što im je kob ukobila. Neki zato nagingu mešinu s vinom, dok drugi glatkim kamenom oštire svoje mačeve. Među njima vlada savršen mir i svako boj spokojno dočekuje.

Milan Toplica i Ivan Kosančić seda među Reljom Krilaticom, Banović Strahinjom, Ljuticom Bogdanom i Banović Sekulom, oni im dodaju mešine s vinom. Samo Miloš stoji i milovidno ih gleda. Srce mu puno kad ih vidi ovako zmajevite, neustrašive. U pobedu ne može sumnjati jer se u njih jedino može pouzdati, da će brat bratu čuvati leđa i sebe podmetnuti ako zatreba.

„Otkud se vi tako brzo vratiste?” pita ih Sekula.

„Ah, kneževo vino se ukiselilo” reče Milan Toplica nakon što nagnu mešinu.

„Pa oko nas kisela lica sedela” dodaje Ivan Kosančić.

„Zato je medno vino naše bolje” smeška se Relja, sve mu je jasno.

„Uz braću je vino uvek slađe” reče Strahinja.

„Čujte me, bratijo zmajska,” reče Miloš. „Večeras sam se knezu pred svima zakleo da ću agarenskom ažderu na vrat stati i utrobu mu rasporiti... Zato sutra kanim udariti pravo k njemu, i kako znam i umem, uz Božju pomoć, probiti se do njegovog šatora... Vratiti se otud ne znam da li ću uspeti, i više mi nije toliko važno, već samo da uzmognem zakletvu svoju ispuniti i još jednom pred Bogom osvetliti svoj obraz jer me neki zli jezici optužiše za izdaju... Ja, zatočnik Miloš Obilić, časno i pošteno živem, i uvek mogah svakoga u oči pogledati... Sutra se možda vratiti neću, pa vas molim da mojoj ljubljenoj Vukosavi prenesete da će mi ona biti u mislima dok smrt u oči budem gledao.”

„Počuj i ti mene, Miloše Obiliću,” ustaje Ivan Kosančić. „Ja tvojoj Vukosavi to neću preneti jer ću biti uz tebe... do kraja.”

„E, vala ne mogu ni ja” diže se i Milan Toplica. „Što ste vi bolji pa svu slavu za sebe da prigrabite? I ja idem s tobom, Miloše!”

Svi se pridižu. Najstariji među njima Ljutica Bogdan reče:

„Moraćeš da si nađeš nekoga drugog jer svi idemo s tobom.”

„Čujte me, junaci..” začu Miloš glas iza sebe i okrenu se. „I ja pred Boga moram svoj obraz osvetliti i za greh se iskupiti, makar to bilo mojom smrću,” prilazi im Srđa Zlopogleda. „Dopustite mi s vama da jašem.”

„Ko bi bio sakalud da ne dopusti Srđi da jaše s njim!” smeje se naglas Strahinja.

„I da s njim pije!” dobacuje Ljutica Bogdan.

„Čast bi bila naša, Srđo...” reče Miloš, „da mi s tobom jašemo!... Hajde, sedi s nama.”

Posedaše zajedno u krug, a vatra se sama od sebe razgori i plamen suknu uvis.

„Nema nam ovde našeg Gavрила da nam kaže šta ovo znači!” smeje se Ivan Kosančić.

„Video sam ga danas, ovde je” reče Milan.

„Jeste, jeste... Neku golobrčad je slao kući” dodaje Miloš.

„Ako, i treba... Nije krvarija za dečurliju” reče Srđa.

„Još neko nam silno nedostaje” reče Sekula.

„Naš Marko” sa setom reče Relja. „No, sad je kosingas i nije mu ovde mesto.”

„Možda nije.. ”reče Miloš i ustade, „ali to nije razlog da ne popijemo u njegovo ime.. ” i podiže mešinu s vinom, „i kao što je on jednom davno nama rekao, braćo:... Pre krvi, pre muka i divljeg megdanluka... Nazdravimo, junaci!”

S prvim jutarnjim svetlom, dok su se obe vojske budile, Miloš Obilić se iskrao iz srpskoga tabora u pratnji svoje zmajske bratije. Pod okriljem zornog svetla pregazili su reku Lab, pokraj Babinog mosta, i krenuli ka Gladnoj vodi. Vazduh je bio pun vlage nakon jučerašnje kiše. Prestala je padati oko ponoći. Nebo se razvedravallo, obećavalo sunčan dan. Jahali su u tišini, zaokupljeni svojim mislima, istim mislima.

Do kasno u noć su se dogovarali kako da stignu do sultana. U početku su se zalagali da se mačem probiju do njega, ali ubrzo su odustale od te namere jer su shvatili da se neće sami probiti kroz trostruki obruč kamila čak i da uspeju kroz guste redove njihove konjice, janičara, strelaca... Bilo je verovatnije da će se zaglaviti kod njih i neprijatelj će ih opkoliti i jednog po jednog ubiti. Imao je Miloš iskustva i odlično je poznao njihov način borbe. Tačno je znao i raspored njihovog logora. Uvek je bio isti, nikad se nije menjao. Što bi kad je bio savršeno bezbedan. U sredini četiri glavne zastave bio je sultanov čador. Pored njega su dvorski konjanici, ispred janičari, okolo trostruki red kamila. Unutar tog kruga jarak, a u njemu pobodeni štitovi i sablje. Da bi se taj „bedem” probio, bila je potrebna cela oklopna konjica, a da turska vojska nema ni levog ni desnog krila.

Zatim je bio predlog da se u toku boja Miloš navodno preda ili da kao prebeg traži prolaz. No, i od toga su brzo odustali znajući da se u toku boja nikad ne uzimaju zarobljenici, niti će neki bašibozuci ili akindžije želeti da se bakću sa njima u opštem metežu borbe. Svi su

sumnjali da će ga u toku bitke propustiti ako im bude mahao beratom pred nosom. Ko je bio lud da zagleda hartiju koju nosi neki srpski vitez dok se uokolo svi kolju. Svako je gledao da ostane živ i da ubije protivnika, a ne da čita kojekakvo pismo.

Ostala im je samo jedna mogućnost: da se svi pred bitku pojave pred turskim taborom. Miloš će pokazati svoj berat i tražiće bezbedan prolaz za sebe i bar za dva pratioca. U toku bitke, ostala bratija pokušaće da se probije do njih trojice. Tada će Miloš ubiti sultana, Milan i Ivan priskočiće mu u pomoć, i zajedno će krenuti u susret svojim. Uz božju pomoć srešće se na pola puta.

U daljini se video turski tabor nasuprot svetlog neba. Uskoro su mogli razaznati četiri carske zastave kako štrče iznad svih ostalih. Bili su blizu i sigurno ih je turska predstraža mogla videti.

„Svi znate šta treba činiti,” reče Miloš.

„Ne brigaj, znamo,” reče Milan.

„Neće nas pustiti da zajedno odemo kod sultana, jer samo ja imam berat” reče Miloš. „Vas će sigurno zadržati kod obruča kamila.”

„Čekaćemo tvoj znak, a onda ćemo pokušati da se probijemo do tebe.”

„Čim vidite i čujete metež, znajte da sam ga ubio.”

„Evo ih, evo ih” prošaputa Ivan, i svi se učutaše.

„Dur, đauri! Dur, đauri!,” povika straža da stanu.

Ispreči im se grupa spahija na konjima, s mačevima i dugim kopljima uperenim prema njima. Odnekud im drugi priđoše s leđa i opkoliše ih. Turski konjanici su napeti, vidi se umor na njihovim licima. Ha njima je mokra odeća, konji su do kolena blatnjava. Celu noć su na straži, niko više nema strpljenja. Između njih se probija jedan juzbaša, starešina, čovek dugog mrkog lica, oštrog pogleda.

„Šta hoćete, đauri?” promuklog će glasa on.

„Dovodim ove vojvode padišahu po prethodnom dogovoru” reče Miloš i uruči mu carski berat.

Juzbaša gleda sultanov pečat, prinosi hartiju blizu da vidi šta piše, ali još je mračno, ništa ne može da pročita.

„Tvoje ime?”

„Delija Miloš Obilić.”

„Delija Miloš?” iznenadi se on i potera konja bliže da ga bolje osmotri.

„Ja sam služio pod Hajredin-pašom kod Kostura kada si na megdanu ubio onog Arnauta, delijo.”

„Da, Musačijevog megdandžiju, sećam se.”

Juzbaša ga gleda, kao da razmišlja šta da čini, ali Miloševo ime mu je dovoljno poznato da ga propusti. Povrh svega, nosi i carski berat.

„Hajde, za mnom,” reče on i povede ih napred.

Laganim kasom prodoše između pobodenog kolja i jaraka ispunjenih blatom i vodom. Bilo je još bašibozuka i azapa koji su umorno kopali rupe i pobadali kolje. Bratija je mogla da se uveri da su Turci celu noć utvrđivali ne samo logor, već i ceo prostor ispred svojih linija. Bilo im je odmah jasno koliko je bio ispravan predlog da se juče napadnu.

Ha ulazu u obezbeđeni logor svi su bili zaustavljeni. Juzbaša pozva samo Miloša da krene s njim.

„Efendija, dopusti da povedem bar ovu dvojicu sa sobom” zamoli ga Miloš. „Govore i oni turski.”

Kapetan odmeri Milana i Ivana, i samo klimnu glavom.

Njih četvorica udoše u turski tabor i laganim korakom idu po sredini. Elitne turske trupe, janičari, spahije i akindžije, tek su se budile, još uvek nisu spremne, dok su bašibozuci i azapi celu noć kopali prepreke. Dok su prolazili, svi su ih pratili pogledom. Mnogi su Miloša prepoznali, pokazivali prstom na njega, došaptavali se.

Stigavši do prvog reda kamila, zaustavi ih jedan mulazim, koji zapoveda demećijama, i pažljivo sasluša šta mu juzbaša govori. Nepoverljivo gleda Milana i Ivana, odmerava ih od glave do pete. Zagleda Milošev berat, klima glavom, ali je krivi na pomen one druge dvojice. Deluju mu suviše ponosito i gordo za prebege...

„Njih dvojica nek ostanu ovde, delija nek prođe” reče on naposletku.

Miloš se pobuni, ali mulazim neće ni da čuje. Pokazuje mu rukom da prođe:

„Jala, jala!”

Miloš se osvrnu i pogleda Milana i Ivana. Njihovi pogledi sve govore. Od ovog trenutka Miloš je sam, razdvojeni su usred velike turske vojske. Ako se Lazar ne probije do njih, nikada se neće sami izvući. Ali njihov duh je rešitelan, volja gvozdena i nepokolebljiva. Srce im udara jako, ali lica su im mirna. Svi su u očekivanju šta će Miloš da uradi.

Mulazim sprovede Miloša kroz sva tri kamilja obruča. Ha visokim životinjama sede dmećije naoružane dugim kopljima i zakrivljenim đordama. Kamile su pribijene jedna uz drugu, vezane užadima za vrat i ne mogu da se pomere.

Kad ostaviše živi zid za sobom, zastaše pred šolacima, sultanovom ličnom gardom sačinjenom od janičara strelaca. Zaustavlja ih jedan čauš, a mulazim mu se klanja. Nešto mu tiho govori i predaje mu Milošev berat. Ovaj čas gleda u hartiju, čas u njega. Sluša ga pažljivo, a zatim mu nešto kratko reče i ode.

Mulazim priđe Milošu i reče:

„Čekaj ovde, delijo.”

Beše šesti čas izjutra kad su obe vojske bile postrojene jedna naspram druge. Nestvarna tišina se spustila na bojno polje. Jutarnja svežina s planina se spustila u dolinu dveju reka. Dve vojske se gledaju i odmeravaju. Turska je šira, ali niko ne mari za to.

Centrom vojske komanduje car Murat sa svojom gardom. Desno od njega je veliki vezir Ali-paša sa Sipahom, a levo od sultana je begler-beg Timurtaš sa Silihdarom. Pred njima su postrojeni janičari. Zatim tri reda vezanih kamila, a iza njih je Murat razapeo svoj čador. To mesto zovu mazgit, što na turskom znači megdan. Ha njemu je sultan zabo megdan koplje, što je bio običaj svih azijskih vojski, a predstavljao je izazov da ga neprijatelj zarobi, ako može.

Levim krilom, azijskim trupama, komanduje carev stariji sin Jakub Čelebija uz pomoć Saridž-paše, koji predvodi trupe iz Ajdina i

Sarukana, Ajne-beg Idžit-paša, Tavudž-balaban i Hamza.

Ha desnom krilu je trebalo da bude sultanov mlađi sin Bajazit, zvani Munja, ali njega je otac još dok su bili u Makedoniji, poslao na planinu Goleš kroz Kačaničku klisuru, gde je stigao pre Vuka Rugovca. Kada je ovaj, dan ranije, po velikoj kiši stigao u podnožje Goleša, vojska je zapala u veliko blato i zaglavila se. Nisu imali kud nego su tu zanoćili, ali ih je Bajazitova prethodnica otkrila, i u toku noći skoro svi su pobijeni. Preživeo je samo Orlović Pavle, ali bio je teško ranjen.

Zato su desnim krilom zapovedali Evrenos-beg, Kurd-aga, starešina azapa, Jakši-beg, Indže-beg i Balaban-aga.

Pred celim frontom raspoređeno je dve hiljade strelaca kojima na desnoj polovini komanduje Makloč Hamidović, a levom polovinom Mustafa Čelebija.

Ha sredini su topovi pod komandom Hajdara.

Srpske trupe su ovako raspoređene: središnjim delom fronta, gde se nalazila oklopna konjica, komandovao je Lazar, sa njim su Jug Bogdan sa Jugovićima, i glavnom zastavom, koju nosi Boško Milivoje Jugović. Uz kneza su vojvoda Krajimir, Damnjan Oliverović, Musići i ostali.

Desnim krilom, na kojem se nalazila konjica i pešadija, komandovao je Vuk Branković. Levim krilom, na kome je bila bosanska konjica i pešadija, komandovao je bosanski vojvoda Vlatko Vuković. Sa njim su bili i hrvatski krstaši pod komandom Ivana Horvata.

Ispred srpske oklopne konjice takođe su postrojeni strelci i topovi sa širokim cevima.

Svi napeto čekaju znak topovima za napad. Konji se uzvrpoljili, osećaju nervozu svojih jahača, riju kopitama zemlju. Ržu i čulje uši, zapeti su kao strele. Napetost prekida grmljavina topova. Mnogima je ovo prvi put da vide to strašno oruđe, ali sem velike buke nije bilo nikakvog razaranja jer velika kamena đulad nisu mogla dopreti do neprijatelja nego tresnuše i potonuše do pola u blato. Uto, i neprijatelj

grunu iz topova, i njihova đulad se zabiše u glib.

To beše znak za napad, Lazar podiže svoj mač, uzdignu se u sedlu i brzo ga spusti. Prvo su srpski strelci zasuli prve redove Osmanlija, koji se uskomešale, pokušavajući da se zaštite svojim okruglim štitovima. Ali, slaba vajda od toga, jer mnogi popadaše probodeni i očas se njihova pešadija proredi i zatalasa kao da će se povući.

Zatim, Turci odapeše plotun strela koje se kao kiša sručiše po Lazarevim prvim redovima.

Lazar daje znak za napad i svi jurnuše napred pokličući. S druge strane odjeknuše bubnjevi i svirale, zveče talambasi. Tutnji zemlja, podrhtava kao da će napuknuti, teška oklopna konjica uleće među pokolebanu neprijateljsku pešadiju. Konji ih gaze, a mačevi seku, koplja probadaju sve na šta naiđu. Celom linijom pritiska se i potiskuje protivnik. Ha desnom krilu, na kome beše Vuk Branković, potiskuje neprijatelja nazad. Uto, zasipaju ih strelci, a koga stignu, odmah ga izbodu na smrt. Sultanov sin Jakub se povlači ka komori.

Planu strašna krvarija, na sve strane se valjaju glave, a po gomilama trupaca konji gaze. Vojnici navaljuju po krvavom blatištu do kolena. Sve se ori od krika i jauka, ranjeni konji njište i padaju po ljudima. Čini se da su živi krvaviji od mrtvih. Od bubnjeva, trubala i svirala, od vike i buke ništa se nije moglo čuti. Mač o sablju udara, štit o štit. Sulice i strele padaju kao iz oblaka i zasipaju ljude i konje bez razlike. Čas se prolomi povik: „Alah je najveći” čas grmne: „Za Boga i zemlju” pa krv zapljušti na sve strane. Nastaje seča u kojoj udovi i glave lete, gazi se sve pred sobom i hvata u koštac s prvim koji se stigne.

Miloš se nervozno ušetao. Oko osam časova je. Sultan ga još nije primio, a bitka već uveliko traje. Velika je gužva svuda uokolo. Uznemiren je što ne zna kakvo je stanje na bojnom polju. Počinje sve više da sumnja u ispravnost svoje odluke. Možda je ipak trebalo da bude uz vojsku, da se zajedno probiju do sultana. Ovako je sve neizvesnije. Šta ako ga sultan primi tek nakon boja? U daljini vidi Milana i Ivana, oko njih je veliki metež. Turski buljuci trčećim

korakom zauzimaju položaje. Sve ih više ide na levo krilo da pojačaju Jakubov otpor, koji polako jenjava.

Miloš stoji na pedesetak koraka od sultanovog šatora. Razmišlja da li da se zaleti i da pokuša da se probije kroz redove šolaka. Dlanovi mu se znoje, ne voli uludo da čeka. Vodi se krvava bitka, a on stoji i više ne zna ni sam šta čeka. Uto, vraća se čauš, sa njim ide Dimitrije Mrnjavčević, Markov mlađi brat. Milošu sinu lice od radosti, i Dimitrije se smeška. Zagrle se i poljube u ramena.

„Drago mi je što te vidim, Miloše” prošaputa mu on na uvo.

„Da, zemljače, da...”

„Efendija, sultan će sad da te primi” reče čauš. „Ali prvo predaj svoj mač.”

Miloš upitno pogleda Dimitrija, ali ovaj samo slegnu ramenima. Nema kud, skide opasač s Drakonom i nevoljno mu ga predade. Zatim krenuše zajedno ka šatoru. Miloš oseća kako mu se grlo steže. Graja i vika s bojišta sve je glasnija, sve bliža njima. Oseća kako mu utroba igra, usta su mu suva. Zna da se bliži trenutak, ne sme previše odugovlačiti. Mora da misli i na bratiju. He zna šta se dešava s njima. Vihor boja može da ih uvuče u borbu, a oni su razdvojeni od glavnine vojske, okruženi jakim snagama neprijatelja.

Čim su prošli kroz guste redove straže, Miloš ugleda Murata kako sedi na prestolu ispod svodova čadora. Okružen je nekolicinom svojim vojskovođa kojima brzo izdaje naređenja, a oni se trkom udaljavaju. Drugi mu prilaze, pa odlaze. Gužva je oko njega, on im žučno govori, a tek bi neki od njih nešto rekao. U jednom trenutku, ispred prestola se raščisti i pokraj njega, zabodeno u zemlju, nalazilo se megdan-koplje. I to ne bilo koje, već koplje svetog Georgija! Miloš oseti kako mu kolena klecaju, pogled mu zakovan u tu svetinju, koju mu je svetac bio poverio na čuvanje. Kroz glavu mu prolaze svakojake misli, ne može da dokuči kako je ono moglo da završi u Muratovim rukama. Čuo je on ranije da je koplje kod Turaka, ali nije očekivao da će ga videti ovde, na bojištu. Ushićeno ga gleda, srce mu se popelo u grlo.

Miloš i Dimitrije ulaze pod svodove šatora. Miloš nastavlja sam

prema Muratu, stalno držeći desnu ruku sebi na na prsima, u znak pozdrava i pokornosti. Klanja mu se. Sultan mu pruža svoju ruku, osmehuje se i dočekuje ga dobrodošlicom:

„Celivaj, Miloše! Daću ti sve što obećah!”

„Padišahu, moje oči se raduju što te opet vide!” reče Miloš.

„Priđi, moj delijo, i pričaj mi... Čujem da si već doveo neke velmože.”

„Jesam, gospodaru, isplatile su se one čizme zlata koje si mi slao” govori mu Miloš. „I sad sam ti doveo dvanaestoricu najimućnijih koji su rado okrenuli leđa Lazaru, a njihove trupe su se dosad već povukle iz boja.”

Murat zadovoljno klima glavom i poglednuje svoje oficire, a oni se osmehuju i blago klanjaju u znak odobravanja.

„Odlično, nisi jedini koji mi pomažeš,” reče Murat. „Još jedan vaš velmoža je sa zahvalnošću primio jednu čizmu punu zlata.”

„Zar?” iznenadi se Miloš. „Ko je bio taj... mudri čovek?”

„Vlatko Vuković, vojskovođa kralja Tvrtka” reče Murat. „No, zavređuješ, delijo, bogate darove. Nakon bitke, primiću njihovu predaju i postaviću im uslove... A tebe ću postaviti za moga vezira u Rumeliji!”

„Velikodušan si, padišahu.” pokloni se Miloš. „Ako smem pitati, odvija li se bitka u tvoju korist?”

„Moj stariji sin Jakub je baksuz,” uozbilji se Murat. „Povlači se pred njihovim desnim krilom, izgubio je mnogo ljudi, sredina se drži, tvoj knez nije upotrebio sve trupe, koliko čujem, a levo krilo Vlatka Vukovića počinje da popušta, kao što smo se dogovorili, uskoro će se povući iz bitke... Moraću da javim Bajazitu da se s rezervom uključi u boj i napadne njihov levi bok i razbije Lazara.”

„Zar on nije uvek na desnom krilu, tvoja desna ruka, padišahu?” pokušava Miloš da sakrije iznenađenje, jer ovo nije očekivao. Njegova strepnja je bila opravdana.

„Nije, delijo... Ildirim je na Golešu sa dvadeset hiljada Čerkeza. Čeka na moj znak, on će da ih iznenadi!”

Odjednom, nešto se strahovito prolomi bojištem. Kao hiljade pokliča istovremeno, kao grom kada grune kroz nebesa. Zemlja pod njima zadrhta. Svi se okrenuše u tom pravcu, dolazilo je s levog turskog krila. Čak i Murat skoči na noge. Izbečeno gleda sa svog visokog prestola ispred šatora. Strah mu prekri lice. Miloš gleda čas njega, čas u koplje svetog Georgija. Nadohvat mu je ruke, ali još uvek je okružen brojnim oficirima, stražom...

Nasta neopisiva vriska i začu se zveket oružja u blizini. Galama se približavala. To je bio Vuk Branković sa svojih dvadeset hiljada teško naoružanih pešaka koji su mačevima, sekirama, topuzima krčili prolaz kroz levo krilo, kojim je upravljao Jakub. Nakon što je Turke odbacio do njihove komore, i sam se morao zaustaviti zbog preplašenih životinja, prevrnutih kola i šatora. Nemajući kud, u širokom luku krenuo je ka turskom centru lomeći sve pred sobom, gazeći i krvavo krčeći prolaz kroz razbijene turske redove. Zatalasana masa koja se nezaustavljivo približavala Muratovom šatoru već se mogla videti s mesta na kom su oni stajali. Miloš je odmah procenio da je i prvi kamilji obruč bio razbijen i da njegova bratija sada učestvuje u borbama i sigurno pokušava da se probije do njega. I zaista, mnoge srpske trupe videvši zmajsku bratiju kako mačem krči sebi put pomisliše da je Miloš među njima, jer se od njih nije odvajao.

Čak je u jednom trenutku Vuk Branković bio na dohvat glasa jer ga je Miloš prepoznao kada je povikao:

„Pobeda je naša! Pogibe Muratov sinovac, komandant turske konjice! ”

I mogao ga je videti kako s konja krči prolaz kroz gustu masu koja je nadirala pokušavajući da zaustavi nalet. Napetost je tolika da strah i panika izbiše na videlo.

„Zaustavite ih! U boj, u boj!” povika usplahireno Murat svojoj gardi i vojskovođama oko sebe, terajući ih rukom da krenu.

Svi se upustiše u borbu, grčevito napadajući trupe Vuka Brankovića, pokušavajući da zaustave njegovo nadiranje. U tom opštem metežu, Miloš osta potpuno sam s Muratom i Dimitrijem. Ovo

je bio trenutak koji je čekao, koji je morao da iskoristi ili će zauvek proći i neće se više ponoviti. Vrelina mu udari u lice, jarost ga namah obuze. On dohvati koplje svetog Georgija, Murat se okreće k njemu, i bez oklevanja Miloš ga njime tako probode da mu vrh koplja izbi na leđa. Krv kuljnu sultanu na usta i on se uhvati za svoje megdan koplje, nije mogao ni glas da ispusti.

„Umri, agarenski ažderu!,” procedi kroz zube Miloš. „Opoganio si, neverniče, ovu svetu zemlju!”

Dimitrije, koji je do tog trenutka zaokupljeno gledao u boj koji im se opasno približio, i sam razoružan kao Muratov talac, skoči na Miloša.

„Šta to uradi, crni Miloše?,” zavapi on.

Miloš izvadi koplje iz sultana, a ovaj se sruši i klonu pored prestola držeći se za ranu, iz koje je liptala krv.

„Kreni sa mnom u proboj.. ” brzo će Miloš.

„Kud da krenem bez oružja, jesi li sakalud, poseći će me odmah!”

„Slušaj me onda, zemljače, ako ni ja ne uspem, ovo koplje da si od Turadije sakrio! ”

„Kako da ga sakrijem, šta pričaš?”

„Učini to, kumim te tvojim bratom kosingasom Markom! He ukaljaj obraz njegov i svoj! ”

„Pomisliće da sam se s tobom zaverio, ubiće me...! ”

Miloš zamahnu drškom koplja i mlatnu ga po desnoj ruci. Puče mu kost, a Dimitrije pade na kolena s bolnom grimasom na licu.

„Neka misle da si pokušao da me zaustaviš!” povika Miloš. „Bog s tobom, Dimitrije!”

Kad to reče, Miloš potrča ka svom Ždralinu.

„Bog s tobom, Miloše Obiliću, junače” promrmlja Dimitrije gledajući za njim.

Skoro istovremeno, Turci zalaukaše kada ugledaše klonulo telo svoga sultana i mnogi se okrenuše ka Milošu, koji je nosio krvavo megdan koplje. Jurnuše mu u susret mašući sabljama i besno klićući. Vičan borbi kopljem, zatočnik ih spremno dočeka i stade ih mlatiti i

bosti krčeći sebi put do svog konja. Mahao je njime iznad glave, udarao ih, probadao ih, niko mu ne može dovoljno blizu prići da zamahne sabljom. Njih sedamnaestoricu ubi dok se nije domogao vezanoga Ždralina. Skoči mu u sedlo i podbode ga mamuzama ka bojištu, koje mu je na strelohvat.

„Sveti Georgije! Probudi se čeliku! povika on dok juriša među Turke.

No, isprečilo se njemu još mnogo Turaka i kamila koje su odbijale trupe Vuka Brankovića. Čak je u daljini mogao videti Milana i Ivana kako se bespoštedno bore opkoljeni sa svih strana velikom masom. Miloš tera Ždralina ka njima, gazi i obara sve na svom putu, zamahuje kopljem i probada svakog ko mu opasno priđe. Već može da vidi da su mu drugovi izranjavani i krvavi, ali i dalje ljutito seku i gomilaju trupce oko sebe.

Zla kob zadesi da jedan za drugim padoše izbodeni i posečeni pod navalom razjarenih Agarena, izmasakrirani do neprepoznavanja. U trenutku Miloševe zaokupljenosti smrću svoje zmajske braće, nepažnjom mu promaknuše zamršena užad mrtvih kamila koje su ležale posvuda i ranjenih koje su se batrgale da ustanu. Ždralin se spotače i sa svojih leđa zbaci Miloša pravo među razljućene Azijate. Ovi ga dohvate i počеше izmahivati sabljama i kopljima udarajući ga po trojedinu. Njihov čelik se odbija o zmajsku krljušt, ne mogu mu nauditi, ali ne može ni ustati od siline njihovih udaraca. Kad i oni to videše, nastaviše da ga tuku, šutiraju, i uporno pokušavaju da ga probodu ili poseku... On uporno pokušava da vidi šta mu je sa Ždralinom, jer čuje njegovo bolno njištanje. U jednom trenutku, Turci se malo razmakoše i on, na svoj užas, ugleda kako mu kopljima probadaju njegovog doživotnog prijatelja. Konj je pao i bezuspešno pokušava da ustane, mlati glavom, ali bezdušnici ga nemilice probadaju dok krv pršti po njima. Miloš zaurla od bola i gneva, ali samo nemoćno gleda kako ga ubijaju. I svaki njihov udarac on oseća u svom telu, čak i ukus krvi u svojim ustima... Dok Ždralinova glava ne klonu na zemlju.

Čim je Miloš zbačen s konja, Dimitrije pohita k njemu, i dok su svi bili zaokupljeni oko zaverenika, on dohvati koplje svetog Georgija i odvuče ga nazad ka sultanovom šatoru. Usput razmišlja kako da ga sakrije, kuda da ga nosi ovako povređen i usred bitke. Nemajući kud, uhvati ga zdravom rukom pa ga nogom na tri dela polomi. I baci ga pod svoga konja, koji je bio iza šatora vezan.

Miloš živ, ali pretučen, na kraju iznemogao klonu na zemlju. Čim pomeri ruku ili nogu, neko ga jako šutne. Turci se zgledaju, ne mogu da mu probiju oklop... Uto, usred sve te gungule, svi se umiriše i zamukoše. Miloš oseti nekakvu jezu u vazduhu. Pomisli da je smrt došla po njega, ali čude ga i Turci kojima najednom strah i užas prekri lice. Ipak, stoje ukipljeno i svi su okrenuti ka Muratovom šatoru. Dok leži zadihano i oseća bol u celom telu, Turci se strašljivo razmakoše da nekome načine prolaz. Miloš već pomisli da je Murat ostao nekim čudom živ, ali za ono što je video ništa ga nije moglo pripremiti. Kao ni Turke.

Podštapajući se, pojavi se jedna baba strašnog izgleda, ružnija od akrepa koje je viđao, jezivija od smrti kakvu god da ju je zamišljao. Naborana i tamna koža beše joj kao u kornjače. Crna kratka kosa joj je do ramena, oštra i ravna. Ima neobične uši, tanke i šiljate, nimalo ljudske. A tek njen urokljiv pogled, koji ga je streljao iz malih okruglih očiju, crnih i dubokih. Bez obrva je delovala još neljudskije. Usta samo prorez, a umesto nosa samo dve rupe kroz koje je šišteći disala. Bila je niska, pognuta napred. Dugačke rite su joj skrivale noge koje je vukla po zemlji.

Pred njenom pojavom zanemiše svi, a ne samo Miloš. Sa sobom je donela težak vazduh koji ih je sve obavio, čak prigušio zvuk bitke koja se u blizini odvijala. Svetlost sunca je zatamnела oko sebe, kao da zraci ne mogu da se probiju kroz njen oreol.

Nagnula se nad njega i gledala ga razrogačenim očima.

„Biliš Kubila...” reče ona s divljenjem. „Onaj koji ume zadati udarac... Takvo je *ona* ime dala Amuratovom usudu.. ” polako klima glavom. „Zmajska duša... vučja krv... Nepobediv ratnik božanskoga

kova s Helma... Skoro nepobediv” reče ona i iz pojasa izvadi jedan dugačak i tanak bodež u koricama. Drška mu je od aždajinog roga, a jabuka od kristala u obliku oka te drevne zveri. Kada je Itugen izvadila sečivo iz korica, oštrica je plamtela crvenilom rubina. „Ovo je aždrahil... Tvoja smrt.”

Kad to reče, zabode mu ga u grudni koš. Crveno sečivo probode trojedin, varnice prsnuše. Ona ga povuče nadole i rascepi mu oklop, koji se razdvoji po sredini kao koža.

Ona mu se iskezi pokazujući svoje sitne i oštre zube. Lice joj se iskrivi u grimasu zluradosti.

„Sad ga ubijte” reče ona pobedonosno i uspravi se.

Turci se nadviše nad njega. Uzmahnuše svojim sabljama i kopljima zabodoše ih u njegovo telo. Ali on ne oseti nikakav bol, kao da još uvek udaraju po trojedinu. Gleda ih otvorenih očiju, vidi njihova razjarena lica i zakrvavljene oči, svoju krv kako pršti. Ljuti čelik ga probija, lomi mu kosti, rebra... Usta mu se razvukoše u blag osmeh. Jedan milovidan prizor mu se razbistri pred očima. Nesta krvavog bojišta, pojavi se plavetnilo neba i osunčani dvor na Paun polju. Utihnuše povici, krici i jauči, začu se veseli žagor razigrane dece. Minu miris znoja i paljevine... dunu svež vetar s mirisom Šarplanine i njenih šuma.

Gleda rajski prizor i prepozna je ga. Vidi sebe kao dete kako se igra sa svojom zmajskom braćom, Milanom i Ivanom. Ždralin poskakuje oko silvana Vilana koji u igri laje na njega. Deca se jure unaokolo i podvriskuju. Do njih Vukan podučava Teodoru da gađa iz luka. Smeju se, ona je dete i još ne može da zategne tetivu. Mladi Uroš leži u travi zagledan u jato lastavica koje kruže i cvrče iznad dvora. Ispod šarenog baldahina, u hladovini, sede car Dušan i carica Jelena, lepi kao anđeli, sa zadovoljstvom i ponosom gledaju svoje zmajevite. Turčin Melek ih služi. Ponekad pojuri za decom koja ga zadirkuju. Vazduh miriše na hleb, koji se peče u zemljanim pećima. Neodoljivo ga mami i privlači taj miris doma.

Bosih nogu Miloš ide k njima, gazi po gustoj travici, oseća zemlju

pod sobom kako zrači radošću.

Kako mu se ne bi radovala kad je svoju zmajsku krv za nju dao.

K P A J

Sken i obrada: *BABAC*